

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

X міжнародної науково-практичної конференції

**“Військова освіта і наука:
сьогодення та майбутнє”**

21 листопада 2014 р.

ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

X Міжнародної науково-практичної конференції

**“Військова освіта і наука:
сьогодення та майбутнє”**

21 листопада 2014 року

За загальною редакцією к.філол.н., професора
генерал-майора В.В. Балабіна

Київ – 2014

УДК 355(477)37
ББК 32.26.8-68.49

*Рекомендовано до друку Вченою радою Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол від 20.11.14 № 3).*

Т30 Тези доповідей Х Міжнародної науково-практичної конференції
“Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє” [Текст] / за заг.
редакцією В.В. Балабіна. — К. : ВІКНУ, 2014. — 434 с.

Опубліковано тези доповідей вчених, науково-педагогічних працівників Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та провідних вітчизняних і закордонних фахівців із актуальних проблем техніки озброєнь та технологій подвійного призначення; лінгвістичного забезпечення діяльності Збройних Сил України; гуманітарного та соціального розвитку Збройних Сил України; фінансів і воєнної економіки; інформаційно-психологічної безпеки суспільства і держави; правового забезпечення повсякденної діяльності Збройних Сил України; топогеодезичного та геоінформаційного забезпечення військ (сил); інновацій у вищій освіті.

Редакційна колегія:

Балабін В.В., ген.-майор, к.філол.н., проф. — голова.
Ольховой І.О., п-к, к.геогр.н., доц. — заступник голови.
Кирик В.Л., п-к, к.політ.н., доц.
Лєнков С.В., д.т.н., проф.
Білан М.Б., п/п-к, к.філол.н., доц.
Сафін О.Д., д.психол.н., проф.
Сизов А.І., п/п-к, к.е.н.
Жарков Я.М., к.і.н., доц.
Коропатнік І.М., п/п-к, к.ю.н., доц.
Савков П.А., п-к, к.т.н., доц.
Безносюк О.О., к.пед.н., проф.

УДК 355(477)37
ББК 32.26.8-68.49

© Військовий інститут Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка, 2014

ЗМІСТ

Секція 1. ТЕХНІКА ОЗБРОЄНЬ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	19
Бабіч Д.П., Якунов А.В. Розробка оптичних безконтактних датчиків поглинання електромагнітних хвиль в біологічній тканині	21
Бадрук О.О., Савчинська Н.Ю., Халіманенко С.М. Сучасні способи боротьби зі шкідливим програмним забезпеченням	22
Банзак Г.В., Лещенко О.И. Разработка математической модели сложного технического объекта для прогнозирования показателей безотказности	23
Березовський А.І., Гамалій Н.В. Оцінки пробивної дії засобів ураження фортифікаційних споруд	24
Беркман Л.Н., Комарова Л.О. Методи побудови системи управління інфокомунікаційною телекомунікаційною мережею з урахуванням кореляційних зв'язків	25
Беркман Л.Н., Комарова Л.О., Копійка О.В. Аналіз проблематики ефективного управління телекомунікаційними системи спеціального призначення в особливий період	27
Бойчук В.О., Новакевич В.Ю. Моделювання нейронних мереж із використанням технології розподілених обчислень	28
Борисенко І.І. Метод оцінки збурень контейнера внаслідок його стеганографічного перетворення	29
Гунченко Ю.О., Марченко А.В., Солодєєва Л.В. Локалізація робота на місцевості за допомогою фільтра частинок	30
Гунченко Ю.О., Орлов С.В., Огарова А.Є., Бакалова К.І. Комбінований регулятор напруги змінного струму дискретної дії	31
Гурман І.В., Завадовський В.В., Муляр І.В. Адаптивна маршрутизація в мережах передачі даних із урахуванням самоподібності трафіка	32
Джулій В.М., Коврига Є.О., Ряба Л.О. Класифікація методів впровадження інформації в звукові файли	33
Долгушин В.П., Пампуха І.В., Панін В.Г. Розпізнавання класу цілей методом оцінки статистичних параметрів вектора вейвлет-декомпозиції сигналу	34
Долгушин В.П., Глухов С.І., Охрамович М.М. Оцінка можливостей виявлення характерних рис нестационарних сигналів методом дискретного перетворення Хаара	35
Долгушин В.П., Ленков Є.С., Лоза В.М., Добровольський В.Б. Дослідження можливостей і характеристик методів зниження рівня шуму при обробці сигналів, заснованих на вейвлет-технології	36
Жердєв М.К., Толюпа С.В., Дружинин В.А. Применение систем поддержки принятия решений в процессе обеспечения комплексной защиты информационных сетей	37
Жиров Г.Б., Жиров Б.Г. Методика опису нелінійних динамічних систем управління методом простору станів	38
Жиров Г.Б. Шляхи синтезу класифікатора закладних пристроїв у нелінійному локаторі	39

Капосльоз Г.В. Обґрунтування перспективного підходу до оцінювання науково-технічної та матеріальної баз наукових досліджень	40
Катеринчук І.С., Нечаєв О.О. Актуальні питання підготовки прикордонних підрозділів до проведення спеціальних заходів	41
Кобозева А.А., Бобок И.И., Дзюбинская Л.О. Разработка стеганоалгоритма, устойчивого к масштабированию	42
Кобозева А.А., Козина М.А. Разработка стеганоалгоритма для организации скрытого канала связи, обеспечивающего проверку целостности погруженной информации	43
Кожедуб Ю.В. До питання створення систем управління інформаційною безпекою	44
Комарницька О.І. Використання моделей штучного інтелекту для порівняння текстової інформації за змістом	45
Корчак О.В., Момот Р.А. Енергетична безпека держави	46
Красильников С.Р., Джулій А.В., Галянт С.В. Стан проблеми ідентифікації об'єктів в базах даних	47
Куцак М.В. Аналіз реалізації програм розвитку озброєння та військової техніки	48
Лалетін С.П., Савран В.О., Халіманенко С.М. Технологічна безпека програмних засобів систем управління	49
Лебедева Е.Ю., Зорило В.В. Использование нестандартного разбиения изображения на блоки в задачах выявления фальсификации	50
Ленков С.В., Джулій В.М., Горбатюк О.М., Берназ Н.М. Аналіз принципів побудови системи інтелектуальної обробки даних	51
Ленков С.В., Джулій В.М., Кобленів О.О. Стиснення вектора характерних ознак графічних зображень	52
Лепіх Я.І., Сантоній В.І., Будіянська Л.М., Іванченко І.О., Ленков С.В. Стенд для контролю дистанції спрацювання оптико-електронних сенсорів	53
Лепіх Я.І., Лавренова Т.І., Ленков С.В. Флюси для лудіння та паяння легкоплавкими припоями, що не потребують відмивання	53
Лепіх Я.І., Лавренова Т.І., Снігур П.О. Залежність питомого поверхневого опору товстоплівкових елементів від температури відпалювання і розмірів часток скла	54
Лепіх Я.І., Лавренова Т.І., Снігур П.О. Метод захисту поверхні розплаву припою від окислення	55
Лигун С.О., Бойчук В.О. Ієрархічна темпоральна пам'ять, особливості та перспективи використання	56
Мірошніченко О.В., Гришин С.П. Ресурсний склад системи воєнно-екологічної безпеки трубопровідних магістралей	57
Мокрицький В.А., Маслов О.В., Банзак О.В. Разработка методов пассивной томографии для контроля состояния реактора	58
Муляр І.В., Ленков Є.С., Жиров Б.Г., Зеленська В.С. Дослідження методів та алгоритмів локалізації об'єктів у бездротових сенсорних мережах	59
Мясіщев О.А., Варчак Д.Ю., Ленков О.С. Використання графічних процесорів для неграфічних задач	60

Мясіщев О.А., Голдис О.В., Ленков О.С. Засоби моделювання телекомунікаційних мереж.....	61
Наконечний В.С., Цьопа Н.В., Лалетін С.П. Вимірювання інформативних ознак радіолокаційних об'єктів спостереження.....	62
Наріманова О.В. Перевірка цілісності та автентичності QR-коду	63
Новакевич В.Ю., Хмельницький Ю.В. Інформаційні технології освітніх дистанційних систем	64
Нор П.І. Загальні тенденції розвитку озброєння та військової техніки.....	65
Огнєвий О.В., Барбашов І.А. Інформаційні технології освітніх дистанційних систем	66
Огнєвий О.В., Ленков Є.С., Іщук О.І. Метод заповнення інформацією тематичних сховищ даних системи підтримки прийняття рішень.....	67
Охріменко П.Г., Чирченко Д.В., Шворов С.А. Система визначення місцезнаходження екологічно-небезпечної сировини	68
Пампуха І.В., Березовська Ю.В. Розробка вимог до бази знань системи підтримки прийняття рішень спеціального призначення	69
Пампуха І.В., Березовська Ю.В. Використання експертних оцінок для формування баз знань систем підтримки прийняття рішень спеціального призначення.....	70
Пампуха І.В., Савкова В.П. Розробка математичної моделі оцінки організації і проведення НВП у ВВНЗ	71
Сальнікова О.Ф., Білокур М.О. Експортні можливості оборонно-промислового комплексу України: реалії сьогодення	72
Скакун Л.В. Программированное обучение как форма обучения в высшей школе	73
Столярчук О.А. Деякі проблеми формування державних цільових програм розвитку озброєння та військової техніки	74
Тимошенко Л.М., Вербик К.В. Шляхи вдосконалення алгоритму факторизації чисел	75
Тимошенко Л.М., Іванова А.Л. Інформаційна система управління маркетинговим агентством	76
Тимчук В.Ю., Бондаренко Б.Ф. До питання дослідження методів опрацювання сигналів у радіотехнічних інформаційних системах	76
Толюпа С.В., Павлов І.М., Вінярський Я.Я. Застосування теорії ігор при управлінні конфліктами в системах спеціального радіозв'язку	77
Толюпа С.В., Софієнко І.І., Демченко С.В. Застосування енергетично-ефективного перетворення ІКМ-сигналів для забезпечення інформаційної безпеки в інфокомунікаційних системах спеціального призначення	78
Троцько Л.Г. Розробка методу оцінки надійності підприємств-виробників ОВТ.....	80
Хмельницький Ю.В., Кирилюк І.О., Берназ Н.М. Адаптивний метод шифрування аудіофайлів способом представлення їх у вигляді зображень....	81
Чешун В.М., Чуйко К.В. Особливості захисту інформаційних ресурсів методом виявлення аномалій	82
Чешун В.М., Самусєв К.В. Постановка задачі тестопридатного синтезу цифрових схем	83

Шворов А.С. Методика визначення послідовності обробки вхідних електронних документів в інформаційно-аналітичних системах спеціального призначення.....	84
Шворов С.А., Гунченко Ю.О., Савенчук В.В. До задач прогнозування рівня підготовки військового персоналу	85
Шевченко Д.Г. Шляхи підвищення якості радіорелейного військового зв'язку	86
Секція 2. ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	87
Абрамян О.В. Машинний переклад.....	89
Аронов А.О. Роль електронного словника для редагування текстів.....	90
Балабін В.В. Суб'єктно-об'єктно-предметні відносини у сфері лінгвістичного забезпечення військ.....	92
Балендр А.В., Комарницька О.І. Організація контролю знань на курсах інтенсивного вивчення англійської мови в Національній академії Державної прикордонної служби України	94
Бец І.О., Бец Ю.І. Вивчення іноземних мов майбутніми офіцерами-прикордонниками у ВВНЗ у контексті інтеграції в європейський освітній простір.....	95
Білан М.Б. Лінгвістичні аспекти впровадження міжнародних військових нормативних документів	96
Бондаренко Л.М. Термінологічні особливості документів дипломатичного мовленнєвого жанру франкомовного військового дискурсу та їх відтворення в перекладі	97
Гальчус А.О. Особливості військово-технічного перекладу	98
Гребенюк Л.В. Аспекти подолання багатозначності військової лексики	99
Залеський Є.М. Особливості обробки природної мови комп'ютерними системами	100
Зарицька А.І. Інтерактивне навчання іноземної мови у вищій школі.....	101
Златніков В.Г. Особливості організації процесу навчання курсантів вищих військових навчальних закладів професійно-орієнтованого аудіювання.....	103
Комарницька І.І. Принципи сучасного перекладознавства у країнах Західної Європи.....	104
Лебедєва Л.Е. Лінгвокультурологічний підхід у викладанні іноземної мови для курсантів-перекладачів	105
Лемешко О.В., Лемешко В.В. Використання мультимедіа при вивченні англійської мови курсантами-прикордонниками.....	106
Лісовський В.М. Оцінка ефективності комерційних систем машинного перекладу, представлених на ринку.....	107
Лопатка В.Д., Манзій А.М. Шляхи та умови формування іншомовного професійного лексикону в слухачів-прикордонників при навчанні читанню текстів за фахом	108
Любовець Г.В. Гібридно-месіанська агресія як модель новітньої комунікаційно-контентної зброї термінологічно-образного характеру	109

Ляшенко А.В. Послідовність дій перекладача при перекладі текстів військової тематики.....	111
Невольніченко А.І. Удосконалення тезаурусу воєнної науки	114
Нікіфорова О.М. Важливість теорії військового перекладу на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України.....	115
Остапюк А.А. Стиль військового документу та його вплив на вимоги до перекладу	115
Петраш А.І. Вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням як один із аспектів навчання у ВВНЗ.....	116
Письменна О.О., Кирда А.Г. Ознайомлення з національно-культурними особливостями носіїв мови у курсі спеціальної іншомовної підготовки	117
Полежаєв Ю.С. Принципи лінгвокраїнознавства	118
Проноза В.О. Артикуль, словотвір, переклад.....	119
Рабійчук Л.С. Навчання іншомовному професійному спілкуванню майбутніх офіцерів-прикордонників	120
Сабанська Н.М. Міжкультурна та іншомовна комунікативна компетенція як важлива складова підготовки поліцейських службовців Німеччини.....	121
Савенко Д.Г. Дискурсивно-семіотичний підхід до адаптації повідомлень іноземних ЗМІ з військової тематики	121
Самчук В.Ф. Емоційно забарвлені елементи військової лексики	122
Семенчук Л.В. Феномен мовної маніпуляції під час збройних конфліктів: семантико-структурні аспекти.....	124
Сидоров Ю.Т. Створення електронних бібліотек	124
Татаренко К.В. Особливості висвітлення АТО у ЗМІ.....	126
Толубко О.В. Формування української економічної термінології	126
Трачук Р.М. Проблеми формування квазіпрофесійної діяльності в підготовці майбутніх учителів іноземної мови	128
Трет'яков П.О. Рольова структура військово-політичного дискурсу	129
Храбан Т.Є. Концептосфера як базове поняття когнітивної лінгвістики.....	130
Шаравара М.І. Лінгвістичні особливості впровадження та застосування міжнародних військових нормативних документів.....	130
Шарий В.І. Бойова система як "складна" система та об'єкт воєнної системології.....	131
Шарий В.І. Проблематика воєнної науки	132
Швацька В.А. Гендерні особливості банерної реклами.....	133
Шумило І.І. Формування комунікативної компетенції майбутніх прикордонників у процесі навчання іноземній мові	135
Юндіна О.В. Лексична організація тексту військової тематики	136
Якимець В.В. Особливості та труднощі військово-технічних текстів при перекладі	136
Янковець О.В. Особливості формування в майбутніх офіцерів вміння аудіювання як одного з компонентів професійної іншомовної компетентності	137
Яремчук І.А. Основні заходи щодо формування індивідуального стилю педагогічної техніки викладачів-початківців у Державній прикордонній службі України.....	138

Секція 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ 141

Алещенко В.І. Про методологічні засади психологічного забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців військових контингентів ЗСУ .143	143
Банчук-Петросова О.В. Стратегічні пріоритети кадрової політики сектору безпеки провідних країн світу 145	145
Барко В.І., Чекулаєв М.А. Психологічні особливості правоохоронної управлінської діяльності керівників органів внутрішніх справ 146	146
Баталюк І.В. Значення соціометричної методики в дослідженні взаємостосунків військовослужбовців усередині військового підрозділу 147	147
Богдан А.С., Кирик В.Л. Інтегративна ідеології як духовний фундамент формування патріотичної свідомості захисників України 147	147
Гаврюшенко В.В. Формування професіоналізму в майбутніх офіцерів у ВВНЗ (психолого-освітній аспект) 148	148
Гаркавий Є.М., Сірий С.В. Вплив глобалізації на регіональну безпеку 150	150
Гончаренко І.Ф. Компоненти діяльності науково-педагогічних працівників військово-медичної освіти.....151	151
Гутченко К.С., Гутченко О.А., Бадюк М.І. Медико-соціологічне дослідження впливу факторів професійної діяльності на стан здоров'я військовослужбовців, які приймали участь у міжнародних операціях із підтримання миру та безпеки.....152	152
Демченко С.В., Жиров Б.Г. Гуманізація освіти у вищому навчальному закладі 154	154
Деркач О.В. Стратегічні завдання політики національної безпеки українсько-російського державного кордону 155	155
Дорохов М.С. Патріотичне виховання – запорука перемоги 156	156
Жигун В.М., Безбах В.Г. Реконструкція титулатури при звертанні до сюзерена: на прикладі підданих князя Костянтина Івановича Острозького....157	157
Зубовський Д.С., Васильєв С.П. До проблеми адаптації новітніх методів психодіагностики депресії.....158	158
Каленський А.А. Розвиток моральних якостей студентів інтерактивними методами навчання.....159	159
Каменюк Ю.В. Формування патріотизму у військовослужбовців ЗСУ: проблеми та шляхи вирішення 160	160
Кузьменко М.Д., Числицкая О.В. Практико-правові аспекти використання психодіагностичного інструментарію 162	162
Лепехін А.О., Сафін О.Д. До проблеми психодіагностики військовослужбовців у процесі професійного психологічного відбору.....164	164
Малюга А.В., Ветров В.І. Визначення показників ефективності управлінської діяльності, що формують основні професійні якості військовослужбовця командного профілю діяльності 165	165
Малюга А.В., Халіманенко С.М. Інтеграція системи комплексного оцінювання військовослужбовців в систему атестування військовослужбовців ЗСУ 166	166

Мельник Я.І. Феноменологія та особливості девіантної поведінки військовослужбовця як соціально-психологічного явища	167
Мичковська В.Р. Поняття "полікультурного", "багатокультурного", "мультикультурного" виховання (освіти) у працях сучасних дослідників	169
Мотика С.М. Сутність військово-патріотичного виховання військових ліцеїстів	170
Новікова Т.Л. До проблеми соціокультурного формування особистості.....	171
Олійник Л.В. Особливості оцінювання морально-психологічного стану особового складу військ у сучасних умовах.....	172
Турченко Ю.В., Параніч О.П., Мукогоренко О.С. Україно-російські відносини: геополітичний аспект	173
Пахарєв С.О. Початкова військова підготовка юнаків у навчальних закладах	174
Петрачков О.В. Характеристика особливих умов військової служби	176
Поздишев С.О. Ефективність підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до управлінської діяльності	177
Рудик А.О. Маніпулятивний вплив політичної символіки на свідомість військовослужбовців.....	179
Сіцінський В.С. Проблемні аспекти забезпечення прикордонної безпеки під час військового протистояння	180
Сиротенко С.Б. Індивідуально-ціннісні властивості психолога у військовому середовищі.....	180
Сірий А.В. Соціальний капітал як фактор міграції: актуалізація питання	182
Тимчук О.С. Соціальний капітал як фактор міграції: актуалізація питання ..	183
Тюріна Ю.В. Основні аспекти проблеми психологічної адаптації студентів і курсантів до навчального середовища	185
Халавка М.І. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї та спосіб виходу з нього	186
Храпач Г.С. Особливості інформаційної культури офіцера у військово- освітньому середовищі	187
Чаплінський Є.О. Вплив лідера на досягнення поставлених задач у групі військовослужбовців.....	188
Шевчук І.В. Фізична культура та спорт як реалізаційна складова національної безпеки України	189
Шемчук В.А. Поведінковий аспект взаємодії офіцерів у військовому середовищі	189
Яшник С.В. Гуманітарний і соціальний розвиток майбутніх керівників лісогосподарської галузі	191
Секція 4. ФІНАНСИ І ВОЄННА ЕКОНОМІКА.....	193
Андрієнко О.О., Дементьєв С.Ю. Актуальні питання обліку праці та заробітної плати у військових частинах в умовах розвитку ринкових відносин в Україні.....	195
Бажан Л.І., Чистик О.М. Фінансове забезпечення обороноздатності України та прогноз на найближчу перспективу	196

Воробйова М.І., Ващенко І.В. Актуальні питання взаємовідносин військових частин з іншими суб'єктами господарської діяльності в процесі забезпечення матеріальними засобами.....	197
Драчинський Н.В. Господарська діяльність військової частини в сучасних умовах	198
Жогіна О.В., Єршова М.А. Грошове забезпечення як основний елемент системи стимулювання службової діяльності військовослужбовців ЗСУ	199
Кириленко І.В., Кириленко К.І. Джерела фінансового забезпечення ЗСУ в сучасних умовах	199
Коваль О.А. Фінансове планування і розподіл ресурсів у сфері оборони (досвід країн Європи).....	201
Копча Ю.Ю., Купалова Г.І. Актуальні питання організації взаємодії органів державної казначейської служби та фінансово-економічного органу військової частини.....	202
Махлай Л.В., Любіч О.О. Актуальні питання внутрішнього фінансового контролю у військовій частині	203
Мехед К.П. Перспективи розвитку процесів автоматизації робочого місця начальника фінансової служби.....	204
Мілюков Є.О., Луцик Ю.О. Облік запасів – адаптуємось до умов сьогодення!	205
Остапенко О.П. Механізм управління ризиками в системі внутрішнього фінансового контролю в ЗСУ на основі моделі COSO ERM.....	206
Паскевич В.Л. Актуальні питання тилового забезпечення військ в умовах проведення АТО.....	207
Пелешко В.І., Дементьєв С.Ю. Регулювання трудових відносин під час АТО	208
Желізко О.О., Сизов А.І. Комплексна методика оцінки економічної ефективності впровадження заходів щодо проведення глибокої модернізації РСЗВ	209
Скуріневська Л.В. Фактори, які впливають на фінансове забезпечення ЗСУ в особливий період	210
Ульянов К.Є. Трансферне ціноутворення як засіб захисту від монополістичної експансії ТНК на внутрішні ринки в умовах глобалізації	211
Ульянова Д.К. Класифікація витрат природоохоронної діяльності як інструмент ефективного управління.....	212
Чімишенко С.М., Медведєв Ю.Б. Актуальні питання грошового забезпечення військовослужбовців, які беруть участь в АТО	213
Шпильовий С.Є. Шляхи вдосконалення механізму взаємовідносин між бюджетами.....	214
Шрамко О.В. Внутрішній аудит – новий механізм контролю в Україні	215
Щеглюк Б.П. Нормативно-правове регулювання експорту військових технологій.....	216
Чеберяко О.В., Ясинський Д.С. Організація і шляхи вдосконалення фінансового забезпечення військових частин	217

**Секція 5. ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА
ОСОБИСТОСТІ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ..... 219**

Білявець С.Я. Інформаційна культура як складова професійної культури військовослужбовців за контрактом в органах охорони державного кордону	221
Вінник В.В., Павленко К.І. Погляди військових фахівців на роль і місце Збройних сил у протиповстанській боротьбі	222
Воронков В.І., Довгаленко Р.М. Ведення інформаційної боротьби між Україною та Росією засобами масової інформації в умовах неоголошеної війни	222
Воронков В.І., Костіна А.О. Інформаційно-психологічна війна та її вплив на масову свідомість у період проведення АТО	223
Гема А.М. Потенціал співробітництва України зі США в оборонній сфері	225
Герасимов С.Г. Трансформація поглядів військових фахівців на роль Збройних сил у веденні протиповстанської боротьби та підтримання державності	226
Єрмаков В.О. Трансформація поглядів військових фахівців на форми, способи ведення військових конфліктів сучасності, їх особливості та тенденції розвитку	227
Жарков Я.М. Понятійна основа дослідження державних механізмів нейтралізації інформаційно-психологічних впливів на національну безпеку	228
Зайцев Д.В., Добровольський В.Б. Розвиток загальної тактики за досвідом локальних війн і збройних конфліктів сучасності, які велись регулярними військами проти іррегулярних збройних формувань	230
Кливець В.В. Використання інформаційних технологій терористами та оперативне розслідування їх діяльності	232
Клубань О.М. Роль засобів масової комунікації в інформаційних війнах сучасності	233
Клубань О.М., Буряченко В.І. Роль і місце ЗМІ в контексті російської агресії проти України	234
Король В.Г., Клубань О.М. Формування громадської думки ЗМІ	235
Любовець Г.В. Соціальні мережі: контентні середовища військово-цивільних відносин в умовах проведення АТО	235
Мельников О.Г., Пампуха Ю.А. Сучасні технологічні аспекти впливу російських ЗМІ на формування інформаційного простору України в період підготовки та проведення АТО	237
Мехед П.М., Степанюк О.В. Роль і місце військових засобів масової комунікації в інформаційному протиборстві	238
Мінаєв А.В., Шепелевич Д.В. Досвід євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи та Балтії	239
Мінаєв А.В. Перспективи міжнародного співробітництва з Великобританією в оборонній сфері	240
Місяць О.О. Особистий погляд на воєнну безпеку в державі	241
Мордас І.П. Людський фактор в області інформаційної безпеки	242
Онищук М.І. Організація інформаційно-психологічного впливу на населення та особовий склад протидіючої сторони в зоні АТО	243

Параніч О.П. Інформаційно-психологічна експансія Росії проти України за часів незалежності (1991–2014).....	244
Пацкан О.В. Зростання ролі морально психологічного забезпечення в умовах сучасної війни	245
Присяжнюк Д.М. Сучасні загрози національній безпеці України в інформаційній сфері.....	247
Присяжнюк М.М. Інформаційне суспільство та неминучість інформаційних воєн	248
Семеха С.М., Онищук М.І. Національна безпека України в сучасному геополітичному середовищі	249
Солодєєв А.В., Солодєєва Т.С. Актуальні аспекти питання зміцнення військової дисципліни в частинах і підрозділах ЗСУ	250
Ставський Д.В., Гастинщиков В.Г. Особливості ведення інформаційно-психологічного протиборства в умовах сучасної військово-політичної ситуації навколо України.....	251
Старостін І.П. Російські ЗМІ як основа складової інформаційної війни проти України.....	252
Супрунов Ю.М. Застосування комплексних навчальних курсів для вдосконалення підготовки військових фахівців у галузі інформаційної безпеки	253
Тарадайко Р.П. Формування позитивного іміджу ЗСУ засобами масової комунікації.....	253
Тімченко О.В., Оніщенко Н.В. Психологічна допомога вимушеним переселенцям.....	254
Турченко Ю.В. Участь громадськості у здійсненні державної інформаційної політики України	256
Турченко Ю.В., Жиров Б.Г. Виявлення та оцінка рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовій склад військ (сил) та органи військового управління	257
Храбан І.А. Інформаційно-психологічні впливи на Україну як загроза національній безпеці	258
Чекулаєв М.А., Барко В.І. Психологічні особливості правоохоронної управлінської діяльності керівників органів внутрішніх справ.....	259
Черняєв С.І. Роль, місце, особливості застосування збройних сил у боротьбі з партизанськими незаконними збройними формуваннями	260
Секція 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	
Березович О.О. Забезпечення законності і правопорядку в ЗСУ	263
Бериславська О.М. Інформаційно-правова політика держави як інструмент побудови інформаційного суспільства в Україні.....	264
Брижеватий О.В. Правове регулювання військової освіти	266
Бурлаченко Д.П. Дуалізм в адміністративно-правовому регулюванні військової освіти.....	268
Вичалківський І.В. Громадський контроль за діяльністю органів державної влади у сфері національної безпеки.....	269

Волков А.Г. Правове регулювання проходження військової служби в ЗСУ ..	270
Гущин О.О. До питання застосування міжнародного гуманітарного права в безпекових операціях під егідою ООН.....	271
Димарецький І.В. Фактори, що впливають на правову підготовку в ЗСУ	272
Забарський В.В. Правове регулювання політичних прав військовослужбовців ЗСУ	273
Зелінська В.О. Проблеми створення та припинення військових частин як юридичних осіб.....	273
Кіктенко Л.В. Особливості застосування процедурних норм в міжнародних операціях із підтримання миру й безпеки	275
Коваль В.П. Правове забезпечення законності у ЗСУ	276
Коваль В.В. Поняття військового права і військового законодавства.....	276
Кожедуб О.В., Кузьменко І.В. Особливості судово-психологічної експертизи емоційних станів.....	279
Коропатнік І.М. До питання гарантій соціального захисту військовослужбовців.....	281
Левчук В.Д. Надання правової допомоги військовослужбовцям ЗСУ	283
Лисак Я.А. Правові гарантії реалізації статусу військовослужбовців при виконанні ними службових обов'язків за кордоном	283
Лисак П.П. Актуальні питання договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону	286
Мойсей Л.О. Земля як об'єкт корупції чи засіб вирішення житлової проблеми військовослужбовців ЗСУ	287
Опанасенко О.О. Поняття суб'єкта воєнної сфери в адміністративному судочинстві України	289
Пасіка С.П. Правова підготовка як інструмент запобігання корупції у воєнній сфері	290
Пасічний А.В. До питання проблеми об'єкта злочину в кримінальному праві	291
Приходько К.Ю. Початковий етап розслідування злочинів, вчинених із особливою жорстокістю	292
Роговенко Д.А. Фінансово-правове регулювання грошового забезпечення ЗСУ	293
Рожков В.В. Військова частина як суб'єкт публічного права.....	295
Сіцінський Н.А. Питання договірно-правового оформлення сухопутної ділянки українсько-російського державного кордону	296
Сенюк О.В. Адміністративно-правове регулювання військової підготовки студентів у сучасній Україні.....	297
Смірнова О.М. Актуальні проблеми стану гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України	298
Топольницький В.В. Військові частини як суб'єкти адміністративних та цивільних правовідносин	299
Тютюков І.В. Адміністративно-правові засади системи управління воєнною організацією держави	300
Тютюков І.В. Ставка Верховного Головнокомандувача в умовах ситуації, що склалася в Україні.....	302

Хом'яков Д.О. Діяльність суб'єктів здійснення передач товарів в умовах експертного контролю	304
Човган Т.П. Прийняття пропозиції службовою особою: кримінально-правова характеристика.....	305
Шульгін В.В. Реалізація військово-міжнародних угод України: аспекти денонсації.....	306
Секція 7. ПРОБЛЕМИ ТОПОГЕОДЕЗИЧНОГО ТА ГЕОІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (СИЛ) 309	
Балабін В.В. Воєнно-країнознавча інформаційно-аналітична діяльність як складова лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ).....	311
Боднар С.П. Перспективи використання даних дистанційного зондування високої і надвисокої розрізненості для оперативного моніторингу охоронних зон і стану пам'яток архітектури та містобудування	313
Кольцов Р.Ю. Особливості тривимірного моделювання для топогеодезичного забезпечення військ.....	314
Коржов М.О. Актуальні проблеми навігаційного забезпечення військ	315
Коцюба А.І. Особливості збереження спелесторекреаційних ресурсів Києва.....	316
Красильников С.Р., Литвиненко Н.І., Лапінський О.В. Підвищення ефективності використання геоінформаційних систем у спеціалізованих підрозділах.....	317
Левінськова Н.В. Перспективи розвитку мобільних геоінформаційних систем	318
Мельник А.В. Хмарні технології: сучасний процес інтеграції з географічними інформаційними системами	319
Міхно О.Г. Застосування геоінформаційних технологій для аналізу критичних інфраструктур	320
Ольховая Ю.І. Теоретико-методологічні підходи до миротворчої діяльності (географічний аспект)	321
Пампуха І.В., Савков П.А. Оперативное картографирование с использованием БПЛА	323
Пампуха И.В., Савков П.А. Технологические аспекты использования высокоточной сети референсных станций глобальных навигационных спутниковых систем в военной сфере	324
Панін В.Г. Використання матеріалів дистанційного зондування для прогнозування та ліквідації надзвичайних ситуацій	325
Писаренко І.А. Дистанційне навчання за допомогою геоінформаційних систем	326
Писаренко Р.В. Особливості логіко-математичної моделі місцевості	327
Пугачов Р.В. Дослідження можливості використання супутникової навігаційної системи Beidou для потреб ЗСУ.....	328
Савков П.А. Аналіз забезпечення збройних сил провідних країн світу вихідними топогеодезичними даними в локальних війнах та антитерористичних операціях останніх часів.....	329

Савков П.А., Савкова В.П. Концептуальна модель організації і проведення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах підготовки фахівців геоінформаційних систем і технологій.....	330
Сівков С.В. Основні фактори, що впливають на організацію топогеодезичного та навігаційного забезпечення миротворчих контингентів ЗС України.....	331
Сівков С.В., Ковальчук А.І. Проблематика ідентифікації гідрографічних об'єктів при геоекологічному картографуванні річково-басейнових систем..	332
Сміловський О.М. Особливості використання геоінформаційних систем в АСУ військами.....	334
Тимчук В.Ю. Початкові кроки із забезпечення функціонування національного центру геоінформаційного забезпечення	335
Федченко О.П. Геоінформаційна система військового призначення як складова АСУВ.....	336
Хірх-Ялан В.І. Імітаційні системи моделювання бойових дій	337
Шмаль С.Г. Сучасний стан розвитку сухопутної навігації у ЗСУ.....	339
Секція 8. ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ.....	341
Downey A.L. School Reform: Integrated Approach	343
Carlsen A. Lifelong learning and the socio-economic context of education for sustainable development: a new role for the university	344
Djoric-Francuski B. Teaching culture in higher education: a case study1	345
Lindberg C. The un decade, 2005–2014, of education for sustainable development – the golden opportunity we can't miss	347
Barry-Davis J. Continuous education in the development of prospective teachers	348
Куля Эва. Реализация требований болонского процесса при обучении преподавателей в Польше	349
Revalde G. Role of international cooperation	350
Holm G. Opening the borders for educational mobility: the role of teachers	352
Norma J. Techniques of adult creativity enhancing, innovation and divergent thinking formulation of the problem.....	353
Koshmanova T. Global influence of american teachers' training reforms.....	354
Abbas N. Making knowledge-market links for youth empowerment.....	355
Shubina I. The art-therapy and it's using in pedagogy, psychology and medicine	356
Zacharuk T., Jankowski K., Jarmoch E. Migration of polish students and workes – as a design of modernity.....	357
Артемов В.Ю., Литвиненко Н.І. Методологічні засади конструювання процесу деонтологічної підготовки фахівців у системі вищої освіти.....	359
Бібік Н.М. Вимірювання освітніх результатів як чинник розвитку сучасної школи.....	360
Безносьук О.О. Якісна складова теоретичної моделі військово-спеціальної підготовки студентів у системі цивільних ВНЗ	361
Безносьук С.А. Опыт реализации инновационной образовательной программы "Наноинжиниринг и компьютерные нанотехнологии"	362
Бектурганов А.Е. Интеграционные процессы в развитии современного ВУЗа Казахстана (на примере ЖГУ им. И. Жансугурова).....	363

Бенера В.Є. Інтеграція педагогічної інноватики та історично апробованого досвіду в авторській концепції самостійної роботи студентів.....	365
Блощинський І.Г. Технології дистанційного навчання в Державній прикордонній службі України	366
Браун В.О., Абрамян О.В., Гальчус А.О. Інтегрований підхід до формування творчої особистості курсанта.....	367
Вітвицька С.С. Формування готовності магістрів освіти до науково-дослідницької діяльності в процесі вивчення педагогіки вищої школи.....	369
Вашуленко М.С. Конструювання початкового курсу української мови на комунікативних засадах.....	370
Вишневский М.И. Вопросы качества мировоззренческого образования специалистов	372
Вітченко А.О., Осьодло В.І. Сучасні підходи до контролю за навчальним процесом у ВВНЗ.....	373
Возняк А.Б. Формування творчої особистості як психолого-педагогічна проблема	374
Возняк Я.В. Професійна підготовка соціальних педагогів у ВНЗ України	376
Гамерська І.І. Досвід Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка у впровадженні основних принципів болонської декларації.....	377
Делибалтова В.К. Диалог о развитии высшего образования.....	378
Демянюк О.С., Коваль Ю.В. Нові підходи до організації психолого-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів	379
Джураев Р.Х. Новые подходы в системе высшего педагогического образования	380
Дудник Н.З. Проблеми впровадження педагогічних технологій в освіту	381
Дудник О.О. Проблеми підручникотворення в Україні в другій половині ХХ століття.....	382
Дусматов О.М. Инновационный подход к подготовке научно-педагогических кадров	384
Запорожець О.І. Соціальна робота із сім'ями військовослужбовців.....	385
Зельницький А.М. Мотиваційно-акмеологічна складова підготовки військових фахівців із вищою освітою.....	387
Златніков В.Г. Електронне навчання як засіб інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі.....	388
Ісаєва І.Ф. Стрілецька підготовка персоналу Федеральної поліції Німеччини	389
Карпушина М.Г. Критерії, показники та рівні сформованості вмінь розв'язувати проблемні ситуації майбутніми офіцерами-прикордонниками..	390
Колесник Н.Є. Реалізація принципу наступності в підготовці майбутніх вихователів та вчителів початкової школи до організації художньо-естетичної діяльності дітей.....	391
Кравченко О.І., Лалєтін С.П. Деякі аспекти застосування проблемно-розвивальної технології навчання.....	393
Кубіцький С.О., Денисенко С.А. Духовний розвиток дітей та молоді засобами християнського виховання.....	394

Кубицький С.О., Зінченко Л.В. Методика роботи соціального педагога з правового виховання сільської молоді в умовах загальноосвітнього навчального закладу	395
Ключук Дж. кизи. Соціально-історичні передумови реформ в системі вищої освіти Республіки Туреччини (друга пол. XX – поч. XXI ст.)	396
Лобанов Н.А. Мировой экономический кризис: уроки для российского образования.....	398
Ломакович А.Ф. Розвиток вищої освіти: сучасний стан, тенденції і перспективи	399
Ломакович В.Я. Нові підходи до навчання при здійсненні екологічної освіти в школах Німеччини.....	400
Маслов В.С. Вербальна комунікація як актуальне завдання вищої освіти	401
Останіна Н.С. Підготовка соціальних педагогів до роботи у сфері дозвілля в системі вищої освіти України	403
Петручення Г.Г., Воровка М.І. Гендерний підхід як методологія освіти.....	405
Плахотнік О.В. Роль сучасної природознавчої освіти у формуванні цілісного світогляду	406
Расулов И. Организационно-технологические аспекты развития культуры проектирования личности средствами компьютерной технологии	408
Савкова В.П. Розробка методу оцінки якості організації і проведення підготовки військових фахівців у інтегрованій системі ВО для ВВНЗ	409
Скворок І.М. Особистісно-орієнтований підхід у підготовці офіцерів запасу з тактичних дисциплін	411
Скворцов В.Н. Инновационное развитие российской системы образования	412
Скричинская Я., Янковская Й., Скричинский Т. Педагогическое образование в реформированной системе образования	413
Спилов К. Виртуальная среда для системы непрерывного образования	415
Строчук М.С. Академическая мобильность как составляющая модернизации высшего образования	416
Телелим В.М., Приходько Ю.І. Інноваційні дидактичні засади в підготовці військових фахівців.....	417
Толипов У.К. Показатели эффективности педагогических технологий	419
Федоров А.И. Модернизация системы высшего профессионального образования	420
Халилова Ш.Т. Концептуальные основы развития воспитания в системе высшего образования в Узбекистане	422
Цой М.Н. Реформы в системе образования Республики Узбекистан	423
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	424
ЗАКЛАДИ, ПРЕДСТАВНИКИ ЯКИХ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЇ	433

Секція 1

ТЕХНІКА ОЗБРОЄНЬ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

РОЗРОБКА ОПТИЧНИХ БЕЗКОНТАКТНИХ ДАТЧИКІВ ПОГЛИНАННЯ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ХВИЛЬ В БІОЛОГІЧНІЙ ТКАНИНІ

Електромагнітне випромінювання міліметрового діапазону (ЕМВ ММД) знаходить широке застосування в технічних системах, зокрема військового призначення. У той же час, добре відомо, що ЕМВ ММД проявляють високу біологічну активність. Тому персонал, який працює з міліметровими хвилями відноситься до групи потенційного ризику. Актуальною є розробка методів контролю та вимірювання поглинання ЕМВ ММД в модельних об'єктах та біологічних системах різного рівня організації.

В даній роботі було застосовано люмінесцентний датчик теплового поглинання ЕМВ ММД у воді. Ідея методу базується на існуванні залежності від температури інтенсивності флуоресценції водних розчинів органічних барвників. Ми виміряли локальне підвищення температури в капілярі, розміщеному в середині прямокутного хвилеводу, по якому розповсюджується ЕМХ. Для вимірювання використовувались два барвники з протилежними температурними ефектами: родамін 6Ж (Р6Ж) та родамін С (РС).

Випромінювання міліметрового діапазону від генератора сигналів високої частоти Г4-141 через поляризаційний атенюатор ДЗ-37 подавалось на вимірювальний модуль : відрізок прямокутного хвилеводу, в середину якого по центру перпендикулярно до широких стінок було вставлено скляний капіляр. Сфокусований промінь напівпровідникового лазера $\lambda=406$ нм, $P=60$ мВт збуджував флуоресценцію розчину барвника, який заповнював капіляр. Сигнал флуоресценції виводився через отвір, зроблений посередині вузької стінки хвилеводу напроти капіляру. Світловий потік фокусувався лінзою і проходив через світлофільтр ОС-12 на фотоприймач ФД-18К. Електричний сигнал підсилювався і подавався на аналого-цифровий перетворювач з подальшою реєстрацією на персональному комп'ютері.

З експериментальних даних отримано залежності відносної зміни інтенсивності флуоресценції від коефіцієнта послаблення атенюатора. В першому наближенні їх можна апроксимувати лінійними функціями: $y=0.15-0.023x$ для R6G та $y=0.14-0.024x$ для РС.

З урахуванням калібрувальної залежності отримано два значення локального підвищення температури в капілярі при максимальній поглинутій потужності 20 мВт: $\Delta T_1=(7.7\pm0.4)^\circ\text{C}$ у випадку розчину R6G та $\Delta T_2=(7.4\pm0.4)^\circ\text{C}$ для розчину РС.

Отже розроблений нами метод дозволяє вимірювати поглинання ЕМВ ММД у водомістких середовищах, зокрема біологічної тканини, що може бути використано при розробці нормативів безпеки для персоналу що працює з пристроями ЕМВ ММД.

*Бадрук О.О. (ВІКНУ),
Савчинська Н.Ю. (ВІКНУ),
Халіманенко С.М. (ВІКНУ)*

СУЧАСНІ СПОСОБИ БОРОТЬБИ ЗІ ШКІДЛИВИМ ПРОГРАМНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ

У даний час для виявлення програмних закладок і випадкових програмних дефектів запропоновані антивірусні програми, що сигналізують про наявність підозрілого коду в завантажувальному секторі диска. З ініціацією статичної помилки на дисках добре справляється Disk Doctor, що входить в поширений комплект утиліт Norton Utilities. А засоби перевірки цілісності даних на диску типу ADInf, AVZ та інші дозволяють успішно виявляти зміни, що вносяться до файлів програмними закладками. Крім того, також ефективний пошук фрагментів кодів програмних закладок по характерних для них послідовностях нулів і одиниць (сигнатурах), а також дозвіл виконання лише програм з відомими сигнатурами.

Виявлення втіленого коду програмної закладки полягає у виявленні ознак його присутності в комп'ютерній системі. Ці ознаки можна розділити на наступні два класи: якісно-візуальні та ті, що виявляються засобами тестування, і діагностики.

До якісно-візуальних ознак відносяться відчуття і спостереження користувача комп'ютерної системи, який зауважує певні відхилення в її роботі (змінюються склад і довжини файлів, старі файли кудись пропадають, а замість них з'являються нові, програми починають працювати повільніше або закінчують роботу дуже швидко, або взагалі перестають запускатися). Не дивлячись на те, що думка про наявність ознак цього класу здається дуже суб'єктивною, проте, вони часто свідчать про наявність неполадок у комп'ютерній системі і, зокрема, про необхідність проведення додаткових перевірок присутності програмних закладок засобами тестування і діагностики.

Задача захисту від програмних закладок може розглядатися в трьох принципово різних варіантах:

- не допустити втілення програмної закладки в комп'ютерну систему;
- виявити втілену програмну закладку;
- видалити втілену програмну закладку.

При розгляді цих варіантів захист від програмних закладок схожий із захистом комп'ютерних систем від вірусів. Як і в разі боротьби з вірусами, завдання вирішується за допомогою засобів контролю за цілісністю системних і прикладних програм, що запускаються, а також за цілісністю інформації, що зберігається в комп'ютерній системі та за подіями, критичними для функціонування системи. Проте дані засоби дієві лише тоді, коли самі вони не схильні до впливу програмних закладок, які можуть:

- нав'язувати кінцеві результати контрольних перевірок;
- впливати на процес зчитування інформації і запуск програм, за якими здійснюється контроль;
- змінювати алгоритми функціонування засобів контролю.

РАЗРАБОТКА МАТЕМАТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ СЛОЖНОГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЪЕКТА ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ПОКАЗАТЕЛЕЙ БЕЗОТКАЗНОСТИ

Характерной особенностью сложных технических объектов специального назначения является наличие в их составе большого количества (десятки, сотни тысяч) разнотипных комплектующих элементов, которые имеют различный уровень надежности, различные закономерности процессов их износа и старения. Эта особенность требует более тонкого подхода к организации и планированию технических объектов (ТО) в процессе их эксплуатации.

Проблема заключается в том, что при разработке таких объектов все вопросы, связанные с ремонтпригодностью и техническим обслуживанием должны решаться уже на ранних этапах проектирования объекта. Если не предусмотреть заранее необходимые аппаратные и программные средства встроенного контроля технического состояния (ТС) объекта, не разработать и не “встроить” в объект технологию проведения ТО, то реализовать в будущем возможный выигрыш в безотказности объекта за счет проведения ТО не удастся.

Поскольку все эти вопросы должны решаться на этапе создания объекта (когда объекта еще нет), необходимы математические модели процесса ТО, с помощью которых можно было бы просчитать возможный выигрыш в уровне безотказности объекта за счет проведения ТО, оценить требуемые для этого стоимостные затраты. Затем на основании таких расчетов принять решение о необходимости проведения ТО для данного типа объектов и, если такое решение принято, разработать структуру системы ТО, выбрать наиболее приемлемую стратегию ТО, определить ее оптимальные параметры.

К сожалению, известные в настоящее время математические модели и методики расчета оптимальных параметров процессов ТО мало пригодны для применения к реальным техническим объектам. Основным недостатком этих моделей заключается в том, что в них или вообще не учитывается сложная структура объекта, или имеется возможность учитывать только некоторые простейшие структуры.

В данной работе разработана математическая модель сложного технического объекта (модель безотказности), с помощью которой можно получать оценки показателей безотказности объекта с учетом его конструктивной и надежностной структур.

ОЦІНКИ ПРОБИВНОЇ ДІЇ ЗАСОБІВ УРАЖЕННЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД

Доповідь присвячена аналізу існуючих фортифікаційних споруд та оцінки їх пробивної дії різними засобами ураження.

Фортифікаційні споруди поділяються на стаціонарні та тимчасові, такі що швидко розгортаються. Стаціонарні використовуються при створенні як правило укріпрайонів. В сучасних умовах при веденні бойових дій (гібридні війни, локальні конфлікти) виникла потреба у створенні швидкорозгортаємих та високо надійних фортифікаційних споруд. Проведений аналіз показує, що до таких споруд можна віднести габійні системи. Вони мають вирішальну перевагу перед традиційними будівельними конструкціями (залізобетонні блоки, мішки з піском, кам'яні брили та інш.) – будівництво споруд з них відбувається значно швидше.

У відмінності від мішків з піском, габійні конструкції забезпечують більш надійний захист (витримують постріл з ручного протитанкового гранатомету) і значно скорочують час на побудову захисних споруджень. Можливість швидкого і надійного з'єднання окремих секцій дозволяє будувати стіни споруд практичнолюбої довжини і висоти.

Вивчаючи досвід ведення бойових дій на сході України виробники зазначеної продукції пропонують широкий спектр зі створення конструкцій габійного типу. В основі конструктивних рішень використовуються різноманітні підходи щодо застосування сучасних матеріалів та форм силових конструкцій. У зв'язку з цим виникає потреба у проведенні оцінки пробивної дії засобів ураження конструкцій габійного типу. В доповіді наведено метод з оцінки пробивної дії засобів ураження габійних конструкцій з використанням теорії кінцевої балістики.

При розробці проекту програми і методик натурних випробувань габійних конструкцій були проведені теоретичні дослідження з оцінки пробивної дії різними засобами ураження. При проведенні теоретичних досліджень було враховано залежність від властивостей матеріалу перешкоди, швидкості, калібру, маси і форми, а також від його здатності зберігати форму і стійкість при здійсненні руху в середовищі яке пробивається. Також враховувалось маса боєприпасу, геометричний коефіцієнт форми боєприпасу, характеристики міцності і в'язкості матеріалу перешкоди, швидкості боєприпасу перед перешкодою, швидкості боєприпасу за перешкодою.

Результати розрахунків показали, що найбільш ефективним захистом є габійні конструкції заповнені сипучими та кам'яними породами. Таким чином запропонований метод розрахунку забезпечує можливість отримання об'єктивних оцінок пробивання габійних конструкцій різних типових розмірів.

*д.т.н., проф. Беркман Л.Н. (ДУТ),
к.ф.-м.н., с.н.с. Комарова Л.О. (ДУТ)*

МЕТОДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОКОМУНІКАЦІЙНОЮ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЮ МЕРЕЖЕЮ З УРАХУВАННЯМ КОРЕЛЯЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У даний час одним з визначальних критеріїв побудови оптимальної системи управління є рішення задачі мінімізації обсягів інформації управління. Необхідним є визначення такої мінімальної кількості інформації, яка необхідна для виконання функцій управління із заданою точністю параметрів.

На сьогодні не існує методів визначення кількості управляючої інформації з урахуванням кореляційних зв'язків між параметрами та об'єктами управління, що б дозволило визначити необхідні вимоги до параметрів телекомунікаційної мережі. Не визначена методика, за якою можна було провести обґрунтований вибір визначення часткових критеріїв (показників якості) і визначення узагальненого критерію якості для побудови оптимальної системи управління.

У доповіді досліджені методи побудови системи управління інфокомунікаційною телекомунікаційною мережею, визначена математична модель інфокомунікаційної мережі як багатовимірної динамічної системи.

Інформація про функціонування телекомунікаційної мережі та окремих її компонентів надходить до системи управління. У результаті обробки інформації, що надійшла до системи управління від об'єктів (елементів) управління, формується узагальнена інформаційна модель стану мережі телекомунікацій, на підставі якої визначаються рішення різного рівня і виконуються необхідні процедури управління.

Інформаційна адекватність цієї моделі залежить від точності оцінки інформаційних потоків управляючої інформації і передбачає облік динаміки зміни цих потоків і кореляційних залежностей між ними.

Завдання прийняття рішення про найефективнішу управляючу дію в теорії інформації формулюється таким чином: знаючи цільовий стан об'єкту управління, на основі його інформаційної моделі, визначити такі вхідні параметри, які з урахуванням передісторії і поточного стану об'єкту управління, а також впливу середовища, з найбільшою ефективністю переведуть його в цільовий стан, що характеризується вихідними параметрами.

Зміна стану мережного елементу, що є компонентом мережі, може викликати відповідні зміни в різних ділянках мережі. Відмова може розповсюджуватися і впливати на різні послуги на рівні мережі. Зміна стану деякого об'єкту або параметра мережі означає виникнення певної події (повідомлення) в мережі телекомунікацій, тому, взаємний вплив елементів мережі може розглядатися як кореляція подій і може бути представлено як процес перегляду великої кількості подій, який приводить до відкидання деяких з них і аналізу відносин типу "причина-ефект" між подіями, що

залишилися, з виділенням тривожних сигналів з набору взаємозв'язаних подій або ідентифікації події, що є причиною виникнення зміни стану елемента мережі.

Кореляційний аналіз – сукупність методів математичної статистики, що дозволяє оцінювати коефіцієнти, які характеризують кореляцію між випадковими величинами, і перевіряти гіпотези про їх значення на основі розрахунку їх вибірових аналогів.

Показано, що процес функціонування мережі в кожний момент часу t характеризується вектором змінних станів $\{x_1(t), x_2(t), \dots, x_n(t)\}$ або функціоналом $\Phi\{x_1(t), x_2(t), \dots, x_n(t)\}$. Вказані змінні станів є випадковими величинами зі своїми законами розподілу $P(x_i)$. Управління мережею – процес приведення змінних стану мережі за заданий час з початкового стану до встановленого.

Отримано, що кількість інформації управління з урахуванням кореляційних зв'язків між об'єктами і параметрами управління визначатиметься таким чином:

$$I(x_1, x_2, \dots, x_m) = \log \frac{\sigma'_1 (1 - k_1 n_1)}{\sigma_1} + \log \frac{\sigma'_2 (1 - k_2 n_2)}{\sigma_2} + \dots + \log \frac{\sigma'_m (1 - k_m n_m)}{\sigma_m}$$

або

$$I(x_1, x_2, \dots, x_m) = \sum_{i=1}^m \log \frac{\sigma'_i (1 - k_i n_i)}{\sigma_i}, \quad (1)$$

де σ'_i – середньоквадратичне відхилення параметрів мережі від необхідних значень до включення системи управління; σ_i – середньоквадратичне відхилення параметрів мережі, якою управляють, від необхідних значень після включення системи управління; n_i – число кореляційних зв'язків; m – кількість контрольованих параметрів мережі; k_i – коефіцієнт, який залежить від числа кореляційних зв'язків між контрольованими параметрами мережі телекомунікацій і типу мережного елемента; $i = 1, 2, \dots, m$.

Запропонована методика дозволяє знайти необхідний мінімум інформації, при якому параметри мережі мають задану точність.

Тому методика дозволяє визначити нетрадиційним способом кількість управляючої інформації у системі управління будь-якою телекомунікаційною мережею. Практична цінність забезпечується можливістю врахування ємності управляючої інформації з переліком вимог до точності параметрів основної мережі. Така оцінка визначається дисперсією відхилення від математичного очікування. Чим більші вимоги до точності параметрів управляючої мережі, тим більша потрібна ємність управляючої інформації. Методика не залежить від характеру і кількості об'єктів управління та їх параметрів і тому є універсальною, тобто придатною для будь-якого типу мережі.

*д.т.н., проф. Беркман Л.Н. (ДУТ),
к.ф.-м.н., с.н.с. Комарова Л.О. (ДУТ),
к.т.н., с.н.с. Копійка О.В. (ДУТ)*

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИМИ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Якість, надійність та безпечність інформаційного обміну – це ті критерії, які повинні лежати в основі всіх новостворюваних телекомунікаційних систем (ТКС) – технологічної основи інформаційної інфраструктури, а їх розбудова на принципах сучасних технологій передачі інформації є однією з пріоритетних задач для всіх - як державних, так і недержавних структур.

Після приватизації ВАТ "Укртелеком" частка державних операторів телекомунікаційних систем національного масштабу у структурі доходів галузі не перевищує 0,01 %, а ринок стільникового зв'язку контролюється двома компаніями "МТС Україна" та "Київстар" (87 % разом), які належать російському бізнесу, та українсько-турецькою компанією "Астеліт".

У секторі фіксованого зв'язку, а також у найважливішому для держави транспортному сегменті міжоператорських з'єднань домінує ПАТ "Укртелеком". Однак, після його приватизації держава втратила контроль над такими стратегічно важливими елементами ТК інфраструктури, як національна транспортна (ТК) система, кабельна каналізація електрозв'язку. Відсутність коштів та інтереси приватного бізнесу поступово призвели до того, що система державного управління поступово вибудовувалася на каналах зв'язку приватних операторів – "Укртелеком", "Датагруп", "Адамант", "IT Systems", "МТС Україна", "Київстар", "Астеліт" тощо.

Зазначене стосується і силових структур України у питанні управління ТКС спец. призначення. Польова компонента ТКС спеціального призначення ЗСУ виявилася нездатною виконувати свої основні функції з причини елементарної відсутності сучасних засобів зв'язку. Управління в зоні бойових дій здійснюється переважно каналами та лініями зв'язку, орендованими у приватних операторів. Фактично управління відбувається "відкритими" каналами ТК мережі.

Основна причина такого становища полягає у відсутності будь-якої державної політики у питаннях побудови, взаємодії та технічного забезпечення, як системи управління Збройних Сил України, інших силових структур, так і системи управління на рівні центральних та місцевих органів виконавчої влади. Ті елементи системи управління, які є на цей час, не відповідають сучасним вимогам.

З початком АТО потреба у ТКС спеціального призначення силових структур значно зросла, як і зросли вимоги до криптографічного захисту, розвідувальної захищеності та завадостійкості. Характер ведення бойових дій, нав'язаний терористами, застосування ними тактики високомобільних диверсійних загонів та груп, здатних швидко переміщуватися на значні відстані і змінювати свої позиції на великих територіях, зробили мобільний радіозв'язок основним засобом управління силовими підрозділами України в ході проведення антитерористичних та спеціальних операцій.

Причиною такого становища стала відсутність єдиної технічної політики у питанні забезпечення державного управління щодо організації системи ТК

спеціального призначення як базового для виконання функцій за призначенням підрозділами ЗСУ, іншими військовими формуваннями, а також оперативними підрозділами силових структур України. Основними принципами побудови таких систем, що призначені для обміну інформацією в інтересах управління державою є їх обов'язкова сумісність між собою, що досягається шляхом уніфікації обладнання та програмного забезпечення.

*к.т.н. Бойчук В.О. (ХмНУ),
Новакевич В.Ю. (ХмНУ)*

МОДЕЛЮВАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗПОДІЛЕНИХ ОБЧИСЛЕНЬ

Останнім часом інтерес до штучних нейронних мереж суттєво виріс. Можна знайти безліч інформації про них в інтернеті чи з наукових статей. Проте шляхи побудови та програмна реалізація зазвичай залишаються поза межами публікованих матеріалів. Штучна нейронна мережа (ШНМ)-математична модель та її програмна (або апаратна) реалізація, побудовані за принципом функціонування мереж нервових клітин біологічного організму. Біологічна нейронна мережа складається з безлічі хімічно або функціонально пов'язаних нейронів. ШНМ представляє собою систему з'єднаних та взаємопов'язаних між собою простих процесорів(штучних нейронів). Дані процесори періодично приймають сигнали та посиляють їх іншим.

Особливістю такої мережі є те що вона не програмується а навчається. Технічне навчання полягає у знаходженні коефіцієнтів зв'язків між нейронами. Нейронна мережа здатна виявляти складні залежності між вхідними даними і вихідними, а також виконувати узагальнення, може повернути правильний результат на підставі даних, які були відсутні в навчальній вибірці, а також неповних або зашумлених даних.

У сфері штучного інтелекту, штучні нейронні мережі були успішно застосовані для розпізнавання мови, аналізу зображень та адаптивного управління, для того, щоб побудувати так званих програмних агентів (в комп'ютерних і відео ігор) або автономні роботи. В сучасній електроніці штучні нейронні мережі застосовуються для побудови нейрокомп'ютерів, нейрочіпів.

Успішний розвиток теорії нейронних мереж за останнє десятиліття дозволив реалізувати ряд таких глобальних властивостей. Найвідомішими з них є навчання, узагальнення та абстрагування. Сучасний стан даної області свідчить про те, що вона вже цілком довела свою перспективність та інтенсивно розвивається.

Так як апаратні штучні нейронні мережі досить дорогі, то їх реалізація і моделювання, як правило, проводиться за допомогою програмних засобів на переважно послідовних комп'ютерах.

Тому для такої трудомісткої задачі доцільно використати розподілені обчислення – спосіб розв'язання обчислювальних завдань з використанням двох і більше комп'ютерів, об'єднаних в мережу. Основою взаємодії розподілених обчислень служить посилка і прийом повідомлень.

При цьому треба вирішити проблему ефективного розподілу виконання частин нейронної мережі по робочим станціям обчислювальної мережі.

МЕТОД ОЦІНКИ ЗБУРЕНЬ КОНТЕЙНЕРА ВНАСЛІДОК ЙОГО СТЕГANOГРАФІЧНОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ

Однією з важливих вимог до стеганографічного алгоритму є його стійкість до методів стеганоаналізу. Зрозуміло, що чим менших збурень зазнає контейнер внаслідок стеганоперетворення (СП), тим більш стійким є стеганографічний алгоритм, завдяки якому таке СП виконано.

В основі метода, що пропонується, лежить побудова функції збурень FS , яка дозволяє виконувати аналіз впливу СП на контейнер. Не обмежуючи загальність міркувань, в якості контейнера використовувалося цифрове зображення, структура якого аналізувалася за допомогою фільтрів Габора, які широко застосовуються для виявлення контурів на зображеннях.

Як відомо, фільтри Габора належать до сімейства полосових фільтрів. Такі фільтри здатні виявляти діапазон частот сигналу в певному проміжку та напрямку (змінюючи кут повороту θ фільтра можна змінювати напрямку, в якому потрібно виявити контур).

Позначимо контейнер та стеганоконтейнер літерами C та S відповідно, а їх згортку з фільтром Габора під кутом θ_k як $G^k(C)$ та $G^k(S)$.

В залежності від того, які елементи C будуть модифікуватися під час СП, рівень збурень матриці контейнера буде неоднаковим. При обчисленні значення FS використовується кількісна оцінка, позначимо її μ_{ij} , вкладу кожного модифікованого елемента C_{ij} в загальне збурення контейнера. Збурення C_{ij} будемо моделювати найменш можливим значенням, а саме одиницею. Після збурення C_{ij} одержуємо стеганоконтейнер $S \sim_{ij}$, в якому усі елементи співпадають з C , окрім одного, значення якого змінилося на одиницю. До C та $S \sim_{ij}$ застосовуємо фільтри Габора з різними кутами θ_k

($k = \overline{1, n}$) та обчислюємо μ_{ij} за формулою:
$$\mu_{ij} = \sum_{k=1}^n \sum_{i,j} \frac{|G_{ij}^k(C) - G_{ij}^k(S \sim_{ij})|}{|G_{ij}^k(C)|}.$$
 Тоді значення функції FS буде визначатися як $FS = \sum_{C^*_{ij}} \mu_{ij}$, де C^*_{ij} – елементи контейнера, які були використані під час стеганоперетворення.

Запропонований метод може бути використано при розробці нових стеганоалгоритмів для визначення місця локалізації інформації, яка вбудовується, за рахунок аналізу μ_{ij} – чим менше значення μ_{ij} , тим менше збурень привносить C_{ij} в загальний рівень збурень контейнера при СП. Завдяки функції FS можна порівнювати стійкість різних стеганоалгоритмів, алгоритм буде більш стійким для якого значення FS буде меншим.

*д.т.н., доц. Гунченко Ю.О. (ОНУ),
Марченко А.В. (ОНМУ),
Солодєєва Л.В. (ВІКНУ)*

ЛОКАЛІЗАЦІЯ РОБОТА НА МІСЦЕВОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЛЬТРА ЧАСТИНОК

Мобільна робототехніка – це одна з областей, що найбільш динамічно розвиваються. Створюються алгоритми, що дозволяють здійснити перехід від мобільних роботів, дистанційно керованих оператором, до роботів здатних виконувати рух в автоматичному режимі, без постійного контролю.

Локалізація – одна з найбільш фундаментальних задач сприйняття в робототехніці, оскільки знання місцезнаходження об'єктів і самого діючого суб'єкта є основою успішної фізичної взаємодії. Існують три різновиди задачі локалізації із зростаючою складністю: відстеження траєкторії, глобальна локалізація, задача викрадення. У всіх випадках передбачається, що робот має модель навколишнього середовища, тобто карту.

Метою роботи є аналіз і синтез алгоритму для глобальної локалізації мобільного робота, з використанням імовірнісного підходу.

Імовірнісний підхід дозволяє явно враховувати невизначеності, що виникають в процесі вирішення задач робототехніки. Невизначеність виникає через відсутність якої-небудь важливої інформації, необхідної для виконання роботом завдання. Джерелами цієї невизначеності можуть бути: середа, датчики, сам робот, модель, обчислення. Замість міркувань в термінах точних значень, імовірнісний підхід оперує розподілами випадкових величин, що дозволяє явно змодельовати різного роду невизначеності.

Алгоритм заснований на рекурсивному уточненні апостеріорного розподілу положення робота, на основі сигналів від сенсорів (радар вимірює відстань до найближчих об'єктів). Цей розподіл апроксимується за допомогою кінцевого числа семплів, які називаються частками. Робот не може відразу визначити, де саме на карті він знаходиться, тому генерує безліч випадкових припущень про своє місцезнаходження. Ці припущення називаються частинками, кожна з яких містить опис можливого стану в цій точці. Коли робот, за допомогою своїх датчиків, вивчає навколишнє середовище, він відкидає частинки, несумісні з отриманими даними, і генерує більше часток близьких до тих, які більш відповідають можливому знаходженню. Зрештою, більшість частинок повинно зібратися в тому місці, де робот дійсно знаходиться.

В ході роботи проведено аналіз, синтезовано алгоритм, на основі якого було розроблено програму і змодельоване двомірне середовище перебування робота, проведено експерименти по вирішенню задачі локалізації за допомогою фільтра частинок.

КОМБІНОВАНИЙ РЕГУЛЯТОР НАПРУГИ ЗМІННОГО СТРУМУ ДИСКРЕТНОЇ ДІЇ

Сучасні регулятори напруги змінного струму зазвичай використовують автотрансформатори (АТ) з електронною (симисторною) або механічною (реле) комутацією відводів. Використання механічних реле, що комутують значний струм, призводить до підгоряння та злипання контактів, і як наслідок до зменшення надійності та терміну служби. Використання електронних ключів призводить до ускладнення схеми, підвищення вартості та погіршення ваго-габаритних показників.

Для усунення наведених недоліків пропонується комбінований регулятор (Рис.1), який складається як з електронних, так і з механічних ключів. При цьому комутація струму проходить за допомогою симисторів, а реле замикають електронні ключі, що забезпечує зменшення втрат потужності у сталому режимі.

На рис. 1 блоки 1, 7 – вхідні та вихідні клеми; 2 – датчик струму; 3.1...3.N – симисторні ключі; 4.1...4.N – додаткові реле; 5 – блок реле; 6 – автотрансформатор.

При включенні одного з додаткових реле закорочується відповідний симисторний ключ, за допомогою блока 5 обирається один з відводів АТ, що забезпечує передавання вхідної напруги на вихід без змін.

При переключенні на іншу ступінь регулювання вмикається симисторний ключ, який закорочено додатковим реле, додаткове реле вимикається, по сигналу з датчика струму знімається сигнал управління з симисторного ключа, що працював і подається сигнал на симисторний ключ, який необхідно ввімкнути. Перемикання контактів реле блока 5 здійснюються у безструмовому режимі, таким чином, що два сусідніх відводи АТ завжди знаходяться в стані готовності.

Дослідження запропонованого пристрою показали, що незалежно від кількості відводів АТ достатньо три симисторних ключа.

Комбінований регулятор напруги змінного струму забезпечує зменшення кількості симисторних ключів. перемикання контактів реле у безструмовому режимі, зменшення втрат потужності, що у сукупності зменшує вартість та ваго-габаритні показники, підвищує надійність та термін служби.

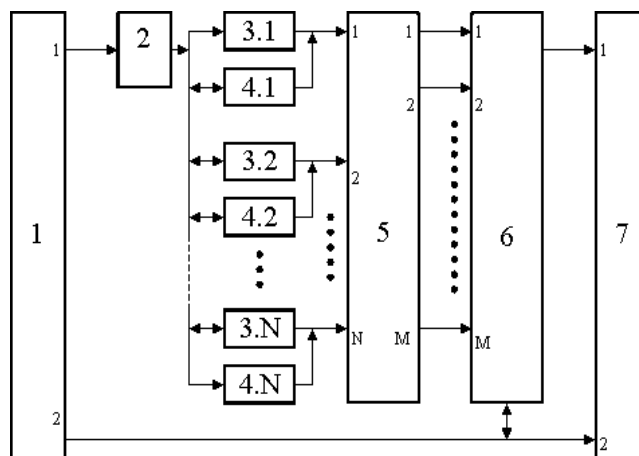

Рис. 1. Комбінований регулятор напруги змінного струму

*к.т.н. Гурман І.В. (ХмНУ),
Завадовський В.В. (ХмНУ),
к.т.н., доц. Муляр І.В. (ХмНУ)*

АДАПТИВНА МАРШРУТИЗАЦІЯ В МЕРЕЖАХ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ ІЗ УРАХУВАННЯМ САМОПОДІБНОСТІ ТРАФІКА

Адаптивна маршрутизація це основний вид алгоритмів маршрутизації, що застосовуються маршрутизаторами в сучасних мережах зі складною топологією. Адаптивна маршрутизація заснована на тому, що маршрутизатори періодично обмінюються спеціальної топологічної інформацією про наявні в інтермережі мережах, а також про зв'язки між маршрутизаторами. Зазвичай враховується не тільки топологія зв'язків, але і їх пропускна здатність і стан. На сьогодні стрімко розширюються зони дії обслуговування телекомунікаційних мереж, створено багато нових видів сервісів на базі IP-телефонії, IP-TV, високошвидкісного доступу в Інтернет з забезпеченням високих потреб до якості обслуговування – Quality of Service (QoS), що вимагає збільшення пропускної здатності мережі, використання високоякісного обладнання функціонуючого на основі протоколів стека TCP / IP. Для забезпечення QoS може використовуватися, диференціальне або інтегральне обслуговування, в основі яких лежать поділ трафіку на класи пріоритетного обслуговування і резервування пропускної здатності каналів. У зв'язку з цим виникає задача більш ефективного використання ресурсів мережі.

Адаптивні протоколи дозволяють всім маршрутизаторам збирати інформацію про топологію зв'язків у мережі, оперативно відпрацьовуючи всі зміни конфігурації зв'язків. Ці протоколи мають розподілений характер, який виражається в тому, що в мережі відсутні будь-які виділені маршрутизатори, які б збирали і узагальнювали топологічну інформацію: ця робота розподілена між усіма маршрутизаторами.

Застосовувані в IP-мережах протоколи динамічної маршрутизації (OSPF, RIP, BGP) при визначенні ефективного маршруту слідування пакетів враховують або пропускну здатність каналів зв'язку, або кількість вузлів в маршруті, але не враховують завантаженість ліній, тобто при незмінній топології мережі маршрути не змінюються. В таких випадках одні лінії зв'язку можуть використовуватися більш інтенсивно, ніж інші, тобто одні ресурси мережі працюють з перевантаженням, інші при цьому використовуються не ефективно. Для вирішення цих задач застосовуються методи трафік інжинірингу, які дозволяють за рахунок статичного розподілу маршрутів підвищити ефективність роботи мережі, але при цьому необхідно вирішувати задачу оптимального розподілу потоків.

Тому найкращий підхід – використання адаптивних алгоритмів маршрутизації, які в процесі функціонування мережі самостійно визначають маршрути залежно від завантаженості ліній зв'язку.

*к.т.н., доц. Джулій В.М. (ХмНУ),
Коврига Є.О. (ХмНУ),
Ряба Л.О. (ВІКНУ)*

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЗВУКОВІ ФАЙЛИ

Основними положеннями організації прихованого каналу зв'язку з використанням комп'ютерної стеганографії є наступні: методи впровадження інформації повинні забезпечити автентичність та цілісність файлу; передбачається, що противнику повністю відомі можливі методи впровадження інформації; методи впровадження інформації повинні зберігати основні властивості відкритого переданого контейнера; безпека методів впровадження ґрунтується на деякій невідомій противнику інформації – ючі; витяг вкладеного повідомлення повинен представляти собою складну обчислювальну задачу, навіть якщо факт приховування повідомлення став відомий противнику.

Методи комп'ютерної стеганографії розділяються на два класи: методи, засновані на надмірності інформації, (цифрова стеганографія); методи, засновані на використанні різних властивостей комп'ютерних форматів (форматна стеганографія).

До першого класу відносяться методи, які використовують молодші розряди цифрових відліків і методи, засновані на цифровій обробці сигналу. До другого класу відносяться методи видалення – дентифікують заголовок файлу; методи впровадження інформації в невикористовувані області гнучких і жорстких дисків; методи впровадження інформації в текстові файли; методи, які використовують зарезервовані поля різних комп'ютерних форматів файлів.

Розглянуті можливі області застосування стеганографії, зокрема: стеганографія може бути використана для зберігання і розподілення ключів в мережах зв'язку. Виявлені недоліки методів впровадження інформації в звукові файли і їх програмні реалізації не дозволяють в повній мірі використовувати їх для безпечної передачі інформації.

Для організації прихованого каналу зв'язку, розподілу і передачі ключової інформації найбільш адекватним є метод впровадження інформації LSB, на відміну від інших розглянутих методів, він має високу пропускну здатність. Передача ключів здійснюється звуковими файлами формату WAV. Ключ розділяється на декілька частин, і кожна частина ключа, впроваджується методами стеганографії в окремий звуковий файл формату WAV. Однак для його застосування в реальних задачах необхідно вирішити задачу підвищення стійкості до злому і спотворень. Розглянуті методи впровадження інформації в файли формату MIDI не можуть застосовуватися для захисту авторських прав зважаючи на відсутність секретного ключа, тому необхідно вирішити задачу захисту авторських прав і забезпечити секретність впровадження за допомогою ключа розподілу.

*к.т.н., доц. Долгушин В.П. (ВІКНУ),
к.т.н., доц. Пампуха І.В. (ВІКНУ),
к.т.н. Панін В.Г. (ВІКНУ)*

РОЗПІЗНАВАННЯ КЛАСУ ЦІЛЕЙ МЕТОДОМ ОЦІНКИ СТАТИСТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ВЕКТОРА ВЕЙВЛЕТ-ДЕКОМПОЗИЦІЇ СИГНАЛУ

Розглядаються питання використання результатів дискретного вейвлет-перетворення для розв'язання задачі розпізнавання – розрізнення групових зосереджених цілей. Запропоновано алгоритмічне рішення процедури розпізнавання і структурна схема обробки. Наведено результати оцінки ефективності методу.

Застосування теорії спектрального вейвлет-аналізу дозволяє вирішувати задачу розпізнавання певних класів сигналів за їх тонкою структурою, прикладною метою якої є новий підхід до вирішення проблемної задачі розрізнення парної зосередженої цілі в межах імпульсного об'єму оглядових радіолокаційних станцій.

Задача надреєєвського розрізнення по суті еквівалентна завданню розпізнавання одного з двох класів ехосигналів: множини S_1 , що характеризує функції сигналів, відбитих від одиночних цілей, і множини S_2 , яка визначає структуру сигналу, відбитого від парної цілі з перекриттям обвідних пачки, більше 0,5.

Функції множини S_1 відповідають формі пеленгаційної характеристики антени, яка при цифровій обробці визначається дискретним набором амплітуд імпульсів пачки і може бути або квантованою по амплітуді, або представляти собою послідовність одиниць.

Сигнальні функції множини S_2 мають структурну особливість, зумовлену інтерференцією імпульсних сигналів з випадковим співвідношенням фаз в області перекриття пачок одиночних цілей (в центрі сумарної пачки). Різниця фаз імпульсів інтерференції в більшості випадків змінюється випадково від імпульсу до імпульсу в результаті природної дисперсії швидкості цілей. Останній випадок характеризується наявністю швидких флуктуацій. Наявність швидких флуктуацій ехосигналу свідчить про появу в сигналах множини S_2 явно виражених локальних особливостей (стрибків) функції, виявлення яких забезпечується при обробці сигналу за технологією вейвлет-аналізу, тоді як класичний спектральний аналіз не дозволяє виявити різкі локальні зміни функції, так як коефіцієнти Фур'є відображають поведінку сигналу за весь час його існування.

Запропоновано алгоритм розпізнавання класу цілі на основі метрики результатів дискретного вейвлет-аналізу та структурна схема обробки сигналів. Наведено аналіз статистичних характеристик векторів декомпозиції нижніх рівнів у вигляді графіків і гістограми. Показано, що ефективність методу при вибраних параметрах вейвлет-аналізу залежить від числа флуктуаційних провалів в пачці групової цілі.

*к.т.н., доц. Долгушин В.П. (ВІКНУ),
к.т.н., доц. Глухов С.І. (ВІКНУ),
к.т.н., с.н.с. Охрамович М.М. (ВІКНУ)*

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ВИЯВЛЕННЯ ХАРАКТЕРНИХ РИС НЕСТАЦІОНАРНИХ СИГНАЛІВ МЕТОДОМ ДИСКРЕТНОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ ХААРА

Розглядаються питання аналітичного обґрунтування спектрального представлення складної сигнальної функції на основі системи Хаара і метод побудови швидких алгоритмів перетворення. Наведені результати обчислення спектрів по базису Хаара декількох нестационарних сигналів, з аналізу яких сформульована оцінка інформаційних можливостей методу.

Для багатьох додатків методів спектрального перетворення вирішальне значення має не форма сигналу, а характерні особливості у вигляді локальних різких змін. Класичне Фур'є-перетворення, будучи фундаментальним математичним апаратом аналізу сигналів в цьому випадку має обмежені можливості у зв'язку з використанням базису з нескінченним носієм. Ортогональна система функцій Хаара, відома з початку минулого сторіччя (1910 р.), отримала широке практичне застосування у функціональному аналізі та обробці експериментальних даних тільки останнім часом. Його реалізація отримала назву дискретної системи Хаара.

Приведено теоретичне обґрунтування процедури дискретного перетворення Хаара на прикладі обробки результатів експерименту, а також побудова чисельного алгоритму дискретного перетворення Хаара. Дана фізична інтерпретація частотних фільтрів Хаара.

Експериментальне дослідження результатів дискретного перетворення Хаара виконано для трьох типів нестационарних сигналів (тестового сигналу з двома стрибками, дискретної біквантованної пачки з наявністю нульових провалів). Для оцінки "граничних" можливостей аналізу системою Хаара використаний сигнал у вигляді суперпозиції синусоїди з частотно-модульованим меандром. Аналіз результатів дискретного перетворення Хаара проводився по виду спектрограми, що дозволяє з високою чіткістю спостерігати характерні особливості сигналів.

Показано, що на відміну від класичного Фур'є-перетворення дискретне перетворення Хаара не здійснює безперервний пошук частот в сигналі, а дозволяє визначити наявність і розміри "деталей" їх положення на часовій осі і інтенсивність. Недоліком базисної функції Хаара є її не гладкість, яка в складній (третій) сигнальній функції не дозволила виявити наявність стрибків за рахунок меандру. У висновку показано, що така задача впевнено вирішується при використанні базису вейвлет.

*к.т.н., доц. Долгушин В.П. (ВІКНУ),
к.т.н. Ленков Є.С. (НАУ),
к.т.н. Лоза В.М. (ВІКНУ),
Добровольський В.Б. (ВІКНУ)*

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ І ХАРАКТЕРИСТИК МЕТОДІВ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ШУМУ ПРИ ОБРОБЦІ СИГНАЛІВ, ЗАСНОВАНИХ НА ВЕЙВЛЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ

Розглядаються питання придушення шумів методами вейвлет-аналізу з застосуванням алгоритмів трешолдінга. Наведені результати обчислювального експерименту з аналізом впливу параметрів трешолдінга на ефективність придушення шуму.

Боротьба з внутрішнім шумом є одним з центральних завдань радіоелектроніки і, як правило, вирішується шляхом високочастотної фільтрації, практичні можливості якої обмежені.

В наш час активного розвитку набули методи прикладної математики за новою теорією альтернативного спектрального аналізу за допомогою базису "малих" хвильових функцій і процедури кратномасштабного аналізу, що дозволяють істотно розширити інструментальну базу інформаційних технологій обробки сигналу.

Завдяки новаторській роботі Д.Л. Донохоу для деяких шумових моделей створено алгоритми очищення від шуму і в загальному вигляді сформульовані рекомендації щодо вибору порогового рівня обробки деталізуючих коефіцієнтів, що дозволяють знизити рівень шуму, не порушуючи важливих особливостей сигналу.

В основі очищення від шуму, а також стиснення сигналів (останнє в роботі не розглядається) лежать основні властивості кратномасштабного аналізу і можливість локалізації енергії при дискретному вейвлет-перетворенні.

Складові шуму переносяться на високих частотах і при вейвлет-аналізі містяться в деталізуючих коефіцієнтах вейвлет декомпозиції сигналу.

Внаслідок надмірності вейвлет-перетворення є можливість без втрати інформації "відсікати" частково або повністю коефіцієнти певного рівня.

За результатами обчислювального експерименту представлені дані про ефективність основних параметрів трешолдінга, які дозволяють сформулювати потрібні для практичного застосування рекомендації з вибору характеристик алгоритмів обробки.

*д.т.н., проф. Жердєв М.К. (ВІКНУ),
Толюпа С.В. (ДУТ),
д.т.н., с.н.с. Дружинин В.А. (ДУТ)*

ПРИМЕНЕНИЕ СИСТЕМ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОМПЛЕКСНОЙ ЗАЩИТЫ ИНФОРМАЦИОННЫХ СЕТЕЙ

Проектирование, организация и применение систем защиты информации (СЗИ ИС) фактически связано с неизвестными событиями в будущем и потому всегда содержат элементы неопределенности. Кроме того, присутствующие и другие причины неоднозначности, такие как недостаточно полная информация для принятия решений управления или социальнопсихологические факторы.

Объективной характеристикой качества СЗИ – степенью её приспособленности к достижению уровня безопасности, который требуется, в условиях реального действия случайных факторов, может служить вероятность, которая характеризует степень возможностей конкретной СЗИ при заданном комплексе условий. Другими словами – достоверность достижения цели операции или достоверность выполнения задачи ИС. Эта достоверность должна быть установлена в основу комплекса показателей и критериев оценки эффективности СЗИ. Во время синтеза системы возникает проблема решения задачи с многокритериальным показателем. При этом рассматриваются показатели эффективности, какие назначенные при решении задачи сравнения разных структур СЗИ. Оценка оптимального уровня гарантий безопасности в определенной мере зависит от убытка, связанного с ошибкой в выборе конкретного значения показателя эффективности. Для получения численных оценок риска необходимо знать распределения ряда случайных величин. Это в определенной степени ограничивает количественное исследование уровней гарантий безопасности, которые предоставляются СЗИ, но во многих практических случаях такие оценки можно получить с помощью имитационного моделирования или по результатам активного аудита СЗИ.

Применение распределённых систем поддержки принятия решений (РСППР) в системах обеспечения безопасности позволит более качественно решать вопросы комплексной защиты информационных сетей. Анализ основных требований, предъявляемых к РСППР позволяет сделать вывод о том, что РСППР является сложной человеко-машинной системой, характеризуемой большим числом территориально распределённых элементов и выполняемых ими функций, высокой степенью связности элементов, сложностью алгоритмов выбора тех или иных управляющих воздействий и большим объёмом перерабатываемой при этом информации. Проектирование такой системы представляет собой сложный, трудоёмкий процесс, который требует использования как определённого методологического аппарата, так и соответствующего методического обеспечения. Одной из основных задач при создании РСППР является выбор её структуры, поскольку от того, как организована система во многом зависит эффективность её функционирования и обеспечение информационной безопасности.

МЕТОДИКА ОПИСУ НЕЛІНІЙНИХ ДИНАМІЧНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ МЕТОДОМ ПРОСТОРУ СТАНІВ

Існуючі динамічні системи управління, як правило, є нелінійними оскільки характеристики більшості з її елементів, наприклад підсилювачів, двигунів, вимірювальних елементів, лінійні лише на певній ділянці. Такі елементи систем володіють певними обмеженнями, зоною нечутливості та іншими типами нелінійного перетворення сигналів, що накладають особливості на динаміку систем управління. Іноді в систему управління спеціально включають нелінійні елементи з метою забезпечення необхідних показників якості динаміки її роботи. Тому актуально розглянути особливості опису систем які містять нелінійні елементи, рівняннями стану і можливість дослідження їх динаміки методом простору станів.

Рівняння стану нелінійних систем знаходяться зі схем в змінних стану. Схеми в змінних стану складаються так само, як і для лінійних систем, із зазначенням місця нелінійних елементів. Місце нелінійних елементів в системі управління може бути різним, тому існує безліч структур нелінійних систем, однак методика їх побудови – однакова.

Для перетворення нелінійних систем в лінійні необхідно перетворити сам нелінійний елемент. Еквівалентне представлення нелінійних елементів сукупністю лінійних схем дає можливість замість рівнянь стану нелінійних систем застосовувати сукупність рівнянь стану лінійного виду.

Нелінійний елемент має декілька еквівалентних лінійних схем відповідно до кількості різних лінійних ділянок апроксимації нелінійної характеристики.

Для кожної еквівалентної лінійної схеми складається схема в змінних стану, яка включає лінійну частину нелінійної системи та еквівалентну схему нелінійності, місце включення якої відповідає розташуванню нелінійного елемента в системі. З кожної схеми в змінних стану знаходять лінійні рівняння стану і їх рішення.

Дослідження динаміки нелінійної системи необхідно починати з обраного рішення рівнянь стану. В процесі рішення необхідно контролювати вхідну величину нелінійного елемента. При досягненні даної вхідної величини граничного значення відбувається зміна значення величини додаткового входу нелінійного елемента або перехід до іншого рівняння стану відповідно. Застосування нових рівнянь стану і їх вирішення для дослідження динаміки нелінійної системи має починатися з нових початкових умов.

ШЛЯХИ СИНТЕЗУ КЛАСИФІКАТОРА ЗАКЛАДНИХ ПРИСТРОЇВ У НЕЛІНІЙНОМУ ЛОКАТОРІ

На ефективність роботи різноманітних міністерств та державних установ впливає безліч різноманітних факторів та загроз. Однією з таких загроз є несанкціоноване знімання циркулюючої в них інформації: службової, комерційної, особистої та ін. На теперішній час, у цій сфері діяльності застосовуються найсучасніші досягнення науки і техніки, що використовують різноманітні технічні методи отримання необхідної інформації, а розробка нових сучасних методів і засобів пошуку закладних пристроїв (ЗП) несанкціонованого знімання інформації, на сьогоднішній час, є актуальною науковою задачею.

Одним з ефективних методів пошуку ЗП є нелінійна локація. Здатність виявляти радіоелектронні об'єкти за допомогою локатора заснована на специфічній властивості напівпровідникових матеріалів, яка полягає в тому, що при їх опроміненні високочастотним радіосигналом відбувається перетворення його частоти в кратні гармоніки з подальшим перевипромінюванням в навколишнє середовище.

Найбільш поширена проблема, що виникає при використанні локаторів нелінійностей (ЛН), це помилкові спрацьовування.

Таким чином, ЛН повинен містити систему обробки інформації, яка приймає відповідне рішення, про наявність чи відсутність в досліджуваній зоні ЗП із заданою імовірністю, а також (для вирішення деяких спеціальних задач) проводити класифікацію таких ЗП. Дану задачу можна звести до задачі створення класифікатора нелінійностей.

У більшості практичних завдань невідомі статистичні характеристики сигналів і перешкод, які необхідні для синтезу оптимальних систем обробки інформації. При наявності апріорної невизначеності застосовуються різні підходи до обробки інформації. Поряд з класичними статистичними методами останнім часом розвивається новий підхід до обробки емпіричних даних, заснований на нейромережевих технологіях. Так в умовах суттєвої апріорної невизначеності з використанням штучних нейронних мереж розроблено підходи до вирішення задач розпізнавання образів, ідентифікації, прогнозування та інших.

У статті запропоновано підходи до розробки класифікатора, заснованого на структурно-параметричному синтезі нейронних RBF-мереж, які у порівнянні з непараметричною процедурою класифікації, побудованої на основі оцінок щільності ймовірності Парзена-Розенблатта, полягають у кращій якості класифікації (менших значеннях ймовірності помилки) і істотно меншій складності вирішального правила прийняття рішення.

Застосування розробленого класифікатора в локаторі нелінійностей дозволить істотно збільшити імовірність правильного прийняття рішення про наявність закладних пристроїв або їх відсутність.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТА МАТЕРІАЛЬНОЇ БАЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підвищення відповідальності за створення матеріальних передумов наукової діяльності є умовою прискореного розвитку наукових напрямів та неможливе без об'єктивної оцінки науково-технічної та матеріальної баз (НТМБ) наукових досліджень у науково-дослідній установі (НДУ) чи вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) Збройних Сил України.

У результаті аналізу нормативно-правової бази, що стосується питань оцінювання НДУ, наукових праць присвячених вирішенню проблем оцінювання та існуючих методик оцінювання НДУ та ННТД у ВВНЗ встановлено, що "зовнішнє" оцінювання спрямовано на отримання інформації про стан НТМБ за показниками державного статистичного бюлетеня, якої недостатньо для забезпечення прийняття рішень на галузевому рівні. При цьому, в методиках оцінювання НДУ та ННТД у ВВНЗ показники оцінки НТМБ відсутні. Саме тому, є актуальним розроблення інструментарію визначення відповідності стану НТМБ завданням наукового підрозділу.

Безпосередньому оцінюванню передуює збір вхідних даних за двома напрямками: 1) **визначення наукового напрямку досліджень**, а саме: об'єкту, що досліджується; предметів дослідження; завдань, щодо дослідження предметів; 2) **визначення елементів НТМБ**, серед яких можуть бути: унікальні наукові об'єкти, в тому числі ті, що становлять національне надбання; наукове обладнання (високотехнологічне обладнання, наукоємне обладнання, метрологічне обладнання, прилади, устаткування, стенди тощо); полігони; лабораторні площі та їх обладнання (приміщення та їх механізація, меблі, ПЕОМ, кондиціонери, розмножувальні прилади тощо); комп'ютерні (математичні) моделі об'єкту (окремих предметів) дослідження; матеріали патентно-інформаційної служби (їх доступність для потенційних користувачів та новизна); поліграфічна база; бібліотеки (бібліотечний фонд); доступ до Інтернет; наукові видання (фахове видання, науковий збірник, тематичні видання); матеріальні ресурси та матеріали, необхідні для виконання наукових досліджень (НДР, ДКР тощо).

Оцінювання стану НТМБ доцільно проводити для кожного структурного підрозділу НДУ чи наукового підрозділу ВВНЗ окремо, умовно розділивши процедури на чотири етапи.

1. Моделювання складу та структури необхідної НТМБ, визначення складу та структури наявної НТМБ.

2. Визначення обґрунтованості структури та стану окремих елементів наявної НТМБ.

3. Встановлення ступеню відповідності стану НТМБ завданням дослідження об'єкту.

4. Інтерпретація результатів оцінювання та формування висновку.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

Із загостренням соціально-політичної обстановки змінились і підходи щодо застосування мобільних підрозділів Державної прикордонної служби України. Постає нагальна потреба створення на базі існуючих підрозділів потужних мотоманеврених груп (далі – ММГ) та оперативно-бойових прикордонних комендатур (далі – ОБПК) з міцною вогневою силою та броньованим захистом. Завданням ММГ та ОБПК стане швидке розгортання та забезпечення стабільності на будь-якій ділянці державного кордону у разі загострення соціально-політичної обстановки на ній. Підготовка персоналу даних підрозділів забезпечить виконання як стандартних завдань з охорони державного кордону, так і завдань щодо вогневого посилення підрозділів охорони державного кордону.

На сьогоднішній час в ході проведення військових агресій широко застосовуються диверсійно-розвідувальні групи (далі – ДРГ) в прикордонних районах та на ділянках державного кордону з країною-агресором. Це підтверджують дії збройних сил Російської Федерації в ході військової агресії в АР Крим та в ході проведення військових спеціальних операцій в східних областях нашої держави. Тому постає нагальна потреба посилення охорони державного кордону формуванням, яке спроможне вирішувати завдання з несення служби з охорони державного кордону так і здійснювати військові заходи щодо його посилення. Такі завдання покладаються на ММГ та ОБПК, які ефективно діють у східних областях нашої держави. Дані органи охорони державного кордону спроможні здійснювати охорону державного кордону проводячи як оперативно-службові дії так і при необхідності – військові (ліквідація ДРГ противника, відбиття збройного вторгнення підрозділів збройних сил агресора та ін.).

Отже актуальними напрями підготовки ММГ та ОБПК до дій у визначеному періоді є: військове прикриття загрозливих напрямків (районів) на державному кордоні; ведення розвідувально-пошукових дій в межах ділянки відповідальності органу охорони державного кордону; участь у проведенні заходів з пошуку та ліквідації ДРГ; припинення воєнно-політичних та інших провокацій на державному кордоні; ведення бойових дій у визначеному районі з відбиття збройного вторгнення на територію України військових формувань країни-агресора; охорона визначеної ділянки державного кордону самостійно або посилення охорони державного кордону на ділянці визначених підрозділів охорони державного кордону; охорона тимчасових рубежів території держави у разі відсутності договірного оформлення порядку його проходження та виникнення територіальних претензій; проведення фільтраційних та режимних заходів у визначеному районі.

д.т.н. Кобозева А.А. (ОНПУ),
к.т.н. Бобок И.И. (ОНПУ),
Дзюбинская Л.О. (ОНПУ)

РАЗРАБОТКА СТЕГАНОАЛГОРИТМА, УСТОЙЧИВОГО К МАСШТАБИРОВАНИЮ

Стеганографирование занимает важное место среди методов защиты информации, в рамках чего секретное сообщение, или дополнительная информация (ДИ), встраивается в некоторый не привлекающий внимание объект, или контейнер, результатом чего является стеганосообщение (СС), которое затем открыто транспортируется адресату по каналу связи или хранится в таком виде.

Одним из основных требований, выдвигаемых к любому стеганоалгоритму (СА), является требование устойчивости к атакам против встроенного сообщения. Одними из наиболее разрушительных атак такого типа являются геометрические атаки, в силу чего чрезвычайно *актуальными* в настоящий момент являются разработки стеганографических методов и СА, устойчивых к геометрическим атакам, в частности, к масштабированию, что является *целью* работы.

Обеспечение устойчивости СА к возмущающим воздействиям, не меняющим геометрию изображения, в частности, наложению шума на СС, фильтрации, сжатию СС с потерями, может быть достигнуто за счет погружения ДИ в пространственной области изображения-контейнера, осуществляемого после предварительного разбиения матрицы контейнера на $l \times l$ -блоки путем изменения значения яркости пикселей каждого блока при погружении очередного бита ДИ на величину Δb , для которой выполняется соотношение: $|\Delta b| > \|\Delta \bar{B}\|_2 / l$, где $\Delta \bar{B}$ – матрица предполагаемого возмущения блока СС при атаке, $\|\bullet\|_2$ – спектральная матричная норма.

Данное условие может быть использовано и для обеспечения устойчивости построенного на его основе СА к геометрическим атакам, в частности, к масштабированию. Масштабирование изображения-стеганосообщения приведёт к изменению размеров его матрицы. Если СА не является "слепым" (в этом случае контейнер рассматривается как часть секретного ключа), то имеется возможность определения коэффициента масштабирования и возвращения матрицы СС к первоначальным размерам путем использования коэффициента для повторного масштабирования, значение которого обратно значению коэффициента первоначального масштабирования, перед проведением декодирования ДИ. Внесение дополнительной вычислительной погрешности в процесс декодирования за счет проведения операции повторного масштабирования снизит эффективность стеганоалгоритма на 7%, по сравнению с эффективностью в условиях атак на СС, не меняющих его геометрию, что требует дополнительных исследований.

РАЗРАБОТКА СТЕГАНОАЛГОРИТМА ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ СКРЫТОГО КАНАЛА СВЯЗИ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩЕГО ПРОВЕРКУ ЦЕЛОСТНОСТИ ПОГРУЖЕННОЙ ИНФОРМАЦИИ

В настоящее время исследования в области стеганографии ведутся в двух основных направлениях: в области "классической" стеганографии (проблемы, связанные с организацией секретного канала внутри открытого канала связи); в области так называемых цифровых водяных знаков (ЦВЗ) – специальных "меток", внедряемых в изображение или другой сигнал, с целью тем или иным образом контролировать его использование. Технология ЦВЗ, выступающая в качестве эффективного решения проблемы защиты авторского права, позволяющая идентифицировать источник, автора, владельца, дистрибьютора или уполномоченного потребителя цифровых изображений, видео- или звукозаписей, используется, в основном, для решения задач аутентификации, проверки целостности передаваемой конфиденциальной информации.

Если при внедрении ЦВЗ ставится задача обеспечения надежности восприятия стеганосообщения (СС), то принципиального противоречия для одновременного решения основных задач стеганографии, перечисленных выше, не возникает.

Целью работы является разработка стеганографического алгоритма, позволяющего одновременно обеспечивать скрытую передачу произвольной информационной последовательности и осуществлять проверку целостности передаваемой конфиденциальной информации при обязательном соблюдении надежности восприятия СС, что позволит увеличить эффективность защиты конфиденциальной информации.

Разработан стеганографический метод и реализующий его алгоритм, применимый для произвольного изображения-контейнера, основанный на решении систем линейных алгебраических уравнений, матрицы которых обладают малым числом обусловленности Скила, что обеспечивает нечувствительность / малую чувствительность задачи декодирования конфиденциальной информации к возмущающим воздействиям и, как следствие, устойчивость алгоритма к атакам против встроенного сообщения. Моделирование неидеального канала связи в силу специфики рассматриваемой задачи проводилось при помощи *малых* возмущающих воздействий, поскольку в результате любых атакующих воздействий на стеганосообщение должна сохраняться его надежность восприятия, иначе действия противника будут обнаружены сторонами, организующими скрытый канал связи.

Предложенный алгоритм обеспечивает проверку целостности передаваемой конфиденциальной информации, является полиномиальным степени 2.

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Наслідування міжнародної практики щодо створення та запровадження систем управління стосовно різних видів діяльності людини стало нормою життя. Розширення меж застосовності надзвичайного механізму щодо управління певними видами діяльності є звичним для все ширших кіл нашого суспільства.

Ось тому й не дивно, що для важливих напрямків існування соціуму упроваджують бездоганний інструмент систем управління безупинним поліпшенням якості продукції (ISO 9001:2008), якості харчової продукції (ISO 22000:2005), навколишнього середовища (ISO 14001:2004), стійкістю подій (ISO 20121:2012) та інші системи. У такий спосіб виробники надають певні гарантії і несуть відповідальність перед громадянами щодо своїх зобов'язань у сфері виробництва стосовно життя та здоров'я людей.

Під час побудови систем управління інформаційною безпекою не може бути двох однакових систем, проте міжнародні стандарти серії ISO/IEC 27000 є тим шаблоном, що пропонують найкращий варіант щодо розроблюваної системи. Окрім того вперше розроблена і щойно запущена система має напрацювати власні правила і набуває модифікацій під час функціонування на конкретному підприємстві/організації, у конкретному колективі.

Розроблення систем управління є творчим процесом, зацікавленість у ньому є вирішальним й стимулювальним чинником, оскільки кожен член колективу має розуміти, що систему розробляють і для нього, а тому внесок кожного члена колективу є на вагу золота. Хто має донести цю інформацію? Беззаперечно це керівництво організації та менеджер з систем управління чи особа, яка відповідає за систему управління.

Значною є ймовірність створення декількох варіантів системи, розроблених, щоб забезпечити виконання вимог міжнародного стандарту (ISO/IEC 27001:2013), проте важливо вибрати одне правильне не формальне рішення, що задовольнить усі сторони процесу управління.

Потенційні можливості підприємства чи організації розкриваються, коли охоплюють кожну вимогу стандарту, що є відпрацьованим алгоритмом міжнародної усталеної практики, направленої на результативність та ефективність роботи підприємства/організації. Систему управління розробляють для конкретних цілей, для себе і це, обов'язково, врешті решт, приносить у результаті за відповідного застосування конкретний зиск для конкретного підприємства чи організації.

Функціонування системи управління безпосередньо залежить від вислідних рішень і вислідної відповідальності за ці рішення. Ці рішення оформлюємо у вигляді документації (інструкцій, планів, заходів, методик, алгоритмів, положень тощо), що є задокументованою Політикою підприємства/організації стосовно управління.

Слід пам'ятати, що в документації ми записуємо для себе обов'язкові правила, які мусимо беззаперечно виконувати, але самі документи під час запускання й апробації системи ми можемо змінювати і у цьому полягатиме

намагання отримати ідеальну систему, розроблену під конкретні власні вимоги, досягаючи за цього результативності й ефективності у роботі. З плином часу ми можемо змінювати ролі та відповідальності, коригувати документацію, добиваючись постійного удосконалення і це є незмінною ціллю системи управління, тобто виконуючи повторювану діяльність щодо збільшення здатності виконати вимоги замовника, клієнта, споживача тощо.

Підсумовуючи зазначу, що функціонування системи управління насамперед залежить від людини, від його знань, вмінь і навиків. Кожен член колективу має намагатися підтримувати, розвивати, удосконалювати систему управління, щоб це стало культурою поведінки й мислення на робочому місці, жадати створювати колектив односторонців на підприємстві, вносити ініціативи на покращення роботи організації/підприємства, для яких робота є спільною справою.

Комарницька О.І. (НАДПСУ)

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПОРІВНЯННЯ ТЕКСТОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ЗМІСТОМ

Процес оцінювання знань та вмінь студентів є складним та не завжди забезпечує його об'єктивність. Останнім часом для автоматизації проведення як поточного, так і підсумкового контролю рівня засвоєння знань, використовуються системи тестового контролю. Однак, за своєю функціональністю існуючі системи суттєво обмежують можливості неформалізованої побудови тестових завдань. Зручність програмної реалізації привела до того, що сучасні програмні засоби, які використовуються для тестування, дозволяють будувати питання лише певних типів. Практично у всіх сучасних системах реалізовані питання в яких використовується вибір одного, або декількох фіксованих варіантів відповідей. Однак, для більш об'єктивної оцінки знань, доцільно використовувати тип питань, який передбачає текстову відповідь на природній мові. Проте подібний підхід в сучасних системах тестування практично не використовується, оскільки алгоритмічна реалізація автоматичної перевірки відповіді на природній мові є складним завданням.

Метою дослідження є розроблення моделі штучного інтелекту для порівняння текстової інформації за змістом, які застосовуватимуться на етапах семантичного та прагматичного аналізу

Моделі штучного інтелекту для порівняння текстової інформації за змістом застосовуються на етапах семантичного та прагматичного аналізу. За результатами семантичного аналізу будується семантична мережа – структура для представлення знань у вигляді пов'язаних вузлів. У ході прагматичного аналізу визначається, чи належить відповідь до визначеної предметної сфери. Ці етапи пропонується реалізувати на основі використання нейромережі. Перевагами використання нейромережі є універсальність.

Незмінна за структурою нейромережа може бути пристосована (навчена) для порівняння текстів у різних предметних сфер.

На відміну від відомих методів семантичного й прагматичного аналізу, розроблені алгоритми на основі моделей штучного інтелекту надаватимуть

можливості з більшою достовірністю автоматизовано проводити перевірку відповідей тексту наданих в довільній текстовій формі на природній мові. Незалежно від побудови речень, наявності додаткових суджень, несуттєвих якісних характеристик, які можуть бути присутні у відповіді та зразку, з них виділяється основний "зміст" у вигляді семантичної мережі. Порівняння двох семантичних мереж (тексту відповіді і зразка) дозволяє достовірно оцінити ступінь їх тотожності і в результаті виставити об'єктивну оцінку.

Алгоритми навчання системи штучного інтелекту автоматизованої системи контролю знань побудовані на таких алгоритмах: зворотного поширення; навчання без вчителя; навчання нейронних мереж Хопфілда і Хеммінга.

*Корчак О.В. (ВІКНУ),
Момот Р.А. (НУОУ)*

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Стале функціонування паливно-енергетичного комплексу (далі – ПЕК) гарантує державі економічну та політичну незалежність.

Визначальним, особливо в умовах воєнного стану, є енергетична незалежність країни.

Під енергетичною безпекою держави запропоновано розуміти стан готовності її ПЕК щодо максимально надійного, технічно безпечного, екологічно прийняттого, економічно ефективного та обґрунтовано достатнього енергозабезпечення економіки держави й населення, а також щодо гарантованого забезпечення можливості керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без зовнішнього і внутрішнього тиску.

Вона досягається за рахунок всебічного розвитку й удосконалення вітчизняної паливно-енергетичної бази з урахуванням вимог охорони довкілля, диверсифікації джерел і шляхів зовнішнього енергопостачання, удосконалення енергетичного ринку в умовах ринкової трансформації економіки країни, ефективного енергозбереження в усіх галузях національного господарства та забезпечення соціальної стабільності у сфері енергетики і суміжних із нею сферах.

Коротко – енергетична безпека держави – це стан готовності ПЕК країни до енергозабезпечення національної економіки, населення та реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без зовнішнього та внутрішнього тиску. Головними об'єктами енергетичної безпеки є:

- населення країни (окремі громадяни, родини, суспільство);
- підприємства галузей ПЕК (ТЕС, ГЕС, АЕС, НПЗ, системи транспортування та розподілу енергоносіїв та кінцевої енергії, вугільно-збагачувальні фабрики й т. і.), що забезпечують споживачів паливом і кінцевою енергією, а також їх персонал;
- економіка країни, об'єкти національного господарства, Збройні Сили та інші військові та правоохоронні формування як споживачі енергії;
- держава в цілому як головний об'єкт енергетичної безпеки.

Отже, забезпечення енергетичної безпеки держави потребує формування національних вертикально-інтегрованих структур у сфері постачання та переробки нафти й газу із можливою диверсифікацією джерел їх надходження, створення

умов для надходження інвестиційних ресурсів для підтримання у працездатному стані вітчизняної електроенергетичної галузі. Загрози енергетичній безпеці в умовах воєнного стану можуть перерости в таку ситуацію, коли ПЕК не зможе виконувати покладені на нього функції в частині забезпечення енергетичної безпеки держави і в першу чергу це стосується електроенергетики.

В сучасних умовах держава ризикує не повною мірою забезпечити системне проектування резервування та автоматизоване переключення перетоків електроенергії, тому саме системні речі – навіть при ринковій економіці зобов'язані бути під жорстким контролем держави. Електроенергетика є найважливішою складовою у забезпеченні обороноздатності держави, вона додає зовсім нового характеру економічній уразливості країни, тому що об'єкти електроенергетики, як правило, стаціонарні перетворюються у першочергові об'єкти ураження.

*к.т.н., доц. Красильников С.Р. (ХмНУ),
к.т.н. Джукі А.В. (ХмНУ),
Галанти С.В. (ХмНУ)*

СТАН ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ В БАЗАХ ДАНИХ

Використання принципово нового інструментарію на основі алгоритмів нечіткого пошуку в міжнародних організаціях показало їх ефективність і величезний потенціал для вирішення прикладних задач.

Метод розширення вибірки. Досить часто, переважно в програмах перевірки орфографії, застосовують метод розширення вибірки. Суть методу полягає в зведенні пошуку за подібністю до точного пошуку. Метод відмінно працює зі словниками натуральної мови, розмір яких відносно малий.

Сигнатурні алгоритми. Основою сигнатурних алгоритмів є літерне семплування. У разі хешування по сигнатурі семпл перетворюється в сигнатурний вектор, який можна розглядати як запис числа в двійковій формі. Таким чином, хеш-функція $H(a)$ однозначно визначає перетворення $F(w)$ рядка в ціле число. Функція $F(w)$ є хеш-функцією і може бути використана для процедури індексації словника. Сигнатурні алгоритми, зокрема хешування за сигнатурою, досить чутливі до вибору параметрів і хеш-функції $H(a)$. Необхідно також враховувати, що числа, які перебираються в процесі пошуку записів, лінійно залежать від розміру словника. Метод хешування по сигнатурі володіє наступними перевагами: дозволяє здійснювати з високою швидкістю пошук на точну рівність і пошук, що допускає одну-дві "помилки" в заданому пошуковому запиті; при правильному виборі параметрів обсяг індексу не більше ніж на 10-20% перевищує розмір файлу, що містить список термінів словника; відрізняється простотою реалізації.

Хешуванню по сигнатурі притаманні і досить суттєві недоліки: він повільно працює, якщо списки слів з однаковими сигнатурами розкидані по несуміжних секторах на диску. Іншим істотним недоліком є занадто великий розмір кінцевої вибірки, якщо слова відрізняються більше ніж на два символи.

Алгоритм N-грам представляє модель послідовностей (зокрема природної мови) з використанням статистичних властивостей N-грам. Основна ідея застосування методу N-грам полягала в тому, щоб враховуючи послідовність букв,

розрахувати ймовірність появи в букви. N-грам моделі широко використовуються в статистичній обробці природної мови, в тому числі в задачах розпізнаванні мови, фонем, а також послідовностей фонем. Сучасні алгоритми словникового пошуку ефективніші алгоритмів послідовного перебору, але при роботі з рядками великої довжини послідовний перебір істотно виграє в швидкості.

Куцак М.В. (ЦНДІ ОБТ ЗСУ)

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

Організація оснащення Збройних Сил України, інших військових формувань сучасним новим (модернізованим) озброєнням та військовою технікою (далі – ОБТ) є однією з головних завдань держави. Воно реалізується шляхом виконання завдань і заходів державних програм розвитку ОБТ (далі – ДПР ОБТ) та державного оборонного замовлення (далі – ДОЗ) на відповідний рік.

Але потрібно зазначити, що реалізація будь-якої програми пов'язана із можливістю неповного чи несвочасного виконання показників, що відповідно, впливає на ефективність її реалізації.

З часом, у процесі реалізації ДПР ОБТ її показники усе більш істотно розходяться із запланованими. Так при реалізації минулих програм розвитку ОБТ розбіжність між показниками, закладеними в ДПР ОБТ, і реальною економічною ситуацією була настільки високою, що вже на другий-третій роки виконання річний зріз програми було вкрай складно використовувати як основу для розроблення ДОЗ.

Потрібно відмітити, що розбіжність між показниками ДПР ОБТ та ДОЗ відбувається як через об'єктивні, так і суб'єктивні причини.

До об'єктивних причин можливо віднести:

- зміни у військово-політичній обстановці що призводять до необхідності коригування оснащенням новим (модернізованим) ОБТ;
- кризові явища у світовій економіці та економіці країни, нестабільність її розвитку, складність прогнозування інфляції та інших макроекономічних показників.

До суб'єктивних причин варто віднести:

- недостовірну оцінку вартості заходів ДПР ОБТ на етапі її формування;
- неповну інформацію, щодо реальних можливостей та стану підприємств оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК);
- недостатню керованість процесів ціноутворення (відсутність міжвідомчих методик розрахунку ціни);
- адміністративне втручання на етапі формування ДПР ОБТ і ДОЗ та ін.

Прикладом цього впливу на ефективність виконання показників з розвитку ОБТ є реалізація завдань і заходів середньострокової програми розвитку ОБТ.

Так аналіз результату виконання запланованих заходів середньострокової програми розвитку озброєння та військової техніки з 2005 по 2009 рік показав, що тільки близько 34 % дослідно-конструкторських робіт, що виконувались згідно з ДОЗ, завершилися прийняттям на озброєння (постачання) зразків ОБТ.

*Лалетін С.П. (ВІКНУ),
Савран В.О. (ВІКНУ),
Халіманенко С.М. (ВІКНУ)*

ТЕХНОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ

Шкідливе програмне (ПЗ) може бути досить ефективно застосовано у військових цілях як активний елемент інформаційно-кібернетичної протидії. При цьому, чим вище міра комп'ютеризації і інтелектуалізації систем військового призначення, тим більше вірогідність появи шкідливого ПЗ. Тому однією з сучасних особливостей проектування і розробки програмного забезпечення військового призначення є необхідність забезпечення його технологічної безпеки.

Проте, при реалізації складного і багатоетапного процесу створення програмних засобів до їхнього складу навмисно може бути внесено спеціальне шкідливе ПЗ. При цьому розробник цього ПЗ (алгоритміст, програміст або системотехнік) може здійснювати такі дії або випадково, або навмисно. Останнє викликає особливу стурбованість відповідних спецслужб.

Шкідливе ПЗ може бути реалізоване у вигляді декількох команд та мати досить складний і "тонкий" механізм активізації, "налаштований" на умови реального бойового застосування системи зброї або на строго певну комбінацію вхідних даних. Ці програми можуть бути включені до складу як загального програмного забезпечення обчислювальної системи, так і спеціальних (прикладних) програмних засобів, що реалізують алгоритм перетворення інформації.

Виявити наявність програмної закладки у складі програмного забезпечення великого об'єму і складності дуже важко, оскільки вона може бути замаскована під реально існуючий алгоритм або його частину. Це посилюється повною невизначеністю про умови і момент спрацьовування програмної закладки, а також відсутністю прямих і непрямих ознак її наявності у складі програмного забезпечення.

Експерти низки країн, аналізуючи вірогідні наслідки вживання шкідливого ПЗ, виявили, що одним з них може бути блокування можливості бойового застосування системи зброї певного класу або інформаційної системи військового призначення. Іншими словами, це означає, що, володіючи потужною зброєю для стримання потенційного противника, можна фактично опинитися беззбройним.

Як ілюстрацію даної ситуації можна привести військовий конфлікт в Перській затоці, коли при проведенні багатонаціональними силами операції "Буря в пустелі" система ППО Іраку виявилася заблокованою з невідомої причини. В результаті іракська сторона була змушена залишити без відповіді бомбові удари по своїй території. Не дивлячись на відсутність вичерпної інформації, багато іноземних фахівців висловлюють припущення, що ЕОМ, що входять до складу комплексу технічних засобів системи ППО, які купував Ірак у Франції, містили спеціальні керовані електронні закладки, що блокували роботу обчислювальної системи. Якщо вони мали рацію, то це означає, що саме з того часу розпочався етап практичного застосування нової електронно-інформаційної зброї.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕСТАНДАРТНОГО РАЗБИЕНИЯ ИЗОБРАЖЕНИЯ НА БЛОКИ В ЗАДАЧАХ ВЫЯВЛЕНИЯ ФАЛЬСИФИКАЦИИ

Известные и широко используемые графические редакторы, такие как Adobe Photoshop, GIMP и другие предлагают разнообразные инструменты для обработки изображений.

Наиболее часто используемым видом фальсификации является клонирование, при котором части цифрового изображения (ЦИ) заменяются частями этого же изображения. Популярность такого способа фальсификации обусловлена тем фактором, что он легко реализуется средствами графических редакторов и тяжело обнаруживается в силу того, что использует части одного и того же изображения.

Сегодня всё более широкое распространение получают методы пассивной защиты информации (МПЗИ) и выявления нарушений целостности ЦИ, так как в процессе работы они не используют никакой дополнительной информации, за исключением самого изображения.

Большинство существующих на сегодняшний день МПЗИ используют разбиение изображения на блоки. Часто используемым разбиением является разбиение изображения на квадратные блоки, что не позволяет получить точные размеры области фальсификации, а иногда, при фальсификациях малых размеров, обнаружить область фальсификации.

Целью работы является разработка методики применения разбиения изображения на блоки круглой формы в задачах обнаружения клонированных областей.

Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- разработать методику получения круглых блоков;
- с учётом разработанной методики на основании вычислительного эксперимента проанализировать целесообразность использования круглых блоков при обнаружении клонированных областей.

Разработана методика получения блоков круглой формы на основе квадратного блока. Разработанная методика была внедрена в алгоритм выявления и локализации областей клонирования. На основе экспериментов выявлено, что круглые блоки позволяют получить более точные размеры клонированных участков, чем обычные квадратные блоки того же размера.

Разбиение на круглые блоки целесообразно применять в случае, когда клонированная область не имеет форму квадрата или прямоугольника, что является наиболее распространённым случаем.

*д.т.н., проф. Ленков С.В. (ВІКНУ),
к.т.н., доц. Джулій В.М. (ХмНУ),
Горбатюк О.М. (ХмНУ),
Берназ Н.М. (Бук ЕУ)*

АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ

Специфіка системи інтелектуальної обробки даних полягає в тому, що розробка і реалізація інтелектуальних інформаційних систем досить тривалий і трудомісткий процес, який ще повністю не відпрацьований і нерідко вимагає нових ідей і рішень, вимагає використання неординарних підходів, методів, технологій і засобів. В результаті ефективність і якість одержуваної системи значною мірою визначається талантом і досвідом її розробників. Крім того, проблема реалізації пов'язана ще і з вибором відповідних засобів розробки, які представляють собою окрему складну задачу.

Сучасні аналітичні інформаційні системи набувають характерні риси та особливості програмних систем, заснованих на алгоритмах інтелектуального аналізу даних, експертних систем, систем штучного інтелекту та машинного навчання. Виділимо наступні фундаментальні ознаки системи інтелектуальної обробки даних: здатність до вирішення широкого кола завдань в деякій неформалізованій проблемній області; здатність витягати знання, з даних і представляти їх у вигляді формалізованих моделей знань; моделювання механізмів інтелектуальної діяльності людини; використання знань про предметну область; застосування евристичних методів вирішення задач; здатність до пояснення отриманого рішення; висока продуктивність, і т.д. Платформа інтелектуального аналізу даних надає наступні можливості: надається робочий простір (аутентифікація і авторизація, засоби завантаження і редагування файлів); бібліотека готових підсистем аналізу та алгоритмів, в тому числі: класифікація та кластеризація, побудова правил і дерев рішень, нейронні мережі, генетичні алгоритми, статистичні алгоритми і т.д.; засоби побудови автоматичного колективного рішення на підставі алгоритмів; засоби аналізу ефективності навчання на основі даних; імпорт/експорт вхідних даних і результатів навчання; візуалізація результатів аналізу.

Незалежно від того, яка інформація використовується, бази даних на основі документів, прості неструктуровані файли, необхідно працювати з даними, формувати або реструктурувати їх. Потрібно визначити формат інформації, на якому буде ґрунтуватися метод і аналіз. Потім, коли інформація знаходиться в потрібному форматі, можна застосовувати різні методи (окремо або в сукупності), які не залежать від необхідної базової структури даних або набору даних. Пропонуються технічні рішення по структурі, функціям та організації інструментарію інтелектуального аналізу даних, заснованого на технології WEB систем.

*д.т.н., проф. Ленков С.В. (ВІКНУ),
к.т.н., доц. Джулій В.М. (ХмНУ),
Кобленев О.О. (ХмНУ)*

СТИСНЕННЯ ВЕКТОРА ХАРАКТЕРНИХ ОЗНАК ГРАФІЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ

Проблему отримання хеш зображення розділено на два кроки. Завдання першого кроку полягає в отриманні вектора характерних ознак зображення, тоді як на другому кроці необхідно стиснути цей вектор до остаточної хеш величини.

На першому кроці отримання характерних ознак, двомірне зображення відображається як одновірний вектор характерних ознак. Даний вектор повинен вловити перцептивні якості зображення. Тобто, два зображення, що є однаковими для людської зорової системи, повинні мати близькі на певній метричній відстані вектори характерних ознак. Два зображення, що є точно різними у своєму вигляді, повинні мати вектори характерних ознак, які відрізняються великою відстанню. На другому кроці необхідно стиснути перехідний хеш вектор до остаточної хеш величини. Вектор характерних ознак зображення формується сумуванням величин хвильових коефіцієнтів в обраних точках характерних ознак.

Авторами запропоновано алгоритм кластеризації, який використовується для стиснення векторів характерних ознак, так як вимір відстані визначений на просторі результату $V \times V$ задовольняє метричні властивості. Розроблена нова функція затрат, що складається із двох додаткових експоненціальних членів. Такі затрати краще реагують на цілі перцептивного хешування, на відміну від традиційного типу вимірювання викривлень на основі середньої відстані.

Запропоноване рішення проблеми кластеризації досягається визначенням "більш ймовірних" та близьких векторів характерних ознак до однієї групи.

Вперше було розроблено базову кластеризацію, що дає можливість кластерам не зазнавати жодних втрат. Запропонована кластеризація перевершує відомі техніки стиснення традиційного VQ та декодування із виправленням помилок для перцептивного хеш стиснення.

Запропоновані алгоритми мають дві математичні властивості:

1) число кластерів (або еквівалентно довжина хешу) – визначається автоматично;

2) кластеризацію можна застосувати до векторів у будь-якому метричному просторі, тобто не потрібно робити жодних припущень щодо топології простору.

Ці дві властивості зробляють запропоновані алгоритми цінними у застосуванні для інших медіа, та в загальному, у стисненні даних та/або зменшенні розмірів.

*д.ф.-м.н., проф. Лепіх Я.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Сантоній В.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Будіянська Л.М. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Іванченко І.О. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
д.т.н., проф. Ленков С.В. (КНУ ім. Т. Шевченка)*

СТЕНД ДЛЯ КОНТРОЛЮ ДИСТАНЦІЇ СПРАЦЮВАННЯ ОПТИКО-ЕЛЕКТРОННИХ СЕНСОРІВ

Важливим і актуальним питанням при розробці датчиків цілі для боєприпасів є їх випробування в умовах максимально наближених до реальних. Для проведення лабораторних випробувань, настройки оптичних вузлів датчиків і відпрацювання схемних рішень окремих електронних вузлів створено "Випробувальний стенд".

Випробувальний стенд призначається для практичного відпрацювання роботи неконтактних оптико-електронних сенсорів-датчиків (НОЕСД) малих відстаней та проведення лабораторних випробувань замість натурних за рахунок розробленого методу імітаційного моделювання, який складається у відтворенні умов руху сенсора оптико-електронними засобами та можливості високоточного вимірювання його динамічних характеристик.

Моделювання роботи НОЕСД передбачає заміну поступального руху сенсору, що значно скорочує витрати часу на циклічні операції, підвищує безпеку проведення досліджень та зменшує витрати у порівнянні з натурними випробуваннями. Стенд дозволяє імітувати процес зближення сенсора з перешкодою до нульових дистанцій та вимірювання малих дистанцій спрацювання, а також спрощує конструкцію пристрою для імітації. Перевагою розробленого стенду є створення умов роботи із стабілізованими у просторі об'єктами шляхом керування потоком оптичного випромінювання, що дозволяє імітувати процес зближення нерухомих неконтактних датчиків-сенсорів з відбиваючою поверхнею.

Випробувальний стенд може бути використано на етапах розробки алгоритмів роботи, відпрацювання оптико-електронних вузлів, технічної діагностики у процесі проектування та лабораторного дослідження неруйнівними методами, а також перевірки швидкісних НОЕСД малих відстаней та динамічних параметрів готових пристроїв.

*д.ф.-м.н., проф. Лепіх Я.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Лавренова Т.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
д.т.н., проф. Ленков С.В. (КНУ ім. Т. Шевченка)*

ФЛЮСИ ДЛЯ ЛУДІННЯ ТА ПАЯННЯ ЛЕГКОПЛАВКИМИ ПРИПОЯМИ, ЩО НЕ ПОТРЕБУЮТЬ ВІДМИВАННЯ

У зв'язку з підвищенням щільності монтажу друкованих плат радіоелектронних виробів, коли відстань між струмоведучими доріжками та їх ширина можуть бути меншими, ніж 10 мкм, флюси, що застосовуються при паянні, повинні мати малу хімічну активність і не викликати корозії. Водночас вони мають забезпечувати високу паяльну спроможність.

Флюс, що пропонується, містить карбонові кислоти, інгібітор корозії, етиловий спирт, знежирювач. На відміну від флюсів, що використовуються промисловістю, наприклад ФКСп, де вміст каніфолі може досягати 60 %, концентрація активних компонентів в запропонованих флюсах не перевищує 8 %. Їх особливістю є те, що карбонові кислоти виконують функцію не тільки активного компонента, а й інгібітору корозії. Флюси мають низьку корозійну активність і не потребують відмивки. Залишки флюсів після пайки не впливають на величину електричного опору діелектриків (гетинакс, склотекстоліт) в умовах підвищеної температури і відносної вологості навколишнього середовища. В нормальних кліматичних умовах наявність утворених неіоногенних органічних сполук підвищує в десятки разів в процесі пайки опір діелектриків. Кислотне число за розробленою технологією зменшується в 4–5 разів у порівнянні з відомими спиртово-каніфольними матеріалами.

Корозійна дія після пайки друкованих плат без операції відмивки від продуктів запропонованого флюсу при випробуваннях у камері вологості протягом 56 діб та при температурі $40 \pm 2^\circ\text{C}$ і відносній вологості $98 \pm 2\%$ відсутня.

*д.ф.-м.н., проф. Лепіх Я.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Лавренова Т.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Снігур П.О. (КНУ ім. Т. Шевченка)*

ЗАЛЕЖНІСТЬ ПИТОМОГО ПОВЕРХНЕВОГО ОПОРУ ТОВСТОПЛІВКОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ВІД ТЕМПЕРАТУРИ ВІДПАЛЮВАННЯ І РОЗМІРІВ ЧАСТОК СКЛА

Нанодисперсні композити на базі "скло – сполуки рутенію", наприклад RuO_2 , широко застовуються в мікроелектроніці, зокрема у якості товстоплівкових резистивних елементів гібридних інтегральних схем та сенсорних елементів. В якості скляного зв'язуючого до складу паст входять свинцево-боросилікатні стекла. Проте, як показали дослідження, наноккомпозити на базі "скло – RuO_2 " мають низьку відтворюваність їх електрофізичних параметрів.

Отримано залежності питомого поверхневого опору товстоплівкових елементів на базі "скло– RuO_2 " від розмірів часток скла і температури відпалювання (співвідношення концентрацій $\text{RuO}_2/\text{скло}$ 30% : 70% та 10% : 90%), рис. 1.

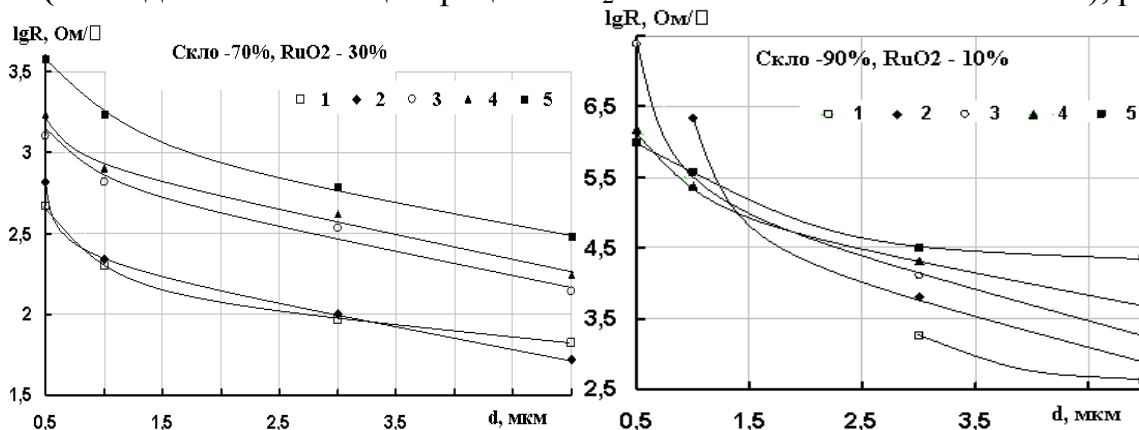

Рис.1. Залежність питомого поверхневого опору R_s , $\Omega/\square$ від розмірів часток скла і температури відпалювання (1 – 500°C , 2 – 600°C , 3 – 700°C , 4 – 800°C , 5 – 900°C)

Встановлено, що зі збільшенням концентрації скла (від 50% до 90%) опір товстої плівки суттєво залежить як від розмірів часток вихідних матеріалів, так і від температури відпалювання, причому змінення опору досягає від 2-х до 4-х порядків. Використання гомогенних порошків вихідних матеріалів резистивних паст забезпечує високу відтворюваність їх електрофізичних параметрів. Пропонуються рекомендації по вибору розмірів часток скла та температури відпалювання для стабілізації і варіювання електрофізичних параметрів нанокompозитів "скло – RuO_2 ".

*д.ф.-м.н., проф. Лепіх Я.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Лавренова Т.І. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Снігур П.О. (КНУ ім. Т. Шевченка)*

МЕТОД ЗАХИСТУ ПОВЕРХНІ РОЗПЛАВУ ПРИПОЮ ВІД ОКИСЛЕННЯ

У процесі низькотемпературного паяння елементів радіоелектронної апаратури (РЕА), особливо при паянні плат друкованого монтажу, особливі вимоги ставляться до складів для захисту рідкого припою від окислення. В процесі експлуатації розплаву припою на його поверхні утворюється плівка тугоплавких оксидів металів, що входять до складу припою. Вказана плівка погіршує реологічні характеристики припою (розтікаємість і змочуваність), налипає на поверхні паяних вузлів, утворюючи перемички між струмоведучими ланцюгами. Це вимагає періодичного видалення окисленого припою з поверхні, що призводить до його великої витрати. У зв'язку з цим виникає необхідність захисту поверхні розплавленого припою від окислення.

Склади і методи захисту дзеркала припою від окислення, які використовуються в промисловості – високотемпературні масла, неорганічні матеріали на основі хлоридів або монофосфатів, рідини силіконів, органічні матеріали і полімерні з'єднання малопридатні для використання. Вони мають наступні недоліки: потребують відмивання сумішшю органічних розчинників, механічного очищення; забруднюють припій корозійними сполуками хлору; вибухонебезпечні і отруйні; спалахують, випаровуються або осмоляються тощо.

Нами розроблено захисний склад на основі дрібнодисперсного порошку діоксиду кремнію, гліцерину і сечовини, синтанолу, які в процесі експлуатації розплаву частково вигоряють і осмолюються. Порошок SiO_2 легше компонентів припою і знаходиться на поверхні розплаву припою. Продукти органіки, що залишилися, збираються на частинках SiO_2 і утворюють на поверхні розплаву однорідну плівку. Склад забезпечує відновлення окисленої поверхні припою і захищає його від подальшого окислення. Перевагою складу для захисту розплаву низькотемпературного припою є збільшення температури до 673 К та часу експлуатації до 200 годин. Захисна плівка цільним шаром легко знімається з поверхні розплаву разом із залишками флюсу, який використовується при паянні або лудінні, і не потребує відмивки і механічного очищення.

При цьому значно підвищується якість паяння, знижуються витрати на операцію заміни, відмивання і очищення поверхні припою, збільшується час його експлуатації, підвищується надійність та експлуатаційний (часовий) ресурс РЕА в цілому.

ІЄРАРХІЧНА ТЕМПОРАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

З початку комп'ютерної ери окреслилися два напрямки штучного інтелекту. Перший, який безумовно домінував, використовує доведену Т'юрингом можливість виконання як завгодно складних обчислень за допомогою найпростіших обчислювальних пристроїв. Ця базова ідея послідовної обробки символів, що описують хід обчислень за заданим алгоритмом, лежить в основі переважної більшості сучасних обчислювальних машин. Самі алгоритми обчислень задаються ззовні – програмістами.

В основі другого підходу штучного інтелекту – біологічного, імітація інтелектуальної поведінки на основі більш дрібних "неінтелектуальних" елементів, за принципами побудови живих організмів.

Один з підходів вдосконалення штучних нейронних мереж – ієрархічна темпоральна пам'ять (Hierarchical Temporal Memory) розвиває принципи, закладені в архітектурах самонавчаючих і самоорганізованих штучних нейронних мереж Кохонена на основі радіально-симетричних (радіально-базисних) функцій. Ієрархічна темпоральна пам'ять використовує аналогії із структурними та алгоритмічними властивостями кори головного мозку.

Нейронна мережа ієрархічної темпоральної пам'яті складається з регіонів, організованих в ієрархію. Регіон – це базовий елемент, будівельний блок, функціональна одиниця пам'яті. Регіон функціонуючої мережі являє собою один рівень або одну зі складових рівня ієрархії, коли таких регіонів на рівні декілька. При взаємодії між собою сусідніх рівнів ієрархії відбувається обмін сигналами (даними) між нижніми (дочірніми) і верхніми (батьківськими) рівнями.

На самому нижньому рівні ієрархії головний мозок зберігає інформацію про деталі зображення: точках, лініях, кутах і найпростіших геометричних формах. На наступних рівнях вони комбінуються, формуючи дані про більш складних графічних об'єкти і їх властивості: гладких кривих і ламаних лініях, текстурах і колірних градієнтах. Вектора змінних середніх рівнів далі комбінуються, утворюючи високорівневі об'єкти: особи, машини, будинки.

Якщо розглядати біологічні нейронні мережі, то вони лише поступово в ході еволюції навчилися здійснювати досить довгі логічні ланцюжки – емулювати логічне мислення. Як і ієрархічна темпоральна пам'ять, так і класичні штучні нейронні мережі не припускають логічного обґрунтування. Вони лише імітують роботу правої півкулі мозку людини.

Підвищення ефективності роботи ієрархічної темпоральної пам'яті ми бачимо у додаванні до штучної нейронної мережі керуючої і обробляючої системи, яка працює за принципами символної і логічної обробки даних, тобто об'єднанні в одній системі двох загальних підходів штучного інтелекту.

РЕСУРСНИЙ СКЛАД СИСТЕМИ ВОЄННО-ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТРУБОПРОВІДНИХ МАГІСТРАЛЕЙ

Трубопровідні магістралі (ТМ) військового призначення в останній час набули поширення у збройних силах розвинутих країн. Вони розгортаються під час воєнного стану для постачання військам (силам) основних енергоносіїв (паливного) для військової техніки та інших оперативно-стратегічних об'єктів. Станції (пункти) забору (завантаження) енергоносіїв ТМ розгортаються на нафтопереробних підприємствах країни. Станції розподілу енергоносіїв – на аеродромах тактичної та транспортної авіації ПС, пунктах заправки військової техніки, військово-морських базах, об'єктах військово-промислового (оборонного) комплексу та на об'єктах інфраструктури оперативно-стратегічного значення.

Екологічна безпека системи ТМ, як її важливіша властивість, досягається високою функціональною сталістю (надійністю) системи ТМ, систематичною профілактикою її відмов з екологічно небезпечними наслідками та швидкою ліквідацією цих наслідків при надзвичайних ситуаціях (НС) техногенного характеру.

Системний аналіз, як метод дослідження складних систем, забезпечує коректний вибір і обґрунтування показників ефективності, дослідження їх залежностей від системних параметрів, визначення обмежень щодо умов створення і застосування системи воєнно-екологічної безпеки трубопровідних магістралей (СВЕБ ТМ).

1) Функціональна сталість системи ТМ припускає такі вимоги до неї: *структурна перебільшеність* (резервування) системи ТМ щодо надійності її безпечного функціонування; *наявність* "власних" засобів контролю безпечного ходу технологічного процесу (із запобіганням аварійних режимів); *наявність* захисту ТМ від небезпечних помилок персоналу; *наявність* засобів та сил охорони ТМ від несанкціонованого втручання в хід технологічного процесу; *підтримання* потрібного рівня кваліфікації персоналу, організаційних заходів і техніки воєнно-екологічної безпеки.

2) Профілактика відмов системи ТМ припускає такі вимоги до неї: *проведення* систематичних передбачених заходів щодо обслуговування системи ТМ (заміна елементів з обмеженим ресурсом); *наявність* спеціальних засобів та проведення заходів щодо неперервного, періодичного та регламентного контролю стану ТМ; *діагностика* несправностей в системі ТМ з точністю до змінної конструктивної одиниці (КО); *наявність* запасу змінних КО для відновлення (ремонту) системи ТМ;

3) Ліквідація наслідків НС в системі ТМ припускає такі вимоги: *наявність* сил і спеціальних засобів ліквідації екологічно небезпечних наслідків НС; *наявність* типових планів (сценаріїв) дій сил по ліквідації наслідків для можливих НС в системі ТМ; *бойова підготовка* сил ліквідації СВЕБ ТМ.

Перелічені напрямки екологічної безпеки ТМ повинні бути основними функціями СВЕБ ТМ як самостійної підсистеми ТМ.

Згідно з даними функціями СВЕБ ТМ, очевидні *способи* утворення системного ефекту (відвернених ймовірних збитків) полягають для кожного напрямку:

- щодо функціональної сталості – у застосуванні спеціального обладнання у складі системи ТМ та організаційних заходах безпеки;
- щодо профілактики та ремонту – застосування спеціального обладнання у складі СВЕБ ТМ та відповідних заходів для утримання здатності ТМ;
- щодо ліквідації наслідків – застосування сил і засобів ліквідації у складі СВЕБ ТМ.

Відповідно до перелічених способів утворення системного ефекту, СВЕБ ТМ повинна мати такий ресурсний склад:

1. Виконавча частина системи – персонал, спеціальне обладнання і ресурси щодо відповідних заходів по утриманню функціональної сталості ТМ.

2. Управляюча частина системи – персонал, спеціальне обладнання інформатизації управління виконавчою частиною по усіх функціях системи.

*д.т.н., проф. Мокрицький В.А. (ОНПУ),
д.т.н., доц. Маслов О.В. (ОНПУ),
к.т.н. Банзак О.В. (ОГАТРК)*

РАЗРАБОТКА МЕТОДОВ ПАССИВНОЙ ТОМОГРАФИИ ДЛЯ КОНТРОЛЯ СОСТОЯНИЯ РЕАКТОРА

Ключевая проблема ядерной энергетики – радиационная безопасность – решается путем обеспечения надежности защитных барьеров основных объектов технологического процесса функционирования АЭС: ТВЭЛов, тепловыделяющих сборок, контуров передачи теплоносителя и др.

Созданные в данной работе радиационные датчики нового поколения и измерительные системы на их основе открывают ранее неизвестные возможности в решении задач анализа ядерного топлива, увеличения точности и эффективности контроля технологических параметров и состояния защитных барьеров на АЭС.

Методы томографического анализа объектов различной физической природы, т.е. восстановления физической структуры объекта по физическим полям, измеренным вне объекта, как правило, на замкнутой поверхности, зародились в 70-х годах 20 в. в связи с построением рентгеновских томографических изображений человеческих органов. В 80-х гг. томографические методы широко применялись уже в промышленности для обследования объектов в задачах дефектоскопии. В большинстве разработанных к настоящему времени методов, как правило, используется активная томография, предполагающая наличие источника излучения, проходящего через обследуемый объект, и приемника (или группы приемников), регистрирующего прошедшее через объект излучение. Для анализа состояния ядерного топлива (ЯТ), в частности, тепловыделяющих сборок (ТВС), целесообразно использовать пассивную эмиссионную томографию, основанную на регистрации собственного гамма-излучения продуктов деления (ПД) ЯТ с последующим определением активности ПД.

Проведённый анализ состояния вопроса позволил сделать выводы:

- существует принципиальная возможность применения эмиссионной гамма-томографии ядерного топлива с целью восстановления распределения продуктов деления на примере ТВС реактора ВВР с 64 ТВЭЛами;

– для ТВС реактора ВВЭР-1000, содержащей значительно больше структурных элементов, требуется разработка более эффективного алгоритма томографии;
– с точки зрения реализации томографии в реальном масштабе времени при проведении штатных операций с ЯТ, в частности, перегрузки, требуется достаточно высокая вычислительная эффективность алгоритма.

*к.т.н., доц. Муляр І.В. (ХмНУ),
к.т.н. Ленков Є.С. (НАУ),
Жиров Б.Г. (ВІКНУ),
Зеленська В.С. (ХмНУ)*

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ТА АЛГОРИТМІВ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ У БЕЗДРОВОХ СЕНСОРНИХ МЕРЕЖАХ

В останні роки в світі більшу увагу привертають до себе "безпроводні сенсорні мережі". Основною їх відмінністю від класичних радіомереж є використання в якості об'єктів мережі більшого числа надмініатюрних і дешевих пристроїв. Даний підхід формування сенсорних мереж дозволяє застосовувати їх при вирішенні досить широкого спектру завдань. Зокрема одним з основних застосувань є створення різноманітних систем моніторингу та контролю.

До цього часу питанням пов'язаним з виробництвом і розгортанням сенсорних мереж вже присвячено велику кількість робіт, переважно зарубіжних авторів. Але універсального рішення, застосовного в будь-яких умовах наразі не отримано.

Виділяють кілька основних складових завдання локалізації: метод визначення відстані між вузлами, алгоритм визначення положення вузлів відносно опорних, методи поліпшення (підвищення точності) отриманих в результаті виконання алгоритмів даних. Серед методів визначення відстані між вузлами виділяють три класи: методи, засновані на аналізі інформації про кути прийому сигналів, методи, пов'язані з визначенням відстані між об'єктами і методи профілювання сили сигналу.

Алгоритми локалізації можна розділити на такі, що використовують інформацію про відстань між об'єктами (measurement-based, range-based) і про досяжності об'єктів (connectivity-based, range-free). Також існує поділ алгоритмів локалізації на ті, що використовують геометричні обмеження (geometrical confinement) і ітеративне удосконалення (iterative refinement та геометричні методи (наприклад, мультилатерація, триангуляція і т. д.) і методи відбитків (fingerprinting methods). При виборі найбільш кращого методу локалізації, цікавого для подальшого вивчення, враховувався ряд критеріїв.

Поєднання алгоритму позиціонування на основі віртуальних координат з методом визначення відстані між вузлами по затримці поширення радіосигналу найбільше відповідає вимогам.

В малопродуктивних сенсорних мережах зазвичай не використовують даний метод, тому що відносна обчислювальна складність є одним з головних його недоліків.

Подальша робота може бути спрямована на оптимізацію обчислювальних алгоритмів даного методу.

*д.т.н., проф. Мясіщев О.А. (ХмНУ),
Варчак Д.Ю. (ХмНУ),
Лєнков О.С. (ВІКНУ)*

ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСОРІВ ДЛЯ НЕГРАФІЧНИХ ЗАДАЧ

Через недостатню швидкість CPU, а також дуже уповільнене зростання швидкодії останнім часом, розроблена технологія GPGPU (General-purpose graphics processing units – графічний процесор загального призначення). Технологія полягає у задіянні графічного процесора у обрахунках для неграфічних завдань. Це стало можливим завдяки додаванню програмованих шейдерних блоків, що дозволяє розробникам програмного забезпечення використовувати потокові процесори графічної карти для неграфічних завдань.

На ринку інформаційних технологій представлена велика кількість графічних адаптерів, які надають можливість вирішувати описані вище задачі, зокрема корпорацій AMD та Nvidia. Корпорація Nvidia запропонувала технологію CUDA, а корпорація AMD – Stream Technology.

Обрахунок на графічних процесорах доцільно використовувати для задач, які зводяться до рішення систем лінійних рівнянь та матричних перетворень. Сюди відносяться розрахунки теплопровідності, пружності, міцності та інші інженерні задачі, які вимагають великої продуктивності від пристрою на яких вони проводяться.

Технологія CUDA передбачає, що програміст спочатку розбиває задачу на незалежні частини – блоки, які можуть виконуватись паралельно. Опісля кожен блок розбивається на багато потоків, які паралельно виконуються, і які можуть залежати один від одного. CUDA забезпечує засоби розширення мови C для паралельного запуску великої кількості потоків, які виконують одну, і ту ж функцію. Потоки об'єднуються в блоки, до 512 в кожному, а блоки, в свою чергу – в сітки. Потоки всередині блоку запускаються на одному мультипроцесорі, мають спільну поділювану пам'ять і можуть синхронізувати хід виконання задачі.

Останнє покоління процесорів ATI Stream програмується з використанням єдиної шейдерної моделі. Програмовані потокові ядра, які задіяні у програмах, що розроблені користувачами – це, так звані, stream kernels. Ці потокові ядра можуть виконувати функції відмінні від графічних, за допомогою віртуальної моделі програмування SIMD, яка працює на потоках даних. У цій моделі програмування, відомої як Stream Computing, масиви вхідних елементів даних, які зберігаються в пам'яті, відображаються у вигляді ряду SIMD машин, які використовують kernel для створення одного або більше виходів, які описані як вхідні масиви в пам'яті.

Кожен екземпляр kernel працює на потоковому процесорі SIMD машини і називається потоком. Область вихідного буфера, до якого направлені потоки відома, як область виконання.

Процесор stream розплановує масив потоків в групу поточкових процесорів, поки всі потоки не будуть оброблені. Подальші kernels можуть бути виконані, поки програма не закінчить свою роботу.

*д.т.н., проф. Мясіщев О.А. (ХмНУ),
Голдис О.В. (ХмНУ),
Ленков О.С. (ВІКНУ)*

ЗАСОБИ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Із зростанням кількості користувачів в мережі збільшуються об'єми інформації, яка передається, що приводить до загострення проблеми пікових навантажень.

Тому при аналізі і оптимізації мереж у багатьох випадках переважним являється використання математичного моделювання. Особливим класом математичних моделей є імітаційні моделі. Такі моделі є комп'ютерною програмою, яка крок за кроком відтворює події, що відбуваються в реальній системі.

При імітаційному моделюванні мережі не потрібно купувати дорогого устаткування, оскільки його робота імітується програмами, що досить точно відтворюють всі основні особливості і параметри такого устаткування.

Результатом роботи імітаційної моделі є зібрані в ході прогону моделі статистичні дані про найбільш важливі характеристики мережі: час реакції і затримка, коефіцієнт використання ресурсів мережі, вірогідності втрат пакетів і тому подібне. Все це дозволяє розглядати комп'ютерну мережу не як "чорний ящик", а з точки зору інформаційних процесів, що протікають в них.

Мережа розглядається як важливий, іноді навіть критично важливий ресурс, який має бути використаний максимально ефективно при мінімальних затратах. частіше всього до основних параметрів роботи мережі відносять:

- пропускну здатність (ємність);
- швидкість;
- надійність.

Високі вимоги до якості роботи мережі забезпечують інтерес до моніторингу та моделюванню обчислювальних мереж. Засоби моніторингу доступні сьогодні в широкому асортименті, починаючи від системних консольних утиліт і закінчуючи програмними комплексами з можливістю управління і з застосуванням експертних систем (HP OpenView NNM, NetView (Tivoli) від IBM, Spectrum від Cabletron).

До групи засобів, що моделюють роботу мереж, можна віднести ComNet від CACI Products Company, OPNET від OPNET Technologies (раніше – MIL3), NetCracker, OMNeT ++, NS-2, NS-3 та ін.

Отже, будь-яку мережеву ситуацію, розширення або перетворення мережі можна і необхідно спочатку змоделювати і оцінити наслідки і тільки потім починати монтажні роботи. Будь-який недолік в деталях може привести до втрати пропускну здатності каналів в кілька разів. Порівняння різних сценаріїв розвитку мережі дозволить уникнути помилок ще на етапі проектування та знизити витрати на переробку проекту до мінімуму.

*к.т.н., с.н.с. Наконечний В.С. (ДУТ),
Цьона Н.В. (ДУТ),
Лалетін С.П. (ВІКНУ)*

Наконечний В.С., Цьона Н.В., Лалетін С.П. Вимірювання інформативних ознак радіолокаційних об'єктів спостереження

ВИМІРЮВАННЯ ІНФОРМАТИВНИХ ОЗНАК РАДІОЛОКАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Пошук методів здобуття якнайповнішої інформації, що міститься в радіолокаційних сигналах і перешкодах є одним з найважливіших напрямів сучасної радіолокації. Радіолокаційне розпізнавання (РЛР) є частиною даного напрямку і передбачає вимір радіолокаційних характеристик (РЛХ) різних об'єктів, вибір найбільш інформативних, стійких ознак і ухвалення рішення щодо приналежності цих об'єктів до певного типу.

Розробка систем РЛР пов'язана з вирішенням низки проблем, основними з яких є складання словника ознак розпізнавання типу об'єкта, вибору найбільш ефективного алгоритму розпізнавання, здатного з високим ступенем ймовірністю класифікувати до якого типу відноситься вимірювана від об'єкту дослідження інформація.

Для виміру простору ознак найбільш зручним інструментом є радіолокація, яка по ефективності в більшості випадків перевершує відео або інфрачервоні методи виміру характеристик досліджуваних об'єктів. Радіолокаційний дальнісний портрет (РЛДП) об'єкта вважається найбільш інформативною його ознакою тому, що містить інформацію про довжину і характерні риси об'єкта.

Прикладом дослідження процесів поширення радіохвиль може служити використання безлунових камер – електродинамічне моделювання, яке є основним методом виміру РЛДП. При виконанні вимог електродинамічної подібності в вимірних результатах враховуються нелінійності трактів проходження сигналу і ефекти його перевідбиття, вклад яких практично неможливо оцінити іншими методами.

Проведений авторами аналіз показав, що при створенні систем розпізнавання, які мають працювати в реальному масштабі часу, важливими залишаються питання виміру РЛХ об'єктів, вибір найбільш інформативних і стійких ознак, вибір ефективного алгоритму розпізнавання, що працює при обмеженому об'ємі навчальної вибірки.

Яскравим представником таких алгоритмів є відомий в цифровому спектральному аналізі алгоритм Кейпона, який може бути застосований і на етапі порівняння вектора вимірних від об'єкту ознак з еталонами, що зберігаються в банку даних системи розпізнавання.

ПЕРЕВІРКА ЦІЛІСНОСТІ ТА АВТЕНТИЧНОСТІ QR-КОДУ

QR-коди (від Quick Response Code) сьогодні все частіше супроводжують різноманітну інформацію (паперові робочі документи, рекламні та інформаційні повідомлення, етикетки різноманітних виробів, оголошення тощо) у професійній діяльності людини та у повсякденні.

З одного боку, завдяки швидкій читабельності і великій пропускній здатності QR-код є зручним засобом отримання основної чи допоміжної інформації з паперового носія за допомогою мобільного пристрою. З іншого боку, використання технології QR-коду потребує забезпечення захисту від зловмисних дій, таких як розповсюджений у сьогоденні фішинг або інші види соціальної інженерії. Отже, актуальною є задача залучення методів та технологій захисту інформації (ЗІ) для можливості перевірки автентичності та цілісності QR-коду.

При розробці нових чи використанні існуючих методів ЗІ для захисту QR-коду слід враховувати наступні основні вимоги:

1. Залучення технології захисту не повинно перешкоджати зчитуванню QR-коду стандартними засобами. Незалежно від того, чи є у користувача спеціалізоване програмне забезпечення для перевірки цілісності та автентичності QR-коду, він повинен мати можливість зчитати інформацію стандартними засобами.

2. Метод, що використовується, має бути стійким до процесів друку та зчитування камерою телефону чи іншого мобільного пристрою. Оскільки у переважній більшості випадків QR-код роздруковується і вже потім зчитується камерою мобільного пристрою, неминуче виникають шуми друку та сканування (зчитування камерою), що можуть значно спотворити ознаки, за якими робиться висновок про цілісність та автентичність QR-коду. Однак слід зазначити, що завдяки його специфічній структурі на можливість зчитування самого QR-коду зазначені шуми не впливають.

3. За можливості має бути витримана умова візуальної стійкості, тобто використання методу чи технології захисту QR-коду не має бути помітним.

4. Для можливості перевірки автентичності QR-коду дуже важливою є умова неможливості копіювання чи сканування QR-коду разом з тими ознаками, що вказують на його автентичність, тобто належність певному автору.

5. Залучена технологія має бути дешевою у реалізації, оскільки застосування дорогих матеріалів, наприклад, у масовому виробництві значно збільшить собівартість продукції і може погано позначитися на її рентабельності.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОСВІТНІХ ДИСТАНЦІЙНИХ СИСТЕМ

В сучасних умовах впровадження технологій дистанційної освіти отримує велике поширення. Цьому сприяє швидкий розвиток інформаційних технологій, які і є основою технологій дистанційної освіти. Дистанційну освіту забезпечують такі сучасні комп'ютерні технології як:

- **кейс** технологія – видача набору навчально-методичних матеріалів із кожної дисципліни навчання;

- **мережна** технологія – використання засобів віддаленого доступу для одержання потрібної навчальної інформації, проведення індивідуальних консультацій із викладачами, контролю знань тощо;

- **телевізійна** технологія – дозволяє одночасно охопити процесом навчання велику кількість населення. Ця технологія загалом має більш інформативний характер.

Основними перевагами дистанційної технології навчання є:

- використання активних засобів та методів навчання;
- швидкий зворотній зв'язок із слухачами;
- ефективне використання часу навчання;
- досить висока мотивація до навчання;
- врахування здібностей та індивідуальних маршрутів навчання;
- пришвидшення навчання завдяки мультимедійним засобам;
- доступність до матеріалу через різні бібліотеки мережі Internet.

Дистанційна освіта забезпечується використанням електронних засобів серед яких вирізняють наступні засоби навчання та обробки:

1. Електронні довідково-інформаційні засоби навчання – тексти лекцій, гіпертекстові матеріали, матеріали мережі Інтернет, електронні енциклопедії, довідники, інформаційні матеріали сайтів та порталів;

2. Електронні демонстраційно-моделювальні засоби навчання – мультимедійні імітаційні моделі, комп'ютерні навчальні та ділові ігри;

3. Електронні контролюючі засоби навчання які призначені для визначення рівня навчальних досягнень, контролюючі тести, комплекси навчальних вправ для самоконтролю знань, умінь та навичок;

4. Електронні навчально-контролюючі засоби навчання для одержання знань та контролю навичок із дисципліни. Це електронні посібники, дистанційні курси, комп'ютерні навчальні програми та тренажери, мультимедійні навчальні курси тощо;

5. Основні програмні засоби системного та прикладного призначення, що допомагають створювати документи, сайти, портали та сторінки, вивчати та використовувати інформаційні системи розпізнавання текстової та графічної інформації, автоматизовані словники, експертні системи, системи обробки текстів, електронні таблиці, графічні системи, системи управління базами даних тощо.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

Аналіз характеру збройних конфліктів та воєн, що виникли на протязі останніх десятиріч, засвідчив суттєве підвищення ролі та значимості озброєння та військової техніки (ОВТ) на хід та результати воєнних дій. Тобто розвиток засобів збройної боротьби (ЗБ) сприяє удосконаленню форм і способів їх використання і є вирішальним фактором досягнення успіху в можливій війні чи збройному конфлікті. У той же час, удосконалення та розвиток форм і способів ЗБ безпосередньо впливають на розвиток ОВТ.

Зрозуміло, що номенклатура сучасних засобів ведення та забезпечення ЗБ надзвичайно широка і залежить від багатьох факторів, в тому числі країни їх власника. Якщо поставити мету досить коротко виділити загальні для всіх видів та родів військ тенденції розвитку ОВТ, то є сенс позиціонуватись від країни власника і розглянути дане питання на загальносвітовому рівні.

Напрацювання по даному питанню, що реалізовані в Центральному науково-дослідному інституті озброєння та військової техніки (ЦНДІ ОВТ) Збройних Сил (ЗС) України, коротко і наведені у моєму виступі.

Аналіз та систематизація процесу розвитку ОВТ дозволили виділити 10 загальних тенденцій, які в довільному виді можна розташувати наступним чином.

1. Підвищення вогневої ефективності ударних засобів та бойової могутності боєприпасів.

2. Збільшення дальності дії та підвищення точності засобів ураження, створення нових високоточних засобів ураження.

3. Використання повітряно-космічних систем для вирішення задач розвідки, управління, навігації і безпосереднього ураження цілей.

4. Підвищення ролі техніки спеціальних військ, що забезпечує ведення інформаційної боротьби, в першу чергу засобів розвідки, радіоелектронної боротьби, зв'язку та автоматизованого управління і їх комплексування.

5. Інтелектуалізація засобів ведення збройної боротьби, створення і масове використання роботизованих, автономних та дистанційно керованих зразків та систем ОВТ.

6. Розробка та застосування ОВТ, заснованих на нетрадиційних (в тому числі нелетальних) принципах дії.

7. Створення нових високоефективних відносно легких та малогабаритних зразків (комплексів, систем) ОВТ.

8. Розробка високоефективних транспортних засобів для оперативного маневрування військами (силами) та підвищення маневреності зразків ОВТ.

9. Підвищення скритності та захищеності ОВТ, особового складу та об'єктів інфраструктури від ураження звичайною зброєю, зброєю масового та електромагнітного ураження.

10. Забезпечення спецвимог військового і загальнотехнічного характеру.

Зазначені загальні тенденції розвитку стосуються всього ОВТ ЗС на світовому рівні. В той же час, кожна держава, виходячи із своїх воєнно-політичних цілей, економічного становища, стану ЗС, їх оснащення та інших факторів,

визначає пріоритетні напрями розвитку ОВТ власних збройних сил. Пріоритетні напрями розвитку ОВТ держави – це є по суті реалізація тих загальних тенденцій розвитку ОВТ, яким в даний період з урахуванням конкретних факторів впливу надано пріоритет (перевага) в розвитку.

*к.т.н. Огнєвий О.В. (ХмНУ),
Барбашов І.А. (ХмНУ)*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОСВІТНІХ ДИСТАНЦІЙНИХ СИСТЕМ

В наш час діяльність будь якої компанії, що займається комерційною чи виробничою діяльністю, неможлива без послуги вантажоперевезення. Найважливішу роль в замовленні такої послуги для клієнта відіграє оперативність доставки, а для самої компанії – оптимальний варіант затрат ресурсів. При зверненні в компанію, що надає послуги з вантажоперевезення, в першу чергу розробляється оптимальний маршрут слідування транспортного засобу, виконується врахування усіх обмежуючих факторів, а саме:

- вантажі (об'єм, вага, місце загрузки/доставки). Від цих факторів буде розраховуватись яке саме авто буде використовуватись, в залежності від його властивостей та місцезнаходження;

- види вантажів (агрегатний стан, сумісність вантажів). Це питання буде опиратись на вид багажного відсіку та кількість транспортів на доставку вантажу;

- властивості транспорту (місцезнаходження, вид оцінки робіт, ставка). Один з основних обмежуючих факторів, від якого залежить кількість витрачених ресурсів;

- властивості багажного відсіку (габарити, тип багажника, можливість використання причіпу);

- обмеження в часі (основний фактор, урахування якого буде основною складовою системи).

Основною метою в розробці методу є створення програмного комплексу для регулювання процесами з мінімумом втручання людей в розрахунки, та автоматизація цього програмного продукту. Створення програмного продукту, що виконує роботу цілого персоналу людей.

Його реалізація може бути цілком виконана програмним продуктом "1С Підприємство", спрямованим для вирішення задач автоматизації діяльності на підприємстві. Одна з основних рис цієї мови полягає в вирішенні широкого спектру задач пов'язаним з автоматизацією діяльності, а також підтримкою створення програмного продукту для мобільного пристрою, що надає можливість вирішувати задачі там, де це необхідно.

Створення спеціальної структури бази даних для швидкого звертання до тієї чи іншої інформації відносно існуючих факторів, зробить цей процес швидким, зручним, та досить універсальним.

*к.т.н. Огнєвий О.В. (ХмНУ),
к.т.н. Ленков Є.С. (НАУ),
Іщук О.І. (ХмНУ)*

МЕТОД ЗАПОВНЕННЯ ІНФОРМАЦІЄЮ ТЕМАТИЧНИХ СХОВИЩ ДАНИХ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Зусилля комерційних компаній і наукових кіл привели до серйозного технологічного прогресу в рішенні задач збереження даних. Це знайшло відображення в безлічі комерційних продуктів, що доступні для кожної з трьох основних операцій: поповнення сховища даних з незалежних транзакційних систем; збереження даних і керування ними; аналіз даних з метою прийняття обґрунтованих бізнес-рішень. Однак, незважаючи на достатню кількість комерційного інструментарію, ці напрямки залишаються важливими для дослідження.

Одним із методів, є вирішення цієї задачі за допомогою програмних агентів (ПА) – спеціально створених самостійних програм, що відслідковують визначені події, виконують деякі попереджуючі дії відповідно до задач поставлених ним людиною і впливають на конкретні програмні об'єкти. Якщо вважати, що поведіння агента задається деякою програмою (алгоритмом), то теорія мереж Петрі служить зручним інструментом для формального опису поведінки ПА. Формальний апарат для аналізу роботи Па задовольняє таким вимогам: наочність представлення структурно-тимчасових особливостей функціонування ПА та строгість обґрунтування. За допомогою апарату мереж Петрі може бути зображена структура системи і простежені зміни станів у часі. Тому моделювання і аналіз ПА, що використовується в процесі завантаження та поповнення тематичних сховищ даних для аналізу задачі перспективного функціонування СППР, проведемо за допомогою формалізму ієрархічних мереж Петрі.

При аналізі моделі ПА необхідно розглянути наступні питання: як взаємодіють окремі компоненти системи; чи є в системі потенційно "вузькі" місця; чи можуть у системі виникнути порушення функціонування, збої і як можна них локалізувати; чи можна спростити систему, замінивши її окремі компоненти; чи може система виконувати ті функції, для яких призначена. Тобто дослідника в першу чергу цікавлять структурні характеристики і властивості.

У таких випадках модель системи повинна бути структурно подібна самій системі. Це означає, що модель можна будувати вроздріб, як і систему. Композиційний підхід до побудови мереж Петрі припускає можливість побудови більш складних мереж з менш складних складових.

Моделі на основі мереж Петрі дозволяють досліджувати два види властивостей: обумовлені початковим маркіруванням і не залежні від неї. Властивості, що відносяться до першої групи, називаються поведінковими, а властивості другої групи – структурними.

*Охріменко П.Г. (НУБіПУ),
Чирченко Д.В. (НУБіПУ),
д.т.н., проф. Шворов С.А. (НУБіПУ)*

СИСТЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНО-НЕБЕЗПЕЧНОЇ СИРОВИНИ

У сучасному світі все частіше при вирішенні проблем, пов'язаних з оцінкою станів широкого кола досліджуваних об'єктів і вибором стратегії управління складними процесами, застосовуються методи, засновані на використанні інформації просторово-часових полів різної фізичної природи. Зі зростанням спектра розв'язуваних завдань та їх ускладненням, перед системами обробки графічної інформації постають все більш жорсткі вимоги, серед яких висока достовірність при обмеженому часі отримання кінцевих результатів, швидка адаптованість до нових завдань, а також усунення фактора суб'єктивності при прийнятті рішень. Все це дало змогу у стислий термін проводити пошук та утилізацію екологічно-небезпечної сировини.

Мета досліджень полягає в розробці системи розпізнавання образів екологічно-небезпечної сировини на поверхні землі, що дозволить оперативно отримувати інформацію, необхідну для організації її збору та переробки.

Система моніторингу та пошуку екологічно-небезпечної сировини являє собою геоінформаційну систему з датчиками інформації космічного, повітряного та наземного базування. Дані знімків піддаються розпізнаванню для отримання інформації про кількість екологічно-небезпечної сировини, а також можливості її збору та використання.

В основу практичної реалізації адаптивних інформаційно-розпізнавальних систем покладені принципи апаратно-програмної обробки із загальною пам'яттю і централізовано-розподіленим управлінням.

Розроблено спеціальні алгоритми розпізнавання образів, за допомогою яких забезпечується вирішення наступних завдань: сприйняття образу (технічний вимір), попередня обробка отриманого сигналу (фільтрація), виділення потрібних характеристик (індексація) і класифікація образу (прийняття рішення). Для вирішення даних задач синтезована нейромережева структура і перевірений на адекватність відповідний багатошаровий персептрон. З метою оптимізації нейронної мережі та коригування вагових коефіцієнтів (синапсів), використаний генетичний алгоритм.

Висновок. Запропонована система забезпечує високий рівень достовірності результатів, а також істотне прискорення процесів розпізнавання образів екологічно-небезпечної сировини на поверхні землі для організації її збору та переробки.

РОЗРОБКА ВИМОГ ДО БАЗИ ЗНАНЬ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Системи підтримки прийняття рішень спеціального призначення (СППР СП) є якісно новим рівнем автоматизації управлінських процесів у різних галузях людської діяльності. Власне кажучи, сучасні СППР СП розвивають управлінські системи до високої стадії інтелектуалізації діяльності, здійснюваної як неперервний процес прийняття рішень у проблемних ситуаціях, які характеризуються великою складністю, невизначеністю та слабкою структурованістю. Таким системам притаманні наступні властивості: висока надійність і достовірність прийняття рішень, живучість, гнучкість щодо використання моделей для опису конфліктних ситуацій, зручна ергономіка спілкування між людиною-оператором і самою системою, висока швидкодія аналізу і обробки інформації тощо.

Однією з базових проблем, при створенні таких СППР СП, є вибір моделі представлення знань в обраній предметній області. Саме модель представлення знань визначає архітектуру, можливості та властивості СППР СП, а також методи набуття знань.

Сутність проблеми представлення знань полягає в їхній формалізації, тобто в переведенні їх в символічне представлення. В даний час відомий ряд базових моделей представлення знань та їх модифікацій, це представлення за допомогою фактів і правил, обчислення предикатів, нейронних мереж, семантичних мереж, фреймів. При побудові СППР СП може бути використаний будь-який з них, сам по собі або в поєднанні з іншими. Кожна з моделей дозволяє отримати систему з деякими перевагами – робить її більш ефективною в конкретних умовах, полегшує її розуміння і модифікацію. При цьому співставлення різних моделей представлення знань є складною, слабо формалізуємою задачею.

Існує п'ять особливостей інформаційних одиниць які визначають знання: внутрішня інтерпретованість (кожна інформаційна одиниця повинна мати унікальне ім'я, за яким СППР СП знаходить її, а також відповідає на запити, в яких це ім'я згадано); структурованість (інформаційні одиниці повинні мати гнучку структуру); зв'язність (між інформаційними одиницями повинна бути передбачена можливість встановлення зв'язків різного типу); семантична метрика (на множині інформаційних одиниць в деяких випадках корисно задавати відношення); активність (поява в базі фактів або описів подій, встановлення зв'язків може стати джерелом активності системи). До цих п'яти можна додати шосту особливість, яка буде актуальною, це інформативність інформаційної одиниці, яка повинна поєднувати максимум інформації в одній інформаційній одиниці за рахунок нових методів вилучення знань з подальшим стисканням і представленням.

ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК ДЛЯ ФОРМУВАННЯ БАЗ ЗНАНЬ СИСТЕМ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Для формування бази знань систем підтримки прийняття рішень спеціального призначення (СППР СП), яка буде відповідати сучасним вимогам, а саме висока достовірність і компактність представлення знань можна досягти за допомогою методу аналізу ієрархій (експертних оцінок). Сутність якої полягає в структуруванні задачі прийняття рішень шляхом побудови багаторівневої ієрархії, що об'єднує всі компоненти задачі (головна мета, підцілі, діючі сили, критерії, результати, альтернативи і т.п.), які далі порівнюються між собою за допомогою спеціально розроблених для цього процедур. У результаті стає можливим отримання чисельних оцінок інтенсивності взаємовпливу елементів ієрархії, на основі яких оцінюються ступені переваги альтернатив щодо головної мети, вилучення достовірних знань.

Метод аналізу ієрархій являє собою комплексну схему аналізу і моделювання багатокритеріальних задач, охоплюючи такі етапи зазначеного процесу: структурування задачі та формалізація зв'язків між її елементами; моделювання процедур критеріального оцінювання та переваг особи, що приймає рішення; синтез вирішального правила і встановлення переваг на множині альтернатив, яку можна реалізувати за наступними кроками: крок 1 – визначення ієрархії (кожному елементу ієрархії, за винятком елементів нижнього рівня, ставиться у відповідність вагова функція. З кожним елементом ієрархії зв'язується набір пріоритетів його безпосередніх наступників); крок 2 – прийняття рішень, принципи побудови ієрархічної моделі (головна мета ієрархії відповідає головній меті задачі, а кожен наступний рівень відображає спосіб формування або принцип деталізації елементів попереднього рівня); крок 3 – обчислення пріоритетів методом парних порівнянь (метод парних порівнянь є методом відносних вимірювань); крок 4 – метод порівняння щодо стандартів (основна ідея методу полягає в розбитті множини порівнюваних об'єктів на невелике число кластерів, які відповідають певним стандартам, та заміні процедури порівняння самих об'єктів процедурою порівняння стандартів); крок 5 – ієрархічний синтез (метою даного етапу є обчислення пріоритетів альтернатив щодо елементів вищих рівнів ієрархії аж до її головної мети. Одержувані в результаті значення пріоритетів альтернатив щодо головної мети представляють собою інтегральні оцінки їхньої переваги (глобальні пріоритети); крок 6 – оцінка загальної узгодженості ієрархії (значення матриці парних порівнянь повинна не перевищувати рівня 0,1. При невиконанні цієї умови рекомендується переглянути результат оцінки).

Таким чином запропоновані етапи та кроки дають можливість отримати базу знань (правил) для СППР СП високої достовірності.

РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНКИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ НВП У ВВНЗ

Представлення будь-якої системи, процесу тощо адекватною математичною моделлю дозволяє вирішити ряд задач, а саме: проводити аналіз процесу взаємодії її складових елементів; оцінювати і прогнозувати безпеку, загрози і ризики; проводити оптимізацію процесу взаємодії її складових, а також врахування при цьому зовнішніх і внутрішніх факторів впливу тощо. На сьогодні одним із основних напрямків досліджень в освітній сфері є розробка математичної моделі оцінки організації і проведення навчально-виховного процесу у вищому військовому навчальному закладі (НВП у ВВНЗ).

Для розробки математичної моделі оцінки організації і проведення НВП у ВВНЗ необхідно дотримуватись наступних вимог:

- модель повинна бути актуальною (тобто повинна бути націлена для вирішення важливих проблем);
- модель повинна бути результативною (отримані результати моделювання допоможуть знайти відповідне застосування);
- модель повинна бути достовірною (адекватною);
- модель повинна бути економічною (ефект від використання результатів моделювання перевищує видатки ресурсів на її створення й дослідження).

Вхідними даними для побудови математичної моделі оцінки організації і проведення НВП у ВВНЗ є нормативно-правова база керівних документів з питань організації НВП; організаційно-штатна структура ВВНЗ; статистична інформація за результатами оцінювання курсантів/студентів з навчальних дисциплін; рівень матеріального-технічного забезпечення ВВНЗ. При розробці зазначеної математичної моделі були застосовані обмеження, початкові умови стану моделі нульові.

Побудова математичної моделі оцінки організації і проведення НВП у ВВНЗ на основі методу простору станів складається з наступних етапів:

1. Аналіз існуючого процесу організації і проведення НВП у ВВНЗ.
2. Розробка функціональної схеми організації і проведення НВП у ВВНЗ.
3. Обґрунтування динамічних ланок та їх параметрів для розробки структурної схеми та структурного графа організації і проведення НВП у ВВНЗ.
4. Розробка математичної моделі оцінки організації і проведення НВП у ВВНЗ у змінних стану.
5. Перевірка адекватності математичної моделі оцінки організації і проведення НВП у ВВНЗ.

Таким чином, запропоновані вимоги і етапи, що висувуються до розробки математичної моделі оцінки організації і проведення НВП у ВВНЗ дають можливість отримати більш якісні результати оцінювання і прогнозування освітньої діяльності.

ЕКСПОРТНІ МОЖЛИВОСТІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Зважаючи на те, що з червня 2014 року Україна припинила експорт продукції оборонно-промислового комплексу до Росії включно з продукцією подвійного призначення (за даними Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) у 2012–2013 роках РФ стала третім за величиною покупцем продукції українського ОПК, поступившись Китаю – 695 млн. дол. або 33 % сукупного експорту за два роки – і Ефіопії – 245 млн. дол. або 12 %) недостатнє врахування вимог щодо виробництва та експорту продукції, надання послуг військового призначення, тенденцій диверсифікації оборонної промисловості, швидкості технологічного оновлення, конкуренції на світових ринках, продуктивного використання матеріальних та людських ресурсів знижує можливості оборонно-промислового комплексу України у даній сфері.

Отже, сьогодні до першочергових питань, які потребують негайного вирішення, слід віднести необхідність вироблення механізмів компенсації фінансових втрат від зупинки військово-технічного співробітництва з Російською Федерацією, а саме пошук нових партнерів у зв'язку із зменшенням завантаження виробничих потужностей, забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації у трудових колективах та виключення відтоку кваліфікованих кадрів.

Незважаючи на те, що Україна посіла 4 місце у світі серед найбільших постачальників ОБТ за даними СІПРІ глибина і складність накопичених проблем у оборонній галузі промисловості потребує їх системного вирішення, концентрації зусиль органів державної влади стосовно забезпечення формування та реалізації якісно нової державної політики щодо виробництва та експорту продукції, надання послуг військового призначення.

До відома: оцінюючи обсяги поставок звичайних озброєнь, СІПРІ оцінює не фінансову вартість конкретних контрактів, а величину переданого військового потенціалу, який може вплинути на ситуацію в регіоні країни-отримувача (дестабілізуючий потенціал). Оцінка цього потенціалу здійснюється з використанням вартісного трен-індикатора СІПРІ – вартості конкретного зразка озброєнь або, якщо така вартість невідома, то у вартості типового зразка подібного класу.

Беручи до уваги припинення експорту продукції оборонно-промислового комплексу до Росії керівництво держави вбачає за доцільне нарощування військово-технічного співробітництва України із країнами ЄС та США, а також організації взаємодії у здійсненні Україною військово-технічного співробітництва на ринках третіх країн.

ПРОГРАММИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ФОРМА ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Проблема методов обучения в высшей школе является одной из важнейших проблем дидактики. В зависимости от ее решения находятся как сам учебный процесс, так и деятельность преподавателя и студентов, а, следовательно, и результат обучения в высшей школе в целом.

Высшая школа отличается от средней не только специализацией, но главным образом методикой учебной работы и степенью самостоятельности обучаемых. Преподаватель лишь организует познавательную деятельность студентов, выступая в роли консультанта, в то время как студент сам осуществляет познание, выступая в роли активного исследователя, творчески работающего над учебной задачей и широко использующего информационные технологии для получения знаний.

В качестве одной из форм обучения студентов на сегодняшний день эффективным может стать использование программированного обучения.

Программированное обучение возникло в ходе поисков усовершенствования процесса обучения путем лучшей реализации этих принципов. С этой целью оно предусматривает:

- правильный отбор и разбиение учебного материала на небольшие порции;
- частый контроль знаний: как правило, каждая порция учебного материала заканчивается контрольным вопросом или заданием;
- переход к следующей порции лишь после ознакомления обучаемого с правильным ответом или характером допущенной им ошибки;
- обеспечение возможности каждому студенту работать со свойственной ему индивидуальной скоростью усвоения, что является необходимым условием активной самостоятельной деятельности обучаемого по усвоению учебного материала.

Перечисленные четыре особенности и характеризуют программированное обучение.

Программированное обучение осуществляется с помощью "обучающей программы", отличающейся от обычного учебника тем, что она определяет не только содержание, но и процесс обучения.

Программированное обучение содержит ряд достоинств, прежде всего в осуществлении принципа индивидуального подхода, своевременной обратной связи. Однако для его внедрения в широкую практику обучения нет ещё достаточных экспериментальных данных.

Всестороннее исследование возможностей использования программированного обучения в качестве формы обучения студентов может сделать программированное обучение полезным и применимым в широкой практике обучения в высшей школе.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

Успіхи програмно-цільового планування розвитку озброєння та військової техніки (далі – ОБТ) цілком очевидні, однак різка зміна військово-політичної, соціально-економічної ситуації в країні й за її межами, розвиток технічного прогресу не дозволяє говорити про завершеність процесу вдосконалювання його організаційної й методологічної бази. Існує ряд проблем, для розв'язку яких необхідні раціональні організаційні заходи й відповідне методичне забезпечення.

Одна із проблем – збереження відомості при формуванні як державних цільових програм з розвитку озброєння та військової техніки так і державного оборонного замовлення. Міністерству оборони України, іншим силовим міністерствам і відомствам не вдалося сформувати єдиний діючий організаційно-методологічний базис скоординованого формування програми. Як і раніше вона розробляється кожним з відомств окремо, на основі власних організаційних і методологічних принципів.

Тому питання стандартизації, уніфікації, каталогізації продукції військового призначення у військовій організації формування інформаційних просторів міністерств і відомств проводиться неузгоджено, що в майбутньому стане основною перешкодою на шляху до створення єдиного інформаційного простору країни.

Необхідний механізм загальнодержавного керування створенням уніфікованих інформаційних просторів, які створюються на основі єдиних інформаційних образів, що включаються в них об'єктів.

Гострою проблемою є незавершеність процесів створення єдиної (для замовників військової продукції й виконавців замовлень) організаційно-методичної бази ціноутворення.

Зберігається надзвичайно висока багатоступінчастість і бюрократизованість процесів узгодження й затвердження документів програмно-цільового планування. Вихід бачиться в удосконалюванні форм колективної експертизи прийнятих розв'язків і пошуку механізмів зниження суб'єктивного впливу "осіб, що ухвалюють рішення" на зміст документів програмно цільового планування.

І на мій погляд, головна проблема це заміна принципу планування задач від ресурсів до цілі на принцип планування від задач (цілі) до ресурсів, який полягає в тому, що планування здійснюється за схемою: від загроз Україні у воєнній сфері до бригад, їх кількості, структури і функціонального призначення. Від бригад до кількісно-якісного стану ОБТ, яке буде на їх озброєнні. Далі від визначення існуючих у державі фінансових ресурсів на оновлення ОБТ до можливостей ОПК щодо задоволення потреб в ОБТ та до пошуку інших шляхів забезпечення ОБТ окрім вітчизняного ОПК.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АЛГОРИТМУ ФАКТОРИЗАЦІЇ ЧИСЕЛ

Однією з найбільш актуальних задач сучасної криптографії є вдосконалення існуючих алгоритмів факторизації. Задачі факторизації RSA від RSA-968 до RSA-2048 залишаються відкритими. Таким чином, ставиться важливе завдання пошуку шляхів зменшення обчислювальної складності, у тому числі, і відомого методу Ферма.

Запропоновано скористатися теоретико-числовим базисом Крестенсона, який дозволяє зменшити обчислювальну складність за рахунок зменшення розрядностей чисел, над якими проводять операції.

В методі Ферма потрібно знайти два числа x та y такі, що $x^2 - y^2 = n$, виконаємо наступне перетворення:

$$x^2 \bmod p = y^2 - n \bmod p \quad (1)$$

Скориставшись символами Якобі, які дозволяють однозначно визначати, чи обчислюється корінь за модулем, отримано:

$$\left(a^{\frac{p-1}{2}} + 1\right) * \left(a^{\frac{p-1}{2}} - 1\right) \equiv 0 \bmod p \quad (2)$$

Нехай n – непарне ціле число, $n \geq 3$. Відомо, що $n = p_1^{k_1} p_2^{k_2} \dots p_t^{k_t}$, де p_i – прості числа. З властивостей символу Якобі випливає, що якщо n непарне, а число a подати у вигляді $a = 2^k a_1$, де a_1 – непарне число, то

$$\left(\frac{a}{n}\right) = \left(\frac{2^k}{n}\right) \left(\frac{a_1}{n}\right) = \left(\frac{2^k}{n}\right) \left(\frac{n \bmod a_1}{a_1}\right) (-1)^{\frac{(a_1-1)(n-1)}{4}} \quad (3)$$

Знаходимо x таким чином:

$$x \equiv \sqrt{(y^2 - n) \bmod p}. \quad (4)$$

Тоді удосконалення методу Ферма полягає в тому, що завідомо відкидаємо ті значення $(y^2 - n)$, для яких не існує корінь за модулем і зменшуємо розрядність обчислень за рахунок модульної операції.

Запропоновано вдосконалення методу Ферма факторизації чисел, в результаті якого отримаємо підвищення швидкодії за рахунок використання теоретико-числового базису Крестенсона та символів Якобі.

Література

1. Николайчук Я.М. Теоретичні основи побудови спецпроцесорів у базисі Крестенсона / Я.М. Николайчук, О.І. Волинський, С.В. Кулина // Вісник Хмельницького національного університету — 2007. — № 3. Т.І(93). — С. 85–90.

2. Тимошенко Л.М. Анализ методов факторизации в криптографических системах защиты информации / О.В. Николаенко, Л.М. Тимошенко, К.В. Вербик // Матеріали 3 міжнародної наук.-практ. конференції ІУСТ-ОДЕСА-2014 — 2014. — С.173–175.

*к.е.н., доц. Тимошенко Л.М. (ОНПУ),
Іванова А.Л. (ОНПУ)*

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМ АГЕНТСТВОМ

Головна мета маркетингових агентств полягає в тому, щоб підвищити рівень прибутку підприємства. У сучасних умовах їх функціонування неможливе без використання новітніх інформаційних технологій. Проаналізувавши програмне забезпечення, що використовується агентствами України, Західної Європи, США, Канади, Росії тощо, прийшли до висновку про необхідність створення нової інформаційної системи, яка значно зменшить трудомісткість і час на обробку інформації та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Запропонована інформаційна система складається з трьох підсистем:

- підсистема організація проведення промо-акцій з комплексами задач
- ведення БД супервайзерів та промоутерів, ведення БД замовників агентства, призначення промоутерів супервайзерам та на торгових точках ;
- підсистема оплати праці промо-акції з комплексами задач – облік відпрацьованих годин, контроль наявності на робочому місці, контроль якості праці промоутерів, оплата праці за акцію;
- підсистема аналізу проведення промо-акції.

Дві перші підсистеми вже розроблені з використанням технології баз даних та реалізовані на Microsoft Access.

Третю підсистему пропонується розробляти як систему підтримки прийняття рішень для наступних комплексів задач: аналіз роботи супервайзерів та промоутерів, вивчення цільової аудиторії споживачів, вивчення громадської думки про рекламу продукції, оцінка попиту на товар після проведення промо-акції. Дана підсистема буде оцінювати виконання задач співробітниками акції, наперед аналізувати чи варто проводити ту чи іншу промо-акцію та оцінювати її результати. Дана підсистема на сьогоднішній день знаходиться на етапі проектування.

Всі перераховані вище підсистеми є необхідними для покращеної управління маркетинговою діяльністю рекламних агентств.

*к.т.н., с.н.с. Тимчук В.Ю. (АСВ ім. гет. П. Сагайдачного),
к.т.н., проф. Бондаренко Б.Ф. (МГО "Наука")*

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ОПРАЦЮВАННЯ СИГНАЛІВ У РАДІОТЕХНІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Останнім часом спостерігається чималий інтерес до нових методів опрацювання сигналів в інформаційних системах різного призначення, насамперед радіотехнічних. Звісно, цей інтерес проявляється і серед наукових кіл України,

зокрема в питаннях розробки методів пеленгації радіотехнічних сигналів, методів компенсації сигналів активних/пасивних перешкод, методів високого розділення сигналів (в єдиному імпульсному об'ємі або, іншими словами, в межах діаграми напрямленості антенної системи) тощо. Одним із таких методів, який доволі успішно торує собі шлях до загального визнання наукою і практикою, є метод, який передбачає використання т.зв. матричних фільтрів-проекторів. Через свої особливості зустрічаються різні визначення для цього методу, наприклад проекційний та ін.

Зокрема свої публікації в цій ділянці вже оприлюднили Боряк К.Ф., Гунченко Ю.О., Задорожний Р.О., Зелінський О.В., Карашук Н.М., Коваль В.М., Коваль Д.В., Кольцов Р.Ю., Коротков В.Ю., Ленков Є.С., Лоза В.М., Малюга А.В., Настич Ю.Б., Овчаров Ю.В., Поповнін Ю.М., Романчук В.М., Селюков А.В., Харланов О.В. та ін. Більшість робіт були присвячені одному із шляхів підвищенні інформаційної здатності радіолокаційних систем різного класу. Також вартими уваги є спроби окремих авторів оцінити потенційні та реальні спроможності матричних фільтрів-проекторів у конкретному практичному застосуванні, що дає змогу формувати певні рекомендації.

З огляду на таку зацікавленість питаннями підвищення інформаційної здатності РЛС і дослідження властивостей проекторів у випадку їх застосування в процедурах опрацювання радіотехнічних сигналів нами поставлено завдання всебічно розглянути погляди дослідників в зазначеному сегменті наукових теорій оцінювання, виявлення та вимірювання (параметрів), дати тлумачення основним базовим термінам і розкрити сутність алгоритмів, які реалізують методи опрацювання сигналів із використанням матричного апарату та алгебри проекторів.

Також нами поставлено і завдання проілюструвати відповідні дослідження в хронологічному та авторському аспектах і показати очікувані шляхи досліджень і результатів в цьому визнаному сегменті.

*д.т.н., проф. Толюпа С.В. (ДУТ),
к.т.н., доц. Павлов І.М. (ВІТІ),
к.т.н. Вінярський Я.Я. (МПД А ДПСУ)*

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ ІГОР ПРИ УПРАВЛІННІ КОНФЛІКТАМИ В СИСТЕМАХ СПЕЦІАЛЬНОГО РАДІОЗВ'ЯЗКУ

Основна задача будь-якої системи зв'язку полягає в передачі інформації з однієї точки простору в іншу. Система зв'язку являє собою мережу, що зв'язує два або більшу кількість пунктів (вузлів), оснащену технічними засобами передачі, прийому інформації й належним чином організовану в експлуатації та має надійний інформаційний захист. Процес передачі сигналів зв'язку супроводжується дією перешкод, які природно існують в каналі так і ті, що ставляться супротивником, що в кінцевому рахунку приводить до втрати інформації і необхідності приймати рішення в умовах невизначеності. У задачах зв'язку часто доводиться зустрічатися із ситуаціями, коли нема надійної основи для завдання

статистики перешкод, апріорних ймовірностей сигналів, значень функцій втрат, параметрів каналів зв'язку і т.п., й доводиться відмовлятися від використання усіх або частини таких характеристик. Відзначені обставини власне кажучи і визначають можливості використання ігрових методів для аналізу і синтезу систем зв'язку, постановки і рішення різноманітних мережних задач, що і складає зміст технічних додатків у зв'язку і радіотехніці. Є також і особливі задачі, де конфлікти виступають у явному виді і мають антагоністичний характер. Сюди включаються питання радіопротидії і все те, що можна назвати "радіоелектронною війною".

Дорога для проникнення теорії ігор у системи спеціального зв'язку та захисту інформації пов'язана з роботами по теорії потенційної завадостійкості і по теорії статистичних рішень. Сучасні системи зв'язку володіють визначеними стратегічними можливостями за рахунок внутрішньої багатоканальності і декількох режимів роботи, що забезпечують ведення зв'язку в умовах дії різноманітних перешкод. Теорія ігор дозволяє дати кількісну оцінку стратегічної невизначеності в каналі зв'язку, а також оцінити її зменшення за рахунок одержання стратегічної інформації з каналу зворотного зв'язку або іншим шляхом.

Процес передачі інформації може бути поданий як конфлікт між системою радіозв'язку та джерелом завад, оскільки він відповідає формальним ознакам конфлікту. Під джерелом завад, в першу чергу, розуміються середовище розповсюдження сигналу і постановники організованих завад (система РЕП). При аналізі роботи системи зв'язку часто зручно вважати, що "середовище поширення" також поводить себе як розумний супротивник, прагнучи створити якнайгірші умови для зв'язку. Система зв'язку і джерело завад мають набір альтернатив – режимів роботи. Вони можуть вплинути на якість процесу передачі інформації, вибравши відповідний режим. Необхідно визначити як здійснювати цей вибір, тобто сформулювати стратегію управління режимами роботи.

Формалізувати опис конфлікту дозволяє теорія ігор. Оскільки інтереси системи зв'язку і джерела завад прямо протилежні і немає причин для узгодження їх дій, застосуємо апарат кінцевих матричних антагоністичних ігор, який може бути використаний в тих випадках, коли система радіозв'язку і джерело завад мають скінчений набір режимів роботи, наприклад, декілька градацій потужності, обмежений набір робочих частот і так далі.

*д.т.н., проф. Толюпа С.В. (ДУТ),
Софієнко І.І. (ІСЗІ),
Демченко С.В. (ВІКНУ)*

ЗАСТОСУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНО-ЕФЕКТИВНОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ ІКМ-СИГНАЛІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНФОКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Одним з головних завдань, які вирішуються при створенні та функціонуванні інфокомунікаційних систем спеціального призначення (ІКС СП) є

забезпечення належного рівня безпеки інформації. Вирішення цього завдання покладається на систему захисту інформації (СЗІ), як невід'ємну складову ІКС.

Аналіз загроз безпеці інформації та методів захисту від них, показав, що поряд з криптографічними методами захисту інформації одним з основних напрямків забезпечення безпеки інформації в інфокомунікаційних систем спеціального призначення є застосування методів підвищення прихованості передачі сигналів. Тому вдосконалення існуючих та розробка нових методів формування та обробки сигналів, спрямованих на підвищення прихованості та енергетичної ефективності є перспективним напрямком досліджень у галузі інформаційної безпеки.

В доповіді запропоновано рішення задач такого типу, шляхом формування принципово нової, порівняно з ІКМ, структури цифрового сигналу. При перетворенні початкового сигналу (стандартного сигналу ІКМ) такі характеристики системи, як необхідна смуга частот, завадостійкість та інформаційна швидкість передачі, потрібно зберегти незмінними, такими ж, як і у відповідних структур ІКМ сигналів. Це дасть можливість застосовувати даний спосіб на діючих телекомунікаційних трасах стандарту Е1.

Сутність розробленого методу полягає в тому, що замість кожної k -розрядної кодової комбінації окремого каналного інтервалу (КІ) формується лише один імпульс-символ, в якому цифрова інформація, на відміну від ІКМ, міститься не в розміщенні нульових і одиничних імпульсів на відповідних розрядних позиціях кодової комбінації, а в номері тієї квантованої часової позиції, на якій розміщується цей одиночний імпульс (позиційний код-імпульс – ПКІ).

Таким чином, сформовані за таким принципом ПКІ виявляються розташованими не послідовно канал за каналом, як кодові комбінації ІКМ, а в іншому порядку. Утворені ПКІ розміщуються на N паралельних виходах. Кожен на своєму виході та на відповідній квантованій часовій позиції.

Недоліком запропонованого методу є збільшення складності обладнання приймального та передавального трактів. Проте розвиток елементної бази робить цей недолік несуттєвим.

Для оцінки ефективності розробленого методу пропонується створити імітаційну модель в середовищі програмування *MatLab*. Результати моделювання показали, що при використанні ПВП, які повністю ортогональні між собою, енергетична ефективність системи передачі інформації підвищується в 2,2 рази, порівняно зі стандартною ІКМ-системою. При використанні реальних ПВП (які не є повністю ортогональними) енергетичний вииграш складає близько 15–20%.

РОЗРОБКА МЕТОДУ ОЦІНКИ НАДІЙНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ-ВИРОБНИКІВ ОВТ

Кожне підприємство-виробник ОВТ може бути тільки умовно надійним. Це пояснюється умовами середовищ в яких працює кожне підприємство-виробник. Ці умови полягають в залежності від поставників комплектуючих, кон'юнктури ринку готової продукції оборонного призначення, рівня фінансування, політичної ситуації тощо. Окремі з цих умов формуються самим підприємством, однак більшість не залежить від нього.

Знаходження єдиного критерію надійності для підприємства-виробника ОВТ є надзвичайно проблематичним, а часто і неможливим. Тому, для здійснення оцінки надійності доцільно використати методи, ґрунтовані на оцінках, що поєднують як експертні міркування, так і кількісні характеристики.

З цієї причини в основу такого методу може бути покладена математична модель методу аналізу мереж. Особливістю цього методу є простота використання, наочність, гнучкість і можливість враховувати велике число показників, які мають як кількісну так і якісну природу.

До основних етапів цього методу у відповідності до поставленої задачі відносяться необхідно детально описати особливості функціонування підприємства-виробника ОВТ в контексті визначення його надійності з врахуванням зв'язків та зовнішніх впливів, що характеризують його діяльність, таких, як потреби у сировині, комплектуючих, фінансування, фахівцях тощо. Визначити і охарактеризувати рівні надійності підприємства. В якості орієнтовних рівнів можуть бути такі.

Високий рівень надійності – підприємство здатне виробляти і постачати певні типи ОВТ в необхідних кількостях і в задані терміни. Вплинути на виробництво та постачання можуть тільки непередбачувані обставини – воєнні дії, природні катастрофи, диверсії тощо.

Середній рівень надійності – підприємство може зірвати поставки через ряд обставин, що можуть виникнути незалежно від нього. До таких обставин відносяться - ненадійність суміжних постачань, наявність санкцій з боку інших країн.

Низький рівень надійності – підприємство може зірвати поставки через причини, що склалися на самому підприємстві. До них можуть відноситися – брак виробничих потужностей, відстала технологічна база, брак кваліфікованих працівників, відсутність можливостей з диверсифікації постачання тощо.

*к.т.н. Хмельницький Ю.В. (ХмНУ),
Кирилюк І.О. (ХмНУ),
Берназ Н.М. (Бук ЕУ)*

АДАПТИВНИЙ МЕТОД ШИФРУВАННЯ АУДІОФАЙЛІВ СПОСОБОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЇХ У ВИГЛЯДІ ЗОБРАЖЕНЬ

В наш час мультимедійні технології набувають широкого використання у всіх сферах життя. Також і комп'ютерні мережі розвиваються дуже швидкими темпами, і з впровадженням їх у всі аспекти людської діяльності, постає питання захисту конфіденційних даних у цій мережі.

Життя сучасної людини так чи інакше пов'язане з мережею, ми щодня передаємо сотні даних по ній. І в більшості випадків хочемо щоб інформація була доступна лише тим особам, яким ми надаємо це право. Для цього потрібно їх шифрувати. Наприклад, за час широкого розповсюдження ІР-телефонії, є телефонні дзвінки, записи яких ми не хочемо щоб були доступні всім. Для цього потрібно обрати певний метод шифрування. Для нього є ряд деяких вимог:

- аудіофайл повинен бути якісно зашифрований, чи то при передачі його по мережі, чи при простому зберіганні;
- цей спосіб повинен бути простим та надійним;
- спосіб не повинен нашкодити нашим даним;
- спосіб не повинен заважати нам працювати з цим аудіофайлом, якщо це буде при потоковій передачі його по мережі.

Отже реалізувати такий метод шифрування можна представленням самого аудіофайлу у вигляді зображення. І при створенні самого зображення ми можемо змінювати складові за допомогою певного ключа, шифруючи саме аудіоповідомлення.

Реалізувати це можна за допомогою зображення спектрограм. При створенні спектрограми аудіофалу, ми, за допомогою деякого ключа, можемо вносити зміни в параметри звуку, при цьому на виході отримуючи змінену спектрограму нашого файлу. Без знання ключа, цей файл неможливо буде відтворити назад у вигляді звуку. Таким чином можна зберігати та передавати вже створене нове зображення звуку.

Шифрування може бути використане як окремо для готового аудіофайлу? створеною програмою, або ж вбудоване, наприклад, в сервіси передачі ір-телефонії, і використовуватися при потоковій передачі звуку.

Використання такого методу шифрування є зручним та надійним, дозволяє зберігати зашифровані повідомлення та переносити їх на будьякому носії. Використання закритого ключа посилить надійність шифрування та дозволить не боятися за наші дані.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ МЕТОДОМ ВИЯВЛЕННЯ АНОМАЛІЙ

На безпеку інформаційних ресурсів витрачаються мільярди доларів щорічно. Зловмисники знаходять все новіші способи проникнення в систему, а спеціалісти з безпеки все надійніші і більш вдосконалені методи її захисту.

Одним із варіантів рішення проблем безпеки є створення системи виявлення вторгнень (intrusion detection systems, IDS).

У свою чергу систем виявлення вторгнень є два типи:

- системи виявлення зловживань (misuse detection systems, MDS);
- системи виявлення аномалій (anomaly detection systems, ADS).

Основна ідея систем виявлення аномалій полягає в розпізнаванні дій користувача зі створенням ідентифікуючого набору даних щодо характерних властивостей цих дій. За основу беруться рухи мишкою, вживані комбінації клавіш, використовувані процеси. Дані ідентифікуючих наборів збираються з великої кількості користувачів для того, щоб система мала можливість протестуватись. У подальшому порівняння ідентифікаційної інформації дозволяє досягти результату, що при певних умовах система реагує на нехарактерні для користувача дії для виявлення зловмисника.

Методика виявлення вторгнення базується на фіксації відхилень дій зловмисника від дій користувача. Щоб простежити це відхилення, необхідно побудувати профіль користувача шляхом збору та обробки даних з користувачьких сесій. Ці дані, в подальшому, мають будуть використані для навчання моделі поведінки користувача, щоб надати можливості для визначення відхилень від нормальної поведінки. Механізм виявлення стає важче, коли зловмисник намагається імітувати поведінку користувача, що в значній мірі ускладнює процес.

Для виявлення аномалій використано приховані моделі Маркова (Hidden Markov model, HMM). За допомогою цього методу досить часто розпізнають мову, письмо і деякі інші складні задачі.

Використання прихованих моделей Маркова суттєво спрощує створення систем виявлення аномалій. Головною перевагою вибору такої методики є можливість її подальшого удосконалення, оскільки у системи з'являється нова корисна характеристика – адаптивність. Оскільки користувач з часом або за різних умов може змінювати поведінку, це ускладнить роботу системи і збільшить кількість хибних спрацювань. Для уточнення моделі треба звертати увагу на характер користування мишкою (положення координат) та клавіатурою у сукупності із списком запущених процесів і робочими сесіями. Усі ці дані необхідні для того, щоб була створена дійсно хороша база описів для порівняння. Необхідно зазначити і те, що системи виявлення аномалій може бути недостатньо для створення повноцінної IDS – додатково має бути застосована система виявлення зловживань.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ ТЕСТОПРИДАТНОГО СИНТЕЗУ ЦИФРОВИХ СХЕМ

Характерною рисою сучасного етапу розвитку цифрових електронних пристроїв та систем є високі вимоги щодо надійності.

З іншої сторони, технології розробки цифрових схем, через збільшення ступеня інтеграції проектованої елементної бази (програмованих цифрових схем зокрема) та підвищення структурної і функціональної складності реалізовуваних схем, також характеризуються все більшою трудомісткістю і постійним збільшенням вартості невиявлених помилок та дефектів в умовах серійного випуску.

Поряд з багатьма іншими факторами, велике значення для забезпечення безвідмовної роботи цифрової техніки має реалізація якісного контролю та діагностування на різних етапах її виробництва та експлуатації. Але тут також виникають додаткові ускладнення. В багатьох випадках задача синтезу комплексу якісних тестів для діагностування сучасних цифрових пристроїв з елементами надвеликого ступеня інтеграції за вартістю перевищує роботи з проектування цих схем, а подекуди досягнення бажаної глибини тестування в ході перевірки залишається недосяжним через поєднання факторів великої внутрішньої схемної складності пристрою та обмеження кількості доступних для неруйнівного діагностування контрольних точок в структурі об'єкта.

За таких умов актуальності набуває задача надання проєктованим схемам цифрової техніки властивостей, необхідних для забезпечення можливості реалізації їх якісного контролю та діагностування, тобто побудови тестопридатних схем. Зрозуміло, що тестопридатність проєктованих схем повинна забезпечуватись і виступати одним із найважливіших критеріїв якості ще на етапі їх розробки.

В забезпеченні тестопридатності цифрових схем виділяють два основних напрямки:

- синтез схем з функціями самодіагностування;
- забезпечення тестопридатності схем для їх діагностування із використанням спеціалізованих технічних засобів.

Оптимальне узгодження функціональних можливостей самодіагностування і тестопридатності проєктованих цифрових схем стає основною умовою в постановці задачі їх ефективного тестопридатного синтезу. Зазначена задача становить значний інтерес у випадку її розв'язку не лише як однієї із класичних задач технічної діагностики – більшої ефективності слід очікувати у випадку її комплексного аналізу також з точки зору оптимізації через складність об'єктів діагностування і велику різноманітність можливих рішень.

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ОБРОБКИ ВХІДНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

В умовах, коли постійно зростають обсяги постачання вхідних електронних документів (ВЕД), а часові витрати для їх обробки в інформаційно-аналітичних системах (ІАС) залишаються незмінними, виникає необхідність в організації оптимальної послідовності їх обробки з урахуванням важливості ВЕД. Вирішення цієї задачі у системах підтримки прийняття рішень (СППР) є основою для організації першочергової обробки пріоритетних (найбільш важливих) ВЕД.

Мета роботи полягає в розробці методики визначення послідовності обробки вхідних електронних документів в інформаційно-аналітичних системах спеціального призначення.

Задача класифікації, тобто віднесення ВЕД, що характеризується набором статистичних, функціональних та технічних показників до одного узагальненого показника, вирішується за допомогою так званого нечіткого гібридного класифікатора. Такий класифікатор є системою, що об'єднує в структурному і функціональному відношеннях принципи нейронних мережних моделей і нечітку логіку обробки даних відповідно.

Поставлена задача вирішується за допомогою чотирьох-прошаркової нейро-нечіткої мережі. Перший прошарок мережі створює на виході ступінь належності як міру відповідності виміряних показників ВЕД заданим вимогам.

Другий прошарок є об'єднуючим по кожному конкретному показнику і потрібен для того, щоб урахувати можливість попадання i -го параметра одночасно в дві класифікаційні групи (як правило, з різним ступенем належності).

Третій прошарок призначений для об'єднання нечітких оцінок всередині кожної групи статистичних, функціональних та технічних показників.

Четвертий прошарок представлений єдиним нейроном, входами якого є зважені значення мір відповідності важливості ВЕД по кожній групі показників, а виходом – міра важливості ВЕД у цілому.

Застосування нечіткого гібридного класифікатора у СППР ІАС для оцінки важливості ВЕД (з метою розрахунку узагальненого показника важливості ВЕД), забезпечує скорочення часових витрат на обробку найбільш пріоритетних (найбільш важливих) ВЕД не менше як на 10-15%.

Висновок. Таким чином, за допомогою розробленої методики забезпечується ефективне вирішення цілого комплексу задач щодо визначення послідовності обробки найбільш пріоритетних вхідних електронних документів в інформаційно-аналітичних системах спеціального призначення.

*д.т.н., проф. Шворов С.А. (НУБіП),
д.т.н., доц. Гунченко Ю.О. (ОНУ ім. І.І. Мечникова),
Савенчук В.В. (ОНУ ім. І.І. Мечникова)*

ДО ЗАДАЧ ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРСОНАЛУ

Для скорочення часу підготовки персоналу до необхідного рівня (P_T), необхідно типові операції навчальних завдань (НЗ) відпрацьовувати до певних (оптимальних з погляду тимчасових витрат T) рівнів підготовки. З цією метою забезпечується оптимальний розподіл вимог до прогнозованих рівнів підготовки персоналу з виконання кожного типу операцій НЗ.

У загальному випадку завдання визначення необхідних прогнозованих рівнів знань персоналу з виконання типових операцій НЗ відповідно до зваженого орієнтованого графа зводиться до знаходження показників P_1^* , ..., P_N^* , при яких загальний час проведення тренування мінімальний і виконуються умови:

$$P_T = P_T(P_1^*, \dots, P_n^*); \quad (1)$$

$$0 < P_i^* < 1 \quad (i = 1, \dots, n). \quad (2)$$

У загальному вигляді розглянемо варіанти розв'язання даної задачі.

Математична модель залежності рівня підготовки персоналу зазвичай має вигляд:

$$P_i(T_i) = P_{np_i} - (P_{np_i} - P_{0_i}) e^{-\frac{T_i}{T_{0_i}}}, \quad (3)$$

де P_{0_i} і P_{np_i} – початковий і максимально досяжний рівень підготовки персоналу; T_0 – коефіцієнт, що характеризує швидкість підготовки персоналу з виконання операцій i -го типу (в одиницях часу).

Треба знайти такі значення P_1^* , ..., P_N^* , при яких

$$T = \sum_{i=1}^n T_i \quad (4)$$

мінімальне й виконуються умови:

$$\prod_{i=1}^n P_i^* = P_T, \quad (5)$$

$$0 < P_i^* < 1, \quad (i = 1, \dots, n). \quad (6)$$

Для розв'язання даного завдання доцільно скористатися методом найшвидшого спуску, з отриманням оптимального розподілу вимог до рівнів підготовки персоналу з виконання типових операцій НЗ, основною перевагою якого є простота його практичного використання.

При реалізації метода найшвидшого спуску обчислювальні витрати для визначення оптимальних значень P_1^* , ..., P_n^* на порядок менше, ніж при використанні для цих цілей інших методів, таких як наприклад метод множників Лагранжа.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ РАДІОРЕЛЕЙНОГО ВІЙСЬКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

Суттєвими недоліками методики розрахунку радіорелейних ліній є: значні трудові й часові витрати, необхідність високої кваліфікації виконавців, наявність фактора суб'єктивності в результатах, які отримуються. Одним зі шляхів подолання цих недоліків є розробка та впровадження алгоритмів та програмних продуктів у практику розрахунків радіорелейних ліній, так як:

1) застосування програмних продуктів дозволяє скоротити часові й трудові витрати. Дійсно, вже при виборі районів і місць розгортання радіорелейних станцій необхідно оцінити й порівняти кілька інтервалів, можливих для визначеного району, і місць розгортання станції. За відомою методикою це потребує значного часу (близько трьох годин для одного інтервалу) й вручну практично нездійсненно. Крім того, у процесі розрахунків потрібно проводити оцінку завад та розповсюдження радіохвиль з урахуванням рельєфу місцевості. Це додатково збільшує часові й трудові затрати. Для розрахунків за допомогою програмних продуктів труднощів із затратами часу при збільшенні числа варіантів районів і місць розгортання радіорелейних станцій, що розраховують, не виникає;

2) при застосуванні програм не потрібно високої кваліфікації виконавців, зменшується вплив фактора суб'єктивності. Так, якщо за відомою методикою вибір районів і місць розгортання здійснюється виконавцем інтуїтивно, на основі особистого досвіду й вимагає високої професійної підготовки виконавців, щоб з декількох можливих інтервалів вибрати один, то за допомогою ПЕОМ можна розрахувати всі можливі інтервали й вибрати однозначно кращий за заданим критерієм.

Фактор суб'єктивності проявляється в ще більшому ступені при знятті рельєфу місцевості й визначенні геометричних параметрів інтервалу. Досвід показує, що тільки у дуже кваліфікованих виконавців результати визначення геометричних параметрів інтервалів збігаються, у іншому випадку мають місце помилки, що впливають на результати розрахунків;

3) тільки за допомогою програм можна ефективно вирішувати завдання раціонального вибору місць розгортання станцій за критерієм мінімальної витрати засобів для забезпечення заданої якості зв'язку. При цьому, щоб розглянути кілька варіантів, необхідні дані про рельєф не на інтервалі, а в просторі.

Таким чином, автоматизація процесу розрахунку радіорелейних ліній зв'язку з використанням математичної моделі радіорелейного інтервалу значно скоротить час та дозволить вирішити важливу задачу оптимізації в області радіорелейного військового зв'язку: раціональне розміщення радіорелейних станцій з урахуванням рельєфу місцевості та забезпечення зв'язку із заданою якістю мінімальними засобами.

Секція 2

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД

Машинний переклад – це автоматичний переклад текстів з однієї мови на іншу (наприклад, послівний переклад науково-технічної інформації, патентів, документів, інструкцій, переклад програм електронної обчислювальної машини з алгоритмічної мови на машинну мову), а також науковий напрямок, що охоплює коло проблем, які виникають при автоматизації перекладу. Система машинного перекладу зазвичай містить лінгвістичні описи вхідної і вихідної мов, тобто мов вихідного тексту і тексту, отриманого в результаті перекладу, і алгоритм, на основі якого виконується даний переклад.

Машинний переклад як самостійний науковий напрямок сформувався з 50-х років 20-го століття на стику таких наук, як математика, кібернетика, лінгвістика та програмування.

Перші системи машинного перекладу були двомовними, переклад йшов з однієї певної ("іноземної") мови на іншу визначену ("рідну") мову. В основному так переводилися науково-технічні статті та патенти. Пізніше з'явилися системи машинного перекладу з "рідної" мови на "іноземну", застосовувані для перекладу реклами за кордоном і оформлення документації, що супроводжує експортовані вироби. У 80-х роках набули поширення багатомовні системи, в яких найчастіше зустрічається комбінація: одна вхідна мова – кілька вихідних, рідше – кілька вхідних і одна вихідна або група мов з перекладом з будь-якої на будь-яку.

Існуючі системи машинного перекладу орієнтовані переважно на роботу з письмовими текстами. Машинний переклад усної мови поки не набув поширення, головним чином, тому, що в цьому випадку система машинного перекладу крім власне перекладу з однієї мови на іншу повинна вміти розпізнавати усну мову, яка перекладається (що саме по собі не проста проблема) і відтворювати її (за допомогою синтезатора мови), але вже на іншій мові. Дії перекладача в найзагальніших рисах можна описати так: він читає чергову фразу тексту, усвідомлює її зміст і передає цей сенс іншою мовою, зберігаючи певні структурні особливості тексту (інакше це буде переказ). При цьому він використовує лінгвістичні дані обох мов та відомості з тієї галузі знання, до якої належить текст (базу знань), а також по мірі перекладу відомості про попередні частини тексту. Розуміння перекладеної частини тексту (аналіз тексту) – це перехід від його звичайного словесного запису до деякого внутрішнього уявлення у свідомості людини.

Якість перекладу залежить від тематики та стилю вихідного тексту, а також граматичної, синтаксичної та лексичної спорідненості мов. Машинний переклад художніх текстів практично завжди виявляється незадовільної якості. Тим не менше для технічних документів при наявності спеціалізованих машинних словників і деякому налаштуванню системи на особливості того чи іншого типу текстів можливе отримання перекладу прийнятної якості, який потребує лише невеликий редакторського коригування. Чим більше формалізований стиль вихідного документа, тим більшої якості перекладу можна очікувати. Найкращих результатів при використанні машинного перекладу можна досягти для текстів, написаних у технічному (різні описи та керівництва) і офіційно-діловому стилі.

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА ДЛЯ РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТІВ

Комп'ютерний словник найчастіше створюють на основі частотного словника потрібної мови. Це викликано тим, що слова в тексті за частотою розподіляються згідно із законом Ципфа. Цей закон формулюють так: якщо для якогось досить великого тексту скласти список усіх слів, що вживаються в ньому, полічити для кожного слова частоту його вживання, розмістити слова в порядку спадання цих частот, перенумерувати ці слова від 1 (номер "1" присвоюють найбільш частому слову) до R , то добуток порядкового номера (рангу, r) будь-якого слова списку на його частоту появи в тексті буде майже сталою величиною (c):

$$f \cdot r = c$$

На практиці це означає, що, коли перша тисяча слів частотного словника покриває близько 75% слів будь-якого тексту, то перші дві тисячі слів лише 80%, перші п'ять тисяч – лише 85% і т. д. Тобто, покриття тексту словами частотного словника відбувається дуже нерівномірно: невелика кількість слів із верхньої частини частотного словника покриває три чверті тексту, а більшість слів із нижньої його частини – решту, лише четверту частину.

Щоб забезпечити максимальне покриття тексту, яке істотно залежить від семантичного наповнення словника, часто виконують наступне: у комп'ютерному словнику виділяють словник загальноновживаної лексики (загальний словник) і лексику окремих галузей знань (галузеві словники). У кожний галузевий словник, крім термінів і номіналів, включають також персоналії (власні імена й прізвища людей), географічні назви, скорочення та аббревіатури. Далі для контролю тексту якоїсь конкретної галузі використовують загальний словник, а також добирають потрібний галузевий словник.

Комп'ютерні словники, які використовують для редагування текстів, класифікують:

- за типом лексичних одиниць – словники словоформ, в яких слова подають у всіх їх словозмінних формах, і словники основ, у яких до основи кожного слова вказують всі її можливі закінчення;
- за наявністю блоків для аналізу морфем (префіксів, суфіксів, закінчень), за допомогою яких від основ можна утворювати нові похідні слова.

Для аналітичних мов (на зразок англійської) частіше використовують словники словоформ, а для синтетичних (як українська) – словники основ.

Кожен із цих словників має свої недоліки і переваги. Так, словник словоформ дуже легко можна створити, опрацювавши на комп'ютері достатньо великий масив текстів і записавши всі однакові слова у вигляді

словника на комп'ютерний носій інформації. На жаль, такий словник за обсягом у кілька разів буде перевищувати аналогічний словник основ, який можна створити лише нетрадиційним способом. Тому інколи для синтаксичних мов використовують комбінований тип словників, в яких для найуживаніших слів форм подають також усі інші можливі закінчення.

Операції виправлення значно складніші, ніж операції контролю. Вони дають змогу автоматично виправляти лише окремі знаки в словах. Серед цих методів найвідоміший абрєвіатурний, алфавітний, базовий, комбінаторний та цифровий. Розглянемо їх на прикладі алфавітного методу.

Для алфавітного методу кожен запис у реконструюючому словнику утворюють із чотирьох полів:

- для запису правильного (нормованого) слова;
- для запису довжини слова в знаках;
- для запису алфавіту від "а" до "я";
- для позиційного запису кількості входжень літер у правильне слово.

Подемо приклад такого запису:

- поле 1: структура
- поле 2: 9
- поле 3: а б в г г д е є ж з и і ї й к л м н о п р с т у ф х ц ч ш щ ю я
- поле 4: 112122

У такому словнику всі записи сортують за довжинами слів. Слова, довжина яких менша, ніж три літери, до словника не входять; їх реконструюють на основі окремого словника часто вживаних слів. Редакторів як підказку видають слів-кандидатів для виправлення тексту (найчастіше до 10), з яких редактор повинен вибрати потрібне. Таке слово за командою редактора автоматично вставляється в текст на місце помилкового.

Ефективність алфавітного методу реконструкції за певних умов може досягати 0,8. Недоліками цього та інших методів реконструкції є те, що вони для слів малої довжини видають порівняно велику кількість слів-кандидатів.

Метод повністю автоматизованої реконструкції полягає в тому, що помилки в деяких часто вживаних словах є однаковими у великій кількості людей, а тому можна задати їх автоматичне виправлення за допомогою реконструюючого словника підстановок (наприклад, завжди замінити *znid* на *z-nid*, *свогого* на *свого* тощо). За допомогою такого словника можна контролювати й автоматично замінити суржик і типові часто повторювані помилки.

СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНО-ПРЕДМЕТНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК

В науці прийнято розкривати сутність нового поняття або явища, насамперед, через суб'єктно-об'єктно-предметний характер взаємовідносин. Застосуємо цей підхід для лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ).

В онтологічному плані *суб'єкт* представляє собою носія діяльності, свідомості і пізнання. Суб'єкт є необхідною складовою суб'єктно-об'єктних зв'язків, який завжди виступає джерелом пізнання і перетворення. **Основним суб'єктом ЛЗВ є військовий перекладач** – офіцер-філолог, який володіє сформованими на професійному рівні білінгвальними мовленнєво-розумовими компетенціями для виконання функцій і завдань службової діяльності.

При визначенні *об'єкта ЛЗВ* використаємо такі загальнонаукові та методологічні підходи.

По-перше, об'єкт завжди є частиною більш складного об'єкта. Об'єкт ЛЗВ є частиною складного об'єкта "війська", який вживається в термінологічному сполученні "лінгвістичне забезпечення військ" у значенні "збройні сили, разом з міністерством оборони, генеральним штабом, видами збройних сил, з'єднаннями, військовими частинами, підрозділами, навчальними закладами та установами". В свою чергу, складний об'єкт "війська" є частиною надскладного об'єкта "національна безпека країни".

По-друге, об'єкт має бути взаємопов'язаним з іншими об'єктами, утворюючи об'єктні відносини. Об'єкт ЛЗВ безпосередньо пов'язаний ще з одним складним об'єктом – "забезпечення військ" надскладного об'єкта "національна безпека країни". Таким чином, об'єкт ЛЗВ як окремий вид спеціального забезпечення утворює об'єктні відносини зі складними об'єктами "війська" і "забезпечення військ" надскладного об'єкту "національна безпека країни".

По-третє, об'єкт завжди виникає тільки за наявності суб'єктно-об'єктних відносин, тобто: для виокремлення об'єкта необхідна наявність активного суб'єкта, який своєю діяльністю взаємодіє з об'єктом. Таким активним суб'єктом для об'єкта ЛЗВ завжди виступає військовий перекладач.

По-четверте, об'єкт має бути достатньо великим для виокремлення в ньому інших об'єктів та/або предметів дослідження. Об'єкт ЛЗВ дозволяє виділити в якості самостійних похідні об'єкти "лінгвістичне забезпечення бойових дій (операцій)", "лінгвістичне забезпечення заходів міжнародного військового співробітництва" тощо, а також визначити основні складові ЛЗВ в якості окремих об'єктів та/або предметів дослідження.

По-п'яте, онтологічною основою для виділення об'єкту прийнято вважати наявність проблемної ситуації в тих або інших явищах соціальної реальності. Детальний аналіз проблемної ситуації у сфері ЛЗВ було

проведено автором у фаховому науковому виданні Міністерства оборони України "Наука і оборона" (№ 2, 2007), а перші аргументи на користь створення наукової концепції ЛЗВ як важливої складової підготовки Збройних Сил України і необхідної передумови ефективної реалізації завдань у галузі міжнародного військового співробітництва були представлені науковій громадськості у квітні 2004 року.

Ураховуючи вищезазначене, сформулюємо визначення об'єкта ЛЗВ у гносеологічному значенні. **Об'єктом ЛЗВ** як окремого спеціального виду забезпечення є заходи, завдання, процедури і процеси у воєнно-політичній, військово-технічній та військово-спеціальній сферах діяльності збройних сил, що потребують військово-професійного рівня філологічної міжкультурної компетенції виконавців.

Предмет представляє собою певну цілісність, що виділена зі світу об'єктів в процесі людської діяльності і пізнання. Предмет завжди конкретизує об'єкт. Основна відмінність предмета від об'єкта полягає в тому, що в предмет входять лише головні, найбільш суттєві (з точки зору цього дослідження) властивості і ознаки. Методом звуження семантичного поля об'єкту ЛЗВ визначимо предмет ЛЗВ, пам'ятаючи про необхідність розрізнити близькі, але не тотожні поняття – "предмет навчальної дисципліни", "предмет як частина реального або абстрактного об'єкту", "предмет наукового дослідження".

Предметом ЛЗВ як навчальної дисципліни "Актуальні проблеми лінгвістичного забезпечення військ" є розкриття змісту навчальних питань наукової проблематики ЛЗВ.

Предметом ЛЗВ як частини складних об'єктів "війська" та "забезпечення військ" надскладного об'єкту "національна безпека країни" є комплекс спеціальних завдань прикладного та фундаментального характеру, пов'язаних із виконанням головних функцій службової діяльності військового перекладача.

Предметом ЛЗВ як окремого напрямку наукового дослідження є побудова теоретичної моделі ЛЗВ для більш глибокого комплексного розуміння сутності та специфіки цієї системи, характеру взаємозв'язків між елементами, ролі основного суб'єкта ЛЗВ, з метою підвищення якості виконання завдань ЛЗВ у воєнно-політичній, військово-технічній, військово-спеціальній сферах діяльності Збройних Сил України.

*к.пед.н., доц. Балендр А.В. (НАДПСУ),
Комарницька О.І. (НАДПСУ)*

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ НА КУРСАХ ІНТЕНСИВНОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Для підвищення рівня професійної іншомовної підготовки офіцерів-прикордонників в Національній академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького проводяться курси інтенсивного вивчення англійської мови, які були запроваджені за рішенням Голови ДПСУ та підтримки Посольства США в Україні.

Слухачі цього курсу розподіляються на дві групи залежно від рівня володіння англійською мовою. До групи першого рівня входять слухачі, які мають знання англійської мови, що відповідає 1-му рівню, визначеному в Описі рівнів володіння мовою Міжвідомчого круглого столу з іноземних мов (ILR) (такий самий рівень відповідно до Стандартизаційної угоди НАТО STANAG 6001), і метою їх навчання є підвищення загального рівня володіння мовою до 1+. Друга група слухачів починає цей курс на дещо вищому рівні, що відповідає рівню 1+, і метою їх навчання є досягнення 2-го рівня до завершення курсу.

Навчальна програма підвищення іншомовної професійної компетентності персоналу Державної прикордонної служби України включає вивчення двох дисциплін: "Англійська мова для повсякденного вжитку" та "Англійська мова для професійних потреб". Особливістю дисциплін є інтенсивний підхід їх вивчення та безперекладний метод навчання. Курс закінчується комплексним тестуванням, яке включає письмове завдання та усне інтерв'ю.

Контроль знань слухачів інтенсивного курсу англійської мови здійснюється на основі єдиних критеріїв і методів відповідно до законодавства у сфері освіти з урахуванням міжнародного стандарту. Контроль знань слухачів інтенсивних курсів англійської мови здійснюється в три етапи – вхідний, поточний та підсумковий.

Щоб забезпечити об'єктивність процедури тестування, викладачам не дозволяється тестувати власних слухачів. Викладачі Рівня 1 тестують слухачів Рівня 2 та навпаки. Співбесіда являє собою інтерактивну, адаптивну, сфокусовану на слухачів оцінку і базується на описі рівнів Міжвідомчого круглого столу з вивчення мов. Вона складається з декількох завдань з реального життя та триває 20–30 хвилин залежно від мовного рівня кандидата. У ході співбесіди оцінюється інтерактивне розуміння на слух та навички говоріння. Співбесіда проводиться та оцінюється двома спеціалістами, кожен з яких ставить свою незалежну оцінку. Якщо між цими двома оцінками виникає різниця, результати співбесіди аналізуються повторно до виставлення остаточної оцінки.

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ МАЙБУТНІМИ ОФІЦЕРАМИ- ПРИКОРДОННИКАМИ У ВВНЗ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Інтеграція української вищої школи у європейський та світовий освітній простір можлива лише за умови реформування та модернізації підготовки спеціалістів у вищих військових навчальних закладах країни. Явища глобалізації та інтеграції охоплюють різноманітні сфери суспільної діяльності, силові структури держави, зокрема, Державну прикордонну службу. Головна мета військової вищої школи сьогодні – забезпечення потреб держави у висококваліфікованих та професійно-мобільних фахівцях, готових виконувати складні професійні завдання, зокрема, з охорони кордону, із широким світоглядом, професійним мисленням, здатних до безперервного навчання і продукування нових знань, з навичками злагодженої та конструктивної колективної роботи інколи у доволі складних умовах або непередбачуваних ситуаціях, оперативного розв'язання можливих проблем, пов'язаних із якісним виконанням професійних завдань.

Метою навчання іноземної мови у вищому військовому закладі на сучасному етапі є оволодіння курсантами комунікативними компетенціями, що дозволяють реалізувати їхні знання, уміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань в реальних життєвих ситуаціях. Іноземна мова виступає як засіб комунікації. Отже, у сучасному ВВНЗ не має бути місця для таких процесів, як зазубрювання, бездумне завчання текстів на іноземній мові, що не мають практичної цінності для майбутньої життєдіяльності курсантів. Курсанти мають бути підготовлені на основі якісного сучасного автентичного навчального матеріалу до свідомого використання іноземної мови в подальшому професійному житті.

Підготовка курсантів неможлива без використання сучасних освітніх технологій. Сучасні технології в освіті – це професійно-орієнтоване навчання іноземної мови, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з іноземних мов, використання інтернет-ресурсів. На даному етапі розвитку методичної науки основним методом навчання іноземних мов є комунікативний метод. У процесі навчання курсанти набувають комунікативної компетенції – здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Вони навчаються комунікації у процесі самої комунікації. Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями мови. Слід відзначити мовне стажування, яке відіграє особливу роль в опануванні іноземною комунікацією – мотивація та занурення в іншомовне середовище – важливі аспекти у вищезгаданому процесі.

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

З метою підвищення оперативних можливостей та ефективності використання оборонних ресурсів, Україна прагне досягти рівня стандартизації НАТО шляхом прийняття нормативних документів (стандартів) в оперативній, адміністративній та матеріально-технічній сферах. Військова стандартизація повинна забезпечити впровадження нормативних документів та стандартів НАТО в усі види діяльності Міноборони України та Збройних Сил України відповідно до покладених на них функцій та завдань.

"Стандарт НАТО" не є окремим видом документів. Вислів "стандарт НАТО" має широке значення, під яким розуміють усталені в межах Альянсу погляди, норми, правила, процедури, що стосуються організації та забезпечення діяльності командування, штабів та військових частин під час спільних миротворчих, рятувальних, військових операцій. Відповідно до зазначеного "стандарт НАТО" – це документ з визначення узгоджених поглядів, норм, правил стосовно застосування військ (сил) та їх забезпечення.

Вважається, що вимоги певної STANAG (скорочення від "NATO Standardization Agreement", тобто Угода із стандартизації НАТО) виконано, якщо у національних документах країни (наказах, інструкціях, стандартах тощо), яка прийняла цю угоду, є посилання на неї. Адже саме через національні НД, що розроблені на основі STANAGs, можливо виконувати спільні завдання в миротворчих операціях та інших заходах, спрямованих на збереження миру.

Отже, нормативні документи НАТО впроваджуються шляхом розробки відповідних власних нормативних документів.

Одним із основних методів впровадження нормативних документів НАТО є переклад. Розрізняють наступні види перекладу військових нормативних документів:

– тотожний переклад стандарту – технічний зміст стандарту, викладений мовою, відмінною від мови оригіналу, кожен найменший структурний елемент тексту якого (заголовок, абзац, напис) однаковий за своїм технічним змістом відповідному структурному елементові оригіналу (ДСТУ 1.7);

– офіційний переклад міжнародних ВНД – означає автентичний виклад українською мовою тексту міжнародного ВНД, складеного мовою, іншою, ніж українська.

При перекладі військових нормативних документів застосовується триступенева схема класифікації відповідності:

- а) ідентичні національні нормативні документи;
- б) модифіковані національні нормативні документи;
- в) нееквівалентні національні нормативні документи.

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТІВ ДИПЛОМАТИЧНОГО МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ ФРАНКОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

Дипломатичний переклад – одна з тих сфер перекладу, яка не часто досліджується лінгвістами, адже вона торкається маловідомого та досить закритого світу дипломатії. Військова дипломатія зародилась давно та є важливою сферою діяльності держави. Це дипломатична діяльність у військовій сфері, процес становлення якої затягнувся на багато років. На сьогоднішній день, сучасні тенденції міжнародних відносин, особливості військово-політичного становища в світі в більшій частині по-новому поставили питання про подальший розвиток військово-дипломатичної діяльності.

Термінологічний аспект перекладу не є відокремленим від інших сфер перекладу, проте має свої особливості. Дипломатична термінологія французької мови – це складна та добре структурована система термінологічних одиниць, характерною рисою якої є постійне збагачення, з одного боку, та величезна кількість архаїзмів та іншомовних асимільованих і неасимільованих запозичень, з іншого. Останній факт ускладнює переклад, адже треба передати не лише зміст, але й стиль документа, його настрій та прагматичне спрямування. Терміносистема дипломатії, яка здебільшого виражає специфічні поняття, що належать до теорії та практики дипломатії, містить також елементи інших терміносистем: політики, економіки та юриспруденції, які можуть ускладнювати переклад. Тому вкрай необхідним є ознайомлення з типами термінів, дослідження їхньої структури, функціонування та семантичного потенціалу.

Прикладом терміна, який може створювати певні труднощі під час перекладу, є той, який має два синонімічні варіанти перекладу: *ratification* - *ратифікація*, або *підтвердження*. Дослідження дозволило виявити, що найоптимальнішою методикою переклад є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Якщо термін не має відповідного еквіваленту в мові перекладу, варто використовувати техніку транскрибування, калькування, або переклад за допомогою загальновживаного слова, яке за таких умов термінологізується та набуває статусу терміна.

Отже, наголосимо, що переклад у сфері військової дипломатії приносить велику моральну винагороду та є важливою сферою діяльності держави, а саме військово-дипломатичних представництв.

Особливості військово-технічного перекладу

Основна вимога до науково-технічного перекладу – це точна передача інформації. Як відомо, труднощі при перекладі викликає, в першу чергу, передача правильного змісту кожного речення, що дуже часто не відповідає дослівному перекладу. Критерії адекватного науково-технічного перекладу чітко сформульовані: "Він повинен точно передавати зміст оригіналу, містити загальноприйняту в мові перекладу термінологію й відповідати нормам науково-технічної літератури, переклад якої здійснюється".

Переклад німецької науково-технічної літератури відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, документально-ділового матеріалу. М. Снель Горнбі відзначає, що між різними видами перекладу (технічний / літературний переклад) спільного не так вже й багато. При перекладі науково-технічного тексту доводиться вирішувати одночасно цілий комплекс різноманітних завдань. Цей вид діяльності вимагає не лише бездоганного володіння мовою, певних галузевих знань, але й максимум зусиль з боку перекладача. Оскільки при перекладі наукової та технічної літератури, як правило, немає необхідності шукати в тексті будь-який прихований зміст, то тут необхідно прагнути до особливої термінологічної точності. При цьому необхідно мати на увазі, що далеко не завжди технічні терміни співпадають за своїм обсягом у різних мовах.

Якість перекладу науково-технічної літератури значною мірою залежить, по-перше, від особливостей цього виду літератури, по-друге, від рівня мовної та загальної технічної та наукової підготовки особи, яка займається перекладом. Досить частими є випадки, коли переклад зазнає редагування спеціалістом відповідної області.

Відомо, що для перекладача, який має достатню мовну підготовку, але не володіє необхідними знаннями у відповідній галузі науки й техніки, основні труднощі будуть пов'язані з розумінням тих частин тексту, в яких викладено вузькофахові питання. Хоча значну складність являє собою іноді й переклад спеціальних термінів. І навпаки, для перекладача, який має ґрунтовну технічну підготовку, але в недостатньому ступені володіє всіма тонкощами німецької граматики, основні труднощі в розумінні змісту будуть пов'язані, в першу чергу, з явищами мовного порядку: "зі встановленням змістових зв'язків між окремими словами в реченні, з розумінням граматичних конструкцій, вибором адекватного варіанту їх перекладу" та ін.

Часто значні труднощі виникають при перекладі науково-технічного тексту у зв'язку з відмінністю синтаксичної системи мов: послідовність елементів висловлювання в німецькій і українській мовах може не збігатися. Наприклад, при перекладі речень з інфінітивними групами чи зворотами інфінітивів, що стоїть у кінці групи чи звороту, в українському реченні ставиться на перше місце; при перекладі речень, які починаються не з підмета, присудок ставиться саме після підмета, у німецькому реченні порядок слів зворотний.

Під час перекладу науково-технічного тексту потрібно пам'ятати про розбіжності в побудові речень німецької та української мов, про відмінність

системної організації цих мов. Під час перекладу виникає необхідність текстової модифікації, яку важко передбачити і яка потребує оказійного здійснення в кожному окремому випадку. Йдеться про те, що інколи загальний зміст і контекст потребують введення одних слів і опускання інших, часткової або повної перебудови речення за вимогами граматичної норми мови, якою здійснюється переклад.

Головну увагу під час перекладу слід спрямовувати на його адекватність і точність. Необхідно враховувати кінцеву мету, а саме – якнайточніше відтворення німецькомовного оригіналу засобами української мови.

Гребенюк Л.В. (ВІКНУ)

АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ БАГАТОЗНАЧНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ

Характерною рисою англійської військової лексики є багатозначність. Поряд з екстралінгвістичними причинами, які зумовлюють появу нових значень і тим самим розвиток багатозначності слів, діють причини внутрішньолінгвістичні. До них традиційно відносять постійну спільну сполучуваність і еліпс словосполучення, при якому один елемент словосполучення, що залишився, набуває значення всього словосполучення.

Багатозначність може бути результатом семантичної аналогії, коли в групу слів, об'єднаних єдиним понятійним стрижнем, під впливом того, що одне зі слів групи набуває якогось нового значення, всі інші члени групи розвивають аналогічні значення.

Більш того, давно доведено, що лексика може бути багатозначною навіть всередині одного багатозначного поля. Це особливо справедливо для лексики англійської мови, де подібна багатозначність легко простежується завдяки збігу за формою різних частин мови.

Слід зазначити, що основним і першочерговим для подолання багатозначності є врахування контексту. Також ми повинні враховувати референціальні та денотативні значення потенційних відповідностей, стилістичну приналежність лексичних одиниць; мовні норми та сполучуваність слів. Застосувати модуляцію, генералізацію, конкретизацію, калькування, експлікацію, граматичну заміну, транскрипцію та транслітерацію. Тільки сукупність цих складових зможе допомогти у подоланні багатозначності військової лексики.

Використання описового перекладу зумовлено не тільки різною лексико-синтаксичної сполучуваністю одиниць мови, а й відмінностями військової структури двох країн і, як наслідок, відсутністю тих чи інших понять в українській мові.

Головне, при виборі найбільш прийнятних відповідностей слід підходити до проблеми творчо і професійно, з урахуванням перекладацьких традицій та виходячи із загальноприйнятих норм, що дають підставу для вибору саме цього варіанту перекладу.

ОСОБЛИВОСТІ ОБРОБКИ ПРИРОДНОЇ МОВИ КОМП'ЮТЕРНИМИ СИСТЕМАМИ

У контексті комп'ютерних систем обробки природна мова розглядається як засіб комунікації, теоретична і практична значущість якого визначається тим, що він є найбільш ефективним і широко використовуваним засобом взаємодії всередині людського співтовариства. Теорія мови як структури, відповідна класифікація та методи обробки формальних мов почалися розроблятися в математиці (а пізніше і в інформатиці), ще з 30-х років. Проте пряме застосування існуючого апарату опису формальних мов до природної мови неможливо через те, що це об'єкт принципово іншої природи.

Зокрема, на відміну від формальної мови, природна мова не слідує задуманій і послідовно реалізованій концепції. Вона розвивається з плином часу під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх сил, стає тим, що вона із себе представляє, і засвоюється в співтоваристві через використання в комунікації, а не завдяки правилам. Крім того, суто граматичного опису природної мови не достатньо для використання, оскільки природна мова не є просто річчю в собі, вона необхідно співвідноситься зі структурами знання, використовуваними його носіями. У результаті опис граматики природної мови як деякого класу граматики формальної виявляється утрудненим, що все ж не скасовує корисність класифікації формальних граматик для комп'ютерної лінгвістики.

Для того щоб допускати можливість реальної комп'ютерної реалізації, лінгвістична теорія повинна мати високий ступінь формалізації і повноти. Тому спільною рисою для всіх теорій, що використовуються в комп'ютерній лінгвістиці, є їх генеративність в тому сенсі, що дослідження природної мови ведеться через побудову повністю явних описів та визначення загальної структури простору цього опису. Крім того, реалізація лінгвістичної теорії через інструментальну систему для опису структур природної мови залежить також від методів програмування, використаних для її написання.

Отже, розвиток комп'ютерної лінгвістики стимулюється, з одного боку, розвитком теоретичних засобів опису природної мови, а з іншого – прогресом технологій програмування, в першу чергу, в галузі штучного інтелекту. Якщо поняття інструментального засобу розглянути в контексті класичної відмінності, проведеного в лінгвістиці між мовною компетенцією і використанням мови його носієм, то можна відзначити, що, по-перше, цей інструментальний засіб повинен мати можливість представляти знання про мову, по-друге, в ньому має бути організовано використання цього знання для того, щоб розуміти і (або) генерувати конкретний текст природної мови.

Іншими словами, ідеальна інструментальна система обробки природної мови має ґрунтуватися на ідеальній лінгвістичній теорії, тобто володіти засобами подання лінгвістичних структур, структур представлення знань, а також

на алгоритмах для обробки таких структур. Вона, зокрема, має підтримувати можливість представлення складних засобів вираження, властивих природній мові, таких як лексичні омонімія та полісемія (кілька значень, що відповідають одному слову), синонімія (кілька слів мають близько пов'язані значення), Прив'язка до контексту мови (за допомогою анафорічних займенників) і до контексту ситуації (екзофоричні або дейктичні показники), еліпсис (як синтаксичний так і семантичний), фігури мови (використання слів не в їх прямому значенні) і так далі.

Традиційною проблемою є також опис взаємозв'язку між граматичними структурами і змістом пропозиції, при цьому зміст представлений або як логічна формула, або як структура, записана на деякій мові представлення знань.

Класичними завданнями, які виводять за рамки опису структур окремих пропозицій, є подання кореференціальних зв'язків та структура дискурсу.

Зарицька А.І. (ВІКНУ)

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Сучасна вища освіта характеризується особистісно орієнтованим підходом до організації навчального процесу, в якому важливого значення набуває проблема розвитку самостійної, ініціативної особистості з активною життєвою позицією та творчим мисленням. Найкращі умови для формування молодого фахівця, який здатен неординарно розв'язувати поставлені перед ним завдання, самостійно приймати важливі рішення, ефективно працювати в колективі для досягнення спільної мети, створює інтерактивне навчання.

Викладачі все частіше звертаються сьогодні до інтерактивних форм навчання, визнаючи їх переваги у формуванні професійної компетентності студентів, зокрема й іншомовної компетентності. Інтерес викладачів іноземної мови до використання інтерактивних форм навчання зумовлений ще одним чинником – необхідністю навчити студентів практично користуватись мовою для власних потреб, для міжкультурного спілкування.

Ключовим поняттям, яке визначає сутність інтерактивного навчання, є "інтерація" – слово, яке походить від англійського "interaction", де "inter" – взаємний, "action" – дія, тобто взаємодія. Педагогічна взаємодія – це процес спільної діяльності педагога та тих, хто навчається, наявність спільної мети, передбачуваного результату діяльності, який відповідає інтересам всіх учасників і сприяє реалізації потреб кожного учасника.

Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що студенти, працюючи в групах (парах, малих групах, великих групах, командах), спільно вирішують проблемні завдання та самостійно продукують знання. В процесі

спільної діяльності та самостійного пошуку знань студенти вчаться критично мислити, аналізувати інформацію, аргументувати свою точку зору, приймати обдумані рішення, знаходити компроміси. В умовах інтерактивного навчання кожен студент має право мати та висловлювати власну думку з проблеми, що вивчається. Педагог, як і студенти, повинен приймати всі погляди та думки, усвідомлювати, що будь-яка думка має право на існування, визнавати, що немає абсолютної істини.

Інтерактивна взаємодія передбачає право кожного студента бути самим собою, самостійно реалізувати свої приховані можливості, творчо виконувати різноманітні завдання, проявляючи своє "я".

Використання інтерактивних методів є особливо актуальним в іншомовному навчанні, оскільки його мета – навчити студентів спілкуватись іноземною мовою, а інтеракція, яка є основою інтерактивного навчання, – це, як зазначає Г. Браун, "серцевина спілкування; це те, в чому полягає суть комунікації".

Аналіз низки наукових досліджень дозволив виокремити чотири основні ролі викладача в інтерактивному іншомовному навчанні та визначити його компетентності в межах кожної з ролей:

1) викладач-дослідник а) глибоко вивчає та відбирає навчальний матеріал; б) вивчає потреби та досвід студентів; в) досліджує ефективність власних дій, дію обраних методів, успішність студентів;

2) викладач-менеджер а) планує та структурує заняття, модулі, навчальний курс; б) організовує взаємодію студентів, розподіляє їх на групи, координує виконання завдань; в) забезпечує зворотний зв'язок; г) слідкує за результативним перебігом навчального процесу, намагаючись передбачити та подолати труднощі.

3) викладач-фасилітатор а) допомагає студентам долати перешкоди, які виникають у співнавчанні; б) ініціює мовлення студентів та заохочує їх до взаємодії; в) супроводжує власний пізнавальний пошук студентів; г) допомагає студентам знайти та реалізувати власну освітню траєкторію;

4) викладач-консультант надає пораду чи консультацію студенту, коли він сам звертається за допомогою.

Зміст інтерактивного навчання полягає в тому, що студенти самостійно продукують знання в процесі спільної діяльності, яка спрямована на вирішення комунікативних, творчих та проблемно-пошукових завдань, що базуються на принципі діалогічної, полілогічної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Інтерактивна взаємодія на занятті іноземної мови передбачає врахування життєвого та іншомовного досвіду студентів; розвиток їх рефлексивних здібностей; створення атмосфери успіху та комфорту; постійний зворотній зв'язок; моделювання ситуацій реального спілкування та використання автентичних матеріалів, які відповідають мовній та мовленнєвій підготовці студентів, їх інтересам та потребам.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО- ОРІЄНТОВАНОГО АУДІЮВАННЯ

Активізація вивчення іноземних мов є одним із головних пріоритетів у службовій діяльності та професійній підготовці військовослужбовців. Зростання вимог до володіння іноземними мовами особовим складом українського війська обумовлено передусім реалізацією курсу держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію, активною участю України у міжнародній миротворчій діяльності.

Оволодіння курсантами професійно-орієнтованим аудіюванням є одним з показників ефективності військово-спеціальної мовної підготовки майбутніх офіцерів. Процес навчання курсантів умінь іншомовного аудіювання має свої особливості. Вони визначаються закономірностями, серед яких можна виокремити:

1) відповідність змісту, форм і методів військово-спеціальної мовної підготовки рівню розвитку педагогічної науки й практики, характеру й змісту військової служби, вимогам, які висуваються до офіцера ЗСУ;

2) зумовленість результатів навчання професійно-орієнтованого аудіювання характером пізнавальної діяльності курсантів і рисами їх особистості;

3) взаємозв'язок цілей, завдань, змісту, форм і методів навчання професійно-орієнтованого аудіювання.

У контексті нашого дослідження особливості навчання професійно-орієнтованого аудіювання можна визначити як значущі обставини в організації військово-спеціальної мовної підготовки майбутніх офіцерів, від яких залежить досягнення майбутнім фахівцем достатнього для ефективної самостійної професійної діяльності рівня володіння іншомовним професійно-орієнтованим аудіюванням.

Успішність навчання курсантів іноземної мови пов'язана із свідомим конструюванням такої ситуації, яка вимагала б від майбутніх офіцерів відповідних дій і вчинків. Цього можна досягти, коли курсанти, усвідомлюючи роль володіння іноземною мовою в професійному становленні власної особистості, будуть зацікавлені як процесом, так і результатом вивчення іноземної мови.

Відповідно з цим положенням до основних чинників, які сприяють ефективному навчанню майбутніх офіцерів професійно-орієнтованого аудіювання, належать наступні:

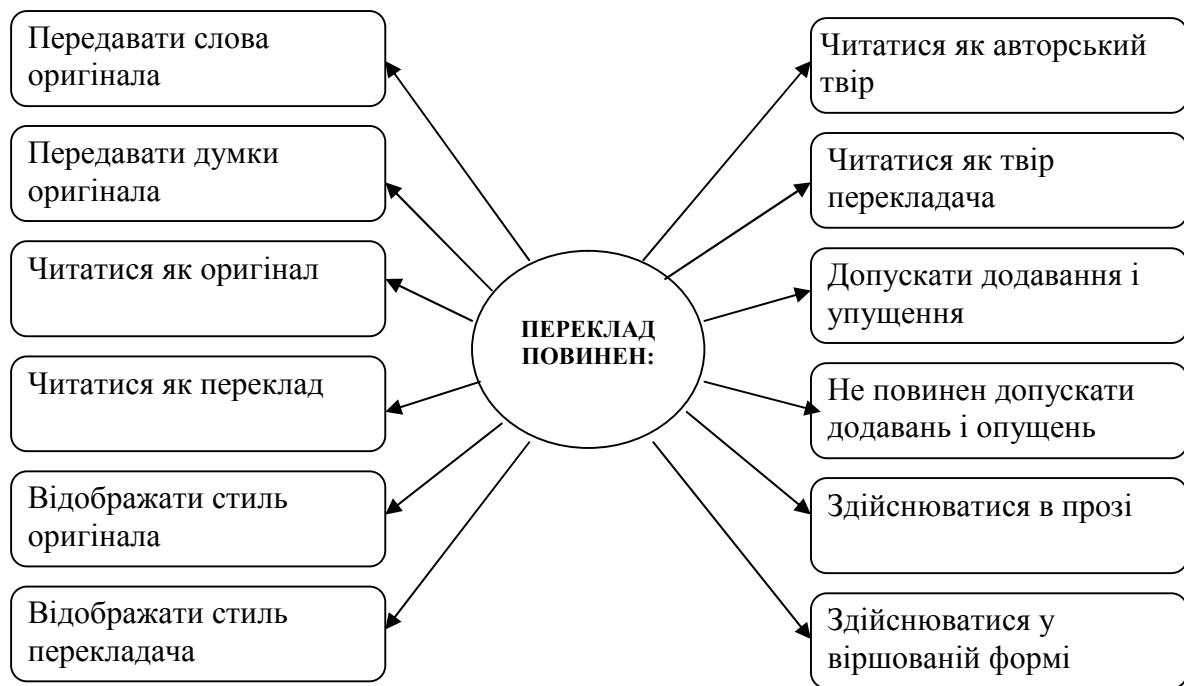
– активізація навчально-пізнавальної діяльності курсантів на основі комунікативного та імітаційно-ігрового підходів;

– особистісна спрямованість навчання професійно-орієнтованого аудіювання.

ПРИНЦИПИ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Актуальність дослідження зумовлено потребою комплексного вивчення європейського перекладознавства для його цілісного осмислення, виявлення особливостей перекладознавчої тематики в різні історичні періоди; об'єктивної оцінки якості перекладів.

Метою дослідження є аналіз процесу, особливостей, проблем та визначення перспектив розвитку перекладознавства в країнах Західної Європи як цілісного процесу та невід'ємної складової частини історії національної науки й культури. Більшість перекладачів англomовного світу і досі притримуються трьох законів сформульованих А. Тайтлером: переклад повинен повністю передавати ідеї оригіналу; стиль і манера викладу перекладу повинні бути такими ж, як в оригіналі; переклад повинен читатися так само легко, як і оригінальні твори. В узагальненому вигляді принципи перекладознавства у країнах Західної Європи наведено на рисунку.

Принципи перекладу

За результатами дослідження визначено особливості розвитку перекладознавства у Великобританії; внесок українських вчених у розвиток англomовного перекладу; виявлено основні проблеми сучасного перекладознавства; обґрунтовано перспективи розвитку сучасного перекладознавства в Україні та Європі. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження на практиці як джерела інформації для викладання курсу практики письмового та усного перекладу, аспектного перекладу; під час проведення спецкурсів з історії перекладознавства в країнах Європи.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ КУРСАНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Функціонально-динамічний підхід до викладання іноземних мов в класичній лінгвістичній освіті визначає сьогодні появу нових технологій навчання на основі теоретичних знань і положень міжкультурної комунікації.

Підготовка курсантів-перекладачів до міжкультурної комунікації ґрунтується на формуванні лінгвокультурологічної концепції, яка "дозволяє мовній особистості вийти за межі власної культури і придбати якості медіатора культур не втрачаючи власної культурної ідентичності".

Для формування "вторинної" мовної особистості, і знань культурних реалій іноземної мови курсанти отримують:

- наукові уявлення про структуру, суб'єкти і засоби комунікації, структуру комунікативного акту, та інші поняття загальної теорії комунікації;
- уявлення про основні аспекти взаємозумовленості і взаємопроникнення культури і комунікації, мови та культури, про спільне і відмінне в рідній культурі та культурі мови, що вивчається;
- уявлення про існуючі лінгвокраїнознавчі та культурологічні словники та довідкові матеріали, що містять лінгвокраїнознаву інформацію;
- знання про основні національно-культурні розбіжності в німецькій та українській мовах. При цьому у студентів формуються навички та вміння національно-культурної адаптації при перекладі з німецької мови на українську та з української мови на німецьку, виробляються вміння запобігати та прогнозувати збої в міжкультурній комунікації, пояснюються національно-культурні особливості поведінки комунікантів при перекладі.

Лінгвокультурологічний підхід здійснюється за допомогою практичних методів навчання, тісно пов'язаних з розвитком як розумових процесів, так і перекладацької, пошукової, мовної та міжкультурної компетенцій:

1. Системно-модельний метод передбачає мовні вправи перекладацького характеру, що забезпечують формування перекладацьких навичок;
2. Метод диспуту та дискусії включає двосторонню комунікацію між викладачем і курсантами, або курсантами, надаючи їм можливість обміну ідеями.
3. Метод симуляції та імітації, який дає можливість моделювати реальні ситуації професійної діяльності;
4. Аудіовізуальний метод передбачає використання відео-та аудіоматеріалів з опорою на тексти відео- або аудіозаписів, для відпрацювання навичок усного перекладу та активного комплексного тренінгу, а саме: тренінг пам'яті, тренінг перемикання з мови на мову, тренування темпу, робота над лексикою.

Таким чином, при навчанні перекладу необхідно враховувати, що мова здатна відображати культурно-національну ментальність її носіїв, особливості їх свідомості, які безпосередньо впливають на мислення і на способи мовної передачі думки в процесі перекладу, на інтерпретації мовних знаків в категоріях культурного коду.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІА ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КУРСАНТАМИ-ПРИКОРДОННИКАМИ

Процеси, що відбуваються у зв'язку з інформатизацією суспільства, сприяють не тільки прискоренню науково-технічного прогресу, інтелектуалізації усіх видів людської діяльності, але і створенню якісно нового інформаційного середовища соціуму, що забезпечує розвиток творчого потенціалу індивіда.

У сучасній системі освіти та на сучасному етапі розвитку Державної прикордонної служби України відбуваються зміни в підготовці персоналу, які характеризуються нововведеннями не тільки у сфері охорони Державного кордону, але й в системі іншомовної підготовки курсантів прикордонників.

На сьогоднішній день постійно звертається увага на необхідності модернізації та вдосконалення підходів до викладання і навчання англійської мови. Майбутній офіцер-прикордонник повинен володіти англійською мовою на достатньому рівні для вирішення нестандартних ситуацій, які виникають при виконанні службових обов'язків з охорони державного кордону.

Однією з головних цілей навчання англійської мови є формування комунікативної культури курсантів, навчання практичному оволодінню іноземною мовою.

Для цього доречно використовувати мультимедіа, яка є одним з важливих компонентів інформаційних систем. Мультимедіа – це корисна освітня технологія, яка поєднує в собі гнучкість, інтерактивність та інтеграцію різних видів навчальної інформації. При вивченні англійської мови можна користуватися електронними підручниками, словниками, готувати презентацію інформації за допомогою програми PowerPoint, переглядати тематичні відео сюжети, новини з різних друкованих видань тощо.

Застосування мультимедіа у процесі вивчення англійської мови дає можливість розвивати педагогічні, методичні, дидактичні та психологічні принципи, дозволяє поліпшити якість навчання, розвинути пізнавальну активність курсанта, самостійність у вивченні, підборі та обробці інформації.

Впровадження в навчальний процес мультимедіа зовсім не виключає традиційні методи навчання, а гармонійно сполучається з ними на всіх етапах навчання: ознайомлення, тренування, використання, контроль. Але використання комп'ютера дозволяє не тільки багаторазово підвищити ефективність навчання, але й стимулювати прикордонників до подальшого самостійного вивчення англійської мови.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ, ПРЕДСТАВЛЕНИХ НА РИНКУ

Для оцінки сучасних комерційних систем машинного перекладу (далі – СМП) і можливості їх застосування в лінгвістичному забезпеченні військ проведено порівняльний аналіз перекладів, здійснених найбільш популярними онлайн-сервісами, які доступні сучасним користувачам мережі Інтернет серед них: Translate.ru (онлайн-перекладач компанії ПРОМТ), Systranet (Systran), Google Translate (Google), Free Translation (SDL), InterTran (Translation Experts Limited), Tranlsate Online.ua, Яндекс. Перевод (Яндекс).

Проаналізувавши переклади військової тематики найпоширеніших СМП, можна зробити висновок, що жодна система не може замінити військового перекладача. Ці системи можуть застосовуватись лише в якості допоміжного інструмента, коли від тексту не вимагається відповідати певним стандартам, а лише надати загальну інформацію про його зміст. В інших випадках вимагається ретельне постредагування.

Кожна з протестованих систем мала ряд недоліків, пов'язаних з недосконалістю розробки самої програми. В текстах перекладу виявлені типові помилки, характерні для більшості систем. До граматичних проблем перекладу можна віднести неправильне розпізнавання типів зв'язків між членами речення, що в свою чергу порушувало порядок слів у реченні, заміна одного члена речення на інший, навіть розпізнавання родової та відмінкової форм викликало труднощі для СМП.

До лексичних проблем, перш за все, відносимо неправильний принцип підбору словникових відповідників, повна або часткова неперекладність, невірний переклад термінології. Так наприклад онлайн-перекладач Translate.ru (ПРОМТ) словосполучення *“three levels of war – strategic, operational, and tactical”* переклав як *“три уровня войны – стратегический, готовый к эксплуатации, и тактический”* замість *“три рівні військових дій – стратегічний, оперативний і тактичний”*.

На сьогоднішній день найбільш ефективними системами, які здатні перекладати тексти з англійської на українську чи російську мови, є Google Translate компанії Google і Translate.ru (онлайн-перекладач компанії ПРОМТ).

Якість перекладу виконаних СМП поліпшувалася останні 30-40 років в основному за рахунок збільшення швидкості обробки інформації та збільшення обсягів пам'яті як оперативної, так і для зберігання даних, що дало можливість створювати об'ємні словники і швидше виконувати розроблені алгоритми. На сучасному етапі розробки СМП задовольняють певні потреби користувачів у перекладі іноземних текстів, проте говорити про повну адекватність текстів перекладу оригіналу занадто рано. СМП, здатних перекладати тексти подібно професійному перекладачеві, – це поки що не втілена в реальність мрія.

Наразі всі системи потребують втручання перекладача і редагування текстів перекладів. Серед сучасних комерційних СМП найкраще себе зарекомендувала продукція компанії ПРОМТ. Тому для лінгвістичного забезпечення військ доцільно використовувати такі програми, як PROMT Translation Server 10 (PTS) та PROMT Professional, що надають повний спектр послуг як машинного перекладу,

так і програм на основі перекладацької пам'яті. Ця система оснащена величезною кількістю словників з різних предметних областей, а також можливістю налаштування додаткової предметної області, що є дуже корисним з огляду на нерозповсюдження словників військової термінології серед СМП. Адекватність перекладу сучасними СМП – це скоріше випадковість, ніж показник здатності СМП адекватно перекладати. Проте, для швидкої обробки інформації з огляду на інтеграцію ЗСУ в міжнародне співтовариство та постійну участь в операціях з підтримання миру та безпеки під егідою ООН та НАТО, СМП можуть стати невід'ємним помічником для командирів та інших військовослужбовців ЗСУ, які не володіють іноземними мовами.

*Лопатка В.Д. (НАДПСУ),
Манзій А.М. (НАДПСУ)*

ШЛЯХИ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЛЕКСИконУ В СЛУХАЧІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ПРИ НАВЧАННІ ЧИТАННЮ ТЕКСТІВ ЗА ФАХОМ

Для успішного здійснення професійно-орієнтованого читання та розуміння слухачами змісту інформації необхідне формування у свідомості слухачів іншомовного прикордонного лексикону, який відображає систему важливих для прикордонної служби понять, на основі відібраного й організованого за тезаурусним принципом лексикону.

Внутрішній лексикон слухача-прикордонника по-різному виявляється і функціонує у кожному виді читання. У референтному читанні слухач звертається до парадигматичної системи лексикону, тобто пропонується читання за ключовими словами. При інформативному читанні актуалізуються слова всіх рівнів лексикону, воно здійснюється за словами та словосполученнями суцільного тексту від синтагматики до парадигматики і завершується задоволенням професійних інформаційних потреб.

Для формування внутрішнього лексикону слухача-прикордонника необхідне створення комплексу лексичних вправ, який враховує ряд важливих методичних вимог: комплекс лексичних вправ повинен створюватися в умовах контексту; у лексичних вправах у процесі мовленнєвих дій читання в макро- і мікроконтекстах слухачі повинні здійснювати свідомі операції вичленення, порівняння й узагальнення лексичних одиниць; необхідне обов'язкове повторення через певні інтервали груп лексичних вправ за видами і типами завдань на мислення до кінця формування лексикону; завдання у вправах повинні формулюватися так, щоб лексика була метою мовленнєвої дії читання; необхідна певна послідовність вправ, в яких зміст мети попередньої дії ставав би способом здійснення наступної. Така цілеспрямована робота буде формувати не лише уміння, але і навички читання як виду мовленнєвої діяльності. Разом з тим вона забезпечить високий рівень мотивації читання і, відповідно, професійної мотивації.

Основною проблемою будь-якої професійної підготовки є перехід від навчальної діяльності, яку здійснює слухач, до діяльності професійної. З позицій

загальної теорії діяльності такий перехід іде насамперед по лінії трансформації мотивів, оскільки мотив є головною ознакою діяльності. Але якщо навчальній діяльності релевантні пізнавальні мотиви, то практичній діяльності – професійні. Відповідно, перехід від навчально-пізнавальної діяльності спеціалістів є проблемою трансформації пізнавальних мотивів у професійні, тому зміст навчальної діяльності слухача відбирається не тільки в логіці науки, але і через модель спеціаліста – в логіці майбутньої професійної діяльності, що надає цілісності та системної організованості засвоєним знанням.

к.і.н., доц. Любовець Г.В. (ВІКНУ)

ГІБРИДНО-МЕСІАНСЬКА АГРЕСІЯ ЯК МОДЕЛЬ НОВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЙНО-КОНТЕНТНОЇ ЗБРОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНО-ОБРАЗНОГО ХАРАКТЕРУ

Всеохоплюючий динамічний процес інформаційних комунікацій та прозорості дій, завдячуючи волонтерсько-цивільним ініціативам під час проведення АТО, вимагають, щоб Міністерство оборони стало базовим гравцем держави у повному спектрі проблем інформаційно-контентної та кібербезпеки України (за умов партнерства з державними інституціями). Слід зауважити, що інформаційна діяльність в межах Міністерства оборони України має бути лідируючою складовою за оновленням та наповненням ресурсно-технологічних рішень.

Співіснування інформаційних полів і безпекового простору держави вносить в діяльність безпекових інституцій свої особливості, які жорстко диктують, в тому числі ЗС, свої умови. Ігнорування інформаційно-контентних процесів веде до того, що ЗС можуть втратити здатність до виконання головної безпекової функції в інтересах суспільства і держави. Зараз це стає однією з головних загроз для національної безпеки.

Проблеми стратегічного рівня в інформаційній сфері розвиваються сьогодні не лінійно у форматі "свій-чужий", а в складних моделях інформаційно-сценарних компаній. Вони набувають різноформатних характеристик, що виключають жорсткі альтернативи, а мають більш пограничні характеристики, що технологічно використовується гравцями месіанського впливу для інформаційного домінування. Відтак відбуваються процеси заповнення духовних ніш та викривлення реальності, що з часом набуває форм віртуальної узгодженості із свідомістю особистості.

Комунікаційні процеси вимірюють негативну інформаційно-медійну проблематику безпекового простору головними факторами-індикаторами, які можна звести до трьох вимірів:

Інформаційні виклики – резонансна подієва тема, проблема, процес, яка характеризує безпекову проблематику в найширшому вимірі для континенту, групи держав, держави, нації, громади, індивідууму і дуже часто інформаційно не прив'язана прямо до діяльності ЗСУ. Із розвитком інформаційної хвилі може перерости як в інформаційний ризик, так і в інформаційну загрозу для ЗСУ чи навіть для держави.

Інформаційні ризики – результат розвитку інформаційних процесів таким чином, що перспектива висвітлення тематики ще не прямо, а поки що

опосередковано, чи, навіть, закрито, не дискредитує безпекову діяльність ЗСУ. Однак підходить дуже близько до реалізації дискредитаційних інформаційно-сценарних дій як з боку прямих противників, так і, можливо, партнерів, які в конкурентній діяльності і захисті своїх прямих функцій постійно "заходять на територію" функцій ЗСУ.

Інформаційні загрози – це прямі дискредитаційні процеси, які досить часто розірвані як за часовим і територіальним вимірами, так і за сферою відповідальності, оскільки торкаються вже конкретно різних ланок ЗСУ, що досить часто не сприймається першими особами як прямі загрози їм особисто сьогодні і зараз.

Крім негативних факторів виміру публічних інформаційно-контентних полів в державі є і позитивні індикатори та приграничні виміри, такі як:

Ситуативний перемінний позитив – існує доти, доки є інформаційне джерело його розвитку, позитивно-фонове явище і який формується із різних позитивних інформаційних потоків, що можуть впливати на зміну сприйняття суспільством державних інституцій. А це, зазвичай, працює тільки в комплексних умовах розвитку, і в жодному разі не з позицій корпоративних інтересів. Тому ОПК, космос, військова історія, авіабудування, ринок зброї, безпекові міжнародні послуги, військові ритуали та військова історія, передові конструкторські розробки, масовий спорт, методики виживання в природному середовищі тощо – це все, що інформаційно має підтримувати ЗСУ відповідними адекватними ресурсами.

Контекстний позитив – це коли позитив сприймається як аксіоматична стала і використовується як самостійний аргумент для порівняння з іншими сферами діяльності Держави, Суспільства тощо.

Позитивний стійкий міф, стереотип сприйняття.

Сьогодні в масштабних інформаційно-контентних процесах, які спостерігаються в Україні в зонах прямих бойових дій і опосередкованих (вся Україна, ЄС і Світ) головує Стратегія домінування образно-термінологічного характеру у обраних інформаційно-контентних просторах як асиметрична, відкладена, поліваріантна, непередбачувана, багатшарова змодельована відповідь на інформаційно-контентні загострення уваги. Вона може бути підготовлена лише на основі систематичного поточного аналізу інформаційних потоків та наявності широкого кола інструментів впливу на ці потоки при повномасштабному технологічному використанні всіх проявів інформаційного процесу від викликів, ризиків, загроз до різновидів позитиву. Така реалізація стратегії повинна існувати в рукотворних моделях інформаційної присутності в найбільших масштабах, які, апріорі, мають найвищий потенціал впливу на інформаційні поля і безпековий простір Держави і Суспільства.

Випереджальне врахування в управлінській діяльності ЗСУ інформаційно-контентних процесів вже демонструє нагальну умову реальної модернізації ЗСУ і безпекового простору держави. Без потужного багатоформатного самостійного продукування інформаційних контентів різного масштабу і включення їх в діяльність армії всі добрі наміри, результати, дуже часто грають проти керівництва ЗСУ і проти керівництва держави.

ПОСЛІДОВНІСТЬ ДІЙ ПЕРЕКЛАДАЧА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ

Структура повідомлення вихідного тексту побудована без урахувань необхідності його перекладати, тому великі за обсягом речення складно одразу ж відтворити повністю. Під час перекладу складних синтаксичних конструкцій важко зберегти в пам'яті зміст повідомлення в цілому, зосереджуючи окрім цього увагу на досягненні адекватності та збереженні еквівалентності тексту. Це обумовлює необхідність створення чіткої системи, яка б представляла собою універсальне керівництво по здійсненню будь-якого роду перекладу, що відповідав би всім вимогам. Нажаль цьому питанню не приділили достатньо уваги та на сьогоднішній день існують лише деякі загальні рекомендації по здійсненню та оформленню письмового перекладу текстів. Наразі нам вдалося визначити послідовність дій, яка надає змогу здійснити швидке відтворення повідомлення із повним збереженням змісту, адекватності та еквівалентності тексту. Нижчезначений порядок дій є поетапним, тому дуже важливим є не порушувати послідовність дій і виконувати їх крок за кроком. Така система є надзвичайно зручною та ефективною, адже дозволяє відійти від оригіналу тексту, не допустивши втрати жодної смислової одиниці. Не маючи жодних обмежень по застосуванню, вона є абсолютно універсальною по відношенню до будь-якої мовної системи, адже не прив'язана ні до граматичних норм, ні до часових форм тощо.

Застосування запропонованого підходу беззаперечно забезпечить здійснення якісного перекладацького супроводження.

1. Аналіз контекстуальної інформації абзацу та речення

Попередній аналіз речення здійснюється для виокремлення ідеї повідомлення з метою подальшого розподілу великого за обсягом речення на менші фрагменти – головне і підрядні речення. Нерідко перекладач припускається помилки, починаючи перекладати велике речення дослівно, боячись втратити думку, а потім стикається з неможливістю зв'язати початок з кінцем. Виходячи з цього такий розподіл повідомлення необхідний для того, щоб простежити хід основної ідеї, адже головне речення нерідко переривається другорядним. Нижче наведено приклад попередньо описаної ситуації.

Два додаткових літака Іл-76МД, стосовно яких Повітряні Сили Збройних Сил України мали наміри збільшити внесок України до Спільного фонду оперативних сил та можливостей НАТО у 2009 році, частково обладнані засобами навігації та зв'язку авіації згідно вимог НАТО/ІСАО.

2. Розподіл вхідного речення на підречення

По завершенню аналізу речення, воно підлягає розподілу на менші фрагменти. Це передбачає збереження цілісності головної ідеї речення і подальший розподіл речення відповідно до закінченої думки, або ряду однорідних членів речення, проте в жодному випадку не послідовний розподіл речення на відрізки від коми до коми, чи від сполучника до сполучника. У випадку, якщо головне речення переривається другорядним, фрагменти необхідно структурувати з урахуванням закінченої думки кожного з відрізків.

Приклад, наведений вище набуває наступного вигляду:

Два додаткових літака Іл-76МД частково обладнані засобами навігації та зв'язку авіації згідно вимог НАТО/ІСАО.

Стосовно яких Повітряні Сили Збройних Сил України мали наміри збільшити внесок України до Спільного фонду оперативних сил та можливостей НАТО у 2009 році.

Зверніть увагу, головне речення є повним, змістовним і несе закінчену думку.

3. Визначення термінологічних одиниць, що мають сталі відповідники з урахуванням тематики вихідного повідомлення.

Детальний аналіз кожної мовної одиниці необхідний для виокремлення термінів, що мають сталі відповідники, які набули вжитку у військовій сфері на мові перекладу. Такі терміни не можуть бути перекладені відповідниками загальної тематики, адже це призведе до невідповідності стилю оригіналу і, в свою чергу, вимогам адекватності перекладеного тексту, хоча на даному етапі питання адекватності і не розглядається як ключове. Метою є виокремлення власне військових термінів і пошук їх еквівалентів.

Проаналізувавши речення, що було наведено для прикладу, виокремлюємо наступні слова та словосполучення:

засобами навігації та зв'язку

вимог НАТО/ІСАО

Повітряні Сили Збройних Сил України

Спільного фонду оперативних сил та можливостей НАТО

4. Визначення перекладу термінологічних одиниць, що мають сталі відповідники з урахуванням тематики вхідного повідомлення

Тексти військової тематики переважно насичені сталими виразами та словами. На даному етапі ці терміни потребують перекладу. Пошук еквівалентів - надзвичайно важлива фаза, адже є водночас основою для подальшого процесу перекладу вже цілого речення. Як відомо, деякі терміни є полісемічними, тобто мають декілька значень. Обрати правильне допоможе попередній аналіз речення та контекстуальна інформація. Якщо слово чи словосполучення є незнайомим, або його переклад викликає сумніви, значення потрібно перевірити в словнику.

засобами навігації та зв'язку – communication and navigation means

вимог НАТО/ІСАО – NATO/ICAO requirements

Повітряні Сили Збройних Сил України – the Air Forces of the Armed Forces of Ukraine

Спільного фонду оперативних сил та можливостей НАТО – Pool of Forces and Capabilities of NATO

5. Переклад підречень відповідно до запропонованих еквівалентів

На даному етапі увага зосереджується перш за все на адекватності перекладу тексту оригіналу. Виходячи з необхідності відповідності кінцевого тексту всім критеріям адекватності здійснюється переклад кожного з фрагментів попередньо поділеного речення з урахуванням відповідників, які були підібрані на етапі 4.

Two additional IL-76MD aircrafts of the Air Forces of the Armed Forces of Ukraine are partially equipped with the aircraft communication and navigation means according to NATO / ICAO requirements

Planned for the further increase of the contribution of Ukraine to Pool of Forces and Capabilities of NATO in 2009

6. Перевірка запропонованого перекладу та об'єднання підречень у кінцеве вихідне речення

Перекладені фрагменти підлягають поєднанню з метою надання вихідному повідомленню першочергового вигляду. Наступним кроком є перевірка отриманого речення на відповідність вимогам здійснення перекладу текстової інформації. Особливу увагу тут треба приділити перекладу сполучників, адже, як відомо, один лише сполучник «and» може перекладатися багатьма способами, і лише на даному етапі виходячи із загального розуміння речення, можна обрати правильний варіант перекладу того чи іншого сполучника. При чому це здійснюється майже на завершальній стадії відтворення інформації.

Two additional IL-76MD aircrafts of the Air Forces of the Armed Forces of Ukraine, planned for the further increase of the contribution of Ukraine to Pool of Forces and Capabilities of NATO in 2009, are partially equipped with the aircraft communication and navigation means according to NATO / ICAO requirements.

7. Редагування кінцевого вихідного речення з урахуванням розділових знаків та конекторів

Дана фаза передбачає усунення всіх недоліків, помічених в ході завершального аналізу перекладу з мови оригіналу на іншу. Особливої уваги потребують розділові знаки, сполучники, які через свою полісемію можуть не відповідати значенню оригіналу в тексті, закінчення, які в результаті поєднання фрагментів у єдине речення на 6 етапі можуть виявитись не узгодженими та загальний вигляд і оформлення перекладу.

Two additional IL-76MD aircrafts of the Air Forces of the Armed Forces of Ukraine, planned for the further increase of the contribution of Ukraine to Pool of Forces and Capabilities of NATO in 2009, are partially equipped with the aircraft communication and navigation means according to NATO / ICAO requirements.

Однак така послідовність має свої переваги та недоліки, хоча у разі її вірного та вмілого застосування, вона дозволяє суттєво поліпшити якість письмового перекладу. До переваг даної послідовності можна віднести можливість подолати бар'єр на шляху до недослівного перекладу тексту, знизити ймовірність випущення прецизійної інформації в разі перекладу громіздкого вхідного повідомлення, забезпечити логічність передачі повідомлення навіть за умов роботи зі складним реченням, перекласти будь-яке повідомлення незалежно від мови та тематики. До недоліків запропонованої послідовності можна віднести великі часові витрати, проте лише на початковому етапі відпрацювання послідовності, адже необхідний певний досвід роботи з таким алгоритмом. Окрім цього робота з такою системою вимагає глибоких знань як мови оригіналу, так і мови перекладу, які б дозволили зрозуміти ідею, покладену в основу вихідного повідомлення, проте такі вимоги висуваються до будь-якого виду перекладацької діяльності.

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕЗАУРУСУ ВОЄННОЇ НАУКИ

Надамо наукові принципи структурно-лінгвістичного аналізу системи понять об'єктно-предметної області "воєнна наука" на ґрунті "системного підходу".

Формально розвиток теоретичних основ воєнної науки полягає в удосконаленні її тезаурусу – "системи" основних понять воєнної науки і семантичних зв'язків, що відображають "структурну" залежність між поняттями. Тезаурус предметної області ВН є інформаційним об'єктом, який має рекурентну формулу (основний закон) побудови його структури –

$$\left\langle P_i^{(k)} = FS(P_j^{(k-1)}, j = \overline{1, n^{(k-1)}}), i = \overline{1, m^{(k)}} \right\rangle, k = \overline{1, z}, \quad (4)$$

де $P_i^{(k)}$ – i -те (із m) поняття k -го рангу, яке створене з n j -х понять $P_j^{(k-1)}$ попереднього $(k-1)$ -го рангу по семантичній функції FS . При цьому усі поняття-аргументи $(P_j^{(k-1)}, j = \overline{1, n^{(k-1)}})$ функції FS повинні бути аналогічним чином попередньо визначені через поняття $(k-2)$ -го рангу; поняття «нульового» рангу вводяться аксіоматично. Таким чином, виникає стала ієрархічна система понять предметної області – її тезаурус. Функція FS визначає структуру тезаурусу, математичною моделлю якого є орієнтований зв'язний граф типу «джунглі»; вершинами графу є поняття, а гілками – семантичні зв'язки між ними. Поняття нульового рангу є "коріннями", а поняття вищого z -го рангу – кінцевими вершинами усіх "дерев" графа. Побудова тезаурусу предметної області полягає у поширенні множини понять проясненням змісту зв'язків між ними та уточненням семантики існуючих понять на ґрунті системного підходу. Тезаурус предметної області знань є системою понять, що складають її наукову основу. Тезаурус має ієрархічну структуру "рангів" понять, що пов'язані між собою семантичними умовами виникнення понять наступного рангу з понять попереднього рангу. Реляційна модель тезаурусу зручно надається множиною матриць семантичних зв'язків $S = \|s_{ij}\|_{m \times n}$ між собою (комунікації) множини понять "суміжних" рангів, наприклад – рангів наприклад – рангів $A = \langle \alpha_i, i = \overline{1, m} \rangle$ та $B = \langle \beta_j, j = \overline{1, n} \rangle$.

Фундаментальними поняттями тезаурусу об'єктно-предметної області "воєнна наука" є її глобальний об'єкт – "надскладна" система "військо" (для воєнного мистецтва – саме бойова система "БС" як її "підсистема", для інших військових наук – відповідна система забезпечення, як її "підсистема"), системні ознаки (призначення, мета застосування, бойовий ефект, спосіб його утворення, ресурсний склад, структура, процес застосування, управління), властивості (емергентність, сталість, адаптивність й керованість) та характеристики об'єкту (бойова могутність, боєздатність, бойовий потенціал, ефективність). Системний підхід, як методологічна основа воєнної науки, забезпечує всебічність вивчення об'єкту воєнної науки і цілеспрямованість щодо його вдосконалення. Тому об'єктом наукового дослідження у кожній галузі воєнної науки, безумовно, є складна система відповідного (військового) призначення (ССВП) організаційного типу – "війська (сили)", оскільки "військо" взагалі є об'єктом всебічного вивчення воєнної науки.

ВАЖЛИВІСТЬ ТЕОРІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Військовий переклад завжди був невід'ємною складовою діяльності збройних сил. Важливість військового перекладу можна обґрунтувати щонайменше двома основними причинами. По-перше, ЗСУ звертаються за консультативно-дорадчою допомогою до стратегій та військових доктрин інших збройних сил під час складання власних нормативних документів. По-друге, ЗСУ не хочуть обмежуватись існуючою інформацією українською мовою стосовно озброєння та військової техніки, програм підготовки, тощо. Таким чином, необхідно здійснювати переклад значних обсягів різноманітних документів та кореспонденції на українську мову. Беручи до увагу зовнішньополітичний курс нашої держави, на сьогодні постає необхідність якісного перекладу таких щорічних видань як Біла книга, Стратегічний оборонний бюлетень, Основні напрямки реформування та розвитку Збройних Сил України на англійську мову з метою інформування міжнародної громадськості про діяльність ЗСУ, а також про оборонну політику держави, проблеми, що виникають у цій сфері, та шляхи їх розв'язання.

Теоретичні знання надають військовому перекладачу можливість використовувати різні методики перекладацького процесу. Усе це дозволяє вирішувати практичні завдання раціональніше і швидше, що має неабияке значення у сучасних стресових умовах роботи військового перекладача.

Видатний перекладознавець сучасності професор Карабан В.І. зазначив: "...чи можлива та доцільна теорія військового перекладу як окрема спеціальна теорія. Моя відповідь – так, тому що цей вид перекладу характеризується своїми значними особливостями у плані як жанрів текстів, так і принципів, закономірностей та труднощів перекладу".

Остапюк А.А. (ВІКНУ)

СТИЛЬ ВІЙСЬКОВОГО ДОКУМЕНТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВИМОГИ ДО ПЕРЕКЛАДУ

Військовий переклад є окремою лінгвістичною дисципліною зважаючи на високі вимоги до якості і точності перекладу, помилки в якому, у кращому випадку, приведуть до довільного і суб'єктивного тлумачення тексту і непорозумінь в ході переговорів, а у гіршому – можуть коштувати комусь життя або спричинити серйозні матеріальні витрати. Військовий переклад вимагає бездоганного володіння не тільки іноземною військовою термінологією, але і українською військовою термінологією, яка регулярно поповнюється за рахунок впровадження нових видів зброї, інновацій в області матеріалів і спорядження, появи нових стратегій і методів ведення бою.

В силу специфічної комунікативно-функціональної спрямованості військова література знаходиться на стику двох функціональних стилів мови – офіційно-ділового та науково-технічного, пріоритет одного з них змінюється в залежності від конкретного документа. Мову військових документів можна розглядати як підстиль офіційно-ділового стилю. Військовому стилю у великій мірі притаманні

особлива номенклатура тексту, широке використання абревіатур, умовних символів і скорочень. Військові документи переповнені спеціальною термінологією, що відноситься як безпосередньо до військової справи, так і до різних областей техніки, яка використовується Збройними Силами. Ніякі норми живої розмовної мови і, зокрема, професіоналізми, які часто виступають підтерміном "військовий сленг" і які дуже широко використовуються в живому спілкуванні військовослужбовців між собою, не вживаються в офіційних документах.

Петраш А.І. (НАДПСУ)

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

З розвитком іншомовних контактів, необхідністю вивчення закордонного досвіду, можливістю участі в міжнародних конференціях, симпозиумах у сучасних ділових людей з'явилась нагальна потреба у вивченні іноземної мови професійного спрямування. Спілкування фахівців сьогодні є складним та багатограним процесом, який може виступати одночасно як процес взаємодії індивідів, інформаційний процес та процес взаєморозуміння. Тому професійно-орієнтований підхід до вивчення іноземної мови майбутніми фахівцями утвердився у сучасній методиці. Не є винятком військові заклади, де іноземна мова викладається за професійним спрямуванням, тобто курсанти вчаться застосовувати іноземну мову, як інструмент у своїй професійній діяльності, читають спеціальну іншомовну літературу для поглиблення знань, вступають у безпосередні контакти з професійно-значущих питань із зарубіжними колегами у рамках міжнародних зустрічей та стажувань. Однією з основних сфер усного іншомовного спілкування фахівця за кордоном є професійно-правова сфера. Тому, на наш погляд, слід приділяти особливу увагу формуванню вмінь та навиків спілкування в офіційній (діловій) обстановці. З цією метою необхідно, насамперед, оволодіти певними формами мовного етикету: привітання, прощання, пробачення тощо, мати навички, в залежності від конкретних умов спілкування, вираження у мовленні певних комунікативних намірів (прохання, відмову, згоду і таке інше).

Варто зазначити, що професійне спілкування потребує вищого рівня володіння іноземною мовою у порівнянні з рівнем володіння повсякденним мовленням. Разом з тим, професійне спілкування базується саме на останньому. Іншомовне професійно-орієнтоване спілкування характеризується наявністю специфічного словника (терміни, велика кількість скорочень тощо). Всі ці характерні для ділового мовлення риси обумовили виділення даного аспекту навчання іноземної мови в окрему дисципліну. Необхідно підкреслити, що значну частину програми займає самостійна робота курсантів, які мають можливість удосконалити свої знання та навички, працюючи з інформаційними джерелами (газети та журнали за фахом, професійно-спрямовані тексти, Інтернет тощо). Такий вид роботи сприяє розвитку у сучасних молодих людей навиків самостійної пізнавальної діяльності в професійній сфері, дозволяє їм знаходити сучасну автентичну інформацію про країну та культуру мови, що вивчається, удосконалювати свої професійні навички паралельно з навичками іншомовного спілкування.

Таким чином, загальну мету навчання іноземної мови в період її обов'язкового вивчення у військовому ВНЗ можна визначити як формування у курсантів спеціальних іншомовних комунікативних компетенцій у галузі читання, говоріння, аудіювання та письма для забезпечення спілкування у професійно-діловій сфері.

*к.філол.н., проф. Письменна О.О. (НАУ),
к.пед.н., доц. Кирда А.Г. (НАУ)*

ОЗНАЙОМЛЕННЯ З НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ НОСІЇВ МОВИ У КУРСІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сьогодні в умовах виникнення реальної загрози державному суверенітету і територіальній цілісності України активізується співпраця вітчизняних військових та правоохоронців з іноземними партнерами. Реалізація такого співробітництва із зарубіжними колегами вимагає високого рівня іншомовної компетентності українських військовослужбовців. У цьому контексті ефективна іншомовна (зокрема англомовна) підготовка вітчизняних офіцерів стає ще більш актуальною.

Важливою складовою такої підготовки є формування країнознавчої компетентності, тобто здатності використовувати у своїй професійній діяльності знання з історії, географії, демографії, політики, економіки, культури, в тому числі національно-культурних особливостей жителів країн, мова яких вивчається.

Ряд фраз, словосполучень, навіть неповно виражених лексично, викликає у носія мови асоціативний ряд, завдяки якому він відразу розуміє підтекст, тобто конотацію. Такими є історичні реалії: Бостонське чаювання (Boston Tea Party) або Уотергейтський скандал (Watergate scandal) – для громадян США, День Д (D-day) – для британців, американців, канадців, французів, Чорна війна в Тасманії (Black War in Tasmania) – для австралійців.

Характерним для жителів США і Канади є відзначення своїх загальнодержавних свят. Наприклад, День подяки (Thanksgiving Day), встановлений в цих країнах, щоб віддати дяку Богові за блага, одержані протягом року. Цікаво, що у Канаді цей день вперше відзначив англійський дослідник Мартін Фробішер, який безуспішно намагався віднайти для Англії північний морський шлях у Китай. Опинившись на території нинішньої канадської провінції Ньюфаундленд і Лабрадор, він заснував там поселення у 1578р. і формально подякував Богу за те, що вижив у довгій подорожі у Новий світ. З напливом нових поселенців у Канаду, практика святкування переросла в традицію.

Ще одна традиція – вшанування пам'яті своїх видатних співвітчизників. Для британців це всесвітньо відомі дослідники (І. Ньютон, Е. Шеклтон, А. Флемінг, Ч. Дарвінг, Д. Кук, М. Фарадей, А. Тьюрінг) й інженери-винахідники (І. Брюнель, Дж. Кейлі), воєначальники (А. Веллінгтон, Г. Нельсон, О. Гліндур, Р. Бейден-Павелл) і політики, монархи і члени королівської родини. Зрозуміти різні сфери життя американців складно без ознайомлення з їх вченими (А. Ейнштейн, Б. Франклін, М. Льюїс, У. Кларк, Т. Едісон, А. Белл) і громадськими діячами (М. Кінг, Б. Грем, С. Ентоні), льотчиками і астронавтами (Ч. Ліндберг, брати Райт, А. Ергарт, Дж. Гленн, Н. Армстронг), видатними полководцями (Р. Лі, У. Грант, Д. Мак Артур) і президентами.

ПРИНЦИПИ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВА

Лінгвокраїнознавчу проблематику складають два великих кола питань – філологічні та лінгводидактичні. По-перше, предметом лінгвокраїнознавства є аналіз мови з метою виявлення національно-культурної семантики. По-друге, предметом дослідження є пошук викладацьких прийомів презентації, закріплення та активізації національно-специфічних мовних одиниць та культурологічного прочитання текстів на практичних мовних заняттях.

В основі лінгвокраїнознавства лежать п'ять методологічних принципів. Розглянемо їх.

Перший принцип – це суспільна природа мови, яка постає як об'єктивна можливість залучення до нової дійсності.

Єдність мови і національної культури реалізується в ряді функцій, з яких для лінгвокраїнознавства особливо важливі три, а саме: комунікативна функція – бути знаряддям передачі інформації від одного учасника акта комунікації іншому (ця функція при вивченні мови не може бути забезпечена, якщо в процесі навчання не будуть використані відомості про країну, оскільки саме вони нерідко визначають змістовний план як усної, так і писемної мови); культураносна та накопичувальна.

Другий принцип – засвоєння людиною, що виросла в одній національній культурі, істотних фактів, норм і цінностей іншої національної культури. Потрібно не тільки викласти учневі інформацію про країну, щоб він її запам'ятав, але й сформувати в нього позитивне відношення до неї.

Третій принцип – формування в учнів позитивної установки до народу – носія мови, адже вивчення мов починається з метою зближення народів, тих, яких вважають гідними цього.

Четвертий принцип втілює в собі вимоги цілісності і гомогенності мовного навчального процесу: країнознавча інформація підлягає витягу з природних форм мови і з навчальних текстів і не має привноситися ззовні.

Нарешті, п'ятий принцип також пов'язаний з уточненням специфіки країнознавства: країнознавчий аспект викладання реалізує в навчальному процесі філологічний спосіб вторинного пізнання дійсності.

Кожна національна культура складається з національних і інтернаціональних елементів і не може цілком збігатися з іншою культурою. Тому в процесі викладання іноземної мови ми вимушені витратити час та енергію на формування у свідомості учнів поняття про нові предмети і явища, що не знаходить аналогії ні в рідній культурі, ні в рідній мові. Отже, мова йде про включення елементів країнознавства у викладання мови, але це включення якісне іншого роду в порівнянні з загальним країнознавством. Так як ми говоримо про з'єднання в навчальному процесі мови і відомостей зі сфери національної культури, такий вид викладацької роботи пропонується назвати лінгвокраїнознавчим викладанням.

Знання національних реалій важливе при вивченні культури і мови країни. Постійною ознакою належності слова до лінгвокраїнознавчого матеріалу є присутність національно-культурного компонента, якого немає в інших мовах.

АРТИКЛЬ, СЛОВОТВІР, ПЕРЕКЛАД

Цикл тез, а то й статей, що започатковується, крім наукової, має ще й навчально-методичну мету. Заявлена тема стосується царини французької мови, яка є швидше аналітичної, ніж флективної будови. Останнє твердження і обумовлює особливість цієї розвідки, як у словотворчому, так і як наслідок в порівняльному вивченні цього питання у співставлення французької і української мов, зокрема в аспекті художнього, військового-політичного і науково-технічного перекладу.

Звичайно, французькій і українській мовам властиві афіксація і морфологічні флексії як граматичні категорії в плані вираження. Проте застосування у французькій мові аналітичних форм, що складаються із низки елементів (службових і головних) є характерною особливістю французької. Аналітичні форми – вияв мовної асиметрії, коли два окремих елементи виконують функцію однієї словоформи.

Характеризуючи частини мови, зокрема іменник з артиклем, важливо підкреслити з огляду на тему тез, що частини мови утворюють "нежорстку систему нечітко окреслених класів слів", що проявляється в постійному переході слів однієї частини мови в іншу. Торкаючись службових слів, серед яких артиклі, акцентуємо увагу на тому, що службові слова служать для створення синтаксичної форми слова і відповідно наближаються до граматичних морфем. У флективних мовах словотворчим формантом є переважно морфемно-флексивний корпус. Отже, можна зробити висновок, що в аналітичних мовах артикль поряд з афіксацією є також одним активних словотворчих формантів такої частини мови, як іменник.

Справді будь-які дії, якості, властивості можна подумки уявити як об'єкт-субстанцію. Слова змінюють свою категорійну приналежність частини мови. Таке явище називається функціональною транспозицією. Є два типи такої транспозиції: морфологічна і синтаксична. Нас цікавить морфологічна. Щодо неї, то існує два головних типи переходу слів однієї частини мови в іншу, а саме а) афіксація і б) конверсія, яка відбувається без участі афіксів. Перехід в іменник називається субстантивацією. Такий іменник може бути утвореним від будь-якої частини мови. За допомогою артикля отже будь-яке слово, і не тільки, синтаксично субстантивується: *le je-m'en-foutisme* etc. Нарешті, "детермінативи і артиклі близькі за своєю глибокою суттю і синтаксичним властивостями". Завдяки цьому іменник-іменна група співвідноситься з певним предметом думки.

Висновки.

1. Артикль є словотворчим формантом поряд з афіксами у царині іменників французької мови. Зазначений словотвір називається конверсією, зокрема субстантивацією, і охоплює як прикметники, так і інші частини мови, а то й цілі синтаксичні групи.

2. Результати дослідження цього явища мають стати предметом одного із спецкурсів перекладу у ВІКНУ.

При написання тез були використані також матеріали Теоретичної граматики французької мови (автор В.Г. Гак, Добросвет, 2000).

НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННЮ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Виконання службових обов'язків на кордоні вимагає від прикордонника значного інтелектуального потенціалу. Вивчення іноземної мови є одним із основних факторів, що сприяють не лише загальноосвітньому розвитку майбутніх фахівців, але й їх професійному становленню. Іншомовна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників здійснюється з метою їх самореалізації у подальшій професійній діяльності. Професійне спілкування іноземними мовами під час здійснення паспортного контролю в пунктах пропуску та в процесі співробітництва та координації зусиль у боротьбі з міжнародним тероризмом, обігом наркотиків, урегулювання проблем нелегальної міграції має принципово важливе значення.

Навчання іноземної мови для професійної комунікації принципово відрізняється від навчання мови взагалі. Для оволодіння спілкуванням на професійні теми, уміння здійснювати свої комунікативні наміри офіцер-прикордонник повинен мати певні комунікативні навички, спеціальну підготовленість: знати певні мовленнєві кліше та штампи, спеціальну термінологію, вміти здійснювати свої комунікативні наміри в процесі виконання службових обов'язків.

Важливою рисою професійно спрямованої мови є обмежена вибірковість лексики. Якщо при навчанні говорінню на побутові теми курсанту надається можливість, як правило, самому обирати активний словник, яким він має продуктивно володіти, то спілкування на професійні теми потребує володіння прикордонною термінологією, без якої воно стає неможливим. Спеціальні терміни професійної лексики потрібно вводити в тексти, а на їх основі і в усне мовлення протягом усього періоду навчання іноземної мови.

На практичних заняттях з іноземної мови широко використовуються такі методи інтерактивного навчання як дискусія, рольова гра, конкурс, ділова гра, мозковий штурм, переказ та різноманітні вправи, що безпосередньо допомагають формувати вміння усного мовлення. Для розвитку вмінь іншомовного професійного спілкування та формування відповідного словникового запасу дуже корисним є проведення брифінгів-дискусій як всередині навчальної групи, так і з носіями мови, а також прослуховування або перегляд інформаційних передач іноземною мовою.

Отже, навчання професійного іншомовного спілкування майбутніх офіцерів-прикордонників має на меті оволодіння засобами іноземної мови, які будуть використовуватись при виконанні завдань з охорони кордону, роботі з офіційними документами та спілкуванні з представниками зарубіжних держав у службових ситуаціях.

МІЖКУЛЬТУРНА ТА ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ СЛУЖБОВЦІВ НІМЕЧЧИНИ

За останні 50 років Німеччина, як і інші європейські країни, розвинулась у країну, яка приваблює велику кількість мігрантів. Через зріст потоку мігрантів до країни, держава прагне усунути проблеми, які неодмінно виникають з появою іноземців.

Багато поліцейських службовців мають великі труднощі в тому, що в певних злочинних галузях (в першу чергу йдеться про торгівлю наркотиками) переважають іноземні злочинці. Вони посиляються на проблеми, які виникають при розслідуванні злочинів та забезпеченні доказів у іншому культурному та мовному середовищі.

Часто складається враження, що іноземці як свідки так і жертви не завжди співпрацюють з представниками німецьких правоохоронних органів, оскільки досить часто звичаї та традиції інших культур конфронтують з правовою системою Німеччини. Окрім цього поліцейські скаржаться на те, що у буденних конфліктних ситуаціях постійно натикаються на масову захисну позицію, на небажання співпрацювати, особливо, якщо на батьківщині іммігранти мали негативний досвід з поліцією. Мовні та культурні труднощі заважають порозумінню між поліцейськими та іноземними громадянами.

Отже ситуація може бути певною мірою покращена за умови подолання існуючого мовного бар'єру та упереджень.

Комунікація, кооперація й деескалація, як засоби поліцейської роботи, набувають все більшого значення. В країнах з великою кількістю мігрантів, як наприклад Німеччина, міжкультурна компетентність повинна належати до беззаперечних комунікативних здатностей поліцейського службовця, що значною мірою сприятиме ефективній взаємодії поліцейських та мігрантів.

Враховуючи вище зазначене виникла потреба в ретельному дослідженні та аналізі відносин поліції та мігрантів, та в розробці змін у програмі підготовки поліцейського службовця. Це знайшло відображення в навчальних програмах підготовки та перепідготовки поліцейських службовців Німеччини.

ДИСКУРСИВНО-СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АДАПТАЦІЇ ПОВІДОМЛЕНЬ ІНОЗЕМНИХ ЗМІ З ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ

Вивчення способів лінгвокультурної адаптації повідомлень іноземних ЗМІ з військової тематики видається важливим і цікавим. Нами, головним чином, заплановано шляхи роботи в зазначеному напрямку і дано основи дискурсивно-семіотичного аналізу в процесі адаптації повідомлень іноземних ЗМІ з військової тематики для різних лінгвокультур.

Використана в повідомленнях ЗМІ мова не є прямим і єдиним показником культури, а тільки однією з використаних в даній культурі знакових систем. Сенси в повідомленнях створюються за допомогою найрізноманітніших знаків і символів, які є частиною тієї чи іншої культури. Створюючи сенси в процесі повсякденного життя, люди постійно відтворюють соціальну структуру, створюючи і передаючи системи цінностей і знань як всередині суспільства, так і від одного суспільства до іншого.

В умовах постійно виникаючих збройних конфліктів, перед ЗМІ постають завдання адаптації повідомлень, створених в умовах одного культурного суспільства, до умов іншого суспільства. Проблема лінгвокультурної адаптації повідомлень з військової тематики на сьогоднішній день залишається відкритою. В останні роки проводяться дослідження дискурсу ЗМІ, а також семіотичних аспектів впливу ЗМІ.

Схема аналізу повідомлень ЗМІ з військової тематики включає:

- 1) Лінгвістичний аналіз повідомлень:
 - а) семантичний аналіз;
 - б) прагматичний аналіз;
- 2) Семіотичний аналіз повідомлень:
 - а) ідентифікацію знаків;
 - б) парадигматичний аналіз;
 - в) синтагматичний аналіз;
 - г) аналіз використання метафори та метонімії;
 - д) аналіз використання інтертекстуальності.

Вивчення проблем лінгвокультурної адаптації повідомлень іноземних ЗМІ пов'язане з рядом складнощів, головна з яких пов'язана зі станом сучасної літератури, присвяченої проблемам військового перекладу.

Самчук В.Ф. (ВІКНУ)

ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНІ ЕЛЕМЕНТИ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ

Фразеологія – це скарбниця мови. У фразеологізмах знаходить віддзеркалення історія народу, своєрідність його культури та побуту. Фразеологізми часто носять яскраво національний характер. Поряд із чисто національними фразеологізмами в англійській фразеології є багато інтернаціональних фразеологізмів. Англійський фонд фразеологізму – складний конгломерат відвічних і запозичених фразеологізмів з явним переважанням перших. У деяких фразеологізмах зберігаються архаїчні елементи – представники попередніх епох.

Крім військової термінології, в англійську військову лексику включаються емоційно забарвлені слова і вирази. Основна маса лексики такого роду має літературне походження, хоча зустрічаються і утворення, що виникли в усній мові.

При формуванні такої лексики використовуються загальновідомі слова і вирази та військові терміни. Характерними рисами зазначеної лексики є наступне:

– слова і поєднання цієї частини військової лексики виникають в основному серед особового складу збройних сил США та Англії і вживаються, як правило, лише в збройних силах, хоча деяка кількість одиниць такої лексики іноді розширює сферу свого вживання;

– ця лексика виникає і вживається у письмовій та усній мові, проте переважний масив слів і поєднань цієї частини лексики генерується в усній мові і лише фіксується у літературі, що сприяє їх закріпленню у мові;

– вона включає лексику найрізноманітнішого емоційного забарвлення;

– дуже часто слова і поєднання такої лексики є незрозумілі для широкого загалу поза збройними силами.

У цій частині військової лексики можна виділити лексику літературного походження та характеру, розмовну лексику і, так званий, військовий сленг. Перші дві категорії тісно дотичні до широковживаної військової експресивної лексики.

Військовий сленг є специфічною частиною емоційно забарвленого шару англійської військової лексики.

Крім вузькості сфери вживання, військовий сленг відрізняється від простомовної лексики наступними характерними властивостями:

– використанням вузькоспеціальної військової термінології у переносному розумінні та при словотворенні різного роду;

– інтенсивним використанням скорочень;

– інтенсивним запозиченням з гангстерського жаргону;

– порівняно інтенсивнішим запозиченням з іноземних мов;

– різко специфічним емоційним забарвленням.

Переклад окремих складених одиниць будь-якого контексту повинен здійснюватися із урахуванням усього комплексу вмісту і мовної форми матеріалу. Варто пам'ятати, що одні і ті ж види мовних стилів мають різні норми застосування в українській та англійській мовах.

Розмовний стиль мови військовослужбовців в українській мові характеризується вживанням набагато більшої кількості статутних термінів, ніж в англійській мові, і значно меншою насиченістю військовою простомовною лексикою, меншим ступенем відхилення від норм розмовної мови; елементи «грубої» лексики в українській мові зустрічаються украй рідко.

Звідси висновок – дотримання приватних формальних відповідностей при перекладі українською мовою не створює спільної правильної стилістичної відповідності, а навпаки, руйнує її. Тому перекладач не повинен прагнути перекласти кожне слово, точно передаючи його емоційне і стилістичне забарвлення, бо кінцевий загальний результат не відповідатиме нормам мовного стилю в українській мові.

Спільна стилістична відповідність часто досягається заміною більшості емоційно забарвлених елементів англійської мови відповідними українськими термінами. Проте це є доречним лише у тих випадках, коли емоційно забарвлене слово або вислів в англійському тексті має певний український відповідник з урахуванням специфіки української мови. Крім того, варто зазначити, що таких відповідностей є дуже мало.

ФЕНОМЕН МОВНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНІ АСПЕКТИ

У ХХІ ст. засоби масової інформації стали інструментом безпосереднього впровадження політики, внаслідок чого мас-медіа мають значний вплив на аудиторію, і не лише на пасивних спостерігачів, а й на безпосередніх учасників конфлікту, формуючи уявлення про опонентів і прибічників. Саме під час збройних конфліктів маніпуляція набуває стратегічного значення. Існує чимало різноманітних тактик маніпулятивного впливу на суспільну свідомість, починаючи з прямої підтасовки фактів і поширення відверто неправдивої інформації, закінчуючи лінгвістичними тактиками, тобто мовною маніпуляцією.

Мовною маніпуляцією вважають використання особливостей мови та принципів її вживання з метою прихованого впливу на адресата в потрібному для адресанта напрямі. Коли адресант використовує мовні засоби для того, щоб нав'язати реципієнту певне уявлення про дійсність, ставлення до неї, емоційну реакцію чи намір, що не збігаються з тими, які адресат міг би сформувати самостійно, відбувається мовна маніпуляція.

До класичних прикладів мовних маніпулятивних тактик належить: підкреслення власної влади й моральної вищості, дискредитація опонентів, надання подробиць "фактів", відображення різниці між Нами і Ними, негативне представлення Іншого, ідеологізація, емоційні заклики.

Усі вище перелічені маніпулятивні тактики становлять проблему при здійсненні перекладу. Існує ряд методів для передачі та відображення мовних засобів маніпуляції. З погляду перекладу проблемними здебільшого є лише ті засоби мовної маніпуляції, що тісно прив'язані до культури-джерела (соціолекти) або ж до структурних особливостей мови оригіналу (акроніми). Відтворити в перекладі "закодовані сигнали" особливо складно, оскільки їхнє імпліцитне значення тлумачиться лише за наявності конкретних культурно-специфічних фонових знань. Якщо ж у перекладі це значення повністю розкривати, то вплив на адресата перестане бути прихованим, як того потребує маніпуляція. А, оскільки, основна функція повідомлення з використанням мовних засобів маніпуляції – не так інформувати, як нав'язати адресату певне трактування ситуації, причому не тільки за допомогою аргументів, а й за допомогою маніпулятивних тактик. Отже, засоби мовної маніпуляції відіграють у цих текстах ключову роль, а відтак повинні бути відтворені в перекладі.

Сидоров Ю.Т. (ВІКНУ)

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК

В останні десятиліття різко зросло суспільне й економічне значення інформації й інформаційних технологій. Автоматизовані системи діловодства, телекомунікації і системи обробки даних інтегруються в єдине поняття інформаційних ресурсів, що займають однакове положення з іншими ресурсами підприємства, галузі, національної економіки в цілому.

Стрімкий розвиток і активне використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій (зокрема, розвиток мереж, таких, як ARPANet, NSFNet і, у першу чергу, Internet) дозволило приступити до широкомасштабного перекладу накопиченої людством інформації в електронну форму і створенню великого числа принципово нових електронних інформаційних ресурсів. Ця нова форма представлення інформації дозволяє на якісно іншому рівні організувати процеси виробництва, збереження і поширення інформації: зберігати інформацію надійно і компактно, поширювати її оперативніше і ширше і надає нові можливості маніпулювання нею, яких не могло бути при інших формах.

Зараз накопичується усе більше джерел інформації, доступної тільки в електронній формі (бібліографічні, реферативні, повнотекстові і фактографічні бази даних, електронні журнали, телеконференції і т.п.), причому їхня питома вага у світовому інформаційному потоці стрімко зростає.

Побудові розвинутої національної інформаційної інфраструктури й об'єднанню інформаційних ресурсів суспільства може допомогти створення електронних бібліотек. Під електронною бібліотекою (ЕБ) мається на увазі велика розподілена віртуальна колекція документів в електронній формі, доступна широкій публіці через глобальні мережі передачі даних.

Електронні бібліотеки являють собою сучасні складні інформаційні системи, що дозволяють надійно зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів (текстові, звукові, відео й ін.), локалізованих у самій системі, чи доступних їй через телекомунікаційні мережі, і представляє їх кінцевому користувачу в зручному для нього виді.

Основні задачі електронних бібліотек – інтеграція інформаційних ресурсів і ефективна навігація в них.

Під інтеграцією інформаційних ресурсів розуміється їхнє об'єднання з метою використання (за допомогою зручних і уніфікованих користувацьких інтерфейсів – бажано одного) різної інформації зі збереженням її властивостей, особливостей представлення і користувацьких можливостей маніпулювання з нею. При цьому об'єднання ресурсів не обов'язково повинне здійснюватися фізично – але може бути віртуальним. Головне – воно має забезпечувати користувачу сприйняття доступної інформації як єдиного інформаційного простору. Зокрема, передбачається, що ЕБ повинно забезпечувати роботу з гетерогенними БД чи системами БД, забезпечуючи користувачу ефективність інформаційних пошуків незалежно від особливостей конкретних інформаційних систем, до яких здійснюється доступ.

Під ефективною навігацією в ЕБ розуміють можливість користувача знаходити інформацію, що його цікавить, з найбільшою повнотою і точністю при найменших витратах зусиль у всьому доступному інформаційному просторі.

При такому підході добре відомі інформаційні пошуки, що використовуються в інформаційних системах і базах даних, є окремими випадками навігаційних засобів.

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ АТО У ЗМІ

Наразі дуже актуальною є тема збройних конфліктів, інформаційних війн, АТО, а головним інструментом у інформаційних війнах є мова. Використання ЗМІ дозволяє поширити інформацію із швидкістю блискавки й одночасно викласти події з певною суб'єктивною оцінкою, яка також впливає на сприйняття та оцінку інформації читачем. Важливе значення має те, як журналісти показують та описують дії армії. Наприклад, проросійські терористи іноді можуть вести обстріл із "Граду" наосліп, не знаючи напевне, де розташовані українські сили. Отже, із сюжетів журналістів вони якраз дізнаються про ціль, в яку вони влучили.

Під час семінару "Особливості висвітлення збройних конфліктів та масових заворушень" журналістка Наталка Гуменюк і кореспондент телеканалу "Інтер" Роман Бочкала ділилися досвідом роботи в гарячих точках, у тому числі на сході України в зоні АТО. Втім, Наталка Гуменюк підкреслила, що вважає вживання терміну "антитерористична операція" сьогодні неправильним. На її думку він доречний лише у вигляді цитати. "Антитерористична операція у даному випадку – евфемізм, оскільки дуже пом'якшує події", – зазначає Наталя Гуменюк і радить користуватися такими словами, як "збройний конфлікт", "військова агресія", "неоголошена інтервенція", й уникати таких висловів, як "криза на сході", "війна", "громадянська війна".

Звичайно, виникають дискусії щодо самої концепції висвітлення конфлікту. Зокрема, як не перетворити повідомлення про дії української армії на пропаганду і чи писати про проблеми і прорахунки військових. Журналістка Наталка Гуменюк переконана, що про помилки необхідно повідомляти, оскільки тільки тоді буде шанс на їх виправлення. "Якщо ми не будемо говорити про помилки, то їх не будуть виправляти, і в результаті комусь це може вартувати життя", – зазначила вона. Вона розповіла, що часто солдати вже не на камеру розповідають про проблеми.

к.е.н. Толубко О.В. (ВІКНУ)

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

В офіційно-діловому стилі, крім загальноновживаної лексики, використовуються термінами. Терміни – це слова, словосполучення, які називають предмети, явища, дії, різні поняття з якої-небудь галузі суспільного життя і дають їм точне визначення. Тому терміни вживаються не в усіх сферах мовлення, а лише в деяких (освіта, культура, техніка, діловодство та ін.). Терміни становлять основу наукової мови кожної галузі суспільства.

Економічні терміни – це слова, що функціонують в економічній сфері суспільства і утворюють термінологічне поле економіки як науки. Лексика, пов'язана з економічним розвитком України, із внутрішньою і зовнішньою торгівлею почала формуватися ще у давньоукраїнський період на основі

спільнослов'янських коренів -да-, -куп-, -мһн- та інших, напр.: кУпити, кУпл", кУпльница, кУпльнии, мһна, мһнити, мһн"ти, мһновати, продавати, продажа, продавьць, продавьница.

Процес дальшого становлення лексики на означення понять, зумовлених економічними і торговельними відносинами, здійснювався переважно на базі тих елементів, які українська мова успадкувала з праслов'янської. У XIV-XV ст. основу засобів вираження понять, пов'язаних з економічним станом країни, торгівлею у ній, становили слова, успадковані з давньоукраїнської мови. Поряд із семантично спеціалізованими лексичними одиницями, які функціонували ще у давньоукраїнській мові, на цьому етапі засвідчено похідні від них слова, напр.: должникъ, должен, коупленина, коуплһннє, торговл#, торговч#нинь. У процесі семантичного розвитку загальновживаних слів виникли похідні утворення – терміни приходъ, доходъ, прибылькъ, изыскъ та інші. У цілому протягом XVI–XVII ст. в українській писемності спостерігається процес стабілізації засобів вираження понять, пов'язаних з торговельно-економічними відносинами, вироблення фінансово-економічної термінології на основі автохтонних лексико-словотворчих ресурсів і засвоєння іншомовної термінології.

Значного розвитку економічна термінологія досягла у XIX ст. Інтенсивне формування її припадає на другу половину XIX ст. Свідченням цього є багатогранна спадщина І.Я.Франка. Саме в його оригінальних і перекладних працях закріпилися як терміни на означення чітко окреслених економічних категорій власне українські слова та запозичення, відомі в українській мові і давніше, наприклад: податки, промисел, ціна, вартість, доход, капітал, дивіденд, конкуренція, обмін, продаж, бухгалтерія, промисловий капітал. У сучасній українській мові збільшується кількість економічних термінів, відбувається їх якісне вдосконалення, пристосування до норм літературної мови, спостерігається розширення семантики загальновживаних термінів. Українська економічна термінологія формується з урахуванням національних традицій, досягнень інших народів та міжнародної практики термінотворчості.

За походженням економічні терміни поділяються на іншомовні (корнер, лобі, ультимо) та власне українські (купування, торгівля, продавання). Іншомовні становлять основну частину економічних термінів. Проникаючи в українську мову, деякі з них можуть виступати синонімами до власне українських слів, н-д: емісія – випуск, імітація – відтворення, корпорація – компанія, об'єднання; вальвація – підрахунок, оцінка. Терміни, що використовуються в економічній сфері діяльності, зафіксовані у спеціальних термінологічних словниках, довідниках, наприклад, в "Економічному словнику-довіднику" за редакцією С.В. Мочерного, "Словнику сучасної економіки Макміллана" за редакцією Д.В. Пірс, "Бухгалтерському словнику" за редакцією Ф.Ф. Бутинця. Економічні терміни представлені і в інших словниках української мови, зокрема тлумачних, правописних, орфоепічних, етимологічних тощо, наприклад, у "Словнику української мови" в 11-ти томах за редакцією І.К. Білодіда та ін., "Українському орфографічному словнику", "Орфоепічному словнику" за редакцією М.І. Погрібного, "Етимологічному словнику української мови" за редакцією О.С. Мельничука (гол. ред.) тощо.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КВАЗІПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Модернізація системи вищої педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу вимагає оновлення діяльності вищих навчальних закладів з урахуванням національних надбань світового рівня та кращого європейського досвіду професійної підготовки конкурентоспроможних компетентних фахівців, здатних проводити багатofункціональну педагогічну діяльність.

Реалізація активного характеру навчання має мобілізувати процес набуття соціально та особистісно необхідних інтелектуальних і технологічних знань, сприяти творчому формуванню професійного становлення майбутніх фахівців.

Проблема формування квазіпрофесійної діяльності в підготовці фахівців, зокрема, майбутніх учителів іноземної мови, є однією з головних у педагогіці.

Недостатня ефективність традиційного навчання майбутніх фахівців вищої ланки спонукає до пошуку більш дієвих технологій формування професійної компетентності. Наукове обґрунтування основних концептуальних положень контекстного навчання було здійснено А. Вербицьким. Основною проблемою будь-якого професійного утворення є перехід від актуально здійснюваної навчальної діяльності студента до засвоєння ним професійної діяльності: у межах одного типу діяльності необхідно сформулювати принципово інший. Деякі науковці дійшли до висновку про необхідність проміжної ланки між навчальною та власне професійною діяльністю. У психологічних джерелах така діяльність опосередковано отримала назву "квазіпрофесійна", тобто діяльність студента, навчальна за формою й професійна за змістом, що являє собою трансформацію змісту й форм навчальної діяльності в адекватні їм, гранично узагальнені, зміст і форми професійної діяльності.

А. Вербицький, Н. Бакшаєва виділяють три базові форми діяльності й деяку кількість проміжних. Базовими виступають: навчальна, квазіпрофесійна, навчально-професійна діяльності. Проміжними є будь-які форми – традиційні й нові, що відповідають специфіці цілей і конкретного змісту навчання на відповідному його етапі навчання.

До форм навчання, які моделюють професійну діяльність, належить квазіпрофесійна діяльність (квазі – від лат. *quasi* – якби, немов), у якій студенти виходять за межі опрацювання вузької теми заняття, шляхом включення в моделювання реальних ситуацій вирішують професійні завдання та питання професійної взаємодії. Квазіпрофесійний досвід сприяє розвитку у студентів не тільки пізнавальної активності, а й професійної мотивації.

У навчальному процесі широкого застосування набули ділові та рольові ігри. Ділові ігри імітують професійну діяльність, пов'язану з управлінням навчально-виховним процесом, тоді як рольова гра передбачає розвиток у студентів аналітичних здібностей, формування умінь приймати правильні рішення в різних психолого-педагогічних ситуаціях і, зокрема, з керівництва навчально-виховним процесом. Розрізняють такі види навчально-педагогічних ігор: аналіз конкретних психолого-педагогічних ситуацій та аналіз інцидентів, мозкова атака, ігрове проектування тощо.

Ефективним є метод активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що характеризується такими ознаками: наявністю конкретної ситуації, розробкою колективом (підгрупами або індивідуально) варіантів розв'язання ситуацій, публічним захистом розроблених варіантів рішень ситуацій з подальшим опонуванням, підведенням підсумків і оцінкою результатів – аналіз конкретних ситуацій.

Впровадження ігрової методики у вивчення педагогічних дисциплін вважаємо одним із перспективних шляхів забезпечення педагогічної взаємодії, удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ.

Отже, оптимальність процесу професійного становлення майбутніх учителів іноземної мови значною мірою забезпечується за рахунок використання в навчальному процесі квазіпрофесійної діяльності, яка дає змогу студенту виявити творчу активність, привчає до відповідальності та спрямовує їх зусилля на досягнення мети, сприяє формуванню педагогічної культури, вихованню самостійності, наполегливості, самоконтролю, витримки, культури спілкування, що становлять основу успішної педагогічної діяльності та є необхідними для майбутнього вчителя.

Трет'яков П.О. (ВІКНУ)

РОЛЬОВА СТРУКТУРА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Військово-політичний дискурс є підвидом інституційного дискурсу, що обумовлює той факт, що ролі учасників переговорів формуються у пресуппозиції, а статусне спілкування пропонує учасникам спілкування фіксовану схему комунікативних ролей.

Метою даного дослідження є вивчення рольової структури військово-політичного дискурсу в українській та американській лінгвокультурах. Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань:

- 1) визначити поняття ролі як категорії інституційного дискурсу;
- 2) визначити комунікативні особливості групових суб'єктів військово-політичного дискурсу з урахуванням їх дискурсного статусу, психолінгвістичних та мовних характеристик, комунікативної поведінки;
- 3) охарактеризувати рольові відносини суб'єктів військово-політичного дискурсу.

У випадку інституційного дискурсу речник виступає як представник певного соціального інституту в рамках визначених статусно-рольових та ситуативно-комунікативних норм. Інституційний дискурс є статусно-орієнтованою формою спілкування, в якій мовники виступають не як окремі індивіди, а носії певного соціального статусу.

Рольова структура військово-політичного дискурсу передбачає розмежування учасників на професіоналів (суб'єктів) та непрофесіоналів (об'єктів). Суб'єктами військово-політичного дискурсу виступають різноманітні військові інститути, до яких відносяться Міністерство оборони, Генеральний штаб, тобто ті структури та установи, що гарантують повноцінне функціонування Збройних Сил та виступають гарантом порядку та законності в межах даного утворення. До об'єктів військово-політичного дискурсу, у свою чергу, відносяться усі військово-службовці, котрі так чи інакше користуються послугами військового керівництва.

КОНЦЕПТОСФЕРА ЯК БАЗОВЕ ПОНЯТТЯ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

На сьогодні одним з базових понять когнітивної лінгвістики є категорія "концептосфери", яка складається з концептів як одиниць, та відображає світорозуміння носія мови. Поняття "концептосфери" (особливого поля, "аури" мови) пов'язується з пізнавальним потенціалом, запасом знань та навичок, культурним досвідом, як окремої особистості, так і народу в цілому. Національно-культурна своєрідність концептосфери непомітна зсередини, але вона виявляється у процесі порівняльного аналізу. Аналіз концептів дозволяє простежити розвиток понятійної структури як окремих слів, так і всього словникового запасу мови в цілому в діяхронічному аспекті, побачити зв'язок цього процесу з особливостями національного менталітету.

Термін "концептосфера" вперше ввів у лінгвістичний обіг російський дослідник Д. Лихачов, який у праці "Концептосфера російської мови" зазначив: "У сукупності потенції, що відкриваються у словниковому запасі окремої людини, як і всієї мови в цілому, ми можемо назвати концептосферами".

Сукупність семантичних і семіотичних сфер, що знаходяться у взаємопов'язаному просторі, створює умови для виникнення сфер більш високого порядку – концептосфер. Концептосфера побудована за тим же самим принципом, що і дві попередні: у ній також є ядро та периферія, вона також і дискретна, і нерозривна.

Порівняльний аналіз концептосфер показує, що вони несуть на собі ознаки тих культур, компонентами яких вони є. Головне джерело відмінності концептосфер – різномайття об'єктивного світу, що відображається у свідомості, джерело їх однаковості – єдність людської когніції.

Таким чином, вивчення концептів та концептосфер вимагає врахування культурного різномайття світу, оскільки в мові відображається не тільки реальний світ, що оточує людину, але і національний характер народу, мораль, система цінностей, світовідчуття, менталітет, образ життя, традиції, звички, бачення світу. Факт наявності у діяльності будь-якої лінгвоетнічної спільноти в принципі подібних концептосфер не заперечує можливості й їх відмінностей з урахуванням як особливостей семіотичних просторів, що склалися, так і особливостей структур найменувань у семантичному просторі.

Шаравара М.І. (ВІКНУ)

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

З огляду на останні події, які відбуваються в країні, можна сказати, що ця тема є як ніколи актуальною. Дана тема потребує детального розгляду з урахуванням того, що військовий документ відрізняється від інших нормативних документів саме необхідністю в точному та чіткому відтворенні даного

документу. Щоб краще це зрозуміти, варто розглянути визначення нормативного документу та військового нормативного документу.

Нормативна документація – це документи, які встановлюють правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їх результатів.

Документи, що загалом складають нормативну документацію, містять вимоги, правила, загальні принципи, характеристики, які стосуються визначених видів діяльності або їх результатів і доступні широкому колу споживачів (користувачів).

Звідси можна дати визначення саме військовому нормативному документу. **Військовий нормативний документ** – це документ, який встановлює правила, загальні принципи чи характеристики військової діяльності та її результатів. Прикладом даних документів можуть слугувати статuti Збройних Сил України.

Отже, можна сказати, що актуальність даної теми викликана необхідністю у покращенні та поглибленні військового співробітництва з країнами-членами НАТО, а саме застосуванні та використанні міжнародних нормативних документів НАТО та інших міжнародних документів.

д.військ.н., проф. Шарий В.І. (ВІКНУ)

БОЙОВА СИСТЕМА ЯК "СКЛАДНА" СИСТЕМА ТА ОБ'ЄКТ ВОЄННОЇ СИСТЕМОЛОГІЇ

Об'єкт воєнної системології – "складна" система "військо"; клас "бойові системи" (БС), як "об'єкти" воєнного мистецтва (ВМ) типу "оперативне угруповання військ (сил)", має наступні складові – функціональні підсистеми БС на першому рівні декомпозиції (згідно з принципом "ієрархічності" Берталанфі):

вищій ієрархічний рівень – підсистема управління (сили штабних органів управління, зв'язку та автоматизації);

нижчій ієрархічний рівень – комбатантна підсистема (сили бойового складу зі ЗіВТ), підсистема бойового забезпечення (сили розвідки, інженерного забезпечення, РЕБ та РХБз) та підсистема забезпечення боєздатності (сили логістики, технічного та медичного забезпечення).

Система управління БС охоплює **інформаційними зв'язками** усі підсистеми БС БС, як "складна" система військового призначення організаційного типу (збройне формування військ), має відповідний зміст ознак, властивостей і характеристик.

"Система управління" (СУ), як "інформаційне середовище" БС, є засобом **забезпечення** творчої керівної діяльності командувача угрупованням сил – "першої особи, що приймає рішення". СУ вміщує усі функціональні елементи управляючої (органи управління) і виконавчої (формування військ, сил) частин БС, що об'єднані інформаційними зв'язками. Військами (силами) оперативного угруповання керує саме командувач, а вже ж не штабні органи;

вони забезпечують виконання його основної функції керування силами угруповання в операції – на етапі організаційного управління (підготовки операції) це збір даних обстановки, підготовку командувачу даних для прийняття рішення, розробку бойових завдань на основі рішення командувача та їх доведення силам, а на етапі оперативного управління (бойовими діями угруповання) це доведення команд (приказів) бойового управління командувача до військ (сил) та доповідей про їх виконання командувачу в процесі бойових дій угруповання.

У випадку автоматизації основних функцій СУ БС виникає Автоматизована Система Управління Військами (Силами) – АСУВ(с), яка є більш досконалим засобом інформатизації керівної діяльності командувача оперативним угрупованням сил.

"Прийняття рішення" є функцією "першої особи" (командира, командувача) і полягає у "санкціонуванні" в якості управлінського рішення (для виконання силами) такої "стратегії" із припустимих, що має вищий пріоритет для "особи, що приймає рішення" (ОПР). Тому "прийняття рішення" не можна ототожнювати з вибором "стратегії" (варіанту замислу операції), яка передує акту "прийняття рішення" і надає для ОПР кількісну оцінку її "корисності". Прийняте рішення бажано мати як оптимальну стратегію (варіант замислу) операції (критерій – максимум "корисності" щодо витрат ресурсу для досягнення мети).

д.військ.н., проф. Шарий В.І. (ВІКНУ)

ПРОБЛЕМАТИКА ВОЄННОЇ НАУКИ

Ефективна діяльність в усіх сферах військової справи повинна ґрунтуватися виключно на науковій основі. **"Наукова організація праці"** полягає у вирішенні наступних фундаментальних задач управління з боку керівника системи військового призначення:

- вибір мети діяльності і способу її досягнення (прийняття рішення);
- оптимальний розподіл ресурсів по об'єктах застосування;
- оптимізація логічної структури складного процесу застосування ресурсів за призначенням;
- визначення складу сил для застосування ресурсів по об'єктах;
- оптимальний розподіл сил по завданнях процесу;
- постановка завдань силам та координація їх сумісної діяльності для досягнення мети.

Творча керівна діяльність командувача (командира) військового угруповання належить до найбільш складних видів людської діяльності, пов'язана з витратами величезних ресурсів, надзвичайно важливими наслідками і великою особистою відповідальністю. Тому вона повинна обов'язково мати ретельне **наукове обґрунтування** її семантичного змісту.

Нажаль, оптимальне управління ще не стало нормою керівної діяльності у сфері військового і державного управління. Дилетантство через наукову

необізнаність, суб'єктивізм і волюнтаризм посадових осіб у сфері воєнної безпеки країни приводе до дуже шкідливих по своїм наслідкам помилкових рішень. Згадаємо яскраві приклади.

Необізнаність та суб'єктивізм багатьох військових керівників та іменитих воєнних науковців щодо семантики фундаментальних понять воєнного мистецтва також сталися дуже шкідливими для розроблених засад підготовки та ведення бойових дій військами, принципів автоматизованого управління військами, підготовки воєнних кадрів та для ефективності воєнно-наукових досліджень. На цей час воєнна наука потребує кардинальних заходів щодо наукового **обґрунтування змісту основних понять** воєнного мистецтва та **вдосконалення методології** наукового дослідження на ґрунті системного підходу – концепту воєнної системології. В організаційному аспекті щодо воєнно-наукової діяльності потрібне створення "системи воєнно-наукового забезпечення" ЗС як самостійного виду забезпечення усіх видів діяльності на науковій основі.

Діяльність у сфері "воєнна безпека" повинна ґрунтуватися виключно на **науковій основі** ("наукова організація праці"), коли величезні людські й матеріальні ресурси повинні використовуватися з максимальною ефективністю для досягнення мети діяльності. Науковці ЗС повинні постійно розвивати фундаментальні, теоретичні і прикладні основи воєнної науки, **об'єктом** якої безумовно є саме збройні сили ("військо"), **метою** – постійне вдосконалення об'єкту, і тому **предметом** – фактори підвищення ефективності "об'єкту", як міри досконалості. Для цього доцільне створення Академії Воєнних Наук (АВН) України із залученням провідних й найбільш досвідчених воєнних вчених. АВН повинна очолити розробку теоретичних основ методології воєнної науки (ВН), коли основною "метою" воєнно-наукового дослідження (НД) є підвищення ефективності (досконалості) об'єкту "військо".

Зростання ролі ВН в підвищенні ефективності ЗС в сучасних умовах взагалі потребує створення теорії і системи **воєнно-наукового забезпечення** (ВНЗ) як окремого виду забезпечення ЗС. Теоретичні основи НД повинні бути реалізовані у методології НД в галузях ВН на ґрунті "системного підходу", що й визначає об'єкт, предмет і мету НД. Методологія ВН є професійним "інструментарієм" воєнних науковців під час теоретичних та прикладних досліджень. Розвиток ВН щодо вдосконалення об'єкту "військо" не обмежений у перспективі і є безперервним процесом творчих внесків у ВН кожного діючого науковця.

Швацька В.А. (ВІКНУ)

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ БАНЕРНОЇ РЕКЛАМИ

Останнім часом серед сфер гуманітарних досліджень на передові позиції вийшов аналіз дискурсу. Серед різних видів дискурсу особливої популярності

набув рекламний дискурс, особливим підвидом якого є Інтернет-реклама. Реклама, як найважливіший різновид масової комунікації, впевнено увійшла у життя сучасної людини.

Рекламний текст, заснований на використанні виразних засобів мови всіх рівнів, дуже впливає на спосіб життя сучасного суспільства. Інтернет-реклама стала невід'ємною частиною рекламної кампанії будь-якої серйозної фірми, що розраховує на закріплення за собою статусу серйозного ринкового гравця та на збільшення об'ємів продажу.

Гендерний аспект дослідження реклами є досить актуальним на даному етапі становлення лінгвістичних вчень. У рекламному дискурсі гендерно марковані одиниці виконують атрактивну функцію, сегментують аудиторію та беруть участь у забезпеченні регулятивного впливу на суб'єкта дискурсу.

При створенні реклами спрямованої на жіночу аудиторію автори прагнуть створити певний образ, який повинен стати невід'ємною частиною товару, який вони рекламують. Для цього використовуються різноманітні синтаксичні прийоми, ретельно підібрана лексика та гра слів.

Що стосується конкретно лексики, то рекламисти при створенні "жіночої" реклами надають перевагу нейтральним лексемам, оскільки, на думку багатьох лінгвістів, вербальна поведінка жінок тяжіє до нормативності, ввічливості, на відміну від "чоловічої" реклами, де рекламисти за допомогою слів, що користуються стилістично зниженими конотаціями, сприяють створенню атмосфери дружньої, невимушеної розмови.

Виходячи з результатів аналізу текстів банерної Інтернет-реклами можна сказати, що реклама призначена для чоловічої та жіночої аудиторії відрізняється співвідношенням пропорцій реалізації функції впливу та функції повідомлення.

Емоційність та образне мислення жіночої половини споживчої аудиторії вимагає використання більшої кількості експресивних лінгвістичних прийомів, у той час як раціоналізм та практичність чоловічої половини аудиторії зобов'язує рекламистів складати повідомлення більш інформативного характеру.

Для чоловічої реклами характерне вживання більшої кількості іменників та дієслів, переважно у наказовому способі, тоді як для жіночої реклами – вживання прикметників із яскраво вираженим позитивним семантичним забарвленням.

Окрім цього, для чоловічої реклами характерне використання містких складносурядних та складнопідрядних речень.

Однак, попри всі різнобічності чоловічої та жіночої реклами, для обох цих типів характерне використання гри слів.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

В умовах розвитку сучасної освіти та європейської інтеграції навчання іноземної мови набуває все більшої комунікативної спрямованості. Мета такого навчання – формування іншомовної комунікативної компетенції, що дозволить майбутнім прикордонникам успішно виконувати свої посадові обов'язки, вільно спілкуватись із носіями мови у межах ділового та повсякденного спілкування не відчувуючи мовного бар'єру.

За визначенням О.В. Федорової, комунікативна компетенція представляє собою "багатоаспектну здібність вести іншомовне спілкування з представниками іншої культури, здібність здійснювати міжкультурне спілкування на основі фонологічних, лексичних, граматичних, соціолінгвістичних та країнознавчих знань і навиків у відповідності з розв'язанням задач і ситуацій спілкування".

Основним компонентом комунікативної компетенції вважають мовну компетенцію, що забезпечується певним обсягом знань, які включають в себе сукупність лексичного та граматичного матеріалу, який дозволяє конструювати та розуміти граматично правильні форми і синтаксичні конструкції. Успішне вербальне спілкування може бути реалізованим лише за наявності мовної компетенції, на формуванні якої і зосереджується значна увага викладача вищого навчального закладу. Зокрема при підготовки майбутніх прикордонників значна увага приділяється професійній лексиці, що буде використовуватись під час виконання службових обов'язків у пунктах пропуску при спілкуванні із іноземцями, які перетинають державний кордон України.

Варто зауважити, що при навчанні іноземної мови необхідно подолати не лише мовний бар'єр, а й соціокультурний. Тому під час вивчення іноземної мови майбутні прикордонники знайомляться ще й із особливостями культури країни, мова якої вивчається, звичками та способами вираження власних думок носіями мови. Шляхом створення ситуації наближених до реальних здійснюється принцип практичної реалізації англomовної комунікативної компетенції, що формується та підвищується рівень мотивації до навчання.

Одними із найкращих засобів створення ситуацій наближених до реальних варто назвати використання рольової гри та проектних завдань, як провідних видів навчальної діяльності, що забезпечують практичну реалізацію набутих знань.

Отже, навчання комунікативній діяльності дозволяє належним чином враховувати досвід, інтереси, світогляд суб'єктів навчання, створити умови близькі до умов спілкування в реальній дійсності через застосування проектної роботи та рольової гри. Таким чином комунікативна компетенції сприяє формуванню гармонійно розвинутої особистості майбутнього прикордонника.

ЛЕКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕКСТУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ

Наявність у тексті військової теми виявляється через відповідні лексичні номінації, які функціонують у більш широкому колі військової лексики.

Військові лексичні одиниці можна угрупувати в лексико-семантичні поля. В лінгвістичних дослідженнях метод семантичного поля належить до прийомів внутрішньої інтерпретації, зокрема до парадигматичних прийомів. Він передбачає розкриття побудови виділених одиниць, категорій та їх зразків. У лінгвістичній енциклопедії зазначається, що лексико-семантичне поле – це парадигматичне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення. Дослідники вважають, що складники лексико-семантичного поля відображають понятійну, предметну або функціональну подібність позначених ними явищ, що є дискусійним і залежить від методології дослідження.

Основною ознакою лексико-семантичного структурування виступає тематична ознака, за якою військова лексика об'єднується у тематичні групи. В тлумачному перекладознавчому словнику семантичне поле визначається, як сукупність явищ або відрізок дійсності, що мають в мові відповідники у вигляді тематично об'єднаної сукупності лексичних одиниць. При цьому до тематичної групи можна включити різні частини мови за зазначеною тематичною ознакою.

Отже, основне лексико-семантичне поле, що визначає військову тематику у тексті, ми назвемо "Збройні сили". Метод семантичного поля передбачає виділення у ньому більш конкретних за семантичною ознакою мікрополів. Дійсно, у рамках поняття "збройні сили" ми можемо виокремити такі семантичні поля, що позначають повсякденну діяльність збройних сил, предмети одягу, озброєння та техніку, а також назви підрозділів, військових звань та посад.

Якимець В.В. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ТРУДНОЩІ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Технічний переклад можна назвати одним з найбільш затребуваних і водночас найскладніших видів перекладу, оскільки він має свої специфічні особливості в стилістиці, граматиці та лексиці, які вдається досягти не кожному перекладачу. Тексти технічного перекладу зазвичай виконані в достатньо сухому і неемоційному формально-логічному стилі, а також мають граматичні особливості при оформленні та характеризуються викладом фактичного матеріалу без експліцитного виразу емоційності. Лексичною ж особливістю технічного перекладу тексту є перенасиченість тексту термінами та термінологічними словосполученнями технічного характеру.

Труднощі технічного перекладу наукових текстів та інструкцій полягають в їх надмірній інформативності та змістовності, а також логічності змісту

тексту, тобто суворості та визначеної послідовності сенсу і чіткого зв'язку між основною ідеєю та деталями, а також в точності і об'єктивності, ясності та зрозумілості предмету тексту технічної літератури, що перекладається. Термінологічна лексика в перекладі технічного тексту є незамінним засобом найбільш точно, чітко і економно передати зміст предмету тексту, що перекладається, та забезпечує правильне розуміння змісту питання, що трактується. У технічному перекладі терміни грають основну семантичну роль і займають головне місце серед інших загальнолітературних і службових слів.

Технічний переклад також звичайно насичений прикметними, інфінітивними та герундіальними зворотами, а також деякими іншими суто книжковими конструкціями, які часом ускладнюють розуміння тексту і ставлять перед перекладачем додаткові завдання. Перекладач технічного тексту або інструкції повинен прагнути до того, щоб виключити можливість довільного тлумачення змісту предмету, що трактується, унаслідок чого в технічному перекладі майже не зустрічаються такі виразні засоби, як метафора, метонімія та інші стилістичні елементи, які широко використовуються в художніх перекладах, додаючи мові живого, образного характеру.

Янковець О.В. (НАДПСУ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВМІННЯ АУДІЮВАННЯ ЯК ОДНОГО З КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Англійська мова виступає метою і засобом навчання в процесі її вивчення. Кінцева мета, тобто оволодіння англійською мовою на рівні, необхідному для здійснення іншомовної комунікації, досягається через виконання завдань, що спрямовані на розвиток навичок читання, перекладу, аудіювання, діалогічного та монологічного мовлення, а також формування вмінь використовувати набуті знання у практиці іншомовного спілкування та перекладу.

За визначенням Ніколаєвої С.Ю., аудіювання – це рецептивний вид мовленнєвої діяльності, який являє собою одночасне сприйняття і розуміння мови на слух. Психологічну основу аудіювання становлять внутрішні процеси сприйняття, впізнавання мовних образів, розуміння їх значень, осмислення інформації, поєднання відомостей та їх узагальнення, утримання інформації в пам'яті, складення умовиводів.

Аудіювання є високоефективним засобом формування іншомовної професійної компетенції майбутніх офіцерів. Саме сприймання на слух та розуміння інформації іноземною мовою є важливим етапом для подальшого реагування на отриману інформацію. Тобто, завдяки освоєнню технік аудіювання майбутній офіцер зможе аналізувати комунікативну ситуацію (місце та час діалогу, особу співрозмовника, мету контакту), приймати рішення про програму своєї мовної і немовної поведінки, орієнтованої на досягнення комунікативної мети з урахуванням ситуації спілкування.

Вчені (Ніколаєва С.Ю., Казимира З.І., Олексів Г.Д.) виділяють три основні види труднощів аудіювання: граматичні, лексичні та фонетичні. Успішність аудіювання залежить від самого курсанта (від його індивідуально-психологічних особливостей), від мовних особливостей аудіо повідомлення та від умов сприймання аудіо тексту. Під індивідуальними особливостями розуміється рівень сформованості пам'яті та уваги курсанта, наявність фонових знань і, звичайно, рівень володіння англійською мовою. Певне аудіо повідомлення сприймається різними курсантами по-різному залежно від етапу вивчення мови, від їх рівня володіння англійською мовою та наявності фактичних знань.

Завдання викладача англійської мови при навчанні вміння аудіювання – це, по-перше, врахування індивідуальних особливостей курсантів, по-друге, ретельний підбір дидактичних аудіо матеріалів, по-третє, підготовка адекватних завдань для розуміння прослуханої інформації.

Таким чином, формування вміння аудіювання посідає чільне місце серед основних завдань, які постають перед викладачами вищих військових навчальних закладів, так-як вміння курсантів сприймати на слух та аналізувати отриману аудіо інформацію є однією з заporук успішної діяльності при виконанні службових завдань.

Яремчук І.А. (НАДПСУ)

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ВИКЛАДАЧІВ-ПОЧАТКІВЦІВ У ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Реформування вищої військової школи потребує розвитку педагогічної техніки викладачів, розширення діапазону педагогічних заходів, забезпечення узгодженості та педагогічної доцільності їх використання під час гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу.

Серед основних заходів щодо формування індивідуального стилю педагогічної техніки викладачів-початківців можна виділити такі:

- регулярно аналізувати та підбивати підсумки діяльності викладачів з вдосконалення педагогічної техніки (на засіданнях кафедр не менше ніж один раз на півроку; на засіданнях ПМК не менше ніж один раз на квартал);

- для покращення організації з обміну передовим досвідом індивідуальної педагогічної техніки створити при методичних кабінетах відео та аудіо-бібліотеки з записами кращих показових (відкритих занять викладачів), видати бюлетені передового досвіду викладачів у сфері педагогічної техніки, ширше практикувати активну форму розповсюдження передового досвіду педагогічної техніки викладачів;

- удосконалити систему морального та матеріального стимулювання якісної індивідуальної педагогічної діяльності викладачів, які проявляють високо-розвинену педагогічну техніку;

– повніше враховувати рівень професійної майстерності й техніки викладачів під час вирішення кадрових питань, зробити постійною практику обговорення на засіданнях кафедри кандидатур на вищу посаду (висунення до нагороди тощо), рівень володіння викладачами індивідуальними педагогічними прийомами відображати в їх атестаціях та службових характеристиках під час переміщення по службі;

– вдосконалити систему контролю за якістю підготовки до проведення занять (використовувати як планову, так і раптову перевірку, підвищити навчальний характер перевірок для викладачів);

– практикувати на засіданнях кафедр, ПМК проведення звітів щодо роботи з підвищення кваліфікації викладачів, якості своєї педагогічної діяльності;

– забезпечувати особисту зразковість керівництва кафедр у рівні розвиненості індивідуальної педагогічної техніки, зацікавленому ставленні до її розвитку у викладачів;

– передбачити заходи щодо недопущення суттєвого перевантаження викладачів, залучення їх до робіт, що не стосуються навчання та виховання курсантів.

Отже, впровадження вищезазначених заходів на практиці, стане одним з вирішальних факторів підвищення якості підготовки офіцерських кадрів у вищих військових навчальних закладах.

Секція 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВІЙСЬКОВИХ КОНТИНГЕНТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Досвід участі в міжнародній миротворчій діяльності (ММД) українських та іноземних військ (у т.ч. участь військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) України в антитерористичній операції) переконливо свідчить, що без організованої на єдиних методологічних та організаційних принципах системи психологічного забезпечення, що проходить через бойову діяльність на всіх її етапах, вкрай складно досягти високої службової активності, психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань з підтримання миру та безпеки.

Аналіз виконання миротворчих завдань показав, що існуюча система психологічного забезпечення (ПЗ) у Збройних Силах України не здатна ефективно функціонувати в особливих умовах миротворчої діяльності. Це проявляється у наявності істотної суперечності між підвищеними вимогами щодо психологічної готовності миротворчого контингенту до виконання завдань з одного боку та обмеженими можливостями сучасної системи ПЗ, її нормативно-правового, методичного, матеріально-технічного, кадрового та фінансового забезпечення – з іншого.

Нині у вітчизняній психології немає узагальнення, теоретичного обґрунтування та систематизації досвіду ПЗ застосування національного миротворчого контингенту. Окремі методологічні положення щодо ПЗ діяльності в особливих умовах лише фрагментарно досліджували українські та зарубіжні представники психологічної науки. Так, важливим для досліджуваної проблеми були: дані про особливості психічних станів та реакцій, що спостерігаються в ризиконебезпечних ситуаціях (М.С. Корольчук, В.В. Стасюк та ін.); теоретичні положення, що розкривають закономірності розвитку особистості як суб'єкта життєдіяльності, її адаптації в особливих умовах (В.І. Осьодло, О.Д. Сафін, О.В. Тімченко, В.А. Шимко та ін.); роботи з теорії та практики психологічної допомоги (В.О. Лефтеров, Є.М. Потапчук, С.І. Яковенкота та ін.).

Встановлено, що в науковій літературі проблема ПЗ діяльності взагалі й миротворчої діяльності військовослужбовців зокрема розроблена недостатньо як у теоретико-методологічному, так і практичному аспектах. Аналіз сучасних поглядів на організацію та здійснення МПЗ під час підготовки військ (сил), їх застосування в миротворчих операціях, а також морально-психологічний вплив на особовий склад в арміях провідних країн світу свідчить, що людський фактор слід розглядати як основну умову досягнення перемоги в сучасному бою. У зарубіжних арміях створена чітка та ефективна

система МПВ. Незважаючи на деякі організаційні розбіжності, ця система ПЗ разом з вітчизняними та зарубіжними досягненнями, є важливим теоретичним і прикладним джерелом під час розроблення сучасної моделі ПЗ виконання завдань українськими миротворчими контингентами. МПЗ містить функціональні складові, які є одночасно визначеними видами діяльності: інформаційно-пропагандистське забезпечення та зв'язки із громадськістю; психологічне, соціально-правове та культурологічне забезпечення; захист особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу.

Розроблено та обґрунтовано пріоритетні напрями підвищення ефективності ПЗ виконання миротворчих завдань українськими військовими контингентами. У системі ПЗ удосконалено: ППВ військовослужбовців (проведення індивідуального соціально-психологічного вивчення та психофізіологічного відбору); психологічну підготовку військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах, підтримання належного соціально-психологічного стану військовослужбовців; психологічну допомогу військовослужбовцям у період виконання бойових завдань у вигляді психологічної підтримки, захисту та реабілітації через збереження, компенсацію та відновлення психологічного потенціалу військовослужбовців; психологічну реабілітацію та реадaptaцію військовослужбовців, які виконували бойові завдання (полягає у повільному, безкризовому пристосуванні психіки військовослужбовців до переходу з воєнного на мирний режим функціонування, включенні їх у систему соціальних зв'язків і відносин мирного життя, у профілактиці розвитку в них посттравматичних стресових розладів).

Запропоновано порядок застосування методів профілактики психогенних травм, надання першої психологічної допомоги залежно від типу психічної реакції, комплексної допомоги (реабілітаційна програма) на пункті психологічної допомоги та реабілітації. Запропоновано та впроваджено Довгострокову програму морально-психологічної підтримки українського миротворчого контингенту. Перехід до запропонованої єдиної системи МПЗ має забезпечити належну морально-психологічну підготовку, підтримку та психологічну готовність до виконання завдань миротворчої діяльності військовослужбовців ЗС України.

Актуальними напрямками подальших досліджень з визначених проблем є: психологічні особливості миротворчих дій частин ЗС України у населених пунктах; експрес-діагностика психічних станів військовослужбовців у процесі виконання ними бойових завдань; психотехнології надання психологічної допомоги військовослужбовцям у бойовій обстановці; психологічна реабілітація військовослужбовців, що зазнали поранення, травми та каліцтва в ході бойових дій.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Питання створення ефективної системи кадрової політики у секторі безпеки є одним із ключових пріоритетів провідних країн світу та одним з основних чинників забезпечення ефективної реалізації політики національної безпеки.

Сьогодні стратегічні пріоритети кадрової політики сектору безпеки провідних країн світу таких як, Сполучені Штати Америки, Великої Британії, Канади, Німеччини, Іспанії, Франції, Італії передбачають:

- запровадження дієвої системи стратегічного управління кадровими процесами в секторі безпеки, що спрямована на раціональне використання наявного кадрового потенціалу, а також вжиття системних заходів щодо його відтворення в інтересах захисту національної безпеки кожної держави;

- встановлення уніфікованих стандартів та процедур для кадрової політики сектора безпеки, в інтересах забезпечення потреб національної безпеки;

- створення сприятливих умов для реалізації персоналом свого інтелектуального потенціалу та професійної майстерності в умовах проходження військової та правоохоронної служби;

- забезпечення раціонального використання кадрових ресурсів, шляхом встановлення чітких, відкритих та прозорих процедур управління службовою кар'єрою персоналу;

- професіоналізація кадрової політики шляхом модернізації системи базового і професійного навчання;

- формування високих лідерських, професійних, моральних та ділових якостей керівного складу сектора безпеки з метою здійснення ефективного керівництва військовими та правоохоронними структурами;

- створення дієвих інструментів мотивації для особового складу, гармонізація інтересів персоналу з інтересами державної, військової та правоохоронної служби;

- індивідуальну відповідальність кожної посадової особи сектору безпеки за сумління виконання функціональних обов'язків військової (правоохоронної) служби; запровадження комплексних антикорупційних заходів, що спрямовані на недопущення втягування персоналу у протиправну діяльність.

Зазначемо, що попри однакові стратегічні пріоритети кадрової політики сектору безпеки у провідних країнах світу, кожна з цих країн має свої власні національні особливості формування кадрової політики, які реалізуються під впливом різних факторів.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВООХОРОНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Усебічне вивчення особливостей діяльності керівника об'єктивно виступає важливою проблемою теорії і психології управління. Діяльність керівника є специфічною за об'єктом, процесом і змістом, вона має синтетичну природу, характеризується опосередкованим зв'язком з кінцевими результатами функціонування організації. У літературних джерелах (О. Бандурка, В. Барко, В. Криволапчук, С. Яковенко, О. Цильмак) відзначається, що діяльність керівника правоохоронного органу насичена емоціогенними чинниками. До головних психологічних особливостей діяльності керівника ОВС дослідники відносять: наявність статутних відносин між керівником і виконавцями при здійсненні управлінського впливу; неалгоритмічний характер виконання функцій; швидкоплинність умов діяльності за дефіциту наявної інформації; жорстка детермінація функцій заданими нормативно-організаційними умовами і часовими параметрами; значний обсяг і різноманітність оперативних завдань та дій; соціотехнічний характер керівних дій; висока психологічна напруженість діяльності.

Власні дослідження показали, що діяльність керівників ОВС супроводжують професійні чинники, обумовлені специфікою та змістом професійної ролі правоохоронців, зокрема: **1.** Правова регламентація оперативно-службової діяльності. **2.** Владні повноваження, що надані керівникам для більш повної реалізації посадових обов'язків. **3.** Підвищена відповідальність за характер і результати своєї діяльності. **4.** Психічні та фізичні перевантаження керівника. **5.** Організаційний чинник, що призводить до наявності невизначених рольових обов'язків. **6.** Чинник екстремальності, бо служба в міліції часто пов'язана з ризиком і постійним очікуванням небезпеки. **7.** Об'єкти професійної діяльності, оскільки керівники міліції спілкуються з різноманітним контингентом, який різняться за статусом, культурним та інтелектуальним рівнем, життєвим досвідом та особливостями.

Встановлено, що керівникові ОВС потрібно мати набір індивідуально-психологічних якостей, що відносяться до інтелектуальної та емоційно-вольової сфери. Вимогою до керівника ОВС є також здатність до регуляції своєї експресивної поведінки. Експресивний компонент включає три основні аспекти: суб'єктивний контроль за експресивними проявами емоційних і вольових станів, за своєю поведінкою в цілому; уміння володіти засобами експресивного впливу; уміння використовувати експресивні засоби як канал інформації. Це свого роду діагностичне уміння керівника, коли він за зовнішніми і емоційно-експресивними проявами отримує важливу інформацію про підлеглих. Діагностичні уміння складаються з точності міжособистісної перцепції, експресивної сензитивності та психологічної прозорливості.

ЗНАЧЕННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОЇ МЕТОДИКИ В ДОСЛІДЖЕННІ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УСЕРЕДИНИ ВІЙСЬКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ

Метод соціометрії був запропонований ще в 1930 році американським дослідником Я. Морено, і полягає у визначенні міжособистісних і міжгрупових стосунків у малій групі їх зміни, покращення та вдосконалення шляхом групового опитування у визначеній процедурі.

До визначення міжгрупових та міжособистісних стосунків можна віднести: вимірювання ступеня згуртованості або роз'єднаності в групі; виявлення "соціометричних позицій" кожного члена малої групи; виявлення внутрішньогрупових підсистем на чолі яких можуть бути свої неформальні лідери тощо.

Соціометрична методика допомагає вивченню неформальних стосунків у підрозділі, виявлення неформальних лідерів, статусів усіх членів колективу. Вона дає змогу виразити внутрішньо-колективні відносини у вигляді чисельних величин та графіків.

Практика військового життя показує, що поряд з офіційною структурою у взаємовідносинах між членами військового підрозділу зав'язується система неофіційних стосунків, які ґрунтуються на емоційній природі спілкування воїна.

Потреба кожного з них у спілкуванні, взаємній симпатії й інших відносин із товаришами по службі слугує тією основою, на якій у військовому підрозділі, як різновиду малої соціальної групи, формуються неформальні малі групи.

Командиру військового підрозділу необхідно знати наявність і склад неформальних малих груп у колективі та їх інтереси, якими вони живуть, лідера який її очолює та характер взаємозв'язків між її членами з метою контролю останніх та покращення стосунків у всьому військовому підрозділі.

Отже, метод соціометрії належить до ефективних інструментів соціально-психологічного дослідження малих груп та колективів. У цілому соціометричну методику офіцер може використовувати з метою: діагностики міжособистісних і міжгрупових відносин з метою їх зміни, поліпшення та удосконалення; вивчення типології соціальної поведінки воїнів в умовах групової діяльності; оцінки соціально-психологічної сумісності членів військового підрозділу; визначення статусу членів даного колективу; вивчення неформальних відносин і структур у військовому підрозділі.

Богдан А.С. (ВІКНУ),

к.політ.н., доц. Кирик В.Л. (ВІКНУ)

ІНТЕГРАТИВНА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ДУХОВНИЙ ФУНДАМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ

Патріотична свідомість як інтегруюча основа відродження духовних цінностей суспільства є стабілізуючим чинником національної та громадянської злагоди у незалежній українській державі.

Одним із важливих чинників формування патріотичної свідомості захисників України виступає наявність інтегративної (об'єднавчої) ідеології.

Інтегративна ідеологія виокремлюється шляхом гармонійного поєднання конструктивних цінностей, залучених з різних політико-ідеологічних концепцій, що повинні включати в себе принципи індивідуальної свободи, взаємної терпимості людей, бути орієнтованою на демократичні цінності, здатною до діалогу у світовій політиці.

В той же час інтегративна ідеологія має надавати громадянам чітке розуміння наступності та спадковості політичних цінностей поколінь, а відповідно, й історичного розвитку, визнавати особливу роль родини, церкви та позараціональних факторів при облаштуванні суспільного життя.

Громадянин-патріот при ідеальному балансі вищезазначених особливостей інтегративної ідеології здатен до самостійного, творчого, максимально неупередженого погляду на історичну спадщину свого народу, прагне до об'єктивного тверезого аналізу сучасності, готовий до практичної реалізації поставлених завдань, визнання соціокультурних цінностей своєї спільноти та існування у визначеній спільнотою системі нормативних координат права та моралі.

Отже, становлення інтегративної ідеології як фундаменту патріотичної свідомості захисників України – це системна, багатопланова, цілеспрямована та скоординована діяльність усіх соціальних, економічних інститутів держави, громадських об'єднань, а не лише Збройних Сил, з формування високої патріотичної свідомості, почуття вірності Вітчизні, готовності до виконання почесного обов'язку захисту Батьківщини.

к.психол.н. Гаврюшенко В.В. (ВІКНУ)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ВВНЗ (ПСИХОЛОГО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ)

Зміст освіти ХХІ століття, за загальним визнанням, полягає в тому, щоб зростити людину з особистим суверенітетом, вільну й творчу, здатну безупинно самовизначатися не тільки й не стільки за цілями діяльності, скільки за загальнолюдськими цінностями, „спрямовану бути”, самоздійснитися в повноті своєї людської сутності.

Складність завдань, що стоять перед сучасними військовими професіоналами, потребує ініціативи від кожного індивідуума, тому вільний розвиток особистості кожного курсанта є одним із важливих факторів педагогічної діяльності у військових навчальних закладах. У зв'язку з цим одним із завдань фахової підготовки стає актуалізація свідомого оволодіння професійною діяльністю, активізація самоорганізації, саморегуляції і самоконтролю, розширення меж саморозвитку і само здійснення, включення кожного курсанта у процес професійного самовдосконалення.

Самоорганізація як принцип чи процес досліджувалась педагогами і психологами у контексті вивчення організації навчальної діяльності чи організованості суб'єкта навчання. Особливої уваги заслуговує те, що в системах, які самоорганізуються, основний фактор розвитку внутрішній. Самоорганізація як обов'язкова

умова розвитку не може бути нав'язана системі ззовні. Однак вона ініціюється зовнішніми впливами, які, разом з тим, не є визначальними. Ця властивість застосовна до будь-якої педагогічної структури, у зв'язку із чим її поняття одержують принципово нове й точніше трактування. Зокрема виховання може бути розглянуте як процес самоорганізації особистості засобами своїх внутрішніх ресурсів, що потребують певної зовнішньої ініціації.

Важливим компонентом самоорганізації виступає професійна компетентність. У процесі навчання курсант військового навчального закладу опановує не тільки загальнолюдський досвід пізнання та перетворення світу, засвоює специфічні за своїм змістом знання щодо порядку і правил ведення збройної боротьби, але й привносить власне бачення і розуміння проблем, з'ясовує природу тих чи інших явищ, навчається взаємодіяти, впливати, змінювати тощо. Для цього майбутньому офіцеру необхідно оволодіти професійною компетентністю, яка припускає розвиток і формування основних компонентів розумового досвіду. На рівні когнітивного досвіду – вміння ефективно переробляти інформацію, на рівні метакогнітивного – вміння свідомо й інтуїтивно регулювати роботу власного інтелекту, на рівні інтенціонального – вміння вибирати інтелектуальну діяльність, яка б дозволяла зіставляти особливості свого розуму з об'єктивними потребами довкілля (у випадку військового фахівця – з потребами виконання військового обов'язку).

Визначаючи самоуправління компонентом педагогічної самоорганізації, ми базуємось на тому, що це здатність людини керувати собою. Усвідомлення мети, завдань, продумування, відпрацювання та внутрішнє прийняття рішень з формування тієї чи іншої якості чи групи якостей, розробка принципів і правил особистісної поведінки застосовується майбутнім офіцером для досягнення найвищого рівня у службовій діяльності.

Самоуправління – процес творчий, пов'язаний з утворенням нового, зустріччю з незвичайною ситуацією або протиріччям, необхідністю пошуку нових рішень і засобів для досягнення поставленої мети.

При вирішенні питання про формування у майбутніх офіцерів умінь самоорганізації важливо, щоб курсанти зрозуміли, усвідомили його необхідність. Саме при вирішенні проблеми підвищення ефективності навчального процесу майбутній офіцер постає перед необхідністю оцінки власних можливостей до самоорганізації своєї діяльності, саморозвитку, вдосконалення професійних вмінь. Вплив педагога повинен спиратися на логіку розвитку індивідуальності, що базується на відчутті причетності до військового колективу та суспільства в цілому. У такому процесі відкриваються нові можливості для сумісної, угодженої взаємодії. Формування навичок, і, ширше – культури самоорганізації, залежить від зовнішніх умов – організаторських впливів педагогів, і, більшою мірою, внутрішніх – самоорганізації майбутніх офіцерів. Ці явища взаємопов'язані та взаємообумовлені. Організаторська діяльність викладача і педагогічна самоорганізація курсантів спрямовані на досягнення єдиної мети – підготовку майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності.

Значний потенціал для розвитку у курсантів культури самоорганізації має самотійна робота. Доведено, що вона сприяє розвитку у курсантів пізнавальної самотійності як основи для здійснення самоосвіти. Самостійна робота відіграє виключну роль у плані забезпечення організаційної сторони самоосвіти, оскільки

в процесі її виконання курсант, який виступає у даному випадку організатором своєї діяльності, набуває уміння планувати свою діяльність і контролювати її.

Таким чином, важливе завдання вищої освіти полягає в тому, щоб ще на молодших курсах створити для курсантів такі умови, в яких вони б відчували відповідальність за власні дії та мали можливість проявити ініціативу в процесі самоосвіти та самовиховання. Саме в цьому випадку у них з'являється внутрішня потреба використати можливості самоорганізації з метою вирішення питань професійного самовиховання. Навички самоорганізації, набуті під час навчання у вищому військовому навчальному закладі, не лише стануть основою особового професійного самовдосконалення молодих офіцерів, але й допоможуть їм вирішувати питання організації самоосвіти під час подальшого проходження військової служби.

*Гаркавий Є.М. (ВІКНУ),
к.політ.н., доц. Сірий С.В. (ВІКНУ)*

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Міжнародне безпекове середовище на сьогодні опинилося в стані глибокої кризи, яку оцінюють як наймасштабнішу від часів у розпалі холодної війни. Експерти та політики заговорили про загрозу глобального конфлікту, вогнищем якого можуть стати події у Східній Європі.

В умовах пост біполярного світу економічна стабільність і процвітання країн Європейської спільноти були забезпечені наявною системою міжнародної безпеки. Внаслідок російської агресії проти України, окупації Криму та подій на Сході України, система європейської та глобальної безпеки виявилася багато в чому безпорадною й неефективною, поставивши під сумнів можливості подальшого сталого розвитку на континенті. При цьому Україна опинилася на зламі глобальної системи безпеки, у найгарячішій точці зіткнення інтересів глобальних гравців.

Дії Росії проти України підривають регіональну стабільність в країнах від Балтії до Чорноморсько-Каспійського басейну, створивши виклик для НАТО як ключового елемента Європейської безпеки та поставивши під сумнів подальшу долю всього Європейського проекту й ідеї об'єднаної Європи.

Специфіка нинішньої безпекової кризи значною мірою полягає в тому, що вона розгортається в умовах глобалізації, тобто кардинального підвищення ступеня взаємної залежності суб'єктів міжнародної політики. Це вимагає підвищення рівня міжнародної відповідальності від учасників системи міжнародних відносин. Натомість нехтування міжнародними зобов'язаннями, особливо з боку впливового гравця, таке як порушення з боку РФ низки ключових міжнародних домовленостей і угод, здатне призвести до непередбачуваних наслідків на регіональному та глобальному рівнях, підриваючи можливості сталого економічного та культурного розвитку в Європі та в світі.

Найважливішим пріоритетом національного поступу є включення країни в процес світового цивілізаційного та економічного розвитку. У сучасному світі

домінує жорстка закономірність: жодна країна не може досягти серйозного зростання добробуту населення без інтенсивного включення у світову політичну і економічну систему. Разом з тим, глобалізація вносить свої зміни у сферу національної та міжнародної безпеки, у визначенні засобів протидії сучасним загрозам.

Процеси глобалізації визначають головні тенденції розвитку світової економіки та політики, а також призводять до кардинальних змін у міжнародному безпековому середовищі, яке стає дедалі більш динамічним і суперечливим. У структурі національних інтересів на перший план виходить володіння передовими технологіями, найсучаснішими засобами зв'язку та комунікацій. Сучасний технологічний, економічний, інформаційний розвиток призвів до появи широкого спектру загроз нового типу, підсилює дію вже відомих загроз, що провокує невизначеність світового простору безпеки, а в деяких випадках стимулює міжнародних акторів на випереджувальне застосування сили.

У глобалізованому суспільстві негативні наслідки глобалізації значно більше вражають країну, яка залишається на узбіччі простору розвинених країн світу. В умовах глобалізації Україна, прагнучи здобути у перспективі статус впливового суб'єкта міжнародних відносин, має шанс використати переваги глобалізації для власного розвитку, тоді як залишаючись об'єктом дії зовнішніх сил, отримає здебільшого її негативні наслідки.

Гончаренко І.Ф. (УВМА)

КОМПОНЕНТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

В Україні сьогодні досі залишається частково вирішеним питання розроблення відповідних стандартів та рекомендацій щодо діяльності науково-педагогічних працівників, у тому числі і у сфері військово-медичної освіти.

Ланки процесу навчання конструює форма організації навчання. У ній передбачається оптимальне розташування і взаємозв'язок компонентів навчання, їх дія і взаємодія, що забезпечують засвоєння студентами знань, формування необхідних умінь і навичок; розвиток особистості слухача. Форми навчання грають інтеграційну роль в створенні системи формування знань військово-медичної освіти, оскільки об'єднують в єдине ціле компоненти діяльності науково-педагогічних працівників в процесі професійної підготовки військових фахівців медичного профілю, а саме:

інформаційний (набуття науково-педагогічними працівниками військово-медичної освіти основ знань з методики проведення занять);

розвивальний (розвиток розумових здібностей слухачів) забезпечує вирішення не тільки освітніх, але і виховних завдань. Професійна підготовка з військово-професійної освіти набуває розвиваючий характер при цілеспрямованому управлінні розумовою діяльністю слухачів;

орієнтаційно-прогностичний (формування соціально значущих мотивів, проектування власної діяльності науково-педагогічних працівників військово-медичної освіти і діяльності слухачів);

організаційно-мобілізаційний (мобілізація уваги і волі слухачів на виконання навчальних завдань слухачів);

комунікативний (встановлення суб'єктних взаємин науково-педагогічного працівника військово-медичної освіти і слухача);

дослідницький (у завдання науково-педагогічного працівника військово-медичної освіти входить розвиток у слухачів умінь і навичок мислення, володіння знаннями і вміннями аналізувати заняття, умінням сформулювати гіпотезу, провести нескладний педагогічний експеримент з тематики навчальної діяльності).

Розглянуті змістовні компоненти в загальній структурі діяльності науково-педагогічних працівників військово-медичної освіти визначають сутність професійної підготовки слухачів медичного профілю.

*Гутченко К.С. (УВМА),
Гутченко О.А. (УВМА),
Бадюк М.І. (ЦНДІ МОУ)*

МЕДИКО-СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПРИЙМАЛИ УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ ІЗ ПІДТРИМАННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

Актуальність. Сучасний розвиток Збройних Сил (ЗС) України нерозривно пов'язаний з вирішенням проблеми збереження і зміцнення здоров'я особового складу. Значне поширення психоемоційних розладів у військовослужбовців, які приймали участь у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки (МО ПМБ), потребує вивчення впливу факторів професійної діяльності та обґрунтування необхідності розробки і впровадження комплексу заходів щодо збереження здоров'я та професійної працездатності військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ.

Мета: провести медико-соціологічне дослідження впливу умов праці та факторів професійної діяльності на стан здоров'я військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ.

Матеріали дослідження. Методом випадкової вибірки було проведено анкетне опитування 90 військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, які проходили обстеження та/або лікування в клініці амбулаторної допомоги Головного військово-медичного клінічного центру „ГВКГ”, у 2011–2013 рр.

Результати та їх обговорення. За результатами нашого дослідження було встановлено шкідливі фактори, які за суб'єктивною оцінкою військовослужбовців присутні на робочому місці та ті, що пов'язані з характером професійної діяльності. 92% респондентів вказують на високу температуру повітря влітку. 76% на запиленість робочої зони, 20% на недостачу кисню, 72%

негативно оцінюють рівень шуму, 60% вплив електромагнітного випромінювання. Більшість респондентів відмічають комбінацію цих факторів. Так 6% відмічають негативний вплив всіх вищеперерахованих факторів. На комбінацію п'яти факторів вказують 18% опитаних, чотирьох – 38%, трьох – 10%, двох – 20%, 8% виділяють один шкідливий фактор. Жоден респондент не вказав на оптимальні робочі умови.

Значний вплив на стан здоров'я на думку військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, мають такі ергономічні фактори, як робоче навантаження і напружена робота. Серед факторів професійної діяльності, які відмічають 68% анкетованих військовослужбовців є значне інформаційне навантаження. 20% військовослужбовців вважають свою роботу дуже напруженою, 68% характеризують нервово-емоційне напруження на робочому місці як помірне, 8% як не значне. Аналіз результатів показав, що більшість опитаних військовослужбовців (60%) на кінець робочого дня відчують середню втому, 32% – сильну. Тільки 4% респондентів характеризують втому як не значну та 4% скарг на втому не пред'являють.

Менше половини опитаних військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, задоволені роботою: лише 4% задоволені повністю, 40% більш задоволені, ніж не задоволені. Майже половина (44%) респондентів, не можуть визначитися, щодо задоволеності роботою. Не задоволені роботою 12% опитаних.

Загальновідомо, що дотримання режиму харчування та його повноцінність є запорукою міцного здоров'я. Проведене нами опитування показало, що три-, чотириразового харчування дотримується 16% респондентів, 2–3 рази на день харчується 84% військовослужбовців, користується послугами їдальні 92%, приносить обід з дому 8%. При цьому тільки 36% вважають своє харчування збалансованим та раціональним.

Ми також проаналізували блок питань, щодо самооцінки стану здоров'я. Так, 62% респондентів оцінюють загальний стан свого здоров'я як задовільний, 26% як добрий, 4% як поганий, 8% не знають як оцінити стан свого здоров'я. 48% респондентів не знають до якої групи здоров'я вони відносяться за результатами диспансерного динамічного спостереження. Лише 8% відносяться до I групи здоров'я, 24% до II групи, 20% до III групи.

Висновки

1. Більшість опитаних військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, вказує на наявність шкідливих факторів на робочому місці, що обумовлено комбінованим впливом термічних, акустичних, токсичних, гравітаційних та інших чинників середовища перебування.

2. Військова служба є важким і напруженим видом діяльності: 68% військовослужбовців відмічають значне інформаційне навантаження, 20% вважають свою роботу дуже напруженою, 68% військовослужбовців характеризують нервово-емоційне напруження на робочому місці як помірне.

3. Отримані результати обґрунтовують необхідність розробки і впровадження комплексу заходів щодо збереження здоров'я та професійної працездатності військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ.

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Гуманізація навчання і виховання знайшла своє відображення у Законі України "Про освіту", "Концепції національного виховання", "Методичних рекомендаціях до планування виховної роботи зі студентами у вищих навчальних закладах освіти III–IV рівнів акредитації" тощо. Так, у Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI ст.) чітко наголошується, що професійна підготовка студентів тісно пов'язана з їхнім духовним розвитком. Без подолання загальнолюдських цінностей, нігілізму та відірваності освіти від національних джерел немислиме виховання справжнього громадянина. А центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчої функції – є гуманізація освіти.

При цьому гуманізація постає в ствердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей і задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини й навколишнього середовища. Гуманістичний характер виховання передбачає побудову змісту і форм виховання на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованців, поваги до особистості дитини та турботу про її гармонійний розвиток.

Сьогодні вищий навчальний заклад не тільки є частиною культурного простору суспільства, але і сам виступає як особливий культурний простір. До основних складових культурного простору вищого навчального закладу відносяться такі структурні компоненти: 1. Простір знань. Визначається рівнем, потенціалом, характером знань, які реально пропонуються студентам і відображають стан науки й культури в цілому. 2. Простір культури стосунків, який представлений багатопланово: стосунки професорсько-викладацького складу; взаємодія педагога і студента; взаємодія студентів між собою; "середовище існування у вищому навчальному закладі".

Формування особистості здійснюється як через свідомість, внутрішній світ особистості, так і через оточення, у якому вона знаходиться. У розрізі гуманізації нами насамперед розглядається міжособистісне спілкування студентів, до якого відноситься морально-емоційна спільність між членами, об'єднання діяльністю детермінованою спільною метою. Відтак, міжособистістичні стосунки розглядаються як основний елемент формування особистості та як чинник ефективності виховання.

Гуманістичні підходи навчання і виховання побудовані не на нав'язуванні догм, а на основі діалогу та на взаємно зобов'язуючому спілкуванні між педагогом та вихованцем та між самими вихованцями. Таким чином, постає питання про необхідність утвердження нового педагогічного мислення та доцільності суб'єкт-суб'єктного спілкування як рівноправного і рівноцінного особистісного спілкування викладача і студента.

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Виклики та загрози сучасному державотворенню України з боку Російської Федерації зумовлюють актуальність питання напрацювання ефективних механізмів реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону України.

Військово-політична ситуація на українсько-російському державному кордоні характеризується військовою агресією Російської Федерації на суверенну територію України. На сьогоднішній день російська сторона не лише надає підтримку терористичним та екстремістським угрупованням у Луганській і Донецькій областях, але й є стороною військового протистояння з Україною.

За оцінками більшості вітчизняних та зарубіжних експертів ескалація військового протистояння на сході країни може призвести до втрати Україною частини суверенної території. Ситуація є доволі загрозливою для національної безпеки держави і потребує невідкладного запровадження політичних механізмів реалізації державної політики у сфері безпеки українсько-російського державного кордону.

На нашу думку, політичні механізми державної політики у сфері безпеки українсько-російського державного кордону мають за мету запровадження комплексу політичних, дипломатичних та спеціальних заходів, що спрямовані на залучення політико-дипломатичної підтримки з боку провідних світових країн та впливових міжнародних безпекових організацій прагненням України забезпечити свій суверенітет, територіальну цілісність та недоторканість державного кордону.

Політичні механізми ґрунтуються на усталених принципах міжнародного права: суверенної рівності, територіальної цілісності, недоторканості державних кордонів, мирного врегулювання конфліктних ситуацій.

В контексті забезпечення безпеки українсько-російського державного кордону політичні механізми реалізації державної політики України мають бути спрямовані на виконання таких стратегічних завдань:

1) вжиття комплексу політико-дипломатичних заходів з метою політичної підтримки провідних країн світу прагнень України врегулювати кризову ситуацію у Луганській та Донецькій областях мирним (безконфліктним) шляхом;

2) надання військово-політичної підтримки Україні у рамках виконання завдань АТО;

3) залучення міжнародних безпекових організацій, міжнародних експертів до врегулювання військового протистояння;

4) політична підтримка України в реалізації стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію.

Реалізація зазначених вище стратегічних завдань дозволить здійснити комплексні заходи щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості державного кордону України в умовах безпосередньої військової агресії з боку Російської Федерації.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ – ЗАПОРУКА ПЕРЕМОГИ

В умовах, коли перед Україною стоїть питання збереження територіальної цілісності держави, військово-патріотичне виховання, наряду з військовою складовою, набуває першочергового значення.

Про це визначено в Указі Президента України № 744/2014 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності", підкреслено про необхідність затвердити Міністерству освіти і науки України разом із Міністерством оборони України план заходів щодо докорінного поліпшення патріотичного виховання молоді, формування позитивного ставлення до виконання конституційного обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, підвищення престижу військової служби та військової освіти.

В Законі України "Про вищу освіту" серед основних завдань вищого навчального закладу є "формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах".

Збільшено кількість навчальних годин на вивчення предмету "Захист Вітчизни" в школах та інших середніх навчальних закладах України. Проведено немало нарад щодо посилення військово-патріотичного виховання молоді і особового складу збройних формувань України.

Величезну роботу в цьому напрямку проводять ветеранські організації нашої держави. В той самий час суспільству нав'язується думка, що діяльність ветеранів в цієї царині ґрунтується на радянському сприйнятті історії, героїзації далеких від національних ідей персонажів. Більш того, здійснюється спроба вилучити із наукового обігу в української історіографії дефініції "Велика Вітчизняна війна", підмінити її терміном Друга світова війна. Важко не погодитися з В. Литвиним, який в своїй статті "Реалії сьогодення як виклики для освіти" уточнює, що термін "світова війна" має, скоріше, історичний, а не юридичний характер і пов'язаний з історією ХХ сторіччя. У міжнародному праві існує поняття "міжнародний збройний конфлікт", в якому зіштовхуються дві й більше держав, та "внутрішній збройний конфлікт", коли йдеться про протистояння урядових сил з неурядовими групами". Концепція світової війни вперше виникла у ХІХ сторіччі в роботах воєнного теоретика Карла фон Клаузевіца. Він писав про "тотальну війну", війну всіх проти всіх. *Другу світову війну назвали так у співвідношенні з першою.*

Подібні спроби підміни понять в історії будуть вести до розколу, а не об'єднанню всіх верств населення, не на користь суспільству у важкі часи боротьби за існування держави.

Час вимагає розробки державної програми військово-патріотичного виховання населення. В основі програми мають бути традиційні цінності –

вивчення вітчизняної історії та рідного краю, культури, поважне ставлення до бойових традицій ветеранів Збройних Сил, музеїв, пам'ятників, у тому числі і Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років. Напередодні історичної дати 28 жовтня не зайве згадати про Указ Президента України "Про заходи щодо відзначення 70-річчя визволення України від фашистських загарбників та 70-ї річниці Перемоги у Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років".

Посилаюсь на цілком справедливе твердження історика В. Литвина, що історична політика не повинна й надалі зводитися до набору державних зусиль зі створення образу такого минулого, який влаштовує владу, яка на той момент репрезентує країну. А відповідно, вирішувати питання, кому меморіальні дошки встановлювати, в честь кого називати вулиці, які музеї створювати, яким ветеранам допомагати тощо.

*Жигун В.М. (КНУ ім. Т. Шевченка),
к.і.н., доц. Безбах В.Г. (ВІКНУ)*

РЕКОНСТРУКЦІЯ ТИТУЛАТУРИ ПРИ ЗВЕРТАННІ ДО СЮЗЕРЕНА: НА ПРИКЛАДІ ПІДДАНИХ КНЯЗЯ КОСТЯНТИНА ІВАНОВИЧА ОСТРОЗЬКОГО

В ході дослідження було здійснено аналіз приватноправових документів з метою реконструкції титулатури при звертанні до Костянтина Івановича Острозького. Встановлено відсутність чітко визначеного формуляру звертання до князя: окрім переліку державних урядів, які детально розписані майже у кожному акті, зустрічаються два терміни, що їх виголошують піддані – це "господар" та "господинь". Вони вживаються перед природнім титулом "князь". Лише у семи документах фігурують вказані терміни: у трьох з них – "господар", у чотирьох – "господинь". Для визначення семантики даних слів було залучено словник староукраїнської мови, а також проведено текстологічний аналіз документів.

Без сумніву можемо стверджувати, що у нашому випадку титул "господар" вживається на означення свого сюзерена, інакше "свого господаря". Адже у документах йдеться про обов'язкові атрибути васалітету – земельний наділ та військова служба з нього. Таким чином, термін "господар" можна співставити з другим визначенням словника: землевласник, хазяїн, власник (земельного наділу, на якому проживають піддані – васали). Відповідно поняття господар та володар тут слід розуміти як сюзерен.

Очевидно, що термін господар не можна ототожнювати з титулом верховного правителя, адже він для всіх був один – король/великий князь литовський, що й усвідомлювали васали звертаючись до "гетмана господаря короля Єго Милости".

В одному з чотирьох документів, де вживається термін "господинь", присутнє виконання судових функцій, які не характерні для васалів. Ймовірно це клієнти князя, які, зазвичай, могли виконувати найрізноманітніші обов'язків (переважно при дворі) за гроші. Але це не значить, що цей термін вживали

лише клієнти Острозького, адже в останніх трьох документах не простежується, як васальна, так і клієнтарна залежність авторів листів та членів їх сімей. Звідси можемо лише припускати, що вони перебували під впливом/покровительством Костянтина Острозького. Адже у десятках інших подібних документів незалежні від Острозького особи звертаються до нього, вживають титул "князь", а також шанобливий титул ("Єго Милость"), що характерно при зверненні до будь-якого ("чужого") князя. Останній титул мав постійно вживатися кожного разу, коли згадувалися члени князівської родини.

Таким чином, у даному випадку не має підстав спростовувати визначення терміну "господинь", як форми звернення або називання світських достойників, та навіть просто ввічливу форму звернення до більш впливової особи.

*Зубовський Д.С. (ВІКНУ),
к.психол.н., доц. Васильєв С.П. (ВІКНУ)*

ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ НОВІТНІХ МЕТОДІВ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ДЕПРЕСІЇ

Сьогодні, як ніколи раніше, гостро постає питання про своєчасне та ефективне діагностування депресивної симптоматики у військовослужбовців всіх категорій. Задля цього в розпорядженні військових психологів знаходиться значна кількість психодіагностичних методик. Проте, відповідність цих методик необхідним психометричним критеріям залишається спірною. Більшість з них цілеспрямовано не адаптувалася до соціальних та культурних особливостей україномовного населення, не перевірялися на надійність та валідність за відповідними статистичними процедурами.

Зазначена вище проблема визначила мету нашого дослідження, що полягало в адаптації закордонної методики на діагностику депресивної симптоматики.

В ролі методики використовувалась шкала діагностики депресії Self-Report Depression Scale (CES-D). Ця методика складається з 20-ти пунктів. Пункти відбиралися таким чином, щоб в кінцевому варіанті представляти основні симптоми клінічного синдрому депресії, що відомі з клінічних досліджень, встановлені факторним аналізом та активно використовувались в інших методиках діагностики депресії. Найбільший внесок в "банк" запитань CES-D здійснили наступні методики: шкала самооцінки депресії Цунга, опитувальник депресії Бека; шкала депресії Мінесотського багатопрофільного опитувальника особистості. Показники надійності оригінальної версії опитувальника (α -Кронбаха) на різних вибірках варіювалася від 0,85 (для звичайної вибірки) до 0,90 (для клінічній вибірки).

В рамках процесу дослідження було здійснено наступні етапи:

- Переклад методики та адаптація її лексики й граматики до особливостей української мови. За зразок техніки перекладу та способу його перевірки використовувалася техніка прямого/зворотного перекладу.

- Перевірка надійності та валідності методики на загальній вибірці респондентів. Зокрема, для перевірки надійності використовувалися наступні статистичні коефіцієнти: коефіцієнт α -Кронбаха, коефіцієнт Спірмена-Брауна, коефіцієнт Гуттмана. В рамках перевірки критеріальної валідності здійснювалось кореляцювання з релевантними методиками: методика "Диференційна діагностика депресивних станів" (В. Жмуров), методика "Диференційна діагностика депресивних станів" (В. Зунг, адаптований Т. Баклашовою).

- Перевірка надійності та валідності методики на клінічній вибірці пацієнтів з діагнозом депресія. В рамках даного етапу встановлювалась дискримінативна валідність шкали, що адаптувалася.

- Збір та рестандартизація норм на вітчизняній вибірці респондентів.

Таким чином, шляхом адаптації отримано новий інструмент психологічного вивчення симптоматики депресії для використання в діагностиці посттравматичних розладів у військовослужбовців.

к.пед.н., доц. Каленський А.А. (НУБіП України)

РОЗВИТОК МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ІНТЕРАКТИВНИМИ МЕТОДАМИ НАВЧАННЯ

Аналіз традиційно сформованих форм, методів і засобів організації та проведення занять в навчальних закладах показує, що в навчально-виховному процесі переважає репродуктивність при сприйнятті і засвоєнні інформації. Традиційні форми, методи, засоби навчання передбачають в основному діяльність викладача з передачі інформації. Спроби ввести елементи активізації студентів, часто зводяться до постановки викладачем по ходу заняття певної задачі і розкриттю ним же самим піднятої проблеми.

До загальносвітового досвіду активної педагогіки залучилися кращі досягнення як зарубіжної (А. Дистервег, Д. Дьюї, Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель) так і української (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський) педагогічної практики і науки. Такі методи і організаційні форми навчання увійшли під назвою "активні методи навчання", під якими зазвичай розуміється система методів, що вимагають від студентів будь-яких творчих пошукових зусиль, а не чисто механічної навчальної роботи.

Однак в сучасних умовах, будь-який вид навчальної діяльності вимагає нехай хоч і невеликої, але активності, ряд вчених-педагогів визнають термін "активне навчання" некоректним і вводять поняття інтерактивного навчання". У інтерактивному навчанні не тільки проявляється активність студентів, а й присутній абсолютно новий рівень взаємодії викладачів і студентів.

Інтерактивне навчання поділяється за двома напрямками: методи активізації традиційних форм навчання на основі діяльнісного підходу і активні методи навчання, застосування яких пов'язане з використанням в навчальному процесі інтерактивних форм навчання.

Ряд авторів ділить такі форми навчання наступним чином: неімітаційні, тобто використовувані в рамках традиційних форм навчальної діяльності (лекції, заняття, курсове та дипломне проектування тощо) та імітаційні (ігрові та неігрові), застосування яких пов'язане з використанням в навчальному процесі нових форм навчання. За іншою класифікацією активні методи можна умовно об'єднати в три основні блоки: дискусійні методи – групова дискусія, розбір казусів з практики, аналіз ситуацій морального вибору тощо; ігрові методи – дидактичні, творчі, рольові, ділові ігри, контргра на основі трансактного методу усвідомлення комунікативної поведінки і сенситивний тренінг.

Використання в навчально-виховному процесі інтерактивних методів, сприяє, вихованню та розвитку важливих для людини громадянських і моральних якостей (почуття обов'язку, патріотизму, колективізму, взаємодопомоги, взаємовиручки), а гуманістична спрямованість підготовки професіонала, забезпечує олюднення відносин в самому професійному середовищі, тобто стримує прояви міжособистісної агресивності, непримиренності в ході соціальних зіткнень, конфліктів.

маг.держ.упр. Каменюк Ю.В. (м. Вінниця)

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Патріотизм воїнів, їх почуття любові до Вітчизни, які втілюються у служінні її інтересам, має основоположне значення для розвитку Збройних Сил України. Він лежить в основі й вінчає будь-яку сучасну військову систему і змушує говорити про нього як складне і, безумовно, особливе явище. Патріотизм у військовослужбовців ЗС України завжди знаходить своє вираження в почутті обов'язку перед Батьківщиною, Українським народом. Яскравим прикладом високого рівня патріотизму сьогодення є боротьба із сепаратизмом та тероризмом на сході України. Актуальність формування патріотизму у військовослужбовців ЗС України обумовлюється вимогами, які висуваються до них Конституцією та законами України, Військовою присягою і статутами Збройних Сил, іншими нормативно-правовими актами.

На теперішній час існує протиріччя між високими вимогами щодо формування патріотизму в особового складу, з одного боку, і не ефективна система патріотичного виховання громадян, військовослужбовців з іншого – вимагають розробки рекомендацій для системної та цілеспрямованої діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, громадських організацій, сім'ї, інших соціальних інститутів щодо формування у громадян України патріотичної свідомості, почуття любові до Батьківщини та її захисту.

Проблема патріотизму, пізнання його сутності привертала увагу видатних українських мислителів, державних і політичних діячів, представників

науки та культури. Це знайшло своє відображення у працях, зокрема, Т. Шевченка, М. Грушевського, А. Макаренка, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, І. Франка, та інших. Вихованню громадянина-патріота велику увагу приділяли К. Ушинський, Г. Ващенко, С. Русова, І. Огієнко та інші українські педагоги. Важливим для її досліджування також є роботи з теорії та практики формування патріотизму у військовослужбовців ЗС України В. Алещенка, А. Афанасьєва, В. Баранівського, О. Даценка, Ю. Красильника, Л. Крimeць та інших.

Разом з тим до теперішнього часу в державі не створена Система роботи щодо патріотичного виховання громадян України. Зокрема не прийнятий закон про патріотичне виховання молоді. Кожна з державних інституцій реалізує свою концепцію патріотичного виховання, що не завжди узгоджується з іншими державними структурами та неурядовими організаціями, що здійснюють подібну роботу. Відсутня загальнодержавна програма патріотичного виховання молоді, не визначена установа, яка б здійснювала координацію діяльності всіх структур у його забезпеченні. Не налагоджена ефективна взаємодія органів державної влади з громадськими організаціями.

Також потрібно відмітити низький рівень інформаційно-пропагандистського забезпечення патріотичного виховання молоді. В ЗМІ досить мало матеріалів які б висвітлювали героїчні сторінки української історії, на яких молодь могла б вчитися. Вітчизняний кінопрокат заповнений здебільшого російськими та американськими фільмами, які пропагують цінності зарубіжних країн. На жаль фільмів вітчизняного виробництва, які б виховували молодь на кращих зразках української історії, сучасних прикладах служінні Батьківщині на сьогодні досить мало.

Система роботи щодо патріотичного виховання має включати в себе відповідні державні структури, органи військового управління, нормативно-правову та матеріальну базу цієї діяльності на всіх рівнях, а також комплекс заходів щодо формування патріотичних почуттів і свідомості громадян України, в тому числі військовослужбовців, їх готовності сумлінно виконувати громадянський та військовий обов'язок.

Для вирішення зазначених проблем доцільно вжити наступних заходів, зокрема:

- удосконалити нормативно-правову базу патріотичного виховання молоді шляхом розробки і затвердження державної Концепції та національної Програми патріотичного виховання молоді;
- створити єдиний координаційний центр під патронатом Президента України для забезпечення ефективного здійснення патріотичного виховання молоді з залученням представників відповідних міністерств та відомств, громадських організацій, ЗМІ;
- сприяти посиленню співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями національно-патріотичного спрямування.

- розробити та реалізувати місцеві і галузеві програми патріотичного виховання молоді центральними й місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- активізувати інформаційно-пропагандистське забезпечення патріотичного виховання молоді шляхом розроблення рекомендацій щодо посилення патріотичної спрямованості програм радіомовлення та телебачення, матеріалів друкованих засобів масової інформації;
- здійснити підтримку виробництва вітчизняної кінопродукції, видання творів, постановки спектаклів, спрямованих на патріотичне виховання підростаючого покоління.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступні висновки: формування патріотизму у громадян України, військовослужбовців Збройних Сил України – сьогодні є одним із головних пріоритетів гуманітарної політики.

Для вирішення зазначеної проблеми потрібна розробка та прийняття Концепції, Державної програми патріотичного виховання громадян України, опрацювання відповідних рекомендацій для системної та цілеспрямованої діяльності органів державної влади, військового управління, місцевого самоврядування, громадських організацій та інших соціальних інститутів.

к.психол.н. Кузьменко М.Д. (НМЦ КП МОУ)
к.психол.н. Числицкая О.В. (УВМА)

ПРАКТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

Застосування психодіагностичного інструментарію давно вже стало нормою буденності у багатьох сферах життя сучасного суспільства. Мова йде про використання різного роду тестів, опитувальників, методик тощо. Джерелами таких матеріалів стають наукові, методичні, публіцистичні та інші матеріали, що доступні як науковцям, так і широкому загалу. Проте, суб'єкт застосування інструментарію зрідка замислюється про правові аспекти та наслідки такої діяльності.

В постанові Кабінету міністрів України № 1156 від 27 грудня 2001 року йдеться про таке: "установою, яка згідно із Законом України "Про авторське право і суміжні права" виконує дії, пов'язані з державною реєстрацією прав автора на твори науки, літератури і мистецтва, а також з реєстрацією договорів, які стосуються права автора на твір, є Державна служба інтелектуальної власності". Служба здійснює державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір у відповідності до закону України "Про авторське право і суміжні права" (далі Закон).

У практиці використання психодіагностичного інструментарію, перш за все варто визначити об'єкт, що охороняється правовими нормами. Такий об'єкт

може міститися у наукових або публіцистичних джерелах. Його оприлюднення (розкриття публіці) (дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо) не означає надання автоматичного дозволу на його використання тому, хто з ним ознайомився. Окрім процедури цитування, що також визначена законом.

Таким чином, психодіагностичний інструментарій є об'єктом авторського права, і, на нашу думку, відповідає п. 1 Закону – "літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо)" або п. 17 "інші твори".

Безпосередня процедура застосування психодіагностичного інструментарію, що є об'єктом авторського права, неможлива без його публічного показу (будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору) або розповсюдження (об'єкти авторського права безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці) у вигляді стимульного матеріалу. Додатково, кожен інструментарій має відповідати специфічним вимогам, що висуває до нього психологічна наука.

Варто зауважити, що з часом психодіагностичний інструментарій може "перейти" до класу суспільного надбання – твори і об'єкти суміжних прав, строк дії авторського права і (або) суміжних прав на які закінчився. Терміни визначаються на основі міжнародних угод (Бернська конвенція 1886 року, Королівське авторське право тощо).

Поширеним стало явище застосування перекладеного з інших мов на українську психодіагностичних методик, опитувальників тощо. З правової точки зору випливає факт створення похідного твору – твору, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів). Відомі вимоги до адаптації іншомовних психодіагностичних методик, їх стандартизації тощо. Тому, скоріш за все, мова йде про "творчий переклад".

Як результат, похідний твір, що бува створений із дотриманням законодавства щодо використання об'єкту інтелектуально власності шляхом договірного оформлення авторських правовідносин (договір про передачу майнового права на використання твору – авторський ліцензійний договір).

З метою належного правового та наукового забезпечення застосування психодіагностичного інструментарію варто формалізувати вимоги до психодіагностичних методик, оприлюднення результатів стандартизації та сертифікації персоналу, що здійснює психодіагностичні дослідження.

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ

Тенденція сучасного суспільства – це розвиток, покращення та зростання. Ця тенденція стосується і всіх сфер життя людини. Психологія, як частина нашого буття є однією із сфер, що використовується нами, як свідомо так і не свідомо. У кожного напрямку психологічного знання існують поставлені певні проблеми, які тісно пов'язані із соціальною сферою, особистісною, економічною.

Постановка проблеми професійного відбору відображає соціальні потреби сучасного суспільства в підвищенні продуктивності праці, раціональної розстановки і підготовки кадрів, профілактики травматизму і зниженні захворюваності, економії фінансів і матеріально-технічних ресурсів. Професійна придатність кандидатів до праці на тому чи іншому підприємстві оцінюється за медичними показниками, освітньому рівню, фізичній підготовці та ін. Психологічний відбір, будучи складовою частиною професійного відбору, спрямований на виявлення осіб, які за професійними здібностями та індивідуальним, психологічним якостям відповідають вимогам конкретних спеціальностей.

З практичної сторони проблема психологічного відбору зводиться до двох основних аспектів: до визначення вимог, запропонованих людині тією чи іншою діяльністю і до оцінки рівня розвитку її здібностей, що лімітують цю діяльність. Досвід роботи авторів і літературні дані переконують, що успіх професійної психодіагностики в значній мірі залежить від вибору методичних принципів і методик, адекватних цілям і завданням дослідження з відповідними психометричними характеристиками. Ці психометричні характеристики визначенні в багатьох керівництвах по конструюванню тестових методик та опитувальників.

Дана тема знаходиться на суміжності двох дисциплін які взаємозалежні одна від одної – це психодіагностика та психологія праці. Якщо вести мову про основи професійно психологічного відбору то необхідно звернути увагу на наукові надбання таких авторів, як В.А. Толочек, В.В. Адамчук, Е.Ю. Пряжнікова, Н. С. Пряжніков, В.А. Бодров. Якщо звернутися до області психодіагностики то ведучим спеціалістом в даному напрямку на даний час є Бурлачук Л.Ф. Також дану тему розкривають такі дослідники як А. Анастаси, П. Клайн., О. Митина та багато інших спеціалістів з профвідбору та психодіагностики.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ФОРМУЮТЬ ОСНОВНІ ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ КОМАНДНОГО ПРОФІЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасності розглядають такі основні складові військової діяльності: бойова підготовка, службово-бойова діяльність та безпосередня участь у бойових діях.

Характер військової діяльності військовослужбовця (в/сл.) визначається змістом компетенцій та наявними службово-бойовими функціями. Компетенція включає знання, уміння, навички та досвід виконання відповідних посадових обов'язків, якими володіє в/сл.. Суть військової діяльності в/сл. розкривається у службово-бойових функціях.

Службово-бойова функція (СБФ) – сукупність обов'язків, що виконує в/сл. відповідно до займаної посади і які визначаються освітньо-кваліфікаційною характеристикою. Кожної зі складової СБФ відповідають конкретні типові задачі діяльності та зміст умінь для її виконання. При цьому основним видом військової діяльності офіцерського та сержантського складу є управлінська діяльність. Військове управління – це спрямована дія командира (начальника) на особистість в/сл., військовий колектив чи окремі соціально-психологічні процеси для реалізації професійних рішень і досягнення поставленої мети.

Важливе значення для оцінювання можливостей в/сл. щодо виконання заходів управлінської діяльності мають особистісні (суто психологічні, психофізіологічні) характеристики. Вони включають до себе: лідерські якості, авторитетність, наполегливість, активність, комунікативність, рішуча поведінка в стресових ситуаціях, творчість мислення, здатність до самооцінки, хоробрість, мужність, самоконтроль, особиста мотивація на військову службу тощо. Саме ці якості суттєво визначають його управлінську діяльність, досягнення поставленої мети, поведінку в бойових та інших екстремальних ситуаціях, морально-психологічний клімат у підпорядкованих підрозділах, спроможність контролювати себе і вести за собою підлеглих.

Ефективність управлінської діяльності в/сл. суттєво визначається саме його діловими якостями, до яких, на підставі вивчення думок експертів, віднесені наступні основні показники: стиль керівництва підлеглими та результативність діяльності; уміння формувати морально-психологічний клімат в підрозділі; уміння організовувати та проводити заняття; уміння проводити службові наради; уміння висловлювати думку; уміння здійснювати публічні виступи; самостійність та ініціативність службової діяльності; відповідальність та виконавча дисципліна; уміння застосовувати заходи дисциплінарного впливу.

ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СИСТЕМУ АТЕСТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ

Питання кадрового забезпечення Збройних Сил України (ЗСУ) якісним особовим складом, спроможнім виконувати свої службові обов'язки у повному обсязі в умовах реформування ЗСУ стає дедалі актуальнішим. При цьому головною умовою підвищення рівня кадрового забезпечення ЗСУ є об'єктивність оцінювання службової діяльності військовослужбовців, уникнення суб'єктивізму та зменшення зовнішнього впливу на цей процес.

Існуюча система атестування військовослужбовців передбачає лише проведення самого атестування та щорічного оцінювання за підсумками службової діяльності за навчальний рік, що є однією із умов по включенню військовослужбовців до Резерву кандидатів для просування по службі та Плану переміщення військовослужбовців на посади.

Але існуюча система атестування є недосконалою. Тому одним із шляхів забезпечення об'єктивного оцінювання діяльності військовослужбовців є система комплексного оцінювання, яка передбачає проведення щорічного оцінювання та незалежного оцінювання з виставленням комплексної оцінки військовослужбовців, яка складається як результат щорічного та незалежного оцінювання з урахуванням висновків і рекомендацій відповідної атестаційної комісії. Вона відображається у рішенні (протоколі засідання) атестаційної комісії, підпорядкованій посадовій особі, яка має право прийняття кадрового рішення. Цим досягатиметься виключення суб'єктивізму, як із боку безпосередніх командирів (начальників), так і зі сторони осіб, що проводять інспектування.

Важливим є те, що незалежне оцінювання разом з щорічним оцінюванням військовослужбовців підлягає обов'язковому врахуванню на етапі підготовки та прийняття кадрових рішень.

Таким чином нова технологія комплексного оцінювання військовослужбовців, яка інтегрується до системи атестування військовослужбовців ЗСУ, дозволить підвищити ефективність системи оцінювання військовослужбовців, мінімізувати суб'єктивний вплив на прийняття кадрових рішень, а також надасть можливість визначити кращих військовослужбовців та надати їм перспективу для кар'єрного зростання.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЯВИЩА

У сучасному суспільстві девіантна поведінка військовослужбовців більшою мірою оцінюється з соціально-правових, криміногенних позицій і регулюється юридично. Робота військового психолога, спрямована на профілактику девіантної поведінки, в основному пов'язана з профілактикою професійної дезадаптації особистості в умовах військової служби. В такій діяльності перспективною вважається профілактика злочинів через зниження особистісної, рольової та соціальної віктимності, що є потужним криміногенним фактором. За статистикою, віктимність військовослужбовців займає одне з перших місць серед віктимності інших соціальних груп.

Військовий психолог працює у тісному зв'язку з медиками. Особливість медичного підходу – при діагностиці порушень здоров'я військовослужбовці можуть звільнитися від в/обов'язків, навіть від кримінальної відповідальності. Труднощі при проведенні межі між нормою і патологією висувають потребу в розгляді сучасних проблем девіантної поведінки на міждисциплінарному рівні психології особистості та соціальної і психіатрії. Це особливо важливо для практики виявлення придатності військовослужбовців до несення служби.

Так Х. Ремшмідт пропонує шляхи встановлення балансу у розгляді поведінкових девіацій особистості. Він зазначає, що у галузі права, напр. у судовій психіатрії, звучується поняття "психічна хвороба". Розширене поняття в даний час зустрічається частіше – до категорії психічних захворювань відносять будь-які соціальної проблеми і життєві проблеми особистості, зокрема асоціальну і делінквентну поведінку. Х. Ремшмідт, щодо можливого розвитку психічних захворювань, виділяє групи ризику й об'єднує їх загальним соціально-психологічним критерієм, який назвав соціально-психологічною некомпетентністю особистості, яка має різні обставини:

1. Пов'язані з порушеннями діяльності головного мозку (проявляються саме в період дорослішання в різних формах асоціальної поведінки);
2. З відхиленнями у розвитку у дітей із хронічними захворюваннями;
3. Дітей хворих батьків, в тому числі соматичними захворюваннями;
4. Дітей із екстремальних соціальних груп (низький соціально-економічний статус);
5. Дітей із негармонійних сімей; які проживають в дитячих установах.

"Відповідність поведінки" в ситуації може бути парадоксальною, коли "норма" сама виявляється "анормальною". Девіантна поведінка може бути позитивною, що змінює застарілі норми і об'єктивно сприяє прогресу, а негативна об'єктивно перешкоджає розвитку або існуванню.

Дослідження В.Д. Менделевич і Л.Р. Вафіна довели, що наркомани є більш творчими особистостями, ніж здорові. Говорячи, що багато осіб з девіантною поведінкою – це творчі люди, можна припустити, що їх поведінка у тому

числі спровокована активним творчим пошуком, має ознаки дезадаптивності. Відмінність протікання творчої активності при полярних формах поведінки виявляється в тому, що для справжньої творчості (ідеальної норми) задоволення надає сам процес пошуку, а негативний результат тільки посилює знання про предмет і сигналізує, що треба змінити напрямок пошуку. А для девіантної пошукової активності основна мета – результат у вигляді задоволення. Так само девіантна поведінка військовослужбовців може носити адаптивний (позитивний) характер в конкретній ситуації, але все ж "в його основі лежить прагнення до відходу від реальних життєвих проблем".

Виходячи з того, що психічно здоровий військовослужбовець – це морально зріла, розумово розвинена, психологічно врівноважена людина, здатна освоїти в/спеціальність, адаптуватися до в/служби і подолати психофізичні навантаження, не отримавши при цьому тривалого розладу здоров'я, А.Г. Маклаков пропонує для позначення девіантної поведінки використовувати термін "поведінка, що відхиляється", підкреслюючи "граничний", перед-патологічний характер поведінкових порушень. Для суспільства це певний сигнал про ускладнення внутрішньо-особистісного розвитку. В.В. Козлов вказує на позитивність девіантних проявів особистості в період кризових переживань. Він описує адаптаційний компенсаторний механізм девіантної поведінки як формування конфліктної напруги між рівнями психіки, що викликає компенсаторні феномени – соціальні девіації. Такі поведінкові девіації, сигналізують суспільству, що суб'єкт поведінки знаходиться в небезпеці, відображаючи при цьому специфіку проблем, що викликала ця поведінка. Наприклад, у випадку, коли людина схильна до створення співзалежних відносин, висока ймовірність виникнення у неї наркозалежності, алкоголізму, або суїцидальних тенденцій у разі підвищеної віктимності.

Є.В. Змановский, наприклад, при розгляді судово-психологічної експертизи в якості форми психолого-соціальної роботи в системі профілактики девіантної поведінки пропонує проведення комплексних психолого-психіатричних експертиз якомога більшому числу військовослужбовців, що знаходяться під слідством у зв'язку з девіантно-делінквентною поведінкою. Автор вважає, що це могло б мати значення для виявлення саме соціально-психологічних факторів у генезі девіантної поведінки військовослужбовців, сприяти більш ефективному розмежуванню девіантної поведінки "при соціальних порушеннях і порушеннях психічного здоров'я". При цьому використання соціально-психологічного підходу в цих дослідженнях також було б значимо для розмежування сфер індивідуальної юридичної відповідальності девіантів і маніпулятивних впливів організаційно-професійного середовища, що дозволило б ефективніше організувати профілактику правопорушень у лавах Збройних Сил України.

На девіантну поведінку військовослужбовців, крім факторів психічного здоров'я-нездоров'я, вікових та особистісних особливостей накладають відбиток і умови служби: особливості взаємин, вікова та статева гомогенність особового складу військовослужбовців, чинники професійної спрямованості військової служби.

**ПОНЯТТЯ "ПОЛІКУЛЬТУРНОГО", "БАГАТОКУЛЬТУРНОГО",
"МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО" ВИХОВАННЯ (ОСВІТИ)
У ПРАЦЯХ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ**

Сьогодні існує багато точок зору на визначення "полікультурне виховання" і "полікультурна освіта". Це пов'язано з порівняно недавнім входженням поняття в наукову лексику (одне з перших нормативних визначень було сформульоване у 1977 році авторами Міжнародного педагогічного словника, виданого в Лондоні). Розглянемо деякі тлумачення поняття.

Полікультурна освіта:

– І. Колоколова – Залучення до етнічної, загальнонаціональної та світової культури, формування вміння і готовності жити в багатокультурному поліетнічному середовищі;

– В. Єршов – Формує відкритість особистості до розуміння і вивчення інших ціннісних основ, формує індивіда, що зберігає свою соціально-культурну ідентичність і прагне до розуміння інших культур;

– М. Курбієв – Система навчання і виховання, при якій учні теоретично і практично знайомляться з точно окресленим колом систематизованих знань і навичок, вироблених в рамках двох або декількох типів культур;

– О. Аракелян – Забезпечення полікультурної освіти, прилучення до культури свого етносоціума, виховання культури міжнаціонального спілкування;

– Карл Грант – Підтримує все розмаїття культур, індивідуальні відмінності учнів;

Полікультурне виховання:

– Н. Бордовська А. Реан – Культивує в людині дух солідарності та взаєморозуміння в ім'я миру і збереження культурної ідентичності різних народів;

– Л. Супрунова – Залучення до етнічної, загальнонаціональної та світової культур з метою духовного збагачення, а також розвиток планетарної свідомості і формування готовності та вміння жити в багатокультурному середовищі;

Багатокультурна освіта:

– Г. Дмитрієв – Спосіб протистояти расизму, упередженням, ксенофобії, упередженості, етноцентризму, ненависті, заснованої на культурних відмінностях;

Мультикультурна освіта:

– Н. Крилова – Допомогає становленню культурної ідентичності дітей та розумінню ними культурного розмаїття співтовариств, неминучості культурних відмінностей людей;

– Г. Палаткіна, А. Шафікова – Збереження і розвиток різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності, що існують в даному суспільстві, і передача цього спадщини.

СУТНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЛІЦЕЇСТІВ

Соціальні зміни в суспільстві викликали зміну парадигми військового виховання. В сучасних умовах вона передбачає перш за все виховання самостійності, творчості, ініціативи, відповідальності, уміння прийняти правильне рішення в складних, екстремальних умовах. Тому педагогічний процес військового ліцею, поряд з удосконаленням навчальної діяльності, потребує удосконалення організації виховного процесу і як результат сформованості патріотизму військових ліцеїстів.

Структура військово-патріотичного виховання військових ліцеїстів передбачає:

- оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки патріота держави. Це перший етап входження в систему виховного впливу, на якому діють норми, правила, особливості життєвої поведінки. Військовий ліцеїст стає членом певної соціальної системи – військового підрозділу, де вже діють певні правила, норми патріотизму, яких йому доведеться дотримуватись;

- формування почуттів, любові до України (стійких емоційних відношень військовослужбовця до явищ дійсності). Вони сприяють трансформації певних дій особистості із сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань, що робить їх стійкими, та активізації психічних процесів військових ліцеїстів;

- формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення суб'єкта до держави, її героїчного минулого). Переконання, що ґрунтуються на істинних знаннях, будуть, з одного боку, своєрідним мотивом діяльності, а з другого – "стрижнем" поведінки особистості. Тому виховання у військових ліцеїстів патріотизму і є формуванням у них психологічного "стрижня", без якого особистість буде безвольною, позбавленою власного "Я";

- формування умінь і звичок поведінки. Формування умінь (засвоєного способу виконання дій, який ґрунтується на сукупності набутих знань і навичок) і звичок (схильності військового ліцеїста до встановленого порядку у військовому ліцеї) потребує поступовості й систематичності та доцільності поставлених вимог, їх відповідності рівню розвитку військового ліцеїста.

Отже, військово-патріотичне виховання у військовому ліцеї повинне бути спрямоване на моральні цінності для забезпечення високого рівня морально-психологічної готовності до формування активної громадянської позиції, військово-професійних, морально-психологічних і фізичних якостей військових ліцеїстів, які будуть необхідні для захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Загальноприйнятою серед педагогів є думка про те, що виховання на основі цінностей – це провідний шлях формування особистості, її духовного світу, тому в сучасних умовах постає питання не лише про ціннісне виховання, але й про ціннісне навчання, тобто навчання, яке має своїм кінцевим результатом не знання, а формування "аксіологічного світогляду, який оперує ціннісними категоріями".

Процес соціалізації молодого покоління відбувається у тому числі в період навчання. Враховуючи це, на навчальні заклади покладаються завдання формування і розвитку моральних засад особистості, що лежать в основі усвідомленого і відповідального вибору життєвого шляху і утримують її на усіх етапах життєдіяльності в межах традицій духовності. Безпосередньо перед науково-педагогічним складом постає першочергове завдання – допомогти майбутнім фахівцям сформувати систему ціннісних орієнтацій, обумовлених вимогами сучасної цивілізації; адаптувати до неї позитивні духовні традиції, накопичені упродовж тисячолітньої історії, подолати стереотипи і звички, які перешкоджають активному процесу становлення особистості.

У результаті аналізу фундаментальних досліджень можна дійти висновку, що соціалізацією вважається процес залучення людини до соціальних цінностей і норм, оволодіння нею соціальним досвідом і знаннями, формування у неї відповідних соціальних якостей, завдяки чому вона стає рівноправним членом суспільства, реалізує набуті знання і якості.

Оскільки соціалізація особистості відбувається впродовж усього життя людини, то можна говорити про певні періоди її становлення, що характеризуються своєрідними підходами та особливостями. Первинна соціалізації відбувається в дитинстві. Вторинна соціалізація – входження людини в нові сектори суспільства, у якому вона живе.

Під соціокультурними процесами розуміється сукупність важливих змін, що відбуваються у сфері духовної культури суспільства, які виявляються у вигляді активної участі його членів в створенні, а також засвоєнні культурних цінностей. Вони включають і обмін цінностями культури, який відбувається як усередині країни, так і між різними країнами, націями, народами.

Для організації роботи з формування соціокультурних цінностей необхідно чітко уявляти особливості цього процесу, спрямовувати навчальну діяльність на визначену мету соціалізації курсантів та враховувати можливі негативні фактори. У цьому аспекті особливого значення набуває поняття "соціокультурне формування особистості".

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВІЙСЬК У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Як відомо, обстановка сучасного бою висуває надзвичайно складні вимоги до морально-психологічного стану (МПС) особового складу. Основою здійснення планування морально-психологічного забезпечення (МПЗ) в цілому, є оцінювання МПС особового складу військ.

МПС особового складу вивчається з метою: визначення його рівня і спроможності впливати на хід виконання бойових (навчально-бойових) та інших службових завдань; прогнозування реакції можливих дій особового складу в ході виконання бойових завдань; визначення ефективних заходів МПС особового складу, ефективності МПЗ в цілому; кореляції управлінських рішень з питань організації діяльності та застосування військ, організації заходів МПЗ та ін.

В цілому, до змісту роботи командування щодо аналізу та оцінювання морально-психологічного стану особового складу входить: визначення мети та завдань оцінювання МПС особового складу; визначення критеріїв та показників рівня сформованості МПС; виявлення об'єктивних і суб'єктивних факторів що впливають на МПС; визначення джерел отримання інформації про МПС військ, можливого використання методів збору інформації та методик оцінювання; оцінювання МПС особового складу; встановлення рівня сформованості МПС особового складу; формулювання висновків та пропозицій.

Точність отриманої інформації щодо МПС стану особового складу підрозділу чи військової частини в цілому буде значно вищою, коли дані, отримані під час експертного опитування, будуть підтверджені і в результаті проведення додаткових заходів.

У процесі оцінювання можуть використовуватись наступні методи збору інформації: бесіда з командирами, офіцерами штабів, заступниками командирів по роботі з особовим складом роботи тощо; опитування різних категорій особового складу; спостереження за конкретними військовослужбовцями, військовими колективами; додаткових заходів психологічного діагностування: тестування, анкетування, збору та аналізу незалежних характеристик, соціометрії та упорядкування соціограм, виявлення морально-психологічного клімату у підрозділах військової частини тощо; аналізу попередньої бойової діяльності.

Отже, МПС – поняття багатфакторне та різнобічне за своїм проявом. Тому при вирішенні цього завдання необхідно застосовувати системний та комплексний підхід, який визначає застосування різних методів та методик аналізу й оцінювання МПС.

*к.політ.н. Турченко Ю.В. (ВІКНУ),
Параніч О.П. (ВІКНУ),
Мукогоренко О.С. (ВІКНУ)*

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сьогодні характер україно-російських відносин не можна розглядати у відриві від проблем глобалізації, розширення Європи та визначення місця обох держав у цих процесах. В контексті формування глобальної моделі взаємодії держав у процесі їх інтеграції у світове співтовариство і Україна, і Росія зацікавлені, перш за все, в інтеграції з урахуванням їх національних інтересів. Така інтеграція обумовлюється необхідністю об'єднання зусиль двох країн у протистоянні зростаючим загрозам безпеці – екологічним катастрофам, тероризму, торгівлі зброєю, нелегальної міграції тощо.

Враховуючи анексію Криму Росію та протистояння, яке відбувається на сході нашої країни, відносини України і Росії набувають все більш прагматичний характер, все частіше виходячи за межі тих відносин, які традиційно називають міжнародно-правовими. Головною проблемою україно-російських відносин є європейська інтеграція України та поступовий вихід із зони геополітичного впливу Росії.

Суттєвим є і той факт, що україно-російські відносини все частіше є чинником європейської та глобальної безпеки. На думку багатьох експертів, сьогодні, україно-російські відносини мають характер найбільш важливих в Європі, так як слугуватимуть прикладом для незалежних держав у їх входженні в незалежну Європу.

Таким чином, цілісний аналіз комплексу взаємовідносин України та Росії в геополітичному просторі свідчить, що протистояння час від часу може загострюватися. Це пов'язано, насамперед, з певними розбіжностями в основних зовнішньополітичних цілях і завданнях України та Росії. Слід зазначити, що теоретичною основою сучасної геостратегії Росії є доктрина "багатополярного світу", що передбачає створення такого світового порядку, де був би виключений диктат однієї або групи країн. Розуміючи під «полюсами» інтеграційні об'єднання держав, Росія вважає країни СНД, включаючи Україну, зоною свого геополітичного впливу. Саме це прагнення Росії зберігати, а в подальшому – і посилювати контроль за ситуацією в межах пострадянського простору, не збігається зі стратегічними інтересами України, яка обрала шлях асоціації з європейським союзом та євроатлантичної інтеграції.

Відповідно, між Україною і Росією існують значні розбіжності в питанні про характер взаємовідносин з Європейським Союзом (ЄС). Росія, яка прагне стати самостійним геополітичним центром, вибудовує свої відносини з ЄС як з іншим, рівновеликим центром геополітичного впливу. В той час як стратегічною метою України в європейському інтеграційному процесі, за оцінкою українських експертів, є прагнення зменшити тиск Росії на пострадянському просторі. Саме цим, визначається найбільш глибоке протиріччя в україно-російських відносинах.

ПОЧАТКОВА ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ЮНАКІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Навчально-виховної процес та патріотичне виховання молоді в період бойових дій на сході України потребують перегляду, особливо тематичні плани в загальноосвітніх навчальних закладах з посиленою військово-фізичною підготовкою. Політика колишнього керівництва Держави згідно військової доктрини України, передбачала позаблоковий статус з нейтралітетом, згідно якої не передбачалося ведення бойових дій з арміями суміжних з Україною держав.

Події які почались в лютому місяці 2014 року на Майдані Незалежності, АР Крим, Донецької та Луганської областях та інших регіонах України звернули увагу громадян незалежної України до Збройних Сил та інших силових структур, оскільки виникла необхідність захисту незалежності та територіальної цілісності Держави. Події березня 2014 року мають продовження по сій день, вони змусили інші держави Європейського союзу звернути увагу на власні Збройні Сили. Це пов'язано з процесом комплектування власних Збройних Сил кожної держави особовим складом та озброєнням, патріотичним вихованням молоді, підготовкою майбутнього покоління молоді, спроможного захистити Вітчизну.

Виникає необхідність ретельно вивчити попередній досвід підготовки молоді в загальноосвітніх закладах з посиленою військово-фізичною підготовкою іноземних держав, держав колишнього СРСР , врахувати помилки та недоліки навчально-виховного процесу, взяти на озброєння найкращі надбання в галузі освіти.

Одним із напрямків реформування довузівської освіти в Україні є створення системи ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою, яка регламентується Постановою Кабінету Міністрів України з 28.04.99 року № 717 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 105 (105-2001-п) від 07.02.01 № 1402 (1402-2003-п) від 04.09.03), Указом Президента України від 25.10.02 № 948 (зі змінами) "Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді", Розпорядженням Президента України від 11.05.99 № 94/99-рп "Про розширення мережі ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою" та іншими нормативно-правовими документами.

Навчально-виховної процес та принципи функціонування та діяльності колективів системи військово-навчальних закладів формують вимоги до ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою з позицій системології, які враховуються при формуванні навчальних планів і змісту освіти, принципів організації навчального виховного процесу, визначенні оптимальної організаційної структури ліцею та його елементів, впровадження інноваційних і технологічних змін у змісті навчальних програм ліцеїв, системи діяльності педагогічного колективу та навчально-пізнавальної діяльності

ліцеїстів, при налагодженні організаційно-структурних і інформаційно-комунікаційних зв'язків між викладачами, ліцеїстами, батьками ліцеїстів, адміністративно-управлінською ланкою ліцею та державою як замовниками на підготовку кадрових військових.

До таких вимог відносяться:

- легкість керування ліцеєм із посиленою військово-фізичною підготовкою;
- міцність навчально-виховного процесу ліцею;
- гнучкість навчально-виховного процесу у ліцеї;
- активність та надійність внутрішніх міжпредметних зв'язків організації навчально-виховного процесу;
- відкритість системи організації навчально-виховного процесу ліцею;
- захищеність системи організації навчально-виховного процесу ліцею;
- економічність системи організації навчально-виховного процесу ліцею;
- розумне розташування навчального закладу.

Легкість керування ліцеєм із посиленою військово-фізичною підготовкою можлива в тому випадку, коли мінімальне число керівних установ, визначена кількість навчальних закладів такого типу, достатня командирів і кількість педагогічних працівників.

Міцність організації навчально-виховного процесу навчального закладу забезпечує матеріальна та навчальна база з необхідної кількості педагогічних кадрів.

Гнучкість необхідна для внесення змін до навчально-виховного процесу, для поліпшення якості підготовки ліцеїстів.

Активність та надійність внутрішніх зв'язків навчально-виховного процесу надає можливість враховувати міжпредметні зв'язки, наступність, безперервність та плановість військової освіти.

Відкритість – потрібна системі військової освіти для встановлення та підтримки зовнішніх зв'язків, недопущення негативних проявів у загальній системі освіти.

Захищеність системи військово-навчального закладу на правовій основі надає можливість виключити некомпетентне втручання у військову систему освіти не професійних осіб.

Економічність системи військово-навчального закладу в цілому, і зокрема її складових, полягає в раціональному та економічному використанні ресурсів, зведення до мінімуму витрат часу і фінансово-матеріальних ресурсів, педагогічно доцільному використанні людських ресурсів військово-навчального закладу відповідно до соціального призначення.

Розумне розташування навчального закладу передбачає правильний вибір місця розташування, компактне місце знаходження матеріально-технічної бази військово-навчального закладу, навчальних, лабораторних корпусів, полігону та житлового фонду.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВИХ УМОВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Військово-професійна діяльність часто проходить в особливих, несприятливих, екстремальних та інших умовах військової служби. Особливими умовами військової служби називається діяльність, яка пов'язана з епізодичною, тимчасовою або непостійною дією екстремальних факторів, а екстремальними умовами – коли екстремальні фактори діють постійно та викликають неугодженість різних систем організму людини при мобілізації резервів. Понад-екстремальні умови викликають повну неможливість продовжувати діяльність та патологічні зміни в організмі, коли мобілізуються “аварійні” резерви. Особливі умови призводять до зниження функціонального тону військовослужбовців, до певних відхилень у його емоційній сфері, до невпевненості, що викликає зниження розумових і фізичних можливостей людини.

Особливі умови військової діяльності різноманітні, але найбільш значущими з них є:

- умови постійної небезпеки для життя і здоров'я військовослужбовців, знаходження під загрозою застосування різних видів зброї та бойової техніки;
- випробування позбавленнями і труднощами, вплив великих фізичних навантажень, пов'язаних з військово-професійною діяльністю, які порушують раніше встановлений життєвий режим;
- робота в умовах нервово-психічного напруження у зв'язку з інтенсивною розумовою діяльністю (іноді тривалий період часу);
- умови емоційного напруження в результаті виконання незвичайної, відповідальної трудомісткої роботи в умовах дефіциту часу;
- виконання навчально-бойових та реально-бойових завдань при несприятливих умовах зовнішнього середовища і клімату;
- робота в умовах під впливом емоційних чинників, пов'язаних з масовими стихійними лихами, панікою;
- незвичні умови дій в темний час доби або в умовах обмеженої видимості;
- вплив умов перевантаження, кисневого голодування, гіподинамічного режиму, захитування;
- діяльність під впливом шумів різної інтенсивності, загазованості (запиленості), електромагнітних полів, проникаючої радіації та іонізуючих випромінювань, в умовах обмеженої рухової активності.

Таким чином, раціональний підхід до підбору засобів, форм і методів фізичної підготовки, що забезпечує нормальне функціонування всіх систем організму військовослужбовців в особливих умовах, з оптимальним використанням природних модифікаторів, спрямовано на адаптацію військовослужбовців, значимість якої на різних етапах військової служби в зазначених умовах неоднакова.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОГО РІВНЯ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Під психологічною готовністю офіцерів оперативно-тактичного рівня ЗС України до управлінської діяльності ми розуміємо цілеспрямований процес формування психологічних рис та типологічних властивостей, які не тільки забезпечують збереження заданих параметрів здійснення управлінської діяльності, а й сприяють формуванню, збереженню і розвитку в офіцерів таких властивостей, що забезпечують їх високу когнітивну активність і здатність протистояти психотравмуючим чинникам управлінської (навчально-бойової) діяльності.

Розробивши концепцію підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до управлінської діяльності стане можливим коригування форм і методів навчально-виховної роботи з урахуванням необхідності активізації індивідуально-психологічних здібностей офіцерів-керівників, оволодіння ними практичними уміннями та навичками щодо здійснення управлінської діяльності.

Ефективність підготовки офіцерів – майбутніх військових управлінців оперативно-тактичного рівня забезпечують такі психологічні, зокрема соціально-психологічні, чинники:

- розв’язання реальних проблем управлінської діяльності та засвоєння задля цього нових методів і засобів сентенційної управлінської діяльності;

- ставлення до процесу підготовки як до одного із видів дослідницької діяльності, у якій офіцер оперативно-тактичного рівня виступає активним суб’єктом. Це створює додаткову мотивацію і підвищує якість опанування нових знань і ідей;

- орієнтація підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня не тільки на професійний розвиток, а й на розвиток особистості, зміну її поглядів, норм, уміння діяти у будь-яких ситуаціях;

- використання послідовностей "від знань – до практичних дій" і "від дій до знань". При цьому забезпечується вибірковість і мотивація звернення до необхідної інформації;

- інтенсивне заглиблення у проблему, відволікання від сторонніх справ завдяки глибинній концентрації на матеріалі. Це зумовлює забезпечення розкриття внутрішніх резервів особистості, нереалізованих і нових здібностей.

Ефективність підготовки до управлінської діяльності підвищиться, якщо у процесі формування спеціальних навичок в офіцерів оперативно-тактичного рівня підготовки буде використана адресна програма, яка враховуватиме структуру й зміст управлінської діяльності офіцерів.

За підсумками аналізу дослідження можна виокремити такі напрями щодо оптимізації психологічного супроводу підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до майбутньої управлінської діяльності:

1. В процесі здійснення військово-професійної діяльності, офіцерам необхідно надавати більше самостійності під час прийняття рішень, розвивати упевненість у своїх діях, сприяти усвідомленню ними неможливості досягти повної раціональності в прийнятті рішень. Оскільки досвідчені офіцери мають більш високу самооцінку своїх можливостей і більшою мірою прагнуть до самостійного прийняття рішень у несприятливій ситуації, доцільно проводити роботу щодо розвиненості у них адекватного уявлення про свої можливості й характер впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища організації на подальший розвиток ситуації.

При роботі з менш досвідченими офіцерами слід застосовувати психологічні тренінги, спрямовані на розвиток їх упевненості у тому, що зусилля з подолання несприятливої ситуації є необхідними і таким чином сприяти підвищенню рівня відповідальності за сформовану ситуацію й усвідомленню можливостей впливу на неї.

2. В організації управлінської діяльності, офіцерам доцільно надавати більше свободи, що сприятиме прийняттю на себе відповідальності за сформовані рішення й посиленню мотивації до активної діяльності з подолання можливих негативних впливів. Так, потрібно підвищити рівень довіри між офіцерами різних рівнів, що забезпечить свободу дій фахівців та управлінських контролюючих структур.

Такі заходи сприятимуть стимулюванню творчого потенціалу, роз'ясненню особливостей корпоративної діяльності, а також підвищенню рівня усвідомлення причетності офіцерів до ефективної діяльності, відповідальності за результати роботи і рівня довіри між різними ланками управління.

3. Доцільно підвищувати рівень відповідальності офіцерів за результати прийнятих рішень та їх наслідки, оскільки багато з них вбачає причиною виникнення несприятливої ситуації зовнішні фактори. Навіть якщо таке сприйняття не зовсім об'єктивне, перекладання відповідальності на внутрішні фактори підвищує зацікавленість в усуненні помилок у діяльності, підвищує рівень пошукової активності, сприяє усуненню труднощів, зменшує "ефект набутої безпорадності".

Робота з офіцерами має актуалізувати внутрішній потенціал особистості, поліпшити ситуацію власними силами й виявити конкретні пропозиції всіх управлінців.

4. Необхідно сприяти підвищенню самооцінки офіцера завдяки регулярному проведенню психокорекційної та психопрофілактичної роботи.

Таким чином, необхідно зробити висновок, що проведений теоретичний аналіз та результати дослідження проблеми психологічного супроводу підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до майбутньої управлінської діяльності дозволили обґрунтувати методичні рекомендації щодо поліпшення управлінської підготовки у ВВНЗ.

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ НА СВІДОМІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Багато держав світу дотримуються принципу "армія поза політикою". Але за певних умов збройні сили можуть ставати функціональним суб'єктом політики, тобто певним чином брати участь в її здійсненні. Більше того, армія є гарантом зовнішнього суверенітету держави, тому вона ніяк не може знаходитися поза політикою.

Військовослужбовці, не дивлячись на свій особливий статус, є звичайними людьми – членами суспільства. Тому вони також беруть участь в політиці, є носіями певного рівня політичної культури та політичної свідомості як структурного компоненту останньої. Таким чином, військовослужбовці теж сприймають політичні символи. Тому вони можуть стати полем для політичного маніпулювання.

Політичний символ – це умовний образ політичного ідеалу, важливий засіб їх пропаганди і утвердження, а також вираз прихильності їх носіїв до певної політичної позиції. Політична символіка – це сукупність засобів, які надають політичному життю, політичній дії, різним формам матеріалізації політики підкреслено очевидний або прихований зміст, значення. Існує значна кількість різновидів політичної символіки. Кожен з них тією чи іншою мірою впливає на свідомість військовослужбовців. Наприклад, державні символи чи грошові знаки.

Але з огляду на специфічність даного питання доречно розглянути політичні ритуали. Наприклад, для будь-якого військовослужбовця парад не асоціюється з чимось політичним, а сприймається як належне, як обов'язкова умова життя в збройних силах. Але насправді будь-яке демонстрування живої сили та техніки має під собою політичний характер. По-перше, воно має зовнішнє спрямування – хизування перед сусідніми державами, а по-друге й найважливіше, це внутрішнє спрямування – демонстрування громадянам міцності збройних сил. Такий різновид масової ритуальної церемонії може виконувати функцію приховування реальних проблем і, відповідно, відвертання уваги. Військовослужбовці, безпосередньо перебуваючи в цій площині, починають самі жити цим символом. Тому що вони в цей час перебувають у формі маси, і це зумовлює відчуття нездоланної сили. Таким чином, воїни, виконуючи ритуал, теж стають об'єктом політичного маніпулювання з огляду на те, що вони є носіями такої ж буденної політичної свідомості як і звичайні громадяни. Але не слід говорити про те, що це є негативним моментом. Навпаки, у військовослужбовців з'являється відчуття могутності власної армії й почуття причетності до цього.

Таким чином, за допомогою різних видів політичної символіки можна здійснювати маніпулятивний вплив на свідомість військовослужбовців з метою отримання певних результатів, наприклад, у виховних цілях.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ

В умовах сучасного збройного конфлікту військова загроза зі сторони Росії в глобальному масштабі є критичною. Часті порушення державного кордону України терористичними збройними формування Російської Федерації а також недотримання прикордонного режиму в межах прикордонної території є причиною серйозних політичних, соціальних і економічних наслідків і призводить до військової агресії, нелегальної міграції та контрабанди зброї.

Сучасні пріоритети забезпечення прикордонної безпеки різко змінюються, а значення військової складової для нашої країни збільшилось. На сьогоднішній день існують реальні загрози що складають передумови для ескалації проблемних питань на Сході України. Так загостренню ситуації на Сході України сприяє:

- незавершеність процесів делімітації та демаркації державного кордону України з Російською Федерацією;
- прояви сепаратизму на Сході України;
- прихід до влади в Російській Федерації радикально настроєних сил проти діючої української влади;
- нарощування військового потенціалу та воєнної активності Росії в прикордонних районах з Україною;
- активна підтримка дій сепаратистів Російською Федерацією;
- інформаційні диверсії з боку Росії (пропаганда в ЗМІ насильства в Україні);
- надання зброї та військової техніки терористичним військовим угрупованням Російською Федерацією;
- низька здатність сектору безпеки забезпечувати надійний захист від існуючих і потенційних загроз.

Сиротенко С.Б. (НУОУ)

ІНДИВІДУАЛЬНО-ЦІННІСТНІ ВЛАСТИВОСТІ ПСИХОЛОГА У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність даної статті полягає в тому, що в ЗСУ існує інститут військових психологів, але при його створенні виникло, і з часом набуває все більшої ваги протиріччя між внутрішнім змістом понять "офіцер підрозділу" та "психолог", і розумінням свого місця і ролі данною посадовою особою. Все це обумовлює потребу Збройних сил України в наявності психологів. Його місце в військовій ланці – роті, батальйоні, бригаді? Які в нього повинні бути обов'язки? Ці питання постають перед керівництвом збройних сил.

Актуальність теми полягає в тому що потрібно з'ясувати, виходячи з умов виконання обов'язків, якими ціннісно-особистісними властивостями повинен володіти військовий психолог.

Особистість проявляється у здібностях людини, у їх домінуючих потребах, інтересах, схильностях, у рисах характеру, у почутті власної гідності, у світогляді, системі знань, умінь, навичок, у рівні розвитку інтелектуальних, творчих процесів, в індивідуальному стилі діяльності й поведінки, у типі темпераменту, в характеристиках емоційної та вольової сфери тощо.

Індивідуальність формує важливу характеристику особистості людини, яка забезпечує властивий тільки їй стиль взаємозв'язків з навколишньою дійсністю. Важко знайти ціннісно-особистісні якості, однаково важливі для цивільних та військових психологів, які працюють у різних умовах та з різними категоріями "клієнтів".

Робота військового психолога спрямована на підвищення ефективності діяльності військовослужбовців, підтримку їхньої психологічної стійкості й морально-психологічного стану.

Професія військового психолога є багатограною. Це людина в пагонах, яка повинна добре знати військове середовище, мати уяву про порядок виконання завдань. Нажаль, на відміну від цивільних психологів, робота військового психолога, як і робота інших військових фахівців, не обумовлюється виконанням визначених в керівних документах обов'язків. Військовий психолог – офіцер це людина, яка постійно знаходиться серед військовослужбовців, працює в колективі, виконує разом з ними завдання, які іноді виходять далеко за межі обов'язків і професійної діяльності психолога.

Щоб розібратись якими ціннісно-особистісними якостями повинен володіти військовий психолог треба з'ясувати в яких умовах він працює, які обов'язки на нього покладаються. Робота військового психолога припускає часту зміну видів і об'єктів діяльності. Але це не все, він повинен як офіцер займатись бойовою підготовкою, здавати заліки з основних предметів бойової підготовки в тому числі і фізичної підготовки, разом з підрозділом виходити на польові виходи, заступати в наряд, а іноді і в варту – начальником варті. Під час виконання цих завдань він стає часткою колективу. На нього дивляться, його оцінюють, як солдати так і офіцери. Формується особистісна уява та ставлення до нього з боку кожного військовослужбовця.

Професійне й особистісне в діяльності психолога дуже часто бувають тісно пов'язані. Важко бути в особистісному плані одним, а в професійній діяльності зовсім іншим. Тому ціннісно-особистісні якості становлять важливий фундамент професійної успішності військового психолога.

Виходячи з вище перерахованого, на наш погляд, військовий психолог повинен мати наступні ціннісно-особистісні властивості:

- доброзичливість, поважне відношення до людей, чуйність, альтруїстичність, гуманність, інтелігентність;
- відповідальність, організованість, оптимізм, відкритість, допитливість;
- спостережливість, самостійність суджень, гнучкість поведінки, здатність до рефлексії своїх переживань;
- невимушеність, природність і щирість у спілкуванні, стійкість до стресу, емоційна стабільність, здатність до співпереживання;
- наполегливість та терплячість – вольові якості;

- здатність до співпереживання;
- уміння зрозуміти стан військовослужбовця;
- відсутність надмірної самовпевненості й віри в непогрішність своїх психологічних висновків;
- наявність адекватної самооцінки, розуміння індивідуальної особливості своєї особистості, свої здатності, сильні й слабкі сторони характеру. При цьому корисно знати способи компенсації власних особистісних недоліків;
- професійна компетентність;
- вірцевість;
- розвинута психомоторика.

Всі ці вище перераховані ціннісно-особистісні якості військового психолога повинні формувати авторитет психолога, який в свою чергу повинен допомогти йому у спілкуванні з військовослужбовцями різних категорій й надання їм необхідної психологічної допомоги.

Таким чином, діяльність військового психолога – це досить складна й відповідальна область професійної діяльності. Вона вимагає відповідних ціннісно-особистісних властивостей, професійної майстерності, тому що зачіпає не тільки долі людей, але й сприяє зміцненню боєздатності частин і підрозділів.

У цьому зв'язку психолог у першу чергу зобов'язаний керуватися соціально-етичними вимогами у своїй роботі. Серед них – не нашкодь, дотримання таємниці, наукова обґрунтованість, об'єктивність висновків і ефективність пропонованих практичних рекомендацій.

к.психол.н., доц. Сірий А.В. (ВІКНУ)

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР МІГРАЦІЇ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ

Для нашої країни питання, які пов'язані з територіальними переміщеннями населення, особливої гостроти набули у зв'язку з розпадом радянської держави. На даний момент міграція є одним з найважливіших джерел поповнення людських ресурсів в умовах демографічної кризи та необхідності переходу до інноваційної економіки. Поки державою розробляються різні кроки по вирішенню питань народжуваності, регулювання внутрішньої і зовнішньої міграції, дослідники розглядають територіальні переміщення з різних сторін, оцінюють значимість тих чи інших факторів. Одним з таких факторів, який дозволить розглянути міграцію в новому ракурсі, на наш погляд, є соціальний капітал.

Не вдаючись в еволюцію уявлень про соціальний капітал, відзначимо лише, що першим, хто надав перше соціологічне осмислення даного поняття, був П. Бурдьє. Він визначив його як "Сукупність реальних або потенційних ресурсів, пов'язаних з володінням стійкою мережею більш-менш інституціоналізованих відносин взаємного знайомства і визнання – іншими словами, з членством в групі".

Евристична цінність соціального капіталу, на думку А. Портеса, полягає в двох моментах: він фокусує увагу на позитивних ефектах комунікабельності і нематеріальних формах капіталу, які можуть виступати в якості джерела влади та впливу. Його функціонування залежить від контексту застосування – це може бути джерело соціального контролю, сімейної підтримки та отримання доходів за рахунок мережевої підтримки.

Одними з перших, хто розглянув соціальний капітал як фактор міграції населення, були Д. Массей, А. Паллоні й інші їхні співавтори. Роботи, присвячені вивченню соціального капіталу та мереж як факторів міграційних намірів і міграційного поведінки, в більшості випадків належать зарубіжним вченим, вітчизняні вчені тільки набирають обертів в дослідженні даного напрямку.

Соціальний капітал як фактор міграційних переміщень, на наш погляд, володіє значним потенціалом у розкритті неформальній боку територіальних переміщень, прихованої від очей спостерігача. Мігранти, продумуючи траєкторію свого переміщення, орієнтуються на найближче оточення, коло знайомих, тобто на свій соціальний капітал; вони відтворюють неформальні практики взаємодії, що сприяють досягненню намічених цілей (переїзду, працевлаштування на новому місці і т.д.). Т.І. Заславська зазначає, що "сьогодні йде активний процес інституціоналізації не правових практик, тобто перетворення їх на стійкий, постійно відтворений феномен". Даний вид капіталу, що виникає внаслідок довірчих відносин, цінностей, однієї релігійної та національної приналежності і інших факторів, створює основу для формування певних каналів для потенційних мігрантів, за якими вони можуть отримати інформацію про переїзд, роботу та інших ресурсах.

Враховуючи зазначене вище, позитивний ефект функціонування таких каналів сприяє їх інституціоналізації, підвищенню числа мігрантів, що прагнуть розширити коло друзів, знайомих для отримання ресурсів за цими каналам. У цьому ракурсі міграційні переміщення почали розглядатися досить недавно, і це є сигналом до продовження пошукових робіт у цій області.

Тимчук О.С. (АСВ ім. гет. П. Сагайдачного)

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР МІГРАЦІЇ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ

Ветеранське визнання як запорука дієвості механізмів правового, соціального та інших аспектів захисту військовослужбовців у час закладення традицій контрактного комплектування ЗСУ

Одним із ключових аспектів підготовки військовослужбовця – захисника Батьківщини є закладення в ньому, як рівно і в суспільстві, твердого переконання, що його зречення в тій або іншій мірі (починаючи від сприйняття правових обмежень, встановлених законодавством, і статутами і завершуючи виконання бойової місії із ризиком втратити здоров'я або життя) буде оцінено державою та певним чином компенсовано через систему привілеїв, гарантій і прав.

Понад це, сьогоднішня практика постійно засвідчує гостроту сприйняття такого питання як ревізія пільг або гарантій для ветеранів військової служби самими ветеранами та, зрештою, і військовослужбовцями чинної служби.

Однією із причин і самої практики перегляду соціальних прав і гарантій ветеранів з боку державних установ, і неоднозначної інформаційної кампанії щодо підтримки або критики цієї діяльності, та, в результаті, відчуття власної незахищеності в соціальному та правовому відношенні для багатьох категорій військовослужбовців є відсутність місткого та водночас універсального формулювання такого статусу як комбатант, учасник бойових дій, як власне головного вираження від військової людини її покликання та служби.

Мова йде про те, що питання "комбатантства" досі перебуває в ідеологічній та політичній площинах і акцентує увагу суспільства на власне історичних подіях, в яких ті або інші комбатанти були учасниками – виконавцями певних наказів і виразниками своєї добровільної волі служити державі, суспільству, Батьківщині. І, як не парадоксально, саме таке зміщення є тим слабким місцем, яке унеможливорює ні ефективну військово-патріотичну роботу із виховання молоді, ні найоптимальніший підбір кандидатів для проходження військової служби, ні присвяти себе усім аспектам військового життя, яке мав би сповідувати військовослужбовець у період своєї служби (тут і індивідуальна підготовка, і полігони, і службова ієрархія тощо).

З названих мотивів в інтересах держави є розв'язання комбатантського питання хоча би за підходом, прийнятим у системі військового капеланства – духівник проявляє рівну увагу та діяльність по відношенню до всіх комбатантів, які потребують душпастирської опіки.

Тому індикатором розуміння цієї ситуації і, водночас, основою для змістовних перетворень в Збройних Силах України на етапі трансформації в контрактну армію стане питання щодо визначення статусу ветеранів національно-визвольної боротьби українського народу, зокрема тих, що об'єднані на сьогодні в громадських організаціях – Всеукраїнському об'єднанні ветеранів, Всеукраїнському братстві вояків ОУН-УПА, Спілці офіцерів України.

Це – одне з найболючіших питань. Суспільство й досі не пододало стереотипів щодо ідеології і діяльності цих організацій. Ми будемо демократичну країну (принаймні, ми про це говоримо), а суспільство, в якому одна частина громадян має всі права, а друга цих прав позбавлена, не може називатися демократичним, а така держава, де визнаються права одних, і нехтують правами інших, не може бути правовою.

Ми можемо погоджуватися із ідеологією і діяльністю ОУН-УПА, можемо не погоджуватися, але ми маємо пам'ятати, що ознака демократії – це визнання права іншого мати свою думку і відстоювати свої права. "Мені не подобається те, що ви кажете, але я ладен віддати життя за те, щоб ви мали можливість висловлювати свою позицію", – цей вислів А. де Токвілля став девізом демократів світу. Визнання статусу ветеранів ОУН-УПА і покликано виявити, наскільки толерантне наше суспільство. У цьому ключі актуальним є вивчення позицій різних політичних партій, зокрема Народного Руху України. Завдання даної статті – дослідити, чи здійснював НРУ заходи, спрямовані на визнання статусу ветеранів ОУН-УПА, і яких успіхів в цьому він зміг досягти.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ І КУРСАНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність дослідження проблеми психологічної адаптації курсантів (студентів) до навчальної діяльності у ВНЗ, та більш широко – до умов життєдіяльності в цілому, зумовлена тим, що студентська молодь, через відомі соціально-економічні проблеми, є однією з найменш соціально й психологічно захищених верств населення, хоча при цьому виступає носієм майбутнього інтелектуального потенціалу України.

Також актуальність зазначеної проблеми зумовлена й тим, що за даними дослідників, показники психічного розвитку та психофізіологічного стану сучасних студентів мають виражену тенденцію до погіршення, що виявляється у зниженні ефективності функціонування у них сенсорних і сенсомоторних систем, погіршенні пам'яті та уваги, підвищеній стомлюваності, зменшенні загальної ефективності розв'язання навчальних завдань, зниженні показників мотивації навчальної діяльності. За останні 20 років зафіксовано значне погіршення рівня фізичної підготовленості та стану здоров'я, зниження адаптаційних можливостей молодих людей. При цьому, у ВНЗ заходи, пов'язані із психофізіологічним забезпеченням навчальної діяльності студентів (їх адаптації до умов навчання та життєдіяльності), прогнозуванням динаміки їх адаптаційних процесів та їх оптимізацією практично не здійснюються. Хоча й можна відзначити загальну тенденцію підвищення в останні роки уваги психологів та педагогів до проблеми психологічної адаптації курсантів (студентів) до навчання у ВНЗ в цілому.

Д.А. Андрєєва обґрунтовує поняття "адаптації студентів до умов ВНЗ" як процес вироблення оптимального стилю, режиму цілеспрямованого функціонування особистості в конкретних умовах, коли фізичні і духовні сили людини спрямовані на виконання нових навчальних і діяльнісних завдань. Це, на думку дослідниці, досягається особистісною інтеріоризацією нових зовнішніх умов життєдіяльності, коли людина при цьому може набувати особистісних властивостей, а не лише пристосовується, "звикає" до умов предметної діяльності.

У зазначеному контексті психологічна адаптація постає інтернативним процесом інтеграції особистості до умов навчального середовища у ВНЗ, що проявляється не лише в пристосуванні курсантів (студентів) до нових соціальних функцій, але й у їх перетворенні відповідно до власного осмислення й особистого оволодіння ними. У зв'язку з цим аналіз адаптаційних процесів особистості у ВНЗ неправомірно зводити до репродуктивного пристосування до нової студента. Як вважає Б.А. Рудов, необхідно враховувати активну взаємодію двох сторін процесу: творчо діючої свідомої особистості та якісно нових умов її функціонування в новому соціальному угрупованні – групі однокурсників, викладачів, кураторів.

У процесі психологічної адаптації курсантів спостерігається трансформація різних аспектів цілісної системи міжособистісних відносин у навчальному колективі, має місце процес зміни психологічного стереотипу поведінки, їхньої "Я-концепції", що постає певним індикатором внутрішньоособистісної перебудови особистості.

ДОГОВІР ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ТА СПОСІБ ВИХОДУ З НЬОГО

Поширення атомних технологій в 1950-60-х. роках викликало занепокоєння в основному дрібних держав, які боялися, що їхнє озброєння більше не зможе їх захистити, а створювати власну ядерну зброю ці держави не могли чи не хотіли. Тому в 1961 році Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію про те, що необхідно підписати договір, який би забезпечив нерозповсюдження ядерної зброї. Розробка цього договору проходила в комітеті з вісімнадцяти держав у 1961–1968 рр.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) був схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 1 червня 1968 р. і набув чинності після ратифікації державами-учасниками 5 березня 1970 р. ДНЯЗ передбачав, що держави, які не володіють ядерною зброєю зобов'язуються не проводити жодних досліджень у цій сфері. А держави "ядерного клубу", згідно з договором брали курс на поступове ядерне роззброєння. Одночасно, держави, що володіли ядерною зброєю надавали гарантії захисту неядерним державам. Зазвичай, у Договорі вбачають три основні принципи: нерозповсюдження, роззброєння та мирне застосування. Така концепція ставиться під сумнів тими, хто переконаний у тому, що ДНЯЗ, як це впливає з його назви, головним чином спрямований на нерозповсюдження, і тими, хто хвилюється через те, що система "трьох принципів" означає, що всі три елементи однаково важливі.

Передбачалась і можливість виходу з договору. Для ДНЯЗ була прийнята та ж формула, яка передбачається Московським договором 1963 р., але з важливим доповненням, запропонованим Сполученими Штатами і підтриманим Радянським Союзом: про майбутній вихід з договору держава повинна не тільки попередити за три місяці інших учасників договору, а й поставити про це до відома Раду Безпеки ООН, причому в повідомленні повинна міститися заяву про виняткові обставини, які призвели до того, що дана держава виходить з договору. Це передбачає, що Рада Безпеки як орган, що несе за Статутом ООН головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки, може вжити заходів, які він вважає необхідними, для підтримки або відновлення миру і безпеки у разі виходу тієї чи іншої держави з ДНЯЗ.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї зробив величезний крок у сфері ядерного роззброєння і фактично зупинив поширення атомної зброї, яке відбувалося після Другої світової війни. Однак він містить і певні недоліки, зокрема, якщо питання нерозповсюдження ще, відносно, контролюється, то роззброєння ядерних держав стоїть на місці і фактично жодного прогресу в цьому напрямі не відбувається. Крім того є держави, що не приєдналися до ДНЯЗ, це Ізраїль, Індія та Пакистан, що також виступає дестабілізуючим чинником в міжнародних відносинах. Україна приєдналась до ДНЯЗ 14 січня 1994 р.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРА У ВІЙСЬКОВО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Постійний процес оновлення матеріально-технічної та технологічної основи різноманітних форм суспільної діяльності визначив пріоритетність відповідної підготовки майбутніх фахівців. Завдання інформатизації освіти визначили довготривалі тенденції вдосконалення військової освіти, зокрема вищої. Концептуальна спрямованість інформатизації освіти, що була визначена словосполученням "комп'ютерна грамотність", поступово змінювалася завдяки обґрунтуванню концепції "інформаційної культури".

Згодом напрацьоване розуміння соціального статусу інформатизації, здійснюваних глибинних перетворень соціальних комунікацій та інформаційного середовища, в якому вони реалізуються, було оформлено в так звану ресурсну концепцію, якою досліджувалися соціально-економічні сфери суспільного життя, де інформація набуває значення товару, стратегічної сировини.

Таким чином, відповідь на питання, які вимоги до обсягу необхідних знань, навичок і умінь, що має опанувати особистість в процесі свого становлення як інформаційно-культурної людини, можна знайти, аналізуючи науковий доробок стосовно інформаційної культури суспільства.

Формується нова культура суспільства – інформаційна культура. Процеси інформатизації примушують нас дивитися на світ новими очима, що потребує формування нового погляду, формування комп'ютерної грамотності та комп'ютерної культури, зміни самого мислення як елементу загальної культури людини. Таким чином, беручи до уваги наведену думку, можна зрозуміти, що "інформаційна культура" містить у собі, як свою складову, ще й "комп'ютерну культуру", що має як надособистісний, так і особистісний аспекти розуміння: "комп'ютерну грамотність", новий спосіб мислення тощо.

Інформаційна культура особистості є поняттям, що дає комплексну характеристику особистісних та професійних якостей, які відповідають вимогам суспільної та професійної діяльності, де визначальним чинником є всебічна інформатизація. Структурно вона містить дві складових: універсальну та інструментальну. Виявлені зв'язки, взаємовпливи, внаслідок яких зміни у змісті однієї із складових культури особистості спричиняють зміни у змісті інших, а також взаємопов'язаність складових універсального та інструментального рівнів, створюють певну цілісність інформаційної культури офіцера (далі ІКО).

Новітнім пріоритетом в освітній підготовці стає ІКО. Та внаслідок новизни цей пріоритет ще не набув необхідної деталізації змісту бажаного результату навчально-педагогічної діяльності, означуваного даним словосполученням. Залишається проблематичною субординація вимог до знань, навичок і вмінь, що, з одного боку, є традиційними для рівнів освіти, а з другого – тих вимог, котрі були обґрунтовані в різних концепціях інформатизації суспільства.

З огляду на це можна створити певне уявлення про ІКО через перелік специфічних в своїй інструментальній спрямованості знань, навичок і вмінь. Таке розуміння є цілком виправданим, проте несе досить вузький зміст. Більш широке розуміння ІКО створюється уявленнями щодо необхідних характеристик (взірців) розвитку універсальних знань, вмінь і навичок людини, як-от: тип та обсяг світобачення (світогляду), тип, стиль та методи мислення; характер, цінність та способи здійснення спілкування тощо.

Чаплінський Є.О. (КНУ ім. Т. Шевченка)

ВПЛИВ ЛІДЕРА НА ДОСЯГНЕННЯ ПОСТАВЛЕНИХ ЗАДАЧ У ГРУПІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Лідерство – це тип управлінської взаємодії, який ґрунтується на більш ефективному для даної ситуації поєднанні різних джерел влади і спрямований на спонукання людей до досягнення загальних цілей. Аналізуючи дане визначення, ключовими словами до розуміння поняття лідерства є ефективність, ситуація, ціль.

Конкретний лідер – втілення феномену лідерства. Лідер – особа, яка користується авторитетом, може впливати і впливає на членів групи, веде їх за собою, проявляє ініціативу, що обов'язково передбачає готовність взяти на себе відповідальність. Тільки воїн, який готовий взяти на себе відповідальність за всю групу, може бути лідером. Тільки воїн, який довів, що може ефективно організувати роботу і надихнути групу на досягнення поставленої задачі в певній ситуації може називатись лідером.

Отже, сутність лідерства полягає у тому, що група військовослужбовців визнає воїна своїм лідером тільки тоді, коли останній довів свою компетентність та корисність для неї. Лідер отримує владу, яку йому умовно делегують члени групи і для підтримки легітимності йому необхідно надавати групі можливість задовольняти власні потреби. В свою чергу, група задовольняє потребу лідера у владі над нею і надають останньому підтримку у досягненні завдань.

Як було визначено, лідер впливає на групу військовослужбовців, членом якої є і він сам. Від впливу лідера на групу значно залежить продуктивність роботи: за дослідженнями психологів наявність доброго настрою в групі підвищує продуктивність праці на 30 і більше відсотків, а за поганого – знижується на 45–50%. Офіцер повинен виявити групового лідера і працюючи, як з ним, так і з групою в цілому, використовувати цей резерв (потенціал) лідерського впливу для досягнення успіхів у бойовій підготовці. А в бойовій ситуації значення лідера зростає, бо за втрати командування у критичний момент група може впасти в паніку, що приведе до знищення наших воїнів, а, значить, до невиконання завдання знищити ворога до того, як загинеш сам.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ ЯК РЕАЛІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сфера фізичної культури і спорту є тією соціально-економічною системою, яка за своїм функціональним призначенням спроможна значно впливати на значну кількість потенційних загроз в сфері соціальної безпеки країни, а саме засобами фізичної культури і спорту можливо не тільки утримувати показники фізичного, інтелектуального, репродуктивного тощо здоров'я нації на відповідному рівні, а й покращувати їх, сприяти організації здорового способу життя населення, підвищити рівень продуктивності праці й навчання шляхом проведення реабілітаційно-рекреаційних процедур по відновленню працездатності працівників та підтримки її на високому рівні, із забезпеченням творчого довголіття, організації здорового дозвілля, здійснювати комплекс виховних та превентивних заходів щодо профілактики проявів низки вище згадуваних антисоціальних дій тощо.

Законодавцем визначено низку загроз національним інтересам і національній безпеці у воєнній сфері але поряд із тим приділено недостатньої уваги факторам, які значною мірою впливають на стан боєздатності збройних сил України та інших військових формувань. Так в чинному законі до них віднесено небезпечне зниження рівня забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних сил України, повільність у здійсненні та недостатнє фінансове забезпечення програм реформування Воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України, незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців тощо.

На нашу думку на рівень боєздатності Збройних Сил України має вагомий вплив якісний рівень організації, забезпечення та реалізації усіх видів підготовки особового складу. Не останнє місце в цих процесах відіграє підсистема галузі фізичної культури і спорту – фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність у виробничій сфері, яка представлена напрямом системи фізична підготовка у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних службах. Як зазначено у Законі України "Про фізичну культуру і спорт" фізична підготовка військовослужбовців є складовою частиною загальної системи навчання та виховання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань і спрямована на забезпечення фізичної готовності особового складу до професійної діяльності.

к.пед.н., с.н.с. Шемчук В.А. (НУОУ)

ПОВЕДІНКОВИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ ОФІЦЕРІВ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Основною закономірністю взаємодії офіцерів в проблемній міжособистісній ситуації є боротьба їх цілей і мотивів. Вона виражається в тому, що прагнення офіцера здійснити свої цілі, як правило, блокує задоволення інтересів опонента, перешкоджає досягненню ним своїх цілей.

Встановлено, що в більшості проблемних ситуацій офіцери найчастіше відстоюють службові інтереси. Інтереси, що відстоюються офіцером, не впливають на гостроту розвитку проблемної міжособистісної ситуації. В умовах проблемної міжособистісної ситуації задоволення інтересів однієї сторони веде до зменшення можливостей по задоволенню інтересів іншої.

Спільна військова діяльність є основною детермінантою взаємодії офіцерів в проблемній міжособистісній ситуації. Проблемні ситуації виникають найчастіше в основному виді військової діяльності офіцерів – в ході навчально-бойової діяльності. Службово-бойова діяльність служить могутнім прискорювачем та об'єктивним чинником розвитку ситуації. Чинник ієрархічних відносин діяльнісного типу є більш значущим порівняно з чинником міжособистісних відносин в аспекті впливу на виникнення і розвиток проблемних ситуацій.

У більшості проблемних ситуацій відбувається погіршення оцінки етичних рис опонента. При цьому, чим важче ситуація, тим більш низькі оцінки даються порядності опонента. Перекручування сприйняття іншого в умовах проблемної міжособистісної ситуації приводить до формування негативного образу цього іншого. Цей негативний образ в гострих, напружених і затяжних ситуаціях виявляється у вигляді "образу ворога".

Основною психологічною закономірністю комунікативного процесу в проблемній міжособистісній ситуації є розширення спектру і зростання кількості вживаних засобів впливу у поєднанні з ослабленням зворотного зв'язку. Для проблемних ситуацій, як і для буденних, характерним є найбільш часте використання засобів переконання.

Основною закономірністю поведінки офіцерів в проблемній міжособистісній ситуації є прагнення до реалізації такої стратегії поведінки, яка забезпечує досягнення поставлених цілей. Стратегія поведінки офіцера в проблемній міжособистісній ситуації може бути розглянута як його орієнтація по відношенню до ситуації, установка на певні форми поведінки у взаємодії з опонентом. Параметрами, якими описується стратегія поведінки, є жорсткість позиції офіцера і модальність його ставлення до опонента, тобто він розглядається як об'єкт дії або як суб'єкт взаємодії.

До особистісних чинників, що визначають вибір стратегії поведінки офіцера в проблемній міжособистісній ситуації, можуть бути віднесені: орієнтація мотивів учасників ситуації; переважаючий тип ставлення до навколишніх; рівень когнітивної складності особистості; ступінь порядності офіцера. Більш за все від особистісних особливостей залежить вибір конфронтаційної і маніпулятивної стратегій, меншою мірою – переговорної.

Основною закономірністю емоційної взаємодії офіцерів в проблемній міжособистісній ситуації є посилення регулюючої ролі емоцій і переживань в поведінці офіцерів. У проблемних ситуаціях вони є: індикатором важкості ситуації; регуляторами власної поведінки і поведінки опонента; проявом ставлення до останнього. Дослідження механізмів емоційної взаємодії показало, що відображення і особливо поляризація емоцій є деструктивними психологічними механізмами, а емпатія – механізмом конструктивної взаємодії офіцерів у проблемних ситуаціях.

ГУМАНІТАРНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Традиційне лісівництво не в змозі протистояти переважно утилітарним підходам у користуванні лісом, оскільки за своєю суттю склалося як напрямок діяльності, спрямований на збільшення виробництва промислової деревини. Відтак Україна характеризується одним із найнижчих у Європі відсотком заліснення і однією із найскладніших у плані екологічних проблем. Тому в лісовому господарстві (з його особливостями виробництва та управління) особливої ваги набуває проблема розвитку гуманітарно-орієнтованих аспектів лісівничої діяльності, що вимагають підготовки фахівців нового типу.

Запровадження у підготовці фахівців лісогосподарської галузі таких дисциплін як соціальна екологія, лісова історія, соціологія, психологія, психологія управління, правознавство та інших дисципліни соціально-гуманітарного циклу є ознакою психологічної адаптованості та інтересу до нової проблематики. Однак справжня основа навчальних програм підготовки майбутніх фахівців лісогосподарської галузі, може бути створена лише в результаті масштабного інтегрування, зведення в єдиний фокус традиційних для лісівничих вузів природничо-технічних та антропологічних дисциплін. У свою чергу в змісті суспільних дисциплін потрібно долати традиційний консерватизм надто абстрактних підходів. Вагома увага повинна приділятися космологічним проблемам, філософії техніки і природи, зосередженості на конфліктних вузлах сьогодення і варіантах особистого етичного вибору фахівця лісогосподарської галузі.

Гуманітарний і соціальний аспект підготовки фахівців лісогосподарської галузі пов'язаний із предметно-методологічними орієнтаціями соціології, політології, психології, культурології, антропології, які повинні скласти ядро суспільних дисциплін, метою яких є побудова сучасної ефективної національної лісової політики, що виходить за рамки розгляду лісів лише із економічних позицій, а буде орієнтована на біосферні і соціально-гуманітарні пріоритети.

Гуманітаризація підготовки фахівців дасть можливість усвідомлення вичерпання можливостей історично складеного лісового господарства, орієнтованого на використання лісових ресурсів. Триєдина сутність лісового господарства (економічна-екологічна-соціальна), яка здебільшого схилилася тільки в економічний бік, зрідка в екологічний, відтепер зможе набувати ознак стійкої збалансованості управління лісами в рамках лісових екосистем, покращення біосферної складової управління. Відтак економічна складова поволі втрачає абсолютне домінування в системі цінностей розвитку як глобального, так і національного рівнів.

Секція 4

ФІНАНСИ І ВОЄННА ЕКОНОМІКА

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ПРАЦІ ТА ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ В УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Розвиток ринкових відносин, який нині характерний для України, потребує створення ефективного механізму організації заробітної плати з метою підвищення мотивації праці і результативності господарювання. Заробітна плата є основним джерелом доходів працівників і найсильнішим мотиватором трудового потенціалу більшої частини населення.

Процеси євроінтеграції, що відбуваються в Україні, вимагають створення дієвої системи гарантованих соціальних стандартів, у тому числі щодо адекватної оплати праці. Відповідно, можна з впевненістю стверджувати, що у зв'язку з реформуванням системи обліку та інтернаціоналізації економіки в Україні актуальність проблеми оплати праці залишається на досить високому рівні. Облік праці і заробітної плати займає одне з центральних місць у всій системі обліку у військовій частині. З одного боку, це пов'язано зі ставленням до оплати праці власне працівників, для яких заробітна плата являється основним джерелом матеріальних благ. З іншого боку, з тим фактом, що суми, які спрямовуються військовою частиною на оплату праці, так чи інакше служать мірою, що визначає надходження податків і обов'язкових зборів у бюджет і фонди соціального страхування. Бухгалтерський облік і контроль повинні не тільки забезпечити фазу обліку і контролю засобів, які виділені на оплату праці, але і регулювати цей процес у відповідності з процесами, що здійснюються у суспільстві.

Правильна організація та вчасне забезпечення інформаційною базою обліку розрахунків з оплати праці – це запорука результативної діяльності підприємств в сучасних умовах господарювання. Тому перед начальником фінансово-економічної служби – головним бухгалтером стоїть завдання не лише ведення обліку і контролю оплати праці, але й урегулювання даного процесу відповідно до діючого законодавства. Варто зауважити, що така ділянка обліку, як облік розрахунків з оплати праці супроводжується чи не найбільшою кількістю законів, положень, інструкцій та інших нормативних актів.

Однією з найважливіших і складних ділянок роботи бухгалтера є облік праці і заробітної плати, який повинен забезпечити: контроль за кількістю працівників, використанням робочого часу та дотриманням трудової дисципліни; визначення відпрацьованого часу, ведення розрахунків з працівниками військової частини по заробітній платі і бюджетом та органами соціального страхування по утриманнях та відрахуваннях від заробітної плати. Під час аналізу заробітної плати фактичні показники порівнюються не тільки з плановими, а й з фактичними даними за минулі роки, що дає можливість встановити певні тенденції і закономірності. До того ж, аналізуючи ці показники, варто використовувати широкий спектр методів аналізу (індексний, факторний аналіз тощо).

Таким чином, будь-яке підприємство, установа, організація, в тому числі і військова частина зацікавлені в проведенні аналізу заробітної плати. Тому, що завдяки аналізу праці та її продуктивності можна визначити позитивні та негативні фактори, що впливають на господарську діяльність, спланувати шляхи нарощування обсягів діяльності без зміни кількості працівників.

*к.е.н. Бажан Л.І. (МННЦ ІТС),
Чистик О.М. (ВІКНУ)*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ ТА ПРОГНОЗ НА НАЙБЛИЖЧУ ПЕРСПЕКТИВУ

В умовах проведення АТО на сході України та нових геополітичних реалій невідкладними завданнями, які постають перед державою є: вжиття системних заходів щодо радикального поліпшення стану справ у сферах оборони і національної безпеки, налагодження діяльності оборонно-промислового комплексу держави, першочергове забезпечення потреб органів сектору безпеки і оборони в матеріально-технічних, фінансових ресурсах, озброєнні та військовій техніці, посилення соціального захисту учасників АТО та членів сімейних із них, хто віддав своє життя, відстоюючи суверенітет, незалежність і територіальну цілісність України, проведення зрозумілої для суспільства, відкритої і чесної кадрової політики.

Відповідно до Указу Президента України, яким затверджено рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності" Збройні Сили України стали на шлях нової реформи. При цьому мають зазнати змін такі базові нормативні документи у сфері національної безпеки як Стратегія національної безпеки України та Воєнна доктрина України. Наслідком прийняття цих ключових документів має стати розробка і прийняття нових державних програм реформування і розвитку Збройних Сил України (ЗСУ) та розвитку озброєння і військової техніки ЗСУ та інших.

Не менш складним питанням на сучасному етапі є уточнення чисельності, структури органів ЗСУ, а також створення централізованої системи логістичного забезпечення військових підрозділів, що має бути узгоджено з фінансовими можливостями держави.

Бюджетний запит Міністерства оборони України на 2014 рік складав біля 25 млрд. грн (24 млрд. грн – загальний фонд та 1 млрд. грн – спеціальний). З них на утримання Збройних сил України пропонувалося спрямувати 18 млрд. грн (71,5%), на розвиток, модернізацію, закупівлю, ремонт і обслуговування озброєнь і військової техніки (ОВТ) – 5 млрд. грн (20,1%) та на навчання та підготовку Збройних Сил України – 2 млрд. грн (8,4%).

У Державному бюджеті України на 2014 рік бюджетні асигнування для МО України становлять 27 млрд. грн., у тому числі 13,6 млрд. грн. – загальний

фонд, 11,7 млрд. грн. – резервний фонд, 1,4 млрд. грн. – спеціальний фонд, 148,5 млн. грн. – благодійна допомога.

Зрозуміло, що за сучасних умов потреба у фінансових ресурсах значно зросла. Тому, за даними Департаменту фінансів Міністерства оборони України в проект Державного бюджету України на 2015 рік для виконання всіх завдань, які покладаються на ЗСУ планується закласти 47,32 млрд. грн.

Потребує докорінної зміни і структура видатків у бік збільшення питомої ваги видатки на розвиток, модернізацію, закупівлю, ремонт і обслуговування ОВТ та підготовку Збройних Сил України.

*Воробйова М.І. (ВІКНУ),
к.е.н., доц. Ващенко І.В. (НДЦ СД НА МОУ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ

Тема організації матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил є особливо актуальною в умовах нових зовнішніх і внутрішніх воєнних викликів і загроз, які виникли на сьогоднішній день. Показники бойової підготовки військ, готовності до виконання завдань за призначенням та безпосередньо застосування Збройних Сил знаходяться у прямій залежності від своєчасного та повного матеріально-технічного забезпечення. Тому для Збройних Сил необхідна ефективна, економічно обґрунтована структура матеріально-технічного забезпечення, яка буде сприяти раціональному використанню матеріальних і фінансових ресурсів.

Проведення необґрунтованих заходів реформування, хронічне недофінансування потреб Збройних Сил не могли не позначитись негативно на системі матеріально-технічного забезпечення, що супроводжується виникненням ряду проблем об'єктивного та суб'єктивного характерів, які потребують поетапного їх вирішення. Виходячи з цього, метою написання даної роботи є розкриття сутності матеріально-технічного забезпечення, порядку матеріально-технічного забезпечення діяльності Збройних Сил та його особливостей в сучасних умовах, а також висвітлення проблемних питань та підготовка пропозицій щодо заходів по їх вирішенню.

Проаналізувавши матеріально-технічне забезпечення військових частин, можна сказати, що система матеріально-технічного забезпечення займає значне місце в життєдіяльності військ. Тому удосконалення процесів закупівлі товарів, робіт та послуг дозволить покращити стан всебічного забезпечення військ, навіть в умовах обмеженого фінансового забезпечення їх потреб. Проведене дослідження, зважаючи на присутність проблемних питань в процесі практичного застосування даного процесу, заслуговує на певну увагу, підтверджує необхідність пошуку та удосконалення механізму матеріально-технічного забезпечення військ.

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах нестабільної економіки актуальними постають питання, пов'язані із здійсненням військовими частинами економічної та господарської діяльності. Військові частини, заклади, установи, організації та інші структури Збройних сил є учасниками цивільно-правових відносин. Проте в сучасних умовах це питання є досить дискусійним. На даний момент є проблеми з забезпеченням боєготовності Збройних сил України. В сучасних умовах оборона постає головним завданням для країни, але її рівень не відповідає належному.

Основними завданнями військового господарства є всебічне і безперервне забезпечення бойової підготовки та мобілізаційної готовності військових частин і з'єднань, створення умов для швидкого переходу їх із мирного на воєнний стан.

Саме тому, актуальність цієї теми зумовлена необхідністю розвитку господарської діяльності військових частин як одного з головних елементів системи додаткового фінансування Збройних Сил України на сучасному етапі в умовах недопущення негативного впливу господарської діяльності на постійну бойову готовність військ.

Військова частина є головною ланкою в структурі господарської діяльності Збройних Сил України, яка відповідає за виконання певного плану господарювання військ у мирний та воєнний час, забезпечення не тільки власних потреб, а й потреб Збройних сил загалом.

Проаналізувавши стан економіки, роль Збройних Сил на сучасному етапі становлення нашої Держави, розвиток суспільно-економічних відносин та політики забезпечення її обороноздатності, ми дійшли до висновку, що на даному етапі господарська діяльність в Збройних Силах, не зважаючи на вимушений характер такого рішення, є економічно доцільною, обґрунтованою і досить ефективною діяльністю військових частин та Збройних Сил в цілому задля отримання додаткових джерел фінансування потреб військ.

Вбачається необхідним також проаналізувати та запровадити класифікацію військових частин на підставі провадження ними господарської діяльності на ті, що мають право займатися такою діяльністю (з чітко визначеними обмеженнями) з метою самостійного забезпечення життєдіяльності з місцевих ресурсів, та ті, що можуть і повинні займатися такою діяльністю (за встановленими видами) з метою наповнення додатковими коштами оборонний бюджет держави, а також визначити ті, яким заборонити здійснення господарської діяльності взагалі.

*Жогіна О.В. (ВІКНУ),
Єршова М.А. (ВІКНУ)*

ГРОШОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Питання мотивації праці завжди були актуальними у суспільному житті, адже скільки існує суспільство, стільки існують протиріччя між працівниками і роботодавцями: перші прагнуть продати свою працю дорожче, інші – заплатити за цю працю менше.

Важливим мотивом праці військовослужбовців Збройних Сил України завжди був і є досить високий рівень матеріальної забезпеченості та соціального захисту військовослужбовців. При розробці принципів фінансування на утримання особового складу враховувалися й такі аспекти, як рівень заробітної платні в цивільному секторі, стимули укладання повторного контракту з точки зору ефективності/вартості, визначення об'єктивних критеріїв оцінки службової діяльності тощо.

В контексті сучасних політичних подій до грошового забезпечення вносяться деякі зміни. За інформацією заступника Міністра оборони – керівника апарату, постановою Уряду від 04.06.14 № 158 "Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству фінансів на 2014 рік, та виділення коштів з резервного фонду державного бюджету" військовослужбовцям ЗСУ, у тому числі строкової служби, які беруть безпосередню участь в антитерористичній операції, з 01.05.14 встановлено виплату винагороди в розмірі 100 % місячного грошового забезпечення, але не менш 3000 гривень.

Отже, на сьогодні грошове забезпечення військовослужбовців – гнучка система, яка враховує не тільки тривалість служби та військове звання, а й ініціативу у службовій діяльності, професіоналізм, знання іноземних мов, службу в умовах, що пов'язані з підвищеним ризиком для життя. Загалом різниця в окладі при однаковій вислугі та посаді може сягати до 50%. Але військова служба – це можливість отримати не тільки високе грошове утримання чи надбавки до окладу, а й компенсацію за наймання житла, грошову допомогу, а також пенсійне забезпечення.

*к.е.н., доц. Кириленко І.В. (ВІКНУ),
Кириленко К.І. (КНУ ім. Т. Шевченка)*

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах, коли на сході України проводиться антитерористична операція, особливо гостро постала проблема організації фінансового забезпечення Збройних Сил. Оскільки безпекове середовище в нашій державі на даний момент стає нагальним завданням, видатки на Міністерство оборони визначаються одними із пріоритетних напрямів бюджетної політики.

Пропонуємо для розгляду зміни, що відбулися у джерелах фінансування обороноздатності країни.

Станом на 10 вересня Міністерство оборони отримало 155 млн. гривень благодійної допомоги на підтримку й забезпечення потреб армії.

Варто зазначити, що досі фінансування АТО відбувалося за рахунок коштів профільних міністерств, у видатках яких АТО не було передбачено. У попередній версії бюджету на 2014 рік, оновлений в березні, на потреби Міністерства оборони було закладено 15,2 млрд. грн, зокрема 11,7 млрд. грн безпосередньо на забезпечення Збройних Сил і ще 1,1 млрд. грн на медичне лікування військових. З початку липня фінансування АТО почали використовуватися кошти резервного фонду, котрий формується на випадок різноманітних форс-мажорів – природних катастроф, а також, після розширення переліку цих непередбачуваних подій і на підвищення обороноздатності держави.

Так зокрема Мінфін залучає кошти для фінансування потреб оборони України шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) "Військові облігації" та казначейських зобов'язань "Військові". Міністерство фінансів України залучило до державного бюджету 701,589 млн. грн на плановому аукціоні з розміщення облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) 14 жовтня. За інформацією Мінфіну, всі кошти залучені в результаті розміщення гривневих облігацій терміном обігу 5 років під 14,25% річних за однією поданою заявкою. Як повідомляв УНІАН, Мінфін у жовтні провів чотири ОВДП-аукціони, в ході яких залучив до держбюджету 4,6 млрд. грн. У жовтні міністерство планує провести ще два аукціони – 21 і 28 жовтня. За оперативними даними Держказначейства на 13 жовтня, з початку року до держбюджету надійшло 217,975 млрд. грн від запозичень, видатки на погашення держборгу становили 76,002 млрд. грн, на обслуговування держборгу – 33,067 млрд. грн. На 10 жовтня обсяг ОВДП, що перебувають в обігу, за сумою основного боргу становив 386,087 млрд. грн, при цьому у власності НБУ знаходилися держпапери на суму 267,642 млрд. грн, у власності банків – 84,592 млрд. грн, нерезидентів – 19,388 млрд. грн.

Станом на 8 жовтня 2014 р. в рамках виконання постанови Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 № 100 "Про випуск казначейських зобов'язань "Військові" установами Ощадбанку України реалізовано населенню "військових" сертифікатів на загальну суму 70,1 млн. грн.

Крім того президент США Барак Обама затвердив надання Україні додаткової допомоги в сфері оборони і безпеки на суму більше \$ 46 млн., на додаток до вже оголошеним раніше \$ 70 млн. допомоги.

Таким чином зміст викладеного дає підстави стверджувати що основним джерелом фінансування оборони залишається державний бюджет України. А всі інші джерела мають більше морально-патріотичний характер. Зрештою, злободенним завданням нашої держави є гарантування національної безпеки та стабільного розвитку суспільства. В цьому дуже важливим фактором залишається належне фінансування армії. А хто нехтує національною безпекою, той втрачає державу. І в історії розвитку деяких країн є багато підтверджень цього.

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ І РОЗПОДІЛ РЕСУРСІВ У СФЕРІ ОБОРОНИ (ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ)

Фінансове планування і розподіл ресурсів у сфері оборони є подвійним процесом: хоча його традиційно розглядають як частину виконання циклу оборонного планування, вони зберігають особливості ухвалення рішення. Рішення, що прийняті під час розподілу ресурсів, можуть посилити усі дії щодо оборонної стратегії чи трансформації армії, зробити їх максимально ефективними або ж звести нанівець. По ходу виконання, принаймні, в сучасних суспільствах, вони також натрапляють на дилему відповідальності: яка відповідальність важливіша: відповідальність за фінанси і чесність чи відповідальність за виконання?

Оборонні витрати відіграють важливу роль в національній економіці та суспільстві, а також є поясненням військових результатів національної безпеки. Зазвичай в обороні зайнято близько 2% активного населення, на неї витрачається більш 1% валового внутрішнього продукту (ВВП) або понад 4% всіх урядових витрат. Прямий вплив оборонних витрат на економічне зростання в різних державах не однаковий і залежить від багатьох чинників, наприклад, чи створюють поставки сприятливі умови для національної промисловості, чи відвертає оборонна індустрія ресурси від інших секторів, на зразок охорони здоров'я або освіти.

Закінчення холодної війни призвело до порушення балансу між державою, ринком і громадським суспільством, змінивши обстановку, в якій діють органи влади, у тому числі міністерство оборони. Громадськість, а також міжнародні діючі суб'єкти, з явним інтересом до конкретної держави вимагають вищих стандартів етики, прозорості та відповідальності в оборонному секторі, розглядають вимогу належного управління силами оборони як частину прийнятого процесу розвитку.

Структура, в якій здійснюється планування фінансів і розподіл ресурсів та принципи, якими мусить керуватися будь-яка відповідальна система планування фінансів і розподілу ресурсів є ключовими питаннями. Як узагальнення всієї системи фінансового планування, відмітимо важливий принцип планування, котрим мусить керуватися кожен забезпечуючий фінансовий орган – чесність, що у свою чергу вимагає створення незалежних контролюючих органів задля налагодження правильної роботи державних органів влади.

Головна мета, що відрізняє оборону від інших урядових секторів і додає специфіку плануванню фінансів і складанню бюджету, полягає в тому, що оборона – виключно суспільний і громадський товар. Для держав, які є одержувачами міжнародної допомоги, доцільно слідувати рекомендаціям кодексів поведінки, що приймаються міжнародними донорами.

*Конча Ю.Ю. (ВІКНУ),
д.е.н., проф. Купалова Г.І. (КНУ ім. Т. Шевченка)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ ТА ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОГО ОРГАНУ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

Актуальність даного питання зумовлена необхідністю впровадження сучасної та досконалої системи документообігу військових частин з органами Державної казначейської служби України, для підвищення якості, оперативності обслуговування і використання державних коштів, а також підвищення обороноздатності всіх військових формувань та їх бойової та мобілізаційної готовності.

В сучасних умовах та в умовах ведення бойових дій для підрозділів, які приймають участь в антитерористичній операції та Збройних сил України в цілому, дуже важливим фактором для успішного виконання завдань є своєчасне та оперативне забезпечення фінансовими ресурсами. Державна казначейська служба якраз і виступає відповідно до Бюджетного кодексу України бухгалтером і касиром держави. Отже, фінансування всіх потреб держави здійснюється виключно через Державну казначейську службу відповідно до її завдань та функцій.

Як показує світова і вітчизняна практика, що будь-яка система чи то структура має ряд недоліків та багато проблемних питань. Як правило актуальні питання виникають з часом, коли вже починає функціонувати система там і проявляються недоліки в цій системі. Так як, Державна казначейська служба України це структура, яка була заснована відносно недавно, то і недоліків в цій системі достатньо. Особливо коли держава і світ зазнає економічної перебудови, адже будь-яка перебудова потребує перегляду всієї системи за для успішного функціонування в нових умовах.

Але актуальні питання взаємодії органів Державної казначейської служби України з фінансово-економічними органами військових частин виникають саме з вини служби, що не дозволяють оперативно забезпечувати потреби військ, як наслідок неякісне та неповне виконання завдань та функцій, що покладаються на Збройні сили України відповідно до Конституції України.

В своїй діяльності органи ДКСУ повинні враховувати відмінності фінансового забезпечення військових формувань від інших бюджетних організацій з огляду на те, що ЗСУ виконують специфічні завдання, які потребують оперативності та дотримання режимних обмежень. Нажаль, наразі органи ДКСУ не завжди своєчасно реагують на потреби військ, відтак виникає загроза зриву виконання державних програм у військовій сфері а також вирішення найбільш нагальних питань забезпечення військ в умовах ведення бойових дій.

*Махлай Л.В. (ВІКНУ),
д.е.н., проф. Любіч О.О. (АФУ МФУ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ВІЙСЬКОВІЙ ЧАСТИНІ

У сучасних умовах глобальних геополітичних змін, радикальних перетворень у сфері оборонного планування, системного запровадження реформ, велику роль відіграє внутрішній фінансовий контроль, який повинен забезпечити ефективне і цільове використання бюджетних коштів. Дана система контролю потребує великих змін, так як великі обсяги коштів використовуються не по призначенню. Вона повинна ґрунтуватися на прогресивних принципах, методах і формах з урахуванням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, методик аналізу та аудиту, на сучасних інституційних засадах, а також спрямовуватися на забезпечення цільового і ефективного використання коштів для задоволення нагальних потреб війська.

Крім того, обов'язком кожного керівника є звітування про свої дії та результати діяльності очолюваного ним органу, у тому числі про функціонування внутрішнього контролю.

Внутрішній контроль – інструмент управління, що дає змогу керівництву органів державного і комунального сектору перевірити стан виконання завдань органу. Метою цього процесу є забезпечення достатньої впевненості керівництва зазначених органів у досягненні належного рівня економії, ефективності і результативності відповідно до завдань органів; достовірності фінансової, статистичної і управлінської звітності; у виконанні встановлених законодавством та керівництвом норм і правил; належному захисті активів від втрат. Внутрішній контроль також повинен давати змогу викладати управлінське судження та виявляти ініціативу з метою підвищення ефективності і результативності діяльності, а також зниження витрат.

Діюча система фінансового контролю у Збройних Силах України недосконала і не повністю відповідає сучасним вимогам. Унаслідок цього значна частина коштів, виділених на потреби Української армії, використовується неефективно, і не за призначенням, що завдає збитків армії та державі.

Таким чином, це зумовлює необхідність всебічного моніторингу, комплексного аналізу, оцінки ефективності системи фінансового контролю у Збройних Силах України з метою розробки та подальшого розвитку теоретичних і методичних засад, практичних аспектів його реалізації, а також визначення основних напрямів удосконалення.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОЧОГО МІСЦЯ НАЧАЛЬНИКА ФІНАНСОВОЇ СЛУЖБИ

Проаналізувавши стан автоматизації робочого місця начальника фінансової служби військової частини, наявність засобів автоматизації, забезпечення процесів автоматизації, перспективи їх розвитку, можна виділити наступні моменти:

- Процеси автоматизації знаходяться в стадії розвитку.
- Існують проблеми, пов'язані з автоматизацією робочого місця начальника фінансової служби військової частини – здебільшого це проблема відсутності асигнувань на відповідні потреби, пов'язані з цими процесами.
- Актуальною є проблема підготовки спеціалістів до роботи з комплексами автоматизованого ведення бухгалтерського обліку.
- Були зроблені певні кроки: створені програми для автоматизованого ведення бухгалтерського обліку, адаптовані для бюджетних установ.

Варто зазначити, що в умовах проведення АТО питання автоматизації роботи начальника фінансово-економічної служби є дуже актуальним, необхідно приділити увагу аспекту автоматизованого ведення бухгалтерського обліку в умовах фактичного ведення бойових дій.

Отже головна проблема – недостатність фінансування на потребу забезпечення робочого місця начальника фінансової служби автоматизованими засобами роботи.

Інші проблеми торкаються таких аспектів – відсутність навичок, вмінь, і, насамкінець, часу на організацію і впровадження автоматизованого місця начальника фінансової служби.

При дослідженні процесів, які існують при здійсненні автоматизації, було зроблено висновок щодо впровадження заходів по автоматизації робочого місця начальника фінансової служби в довгостроковій перспективі дасть змогу зменшити кількість помилок та зловживань вчинених посадовими особами.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що основним завданням автоматизації роботи начальника фінансово-економічної служби повинно бути спрощення контролю за роботою посадових осіб фінансово-економічної служби. Але актуальні проблеми автоматизації робочого місця начальника фінансової служби, як в мирний час так і в умовах проведення АТО, потребують подальшого вивчення для здійснення успішної комплексної автоматизації в реальному житті.

ОБЛІК ЗАПАСІВ – АДАПТУЄМОСЬ ДО УМОВ СЬОГОДЕННЯ!

Рівень якості забезпечення військових частин запасами - паливом для їх функціонування – прямо залежить від бухгалтерського обліку. Облік запасів являє собою багатоетапний процес, що бере початок з моменту надходження товарів, продуктів харчування, та закінчується їх використанням, списанням та поданням звітності про їх використання.

Типовою і актуальною є проблема неналежної взаємодії між військовими частинами і підприємствами-постачальниками, які в умовах скрутного економічного становища 2014 року не бажають здійснювати операції продажу матеріальних цінностей післяоплатним шляхом, що є єдинодозволеним для Збройних Сил. Це стосується також і продуктів харчування. Неважко уявити, наскільки великою загрозою може бути несвочасне постачання продуктів харчування військам в мирний період та під час воєнного стану.

Досвід спілкування з бухгалтерами фінансово-економічної служби дозволив мені зробити висновок, що деякі операції з документального оформлення надходження запасів ускладнюються також недосконалістю форм реєстрів та їх розбіжності, залежно від керівного документу, що визначає приклади заповнення відповідних форм. Ще одна причина "облікового дискомфорту" – автоматизація бухгалтерського обліку, яка потребує належного фінансування для цілей вдосконалення навичок бухгалтерів а також своєчасного оновлення програмного забезпечення. Останнє здійснюється досить проблематично, у наслідку – неврахування вимог найсучаснішої правової бази автоматизованими програмами, що породжує ряд помилок у документальному оформленні.

Звичайно, неможливо не звернути увагу на ведення АТО, як одну з першопричин подальшої модернізації бухгалтерського обліку запасів під час ведення бойових дій. Надходження гуманітарної допомоги, що стало актуальним в останні часи, породжувало ряд питань. І завдяки оперативній реакції Департаменту фінансів МОУ, що окремими вказівками регулює усі аспекти та дрібниці обліку та доставки запасів до зони АТО, своєчасно доводиться до фінансових служб частин механізм поведінки в окремих ситуаціях.

Отже, облік запасів – це "система кровообігу" організму життєдіяльності військової частини. Швидкоплинні зміни вкупі з надзвичайно важким політичним становищем в Україні потребують приділення йому чи не найбільш особливої уваги, тому що забезпечення ресурсами військовослужбовців в зоні АТО є ключовим фактором успіху. Він і є визначальним у сьогоденні, створюючи "портрет могутності" Збройних Сил України для всього світу та прокладаючи шлях у майбутнє.

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ МОДЕЛІ COSO ERM

На сьогодні, коли Збройні Сили України, як ніколи, потребують належного та повного фінансування своїх потреб з боку держави, важливим пріоритетом діяльності військових частин є законне та ефективне використання вже виділених бюджетних коштів. Тому, з метою, мінімізації зловживань у Збройних Силах України діє система внутрішнього фінансового контролю, що включає комплекс заходів для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетних установ.

Досліджуючи механізм внутрішнього фінансового контролю у ЗСУ та його подальше вдосконалення на основі міжнародного досвіду, слід відмітити міжнародну концепцію COSO-II або COSO ERM, яка включає п'ять пріоритетних елементів будови внутрішнього контролю, а саме: внутрішнє середовище (середовище контролю), управління ризиками, заходи контролю, моніторинг, інформація та комунікація.

Управління ризиками є основним елементом цієї моделі та включає:

- Визначення потенційних подій (ідентифікація ризику), які негативно впливають на досягнення стратегічних цілей.

- Оцінка ризиків зі визначення ступеню ризику (низький, середній, високий).

- Реагування на ризик, що включає:

- а) прийняття – жодних дій до ризику (в межах допустимого рівня) не здійснюється (ризик-апетиту, який письмово визначає керівник);

- б) зменшення – запровадження заходів контролю, що зменшує ризик;

- в) розділення – поділ ризику чи перенесення частини ризику;

- г) уникнення – призупинення (припинення) ризикової операції.

Для адекватного реагування на ризик оцінюються, в першу чергу, результати оцінки ймовірності та впливу ризику, витрати на реагування на ризик у порівнянні з вигодою від його зменшення та чи не створює обраний спосіб реагування нових ризиків. При цьому керівником визначаються відповідальні за документування ризиків та ефективних способів реагування на них та перегляд на регулярній основі оцінки ризиків, що здійснюється за способами "згори донизу" (на рівні установи) та "знизу догори" (на рівні конкретних робіт чи поставлених завдань).

- Заходи контролю – запроваджені управлінські дії для впливу на ризики з метою досягнення стратегічних цілей (контроль за доступом до ресурсів, розподіл обов'язків та повноважень, закріплення відповідальності за збереженням та використанням ресурсів, звірка облікових даних з фактичними тощо).

Запровадження та використання моделі управління фінансовими ризиками COSO ERM у внутрішньому фінансовому контролі повинно забезпечити ефективну фінансово-господарську діяльність установ та військових частин, мінімізуючи негативні фактори досягнення цілей, оскільки, як показує міжнародний досвід, використання даної моделі вже діє в сфері державних закупівель та передачі в оренду державного майна.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТИЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АТО

Тилове забезпечення – комплекс заходів, які здійснюються з метою задоволення матеріальних, транспортних, побутових та інших потреб військ для підтримання їх у боєздатному стані та створення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань.

З початком проведення АТО на східному кордоні нашої країни, уся громадськість дізналась про реальний стан бойового та тилового забезпечення військ. Збройні Сили України виявились неспроможними в повному обсязі виконувати покладені на них завдання. Однією з головних причин стала неефективна система тилового забезпечення, яка не надала військовослужбовцям необхідних матеріальних і технічних засобів. Наші солдати в багатьох випадках отримували матеріальне забезпечення завдяки волонтерам та благодійним внескам громадян.

Нажаль такі сумні реалії сьогодення стану життєзабезпечення ЗСУ.

Сучасну систему тилового забезпечення обов'язково необхідно реформувати: починаючи з озброєння і закінчуючи харчуванням особового складу.

Продовольче забезпечення військовослужбовців, на сучасному етапі, здійснюється за системою аутсорсингу, на яку Міністерство оборони перевело ЗСУ ще у 2006 році, що було складовою Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки. Суть аутсорсингу полягала в наданні послуг з харчування особового складу, утриманні військових будівель і споруд за договорами з цивільними підприємствами, фірмами і організаціями або державними підприємствами Міністерства оборони України.

Система зразка до 2006 року передбачала, що у кожній військовій частині була продовольча служба, яка завдяки централізованому забезпеченню виконувала покладені на неї завдання та функції. Головним плюсом такої системи була автономність, тобто продовольча служба не залежала від зовнішніх втручань. Особовий склад забезпечувався їжею в будь-яких умовах. Постійно здійснювався контроль за якістю продовольства. Також позитивним є те, що така організація забезпечення харчування є дешевшою порівняно з аутсорсингом.

Однак дана система мала і певні мінуси. Одним з них було залучення військовослужбовців до наряду по їдальні. Внаслідок цього солдати пропускали більше занять з бойової підготовки, що негативно впливало на її якість.

Зважаючи на всі за і проти, система аутсорсингу в умовах ведення збройної боротьби не працює. Суб'єкти господарювання не в змозі доставити їжу солдатам на лінії фронту, що і стало однією із причин не повного виконання покладених на них завдань, оскільки втома і голод відіграють велику роль під час ведення військових дій. Тому, на мою думку, систему аутсорсингу необхідно залишити тільки у тих військових частинах, які за родом діяльності знаходяться в місцях постійної дислокації: ВНЗ, ВМЗ, ВНЦ. А ось в бойових частинах, які безпосередньо покликані захищати територіальну цілісність і недоторканість, мають бути дві системи. Одна – аутсорсинг, друга повинна бути такою, яка дозволила б організувати харчування в польових умовах із залученням штатних кухарів та всього іншого майна продовольчої служби на встановлених місцях.

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС АТО

Наша держава переживає складні часи у зв'язку із проведенням анти-терористичної операції на сході. Питання регулювання трудових відносин, та і взагалі функціонування економіки в зоні проведення АТО дуже гостро стоїть перед країною та урядом. І це потребує якнайшвидшого вирішення, так як з кожним днем АТО майбутнє швидкого піднесення постраждалих регіонів затягується.

Цивільне населення, яке покинуло зону АТО, зіткнулася з проблемою : невихід на роботу під час такого часу вважатиметься простоем чи відпусткою? Роз'яснення цьому докладно наведено в листі Міністерства соціальної політики від 08.07.14 № 7302/3/14-14/13.

Мінімальний строк оплачуваної відпустки становить 24 календарні дні. Окремі категорії працівників мають триваліші відпустки. Без збереження заробітної плати, згідно Закону України "Про відпустки", відпустка може надаватись пенсіонерам за віком, інвалідам 3 групи чи за сімейними обставинами. Але остання може надаватись на термін не більше 15 календарних діб в рік. Але така відпустка не може тривати вічно, тому жителям зони проведення АТО складно з цим, так як невідомо, коли закінчиться проведення АТО в їхньому місці.

Пояснення цьому можна знайти в Кодексі законів про працю України в статті 34 частини 1. Простій – це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, непереборною силою чи іншими обставинами. Таке поняття не має вичерпного значення, тому під простоем можна розуміти і АТО. Але, на жаль, це не має позитивного наслідку, так як згідно частини 2 статті 34 КЗпПУ, у разі простою працівники можуть бути переведені за їх згодою на іншу роботу з урахуванням спеціальності і кваліфікації на цьому підприємстві, чи іншому, але в тій же місцевості. Для підприємства під час такого простою є додаткове навантаження – працівнику потрібно платити заробітну плату не нижче дві третини встановленого тарифного розряду працівникові.

Єдиним шляхом вирішення такої проблеми – це законодавство, яке буде конкретно регулювати питання працевлаштування, оплати праці працівників. Зараз розробляються проекти законів, але щодо подовження неоплачуваної відпустки. Але потрібно також врахувати, що підприємство чи установа може працювати і під час безпосереднього проведення бойових дій. Також в цьому аспекті доцільно переглянути розміри нарахувань на заробітну плату.

КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ГЛИБОКОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ РСЗВ

Метою є розгляд напрямків адаптації існуючої реактивної системи залпового вогню до сучасних умов її бойового застосування при веденні вогню по рухомих цілях. Новизна теоретичних результатів полягає в створенні методики, яка дозволяє визначити найбільш економічні шляхи впровадження заходів щодо проведення глибокої модернізації РСЗВ за показником $E_{\text{гл.мод.}} = \frac{M_{\text{оч.}}^{\text{рух.Ц}}}{B_{\text{гл.мод.}}}$, де: $E_{\text{гл.мод.}}$ – економічна ефективність впровадження заходів щодо проведення глибокої модернізації РСЗВ; $M_{\text{оч.}}^{\text{рух.Ц}}$ – математичне очікування числа знищених рухомих цілей противника в залежності від глибини проведення модернізації підсистем РСЗВ; $B_{\text{гл.мод.}}$ – вартість проведення глибокої модернізації підсистем РСЗВ.

При викладі основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів розглядаються часткові методики обрахування $M_{\text{оч.}}^{\text{рух.Ц}}$, $B_{\text{гл.мод.}}$, які входять до складу методики комплексної оцінки економічної ефективності впровадження заходів щодо проведення глибокої модернізації РСЗВ.

У основу методики обрахування $M_{\text{оч.}}^{\text{рух.Ц}}$ покладена оцінка математичного очікування числа знищених рухомих цілей противника за тим чи іншим варіантом модернізації РСЗВ.

Оцінка сумарної вартості варіанту озброєння і воєнної техніки $B_{\text{гл.мод.}}$, при якому можуть бути одержані максимальні значення параметрів ефективності бойового застосування РСЗВ – $\max M_{\text{оч.}}^{\text{рух.Ц}}$ розглядається як сума витрат на модернізацію і експлуатацію, забезпечення ракетами, транспортне забезпечення підрозділу, утримання особового складу за i -им варіантом озброєння і воєнної техніки РСЗВ.

За результатами, що отримані, можна зробити висновок про те що комплексна методика оцінки економічної ефективності впровадження заходів щодо проведення глибокої модернізації РСЗВ дозволяє: вивчити вплив інтенсивності функціонування підсистем розвідки, управління, вогневої підсистеми на результат вогневого ураження рухомих цілей противника; визначити умови обміну інформацією, при яких забезпечується максимальний результат вогневого ураження рухомих цілей противника; оцінити сумарну вартість заходів щодо проведення глибокої модернізації РСЗВ і визначити оптимальний варіант побудови системи; визначити економічне ефективні напрямки подальшого розвитку аналогічних бойових систем для ураження рухомих цілей на полі бою.

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Гарантувати оборону держави може лише добре оснащене сучасною якісною зброєю, навчане військо, а для цього необхідні значні фінансові ресурси. Питання фінансування ЗС України в особливий період є дуже важливим та гострим на сьогоднішній день. Повнота та своєчасність фінансового забезпечення ЗС України залежить, як від зовнішніх (на рівні держави), так і внутрішніх (на рівні Міністерства оборони) факторів.

Отже, перша група факторів, що впливають на фінансове забезпечення ЗС України, в тому числі і в особливий період є економічні фактори.

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
• Обсяг ВВП; • Частка ВВП, що виділяється на Збройні Сили України.	• Обсяг фінансування заходів мобілізаційного плану; • Своєчасність та повнота фінансування.

Фінансове забезпечення ЗС України залежить від економічних можливостей держави, які пов'язані з обсягом ВВП та відсотку від ВВП, що виділяється на потреби оборони (бюджет МО). Для визначення заходів планомірного переходу країни на військові рейки створюються мобілізаційні плани. Реалізація яких залежить, по-перше, від обсягів фінансування цих заходів, а по-друге, від своєчасності та повноти їх фінансування.

Наступним важливим фактором є нормативно-правова база.

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
• Закони та постанови уряду, що регламентують обсяги фінансового забезпечення Збройних Сил України в особливий період.	• Накази, директиви, настанови та інструкції МО, ГШ та інших органів військового управління, що регламентують порядок та організацію проведення фінансового забезпечення в особливий період.

Досконалість нормативно-правової бази забезпечує ефективне та оперативне фінансового забезпечення ЗС України в особливий період.

Наступна група факторів – це фактори воєнного характеру

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
• Воєнно-політична ситуація навколо країни; • Можливості держави щодо забезпечення ЗС України необхідним МТЗ, ОВТ та запасами.	• Розміщення баз, складів та арсеналів; • Розміщення військових комісаріатів.

Держава має певні можливості щодо забезпечення ЗС необхідними матеріально-технічними засобами (МТЗ), ОВТ та запасами. Від того, наскільки ЗС забезпечені МТЗ, ОВТ та запасами, а також від того, в якому вони стані знаходяться, залежить обсяг фінансування ЗС України.

Таким чином, зазначені фактори можуть як позитивно, так і негативно впливати на процес фінансового забезпечення ЗС. Неврахування впливу цих факторів може призвести до виникнення загроз щодо належного поточного фінансування ЗС України в особливий період.

ТРАНСФЕРНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ВІД МОНОПОЛІСТИЧНОЇ ЕКСПАНСІЇ ТНК НА ВНУТРІШНІ РИНКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Однією з особливостей сучасного етапу монополізації є *експансія міжнародних і глобальних компаній – монополістів на внутрішні ринки країн*. Експансію можна трактувати як розширення сфери контролю монопольної фірми. Вона служить засобом збереження і зміцнення монопольної влади у динамічно мінливому зовнішньому середовищі.

Здобуття конкурентних переваг ТНК над національними підприємствами нерідко забезпечується за рахунок обходу протекціоністських бар'єрів за допомогою трансферних цін. Інтернаціоналізація науково-технічного прогресу, технізація процесу виробництва дозволяють ТНК оптимізувати життєві цикли технологій і продуктів і залежно від стадії циклу переводити виробничі потужності до інших країн, використовуючи об'єктивні розбіжності в національних системах господарювання для досягнення власних монопольних переваг і вигід.

За світовою статистикою, кожна п'ята перевірка з питань трансферного ціноутворення призводить до додаткових нарахунків податкового зобов'язання. У більше 60 країн світу застосовується спеціальне законодавство щодо трансферного законодавства.

В податковому кодексі з 2013 року знайшли своє відображення положення щодо контролю за трансферним ціноутворенням. В статті 39 закріплені принципи, визначено коло контрольованих операцій та методи визначення ціни у таких операціях. Але положення кодексу не містять чіткого механізму застосування вказаних методів, що в кінцевому результаті призводить до розбіжностей в трактуванні положень зі сторони податкових органів і платників податків, що не тільки знижує ефект такого прогресивного законотворчого новаторства, а і може призвести до прямих бюджетних втрат. Крім того, така двозначність трактувань створює благодійне підґрунтя до корупційних проявів.

В країнах з розвинутим податковим законодавством для забезпечення адміністрування питань трансфертного ціноутворення застосовуються процедури з підготовки спеціальної документації для таких операцій та запроваджені спеціальні повідомлення для контролюючих органів.

Крім того, в системі контролюючих органів створені спеціальні підрозділи що контролюють дані операції. До складу них входять висококваліфіковані юристи, економісти, інженери та інші спеціалісти які мають специфічні знання в питаннях трансферного ціноутворення.

Висновок: Без запровадження вказаних новацій система контролю трансферного ціноутворення в Україні не виконає завдань по захисту внутрішнього ринку від монополістичної експансії ТНК.

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Природокористування – це використання властивостей навколишнього природного середовища для задоволення економічних, екологічних, оздоровчих, лікувальних, культурних, естетичних та інших потреб людини.

Природоохоронні витрати промислового підприємства є складовою частиною його витрат за умови, що вони приводять до зменшення економічної вигоди. Сьогодні основні форми фінансової звітності не містять окремої статті для цих витрат. Відсутність єдиного стандарту представлення інформації про природоохоронну діяльність примушує промислові підприємства самостійно вибирати напрями та деталізацію подання такої інформації.

Частіше як базу для класифікації даних витрат у фінансовому обліку підприємства використовують класифікації, розроблені в системі статистичного обліку. Тому їх обґрунтована класифікація необхідна в плануванні, обліку витрат за центрами відповідальності, в калькулюванні та ціноутворенні. Науково обґрунтоване угруповання природоохоронних витрат необхідно також для їх фінансування та ефективного управління ними.

На нашу думку, доцільно класифікувати природоохоронні витрати промислового підприємства за такими ознаками:

- за цільовим призначенням;
- за видом впливу на природу;
- за типом витрат;
- за об'єктами природи;
- за джерелами фінансування;
- за календарним періодом.

Суттєвою класифікаційною ознакою, яку виділяють майже всі автори наукових публікацій з питань природоохоронної діяльності та природокористування, є угруповання витрат за їх цільовим призначенням: на усунення причин забруднення; на усунення наслідків забруднення. Заходи щодо попередження, нейтралізації та усунення негативних наслідків впливу господарської діяльності підприємства на довкілля є об'єктивно зумовленими. Для екологізації виробничої діяльності повинні поєднуватися заходи за двома вказаними напрямками.

Отже, природоохоронні витрати – це виражені у грошовій формі витрати підприємства, на забезпечення відновлювальних процесів природокористування.

Існує ряд проблем з виділенням природоохоронних витрат у фінансовому обліку, які потрібно вирішувати або мінімізувати.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ В АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ

В сучасних реаліях проведення антитерористичної операції (АТО) на сході України найбільш актуальними є питання забезпечення Збройних Сил України озброєнням, технікою, продовольством, речовим, технічним та іншими видами майна в умовах проведення бойових дій. Але основною рушійною силою є особовий склад підрозділів і військових частин, що залучаються для проведення АТО.

На відміну від особового складу, що перебуває в місцях постійної дислокації, військовослужбовці, які безпосередньо виконують бойові завдання в рамках АТО, піддаються реальній небезпеці щодо втрати здоров'я і навіть життя. Така ситуація вимагає додаткового стимулювання таких військовослужбовців.

Крім цього особливої уваги заслуговує питання комплектування особовим складом частин і підрозділів, що залучаються до проведення АТО. Зокрема комплектування здійснюється як військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, так й військовозобов'язаними, яких призивають на військову службу за мобілізацією, а також добровольцями, якими комплектують добровольчі батальйони і батальйони територіальної оборони. Зазначені питання постали перед керівництвом Міністерства оборони України лише з початком АТО і часткової мобілізації, що була оголошена в Україні. Досвіду у забезпеченні зазначених категорій особового складу в таких умовах не було. Наразі напрацьовується нормативна база зокрема й з виплати грошового забезпечення цим категоріям особового складу. Запроваджено виплату винагороди військовослужбовцям, які безпосередньо виконують бойові завдання в рамках АТО, за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету України. Визначено на законодавчому рівні норми і порядок зарахування на грошове забезпечення військовозобов'язаних, яких призвані на військову службу за мобілізацією.

У доповіді проводиться аналіз діючої нормативно-правової бази з питань грошового забезпечення військовослужбовців, які приймають безпосередню участь в АТО, а також зроблено висновок щодо ефективності існуючої системи матеріального стимулювання військовослужбовців у грошовій формі. Крім цього в доповіді запропоновано шляхи вирішення проблемних питань грошового забезпечення військовослужбовців, які приймають безпосередню участь в АТО, та порядку зарахування на грошове забезпечення військовозобов'язаних, яких призвані на військову службу за мобілізацією.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ БЮДЖЕТАМИ

Об'єктивна необхідність майбутнього поглиблення теоретичних досліджень у бюджетній сфері пов'язана з обґрунтуванням шляхів розвитку міжбюджетних відносин, методів підвищення ефективності щодо визначення обсягів міжбюджетних трансфертів.

Трансферти є одним з інструментів впливу держави на регіональний розвиток. Значення розвитку трансфертних відносин зумовлена тим, що в регіонах, які об'єктивно різняться за ресурсними, природно-кліматичними, економічними, демографічними, соціальними умовами, мають виконуватися наступні умови рівноваги:

- населення в різних регіонах повинно мати близькі реальні доходи і умови життєдіяльності;

- регіональні бюджети повинні характеризуватися близькою самозабезпеченістю дохідних частин та можливостями фінансування своїх видатків, що забезпечують близькі рівні (в реальному обчисленні) неринкових послуг у регіоні;

- капітал, що функціонує на ринках різних регіонів (або намагається вийти на них), повинен мати близьку рентабельність.

Одним із завдань реформування місцевих бюджетів є вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин, яке планується здійснити шляхом:

- удосконалення методики обчислення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

- передбачення у державному бюджеті коштів для місцевих бюджетів на зменшення диференціації у забезпеченні місцевих бюджетів коштами для виконання делегованих повноважень;

- запровадження нового механізму формування місцевих бюджетів через передачу на договірних засадах повноважень відповідних рад щодо складання та виконання бюджетів територіальних громад сіл, селищ і міст районного значення;

- посилення стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази.

Державне регулювання міжбюджетних відносин має включати визначення ідеології і концепції державного регулювання, формування його структури і нормативно-правового забезпечення, інформаційно-аналітичну оцінку пріоритетів держави в цій сфері, оцінку фінансових ресурсів на загальнодержавному і регіональному рівнях.

Розглядаючи окремі питання вдосконалення міжбюджетних відносин, необхідно виходити з принципово іншої ідеології – захищати інтереси насамперед місцевих бюджетів. Тому пріоритетним напрямком реформування міжбюджетних відносин повинно бути зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, які є фундаментом всієї бюджетної системи і фінансовою основою місцевого самоврядування. Результатом здійснення цих перетворень має бути ефективне функціонування центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування задля забезпечення економічної, політичної, соціальної стабільності як у державі в цілому, так і в усіх регіонах України окремо.

Досягнення успіху у здійсненні реформ можливе тільки за умови гармонічного збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів, підвищенні ролі місцевих фінансів, забезпеченні фінансово-економічної незалежності регіональних органів, що дасть змогу подолати кризову ситуацію і забезпечити сталий, рівномірний і збалансований розвиток усіх регіонів держави.

Шрамко О.В. (ВІКНУ)

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ – НОВИЙ МЕХАНІЗМ КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Внутрішній аудит є невід’ємною складовою усіх державних, громадських і комерційних організацій у всіх розвинених країнах світу. В Україні внутрішній аудит – нова практика, яка ще не отримала широкого розповсюдження.

Мета внутрішнього аудиту – консультування керівників об’єктів контролю стосовно можливих факторів ризику, оцінка достовірності фінансової звітності та надання рекомендацій з удосконалення системи внутрішнього контролю.

На основі знань, одержаних працівниками Державної фінансової інспекції України за кордоном, розроблено теоретико-методологічні засади здійснення в Україні аудиту фінансово-господарської діяльності бюджетної установи, головним завданням якого визначено сприяння бюджетній установі у забезпеченні правильності ведення бухгалтерського обліку, законності використання бюджетних коштів, державного і комунального майна, складанні достовірної фінансової звітності та організації дієвого внутрігосподарського фінансового контролю.

У Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року ця методика контролю, що базується на оцінці ризиків, має стати базовою для підрозділів відомчого і внутрішнього господарського контролю. Одночасно держава почне відходити від здійснення контролю суцільним методом у всіх бюджетних установах, зосереджуючись передусім на аудиті міністерств і державних комітетів, стані їх відомчого контролю, його координації та гармонізації. Це той принцип, за яким побудована система державного фінансового контролю в країнах Європейського Союзу.

Експерти Інституту внутрішніх аудиторів України відзначили, що ефективна система внутрішнього аудиту будується на основі Міжнародних професійних стандартів внутрішнього аудиту (International Standards for the Professional Practice of Internalauditing), які розробляються міжнародною професійною організацією "Інститут внутрішніх аудиторів". Дані стандарти об’єднують найбільш ефективні міжнародні практики, будучи, свого роду, керівництвом, як для державних, так і комерційних структур щодо створення та управління системами внутрішнього аудиту. Сьогодні існує український переклад практичних рекомендацій для внутрішніх аудиторів щодо застосування основних положень міжнародної професійної практики внутрішнього аудиту.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ВІЙСЬКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Трансфер військових технологій передбачає взаємодію двох і більше суб'єктів, які не тільки ведуть свою діяльність відповідно до вимог міжнародних нормативно-правових актів та законодавства держав цих суб'єктів, а й здійснюють купівлю-продаж специфічного економічного товару (технологій), що часто становить державну таємницю і є сферою національних інтересів цих держав. За таких умов вивчення питань, що пов'язані із трансфером військових технологій, слід проводити з урахуванням нормативно-правових актів, що регламентують експорт цивільних та враховують специфіку експорту військових технологій.

Система нормативно-правового регулювання експорту військових технологій складається із двох основних складових: міждержавних правових актів та законодавства держав, які здійснюють трансфер військових технологій. Кожна із вищезазначених складових потребує детального вивчення та аналізу.

На думку фахівців, одним із найвпливовіших нормативно-правових актів міжнародного регулювання трансферу технологій є Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (TRIPS), яка офіційно набула чинності в січні 1995 року. На сьогоднішній день законодавство держави, яка є членом СОТ, повинно відповідати базовим стандартам, встановленим TRIPS. Крім того, до інших важливих міжнародних нормативно-правових актів, які регламентують здійснення експорту військових технологій фахівці відносять резолюцію Генеральної Асамблеї ООН, Паризьку конвенцію з охорони промислової власності, Договір про патентну кооперацію, Угоду про субсидії і компенсаційні заходи, Угоду про технічні бар'єри в торгівлі, Генеральну угоду з торгівлі послугами.

Варто зазначити, що серед міжнародних організацій загальної компетенції основна роль у регулюванні міжнародного трансферу технологій належить ООН. З 1978 року по 1985 рік питання правового регулювання відносин у сфері міжнародної передачі технологій розглядалися в рамках роботи щодо встановлення "нового економічного порядку", ініційованого державами, що розвиваються, та колишніми соціалістичними державами. В результаті міжурядових переговорів з 1978 року по 1985 рік Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) підготувала проект Міжнародного кодексу поведінки у сфері передачі технологій. Проте, у зв'язку із розходженням позицій розвинених держав та держав, що розвиваються, стосовно обов'язкової або рекомендаційної сили кодексу, він не був прийнятий, хоча як "м'яке право" відіграв суттєву роль у формуванні та уніфікації національного законодавства більшості держав-членів ООН. Так наприклад, його положення у значній мірі знайшли відображення у законодавстві Франції, Італії, Греції, Польщі, а також в багатьох міжнародно-правових актах ЄС.

Проект Кодексу визначає засоби державного регулювання міжнародної передачі технологій, положення, які слід, і які не слід включати у договори

щодо передачі технологій, врегульовує процедуру переговорів щодо укладення договорів, права та обов'язки сторін трансферу, а також передбачає структуру договорів щодо передачі технологій. Згідно з проектом Кодексу передача технології полягає у передачі систематизованих знань для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу або для надання відповідних послуг.

*д.і.н., доц. Чеберяко О.В. (КНУ ім. Т. Шевченка),
Ясинський Д.С. (ВІКНУ)*

ОРГАНІЗАЦІЯ І ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН

Важливе місце у вирішенні соціально-економічних проблем і оборонних задач держави належить фінансам. Фінанси Збройних Сил є органічною частиною фінансів України, виділених у самостійну ланку, що обумовлено особливостями Збройних Сил України та специфікою тих задач, які вони виконують. Система фінансів Збройних Сил України будується з таким розрахунком, щоб вона дозволяла оперативно і повністю задовольнити потреби армії і флоту у коштах, концентрувати їх у розпорядженні командування у цілях вирішення задач, які ставляться перед Збройними Силами України.

Фінансове забезпечення Збройних Сил України є однією з найважливіших складових фінансової системи держави і рівень його важливості залежить не тільки від економічного розвитку країни, але й від завдань, які виконують її Збройні Сили.

На сьогодні під фінансовим забезпеченням Збройних Сил України в цілому мається на увазі комплекс заходів щодо забезпечення фінансовими ресурсами будівництва та утримання Збройних Сил України: фінансове планування і фінансування, витребування, отримання, зберігання, економне і доцільне використання коштів, контроль за їх витратою, облік та звітність.

Актуальність роботи полягає у визначенні належної організації фінансового забезпечення військових частин в сучасних умовах на етапі реформування та розвитку Збройних Сил України та в умовах проведення АТО.

Метою даної роботи є проведення комплексного дослідження організації системи фінансового забезпечення. З огляду на результати досліджень розглянути актуальні питання даної теми та можливі шляхи її вдосконалення.

Об'єктом дослідження є механізм і структурні складові системи фінансового забезпечення Збройних Сил України.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають між державними органами, військовими частинами та іншими суб'єктами господарювання в процесі формування та використання грошових коштів, виділених для фінансування Збройних Сил України.

Секція 5

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА КОНТРАКТОМ В ОРГАНАХ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Професійна культура військовослужбовців за контрактом в органах охорони державного кордону (ООДК), є комплексною професійно значущою властивістю, яка охоплює систему знань, умінь і навичок військовослужбовців у сфері службової діяльності а також соціально спрямованих ціннісних орієнтацій, позитивних особистісних якостей, що дозволяє на досконалому рівні вирішувати завдання прикордонної служби з дотриманням принципів законності, гуманізму та справедливості. Складовими структури професійної культури військовослужбовців за контрактом Державної прикордонної служби України є етичний, комунікативний, правовий, інформаційний, технічний і фізичний компоненти. Значущість інформаційної культури обумовлена необхідністю володіти та правильно використовувати професійну інформацію. Саме інформація надає можливість військовослужбовцю приймати компетентні рішення, прогнозувати різноманітні ситуації тощо. Інформаційна культура військовослужбовця за контрактом в ООДК – це здатність використовувати інформаційні ресурси та засоби інформаційних комунікацій при вирішенні завдань з охорони державного кордону.

У дослідженні було створено такі ситуації, коли військовослужбовці повинні були постійно шукати нову інформацію, зокрема в спеціалізованій літературі, періодичних виданнях, з мережі Інтернет, опрацьовували результати оперативно-службової діяльності підрозділів ООДК. Ця робота формувала у військовослужбовців потребу в самовдосконаленні, самоосвіті, допомагала розвивати у них уміння аналізувати інформацію, робити з неї об'єктивні висновки та використовувати у службовій діяльності. Під час проведення бесід з військовослужбовцями ми наголошували на тому, що сучасний фахівець повинен чітко усвідомити, наскільки важливо володіти інформацією, навчитись її зберігати, впорядкувати і передавати, а найголовніше – успішно використовувати у непередбачуваних ситуаціях.

Як методичні рекомендації з метою пошуку та зібрання матеріалів, що містять необхідну інформацію, ми пропонували використовувати такі засоби і методи, як опитування, анкетування, спостереження та проведення дослідів, експеримент (дослід), консультації з компетентними фахівцями з необхідної проблематики, читання відповідної літератури, перегляд відео- та телепрограм, робота у бібліотеках, а також звернення із запитом до інформаційно-довідкових систем. Загалом було передбачено, що до кожного практичного заняття військовослужбовці повинні були готувати не менше одного інформаційного повідомлення. Отже, при виконанні цієї роботи військовослужбовці змогли вдосконалити свої уміння самостійно працювати з різними джерелами інформації, здійснювати розумові операції із використанням методів систематизації, аналізу, порівняння, узагальнення, виділення основного, пояснення, індукції, дедукції тощо.

*Вінник В.В. (ЖВІ ДУТ),
Павленко К.І. (ЖВІ ДУТ)*

ПОГЛЯДИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ НА РОЛЬ І МІСЦЕ ЗБРОЙНИХ СИЛ У ПРОТИПОВСТАНСЬКІЙ БОРОТЬБІ

Кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменовані зміною поглядів на форми і способи ведення військових конфліктів, новим підвищенням уваги до проблеми вдосконалення науково-методичних основ військового протиповстанства, пошуками рішення протиріч між новими поглядами на зміст сучасних дій військ і традиційними методами їх застосування. Актуальність цих питань викликана тим, що загрози, які виникають для світового співтовариства випереджають адекватне реагування на них. Кризові ситуації, що виникають завдяки тероризму та переростають у малі війни – це постійна загроза будь-якому суспільству до тих пір, поки суспільство не навчиться з ними боротися.

У доповіді проводиться аналіз локальних війн та збройних конфліктів сучасності, розглядаються причини виникнення, шляхи і масштаби здійснення терористичних акцій. Подається стисла характеристика, розподіл по ступеню небезпеки та відмінності дій диверсійно-розвідувальних, терористичних формувань від формувань, які ведуть партизанські війни.

Концентрується увага та розглядаються відмінності тероризму від ведення бойових дій. В першу чергу це стосується мети терористичних акцій – не стільки "знищення противника", скільки деморалізація суспільства і примушення правлячих кіл до дій у відповідь.

Робиться висновок, що провідні військові аналітики розглядають концептуальні положення війн четвертого покоління, в тому числі одну із складових – тероризм, як стратегію майбутнього. Необхідність застосування заходів щодо швидких рішучих кроків для вирішення конфлікту на вигідних умовах в мінімальні терміни з найменшими втратами для того, щоб уникнути більш масштабного використання збройних сил.

Сучасні терористичні групи менші за чисельністю, але краще підготовлені та озброєні, більш згуртовані, чим будь-коли. Це суттєво утруднює контроль за їх діяльністю і ставить нові завдання перед силовими структурами держави, в тому числі і перед Збройними силами.

*Воронков В.І. (ВІКНУ),
Довгаленко Р.М. (ВІКНУ)*

ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ НЕГОЛОШЕНОЇ ВІЙНИ

З введенням російських військ на територію Криму РФ розгорнула безпрецедентну інформаційну війну проти України.

Засоби масової інформації Росії перекидують реальні факти та видають відверту брехню за правду. Сама інтервенція Росії в Україну розпочалась 20 лютого 2014 року. Це була перша частина збройного конфлікту між двома державами. Наступним етапом стала війна на сході України.

Інформаційна війна – це використання і управління інформацією з метою набуття конкурентоздатної переваги над супротивником. Російська Федерація для цього використовує свою потужну пропаганду. Мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях.

Очевидно, що інформаційна війна – складова частина ідеологічної боротьби. Вона не призводить безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, при її веденні немає жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою. І це породжує небезпечну безпечність у ставленні до них.

Офіційні державні діячі, лідери політичних партій і громадських організацій, журналісти РФ основні свої зусилля у інформаційно-пропагандистській кампанії зосередили на перекидуванні реальних фактів та почали видавати відверту брехню за правду.

Російські медіа всіма можливими способами прагнули виправдати вторгнення Росії на територію України. Вони намагалися і намагаються сьогодні запевнити своїх слухачів радіо і глядачів телебачення, що в Україні наразі процвітають "хаос та безлади", а так звані "ополченці" на території автономії і Сході України сприяють збереженню стабільності та захищають російськомовне населення від третьої сили, яку сам президент РФ Володимир Путін назвав "коричневою".

В Україні чудово розуміють, який ефект має російська пропаганда, особливо на сході України. Ресурси українських ЗМІ на порядок слабші, адже РФ вкладає сотні мільйонів доларів у свої міжнародні проекти. Росія готувалася до інформаційної війни проти України протягом років.

Разом з тим, в умовах неоголошеної війни Україна нарощує зусилля в координації діяльності всіх ланок державного і військового управління, спрямованих на організацію протидії інформаційній експансії РФ.

*Воронков В.І. (ВІКНУ),
Костіна А.О. (ВІКНУ)*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ВІЙНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ У ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ АТО

Основними засобами впливу в період ведення інформаційно-психологічної війни на масову свідомість виступають мас-медіа. В сучасних умовах створюються нові технології, які поєднують у собі різноманітні засоби

масових комунікацій в єдиний інформаційний ресурс, коли одна й та ж інформація у різному вигляді і за різних умов подається в онлайн-режимі в Інтернеті на веб-сайті, в анонсах на телеканалі, в короткому повідомленні на розважальному музикальному радіоканалі, у ТВ-новинах, у вигляді статті в газеті. Подібне розмаїття форм і способів подачі інформації на одну і ту ж саму проблематику надає сьогодні величезні можливості впливу на масову свідомість.

Аналіз інформаційного простору в зоні АТО свідчить про те, що російськомовні радіо, телебачення, друковані видання в цілому діють саме в такому стилі. Спрямованість соціальних мереж говорить про подальшу активізацію інформаційної війни російських ЗМІ в медіа просторі України і за його межами. Незважаючи на те, що останнім часом російські медіа трохи пом'якшили свої формулювання, але у новинах на російських телеканалах продовжують вживатися терміни типу "каральна операція", "Правий сектор", "націоналісти", "прихильники федералізму" тощо.

Головне завдання інформаційної війни полягає у маніпулюванні масами. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає у: внесенні у суспільну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів; дезорієнтації та дезінформації мас; послабленні певних переконань, устоїв; залякуванні свого народу образом ворога; залякуванні супротивника своєю могутністю.

На даний час, головною метою російської інформаційно-психологічної війни проти українського народу є намагання поширити паніку серед українського народу, спроба посіяти глибокий розкол і недовіру між владою і народом у воєнний час аби порушити існуючі порядки та створити безлад в державі.

Ускладнення українсько-російських відносин змусило українську владу вжити заходів щодо захисту власного інформаційного простору, вдатися до обмежувальних заходів стосовно діяльності російських ЗМІ, які базуються на вимогах національного законодавства. Для протидії масованій російській пропаганді, поширенню неправдивих повідомлень про ситуацію в Україні, вживаються заходи адекватного реагування на неї.

В умовах жорсткого протистояння з Росією зовнішньополітична діяльність української влади спрямована на протидію сучасним викликам і загрозам для України в інформаційній сфері, формування єдиної національної ідеї, у центрі якої знаходиться європейський вектор. Такі кроки не влаштовують Росію. Вона вдається до подальшої активізації прихованого інформаційно-психологічного впливу.

ПОТЕНЦІАЛ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ЗІ США В ОБОРОННІЙ СФЕРІ

Розвиток двостороннього співробітництва із США в оборонній сфері в умовах сучасної воєнно-політичної обстановки навколо України є надзвичайно актуальним. США активно намагаються допомогти Україні в протистоянні російській агресії та, більш того, здійснюють ефективний вплив на своїх союзників щодо їхньої підтримки нашої держави. Саме тому на сьогодні необхідно значно активізувати воєнно-політичне, військове та військово-технічне співробітництво з провідним стратегічним партнером України задля максимального ефекту, а саме отримання корисної консультаційно-дорадчої, фінансової, матеріально-технічної допомоги, забезпечення професійного навчання українських військових та цивільних фахівців.

США, як провідна країна світу, має могутній військовий потенціал та значний вплив у міжнародних організаціях, великий досвід ведення локальних війн, збройних конфліктів, операцій з підтримання миру та безпеки. Поглиблення співробітництва, вивчення і впровадження передового американського досвіду в практику вітчизняного військового будівництва має велике практичне значення.

Українсько-американське співробітництво безумовно впливає на відносини України з іншими державами і може помилково сприйматися деякими з них як таке, що загрожує їхнім національним інтересам. Саме тому необхідно розкривати сутність і зміст цих стосунків, їх спрямованість, показувати, які цілі і завдання ставить Україна в процесі співробітництва в оборонній сфері з США, провідними країнами-членами НАТО, де Сполучені Штати є незаперечним лідером. США є найбільшими фінансовими контрибуторами в НАТО, а отже співпраця по лінії Україна-США-НАТО може принести нашій державі багато дивідендів, з огляду на прагнення активно розширювати співробітництво з Північноатлантичним Альянсом.

Сполучені Штати – ключовий партнер західноєвропейських країн, що необхідно враховувати під час реалізації стратегічного курсу на європейську інтеграцію.

Тривалий час саме із США військове співробітництво не лише має найбільшу кількість заходів, але й надавало найбільшу практичну користь, будучи фінансово необтяжливим.

У зв'язку з агресією Російської Федерації проти України партнерство України зі Сполученими Штатами Америки в усіх сферах є стратегічно важливим. Україна бачить у США союзника, який спроможний допомогти Українській державі стати на рейки західного цивілізаційного розвитку. Співробітництво України та США є надзвичайно важливим фактором розвитку оборонного потенціалу нашої держави, реальним фактором прискореного реформування Збройних Сил України та зміцнення їх боєздатності.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОГЛЯДІВ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ НА РОЛЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ У ВЕДЕНІ ПРОТИПОВСТАНЬСЬКОЇ БОРОТЬБИ ТА ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Впродовж довгого часу повстанська боротьба розглядається як одна з форм впливу на політичні та економічні процеси регіонального розвитку в цілому. І якщо сам цей погляд залишається досить стійким, то переконання про роль і місце озброєних сил в подібного роду конфліктах, а також на характер військового насильства з часом мінялися. І зараз вже зрозуміло, що збройні сили не залишаються в стороні від подій пов'язаних з повстанським рухом в будь-якій державі.

В доповіді розглядаються етапи повстанської діяльності по способах боротьби, інтенсивності дій, озброєнню повстанських загонів і проводиться аналіз ролі збройних сил держави в них. Умовно цю діяльність можна розділити на три етапи, між якими немає чітко визначених кордонів.

На першому етапі "прихованої повстанської боротьби", тобто такий що зароджується, бойові частини країни не розглядаються як ефективний засіб її придушення. Замість них широко використовуються різного роду фахівці, радники. Ця діяльність потрапляє під категорію "допомога уряду в забезпеченні безпеки".

Другий етап повстанської боротьби "партизанська війна" – починається після створення повстанцями сильної організації і консолідації свого положення в країні. На цьому етапі починають більш цілеспрямовано використовувати інструкторів і радників із складу сил спеціальних операцій. Передбачається перехід до вживання "легких" піхотних частин і підрозділів. Завдання цих сил полягатиме в ізоляції партизанських загонів від їх баз постачання, знищення цих баз і зрештою в розсіюванні повстанців.

Якщо повстанська боротьба набуває великого розмаху, вона переходить в третій етап "маневрену війну". На цьому етапі повстанці ведуть бої з регулярними урядовими військами з метою опанування важливих географічних, політичних, економічних і військових об'єктів і скидання уряду. Участь озброєних сил держави може полягати у використанні значного контингенту військ.

Таким чином, згідно проведеного в доповіді аналізу сучасних етапів повстанської боротьби, можна сказати, що збройні сили вирішують в них найрізноманітніші по характеру завдання. І масштаби операцій, що проводяться, залежать від рівня конфлікту, де в першу чергу оцінюється кількість озброєних повстанців, потужність їх озброєння, території які вони контролюють. Відповідно до вирішуваних завдань планується використання сил і засобів від всіх видів збройних сил, проте найбільш широке вживання знаходять сили спеціальних операцій, а також частини і підрозділи, що володіють здібністю до швидкого розгортання і раптових дій.

Трансформація поглядів військових фахівців на форми, способи ведення військових конфліктів сучасності, їх особливості та тенденції розвитку

Кінець ХХ століття ознаменувався зміною поглядів на форми, способи ведення військових конфліктів, новою хвилею інтересу до проблеми вдосконалення науково-методичних основ військового протистояння, пошуками рішення протиріччя між новими поглядами на зміст сучасних дій військ і традиційною військовою культурою їх застосування. Актуальність цих питань викликана тим, що зміни у способах ведення збройної боротьби відбуваються дуже динамічно, та суттєво випереджають зміни у загальних формах ведення конфліктів сучасності, а останні тільки вивчаються.

У доповіді розглядаються погляди на ведення майбутніх воєнних конфліктів військових аналітиків, які представляють думку військово-інтелектуальної еліти передових у військово-технічному та політичному відношенні країн і виявляються особливості цих конфліктів.

Дається класифікація поколінь війн, розкривається сутність війн четвертого покоління за західною класифікацією, їх мета, характерні риси: асиметричність, не лінійність, швидкоплинність, розосередженість, маневреність, використання малих, високо мобільних підрозділів (груп), розширення просторового розмаху, об'ємність театру війни.

Концентрується увага на важливості проведення в ході війни спільної операції різних силових структур, змінах функцій сил спеціальних операцій, на інформаційних, кібернетичних операціях, психологічному впливі, медійно-інформаційному втручанні. Визначається особлива роль, місце повстанських рухів, партизанських, терористичних способів дій у майбутній війні.

Підкреслюється необхідність переходу від жорсткого управління військами до загальної координації дій військ, створення розподіленої, багато потокової системи управління осередкове – мережевого типу, змінення командира-виконавця на ініціативного, грамотного професіонала, розуміючого цілі і задум дії, якій не вимагає детального керівництва.

Робиться висновок, що провідні військові аналітики розглядають концептуальні положення війн четвертого покоління, як стратегію майбутнього. Збройні сили зіткнуться з необхідністю не тільки удосконалювати свою майстерність володіння новими, складними високотехнологічними системами зброї, скільки глибше і уважніше вивчати і переймати досвід минулого. Війна четвертого покоління найближчим часом не замінить повністю конфлікти другого і третього покоління, буде співіснувати поруч з ними. Форми, способи дій поєднують широкомасштабне застосування підрозділів з надсучасною зброєю, ведення дій у різних сферах, просторі з використанням форм, способів дій минулого. Але цим справа навряд чи обмежиться.

ПОНЯТІЙНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Сьогодні, в умовах інформаційного протиборства, особливо в зоні антите-рористичної операції, як ніколи є актуальними такі поняття, як "інформаційна війна", "спеціальна інформаційна операція", "інформаційна зброя", "інформаційна безпека", "державні механізми забезпечення національної безпеки", "державні механізми нейтралізації інформаційно-психологічних впливів на національну безпеку".

У класичному розумінні інформаційна війна – це одна з форм інформаційного протиборства, комплекс заходів щодо інформаційного впливу на масову свідомість для зміни поведінки людей і нав'язування їм цілей, які не відповідають їхнім інтересам, а також, природно, захист від подібних впливів. Як відомо, інформаційна війна – це дії, розпочаті для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації та процесам, що базуються на інформації та інформаційних системах ворога при одночасному захисті власної інформації та процесів, що базуються на інформації та інформаційних системах. Основні методи інформаційної війни – блокування або перекручування інформаційних потоків і процесів прийняття рішень супротивником.

Більшість політичних конфліктів переходить у фазу інформаційно-психологічної операції у тому випадку, якщо одна або кілька сторін, залучених в конфлікт, зупиняються на виборі силового рішення, але при цьому, з метою досягнення максимального конкурентної переваги, вибирають для досягнення політичних цілей такі форми і методи агресії, які, поряд з раптовістю, забезпечили б нападнику значний період прихованості. Сьогодні таким способом політичного насильства є арсенал засобів, методів і технологій інформаційно-психологічної операції, які в сучасному конфлікті передують безпосередньо військової фазі, хоча, звичайно, можуть різним чином поєднуватися з актами прямої збройної агресії. В інформаційно-психологічній операції вони необхідні для ініціювання ланцюгових психологічних реакцій у масовій свідомості населення і грають відому роль "спускового гачка".

Наприкінці ХХ століття перед нами виникли такі історичні факти, коли в ході протиборства на міжнародній арені без безпосереднього застосування воєнної сили почали розпадатися держави та коаліції держав – СРСР, Варшавський договір, Югославія, Чехословаччина та інші. В кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття в більшості випадків США і НАТО досягали своєї політичної мети шляхом реалізації стратегії непрямих дій, тобто, по суті без прямого застосування своїх збройних сил проти держав, які призупинили своє існування.

Під стратегією непрямих дій (стратегічним нападом) зазвичай розуміють систему симетричних та асиметричних підходів і комплекс дій активної сторони, які призводять в перспективі до умов успішної реалізації її політики

по відстоюванню інтересів шляхом створення ситуації дезорієнтації та дезорганізації супротивника в контексті діалектичних змін простору протиборства.

Тобто, у війні, головна мета стратегії непрямих дій – це послабити опір супротивника наперед, ніж робити спробу долати його, що краще всього досягається шляхом підміни у супротивника "образу Батьківщини" та "образу ворога" (розмиття цілей оборонної політики – "кого/що" від "кого" захищати), спотворенням "образу захисника Вітчизни" та за допомогою рефлексивного управління цілями війни.

Традиційно превентивне послаблення опору супротивника агресору здійснюється, головним чином, за допомогою інформаційно-пропагандистських заходів, що спрямовані, в першу чергу, на руйнування духовного потенціалу супротивника.

Під інформаційно-психологічною зброєю (ІПЗ) слід розуміти сукупність спеціальних засобів і технологій, що використовуються для насильницького викривлення інформаційно-психологічного простору супротивника спеціально для ураження індивідуальної і масової свідомості.

Інформаційно-психологічна зброя може бути спрямована на придушення, знищення, дезорганізацію, дезорієнтацію, дезінформацію, дезаптацію об'єкту впливу, спроможна порушити психічне здоров'я, спонукати до спонтанних, немотивованих, агресивних (в якості автоагресії чи антисоціальних) дій, спричинити тимчасові чи незворотні зміни та самознищення, підкорити свідомість особистості і скерувати її.

Зброєю першого пріоритету є інформаційно-психологічна зброя, до складу якої входить: концептуально-методологічна, хронологічна (історична), фактологічна, лінгвістична зброя.

Отже, інформаційно-психологічна зброя застосовується з метою руйнування тонких структур суспільства (мораль, традиції) та формування інформаційного колоніалізму активною стороною і може бути застосована загалом самостійно або в складі так званої організаційної зброї (оргзброя), яка є зброєю другого пріоритету. Під останньою розуміють багатопрофільну та широкомасштабну систему

Основу "оргзброї" становлять спеціальні рефлексивні технології організаційного управління або нові організаційні технології як впорядковані сукупності ефективних методів (програм, стратегій, процедур, форм) реалізації управлінських рішень, введення інновацій, підтримання інформаційних та інших необхідних структурних зв'язків, підбору і підготовки персоналу, планування, звітності і контролю та ін., що включають:

– "конструктивні" нові організаційні технології, призначені для ефективного виконання національними оргструктурами, відомствами і корпораціями своїх цілей та функціональних задач в умовах зміни економіко-соціальної та воєнно-політичної обстановки;

– "деструктивні" ("дизфункціональні") нові організаційні технології в тому числі "Троянський кінь", що призначені для впровадження в систему державного управління супротивника в цілях розвитку її функціональних підсистем по неефективним напрямках.

РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ ТАКТИКИ ЗА ДОСВІДОМ ЛОКАЛЬНИХ ВІЙН І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ, ЯКІ ВЕЛИСЬ РЕГУЛЯРНИМИ ВІЙСЬКАМИ ПРОТИ ІРРЕГУЛЯРНИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

Мета участі у конференції – виявлення тенденцій розвитку загальної тактики за досвідом локальних війн і збройних конфліктів сучасності, які велись регулярними військами проти іррегулярних збройних формувань і уточнення завдання щодо втілення в навчальний процес факультету військової підготовки нових форм і способів ведення загальновійськового бою, які виникли в цих війнах (збройних конфліктах, антитерористичної операції на сході України).

Використання нових форм і способів у збройної боротьбі у локальних війнах і збройних конфліктах сучасності привело до розвитку тактики в бік нестандартних підходів до підготовки і ведення бойових дій. Не рідко збройна боротьба у локальних війнах і збройних конфліктах ведеться регулярними військами в середині своєї держави проти іррегулярних збройних формувань.

Тому маємо право сказати, що воєнне мистецтво збагатилося новою системою знань, стосовно боротьби регулярними військами з іррегулярними збройними формуваннями.

Актуальність питань, які висвітлюються, полягає в тому, що теорії тактики, як складової частини воєнного мистецтва, за останні три десятиріччя не приділялось певної уваги, а досвід боротьби з незаконними збройними формуваннями був протягом зазначеного часу не витребуваний і забутий.

Керівні документи, за якими здійснювалася та здійснюється зараз підготовка військ: бойові статuti, настанови, посібники насичені положеннями, які у своїй більшості не відповідають ні особливостям організаційно-штатної структури загальновійськових з'єднань і частин, ні їх бойовим можливостям, а оперативно-тактичні нормативи потребують перегляду. В зазначених документах досі не знайшли свого відображення форми і способи збройної боротьби, що застосовувались в локальних війнах і збройних конфліктах, які мали місце в Афганістані, в Чечні, на сході України тощо.

При вирішенні воєнно-політичних конфліктів, пов'язаних із збереженням території своєї держави у межах установлених кордонів, війська можуть вирішувати завдання збройним шляхом у два етапи:

Перший – в умовах максимального загострення обстановки, коли війна юридично не розв'язана, але активно діють розвідувально-диверсійні, терористичні групи і незаконні збройні формування, створені агресивною стороною. Війська будуть вирішувати завдання по їх ліквідації, встановленню правового порядку у районі можливого конфлікту.

Другий – в умовах розв’язання агресивною стороною прямих воєнних дій. У такому випадку війська будуть переходити до проведення операції по відбиттю ударів і знищенню противника, у тім числі, і на його території.”

Розвиток загальної тактики в локальних війнах і збройних конфліктах сучасності має дуже багато аспектів, тому в доповіді більше уваги приділяється висвітленню першого етапу вирішення завдань військами, визначеного Начальником Генерального штабу.

Особливістю боротьби регулярних військ з іррегулярними збройними формуваннями є те, що останні діють у повному протиріччі тактичним принципам, за якими готуються регулярні війська.

Оскільки в керівних воєнних документах не було рекомендацій щодо організації і ведення воєнних дій в умовах розмитих "кордонів" між фронтом і тилом, коли противник готовий несподівано атакувати з будь-якого напрямку, виникла необхідність діяти нестереотипно, застосовуючи нові способи бою.

Такі умови обстановки вимагали від командирів і штабів уміння знаходити виходи з важких ситуацій, проявляти ініціативу, застосовувати воєнну хитрість. Воєнні дії останнього часу багато в чому збагатили сучасне воєнне мистецтво.

Досвід ведення бойових дій регулярними військами проти іррегулярних збройних формувань показав, що застосування військ має ряд особливостей:

по-перше – виконання завдань здійснюється об’єднаннями військ різновидової і різновідомчої належності, при відсутності чітко вираженої лінії фронту на розрізнених, нерідко ізольованих напрямках у відриві з’єднань, частин і підрозділів від головних сил при високому ступені самостійності в умовах, коли противник широко застосовує засади, партизанські способи боротьби, нічні дії і наносить раптові удари;

по-друге – поставлені завдання вирішуються шляхом переважно нетрадиційних способів, різними загонами і групами, сформованими за цільовим призначенням;

по-третє – підготовка бою і управління з’єднаннями, частинами і підрозділами різко ускладнюється внаслідок одночасного ведення бойових дій у декількох різних районах при наявності відкритих фронтів і розтягнутих тилівих комунікацій.

Під час боротьби з багаточисельними іррегулярними напів-партизанськими формуваннями вирішення завдань реалізовувалось, як правило, нетрадиційними способами.

Специфіка такої боротьби породила новий вид бойових дій – **спеціальну операцію**. Одним з елементів такої операції стали **спеціальні військові дії**, які проводяться загальновійськовими з’єднаннями, частинами у взаємодії з формуваннями інших силових структур. Їх змістом являлись ізоляційно-обмежувальні, розвідувально-пошукові, ударно-вогневі і рейдово-штурмові дії, направлені на розгром незаконних збройних формувань. Поява даної форми тактичних дій обумовлена тим, що в збройних конфліктах традиційні види бою (наступ і оборона) уже не охоплювали весь зміст збройного протиборства з іррегулярними формуваннями противника.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТЕРОРИСТАМИ ТА ОПЕРАТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний тероризм як важливий чинник формування нового світового порядку перетворився на невід'ємний компонент міжнародних політичних процесів. Оперуючи обмеженими раніше ресурсами й зазнаючи радикальних змін, він став значною загрозою національній безпеці. Безпрецедентні терористичні акти, здійснені в США 11 вересня 2001 р., стали своєрідною точкою відліку нового "постманхеттенського" століття.

Тероризм сьогодні як зброя використовується не тільки в боротьбі проти органів влади, але дуже часто і самою владою для досягнення своїх брудних цілей. Сучасний тероризм виступає у формах міжнародного тероризму (терористичні акти, що мають міждержавний масштаб), внутрішньополітичного тероризму (терористичні дії, спрямовані проти уряду, яких-небудь політичних угруповань всередині країн або з метою дестабілізації внутрішньої обстановки), кримінального тероризму, що переслідує чисто бандитські цілі.

Одним із загрозливих проявів міжнародного тероризму стає інформаційний тероризм, в основі якого – маніпуляція свідомістю мас, розповсюдження інформаційно-емоційного ефекту, на який розраховано більшість терористичних актів, залучення прихильників серед членів суспільства, вплив на владні структури, які приймають політичні рішення.

Глобальна інформаційна комп'ютерна мережа INTERNET використовується терористами для: пропаганди та реклами їх діяльності, через розміщення на веб-джерелах інформації, що виправдовує необхідності використання насильства; збору фінансових засобів, через розміщення на веб-сторінках інформації про банківські рахунки даних організацій; вербування та мобілізації прихильників, збираючи інформацію про користувачів, які переглядають їх сайти; планування і координація, через зашифровані вказівки, що знаходяться в захищеній паролем частині сайту. Сучасні методи шифрування даних, інноваційні технології та бездротовий зв'язок дають змогу терористам залишатися майже повністю анонімними, що значно погіршує намагання виявлення терористів та їх арешт.

За твердженням фахівців контр розвідувальних управлінь, "терористи" за допомогою електронної пошти передають в зашифрованому вигляді інструкції, карти, схеми, паролі та іншу важливу інформацію, розголошення якої може зашкодити національній безпеці держави.

Отже, Інтернет дає змогу швидко та анонімно вступати в процес комунікації з різними користувачами по всьому світу. Цей процес може бути як тривалим (email або дискусійні форуми), так і в режимі онлайн (скайп, ватсап, вайбер та інші). Дослідження інформаційного тероризму ще раз доводить, що досвід, який є у світової спільноти у цій сфері, зі всією очевидністю свідчить про безперечну уразливість будь-якої держави.

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙНАХ СУЧАСНОСТІ

Стрімкий розвиток засобів масової комунікації (ЗМК) не міг не спричинити серед політиків і військових, вчених і фахівців різних напрямків хвилю інтересу до можливостей масштабного психологічного впливу на опонентів. Сучасні держави прагнуть впливати не тільки в економічній і військовій сфері. Для них важливі не силові методи, а інформаційні. Політика держав спрямована на інформаційну сферу, де є можливість впливати на інтелектуальний потенціал інших країн, насаджувати відповідні духовні та ідейні цінності, трансформувати їх традиційну систему та уклад життя. Тому й у військовій сфері помітний перехід до нового етапу – використання інформаційної зброї, яка б не завдала людству масштабних фізичних втрат.

Саме для цього найчастіше використовуються засоби масової комунікації, які здатні діяти як на локальному, так і на глобальному рівні. З переходом до інформаційної епохи, тотальної глобалізації та створення єдиної мережі інформаційних ресурсів, людство підписало собі вирок: постійно знаходитись у стані холодної інформаційної війни.

Україна, як молода держава, с першого дня свого існування перманентно перебуває під інформаційним впливом з боку країн-сусідів, які мають власні геополітичні інтереси. Це також пов'язане з політичною та економічною нестабільністю держави. І ЗМК відіграють в цьому процесі найважливішу роль, виступаючи їх каталізатором та підсилювачем. Саме через них відбувається відрив від реальності, через що виникають труднощі у створенні єдиного інформаційного поля і відповідно контенту.

Оскільки, наша держава знаходиться в пострадянському просторі, то країна перебуває в стані інформаційної війни вже понад два десятиліття. ЗМК щодня подають такі собі фрейми, коли реальна чи штучна інформація апріорі мають негативне забарвлення. Однак, тут є особливість, фрейм – ментальна конструкція і її потрібно заповнювати. Тобто, якщо є агресор, повинні бути і жертва, і герой. Це ми бачимо на прикладі гібридної війни, яку Росія веде проти України. Гасла "у Києві фашисти", "Росія рятує російськомовних" та інше так чи інакше інтерпретують нашу дійсність, створюючи певні образи. Відомо, що людина найбільше запам'ятовує інформацію образну.

З огляду на поставлену проблему, можна зробити висновок, що часто фахівці із ЗМК, крокуючи у ногу з часом, та в гонитві за сенсацією, не завжди усвідомлюють, що самі стають зброєю в інформаційній війні. Саме тут засоби масового впливу, як влучно їх ще називають, цілять в больові точки вразливості населення, просуваючи таким чином ідеї, за якими стоять конкретні політичні кола, країни і блоки.

РОЛЬ І МІСЦЕ ЗМІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

З початком російської агресії проти України значно зросла роль засобів масової інформації у висвітленні подій на сході України. Неоголошена війна, яка ведеться Росією проти нас, визначається як "гібридна", "нелінійна", "війна керованого хаосу" тощо. Така війна поєднує військові, інформаційні, терористичні та інші агресивні дії, скоординовані з єдиного центру і спрямовані на досягнення визначеної стратегічної мети. Метою цієї війни є повне підпорядкування України експансіоністським неоімперським планам Кремля. При цьому медійна складова відіграє чи не найважливішу роль для формування "правильного" з точки зору агресора образу жертви в цій війні.

У ході такої війни агресор приписує жертві те, що робить сам. Все за Оруелом – жертва в очах споживачів інформації перетворюється на агресора, а агресор – на справедливого месника. Здійснюється, по суті, інформаційне зараження.

У неоголошеній війні проти України РФ активно застосовує методи інформаційно-психологічної війни, прагнучи зруйнувати моральний стан військовослужбовців та цивільного населення нашої держави.

Так звані "журналісти" російських каналів LifeNews, Russia Today та їм подібні є "зброєю подвійного використання", виконуючи функції формування "правильної картинки" для пропагандистських цілей та розвідувально-підбивні функції як агенти спецслужб РФ.

З огляду на роль і місце ЗМІ в інформаційному полі України доцільно говорити про те, що вони здійснюють активний вплив як на свідомість окремої людини, так і суспільства в цілому. Тому в боротьбі проти агресора не варто оминати такі напрями роботи, як взаємодія з місцевим населенням, співпраця з іноземними ЗМІ та інші задля формування чіткого образу ворога і готовності протистояти йому.

В боротьбі за Україну і державні органи, і незалежні медіа, і вільні журналісти, і всі українські громадяни складають єдиний фронт. Ефективна інформаційна політика, повсякденний контекст, стратегічна спрямованість та зворотній зв'язок із суспільством сьогодні мають стати результатом активної роботи професійних українських ЗМІ.

*Король В.Г. (ВІКНУ),
Клубань О.М. (ВІКНУ)*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЗМІ

Збільшення ролі громадянського суспільства зумовлює необхідність формування громадської думки, адже вона є на сьогодні регулятором політики держави, а тому, в деякій мірі, і гарантом безпеки держави.

Громадська думка – це колективне судження людей, у якому ставлення до подій і явищ виявляється у формі схвалення, осуду або вимоги. Громадська думка формується в процесі руху інформації в суспільстві, відображає людське буття, суспільну практику людей. Важливим регулятором громадської думки є засоби масової інформації (ЗМІ). ЗМІ у суспільстві є не лише способом впливу на маси, але й засобом участі мас в соціальному управлінні.

ЗМІ поділяються на "традиційні" та "нетрадиційні", або ж новітні. До традиційних ЗМІ відносять: телебачення (центральне, регіональне і місцеве), радіомовлення (як діапазонне, так провідникове), друковану продукцію (газети, тижневики, журнали та ін). До "нетрадиційних" ЗМІ відносять Інтернет ресурси.

Аналіз конституційної норми про те, що засади утворення і діяльності ЗМІ визначаються виключно законами України, свідчить, що доцільним є більш докладне на рівні закону регулювання діяльності електронних ЗМІ, тому що статусу ЗМІ вони *de jure* не мають, хоча *de facto* масову інформацію все ж таки розповсюджують.

Блоги сприяють розвитку демократії, соціалізації аудиторії, розвитку свобод, зокрема: свободи слова, діяльності ЗМІ, доступу до інформації, висловлювання думки, оцінки, масової комунікації.

У журналістів перевірка фактів, достовірність інформації, посилення на джерело, об'єктивність, виваженість висловлювань, осмислений вплив на громадську думку – це правовий і етичний обов'язок, ознака фаховості. Хоча в блогах і в ЗМІ є винятки. Блоги, що подають посилення на джерело, перевірену інформацію, мають високу культуру контенту. А окремі друковані, аудіо, аудіовізуальні ЗМІ – заангажовані, наповнені замовними матеріалами.

Таким чином, блогерство і журналістика – два неоднорідних види масової інформаційно-комунікаційної діяльності, між якими є чимало спільного й відмінного, але однакова моральна відповідальність за контент.

Любовець Г.В. (ВІКНУ)

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: КОНТЕНТНІ СЕРЕДОВИЩА ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Інтернет та соціальні мережі в сучасному глобалізованому світі мають вже статус наднебезпечного середовища, що містить в собі хвилю невдоволення мас.

Все частіше виникають дискусії про присутність українських військових у соціальних мережах та про їх комунікацію з медіа та суспільними мережами.

У даному контексті часто згадують досвід Ізраїлю, як країни, яка практично постійно знаходиться у стані війни. Неодноразово наголошувалося, що соціальні мережі суперечать військовій організації, оскільки армія – закрита структура, і як правило, вона зберігає свої таємниці та оперативні дані. Натомість соціальні мережі працюють не на користь військових.

В той же час, активне вкидання дезінформації на фейкові сторінки будь-якої урядової організації додає проблем в інформаційному суспільстві. Непідготовлений читач бурхливо реагує на такі повідомлення та починає активно висловлювати свої думки вже на офіційних сайтах державних установ та їхніх сторінках в соцмережах (Facebook, Twitter, Google+ та V Kontakte). Ці дії в свою чергу активізують решту користувачів, які тільки й чекають невдоволених коментарів, щоб в подальшому збурити суспільство.

Таким чином, Управління преси та інформації МОУ змушене неодноразово публікувати спростування неправдивої інформації. Наприклад, повідомлення про те, що військовослужбовці, які вирушили до зони АТО після параду, повинні повернути все обмундирування, або ж інформація про втечу військового керівництва із зони проведення антитерористичної операції (АТО).

На прикладі діяльності Міністерства оборони України в даних соціальних мережах, можна простежити за реакцією читачів на певний контент. В умовах проведення АТО на сході України, особливе роздратування серед користувачів викликають повідомлення про діяльність Кабінету Міністрів та вищого керівництва Міністерства оборони України. А можливість коментувати записи призводить до зіткнення інтересів громади.

На противагу негативній реакції серед користувачів соцмереж, існує і позитивне сприйняття повідомлень. Проте, лише на певну категорію контенту: діяльність медиків та інженерних військ, акція "Лист пораненому", нариси про героїв із зони АТО, ротація військ та допомога цивільному населенню. Таким чином, віддзеркалена діяльність всіх структур Міністерства оборони України в соціальних мережах, відразу ж має певну оцінку суспільством, що в подальшому дає змогу зосереджено реагувати на сплески негативних коментарів "військових фахівців".

В сучасних гібридних війнах, використанню традиційних військових сил і засобів все частіше відводиться допоміжна або фонові функція. У зв'язку з цим військова організація держави в більшості технологічно-розвинутих країн включає в себе два основних компонента: потенціал стримування – традиційні збройні сили та потенціал ведення війн нового типу – сили спеціальних операцій та органи комунікаційно-контентного протиборства і психологічних операцій.

Становище сучасного комунікаційно-контентного середовища, яке стало дієвою зброєю сучасного гібридно-месіанського агресора в Україні, вкотре доводить необхідність не стільки фільтрації контентних масивів, а саме різноформатного продукування контенту як надлишкову величину із максимально великої кількості джерел і учасників військово-збройного протистояння.

Контентні потоки мають бути не тільки цікавими оригінальністю викладу чи безпечними для споживача, а ще й моделюватися на грані фолу, щоб тримати інтригу уваги, бо на сьогодні найцінніше, особливо в соціальних мережах, це втримання уваги читача, глядача та слухача. Важливо продукувати з ЗСУ і формати асиметричні для агресора особливо в царині військово-волонтерського

партнерства і взаємодії. На даний час комунікаційно-контентна безпека має стати новітньою стратегією включення різноресурсних величин знань і творчої самореалізації громад і громадян в економічний потенціал держави і суспільства резервів, які не помітні з позицій минулих економічних укладів.

*к.держ.упр. Мельников О.Г. (ВІКНУ),
Пампуха Ю.А. (ВІКНУ)*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКИХ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ АТО

Засоби масової інформації (ЗМІ) зайняли одне із найвищих щаблів на п'єдесталі найефективніших інструментів маніпуляції, сугестивного впливу на масову (суспільну) свідомість. У період всесвітньої глобалізації на українському інформаційному просторі одну із значних ролей відіграють російські ЗМІ. Вони дезорієнтують суспільство стосовно тих чи інших питань в умовах неоголошеної війни, ставлять під сумнів державність і єдність України конкретними маніпуляційними технологіями, до яких відносять: медіапропаганду, спотворення інформації, фабрикацію фактів, інформаційне перевантаження, маніпуляційну семантику, стереотипізацію, замовчування, дифамації, підтасовування, використання застарілої чи навіть вигаданої інформації, спекулювання підставними фактами тощо. Основною метою таких технологій є дискредитація України в очах міжнародної громадськості, зомбування суспільної свідомості українців поширенням дезінформації, лобювання ідеї розподілу держави не лише територіально, а й розшарувати та розколоти суспільство на ворогуючі фронти на фоні дійсної ситуації тобто "поділяти і керувати", чим значно полегшується контроль і керування будь-якою державністю.

В умовах ведення гібридної війни, зміст, характер і особливості якої суттєво відрізняються від традиційних моделей минулих війн (включає не лише військові, а й інформаційні, терористичні дії тощо). Україна зазнає від Росії ряд небезпек, загроз і ризиків, серед яких: масові інформаційно-психологічні атаки, кібероперації, латентні заходи противника тощо. Об'єктами ураження стають системи прийняття управлінських рішень у політичній, економічній, соціальній, науково-технічній сферах та у сферах національної безпеки, інформаційної структури держави, засобів бойового ураження, свідомість та психіка людини тощо.

Під час агресії зі сторони Росії головними для України повинні виступати наступні задачі: приведення у відповідність нормативно-правової бази у сфері інформаційно-психологічної протидії; інформаційно-аналітичний аналіз технологій впливу на інформаційний простір держави; модернізація і закупка сучасної матеріально-технічної бази щодо проведення інформаційно-психологічних операцій; формування центрів моніторингу комунікаційного середовища та впровадження в дію відповідних заходів щодо гарантування безпеки; гармонізація горизонтальних і вертикальних зв'язків між структурами силових і цивільних відомств; формування груп експертів по напрямкам щодо забезпечення безпеки національних інтересів; планування і корегування стратегії розвитку держави за відповідними напрямками з врахуванням національних інтересів тощо.

РОЛЬ І МІСЦЕ ВІЙСЬКОВИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ

Інформаційне протиборство бере свій початок у всіх війнах та протистояннях людства. Його зміст в основному складали дії протилежних сторін з поширення дезінформації або тенденційної інформації для впливу на оцінки, наміри та орієнтацію населення, особового складу військових сил та осіб, які приймають рішення, з метою формування громадської думки на користь діючої сторони.

Вперше поняття "інформаційна війна" було введено в 1985 році в Китаї. В основу теоретичних підходів китайських фахівців у галузі інформаційного протиборства покладені погляди давньокитайського військового діяча Сунь-цзи (V ст. до н. е.). Він відмічав: "У всякій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави цілісною... Здобути сотню перемог у боях – це не край мистецтва. Підкорити суперника без бою – ось вінець мистецтва".

Засоби масової комунікації (ЗМК) – це спеціальні канали й передавачі, завдяки яким відбувається поширення інформаційних повідомлень на великі території.

Сучасна науково-технічна революція спричинила справжній переворот в інформаційній боротьбі. Більш активно й глобально почали проводитись психологічні операції, інтенсивніше впроваджуватися нові інформаційні технології. Сьогодні все більше сил і засобів залучаються до інформаційної боротьби, все більш масштабними стають її наслідки. В США, Японії, Німеччині, Франції, Ізраїлі та інших країнах пильна увага приділяється інформації, яка по праву вважається одним з головних факторів володіння сучасним світом.

Сумним прикладом інформаційного протиборства у наш час є пропаганда російськими ЗМК тотальної брехні, ненависті до України та українців, традицій та звичаїв нашого народу, перекошування історії держави. Слід зазначити, що негативний вплив на мешканців Росії здійснювався впродовж майже 15 років, тобто за допомогою ЗМК постійно поширювалась завідомо негативна та неправдива інформація. З розвитком науково-технічного прогресу навіювання брехні поступово вдосконалювалось: це і використання 25 кадру, і навіювання ненависті до України під час перегляду кінофільмів, виступів артистів естради тощо.

Враховуючи, що військові засоби масової комунікації характеризуються як багатфункціональні канали збору, аналізу та передачі інформації, які взаємопов'язані між собою у межах єдиної системи інформаційної діяльності у воєнній сфері і розраховані на забезпечення відповідної цільової аудиторії актуальною для суспільства інформацією і створення необхідних умов для її осмислення та практичних дій, їх роль в інформаційному протиборстві є справді безцінною.

ДОСВІД ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА БАЛТІЇ

Закінчення "холодної війни" призвело до посилення західної цивілізації, підвищення рівня глобальної безпеки, пов'язаного із зниженням рівня ядерної загрози. Не зникла загроза переростання кризових ситуацій у збройні конфлікти, що було продемонстровано й під час української кризи. Наявність могутнього сусіда із значним воєнно-економічним потенціалом обумовлює для України необхідність інтегруватися до ефективних систем колективної безпеки, адже позаблоковий статус України виявив себе неефективним, витратним та не надав гарантій безпеки держави, не зупинив агресію з боку Росії.

Шлях України до ЄС, а у подальшому й у НАТО не є унікальним. Існує сенс ретельно вивчити досвід європейської та євроатлантичної інтеграції постсоціалістичних країн. Держави, що приєдналися до НАТО у 1999 р. (Польща, Чехія та Угорщина) хоча й не виконували План дій щодо членства, але ж активно проводили економічні, соціальні та політичні реформи, модернізували оборонну сферу та збройні сили за євроатлантичними стандартами. Досвід цих держав у реформуванні оборонного сектору та збройних сил поєднується з прагненням допомогати Україні не лише як країні-партнеру, а й цивілізаційно близькому сусідові. До цих трьох держав приєдналася й Словаччина, яка також позитивно налаштована до співробітництва з Україною та має корисний досвід виконання Плану дій щодо членства в НАТО. Всі країни Вишеградської четвірки прагнуть активно підтримувати Україну у її прямуванні до ЄС, а у подальшому і до НАТО.

Корисним є й досвід реформування у Литві, Латвії та Естонії, які також були у складі СРСР і прагнуть допомагати Україні у реалізації курсу на європейську інтеграцію.

Важливо розуміти, що успішність процесів приєднання зазначених країн до ЄС та НАТО визначалася, насамперед, консенсусом політичних еліт, активним проведенням суспільних інформувань, яких потребувало суспільство, співпрацею державних акторів із неурядовими організаціями. Важливим аспектом стало інституційне забезпечення стратегічного інтеграційного курсу, що було закріплено на законодавчому рівні з визнанням відповідності досягнення критеріїв вступу в ЄС та НАТО державними інтересами. Держави Центрально-Східної Європи та Балтії не відходили від задекларованої ними політики та виконали необхідні процедури з приведення їх політичних, законодавчих та економічних систем у відповідність до демократичних стандартів, що уможливило успішну інтеграцію до європейських структур.

Воєнно-політичне, військове та військово-технічне співробітництво з країнами Вишеградської четвірки та Балтії має бути пріоритетним в силу високого потенціалу його ефективності та корисності в прискореному реформуванні сектору безпеки та оборони України.

ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ВЕЛИКОБРИТАНІЄЮ В ОБОРОННІЙ СФЕРІ

Двосторонні відносини в Великобританією завжди були важливими для України. Ця провідна держава ЄС и НАТО є прихильницею українського курсу на євроінтеграцію та підтримує інтереси України в ООН та ОБСЄ.

Співробітництво України та Великобританії в оборонній сфері сприятиме приведення сфери оборони нашої держави до сучасних стандартів, що прийняті в країнах НАТО.

Українсько-британське співробітництво в оборонній сфері сфокусоване на:

- оборонному плануванні та кадровому менеджменті;
- розвитку оперативних спроможностей органів військового управління та військ (сил) Збройних Сил України;
- співробітництві у галузі геоінформаційних систем;
- участі в операціях з урегулювання криз;
- підготовці професійного сержантського корпусу;
- спільній участі у багатонаціональних навчаннях;
- сприянні у мовній підготовці військовослужбовців.

Тривалий час на постійній основі в Україні працює британський радник Міністра оборони України, завдяки чому вдалося якісно переробити нормативно-правову базу оборонного планування та кадрового менеджменту.

Британська Рада додатково надає викладачів для мовної підготовки керівного складу Збройних Сил України.

Великобританія виступає за припинення агресії Росії із застосуванням усіх можливих засобів – економічних, дипломатичних, політичних, а також планує надати військово-технічну допомогу Україні. У зв'язку із подіями на сході країни від британської сторони було отримано 16,4 млн. дол. фінансової підтримки та гуманітарної допомоги на 1,6 млн. дол. Також Великобританія ввела низку санкцій проти РФ і готова за умов відсутності конструктивних дій по деескалації конфлікту реалізувати подальші кроки щодо залучення більш жорстких санкцій.

Україна зацікавлена у збереженні міцних відносин та активізації співробітництва з Великобританією, оскільки вона виступає як послідовний союзник в реалізації стратегії на європейську інтеграцію та зміцнення відносин з НАТО. Мінімальний рівень залежності від постачань російських енергоносіїв уможливорює жорстку позицію Великобританії щодо Росії. Це дозволяє розраховувати на британську підтримку у вирішенні проблемних питань російсько-українських відносин. А тому необхідно продовжувати розвивати основні напрямки співпраці та працювати над новими двосторонніми проектами у сфері оборони та безпеки.

ОСОБИСТИЙ ПОГЛЯД НА ВОЄННУ БЕЗПЕКУ В ДЕРЖАВІ

Актуальність сьогоденної теми обумовлена тим, що у зв'язку з мінливою міжнародною обстановкою відбувається трансформація загроз воєнної безпеки. А з складним становищем соціально-економічної сфери нашої держави змінюються існуючі і формуються нові погляди на сутність і зміст форм і способів забезпечення воєнної безпеки України.

Протягом всієї історії цивілізації виникають, розвиваються і вирішуються міждержавні протиріччя. Вони мають різні форми – економічні, політичні, національно-етнічні, територіальні, релігійні і т.д. Внаслідок цього в світі виникло, існує і збережеться в осяжній перспективі ймовірність війн і збройних конфліктів. Ось це якраз аксіома, якою треба сьогодні керуватися при втіленні шляхів держави щодо подолання існуючих нових військових загроз.

У результаті значного, в порівнянні з Росією, ослаблення оборонного потенціалу України військові загрози її безпеки сьогодні виходять і будуть виходити як від розвинених держав і військово-політичних союзів, так і від держав, що розвиваються, що володіють добре оснащеними арміями. З військовою міццю таких держав, в тому числі і ті, що мають територіальні й інші претензії до нашої країни, не можна не рахуватися.

Необхідно враховувати, що Україна займає унікальне геостратегічне, геополітичне положення в глобальному світі, що визначає стратегічні цілі та головні завдання, які повинні вирішуватися нашою країною як у політиці та економіці, так і в сфері національної безпеки.

Саме тому для нас вкрай важливо забезпечення територіальної цілісності, безпеки і обороноздатності України, продовження військового будівництва та співробітництва.

Важливою складовою національної безпеки України є військова безпека. У Діючій Військовій доктрині України немає визначення такого поняття як військова безпека країни. В той час як Військова доктрина Росії визначає воєнну безпеку як стан захищеності національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави від посягань із застосуванням військової сили.

Військова безпека характеризується готовністю і здатністю держави надійно захищати свої інтереси і суверенітет, протистояти військовій агресії і будь-яким іншим формам зовнішнього тиску і шантажу з позиції сили, а також запобігати спробам розв'язування внутрішнього соціального чи міжнаціонального конфлікту із застосуванням насильства чи терористичної діяльності.

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР В ОБЛАСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Поведінка людини має величезний вплив на безпеку будь-якої системи. Незважаючи на значні дослідження в галузі інформаційної безпеки, людський фактор залишається недостатньо дослідженим, так як основний інтерес наукової спільноти зосереджений саме на технологічній складовій системи захисту інформації. Тому інформаційна безпека не може бути вивчена або описана виключно з технічної сторони. Незалежно від будь-яких введених технологічних рішень, людський фактор є вирішальним, а отже потребує відповідного аудиту та усунення будь-яких вразливих факторів.

Складні системи та алгоритми інформаційної безпеки, нічого не варті, якщо існують тільки на паперах і не мають ніякого впливу на поведінку працівників. В деяких випадках, працівники не знають елементарні правила дотримання інформаційної безпеки, в інших випадках, вони свідомо порушують політику інформаційної безпеки для задоволення особистих потреб, або процедура безпеки може бути проігнорована, тому що вона занадто важка для виконання.

Сучасні загрози стають все більш поширеними у зв'язку з мобільністю робочої сили, поширенням мобільних інформаційних пристроїв, машинних носіїв інформації та використання соціальних мереж на робочому місці. В основі всього цього є побоювання, що порушення політики інформаційної безпеки не сприймається як загроза, іншими словами, працівники можуть відчувати, що проігнорувавши правила безпеки, нічого поганого не станеться.

Захист інформації – це система, де люди і технології, що мають свої власні компоненти, пов'язані та взаємодіють для досягнення визначеної мети. Не тільки машина, як частина системи, повинна функціонувати належним чином, але і працівники повинні дотримуватись відповідних вимог, так як людська помилка може негативно вплинути на функціонування даної системи. Працівники повинні чітко орієнтуватись в питаннях інформаційної безпеки, аби не стати жертвами шкідливих програм, несанкціонованих атак, або соціального впливу.

Не потрібно змінювати суть людської природи та вигадувати надскладний процес. Навпаки, потрібно йти шляхом спрощення, щоб зробити політику інформаційної безпеки простішою та включити в її основу елементи, які спочатку можуть представлятись не важливими, але на практиці їх відсутність матиме катастрофічні наслідки.

Якщо організація серйозно ставиться до інформаційної безпеки, необхідно, окрім оцінки сучасних загроз та поліпшення управлінської діяльності, вирішувати питання людського фактору, який відіграє дуже важливу роль в побудові дієвої системи захисту інформації.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА НАСЕЛЕННЯ ТА ОСОБОВИЙ СКЛАД ПРОТИДІЮЧОЇ СТОРОНИ В ЗОНІ АТО

Організація інформаційно-психологічного впливу (ІПсВ) на населення та особовий склад збройних формувань протидіючої сторони передбачає: збір, обробку й аналіз необхідної інформації; планування заходів ІПсВ; постановку задач органам психологічних операцій, а також установам, службам і підрозділам, що залучаються; узгодження зусиль і організацію взаємодії; підготовку частин (установ, підрозділів) психологічних операцій і частин (підрозділів), виділених для виконання задач в інтересах психологічної боротьби і їхнє розгортання; розробку і здійснення заходів щодо забезпечення дій сил і засобів психологічної боротьби, організацію управління ними.

У змісті інформаційно-психологічного впливу на населення та членів незаконних збройних формувань в зоні АТО особлива увага зосереджується на:

- роз'ясненні справедливого характеру застосування Збройних Сил і інших військових формувань України в антитерористичній операції, показ гуманного ставлення до місцевого населення, надання допомоги тим, хто її потребує;

- викриття ганебної, жорстокої поведінки проросійських бойовиків до українського народу, варварства іноземних найманців на окупованій території, фактів мародерства, використання мирного населення як щита при проведенні бойових акцій і спеціальних дій, нищення об'єктів інфраструктури, системи водопостачання, енергозабезпечення тощо;

- розпалювання протиріч між лідерами терористичних угруповань, показу безперспективності та аморальності їх діяльності;

- висвітленні підтримки лідерів провідних країн світу, ставлення світового товариства щодо агресії РФ проти України, діяльності представників миротворчих місій;

- показі безперспективності продовження бойових дій, шляхів виходу із збройного конфлікту, закріпленні досягнутих домовленостей щодо мирного урегулювання.

Інформаційно-психологічний вплив на терористів здійснюється шляхом відповідної роботи в близьких до них групах соціальних мереж Фейсбук, Твіттер, Однокласники, ВКонтакте, Мой мир; підготовки та розповсюдження необхідної дезінформації; залистування; використання звукомовних засобів; ініціювання та підтримки стихійних протестних рухів на територіях, які знаходяться під контролем сепаратистів.

Головна теза ІПсВ на населення та членів незаконних збройних формувань в зоні АТО полягає в показі безперспективності продовження збройної боротьби та масових вбивств і необхідності мирного вирішення проблем.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПАНСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1991–2014)

Інформаційна експансія – це найперша та найпростіша ознака початку ведення інформаційної боротьби та підготовка підґрунтя для подальшого проведення повноцінної інформаційної війни. Вона характеризується поступовою, плавною, непомітною для суспільства зміною системи соціальних відносин, витісненням положень національної ідеології та національної системи цінностей і заміщення їх власними цінностями й ідеологічними установками, збільшенням ступеню свого впливу та присутності, встановленням контролю над стратегічними інформаційними ресурсами, та нарощуванням присутності власних ЗМІ в інформаційній сфері об'єкта проникнення.

Наступним ступенем за інтенсивністю, масштабами та засобами, які застосовуються в інформаційній експансії є "інформаційна агресія". А вже потім у разі, якщо одна з сторін протистояння або ж дві, починають широко використовувати інформаційну зброю то інформаційна експансія набирає форми "інформаційної війни".

Вже починаючи з самого проголошення незалежності України, з боку Росії активно розвивалась інформаційна експансія, спрямована на дестабілізацію суспільно-політичної обстановки та деморалізацію населення України, а також розбалансування багато інших сфер.

Наприклад, російська економічна експансія в Україні має подвійне призначення. З одного боку, вона збільшує економічну та політичну залежність України від Росії, з іншого боку, така експансія сприяє тінізації та корумпованості українського суспільства.

Сьогодні Російська інформаційна експансія відчутно впливає на настрої мешканців Донбасу і є однією з проблем на шляху вирішення кризи на сході України. Внаслідок інтенсивного промивання мізків у значній кількості населення регіону виникла ненависть до будь-яких виявів всього українського. Можна також за приклад взяти ту ж саму російську "газову експансію".

Одночасно з цим керівництвом Росії здійснювався і продовжує здійснюватись потужний інформаційний вплив на населення РФ з метою його переконання у правильності та необхідності власних дій, а також на міжнародну спільноту з метою зменшення тиску країн світу на Росію, виправдання власних дій.

У наш час швидкість розвитку інформаційної зброї перевищує швидкість розвитку технологій захисту. Тому питання про захист від інформаційної зброї, відбиття погрози його застосування повинна розглядатися як одне з пріоритетних питань у забезпеченні національної безпеки держави.

ЗРОСТАННЯ РОЛІ МОРАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Сучасні тенденції розвитку сил, засобів і способів підготовки та ведення збройної боротьби зумовили різке зростання залежності ходу і результату війни від співвідношення морально-психологічних сил протиборчих сторін.

Аналіз перебігу військових конфліктів сучасності підтверджує появу нового різновиду війни, котру багато експертів називають "гібридною".

На думку сучасних військових теоретиків і аналітиків це не тільки поєднання традиційного збройного конфлікту з партизанськими діями. Це і поява нового виду ведення бойових дій – інформаційно-психологічного протиборства. Воно являє собою самостійний, ефективний і порівняно дешевий вид зброї сучасної і майбутньої війни. Поряд із чисто збройною, ведеться також дипломатична, ідеологічна, економічна, психологічна та інші види боротьби.

Головна риса нової війни: вона буде вестися не по-старому, на полях битв або вулицях міст, а в першу чергу в головах людей. Як демонструють останні події, йдеться вже не про те, щоб знищити противника, а про те, як отримати над ним вплив (найкраще таке, якого він сам не усвідомлює).

Парадоксальним чином, мета такої війни – привести до ситуації, коли застосування фізичної сили стане просто зайвим. Потрібно, щоб люди самі зрадили власну державу і підтримали агресора. І від того, наскільки готові війська протиборчих сторін діяти в умовах застосування сучасних бойових психотехнологій, значною мірою залежатиме хід і результат боїв, долі народів і держав.

У зв'язку з цим абсолютно по іншому нині ставиться проблема морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) в різних умовах обстановки.

Сучасна війна – це всебічне випробування всіх матеріальних і духовних сил і можливостей держави та її збройних сил і результат її у вирішальній мірі залежить від морального фактора війни, носієм якого є людина.

Врахуванням морально-психологічного фактора у війні є усвідомлення військово-політичним керівництвом реальних військових небезпек і загроз і прийняття на основі цього відповідних заходів по зміцненню духовних сил нації.

З військово-політичної точки зору, морально-психологічний потенціал означає здатність нації витримати протягом війни найбільшу напругу, труднощі, втрати, лиха, навіть поразки, не втративши волі до перемоги.

Об'єктивна оцінка ролі морально-психологічного чинника – це принципове питання, що має як теоретичне, так і велике практичне значення, бо від цього залежить успішне вирішення багатьох поставлених задач.

Технологію формування у особового складу високого рівня морально-психологічного стану слід розглядати через процес функціонування системи морально-психологічного забезпечення, який характеризується рядом властивостей, що відрізняють її від інших систем бойового забезпечення. Морально-психологічне забезпечення своїм об'єктом впливу має духовні сили військовослужбовця. Воно цементує в єдине ціле всі інтелектуальні, вольові та фізичні можливості, які стають одним з доданків військово-політичної могутності.

Процес функціонування системи морально-психологічного забезпечення, перш за все, спирається на військово-політичні та військово-доктринальні установки і положення держави і включає в себе цілий спектр компонентів. До них в першу чергу необхідно віднести: політичний, духовний, законодавчий, організаційно-штатний, соціальний, інформаційний, управлінський, психологічний компонент.

У цих умовах все більшого значення набуває система морально-психологічного впливу на особовий склад, яка повинна включати: організацію патріотичного, військового, морального та духовного виховання; систему інформування військ; всебічне психологічне забезпечення особового складу та психологічну підготовку; систематичну воєнної-ідеологічну (морально-політичну) та правову підготовку; комплекс заходів щодо захисту військовослужбовців від негативного інформаційно-психологічного впливу; сили і засоби для організації повноцінного відпочинку військовослужбовців. Виходячи зі своєї структури, цілей, завдань і змісту система морально-психологічного впливу повинна відповідати наступним вимогам: забезпечувати високу моральну готовність і психологічну здатність військовослужбовців виконати бойові та інші завдання; реалізувати соціальні гарантії військовослужбовців, членів їх сімей, цивільного персоналу, осіб, звільнених з військової служби; безперервне і оперативне інформаційне забезпечення військ (сил); підтримання психологічної стійкості військ (сил); гуртувати військові колективи, зміцнювати правопорядок і військову дисципліну, сприяти профілактиці правопорушень; задовольняти духовні потреби військовослужбовців і цивільного персоналу.

Ідеологія, яка спирається на основи християнства, державні інтереси, військово-патріотичні традиції, національну психологію і культуру, може виступати державно-патріотичною доктриною нової системи виховання військовослужбовців.

Сучасні загрози національній безпеці України в інформаційній сфері

В умовах нестабільної геополітичної ситуації, спричиненої загостренням інформаційного протистояння між Росією, ЄС та США актуалізується питання забезпечення національної безпеки, зокрема безпеки інформаційного простору України.

Загострення внутрішньополітичної ситуації в нашій державі свідчить про безпрецедентне за масштабами та інтенсивністю посилення інформаційного тиску зі сторони зарубіжних країн, що обумовлювалось динамічними змінами воєнно-політичної обстановки довкола неї. Варто відмітити значне розширення форм та методів деструктивного впливу та їх адаптації до сучасних прийомів ведення інформаційних війн, серед яких:

- створення в різних країнах широкої мережі неурядових об'єднань, громадських рухів та політичних організацій, лояльних до політики суб'єкта впливу, основним призначенням яких є організація у країні перебування антиукраїнських акцій;

- активне використання оцінок провідних іноземних експертів (т.зв. агентів впливу), які поширюють дезінформацію, однобічно висвітлюють події та упереджені прогнози подальшого розвитку ситуації в Україні. Їх основною метою є формування думки про надання світовою спільнотою значної підтримки суб'єкту впливу;

- збільшення присутності суб'єкта впливу в українському та світовому інформаційному просторі (шляхом створення нових та використання вже існуючих мас-медіа) для розповсюдження провокаційних матеріалів, інформації антиукраїнського характеру, а також дискредитації державного керівництва;

- використання політичних, економічних та енергетичних важелів тиску на об'єкт впливу для прийняття ним вигідних суб'єкту внутрішньо- та зовнішньополітичних державних рішень.

Основною метою такого впливу є розширення геополітичної сфери впливу та інформаційної експансії на Україну або її окремі регіони таких світових гравців як США та РФ. У зв'язку з цим інформаційні зусилля цих суб'єктів впливу на нашу державу зосереджуються на таких напрямках:

- дестабілізація суспільно-політичної ситуації;
- провокування громадянської війни та територіального розколу країни;
- зміна політичної еліти держави на більш лояльну до одного із суб'єктів впливу.

Таким чином, за умов сучасного світового порядку для збереження територіальної цілісності, національної ідентичності та забезпечення національної безпеки України необхідно активізувати та налагодити взаємодію у структурі українського державного управління, створити ефективну систему протидії загрозам національній безпеці як всередині держави, так і за її межами, особливо в інформаційній сфері.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА НЕМИНУЧІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН

Сьогодні інформація відіграє чи не найважливішу роль в житті людей. Вона стала у ХХІ столітті регулятором усіх суспільних, політичних, економічних та соціальних зносин. Це є позитивним для людства, адже швидкий обмін економічною, політичною, технічною та іншою інформацією дозволяє людству швидко розвиватися. Однак, створення інформаційного суспільства може призвести до виникнення масштабних інформаційних катастроф та руйнування духовності суспільства.

Спостерігаючи за ходом і наслідками війн та конфліктів ХХ–ХХІ століть, можна констатувати, що роль інформаційного забезпечення різко зростає, і свідчить про новий рівень ведення інформаційного протиборства. Інформаційна війна включає в себе багато аспектів, основними з яких є вплив на свідомість людини.

Інформаційна війна сьогодні є всеосяжною, цілісною стратегією, яка показує всю значимість володіння інформацією в керуванні, командуванні і реалізації національної політики. Інформаційна війна стає війною за знання, за те, кому будуть відомі відповіді на найважливіші питання, що дають змогу керувати масами.

Традиційна війна стає економічно не вигідною. Економічність інформаційної зброї дозволяє скорочувати військові витрати, а за рахунок цього – створювати нову високоефективну зброю.

Застосування інформаційної зброї, як стверджують західні експерти, дасть можливість порівняно швидко придушувати противника, паралізувати його, примушувати його до капітуляції без залучення збройних сил, без звичайних битв, типових для класичних війн, без загибелі людей і руйнування громадянської інфраструктури та, врешті, без втрат особового складу.

Застосування інформаційної зброї в інформаційних війнах має значно вищу ефективність та масштабність порівняно з традиційною зброєю в сучасних війнах та збройних конфліктах.

Будь-які війни приносять жертви, а в результаті інформаційної війни жертв є значно більше ніж в результаті збройної війни. Наслідки інформаційних воєн є катастрофічними, адже така війна діє дуже глибоко, вона знищує противника "з середини", починаючи від зміни свідомості населення і закінчуючи численними фізичними втратами, вона може діяти одночасно на значну кількість населення як окремої країни, так і всього світу.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Радикальні трансформації в Україні стали наслідком тривалих соціально-політичних та економічних змін. У новому столітті Україна має серйозні проблеми, які пронизують усю систему управління державою. У зв'язку з цим, формування системи національної безпеки спричинило низку теоретичних, методологічних, а також практичних питань забезпечення національної безпеки.

В умовах становлення України як демократичної держави, її прагнення щодо вступу до євроатлантичних структур, прагнення бути повноправним членом ЄС, кількість та якість загроз та небезпек, а також їх різноманітність суттєво збільшуються. Через це проблема забезпечення національної безпеки вважається актуальною, а її розв'язання пов'язане із необхідністю розроблення єдиної системи знань про національну безпеку.

На сучасному етапі розвитку України ще не визначено загальноприйняте поняття національної безпеки, не розроблений відповідний теоретико-методологічний апарат. При висвітленні проблем у сфері національної безпеки послуговуються такими термінами, як: "державна безпека", "колективна безпека", "регіональна безпека", "основи національної безпеки", "національна безпека" тощо. Утім стає все більш зрозумілим, що феномен "національна безпека" має міждисциплінарний характер і виходить за межі окремої науки: чи то управлінської, чи то правової, чи політичної, чи то економічної тощо.

Тому, на нашу думку, успішне просування по шляху осмислення сутності національної безпеки має бути пов'язано із розробленням нових методологічних підходів до її аналізу.

Отже, можна дійти висновку, що в галузі національної безпеки України, яка зараз знаходиться новому геополітичному середовищі, складається проблемна ситуація, що включає:

- 1) несформоване проблемне поле національної безпеки;
- 2) відсутні механізми постановки завдань фахівцям у галузі національної безпеки;
- 3) не сформульовані принципи інтеграції знань до єдиної системи;
- 4) відсутні підходи до розроблення методології проведення самого дослідження складових національної безпеки. Для забезпечення національної безпеки України у новому геополітичному середовищі необхідні нові сучасні підходи.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ЗМІЦНЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ЧАСТИНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У сьогоднішній час особливу актуальність придбали питання по зміцненню військової дисципліни в частинах і підрозділах Збройних Сил України. Це пов'язано, по-перше, з якісною перебудовою громадського суспільства, ствердження України як суверенної, незалежної, демократичної, та правової держави, по-друге, з реальною обстановкою в Збройних Силах України і державі.

Процеси становлення державності є досить суперечливими. З одного боку, надзвичайний підйом активності, свідомості, самосвідомості народу, зростання інтересу до історії, традицій, національної культури, що є значним кроком до згуртованості нації, організованості та порядку в усіх сферах суспільного життя. З другого боку, не можна недооцінювати серйозної небезпеки духовної кризи як наслідку не розв'язаних політичних, економічних, соціальних проблем суспільства, які трансформуються у світоглядні орієнтири людей, особливо молоді, що призводить до зниження ролі внутрішньосоціальних регулятивів, морально-ціннісних норм поведінки, таких як самодисципліна.

Особливу небезпеку мають питання кризи пов'язані з діями в зоні антитерористичних операцій.

Питання дисципліни у поєднанні з гострими кризовими явищами та нагальною необхідністю демократизації суспільного життя набувають особливого значення у процесі реформування суспільства та його подальшого розвитку.

Негативні наслідки в питаннях дисципліни набирають не тільки через дії бойовиків та найманців, а й через реальних дії слабоекерованих підрозділів та добровільних формувань. В цих умовах зростає стабілізуюча роль, яку виконує українська армія сьогодні.

Зниження рівня дисциплінованості, яке супроводжує будь-яке реформування армії, доповнюється, в цьому випадку, процесами та обставинами, що виходять за межі, власне, збройних сил. Йдеться про різке зниження впливовості панівного світогляду, про розлад системи цінностей та ідеалів, про недієвість нещодавно ефективних важелів підпорядкування інтересів військово-службовців загальнодержавним інтересам. Тому, створення системи виховної роботи в Збройних Силах України щодо підтримання порядку, організованості, дисципліни, теоретична розробка світоглядних та методологічних засад цієї системи є, безперечно, однією з найважливіших складових успішного реформування збройних сил нового типу.

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НАВКОЛО УКРАЇНИ

В історичній ретроспективі можна знайти багато різних особливостей інформаційно-психологічного протиборства (ІПП). В контексті сучасного ІПП України і Російської Федерації (РФ) особливу увагу звертає на себе те, що це протиборство пов'язано з роллю і місцем нашої держави в геополітичному просторі, прагненням основних світових гравців задовольнити свої амбіційні плани за рахунок України.

Звертає на себе увагу роль і місце засобів масової інформації (ЗМІ) у формуванні громадської думки як в РФ так і в Україні. Роль та значення ЗМІ сьогодні є надзвичайно важлива. Яскравим прикладом цього є миттєве відключення українського телебачення на тимчасово підконтрольній терористами території. Його значення розуміють не тільки сепаратисти, а й українська армія. Одним із перших заходів у місті Слов'янськ та Краматорськ було відновлення телебачення. Щодо російських ЗМІ, то вони намагаються подати інформацію та факти таким чином, щоб понизити рейтинг та авторитет Збройних Сил України, інших військових формувань. Є численні очевидні докази перекручення фактів та подій російським засобами масової інформації.

Офіційні державні діячі, лідери політичних партій і громадських організацій, журналісти РФ основні свої зусилля у інформаційно-пропагандистській кампанії зосередили на перекручуванні реальних фактів та почали видавати відверту брехню за правду. Російські медіа всіма можливими способами прагнули виправдати вторгнення Росії на територію України. Вони намагалися і намагаються сьогодні запевнити своїх слухачів радіо і глядачів телебачення, що в Україні наразі процвітають "хаос та безлади", а так звані "ополченці" на території автономії і Сході України сприяють збереженню стабільності та захищають російськомовне населення від третьої сили, яку сам президент РФ Володимир Путін назвав "коричневою".

Ситуація, що склалась на вищезгаданій території, є абсолютно новою та неочікуваною, оскільки відбувається неоголошена війна з сусідньою країною, яка була одним із головних економічних партнерів.

Основними напрямками у змісті російської інформаційної кампанії проти України є: дискредитація та компрометація української влади, керівництва Збройних Сил України в очах світової спільноти та населення України; формування "руху опору" чинній владі на сході України під загальною ідеєю від'єднання цих регіонів та самопроголошення "держави Новоросії" з подальшим її входженням до складу Російської Федерації; дестабілізація суспільно-політичної обстановки в Україні в цілому; стримування процесу інтеграції України в Європейський Союз та НАТО.

РОСІЙСЬКІ ЗМІ ЯК ОСНОВА СКЛАДОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Засоби масової інформації сьогодні все більше і більше стають головною зброєю у веденні інформаційних війн. За допомогою мас-медіа можна маніпулювати громадською думкою, впливати на прийняття важливих стратегічних рішень, змінювати кордони без застосування реальної зброї. Сьогодні не так важливо мати численну армію або надвелику територію, достатньо володіти низкою потужних засобів масової інформації.

У наш час такі поняття як "інформаційна війна", "медіа-агресія", "інформаційна безпека" свідчить не тільки про тісний зв'язок мас-медіа з конфліктними ситуаціями, а й про те, що у збройних конфліктах сучасності боротьба на інформаційному полі не менш важлива, ніж безпосередньо військові дії.

Україна стала жертвою інформаційної війни з боку Росії. ЗМІ РФ зробили і роблять все можливе для повного дезорієнтування в ситуації, що склалася та викривлення фактів. Для цього існує ціла низка засобів масової комунікації, які функціонують на різних рівнях. Для протистояння інформаційній агресії, необхідно докладно проаналізувати основні методи та стратегії, до яких вдаються російські медіа.

Після проголошення Україною незалежності з боку Російської Федерації була організована потужна інформаційна кампанія, спрямована на дестабілізацію суспільно-політичної обстановки та деморалізацію населення України. Під впливом цієї інформаційної кампанії радикалізувались сепаратистські настрої в окремих регіонах України, сформувались умови для проведення спеціальних операцій щодо розгортання рухів опору та диверсійно-розвідувальної діяльності на сході України.

Витоки і дійсні причини інформаційно-психологічного протистояння, вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на його перебіг, уроки і наслідки ще довго будуть предметом вивчення політологів, філософів, соціологів, конфліктологів, геополітиків, представників інших наук і сфер діяльності науковців.

Аналіз діяльності мас-медіа РФ дозволяє дійти висновку, що їх маніпулятивний арсенал досить широкий: навмисне спотворення реального стану речей шляхом замовчування одних фактів і випинання інших, публікація помилкових повідомлень, пробудження в аудиторії негативних емоцій за допомогою візуальних засобів або словесних образів і т.д. Всі ці прийоми розрізняються за силою впливу і змістом, але їх об'єднує одне: всі вони спрямовані на створення певного емоційного настрою і психологічних установок у аудиторії. Таким чином, російські ЗМІ стали основною зброєю в інформаційній війні Росії проти України.

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНИХ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

В доповіді, на основі аналізу практики організації навчального процесу у Житомирському військовому інституті, розглядаються деякі тенденції і проблеми застосування комплексних навчальних курсів для активізації навчальної діяльності майбутніх фахівців у галузі інформаційної безпеки. Зокрема, аналізуються результати педагогічного експерименту "Активізація пізнавальної діяльності курсантів під час проведення факультативних занять".

Педагогічний експеримент мав на меті підвищення якості підготовки військових фахівців за рахунок набуття додаткових знань та вмінь у суміжних галузях знань понад навчальний план, активізації військово-наукової роботи курсантів.

За результатом проведення педагогічного експерименту підтверджена висока ефективність комплексування навчальних занять за основним навчальним планом та факультативних занять з курсантами 3–5-х курсів, у тому числі за рахунок понад бюджетного часу для набуття курсантами додаткових знань і вмінь, які визначаються замовниками на підготовку військових фахівців у сфері інформаційно-аналітичної діяльності, прикладних питань військово-політичного аналізу та історії військового мистецтва, сформульовані практичні рекомендації для розробки комплексного навчального курсу з інформаційно-аналітичної діяльності.

Таке комплексне поєднання планових та факультативних занять створює якісно нові можливості активізації навчальної діяльності майбутніх фахівців у галузі інформаційної безпеки, дозволяє залучити їх до військово-наукової роботи, забезпечити засвоєння знань та вмінь на творчому рівні, деякою мірою компенсувати окремі негативні умови організації навчального процесу об'єктивного характеру.

Тарадайко Р.П. (ВІКНУ)

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розвиток політичних процесів у ХХІ ст. засвідчує підвищену увагу владних суб'єктів до структур збройного (силового) забезпечення державотворчих стратегій. У переважній більшості сучасних держав значна увага приділяється збройним силам, оскільки армія була й залишається законодавчо

визначеним (конституційним) органом, що забезпечує оборону країни, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності.

Якість національної оборонної сфери, включно зі станом збройних сил, безпосередньо залежить від здатності державних органів забезпечити її відповідність вимогам часу. Однією з таких вимог є необхідність формування та підтримання на достатньому рівні іміджу армії як державного інституту, що в умовах активної, але при цьому здебільшого невоєнної форми взаємодії міжнародних суб'єктів, набуває підвищеного політичного значення.

Світовий досвід засвідчує, що використання іміджевих технологій відіграє важливу роль при вирішенні комплексу внутрішніх державотворчих завдань: гармонізації військово-цивільних відносин; підвищення рівня військово-патріотичного виховання та обізнаності суспільства про завдання і діяльність збройних сил; формування стійкого морально-психологічного стану особового складу; зміцнення військової дисципліни тощо. Комплекс питань щодо забезпечення позитивного іміджу Збройних Сил України (ЗСУ) є актуальним ще й тому, що однією із цілей реформування національної військової сфери проголошено створення професійної армії на контрактній основі її комплектування. Однак цей процес ускладнюється низкою чинників об'єктивного та суб'єктивного походження, у тому числі негативним іміджем військової служби, що склався серед певних категорій населення. Отже, проблема формування сприятливих іміджевих характеристик ЗСУ набуває чітко вираженого політичного забарвлення та вагомого суспільного значення. Відповідно, постає питання стосовно вдосконалення теоретичних основ та визначення дієвих практичних механізмів формування позитивного іміджу національного війська.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблемі створення позитивного іміджу політичного суб'єкта присвячена значна кількість наукових робіт, на основі яких розвивається достатньо молода прикладна наука – іміджологія. Проте у більшості випадків предметом досліджень виступають імідж особистості (державний чи політичний діяч), імідж політичного суб'єкта (партії, руху) або державної влади в цілому. На сьогоднішній день проблема створення (розробки) позитивного іміджу збройних сил досліджена вкрай недостатньо і потребує подальшого дослідження.

*д.психол.н., проф. Тімченко О.В. (НУ ЦЗ України),
к.психол.н., с.н.с. Оніщенко Н.В. (НУ ЦЗ України)*

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВИМУШЕНИМ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ

У зв'язку з військовими діями на сході України наше суспільство зіштовхнулось зі складною проблемою – проблемою вимушених переселенців.

Станом на сьогодні кількість таких осіб сягнула 300 тисяч. Окрім безлічі труднощів, які доводиться долати цим людям, існує низка проблем суто психологічного характеру (адаптація до змінених умов життєдіяльності; переживання певних втрат внаслідок надзвичайних подій; переживання екзистенціальних проблем).

В межах організації та надання психологічної допомоги особливу увагу слід приділяти наступним заходам: інформаційна підтримка вимушених переселенців; індивідуальна психологічна робота з вимушеними переселенцями; виявлення осіб із симптомами психічних розладів і направлення їх до медичних установ для надання відповідної допомоги; робота з гострими афективними реакціями; допомога в подоланні психосоматичних проявів; відстеження ймовірності виникнення масових негативних реакцій.

При прибутті вимушених переселенців до місця тимчасової дислокації психологами здійснюється: збір і аналіз інформації про місце, звідки прибули вимушені переселенці, їхню кількість та уточнення їх вікових та гендерних характеристик; визначення потреби вимушених переселенців у медичній та/або психологічній допомозі; створення окремих секторів для групової роботи з дітьми; інформування щойно прибулих вимушених переселенців про місце розташування пункту медичної допомоги, пункту екстреної психологічної допомоги, їдальні та режиму її роботи, наявних засобів зв'язку та їхнього розташування у місці тимчасової дислокації; координацію зі службами речового та матеріального забезпечення місця тимчасової дислокації, представниками Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства соціальної політики України.

Під час проживання вимушених переселенців у місцях тимчасової дислокації психологи проводять: діагностичну бесіду з кожним вимушеним переселенцем; групову та індивідуальну роботу з вимушеними переселенцями; групові заняття з дітьми, а за потребою – індивідуальну психологічну допомогу; психологічну допомогу вимушеним переселенцям, які отримали інформацію про загибель своїх рідних та/або близьких; складання списку осіб, які потребують посиленої уваги з боку психологів; психологічний супровід переміщення вимушених переселенців з місця тимчасової дислокації до інших безпечних місць або родичів чи близьких.

Для ефективної роботи психологів з вимушеними переселенцями необхідно вирішити: статус психолога та його підпорядкованість під час перебування у місцях тимчасової дислокації вимушених переселенців; включення психологічних підрозділів до єдиної схеми радіозв'язку, яка розгортається силами ДСНС у місцях тимчасової дислокації вимушених переселенців; соціальний захист психолога, як людини, яка постійно знаходиться в умовах негативного психоемоційного впливу.

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розвиток інформаційного суспільства в сучасному світі набув такого масштабу, що спричинив потребу формування спеціальних напрямів у політиці держав та інституціоналізацію інформаційної політики. В Україні цей процес отримав втілення у Стратегії розвитку інформаційного суспільства та охоплює усі напрями зовнішньої та внутрішньої політики. Новою рисою державної інформаційної політики є те, що вона поширилась і на сфери, які традиційно були закритими для суспільства, зокрема сферу оборони і Збройні Сили України (ЗСУ) в тому числі. Більше того, з огляду на значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють інформаційне забезпечення ЗСУ, спрямованість яких змістилася, насамперед, на делегування численних компетенцій держави об'єднанням громадян, є підстави стверджувати про формування окремого сегменту в державній інформаційній політиці – державної інформаційної політики України у сфері оборони. Проте, цей напрям діяльності держави є одним з найскладніших через специфіку сфери оборони, традиційно закритою для суспільства, що підтверджується численними суперечками в політикумі щодо доцільного ступеня відкритості сфери оборони, оптимальної чисельності армії тощо. Однак, світові тенденції свідчать, що сфера оборони в демократичних країнах підконтрольна громадськості. Задля цього розробляється певна інформаційна політика, яка встановлює межі, форми і напрями залучення громадськості до реалізації оборонної політики і характеризується як політика інформаційної відкритості.

Слід зазначити, що однією з нових функцій державної інформаційної політики у сфері оборони є реалізація інформаційної відкритості державних структур, оскільки відкритість влади є передумовою інформаційного забезпечення демократичного розвитку суспільства, держави та її Збройних Сил.

Визначено, що розвиток інституту зв'язків з громадськістю передбачає постійно діючий комплекс заходів щодо взаємодій між громадянським суспільством і сферою оборони в інтересах зниження рівня конфліктності між ними; організація цивільного контролю, облік думок різних соціальних груп при прийнятті військово-політичних рішень. Все це дозволяє підвищити рівень довіри між військовою організацією і громадськістю, знизити політичний ризик військової діяльності, так як до неї буде залучена громадськість.

Таким чином, участь громадськості у здійсненні державної інформаційної політики України у галузі оборони спрямована на створення умов для оптимального вирішення завдань, що пов'язані з регулюванням військово-інформаційних відносин.

ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНКА РІВНЯ НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД ВІЙСЬК (СИЛ) ТА ОРГАНИ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Під час виконання службових завдань на особовий склад військ (сил) вчиняється негативний інформаційно-психологічний вплив (НПВ) з боку проти-діючих сил, таким чином ускладнюючи професійну діяльність військовослуж-бовців Збройних сил України (ЗСУ).

Досвід професійної діяльності військовослужбовців ЗСУ в умовах виник-нення заворушень суспільно-політичного характеру переконує, що вона значною мірою визначається вміло здійсненою протидією НПВ. Для того, щоб ефективно здійснити протидію, потрібно визначити зміст методики і порядок її реалізації щодо протидії НПВ на особовий склад військ (сил) та органи в/управління.

Враховуючи це, існує потреба у впровадженні спеціально розробленої методики, яка б виявляла та попереджала негативний вплив на особовий склад. Тобто, протидію НПВ на особовий склад військ (сил) та органи військового управління необхідно здійснювати за допомогою "Методики виявлення і оцінки рівня НПВ на особовий склад військ (сил) та органи військового управління". Зазначена методика складається з двох етапів. По-перше, визначення показників та критеріїв оцінювання рівня деструктивного інформаційного впливу на елементи інформаційної інфраструктури воєнної сфери. По-друге, визначення критеріїв оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил): вагове оцінювання інформаційних процесів (дій).

Розглянувши питання протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління, можна зробити наступні висновки.

1. Протидію негативному інформаційно-психологічному впливу на особо-вий склад військ (сил) та органи військового управління необхідно здійснювати за допомогою першої частини "Методики виявлення і оцінки рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління".

2. Реалізація першої частини "Визначення показників та критеріїв оціню-вання рівня деструктивного інформаційного впливу на елементи інформаційної інфраструктури воєнної сфери" зазначеної вище методики, дозволяє визначити види інформаційних дій (процесів), які мають відношення до елементів інфор-маційної інфраструктури воєнної сфери.

3. Другу частину методики складає "Визначення критеріїв оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил): вагове оцінювання інформаційних процесів (дій)".

Таким чином, вирішення поставленого наукового завдання має допомогти процесу удосконалення загальної системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління ЗСУ.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВПЛИВИ НА УКРАЇНУ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Протягом останніх років, в умовах динамічного розвитку міжнародної політичної обстановки та загострення суперництва між провідними центрами сили за посилення свого глобального і регіонального впливу, однією з найбільш значущих загроз національній безпеці України в інформаційній сфері постає здійснення іноземними державами негативного інформаційно-психологічного тиску (проведення інформаційних акцій, операцій, кампаній тощо), з метою просування власних національних інтересів в політичній, економічній, військовій та інших сферах. У нинішній час це яскраво спостерігається, наприклад, у результаті явної агресії Росії відносно України, що призвело до анексії Криму та кровавої війни на Південному сході нашої держави.

При здійсненні інформаційних впливів іноземними структурами використовується потужний інструментарій: цілеспрямовані інформаційні кампанії (довгострокові та ситуативні) із залученням українських, власних та інших зарубіжних друкованих і електронних ЗМІ та Інтернет порталів; акції та публічна діяльність неурядових організацій; тематичні публічні висловлювання представників політичної, бізнесової та культурної еліти; тенденційна інтерпретація певних заяв лідерів третіх країн та публікації на замовлення (інтерв'ю) у ЗМІ цих держав; формування та використання об'єктивно існуючих інформаційних приводів для просування заангажованих тез у рамках довгострокових інформаційних кампаній.

Так, у своєму прагненні взяти під контроль Україну Росія використовує технології інформаційної та психологічної зброї, яка є сукупністю засобів, способів, методів для латентного впливу на свідомість людини, викривлення її інформаційно-психологічного простору, з метою ураження індивідуальної і масової свідомості.

Кремлівська інформаційно-психологічна зброя спрямована на дезорганізацію, дезорієнтацію, дезінформацію об'єкта впливу. Вона спроможна порушити психічне здоров'я, спонукати до спонтанних, немотивованих, агресивних антисоціальних дій, сприяти агресії, підкорити свідомість особистості і спрямувати її в необхідному для суб'єкта впливу напрямку. До психологічної зброї, яку використовує російська пропаганда відноситься також кодування, зомбування, психокорекція, які активно застосовується не лише щодо українського, але й російського населення.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВООХОРОНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Усебічне вивчення особливостей діяльності керівника об'єктивно виступає важливою проблемою теорії і психології управління. Діяльність керівника є специфічною за об'єктом, процесом і змістом, вона має синтетичну природу, характеризується опосередкованим зв'язком з кінцевими результатами функціонування організації. У літературних джерелах (О. Бандурка, В. Барко, В. Криволапчук, С. Яковенко, О. Цильмак) відзначається, що діяльність керівника правоохоронного органу насичена емоціогенними чинниками. До головних психологічних особливостей діяльності керівника ОВС дослідники відносять: наявність статутних відносин між керівником і виконавцями при здійсненні управлінського впливу; неалгоритмічний характер виконання функцій; швидкоплинність умов діяльності за дефіциту наявної інформації; жорстка детермінація функцій заданими нормативно-організаційними умовами і часовими параметрами; значний обсяг і різноманітність оперативних завдань та дій; соціотехнічний характер керівних дій; висока психологічна напруженість діяльності.

Власні дослідження показали, що діяльність керівників ОВС супроводжують професійні чинники, обумовлені специфікою та змістом професійної ролі правоохоронців, зокрема: **1.** Правова регламентація оперативно-службової діяльності. **2.** Владні повноваження, що надані керівникам для більш повної реалізації посадових обов'язків. **3.** Підвищена відповідальність за характер і результати своєї діяльності. **4.** Психічні та фізичні перевантаження керівника. **5.** Організаційний чинник, що призводить до наявності невизначених рольових обов'язків. **6.** Чинник екстремальності, бо служба в міліції часто пов'язана з ризиком і постійним очікуванням небезпеки. **7.** Об'єкти професійної діяльності, оскільки керівники міліції спілкуються з різноманітним контингентом, який різняться за статусом, культурним та інтелектуальним рівнем, життєвим досвідом та особливостями.

Встановлено, що керівникові ОВС потрібно мати набір індивідуально-психологічних якостей, що відносяться до інтелектуальної та емоційно-вольової сфери. Вимогою до керівника ОВС є також здатність до регуляції своєї експресивної поведінки. Експресивний компонент включає три основні аспекти: суб'єктивний контроль за експресивними проявами емоційних і вольових станів, за своєю поведінкою в цілому; уміння володіти засобами експресивного впливу; уміння використовувати експресивні засоби як канал інформації. Це свого роду діагностичне уміння керівника, коли він за зовнішніми і емоційно-експресивними проявами отримує важливу інформацію про підлеглих. Діагностичні уміння складаються з точності міжособистісної перцепції, експресивної сензитивності та психологічної прозорливості.

РОЛЬ, МІСЦЕ, ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ У БОРОТЬБІ З ПАРТИЗАНСЬКИМИ НЕЗАКОННИМИ ЗБРОЙНИМИ ФОРМУВАННЯМИ

Майже півроку уся світова спільнота спостерігає за подіями, що склалися в Україні. Усім світом визначено, що проти України здійснюється агресія шляхом розв'язування війни принципово нового типу, який фахівці вже встигли охрестити “спливаючою” або “багатовекторною” війною. Мова іде про військову небезпеку особливого роду, до відбиття якої багато держав, їх передова військова наука, потужні регулярні армії й сили внутрішньої безпеки часто виявлялися якось незрозуміло невідповідними. Спостерігається наростання тенденції до збільшення числа місць внутрішньої й периферійної нестабільності, що використовує форми повстанського руху, спонтанних збройних зіткнень, терористичних дій, диверсійно-підривних акцій, виступів організованої злочинності.

Актуальність цих питань викликана тим, що загрози, які виникають для світового співтовариства випереджають адекватне реагування на них. Разом з тим світова практика показує, що збройні сили самі по собі не в змозі ліквідувати кризову ситуацію, породжену політичними, соціальними, етнічними й іншими протиріччями. Вони здатні лише створити необхідні передумови для нормалізації обстановки.

В доповіді викладені погляди військових фахівців на особливості підготовки і застосування підрозділів збройних сил в сучасних умовах. Освітлені форми і способи виконання завдань підрозділами щодо боротьби із партизанськими, незаконними збройними формуваннями. Запропоновані нові способи і форми за досвідом участі підрозділів ЗС України у збройному конфлікті на сході держави у 2014 році.

Вітчизняний і світовий досвід наполегливо переконує, що боротьба з партизанськими, незаконними збройними формуваннями може успішно вестися не стільки числом, скільки вмінням, комбінацією силових і невоєнних засобів і приймань, координованими зусиллями різних відомств і установ, вдумливим державним будівництвом і розумною соціально-економічною політикою, що забезпечує суспільну гармонію.

Секція 6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ І ПРАВОПОРЯДКУ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин актуальною для обговорення стала тема забезпечення правопорядку та законності в Україні. Це не викликає здивування, оскільки у силу останніх подій, що спричинили демократичні зміни у всіх сферах суспільного життя, значно поживавилось становлення правової та соціальної держави. Не є виключенням і Збройні сили України. На дане військове формування, що створене відповідно до українського законодавства, покладено важливу місію по обороні держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Саме з огляду на важливість виконуваних функцій, у даному формуванні має бути забезпечено високий рівень законності та правопорядку.

Історичний досвід та сучасна політологічна практика беззаперечно доводять, що збройні сили протягом тривалого часу залишатимуться необхідним атрибутом держави та важливим засобом захисту національних інтересів. В сучасних умовах перед Україною постало складне завдання створення та розбудови сучасних збройних сил, враховуючи економічні, політичні, моральні, чинники, національні та світові військові традиції, а також міжнародні правові вимоги до застосування військових формувань. В умовах прагнення України до побудови армії нового типу особливе значення мають проблеми взаємодії армії і суспільства, військово-цивільні відносини та цивільний контроль над ними. Саме цим аспектам була присвячена наша кваліфікаційна робота.

Так, проведені дослідження дали можливість одержати нові результати, які обґрунтовані в роботі, сформулювати систему теоретичних поглядів на стан законності та правопорядку у Збройних Силах України, а також розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності забезпечення даних соціально-правових явищ.

Загалом можна зробити наступні висновки:

- законність та правовий порядок є складними соціально-правовими явищами;
- законність та правовий порядок нерозривно пов'язані з правом та нерозривні у своєму співіснуванні;
- дані соціальні явища знаходять своє відображення у діяльності органів державного та військового управління, посадових та службових осіб, повсякденному режиму діяльності військовослужбовців;
- забезпечення законності і правопорядку реалізується за допомогою таких соціально-правових інститутів як контроль, нагляд та право скарги;
- законність повинна бути методом та принципом діяльності усіх військовослужбовців, це створить позитивні умови для становлення міцного правового порядку;
- значну роль у забезпеченні законності та правового порядку відіграє рівень правосвідомості військовослужбовців;
- рівень законності та правового порядку у Збройних Силах безпосередньо залежить від показників якості життя військовиків;

- законність та правовий порядок – необхідні умови забезпечення боєготовності та обороноздатності;
- вирішення проблем законності та правопорядку – нагальна необхідність та запорука розбудови міцного збройного формування;
- тема забезпечення законності та правового порядку – тема, що потребує постійного дослідження, оскільки усі заходи по забезпеченню законності та правового порядку повинні бути ефективними, легальними та відповідати вимогам часу.

Бериславська О.М. (МУБІП, м. Херсон)

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Поняття "інформаційне суспільство" є загальновідомим та увійшло до світової наукової й суспільно-політичної термінології. З огляду на важливість створення й розвитку інформаційного суспільства Генеральна Асамблея ООН, Європейська Комісія, Парламентська Асамблея Ради Європи, окремі країни та навіть громадські об'єднання відзначили побудову інформаційного суспільства як пріоритетний та перспективний вектор глобального розвитку.

Як зазначено в Законі України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки", одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Але сучасне інформаційне суспільство потребує інноваційної, ефективної, послідовної інформаційно-правової політики держави. Розглянемо основні аспекти інформаційно-правової політики держави, оскільки саме вона є інструментом побудови відкритого, прозорого, демократичного, правового суспільства в Україні. Аналізуючи інформаційно-правову політику, слід застосувати системний підхід, з якого випливає, що вона є складовою (підсистемою, видом) правової політики, яка своєю чергою є різновидом і складовою частиною єдиної соціальної політики держави.

Беручи до уваги досить розгалужену класифікацію правової політики, яку надає О.В. Минькович-Слободяник, зокрема з погляду її самостійності або підпорядкованості державній політиці, відповідно галузей права, відповідно до форм в яких існує, залежно від рівня існування, залежно від мети здійснення та ін., зауважимо, що дослідження окремих складових правової політики дозволить нам подолати перепони на шляху її реалізації, а відтак досягти пріоритетної мети державної політики – побудови в Україні інформаційного суспільства.

Вектором розвитку кожної підсистеми правової політики, зокрема і інформаційно-правової є принцип верховенства права, забезпечення прав людини.

Далі, розвиваючи системний підхід, розглянемо наступні складові елементи інформаційно-правової політики об'єкт, суб'єкти та зміст.

Ключовим об'єктом інформаційно-правової політики є саме правова інформація, оскільки вона відіграє головну роль в управлінні, правотворчій, правозастосовній та правоохоронній діяльності, правовому вихованні та правовій культурі.

Відповідно до ст. 17 Закону України "Про інформацію", правова інформація – будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

Правова інформація у суспільстві є постійно циркулюючою, характеризується великими обсягами та різноманітністю джерел походження. Стаття 17 вказаного Закону визначає, що джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

Слід окремо виділити питання суб'єктної складової інформаційно-правової політики, оскільки саме суб'єкти видання, поширення та отримання правової інформації в кінцевому підсумку відіграють ключову роль в механізмі розбудови інформаційно-правової політики.

Основними суб'єктами інформаційно-правової політики звичайно є Верховна Рада, Президент та Кабінет Міністрів України. Але в контексті відкритості, прозорості та демократичного становлення інформаційного суспільства до учасників процесу формування інформаційно-правової політики як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях можна віднести політичні партії, парламентські комітети, народних депутатів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, рухи, наукові установи та освітні заклади, а також окремих громадян.

Виходячи з того, що представники міжнародної спільноти (зокрема посадові особи міжнародних організацій, офіційні спостерігачі, радники тощо) в рамках проведення спеціальних місій також оперують правовою інформацією, то перелік учасників формування процесу інформаційно-правової політики може бути доповнено, тобто він не є вичерпним.

Зміст інформаційно-правової політики можна визначити через програму діяльності щодо юридичного забезпечення всього спектру соціальних реформ, стабільності та правопорядку в країні, шляхом застосування основних положень інформаційної культури суб'єктами усіх рівнів для забезпечення переходу до інформаційного суспільства.

Таким чином, вважаємо, що основною метою інформаційно-правової політики буде вирішення ключових завдань правової політики держави шляхом впровадження інформаційних технологій в діяльність державних органів (зокрема і правоохоронних), підвищення інформаційної культури та формування глобального інформаційного світогляду в аспекті розвитку концепції інформаційного суспільства.

Зокрема, у дуже короткій перспективі необхідно напрацювати наукову, термінологічну та методологічну базу щодо інформаційно-правової політики. У цьому контексті потребують подальшого дослідження питання щодо: розвитку централізованих реєстрів чинних законів та інших нормативних актів; забезпечення надання державними органами (в тому числі і правоохоронними) державних послуг високої якості (зокрема з використанням мережі Інтернет); удосконалення законодавства і практики його застосування, з метою наближення правових текстів законів і практики їх реалізації до реальних потреб та інтересів людини в суспільстві (застосовуючи при цьому консультації з громадськістю, консультації он-лайн); скорочення бюрократичних процедур та подолання корупції (через розбудову політики відкритості і прозорості); подолання правового нігілізму й ідеалізму, підвищення рівня правової культури населення шляхом застосування інформаційних технологій тощо.

Для ефективної реалізації цих завдань слід застосовувати комплексні заходи, які безперечно включатимуть інформаційну складову у контексті розбудови інформаційно-правової політики держави.

Брижєватий О.В. (ВІКНУ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Велике значення в справі забезпечення належного рівня боєздатності та боєготовності Збройних сил України має робота по підготовці кадрів. Тільки після завершення навчання, засвоєння необхідних знань і здобуття специфічних умінь та навичок, громадяни України отримують можливість повністю оволодіти бойовою технікою та якісно виконувати свої службові і посадові обов'язки.

Отже, складність сучасних систем зброї, зростання їх тактико-технічних характеристик ставлять таке завдання перед системою військової освіти – новим засобам і способам боротьби повинен відповідати якісно новий рівень підготовки військовослужбовців з великого кола спеціальностей. А оскільки Україна є активним учасником операцій зі встановлення та підтримки миру під головуванням ООН та ОБСЕ важливого значення набуває такий принцип співробітництва як взаємосумісність озброєння та методів і способів ведення бойових дій.

Систему підготовки кадрів для Збройних сил будь-якої країни умовно можна поділити на дві складові: перша – це підготовка командних кадрів (офіцерів та сержантів), і друга – це підготовка рядового складу. Офіцерський та сержантський склади, як правило, отримують військову освіту у спеціально створених навчальних закладах, на відміну від рядового складу, який здобуває знання, уміння та навички у навчальних центрах та безпосередньо у військових частинах.

Все вищезазначене вказує на важливість та практичну необхідність виділення окремо правового регулювання військової освіти від правового регулювання освітою загалом на підставі специфіки сфери правового регулювання та мети, яка перед ним ставиться.

Отже, правове регулювання – це упорядкування суспільних відносин здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток. З даного визначення можна виділити такі складові частини правового регулювання, як: органи управління; об'єкт та предмет правового регулювання (Сфера правового регулювання); засоби правового регулювання.

Але, на нашу думку, варто виділити, як ще одну складову частину правового регулювання, нормативно-правову базу, адже **правове регулювання здійснюється через регуляторний акт**.

Сутність правового регулювання військової освіти полягає у забезпеченні взаємодії управлінських органів, військових навчальних закладів, наукових та науково-методичних установ, інших організацій і установ як єдиного цілого з метою виконання поставлених перед ними завдань з підготовки фахівців для ЗС та інших військових формувань держави.

Правове регулювання потребує конкретні заходи юридичного впливу, до яких відносять метод субординації і координації. При цьому головні прийоми (заходи) правового регулювання це дозвіл, зобов'язання і заборона, яким відповідають три різновиди норм права.

Юридичні норми дієві тоді, коли вони відповідають об'єктивним умовам і закономірностям розвитку суспільства, в якому вони функціонують, коли їх зміст відповідає суспільній свідомості населення, та, в першу чергу, принципам моральності і рівню правосвідомості, і коли норми даної галузі права діють погоджено з нормами інших його галузей. Термін "ефективність", який зазвичай пов'язують із результатом, наслідком того чи іншого явища, притаманний і для правового регулювання. При цьому критерієм оцінки ефективності правового регулювання є співвідношення мети правового регулювання та реальних результатів правового регулювання.

У найзагальнішому вигляді проблема забезпечення ефективності правового регулювання військовою освітою може бути вирішена за таких основних умов:

- приймаючи законодавчий акт, особливу увагу слід приділяти цілям, які досягатимуться за його допомогою; достатності засобів, якими запроваджується акт, з точки зору досягнення поставлених цілей; визначенню конкретних адресатів; системі контролю за його виконанням;

- закони мають бути спрямовані на реалізацію головних положень Конституції України, вирішення найважливіших проблем, які ставить суспільству життя. При цьому слід враховувати, що не тільки норми Конституції України, а й більшість чинних законів є нормами прямої дії, тому слід звести до мінімуму нормативні акти, які приймаються "на розвиток закону", що досить часто змінює зміст вимог та правил, ним встановлених;

- національне законодавство повинно відповідати загальновизнаним принципам та нормам міжнародного права, демократичній міжнародній практиці;

- закони мають відповідати загальному напрямку проваджуваних реформ, а також меті економічного, політичного, соціального розвитку, забезпечувати цілісність і чітку структуру законодавства, мобільність і універсальність його галузей.

ДУАЛІЗМ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У зв'язку з кардинальними змінами у суспільстві, прийняттям Закону України "Про вищу освіту", інтеграцією України у всесвітній військово-освітній простір, участь у програмі DEEP-UKRAINE, адаптацією українською системи освіти до Болонського процесу та орієнтацією на цінності західної культури, важливо проаналізувати особливості адміністративно-правового регулювання військової освіти в Україні.

Розвиток військової освіти – один з важливих напрямів розвитку Збройних Сил України. Військова освіта забезпечує комплектування Збройних Сил кваліфікованими та високопрофесійними фахівцями з вищою освітою. Високий рівень військової освіти сприяє підняттю престижу Збройних Сил серед населення, а також підвищенню обороноздатності держави.

Основні засади Військової освіти в Україні були закріплені в Постанові Кабінету Міністрів від 15.12.97. Наприклад, в ній зазначається що військова освіта є складовою державної системи освіти.

Вищі військові навчальні заклади(далі – ВВНЗ) в процесі діяльності підпорядковуються Міністерству оборони України(далі – МОУ), а військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів(далі – ВВП ВНЗ), знаходяться в сфері управління як МОУ, так і Міністерства освіти і науки України(далі - МОНУ). Проте самостійність МОУ в управлінні ВВНЗ є неповноцінною, адже МОНУ має ряд повноважень, закріплених в нормативно-правових актах, за якими здійснює управлінську діяльність ВВНЗ.

Зокрема, до відомства МОНУ відносяться: затвердження статуту ВВНЗ, погодження наказу МОУ про перелік напрямів, спеціальностей (спеціалізацій), освітньо-кваліфікаційних рівнів, за якими у ВВНЗ здійснюється підготовка військових фахівців, перевірка ВВНЗ відповідно до планів. Прийом осіб на навчання до ВВНЗ та ВВП ВНЗ встановлюються окремими наказами МОУ та МОНУ.

На сучасному етапі наукова розробка цієї проблеми розглядається в основному з погляду військової освіти. У наукових працях міститься аналіз окремих нормативних актів, що регулюють військову підготовку студентів ВВНЗ та ВВП ВНЗ. Це наукові роботи: Ю.О. Черних, О.Г. Шаталова, Ю.Н. Бараш, В.М. Александрова. Але ця проблема не розглядалася в якості окремого предмету дослідження і тому немає самостійних наукових розробок.

На сучасному етапі розбудови військової освіти та її правового забезпечення постав ряд питань:

- велика(більше 250) кількість нормативно-правових актів, які регулюють військову освіту. Здебільшого ці акти видаються МОУ та МОНУ;
- відсутність методологічного забезпечення у зв'язку з виходом нового ЗУ "Про вищу освіту" від 01.07.14. Діючі нормативно-правові акти у сфері військової освіти засновувалися на засадах старого ЗУ "Про вищу освіту";
- зупинення виконання заходів Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року.

Ці та низка інших проблемних питань будуть вирішуватись виданням МОУ та МОНУ, їх структурними підрозділами, як спільними так і самостійними нормативно-правовими актами. Важливим елементом цього процесу є узгодженість та відсутність суперечностей між ними.

Тому, постає нагальне питання про співпрацю між цими двома органами виконавчої влади. Можливим вирішенням цієї проблеми є створення міжміністерського органу виконавчої влади у сфері військової освіти, враховуючи практику західноєвропейських держав у інших сферах управління.

Беручи до уваги недостатнє теоретичне дослідження, наукову розробку даного питання та зміни в законодавстві України, тема дуалізму в адміністративно-правовому регулюванні військової освіти є актуальною та вимагає більш глибокого вивчення, аналізу, розгляду та обґрунтування з боку науковців.

Вичалківський І.В. (НАДПСУ)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У державах зі сталою демократичною системою державного управління громадянське суспільство в регламентованому законодавством форматі реалізує функції громадського контролю за процесом прийняття державно-управлінських рішень та поточною діяльністю органів державної влади у сфері національної безпеки, тому, саме громадянське суспільство виступає ініціатором удосконалень та демократичним контролером основних напрямів державної політики з питань національної безпеки.

Згідно із ст.38 Конституції України "громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування". Така конституційна норма передбачає як у теоретичному, так і в практичному контексті громадського контролю за органами державного управління і місцевого самоврядування.

У рішенні Ради Національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р "Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України" затвердженої Указом Президента України від 08.06.12 № 389/2012, визначено, що інститути громадянського суспільства здійснюють громадський контроль за діяльністю органів державної влади у сфері національної безпеки щодо її реалізації через:

- громадську експертизу проектів нормативно-правових актів та концептуальних документів з питань національної безпеки;
- участь у роботі громадських експертних рад при державних органах, що діють у сфері національної безпеки;
- інформування суспільства про діяльність органів державної влади у сфері національної безпеки.

При цьому суб'єкти громадського контролю здійснюють свої повноваження у сфері контролю з дотриманням встановленого законодавством режиму доступу до інформації, яка віднесена до державної таємниці, а також обмежень,

встановлених законом для захисту стратегічних інтересів держави, у тому числі в разі введення надзвичайного і воєнного стану. Слід також наголосити, що оперативні та мобілізаційні плани Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, оперативно-розпорядчі дії їхніх посадових осіб з боку громадян та громадських організацій не підлягають громадському контролю.

Дієвість громадського контролю залежить від ступеня впливовості на процес реалізації державної політики забезпечення національної безпеки наступних інститутів: парламент, інші представницькі органи; судові інстанції різних рівнів; політичні партії та громадські організації; недержавні засоби масової інформації; а також дослідні та інші організації.

Волков А.Г. (ВІКНУ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Реформування Військової організації займає чи не найперше місце в Україні на даний момент через застосування військової агресії на території держави. Уряд, нарешті, усвідомив, що забезпечення територіальної цілісності та недоторканності України залежить від нормального функціонування Збройних Сил України.

В Україні, насамперед, проводяться заходи щодо перетворення та вдосконалення Воєнної організації. Першим кроком в реформуванні армії є вдосконалення правового регулювання щодо організації та проходження громадянами військової служби у Збройних Силах України.

Науковці надають таке визначення поняттю "військова служба": "це діяльність громадян України, які обіймають державні посади у визначених державою військових організаціях та структурах, мають військові звання, наділені владними повноваженнями, виконують на основі чинного законодавства України завдання та функції держави щодо забезпечення її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності специфічними методами і засобами".

Процес реформування Збройних Сил України в свою чергу залежить від зміни та розвитку законодавства щодо правового регулювання процесу проходження військової служби, дотримання військовослужбовцями норм законодавства та запобігання порушення законодавства.

Аналізуючи чинне законодавство України з питань проходження військової служби у Збройних Силах України потрібно зазначити, що воно є недосконалим та не відповідає вимогам сьогодення.

Деякі науковці вважають доцільним прийняти Військовий кодекс України та Закон України "Про професійні союзи військовослужбовців" для вирішення військових питань.

Потрібно постійно підтримувати відносини держави загалом та громадян щодо організації та проходження військової служби у Збройних Силах України. Без подальшого розвитку законодавства з вищезазначеного питання неможливо забезпечити обороноздатність країни на належному рівні.

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В БЕЗПЕКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ ПІД ЕГІДОЮ ООН

Норми міжнародного гуманітарного права мають бути застосовані у тому випадку, коли військовослужбовці із складу частин та підрозділів, що беруть участь у операціях під егідою Організації Об'єднаних Націй (або з її санкції), застосовують силу (або можуть її застосувати) проти організованих збройних сил (формувань).

В такому разі в угоді, що регулює питання здійснення миротворчої операції та яка укладається між ООН та державою-контрибутором, зазначається про необхідність дотримання "принципів і духу" міжнародних конвенцій, що регулюють дії військовослужбовців та відносяться до міжнародного гуманітарного права.

Держави, що надають військові сили для здійснення таких операцій, мають забезпечити, ознайомлення військовослужбовців зі складу миротворчих контингентів зі змістом конвенцій міжнародного гуманітарного права. При цьому застосовуються також й положення національного права з імплементації цих угод.

Відповідно до пункту 2ж статті 5 Статуту Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця роль МКЧХ полягає зокрема в тому, щоб "роз'яснювати положення міжнародного гуманітарного права, що застосовується в період збройних конфліктів, та розповсюджувати знання про нього, а також готувати його розвиток". Отже, згідно зі своїм мандатом МКЧХ досліджує питання щодо застосовуваності міжнародного гуманітарного права до дій сил із встановлення або підтримання миру. Цілком очевидно є нагальна необхідність внести правову впевненість в це питання, адже такі сили все частіше беруть участь в операціях, здійснюючи втручання в ситуаціях, що характеризуються високим рівнем насилля та в яких їм, скоріше за все, доведеться застосовувати зброю.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста провів декілька нарад експертів задля того, щоб визначити, чи є можливим застосування міжнародного гуманітарного права до миротворчих сил, які знаходяться під командуванням та контролем ООН, в умовах збройного конфлікту у разі якщо вони беруть активну участь у військових діях. Як свідчить багаторічна позиція ООН, відносно її сил мали бути застосовані лише "принципи і дух" МГП. Проте у 1995 р. МКЧХ створює групу експертів, яким було доручено сформулювати основні положення МГП, застосовні до миротворчих операцій ООН. Ними було розроблено проект кодексу поведінки, що уточнює зміст цих "принципів і духу", які ООН зобов'язується поважати під час проведення операцій з підтримання та відновлення миру та безпеки, коли застосування сили дозволено на випадок самооборони або на виконання конкретних повноважень, виданих Радою Безпеки ООН. Запропоновані групою ключові принципи врешті решт лягли в основу Бюлетеня Генерального секретаря ООН від 06.08.99 "Дотримання силами ООН норм міжнародного гуманітарного права". Інструкції, що містяться в Бюлетені

Генерального секретаря, можуть бути застосовані до миротворчих сил під командуванням і контролем ООН, коли вони беруть участь у збройному конфлікті в якості комбатантів. Вони застосовуються в миротворчих операціях, здійснюваних на основі глави VII Статуту, або в так званих "операціях в цілях самооборони на основі глави VI" протягом усього періоду їх участі у конфлікті. Таким чином, для застосування МГП до миротворчих операцій ООН необхідне дотримання двох умов: наявність збройного конфлікту (незалежно від його природи) на території розгортання миротворчих сил та активну участь миротворчих сил в конфлікті (на підтримку однієї чи іншої сторони) як комбатантів.

До цього слід додати, що згідно з внутрішнім законодавством своєї держави "блакитні шоломи" зобов'язані дотримуватись положень договорів МГП, учасником яких є їхня країна. Отже, якщо вони порушують норми цього права, проти них має бути порушено кримінальне переслідування з боку національних правоохоронних органів.

Димарецький І.В. (ВІКНУ)

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРАВОВУ ПІДГОТОВКУ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Основні проблемні питання виникають у зв'язку із неоднозначним застосуванням у практичній діяльності норм чинного законодавства, неврегульованістю або нечіткого урегулювання окремих положень щодо здійснення правової підготовки у Збройних Силах України. Також хотілося б зазначити що зустрічається неможливість законодавця оперативно регулювати на вимоги сьогодення та відповідно вчасно вносити зміни в Закони України. Також до проблемних питань можна віднести здійснення правової підготовки в умовах воєнного часу та бойовій обстановці, так як без практичного досвіду дуже складно виявити недоліки у регулюванні.

Варто зазначити що результати діяльності командирів (начальників), органів з гуманітарних питань та військової юстиції, спрямованої на впровадження в життя вимог Міністра оборони України, начальника Генерального штабу Збройних Сил України щодо вдосконалення правової підготовки серед особового складу, свідчать про недостатню правову освіченість і компетентність деяких військових службових осіб, низьку правову культуру та правосвідомість окремих військовослужбовців.

Взагалі у багатьох військових частинах та з'єднаннях приділяється недостатньо уваги вивченню нормативно-правових актів, формально проводяться заняття з правової підготовки, заліки правового мінімуму, не складаються всупереч вимогам наказу Міністра оборони України від 25.06.93 № 136. Правовий нігілізм не дозволяє впроваджувати здорові, високоморальні відносини у військових колективах, щодо прав особистості породжується порушення законності, негативно впливає на стан бойової та мобілізаційної готовності, господарської та виконавчої дисципліни, виконання військовослужбовцями службових обов'язків за посадовим призначенням.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Аналізуючи проблеми забезпечення політичних прав людини в будь-якій державі, не можна залишити поза увагою той факт, що можливість їх забезпечення залежить від правового статусу громадянина. Наочно це можна спостерігати і в нашій державі, на прикладі правового положення військовослужбовців Збройних Сил України.

На сьогодні правовий статус військовослужбовців, окрім Конституції України визначається на підставі таких нормативно-правових актів як Закони України: "Про державну службу" від 16.12.93 № 3723-XII, "Про загальний військовий обов'язок і військову службу" від 25.03.92 № 2232-XII, "Про оборону України" від 06.12.91 № 1932-XII, "Про Збройні Сили України" від 06.12.91 № 1934-XII, "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" від 20.12.91 № 2011-XII, "Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію" від 21.10.93 № 3543-XII, Статут внутрішньої служби Збройних Сил України від 24.03.99 № 548-XIV, Дисциплінарний статут Збройних Сил України від 24.03.99 № 551-XIV, Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України від 24.03.99 № 550-XIV, Стройовий статут Збройних Сил України від 24.03.99 № 549-XIV, інших законів України, а також прийнятих відповідно до них указів Президента України та інших нормативно-правових актів щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військовослужбовцями обов'язків, а також на підставі міжнародних норм України.

Гарантії політичних прав є складовою соціально-правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України як громадян з специфічним правовим статусом.

Правове регулювання політичних прав військовослужбовців Збройних Сил України на даний час потребує змін в нормах законодавства України щодо вдосконалення соціально-правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України, а також перегляду існуючих на сьогодні заборон щодо політичних прав військовослужбовців Збройних Сил України; систематизація гарантій прав цієї категорії громадян України.

Зелінська В.О. (Академія адвокатури України)

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЯК ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Відповідно до Конституції України забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, поряд з вищезазначеними функціями, вони беруть участь також у цивільних та господарських правовідносинах. У зв'язку з цим є ряд питань, пов'язаних з участю військових формувань в таких правовідносинах, вказані обставини зумовили звернення уваги

на з'ясування правових аспектів створення суб'єкта господарювання у Збройних Силах України.

Перш за все, це стосується невизначеності в Законі (закони України: "Про Збройні Сили України", "Про господарську діяльність у Збройних Силах України", "Про правовий режим майна у Збройних Силах"), тому, що господарською діяльністю можуть займатися ті військові частини, які мають статус юридичної особи, оскільки ця вимога є загальною для реалізації майнових та особистих немайнових прав і обов'язків при здійсненні такою діяльністю.

Також існує суперечність між Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" та Постановою КМУ "Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах України",

В.Кісель наголошував на необхідності визначення статусу військових частин Збройних Сил України, як юридичних осіб, що полягає в їх нормативному закріпленні, який включає в себе порядок їх виникнення, реорганізації та ліквідації, форм та порядку їх реалізації в цивільному обороті.

Господарським Кодексом визначені загальні підстави створення суб'єктів господарювання. Але зважаючи на те, що господарська діяльність військових частин має специфічний характер, в таких нормативно-правових актах як: Закон України "Про Збройні Сили України", Закон України "Про господарську діяльність в Збройних Силах України", цього не визначено, але існує норма про те, що порядок їх створення визначається Кабінетом Міністрів України. Про що зазначив у своїх працях П. Кондик, на його думку це суперечить конституційним приписам, на сумнівній можливості здійснювати регулювання урядом країни господарської діяльності структурами Збройних Сил України.

На думку П. Богуцького вирішення вказаної проблеми може стати існування єдиного законодавчого акта, який урахував би здійснення господарської діяльності військовими частинами Збройних Сил України.

Таким чином, з вище сказаного вважаємо, що для військової частини, як юридичної особи необхідно надати їм офіційний статус шляхом внесення відповідних відомостей до Закону, який охоплює це питання, тому що статус юридичної особи необхідний військовим частинам для вчинення дій, пов'язаних з обслуговуванням потреб їх основної діяльності. Також врахувати шляхи припинення існування військових частин шляхом юридичного регламентування, як реорганізації (тобто злиття, приєднання, поділ і перетворення). Визначити та закріпити на законодавчому рівні причини припинення господарської діяльності, шляхом повідомлення про це Міністерство Оборони України. Узгодити питання про порядок і особливості задоволення вимог кредиторів військової частини, яка ліквідується, або реорганізується. Приєднуємося до думки П.Богуцького у створенні єдиного законодавчого акта, який урахував би ці питання, закріпив специфічність здійснення ними господарської діяльності, у гармонійному поєднанні із загальними нормами чинного законодавства України.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ В МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ ІЗ ПІДТРИМАННЯ МИРУ Й БЕЗПЕКИ

Відповідно до п. 8.1 Інструкції з організації участі національних контингентів (персоналу) Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки затвердженої Наказом Міністерства оборони України від 28.12.11 № 840 національні контингенти (персонал) виконують завдання міжнародної операції з підтримання миру і безпеки на підставі: чинного законодавства України; мандату міжнародної операції з підтримання миру і безпеки; визначених командуванням міжнародної миротворчої місії завдань; стандартних операційних процедур (далі – СОП) / Standard operating procedures (SOP); правил застосування і можливостей своїх сил та засобів; правил застосування сили (у разі якщо ці правила не входять до СОП).

Дана інструкція є єдиним на сьогодні нормативно-правовим актом українського законодавства, який на мінімально достатньому рівні висвітлює питання процедурних норм.

Головною особливістю таких норм є їхній надзвичайний правовий статус. З одного боку, такі акти імперативного характеру формально не імплементовані в національне законодавство. Проте з іншого боку, фактичний перехід українського миротворчого контингенту або персоналу у підпорядкованість багатонаціональному командуванню вимагає від наших військових абсолютно чіткого і повного уявлення про правову природу, зміст і структури таких актів. Отже виникає необхідність вирішення цього питання шляхом оптимізації та вдосконалення нормативно-правової бази.

Проте, на сьогоднішній день в зв'язку з політичною ситуацією в країні міжнародним операціям з підтримання миру і безпеки в яких брали участь Збройні Сили України приділяється все менше уваги, адже основні сили спрямовані на вирішення інших нагальних проблем таких, як завершення антитерористичної операції яка триває на сході України.

Проаналізувавши поняття процедурної норми та його значення в регулюванні діяльності міжнародних операцій по підтриманню миру і безпеки можна зробити висновок, що дане питання є актуальним і сьогодні. Адже врегулювавши правове підґрунтя використання процедурних норм в міжнародних операціях по підтриманню миру і безпеки, законодавець може запозичити і оптимізувати дані норми для правового регулювання проведення антитерористичних та інших спеціальних операцій.

На мою думку, найбільш доцільним буде використання досвіду застосування такого елементу стандартної операційної процедури, як правила застосування сили. Адже Україна веде свою миротворчу діяльність уже тривалий період і надання більшої уваги чіткому і точному правовому закріпленню поняття процедурної норми буде мати позитивний результат як для миротворчої діяльності, так і для зміцнення обороноздатності Збройних Сил України.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

В Україні відбувається процес побудови правової держави. З розвитком суспільства, державних структур, в тому числі і Збройних Сил України, збільшується роль діяльності юридичної служби, яка, в свою чергу, забезпечує законність у всіх сферах діяльності.

Юридична служба Міністерства Оборони України займається виключно проблематикою військового законодавства. Її роль полягає в основному у підготовці підзаконних нормативно-правових актів. Значний досвід юридична служба має також у вирішенні питань господарської діяльності за участю військових організацій, мають напруження в питаннях правового та соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України.

Юридична служба Міністерства Оборони України діє відповідно Конституції України, законів України, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України, декретів, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, Положенню про юридичну службу Збройних Сил України та ін.

Юрисконсульт повинен мати такі знання, які є найбільш наближенні до потреб Збройних Сил України. Він має бути обізнаний у питаннях військового, господарського законодавства, державного управління, обліку і аудиту, економіки, представництва інтересів органів військового управління, військового командування в господарських, адміністративних судах, організації ведення договірної, претензійно-позовної роботи та ін.

Деякі науковці надають таке визначення юридичної служби : "Юридична служба – це спеціально утворений підрозділ для організації правової роботи у масштабі всього органу військового управління, військового командування (військової частини) до штату якого вона входить, на яку покладено правове забезпечення його діяльності. Крім того, на неї покладено контроль за виконанням законів та інших нормативно-правових актів України всіма без винятку іншими структурними підрозділами та службами відповідного органу військового управління та військового командування".

Юридична служба відповідає за організацію та здійснення правової роботи у відповідних органах військового управління та командування.

ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА І ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Поняття "військове право" можна розглядати у трьох аспектах: 1. як галузь права, регулюючи певну групу суспільних відносин; 2. як науку (область правознавства); 3. як навчальну дисципліну, пов'язану з викладанням військового права.

Перераховані різновиди поняття "військове право" взаємопов'язані, але кожна з них має власний зміст. Військове право як галузь права виступає в якості відправного поняття для галузевої юридичної науки і навчальної дисципліни. Галузі права відрізняються один від одного перш за все предметом регулювання, тобто певним видом суспільних відносин, на які спрямовано вплив норм даної галузі права.

Загальним предметом військового права є суспільні відносини, що складаються в області військової діяльності держави. Усередині цього предмета виділяються кілька груп щодо однорідних суспільних відносин, що складаються в різних сферах військової діяльності держави. До *першої* групи належать суспільні відносини, що складаються в сфері забезпечення оборони країни і безпеки держави військовими методами, підготовки та застосування в цих цілях всіх елементів військової організації держави; військового будівництва; управління Воєнною організацією держави та її всебічного забезпечення. До *другої* групи належать відносини, пов'язані з виконанням військового обов'язку, надходженням на військову службу за контрактом, проходженням військової служби, а також статусом військовослужбовців. У *третьої* групи включаються відносини, пов'язані з підтриманням військової дисципліни, законності та правопорядку, діяльністю органів військової юстиції. У *четверту* групу входять відносини, що регулюються нормами міжнародного права, пов'язані з питаннями військового співробітництва, а також відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Всі перераховані відносини охоплюються поняттям "військові відносини", або "військові відносини".

Військові відносини переважно складаються у сфері виконавчої влади. Переважання адміністративно-правових моментів у регулюванні найбільш характерно для другої і третьої груп військових відносин, але також має місце і в інших групах, що є особливістю правового регулювання військової діяльності в державі. Водночас військові відносини, відносяться до першої групи, регулюються також нормами конституційного (державного) права, а до четвертої – міжнародного права.

У Російській Федерації діє значна кількість норм, які не можна віднести до тієї чи іншої традиційної галузі права. Такі норми містяться, наприклад, у Федеральному конституційному законі "Про воєнний стан", федеральних законах "Про оборону", "Про військовий обов'язок і військову службу", "Про статус військовослужбовців", "Про матеріальну відповідальність військовослужбовців", Положенні про порядок проходження військової служби, загальновійськових статутах і ряді інших актів. Зазначені обставини ставлять перед вченими питання про розгляд військового права як комплексної галузі права, до якої поряд з нормами військового права, що регулюють питання військової діяльності держави і військово-службові відносини, входять норми, що відносяться до інших галузей права – адміністративного, фінансового, житлового, земельного та ін. Однак існування в системі права комплексних галузей права правовою наукою до теперішнього часу не

визнано. Як правило, при цьому в якості аргумента вказується на відсутність кодифікованого акта (кодексу), що регулює ту чи іншу сукупність суспільних відносин.

Однак право не зводиться лише до нормативного масиву, тобто зводу законів та інших правових актів. Будь-яка галузь права покликана відображати досягнення суспільства, передові ідеї та концепції, втілюючи їх у тій чи іншій сукупності правових норм (законі, кодексі та ін.) Відсутність кодифікованого акта свідчить лише про те, що регулювання суспільних відносин потребує подальшого вдосконалення. Наприклад, науковій юридичній громадськістю неодноразово піднімалося питання про необхідність розробки і прийняття кодифікованого акта (Військового кодексу або Кодексу військової служби) у сфері військових відносин, як це мало місце в дореволюційній Росії і має місце в деяких зарубіжних державах (наприклад, США).

Слід також звернути увагу на місце, що має визначення галузі права як пов'язаної єдиними принципами та функціями підсистеми правових норм, які з використанням властивих їм специфічних юридичних способів і засобів регулюють певну широку сферу (область) однорідних суспільних відносин. Для військового права характерним є наявність "прикордонних зон", тобто регулювання одних і тих же питань різними галузями права. Так, наприклад, правове регулювання житлових відносин військовослужбовців відбувається як Федеральним законом "Про статус військовослужбовців", так і Житловим кодексом. Військове право тісно взаємодіє з кримінальним та кримінально-виконавчим правом в питаннях кримінальної відповідальності військовослужбовців та виконання стосовно їх кримінальних покарань. Військові відносини регулюються також адміністративним, податковим, бюджетним і фінансовим правом і рядом інших галузей права, що входять в публічне право.

Висновки: таким чином, у наявності відсутність чіткої диференціації системи права (розмежування галузей права), що передбачає ясний і вичерпний "розділ" території. Таке положення пояснюється тим, що регулювання військових відносин силами і засобами однієї галузі права в даний час неможливо в силу їх великої диференціації. Водночас об'єктивно потрібне використання можливостей декількох галузей права, з арсеналу яких береться те, що в даний момент найбільш адекватно відповідає цілеспрямованому та ефективному правовому регулюванню. Йдеться про інтеграцію окремих галузей права, яка у своїй перспективі може призвести до "легалізації" нової галузі права (наприклад, військового права), сукупність правових норм якої може бути закріплена у відповідному кодексі. У той же час всі норми військового права характеризуються єдністю, внутрішньої узгодженістю та органічної взаємозв'язком з метою зміцнення і вдосконалення діяльності військової організації держави на основі специфічних принципів: централізації, єдиноначальності і військової дисципліни.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ

Даний вигляд експертизи призначається працівниками слідчих або судових органів в тих випадках, коли виникає питання про можливість кваліфікувати дії обвинуваченого (підсудного) як такі, що здійснювалися в стані сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту) і цей стан передбачено законодавством як обставина, яка пом'якшує провину у справах про вбивства і нанесення тяжких тілесних пошкоджень.

Зазначимо, що емоційна сфера людини є особливим класом психічних процесів і станів, які відображають безпосередні переживання індивіда, ситуацій, зовнішніх і внутрішніх подразників і відображають їх значення і відношення до потреб людини.

Цілісний акт відображення завжди в тій або іншій мірі включає єдність двох протилежних компонентів знання і відношення, інтелектуального і “афективного”, з яких то один, то інший виступає як переважаючий. Висока міра емоційних переживань специфічно впливає на характер пізнавальних процесів і на структуру свідомості суб'єкта. Цей вплив приводить до феномена “звуження” свідомості, що, в свою чергу, робить діяльність суб'єкта односторонньою, не гнучкою. Психології відомий ряд емоційних станів, що характеризуються високим емоційним напруженням. До них відносяться стан фізіологічного афекту (сильного душевного хвилювання), стрес (психічна напруженість) і фрустрація.

Існує декілька механізмів виникнення афектів. У першому випадку виникненню афекту передують досить тривалий період “накопичення” негативних емоційних переживань (серія образ і принижень пасинка з боку вітчима; цькування молодого солдата в умовах “дідівщини” та ін.). У цьому випадку характерний тривалий стан внутрішнього емоційного напруження, і іноді незначний додатковий негативний вплив (чергова образа) може з'явитися “пусковим механізмом” розвитку і реалізації афективного стану.

Можливий і проміжний механізм, коли повторний негативний вплив подразника був відстрочений у часі (від декількох хвилин до декількох років): людина раптово зустрічає свого колишнього образника, який поновлює колишнє цькування суб'єкта.

Особливість фізіологічного афекту полягає в тому, що він сприймається як незвичайна, парадоксальна, чужа особистості обвинувачуваного форма реагування. Часто підслідний позитивно характеризується на роботі і в побуті, має позитивні соціальні установки, високий самоконтроль поведінки. Однак взаємостосунки обвинувачуваного з потерпілим, як правило, відрізняються конфліктністю, при чому конфлікт може виникнути як безпосередньо в ситуації злочину, так і задовго до нього.

У будь-якому випадку конфлікт, який виникнув глибоко зачіпає значущі потреби підслідного, загрожує системі його цінностей. Характерно, що ситуація, яка складається переживається підслідним як безвихідна, яку не можна розв'язати. Таке сприйняття може бути викликане як об'єктивними причинами – реальна загроза з боку жертви, дефіцит часу прийняття рішення, так і суб'єктивними особливостями підслідного, його підвищеною чутливістю, образливістю, схильністю до застрягання на психотравмуючих моментах, недостатньою гнучкістю поведінки.

Дуже важливою є оцінка динаміки і специфіки безпосередньо самого злочину. Сам момент здійснення злочину являє собою раптову вибух емоційного напруження, що нагромадилося, некеровану афективну розрядку. Пусковим стимулом афекту може служити як загрозна, агресивна дія потерпілого в конфліктній ситуації, так і незначний, зовні нешкідливий вплив, що грає роль “останньої краплі” на фоні тривалого конфлікту.

Фізіологічний афект необхідно розрізнявати від патологічного. На відміну від фізіологічного, патологічний афект розглядається як гострий короточасний психічний розлад, виникаючий раптово і що характеризується наступними особливостями: глибоке потьмарення свідомості; бурхливе рухове збудження; повна (або майже повна) амнезія.

Дії в стані патологічного афекту відрізняються великою руйнівною силою, а в постафективній стадії спостерігається глибокий сон. Патологічний афект це хворобливий стан психіки, і тому експертна його оцінка повинна здійснюватися лікарем-психіатром.

Кваліфікована оцінка емоційних станів підслідного або свідка значною мірою залежить не тільки від досвіду психолога, але також від обсягу інформації про особистість і поведінку суб'єкта злочину в матеріалах карної справи. На жаль, в процесі допитів і інших слідчих дій слідчі рідко фіксують свою увагу на особливостях самопочуття, настрою підслідного перед тим, що трапився. Дуже важливий також опит свідків про те, як виглядав підслідний перед тим, що трапилося і в момент злочину, які особливості в його поведінці спостерігалися після того, що трапилося.

В процесі допиту свідків або потерпілих задати їм наступні питання?

1. Як виглядав підслідний в момент злочину (який був колір його обличчя?; як виглядали його очі (бігаючи зіниці, звужені або розширені); чи спостерігався тремор рук або в інших частин тіла?; які були особливості інтонації його голосу?)

2. Як виглядав підслідний і які були особливості його поведінки після того, що трапилося? (плакав?; сидів нерухомо?; намагався надати допомогу жертві?; адекватно відповідав на питання?; який був темп його мови?; (прискорений, уповільнений, нормальний); як був зміст його висловлювань?) та ін.

3. Які були особливості взаємовідносин між злочинцем і жертвою?

4. Які особливості особистості і поведінки підслідного?

5. Які є особливості жертви?

ДО ПИТАННЯ ГАРАНТІЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Відповідно до Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Безпосередньо функції по обороні України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Закон України "Про Збройні сили України" визначає, що Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

Таким чином військовослужбовці є громадянами України які виконують почесний обов'язок по захисту Батьківщини. Виконання цього обов'язку пов'язано з певними обмеженнями.

Зважаючи на положення Конституції України де зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, зміст діяльності держави спрямований на утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. (Стаття 46 Конституції України).

Тобто соціальний захист населення – законодавче закріплена система державних гарантій та реалізації прав усіх політичних, соціально-демографічних груп громадян, окремих осіб щодо соціального забезпечення їх нормального прожиткового рівня та життєдіяльності.

Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей здійснюється відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" та інших нормативно-правових актів.

Соціальний захист працівників Збройних Сил України забезпечується відповідно до законодавства про працю, про державну службу, інших нормативно-правових актів.

В своїй більшості соціальний захист здійснюється через надання певних пільг для військовослужбовців та членів їх сімей. Пільги військовослужбовцям – права та переваги, що надаються на підставі чинного законодавства громадянам, які перебувають на військовій службі, з метою соціального захисту, компенсації певних обмежень, пов'язаних з перебуванням на військовій службі, та стимулювання зацікавленості у її проходженні. Зміст та обсяг встановлюваних пільг військовослужбовцям залежать від виду військової служби, складу військовослужбовців, їхніх військових звань, посад та кваліфікації, тривалості та умов служби. Стаття 1 Закону "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" дає визначення виду діяльності держави по гарантуванню та забезпеченню реалізації конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і моральних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності.

Виходячи з вищезазначеного в Законі України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" (ст. 16) відображено, що Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або постраждали в полоні в ході бойових дій (війни), при надзвичайному стані чи під час проходження військової служби за межами України в порядку військового співробітництва або у складі Миротворчих Сил ООН під час участі у міжнародних миротворчих операціях.

Аналізуючи викладене, соціальний захист військовослужбовців можна визначити з двох позицій: як функцію держави – діяльність держави (в особі органів державної влади), яка спрямована на виконання соціально-захисної функції держави, здійснення заходів щодо підвищення рівня соціальної захищеності військовослужбовців і власне як суб'єктивне право військовослужбовців щодо можливості задовольнити свої законні інтереси.

Гарантії здійснюються через соціально-економічні, правові та політичні чинники, які сприяють реалізації права військовослужбовця на працю, допомогу під час звільнення, у разі часткової чи повної втрати працездатності. Основними економічними заходами держави є: індексація доходів, грошового забезпечення, пенсій, під час інфляції і зростання індексу цін на товари і послуги; надання державної допомоги, пільг та інших видів соціальної підтримки військовослужбовцям, самотнім матерям у разі втрати годувальника; матеріальне забезпечення при досягненні пенсійного віку.

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Кожен військовослужбовець потребує правової допомоги, але не кожен знає як і де її отримати. Законом України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" у ст. 20 визначено, що військовослужбовцям гарантується право на захист у порядку, встановленому законами України.

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або постраждали в полоні в ході бойових дій (війни), при надзвичайному стані чи під час проходження військової служби за межами України в порядку військового співробітництва або у складі Миротворчих Сил ООН під час участі у міжнародних миротворчих операціях.

Кожен має право користуватися правовою допомогою при вирішенні його справи в суді. Для надання правової допомоги при вирішенні справ у судах в Україні діє адвокатура. У випадках, передбачених законом, правову допомогу надають також інші особи. Порядок та умови надання правової допомоги визначаються законом. У випадках, передбачених законом, правова допомога надається безоплатно.

На сучасному етапі стан надання безоплатної правової допомоги в Україні є незадовільним та таким, що не відповідає основним європейським стандартам щодо забезпечення доступу особи до правосуддя. Законодавство України містить деякі законодавчі акти, які регулюють питання щодо надання безоплатної правової допомоги, але визначеної системи, яка б забезпечувала доступ осіб до такої допомоги не існує.

Таким чином, громадяни України обмежені в доступі до отримання безоплатної правової допомоги. Військовослужбовці та члени їх сімей відносяться до категорії малозахищених громадян, які потребують правового піклування та захисту з боку держави. Одним із способів отримання правової допомоги для військовослужбовців є звернення до юридичних підрозділів Міністерства оборони України з будь-яких питань, що потребують правового пояснення. Або ж самостійно вивчити нормативно-правові акти військовослужбовцями для отримання знань щодо визначення своїх прав і обов'язків відповідно до плану правової підготовки в Збройних Силах України.

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИ ВИКОНАННІ НИМИ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЗА КОРДОНОМ

На теперішній час 652 військовослужбовця Збройних Сил України беруть участь в 11 миротворчих операціях по підтримці миру та стабільності в 8 країнах світу. Серед політиків йде гаряча дискусія з приводу дострокового

припинення їх повноважень, в зв'язку з проведенням АТО на Сході України та необхідністю використання воєнного досвіду українських миротворців. На нашу думку, певна частина військових спеціалістів Збройних Сил України дійсно більш ніж необхідна в зоні АТО, в першу чергу це вертолітні загони та спеціалісти з розмінування, задіяні в Ліберії, Кот-Д'Івуарі, Демократичній Республіці Конго. Однак, повністю виводити український миротворчий контингент, є не доцільним. Досвід, який отримують військовослужбовці при виконанні ними службових функцій за кордоном в гарячих точках, навички які отримали солдати під час проведення операцій на території з вороже налаштованим населенням в умовах гібридних збройних конфліктів – є неоціненними. Тому, в разі продовження збройного протистояння на Сході України, такі знання та навички, можуть бути ефективно використані. Саме це вимагає від нас подальшого аналізу проблем правових гарантій реалізації статусу військовослужбовців, при виконанні ними службових обов'язків за кордоном.

Недоторканність персоналу ООН в даний час гарантується Конвенцією про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом, 1993 р.

Історично склалося, що міжнародно-правовий статус операцій ООН з підтримання миру регламентується для кожної конкретної миротворчої місії окремо і, зазвичай, визначається відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН, угодами з державами-членами, що виділяють свої контингенти для участі в операціях, та угодами з учасниками конфлікту про правове регулювання умов перебування контингентів ООН на їх території. В них, як правило, обумовлюються статус миротворців і самої операції, відповідальність за можливі правопорушення, порядок пересування, використання доріг, портів та аеропортів, умови прийому на роботу місцевого персоналу, фінансові питання, система зв'язку і взаємодії тощо.

У випадках проведення операцій з підтримання миру під егідою ООН правовий статус учасників ОПМ закріплюється в міжнародних договорах про статус сил, що укладаються ООН з державами, що надають персонал для цієї операції, а також з державами, в яких проводиться операція, і мандат, який затверджується Радою Безпеки ООН і державами-членами, що представляють персонал та обладнання для операцій ООН з підтримання миру. Названі типові угоди були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН резолюціями: № А / 45/594 від 9 жовтня 1990 р. на сорок п'ятій сесії і № А / 46/85 від 23 травня 1991 р. на сорок шостій сесії відповідно.

В угоді про статус сил закріплюються норми, згідно з якими всі члени операції з підтримання миру в різній мірі користуються привілеями та імунітетами, передбаченими Конвенцією про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 13 лютого 1946р. Так, згідно з Конвенцією персонал ООН не може бути підданий арешту або затриманню, кримінальній або адміністративній переслідуванню за дії, вжиті на виконання своїх обов'язків, відповідно до мандату місії.

До основних привілеїв та імунітетів, передбачених Конвенцією, зокрема, відносяться:

– звільнення від сплати податків на грошове забезпечення і винагорода, які одержуються від Організації Об'єднаних Націй або своєї держави, на будь-який дохід, одержуваний за межами держави, де проводиться операція, а також всіх інших прямих податків;

– ввезення без мита своїх особистих речей у зв'язку з прибуттям на службу в державу, де проводиться операція. На них поширюються закони та правила, що діють в цій державі і регулюють діяльність митниці і валютні операції в тому, що стосується особистого майна, яке потрібно їм у зв'язку з їх перебуванням у складі військового персоналу;

– при виїзді з держави, де проводиться операція, щодо іноземної валюти дозволяється брати суму, яка згідно підтвердженню Спеціального представника чи Командувача була отримана у вигляді грошового забезпечення або винагороди від Організації Об'єднаних Націй або своєї держави;

– нерозповсюдження положень чинного паспортного і візового режиму та імміграційного огляду, обмежень на в'їзд з держави, дій яких би то не було приписів, що регламентують перебування іноземних громадян, включаючи реєстрацію, проте вони не вважаються які отримали будь-яке право на постійне або тимчасове проживання в даній державі;

– носіння національної військової форми, а також право мати і носити зброю при виконанні службових обов'язків;

– володіння імунітетом від судової юрисдикції по цивільних справах, якщо це пов'язано з виконанням ними своїх службових обов'язків;

– володіння імунітетом від судової юрисдикції в тому, що стосується усних або письмових заяв і всіх дій, скоєних в офіційній якості, тобто при виконанні своїх обов'язків, яка продовжує діяти і після закінчення самої операції;

– підпадання під виключну юрисдикцію своєї держави в тому, що стосується будь-яких кримінальних злочинів, які можуть бути вчинені ними в державі, де проводиться операція.

Як член миротворчих сил ООН, військовослужбовець має статус посередника.

Кожен з військовослужбовців ООН має діяти і вести себе як особа, що заслуговує поваги:

– виконувати свої обов'язки в суворій відповідності з інструкціями ООН, а також місцевими законами і правилами, якщо вони визнані ООН;

– при здійсненні будь-яких справ з конфліктуючими сторонами ніколи не давати їм приводу інкримінувати що-небудь проти ООН;

– бути неупередженим;

– пред'являти документи, паспорт і т.д. за першою вимогою;

– діяти спокійно і холоднокривно, навіть коли провокують;

– вивчати і поважати місцеві звичаї і звички.

Таким чином, правові гарантії реалізації статусу військовослужбовців, при виконанні ними службових обов'язків за кордоном складаються з особливої, універсальної, комплексної системи правових норм, до складу яких входять наступні елементи: міжнародні договори різного характеру, законодавство України і національне законодавство держави, на території якого знаходяться військовослужбовці-миротворці.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОГОВІРНО-ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Характеризуючи українсько-російський державний кордон зазначимо, що він має протяжність 2295,04 кілометри і є найбільшою ділянкою державного кордону України із суміжними країнами, з якою досі не підписані необхідні правові акти, що регулюють питання проходження спільного державного кордону.

Неврегульованість питань договірно-правового оформлення спільної ділянки державного кордону із Російською Федерацією створює суттєву загрозу національній безпеці України у сфері безпеки державного кордону.

Сьогодні Російська Федерація активно підтримує терористичні, сепаратистські та екстремістські угруповання, що діють у межах Луганської та Донецької областей України, надаючи їм військову, фінансову та політичну підтримку. Цілком ймовірно, що дії російської сторони мають за мету перегляд існуючої лінії спільного державного кордону, що призведе до анексії частини державної території України та втрати юридичного титулу держави на суверенну територію.

З метою захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторкості державного кордону України, Радою Національної безпеки і оборони було 16 червня 2014 року прийнято політичне рішення про проведення односторонньої демаркації сухопутної ділянки українсько-російського державного кордону. Також Кабінетом Міністрів України 3 вересня 2014 року затверджено проект "Стіна", що передбачає упродовж шести місяців здійснити комплекс заходів з інженерно-технічного облаштування кордону з Росією сигналізаційними комплексами, інженерними спорудами та загорожами.

Що стосується розмежування лінією державного кордону морських просторів між Україною і Російською Федерацією у Азовському і Чорному морях а також Керченській протоці, слід зазначити про безперспективність врегулювання зазначеного питання сторонами у двосторонньому форматі. Це зумовлено тим, що переговори з питань Азово-Керченського врегулювання тривають з 1996 року, проведено 36 раундів переговорів, що не принесли жодних позитивних зрушень. Водночас, делегації сторін вже вичерпали всі аргументи із зазначеної проблематики, не досягнувши обопільної згоди з жодного із ключових питань делімітації морських просторів між Україною і Російською Федерацією.

З метою захисту національних інтересів України в Азово-Керченській акваторії, з огляду на безперспективність переговорного процесу із зазначеної проблематики та тимчасову окупацію РФ Автономної Республіки Крим, вбачається за доцільне звернутись до Міжнародного Суду ООН з проханням визначити лінію морської ділянки державного кордону між Україною і Російською Федерацією.

ЗЕМЛЯ ЯК ОБ'ЄКТ КОРУПЦІЇ ЧИ ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ЖИТЛОВОЇ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 14 Конституції України всім громадянам України гарантовано право власності на землю. Реалізація права громадянина на землю передбачена також статтею 121 Земельного кодексу України, якою встановлено норми безоплатної передачі земельних ділянок громадянам із земель державної або комунальної власності.

На сьогодні практично визначений порядок набуття громадянами, у тому числі військовослужбовцями права безоплатної передачі земельних ділянок на вказані цілі. Проте, військовослужбовцями не в повній мірі використовуються надані їм земельним законодавством права щодо отримання земельної ділянки для будівництва, земельного паю тощо. Окрім цього, частиною 3 статті 118 Земельного кодексу України встановлено, що правом отримати земельну ділянку з частини земель відповідного відомства (підприємства) наділений кожен громадянин, не є винятком і військовослужбовець.

На думку автора реальним способом вирішення житлової проблеми військовослужбовців було б прийняття постанови Кабінетом Міністрів України, якою Міністерство оборони України зобов'язувалося б вчиняти безоплатну передачу органам місцевого самоврядування військових містечок, які вивільняються в ході реформування Збройних Сил України із обов'язковим безоплатним виділенням землі під ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд військовослужбовцям та особам звільнених з військової служби (цільове призначення).

Таким чином, поєднуючи та реалізуючи право військовослужбовців та осіб звільнених з військової служби на земельну ділянку для будівництва і обслуговування жилого будинку з правом на житло надало б можливість ефективно розпочати процес вирішення житлової проблеми військовослужбовців, у тому числі забезпечити фактичне виконання положень пункту 5 статті 12 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" в частині практичного втілення забезпечення військовослужбовців, які мають вислугу на військовій службі не менше 17 років та потребують поліпшення житлових умов, одержання земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд в населених пунктах, обраних ними для проживання з урахуванням встановленого порядку.

Відповідно до вказаної норми закону органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати земельні ділянки та в межах визначених законом повноважень допомогу в будівництві військовослужбовцям, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, а також звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби, якщо вони виявили бажання побудувати приватні жилі будинки.

Натомість, станом на сьогоднішній час, контролюючими органами продовжують виявлятися під час проведених перевірок у Міністерстві оборони України порушення вимог Законів України "Про використання земель оборони", "Про правовий режим майна у Збройних Силах України" та ін.

Як слідує із офіційного веб-сайту Головного контрольно-ревізійного управління України, згідно з дорученнями керівництва Уряду, наданих на виконання протоколу № 27 засідання Кабінету Міністрів України від 22.04.09 року, робочою групою, сформованою з фахівців низки центральних органів виконавчої влади, проведено перевірку правомірності рішень Міністерства оборони щодо передачі місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування земель оборони, надання згоди на зміну цільового призначення та відмови від використання таких земель.

У документі йдеться: "перевіркою встановлено перевищення службових обов'язків з боку посадових осіб Міноборони при передачі місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування земель оборони, надання згоди на зміну цільового призначення та відмови від використання таких земель. Така оцінка робочої групи базується на наступних законодавчих актах.

Так, Міністерство оборони може приймати рішення стосовно земель оборони лише в межах прав, наданих користувачу земельної ділянки (стаття 95 Земельного кодексу України). Отже, виходячи з того, що землі оборони знаходяться в Міністерстві оборони лише в користуванні, а розпоряджається ними Кабінет Міністрів України, то відповідно до статті 142 Земельного кодексу України виключно Кабінет Міністрів України має право припиняти право користування земельною ділянкою, що входить до складу земель оборони, і інформувати про це місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Проте, рішення щодо надання згоди на зміну цільового призначення та відмови від використання земель оборони приймалися у спосіб, не передбачений законодавством. Вимогами ж Положення про Міністерство оборони України, передбачено, що Міністр на підставі та на виконання актів законодавства видає накази та директиви та організовує і контролює їх виконання.

Проте, в порушення вимог статті 20 Земельного кодексу України вчинялися дії (надавалась згода) щодо припинення права користування земельними ділянками, зміну їх цільового призначення із земель оборони на землі житлової та громадської забудови (під будівництво житла) із подальшим відведенням їх конкретній юридичній особі. Перевіркою також встановлено, що у випадку передачі земельних ділянок у користування (володіння, розпорядження) комерційним структурам, Міноборони фактично участі у будівництві на вказаних земельних ділянках не приймало.

Окрім цього, використовується схема, коли спочатку будівлі та споруди з числа військового майна передаються іншим юридичним особам, зокрема державним підприємствам, а потім, відповідно до законодавства, їм необхідно передавати і землі під цими спорудами. Отже, у результаті втрачається і земля, і житло".

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА ВОЄННОЇ СФЕРИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Загальними проблемами адміністративного судочинства у воєнній сфері вважаються всі адміністративні спори, пов'язані з державною таємницею, спори, однією із сторін яких є орган військового управління, його службова чи посадова особа щодо прийняття на військову службу, її проходження, дотримання умов контракту, гарантій соціального та правового захисту, звільнення з військової служби, спори у сфері пенсійного забезпечення військовослужбовців, а також усі спори, що підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства у військових частинах, які перебувають за межами України.

В адміністративних відносинах процес волеутворення реалізує держава в особі відповідних органів державної влади (наприклад, Міністерство оборони України), а процес волевиявлення – створені нею суб'єкти публічного права (наприклад, військові частини), стороною цих відносин виступає держава.

Суб'єкти воєнної сфери мають владні повноваження – центральні органи військового управління (командування) (Президент України як гарант суверенітету та територіальної цілісності України, Верховна Рада України, Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних сил України тощо), органи військового управління об'єднань, з'єднань, військових частин та організацій Міністерства оборони, їхні посадові чи службові особи, інші суб'єкти при здійсненні ними владних управлінських (командних) функцій на основі законодавства з питань безпеки та оборони України, функціонування Збройних сил України та інших військових формувань, зокрема на виконання делегованих повноважень.

Розглядаючи питання суб'єкта воєнної сфери в адміністративному судочинстві, ми виходили з того, що це учасник адміністративного процесу, який реалізує під час адміністративно-процесуальної діяльності свій статус з метою захисту прав та законних інтересів тих громадян та організацій, які він представляє. З огляду на викладене ми сформулювали таке визначення поняття «суб'єкт воєнної сфери в адміністративному судочинстві».

Суб'єкт воєнної сфери в адміністративному судочинстві – це Міністерство оборони України, військові формування, утворені відповідно до законів України, інші органи державної влади та місцевого самоврядування, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз; підприємства, установи й організації, що беруть участь в адміністративному судочинстві й до компетенції (функціональних обов'язків) яких належать питання створення та зберігання матеріальних цінностей державного мобілізаційного резерву, захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, а також ліквідації їхніх наслідків, підготовки та призову громадян на військову службу, та здійснюють інші владні управлінські функції у воєнній сфері на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

ПРАВОВА ПІДГОТОВКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Кожен військовослужбовець зобов'язаний свято й непорушно дотримуватися Конституції України та законів України, Військової присяги віддано служити Українському народові, сумлінно й чесно виконувати військовий обов'язок. Для належного виконання військовослужбовцем обов'язків військової служби в системі підготовки Збройних сил України та інших військових формувань є предмет – правова підготовка, яка спрямована на підвищення рівня правових знань військовослужбовців та працівників воєнної сфери.

Правова підготовка є основною формою юридичного навчання, обов'язкова для всіх військовослужбовців. Дане поняття є основним в формуванні у військовослужбовців відповідної правової культури, правомірної поведінки, забезпеченні виконання їх функціональних обов'язків, додержанні норм законодавства та запобіганні порушення законодавства.

Спроби української спільноти та державних чиновників посилити заходи антикорупційної політики у сфері управління у військовому секторі та оборонними ресурсами повинні реалізовуватися в межах єдиної системи доброчесного управління. Тому розуміємо, що ключовим компонентом антикорупційної політики держави є забезпечення доброчесності стратегічного управління воєнною сферою, що навіть у мінливому середовищі зберігає чіткий і прозорий зв'язок між такими стадіями:

- науково обґрунтована та продумана антикорупційна політика та її довгострокове поетапне планування;
- проектування різнопланових програм розвитку воєнної сфери;
- прозорість процесів бюджетування, закупівлі та прийняття рішень щодо кадрової політики;
- імплементація світового досвіду боротьби з корупцією, враховуючи особливості національного законодавства;
- звітування й аудит.

Отже, чітке усвідомлення соціальної ціни корупції – її негативних наслідків не тільки для воєнної сфери, але й для суспільства та держави загалом, а також для кожного громадянина зокрема, сприяє розумінню необхідності здійснення дієвої протидії корупції, зумовлює вжиття українським суспільством та державою адекватних для кожної конкретної ситуації антикорупційних заходів, а громадянами – визначення характеру своєї поведінки з представниками владних структур.

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У кримінальному праві об'єктом злочину називають те, на що посягає злочин і завдає шкоди (чи створює загрозу її заподіяння). Вчення про нього є однією із найважливіших складових кримінально-правової доктрини не лише нашої держави, але й усіх країн, що утворилися після розпаду Радянського Союзу, а також деяких європейських країн.

Значення об'єкта злочину важко переоцінити. Зазначений елемент складу злочину дозволяє, зокрема, усвідомити соціально-політичну і правову сутність злочину; саме об'єкт злочину є критерієм побудови системи Особливої частини кримінального закону та забезпечує розмежування злочинів; він має вагомe значення для кримінально-правової кваліфікації діянь особи.

Суспільні відносини, як об'єкт злочину, мають внутрішню структуру. В науці кримінального права немає єдиної точки зору на структуру суспільних відносин. Все ж таки, найбільш розповсюдженим поглядом є той, що структурними елементами суспільного відношення являються: суб'єкти суспільних відносин; предмет суспільних відносин; соціальний зв'язок, як зміст суспільних відносин.

Дана теза загальновизнана в теорії права. Такої думки дотримуються також вчені-криміналісти М. Коржанський, В. Тацій та інші.

Першим за часом виникнення в теорії кримінального права є пояснення об'єкта злочину як "суб'єктивного права". Представники цієї концепції об'єктом злочину вважали суб'єктивні права людини. Виникнення теорії "суб'єктивного права" було зумовлено революційними подіями в Західній Європі у XVIII ст., коли найвищою соціальною цінністю було оголошено людину та її природні (суб'єктивні) права. Найбільш послідовно це вчення знайшло своє відображення у працях німецького юриста Павла Іоагана Анзельма Фейєрбаха. Далі воно поступово розвивалося і змінювалося, а погляди науковців того часу на суб'єктивні права як об'єкт злочину було перенесено на саму особу.

Концепція нормативістів. Зазначена концепція об'єкта злочину бере свій початок з більш загальної теорії права, автором якої вважають Ганса Кельзена. Нормативна теорія права, як і відповідно до неї нормативна теорія об'єкта злочину, з'явилися вже під час існування теорії суб'єктивних прав. Зміст її полягає в тому, що норми права розглядаються відокремлено від тих суспільних відносин, що регулюються або охороняються ними. У зв'язку з цим сам злочин вважається лише порушенням певної норми, а сутністю злочину виступає його юридична форма.

Теорія соціальних цінностей (благ). Точка зору щодо визнання цінностей або благ об'єктом злочину також не є новою. Одним з фундаторів зазначеної концепції був О.Ф.Кістяківський, який писав, що об'єктом злочину є предмет,

на який спрямований і з приводу якого вчинений злочин, пояснюючи, що об'єктом злочину може бути лише людина зі всіма правами і установами, котрі нею створюються, як суспільною істотою. Тому, крім життя, здоров'я, свободи, честі, як більш-менш основних об'єктів злочину, так би мовити, створених самою природою, він вважав речі, тварин, установи і навіть певний склад думок. Останні, на його думку, стають об'єктом злочину лише тому, що є придбаними людиною благами, які необхідні для існування та захисту благ основних, наданих людині природою.

Концепція інтересу як об'єкта злочину. Вважаючи об'єктом найвищі соціальні блага (позитивні цінності), деякі юристи дійшли висновку, що одним з таких благ, які потребують захисту кримінального закону, є законні інтереси особи та держави. Не можна не обминути того факту, що теорія об'єкта злочину як правового блага обґрунтовувалася з погляду реакційних позицій теорії права німецького юриста К. Ієрінга, яка була започаткована ним у другій половині XIX століття. К. Ієрінг визначав право як інтерес, що захищається державою. Інший видатний правник Ф. Ліст визначив об'єкт злочину як життєвий інтерес.

Приходько К.Ю. (НТУУ "КПІ")

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ

Розслідування злочину згідно з нормами кримінально-процесуального права розпочинається з порушення кримінальної справи і проводиться під час досудового розслідування, аж до направлення кримінальної справи прокурору з обвинувальним висновком або закриття кримінальної справи. В доповіді розглядається процес розслідування злочину, вчиненого з особливою жорстокістю, з криміналістичної позиції, а саме її початковий етап, який охоплює період досудового розслідування, під час якого проводяться слідчі дії, організаційні та оперативно-розшукові заходи, встановлюються обставини події, ознаки злочину, які необхідні для визначення слідчих ситуацій, побудови версій, планування розслідування, розшуку та затримання злочинця тощо.

На думку багатьох криміналістів, початковий етап розслідування становить важливий інтервал слідчої діяльності, який визначається характером криміналістичних завдань, які стоять перед слідчим у момент порушення кримінальної справи та необхідні для досягнення ключових цілей розслідування злочину. Водночас, початковий етап розслідування характеризується недостатністю інформації як про саму подію злочину, так і про особу, яка вчинила злочин, відносністю об'єму та достовірністю наявної інформації, а також зумовлений різноманітними слідчими ситуаціями, які потребують індивідуального підходу до оцінки їх особливостей та визначення завдань, розслідування.

В доповіді початковий етап розслідування злочинів, вчинених з особливою жорстокістю, розглядається на прикладі ситуацій вбивств і таких, що вчинені злочинною групою, із застосуванням системно-технологічного підходу.

Розслідування зазначених вище злочинів як система, по-перше, містить у собі сукупність інформативних елементів; по-друге, елементи системи певним чином пов'язані між собою; по-третє, пов'язані елементи системи створюють своєрідну цілісність доказової бази; по-четверте, набута цілісність інформативної доказової бази відмінна від окремих інформативних елементів сукупності; по-п'яте, цілісна інформативна база, як інтегрована субстанція, є носієм і продуктом нових можливостей з розслідування злочинів.

Розслідування кримінальних злочинів як технологія представляється такими складовими: проективна (мета, структура, зміст доказової бази, інструментарій); процесуальна (організація, методика інформаційно-пізнавальної діяльності); аналітична (узагальнення, аналіз здобутих даних, прогностичні дії, формування висновків, прийняття процесуальних рішень); коригувальна (внесення змін відповідно до стану справи з розслідуванням).

Роговенко Д.А. (ВІКНУ)

ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Для більшості країн світу головним завданням є забезпечення власних збройних сил всім необхідним для виконання ними безпосередніх обов'язків щодо захисту та збереження територіальної цілісності держави.

За роки незалежності України відбулися зміни в різних галузях суспільства, перетворення торкнулися і важливого інституту держави – Збройних Сил України. Для попередньої влади армія не мала великого значення, помилково вважаючи, що до мирної України військову агресію ніхто не застосує.

Спочатку в 1996 році Україна позбулася ядерного статусу, який був гарантом територіальної цілісності та недоторканності. Не даремно Шарль де Голль в свій час сказав: "Держава, яка не володіє ядерною зброєю, коли інші володіють цією зброєю, не володіє власною долею".

Також відбувалося постійне скорочення особового складу Збройних Сил України, деякі військовослужбовці звільнялися зі служби за власним бажанням через неспроможність за отриманий оклад забезпечити власну родину.

Фінансування Збройних Сил України залишає бажати кращого. Процес реформування армії довгий час не знаходив матеріальної підтримки, але ж саме від вдало проведених реформ залежить рівень обороноздатності країни.

З нападом закордонного агресора на Україну ніхто інший як Збройні Сили України відповідно до свого конституційного обов'язку вступилися за

неї. Бойовий дух має важливе значення для перемоги, але ж без озброєння, військової техніки, фінансової допомоги її не здобути. На жаль, видатків виділених на Збройні Сили України відповідно до Закону України "Про державний бюджет України на 2014 рік" катастрофічно не вистачає.

Держава почала шукати шляхи вирішення цього фінансового питання. 1 квітня 2014 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову "Про випуск казначейських зобов'язань "Військові" за допомогою яких можливо отримати додаткові кошти на фінансове забезпечення армії.

Доволі цікавим на нашу думку є історичні факти випуску військових облігацій для задоволення потреб війни.

Якщо слідувати історичним даним, першими військовими облігаціями потрібно вважати Британські Консолі, які діють і до сих пір. Завдяки даним цінним паперам британська влада могла профінансувати Американську революційну війну (1775–1783) та війну Наполеона I (1799–1815). Вартість одного консолі складала 100 фунтів стерлінгів.

Військові облігації були інструментом фінансування збройних сил різних країн. Як було заведено уряд за фінансовою допомогою звертався до заможних громадян. Першим, хто ввів облігації в обіг звичайних громадян був Джей Кук. Він спромігся отримати 500 дол. США за облігації, які продав небайдужим до своєї країни особам. 62% потреб армії Союзу в Громадянській війні США забезпечили саме військові облігації.

Жодна держава стовідсотково не знає які витрати на неї очікують у військовій кампанії. Іноді кошти державного бюджету не в змозі забезпечити всі необхідні потреби армії для ведення бойових дій, в такому випадку задіють народне господарство.

В радянські часи ще до початку війни починаючи з 1938 по 1941 рр. Громадяни держави підписались на так звані довоєнні облігації на загальну суму 28,5 млрд. руб. Ця доволі велика сума коштів пішла на укріплення оборони.

На початку війни в 1941 році для укріплення оборони СРСР надійшло 1 млн. 787 тис. руб. внесків громадян, у 1942–1943 рр. Червона Армія отримала 7 млрд. Загальна сума добровільних внесків склала 16 млрд. руб. До цих внесків слід віднести воєнні державні позики. Патріотичні громадяни Радянського Союзу вже в 1942 році підписались на позики, у сумі 13 млрд. руб. РНК СРСР постановила випустити другу державну воєнну позику на суму 12 млрд. руб. терміном на 20 років, з метою залучення додаткових коштів на фінансування Червоної Армії. На отримані доходи від позик, відповідно до постанови податок не накладався. Дана воєнна позика поділялась на два види випусків – виграшний та процентний. Виграшний був розповсюджений серед населення, процентний на підприємствах. Дохід населення від виграшних випусків склав 3,6 млрд. руб. за всі роки війни. З початком Великої Вітчизняної війни радянські люди почали жвавіше не шкодуючи власні важко зароблені гроші купувати цінні папери, чим самим зібрали додаткові кошти на фінансування армії СРСР.

ВІЙСЬКОВА ЧАСТИНА ЯК СУБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Військові частини виступають окремими суб'єктами публічного права, які утворюють окрему організаційну ланку в структурі Збройних сил України, а тому можна припустити, що в момент участі у цивільному обороті, як окремий суб'єкт права, вони мають набувати правового статусу юридичної особи. Одночасно, виходячи із закріпленого у ст. 81 Цивільного кодексу України критерію класифікації юридичних осіб та зважаючи на специфіку вияву деяких ознак юридичних осіб щодо в/частин (зокрема, порядок їх створення, майнова відокремленість, порядок цивільно-правової відповідальності), цих осіб треба відносити до організацій, створених у розпорядчому порядку державою (тобто до юридичних осіб публічного права). При цьому такий статус потрібно закріплювати й за органами управління ЗСУ, оскільки передбачена законодавством за цими органами можливість застосовувати владні повноваження у цивільних відносинах не має правового значення.

Держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин і на створені нею суб'єкти публічного права поширюються положення Цивільного кодексу України за винятками, встановленими у Законі (ст. 82, 167 ЦК України).

Зазначаючи про нагальну нині потребу визнання за в/частинами правового статусу юридичних осіб публічного права, можна наголосити, що останні уповноважені у випадках, передбачених законом, виступати представниками держави у цивільних відносинах.

Така багатоособовість суб'єктів публічного права пов'язана зі складністю їх правової природи. У цих особах зосереджені дві іпостасі. За своєю сутністю (публічно-правовою характеристикою) суб'єкти публічного права (в/частини) реалізують інтереси держави у відповідній сфері (у цих випадках зазначені суб'єкти діють від імені та в інтересах держави, як її представники). Інший правовий статус суб'єктів публічного права (в/частин) пов'язаний із потребою цих організаційних утворень у ресурсному забезпеченні своєї діяльності та передумовами для отримання позабюджетних джерел фінансування.

З огляду на те, що, по-перше, військові частини створюються на підставі наказу Міністра оборони, по-друге, мета їхньої основної діяльності лежить у публічно-правовій площині, можна зробити висновок, що військові частини можуть бути лише юридичними особами публічного права, беручи до уваги, що ЦК України встановлює вичерпний перелік організаційних форм лише щодо юридичних осіб приватного права. Це підтверджується тим, що: по-перше, сфера основних завдань та функцій військових частин лежить в публічно-правовій площині; по-друге, виконання таких завдань не передбачає отримання прибутку і, як наслідок, потребує бюджетного фінансування; по-третє, майно військової частини є цілісним, тобто таким, що не поділяється на паї та є державною власністю; по-четверте, повнота забезпеченості інтересів кредиторів військових частин досягається за рахунок субсидіарної відповідальності держави в особі Міністерства оборони України, робиться висновок, що найближчою до військових частин за своїми ознаками є форма установи публічного права.

ПИТАННЯ ДОГОВІРНО-ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕННЯ СУХОПУТНОЇ ДІЛЯНКИ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Аналіз сучасної ситуації на українсько-російській ділянці державного кордону обумовлює нагальну потребу вжиття термінових заходів щодо врегулювання питань договірно-правового оформлення сухопутної ділянки спільного державного кордону з Росією.

Це зумовлено тим, що російською стороною наприкінці лютого 2014 року було грубо порушено положення Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року, Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 року та Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року а також усталені принципи міжнародного права щодо поваги до суверенітету, територіальної цілісності держав, а також відмови від застосування зброї у міждержавних відносинах.

За результатами військової агресії на сьогодні Росією окуповано частину державної території України – Автономну Республіку Крим. Наразі Кремль активно заохочує екстремістські та сепаратистські настрої в Україні, що мають за мету переглянути належність державної території України у південно-східних регіонах країни з метою подальшої анексії частини території української держави.

Ситуація є доволі загрозливою з огляду на той факт, що між Україною і Російською Федерацією відсутні базові міждержавні договори та угоди, що врегульовують питання спільного державного кордону, а саме:

1) відсутня демаркація українсько-російського державного кордону, ділянка якого на сьогодні не позначена прикордонними знаками на основі документів про делімітацію кордону;

2) не укладено міждержавний договір про режим державного кордону між Україною і Росією співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань, предметом якого є порядок утримання кордону, провадження господарської діяльності, робота змішаної прикордонної комісії та прикордонно-представницького апарату тощо;

3) не врегульовано міждержавними договорами порядок господарювання на прикордонних об'єктах та у прикордонних водах, а також низку міждержавних майнових та фінансових відносин між Україною і Російською Федерацією.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У сучасній Україні військова підготовка студентів здійснюється відповідно до Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" від 25.03.92 № 2232-ХІІ, Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку проведення військової підготовки студентів вищих навчальних закладів за програмою підготовки офіцерів запасу" від 01.02.12 № 48 та спільного наказу Міністра оборони України та Міністра освіти і науки України "Про затвердження Інструкції про організацію підготовки офіцерів запасу з числа студентів вищих навчальних закладів" від 11.11.04 № 531/857.

Військова підготовка проводиться у військових навчальних підрозділах (у військових інститутах, на факультетах (кафедрах) військової підготовки, кафедрах медицини катастроф та військової медицини) вищих навчальних закладів та у вищих військових навчальних закладах. Студенти вищих навчальних закладів, що не мають військових навчальних підрозділів, можуть проходити військову підготовку у вищих навчальних закладах, що мають такі підрозділи, та у вищих військових навчальних закладах.

Для проведення військової підготовки у військовому навчальному підрозділі між Міноборони та вищим навчальним закладом, на базі військового навчального підрозділу якого проводиться військова підготовка, укладається договір про проведення такої підготовки з визначенням умов її фінансування. У разі коли вищий навчальний заклад, на базі військового навчального підрозділу якого проводиться військова підготовка, підпорядкований центральному органу виконавчої влади, який здійснює керівництво військовим формуванням, правоохоронним органом спеціального призначення або Держспецтрансслужбою відповідний договір укладається між таким центральним органом виконавчої влади та зазначеним вищим навчальним закладом.

Для проведення військової підготовки студентів, які навчаються у вищому навчальному закладі, що не має військового навчального підрозділу, укладається договір про проведення такої підготовки та умови її фінансування між зазначеним вищим навчальним закладом та вищим навчальним закладом, на базі військового навчального підрозділу якого проводиться військова підготовка, чи вищим військовим навчальним закладом.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Процес становлення гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України (далі – ОВС України) як складової державної політики викликає не тільки необхідність окремого стану дотримання прав жінок в ОВС України, але й розробки відповідних заходів. Такі превентивні заходи, у свою чергу потребують чіткого аналізу проблем стану гендерної рівності в діяльності ОВС України.

Мета наукової статті полягає у розгляді актуальних проблем стану гендерної рівності в ОВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням гендерної рівності в діяльності ОВС України було присвячено увагу провідних вчених: О.М. Бандурка, В.І. Барко, Л.М. Балабанова, С.М. Гусаров, І.В. Кліменко, П.В. Макаренко, А.П. Москаленко, А.В. Нежута, О.М. Руднєва та ін.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в ОВС України працюють 22 % жінок, тобто кожен п'ятий працівник ОВС – жінка. Активне залучення жінок до служби в ОВС України сприяє підвищенню ефективності діяльності цих органів, тому що скорочується некомплект кадрів, заповнюються вакансії, зміцнюється морально-психологічний клімат у колективах, що, у свою чергу, дозволяє планомірно й стійко вирішувати правоохоронним органам поставлені перед ними державою завдання й належне виконання своїх функцій.

Проте, незважаючи на вищенаведене, на сучасному етапі розвитку існують певні проблеми у забезпеченні гендерної рівності в ОВС України. Зокрема ще й досі існують суспільні стереотипи очікування щодо певної поведінки чоловіків та жінок, які часто впливають на статистику щодо кількості жінок і чоловіків, також і на розподіл керівних посад в ОВС України. Жінки частіше стають об'єктом знущань, протизаконного насильства з боку інших працівників, втручання в особисте та сімейне життя, страждають від немотивованих відмов щодо прийняття на службу. Жінки, що несуть службу в ОВС України, скаржаться на забезпечення форменим одягом, відсутність якісного медичного забезпечення, важку, громіздку і незручну конструкцію стандартних бронежилетів, які до того ж не враховують анатомічні особливості їх тіла та ін. Водночас, існують і певні проблеми щодо забезпечення прав чоловіків, що працюють в ОВС України, зокрема порушуються соціально-трудова права чоловіків, чоловіки частіше стикаються з виконанням службових завдань, пов'язаним із ризиком для життя та здоров'я та ін.

Висновок. Таким чином, вищенаведене доводить, що становлення гендерного паритету в діяльності ОВС України потребує не тільки окремого вивчення стану дотримання гендерної рівності, але й розробки відповідних заходів попередження порушення гендерних прав працівників служби.

ВІЙСЬКОВІ ЧАСТИНИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Відповідно до ч. 2 ст. 17 Конституції України оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Основою складової Збройних Сил України є військові частини, які, здійснюючи функції щодо оборони держави, стають суб'єктами не лише адміністративних, а й інших, у тому числі й цивільних правовідносин.

Необхідно звернути увагу, що у вітчизняній науці недостатня кількість наукових праць, присвячених проблемам визначення правового статусу військових частин як суб'єктів цивільних та адміністративних відносин.

В військовому законодавстві не визначено поняття військової частини як юридичної особи, однак, військовим частинам притаманні всі ознаки, необхідні для надання їм статусу юридичної особи, а саме: майнова відокремленість, організаційна єдність, представництво у судовому процесі від свого імені, відповідальність за своїми зобов'язаннями, можливість бути позивачем та відповідачем по справам у судових інстанціях.

Слід зазначити, що організаційно-правовою формою військових частин як суб'єктів цивільного права є форма публічного права. Разом з тим, враховуючи структуру бюджетної системи України та у зв'язку із запровадженням порядку виконання державного бюджету казначейською службою, доцільно надати визначення військової частини не через поняття установи публічного права, а через поняття бюджетної установи. В військовому законодавстві також не визначено поняття військової частини як бюджетної установи. Як бюджетна установа військова частина – це створена Міністерством оборони України самостійна неприбуткова організація, яка фінансується з коштів державного бюджету та призначена для виконання державних завдань, пов'язаних з обороною України, забезпеченням її територіальної цілісності та суверенітету.

Разом з тим, в державі назріла нагальна потреба з'ясування цивільно-правового статусу військових частин, що викликано причинами як економічного, так і правового характеру. Перші – обумовлені актуалізацією самостійності військових частин при вирішенні питань, пов'язаних із децентралізованим забезпеченням своїх повсякденних потреб у матеріальних ресурсах та послугах, необхідністю реалізації належних їм майнових та особистих немайнових прав і обов'язків. Другі – пов'язані з прогалинами та колізіями, які є в законодавстві і внаслідок яких військові частини до сьогодні не мають нормативно закріпленого статусу суб'єкта цивільних та адміністративних правовідносин. Але незважаючи на це військові частини укладають господарські договори, здійснюють повноваження щодо використання закріпленого за ними військового майна та беруть активну участь у цивільному обороті.

Виходячи з викладеного слід дійти висновку про необхідність подальших фундаментальних досліджень у цій сфері щодо визначення цивільно-правового статусу військових частин, що врегулює такі види правовідносин за їхньою участю, як адміністративні, фінансові, житлові та трудові.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВОЄННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВИ

Тенденції сучасного розвитку структури складових Воєнної організації держави потребують врахування питань вдосконалення системи управління. Розвиток системи керування обороною держави, на стратегічному рівні, є одним з найважливіших напрямків військового будівництва в Україні. Зауважимо, важливим суб'єктом системи забезпечення національної безпеки є Воєнна організація держави.

Концепцією національної безпеки України визначено завдання керівництву Воєнної організації держави щодо забезпечення оборони, захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордонів України.

Законодавчою основою забезпечення реформування та розвитку Воєнної організації держави і її системи управління є Конституція України, Закони України: "Про основи національної безпеки України", "Про Збройні Сили України", "Про оборону України", "Про Раду національної безпеки і оборони України" та Воєнна доктрина України. Конституція України покладає на Президента України обов'язки гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України. Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України в межах своїх повноважень, визначених Основним Законом України, видає укази, розпорядження, директиви та накази з питань оборони.

Рада національної безпеки і оборони України діє при Президенті України і є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони. Функціями Ради національної безпеки і оборони України є:

- внесення пропозицій Президентіві України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;

- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;

- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного часу та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. Головою РНБО України є Президент України.

Законодавче регулювання питань в сфері оборони, воєнного будівництва і головне, формування та проведення воєнної політики, відноситься до ВР України. Важливі функції в сфері обороноздатності держави визначені Конституцією України та Законом України "Про оборону України", покладені на Кабмін України.

Керівництво МО приймає участь в реалізації державної політики з питань оборони і військового будівництва, підготовці проектів Концепції (основ державної політики) національної безпеки і оборони України, Воєнної доктрини України, законодавчих і інших нормативних актів в сфері оборони та забезпечення їх виконання в військових формуваннях. Також, однією з їх функцій є координація діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування відносно підготовки держави до оборони.

Система стратегічного керівництва та управління з самого початку її створення є однією з найважливіших елементів державності. На нашу думку, процес стратегічного керівництва – це сукупність заходів вищих державних та воєнних

установ, спрямованих на підготовку держави та її збройних сил до війни та керівництво воєнними діями в ході війни. Безпосередньо система стратегічного керівництва та управління Воєнною організацією держави перетворилась у складну систему функціонально пов'язаних організаційних структур, створених на принципах жорсткої централізації, базування на єдиних методах керівництва та засобах управління.

Звісно, досвід стратегічного керівництва сучасними ЗС та розвитку воєнного управління дозволяє визначити наступні основні принципи: об'єднання державного та воєнного керівництва; централізація керівництва з наданням ініціативи на місцях; єдиноначальність у поєднанні з колегіальністю; відповідність органів управління та способів стратегічного керівництва організаційній структурі, бойовим можливостям військ, економічним можливостям держави і військово-технічному характеру війни.

Організація оперативного керівництва військовими формуваннями є однією з важливих і актуальних проблем розвитку Воєнної організації держави.

Важливим завданням розвитку та реформування в ході загального кількісного скорочення армії є здійснення їх якісних перетворень, гарантуючих збереження та нарощування бойових можливостей військ. Тому в основу воєнної реформи повинен закладатись принцип інтенсивного нарощування бойових можливостей за рахунок росту якісних параметрів і в першу чергу якості управління складовими Воєнної організації держави.

Отже, система управління ЗС України має бути організована відповідно до сучасних вимог та принципу поєднання адміністративного і оперативного керівництва ними.

Відомо, на найвищому рівні Президент України діє як Верховний Головнокомандувач ЗСУ, і в особливий період створюється Ставка Верховного Головнокомандувача (ВГК), яка є вищим колегіальним органом керівництва обороною держави в особливий період. Важливо, в рамках адміністративної реформи має здійснитись реструктуризація МОУ та ГШ ЗСУ. МОУ реформується та, як центральний орган виконавчої влади, основну увагу у своїй діяльності повинен приділяти реалізації державної політики у сфері оборони та військових питань. При цьому, зосереджувати свою діяльність на розробці політики, оборонному плануванні та фінансах, забезпеченні практичної реалізації політичних рішень.

Система управління ЗС України на цей час спрямована на планування застосування та управління угрупованнями військ (сил) в класичних варіантах ведення широкомасштабних воєнних дій. До речі, багатоступеневість системи органів військового управління обумовлює значне збільшення часу на прийняття та реалізацію рішень. Також, не завершено уточнення повноважень та розподіл функцій між органами військового управління ЗС України усіх ланок щодо адміністративного управління, стратегічного (оперативного) планування та управління, а також забезпечення військ (сил), що призводить до дублювання виконання окремих завдань органами державного та військового управління і необхідності утримання збільшеної чисельності особового складу.

Таким чином, вдосконалення системи управління Воєнною організацією держави передбачає відпрацювання та створення, за мирного часу, законодавчо визначених та науково обґрунтованих, засад керування обороною держави.

СТАВКА ВЕРХОВНОГО ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА В УМОВАХ СИТУАЦІЇ, ЩО СКЛАЛАСЯ В УКРАЇНІ

Ставка Верховного Головнокомандувача (далі – СВГК) є вкрай необхідним органом цілодобового (24 години на добу, 7 днів на тиждень) управління в умовах ситуації, яка склалася в Україні. Досвід роботи СВГК в роки війни виявився ефективним і продуктивним, адже цей орган, крім стратегічного керівництва військами (планування та ставила завдання кампаній і стратегічних операцій, контроль їх виконання, вивчення і узагальнення досвіду війни) та економікою країни, відповідав за вкрай важливий напрям – *координацію дій фронтів і флотів з іншими військовими формуваннями і правоохоронними органами та організацію взаємодії між ними*. Це дозволило запровадити в практику ключовий принцип військового мистецтва – зосередження зусиль на головних напрямках дій, здійснення повноцінного всебічного оперативного, тилового та технічного забезпечення. Це відома аксіома: без чіткої координації та взаємодії неможливий успіх в будь-якій війні – прихованій або відкритій.

Генеральному штабу необхідно розробити та направити до Ради національної безпеки і оборони України проект Указу Президента України "Положення про Ставку Верховного Головнокомандування". Питання лише в одному – розглянути та підписати документ, створити Ставку. Законодавчі підстави для формування цього найважливішого органу в Україні створені вже давно.

Так, відповідно Закону України "Про оборону України":

розділ другий, стаття 8: "Для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в *особливий період* може створюватися Ставка Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави у цей період. Пропозиції про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача, її персонального складу та граничної чисельності подаються Радою національної безпеки і оборони України на розгляд Президенту України і вводяться в дію Указом Президента України. Положення про Ставку Верховного Головнокомандувача затверджує Президент України";

розділ перший, стаття 1: *особливий період* – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Відповідно до Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", стаття 1: *особливий період* – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни,

незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Тобто, в умовах оголошення часткової мобілізації є усі законодавчі підстави для формування цього органа.

Альтернативою зазначеного міг би стати відповідний орган при Раді національної безпеки та оборони України, який відповідно Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони України" (розділ другий, стаття 3) виконує функцію "координації та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України". Але, в державі не введено ані надзвичайний, ані воєнний стан і в законодавстві немає чіткого тлумачення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці України. Що стосується невідкладних заходів на Сході з огляду на агресію Кремля, то власну контрстратегію доцільно будувати, розуміючи технологічну модель стратегії Кремля, спрямовану на "повзуче" формування джерел нестабільності за рахунок застосування сил спеціальних операцій (диверсантів) та радикально налаштованих громадян України (за плату). Тобто, нестандартній стратегії Москви слід протиставити також нестандартну стратегію власних дій.

Безумовно, потрібно розуміти, що без силових дій – проблему не розв'язати. Це природа будь-якого конфлікту. Але, силове застосування повинно бути продумане, по можливості, точкове по цілям та вибіркоче по засобам з метою отримання максимального ефекту та мінімізації втрат. Контрстратегія повинна бути випереджувальною за змістом, гнучкою за формами та способами дій, а також результативною, – поєднувати відкриті і приховані дії. В ній треба чітко відділити українських громадян Сходу від диверсантів і сепаратистів. З першими треба працювати і вирішувати їх проблеми із застосуванням державних механізмів, з другими, які порушують чинне законодавство, вбивають людей і знищують державу – абсолютно по іншому. У світі і Україні усі механізми відпрацьовані, їх треба лише застосовувати.

В рамках формування контрстратегії доцільно розглянути можливі оперативні і тактичні сценарії дій супротивної сторони та розробити відповідні варіанти своїх дій (в тому числі, асиметричних). Звичайно, доцільно придати захисту держави народний характер – тобто сформувати в достатній кількості частини територіальної оборони продуманої структури (окремий Указ Президента України). Це дозволить побудувати ешелоновану систему оборони. Крім цього, необхідно вивчити та використати досвід Другої світової і сучасних конфліктів.

ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕДАЧ ТОВАРІВ В УМОВАХ ЕКСПЕРТНОГО КОНТРОЛЮ

Підприємства, які працюють на зовнішньоекономічних ринках із "звичайними" товарами та дотримуються вимог законодавства, мають впевненість, що укладені ними зовнішньоекономічні договори (контракти) про постачання "звичайних" товарів не будуть мати перешкод з боку державних органів під час їх виконання.

Проте підприємства, які працюють на зовнішньоекономічних ринках з "особливими" товарами, до яких відносяться товари військового призначення, товари подвійного використання та інші товари, до яких застосовуються процедури державного експортного контролю, такої впевненості не мають. Таке становище обумовлено додатковою "перешкодою" в роботі підприємств із "особливими" товарами – застосуванням до цих товарів інструментів експортного контролю та дозвільної системи їх міжнародних передач.

Більшість "недалекоглядних" підприємців сприймають застосування до їхніх товарів інструментів експортного контролю як бюрократичну перепону, яка призводить до зниження конкурентоспроможності таких товарів. Така точка зору є обмеженою та небезпечною.

Проте "далекоглядні" підприємці сприймають експортний контроль як підґрунтя для їхньої впевненої роботи на зовнішніх ринках та як необхідний для інтересів держави засіб забезпечення національної та міжнародної безпеки. Саме виходячи із зазначеного, ставлення підприємців до цілей експортного контролю має бути відповідальним. Керівництву підприємств слід добре розуміти, що:

експортний контроль є необхідним для їхнього підприємства, тому що саме він захищає підприємство від санкцій, пов'язаних із порушенням встановленого порядку здійснення міжнародних передач "особливих" товарів;

виконання правил експортного контролю дає змогу підприємству мати позитивний імідж;

скандали, пов'язані з експортом "особливих" товарів, змушують державні органи посилювати контроль по відношенню до підприємства.

Керівництву підприємств треба донести до персоналу ідею дотримання експортного контролю як позитивну, довгострокову інвестицію.

Підприємці, і перш за все керівництво та персонал підприємств, мають якнайкраще дотримуватися вимог експортного контролю.

Персонал підприємства має добре розуміти, що експортний контроль сприяє збереженню позитивного іміджу підприємства на зовнішньоекономічних ринках та повинен сприйматися як довгострокові інвестування у зовнішньоекономічну діяльність.

ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Однією з головних соціально-економічних проблем сучасного українського суспільства є досить високий рівень корупції та хабарництва. Хабар традиційно у вітчизняній юридичній літературі прийнято називати найнебезпечнішим посадовим злочином.

Відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією" від 18 квітня 2013 р. № 221-VII, термін "хабар" у Кримінальному кодексі та інших нормативних актах України замінюється на уніфіковане поняття "неправомірна вигода", під яким слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Також у ст. 368 і ст. 369 Кримінального кодексу України встановлено відповідальність за пропозицію та обіцянку неправомірної вигоди і за прийняття пропозиції (обіцянки) такої вигоди.

За ст. 368 Кримінального кодексу України, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – це прийняття посадовою особою від іншої особи матеріальних цінностей, отримання майнових вигод чи користування послугами майнового характеру за виконання чи невиконання в інтересах останньої чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Предметом хабаря виступає незаконна винагорода, яка має виключно матеріальний характер, а предмет неправомірної вигоди становлять матеріальні блага, послуги, пільги та нематеріальні активи, одержання яких здійснюється без законних підстав. Об'єктивна сторона злочину вичерпується самим фактом прийняття пропозиції. Тому не має значення, виконала чи не виконала, і те, чи мала намір виконати службова особа обіцяні нею дії (бездіяльність) чи не мала наміру.

Суб'єктивна сторона прийняття пропозиції характеризується прямим умислом і наявністю корисливого мотиву. Суб'єктом прийняття пропозиції можуть бути такі категорії державних службовців: службова особа, службова особа, яка займає відповідальне становище, службова особа, яка займає особливо відповідальне становище.

Зміни та доповнення до розділу XVII Кримінального Кодексу України засвідчують необхідність подальшого розвитку доктрини кримінального права в частині вчення про службові злочини, понять, які є складовими у законодавчих формулюваннях таких посягань.

Реалізація військово-міжнародних угод України: аспекти денонсації

Закон РФ від 02.04.14 № 38-ФЗ "Про припинення дії угод, що стосуються перебування ЧФ РФ на території України" припинив дію низки російсько-українських угод, що регулюють статус і умови перебування ЧФ РФ на території України, а саме: між РФ і Україною про параметри розділу ЧФ від 28.05.97; між РФ та Україною про статус і умови перебування ЧФ РФ на території України від 28.05.97; між Урядом РФ і Урядом України про взаєморозрахунки, пов'язані з поділом ЧФ та перебуванням ЧФ РФ на території України від 28.05.97; між РФ і Україною з питань перебування ЧФ РФ на території України від 21.04.10.

За твердженням РФ, у результаті підписання 18.03.14 Договору між РФ і Республікою Крим про прийняття в РФ Республіки Крим та утворення в складі РФ нових суб'єктів **предмет російсько-українських угод втрачено**, зважаючи на **фактичне припинення правовідносин оренди РФ об'єктів її ЧФ** на території України. Правові підстави такого рішення обґрунтовуються змістом статей 61 і 62 (**наступна неможливість виконання та докорінна зміна обставин**) Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року – далі Конвенція.

Але, відповідно до частини другої статті 61 Конвенції (**наступна неможливість виконання**) учасник не має права посилатись на неможливість виконання як на підставу для припинення дії договору, якщо ця неможливість є результатом порушення цим учасником або зобов'язання за договором, або іншого міжнародного зобов'язання, взятого ним на себе відносно будь-якого іншого учасника договору. А згідно з п. b) частини другої статті 62 (**докорінна зміна обставин**) на докорінну зміну обставин не можна посилатись як на підставу для припинення договору, якщо така докорінна зміна, на яку посилається учасник договору, є результатом порушення цим учасником або зобов'язання за договором, або іншого міжнародного зобов'язання, взятого ним на себе відносно будь-якого іншого учасника договору.

Отже, РФ здійснила відкриту збройну агресію та анексію території АР Крим, як невід'ємної складової частини суверенної держави – України. Збройна агресія РФ засуджена міжнародним співтовариством, зокрема в резолюціях Парламентської асамблеї Ради Європи від 09.04.14 та Парламентської асамблеї ОБСЄ від 01.07.14. РФ в односторонньому порядку грубо порушила норми та принципи міжнародного права, зобов'язання Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 року, Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.94. Нелегітимність проведення референдуму під дулами автоматів та Договору між РФ і Республікою Крим про прийняття в РФ Республіки Крим також підтверджена міжнародною спільнотою.

Висновок: посилення РФ на вищезазначені приписи Віденської конвенції є нікчемними. Легітимність денонсації міжнародних угод між РФ та Україною щодо ЧФ РФ за цих обставин повинна розглядатися у міжнародних судових

інстанціях. Водночас, є необхідність у прийнятті Закону України про денонсацію галузевої угоди між Україною та Росією про співробітництво в сфері воєнної розвідки від 26.08.97 (ратифікована ВР України 07.02.02).

Секція 7

ПРОБЛЕМИ ТОПОГЕОДЕЗИЧНОГО ТА ГЕОІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (СИЛ)

ВОЄННО-КРАЇНОЗНАВЧА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК (ЛЗВ)

Лінгво-країнознавча інформаційно-аналітична діяльність як складова ЛЗВ полягає у здійсненні військовим перекладачем системного пошуку, збору, обробки та представлення інформації воєнно-країнознавчого та лінгво-країнознавчого характеру у форматі закінченого інформаційного продукту – визначеного керівництвом аналітичного документу.

Змістовно, у складі цієї діяльності можна виділити три складові:

- 1) воєнно-країнознавчий аналіз країни (регіону);
- 2) лінгво-країнознавчий аналіз країни (регіону);
- 3) підготовка основних інформаційно-аналітичних документів.

Вивчення методики воєнно-країнознавчого аналізу країни, засвоєння військово-спеціальних знань та набуття вмінь щодо воєнно-географічної, воєнно-економічної, воєнно-політичної, воєнно-демографічної оцінки, особливостей воєнної організації та збройних сил країни передбачено програмою навчальної дисципліни "Основи воєнного країнознавства (ОВК)".

Воєнне країнознавство – це комплексна воєнно-спеціальна дисципліна прикладного характеру, що базується на розгалуженій системі фізико-географічних, економіко-географічних і суспільно-географічних наук, використовує досягнення суміжних дисциплін воєнно-прикладного характеру (воєнного мистецтва, воєнної географії, воєнної економіки, воєнної соціології, воєнної політології тощо) з метою вивчення фізико-географічних умов, стану розвинення і функціонування соціально-економічних, соціально-політичних, соціально-демографічних чинників, об'єктів та суб'єктів національної безпеки з погляду їх впливу на воєнний потенціал і обороноздатність країни.

По закінченні курсу ОVK курсанти повинні *знати*: алгоритм типового воєнно-країнознавчого аналізу; загальні фактичні відомості про країну, її фізико-географічні особливості, державний устрій, економічний стан, інфраструктуру; структуру ЗС країни, що вивчається, систему комплектування особовим складом, порядок проходження служби; відкриті джерела пошуку інформації, методику її обробки тощо.

По закінченні курсу ОVK курсанти повинні *вміти*: дати воєнно-географічну, воєнно-політичну, воєнно-економічну, воєнно-демографічну оцінку країни; дати характеристики збройних сил країни; вести воєнно-країнознавчу картотеку (досьє); компетентно аналізувати поточні новини про країни, що вивчаються та оперативно вносити зміни до особистої картотеки (досьє).

Воєнно-країнознавчий аналіз представляє собою збір, оцінку та узагальнення найважливішої геостратегічної інформації про країну. Загальний *алгоритм* воєнно-країнознавчого аналізу країни включає:

- аналіз загальних фактичних даних про країну;
- воєнно-географічну оцінку;
- воєнно-економічну оцінку;
- воєнно-політичну оцінку;
- воєнно-демографічну оцінку;
- оцінку воєнної організації та збройних сил.

Для суб'єкта ЛЗВ важливо не просто збирати та постійно оновлювати фактологічну інформацію з різних джерел, а й, насамперед, її критично оцінювати з погляду геополітичних інтересів країни, проводити порівняльний аналіз одержаної інформації з офіційними даними, намагатися з'ясувати причини можливих розбіжностей між даними.

Лінгво-країнознавчий аналіз представляє собою збір, оцінку, узагальнення та оперативне розповсюдження актуальної інформації філологічно-культурологічного характеру, що знаходить своє відображення в неологізмах, нових реаліях, термінах, лінгво-культурних явищах тощо.

Інформаційно-аналітична діяльність (ІАД) має передбачати системне отримання, аналіз та накопичення відповідної інформації з елементами прогнозування. У складі ІАД виділяємо *інформаційно-аналітичну роботу (ІАР)*, що проводиться за двома рівнями:

- 1) *інформаційний рівень* – пошук, збирання, зберігання, поширення інформації;
- 2) *аналітичний рівень* – узагальнення, класифікація, аналіз і перетворення інформації, підготовка висновків, пропозицій, рекомендацій і прогнозів.

Основними *формами ІАР* є:

- 1) *моніторинг*, що включає інформаційні зведення та огляди;
- 2) *аналіз джерел та текстів*;
- 3) *дослідження актуальних проблем* (інформаційні розробки, оперативні дослідження, аналітичні дослідження).

Методологічні засади ІАР повинні передбачати: формування мети досліджень; створення понятійного апарату; забезпечення достатньої інформованості; розкриття значення фактів; встановлення причин та наслідків; врахування історичних та національних явищ; визначення тенденцій розвитку; забезпечення високого рівня достовірності; формування висновків та рекомендацій; наявність зворотного зв'язку.

Основними принципами ІАР вважаємо: цілеспрямованість, актуальність, активність, достовірність, повноту, альтернативність, обґрунтованість, системність, своєчасність, ініціативність, об'єктивність, неперервність, гнучкість.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ВИСОКОЇ І НАДВИСОКОЇ РОЗРІЗНЕНОСТІ ДЛЯ ОПЕРАТИВНОГО МОНІТОРИНГУ ОХОРОННИХ ЗОН І СТАНУ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Динаміка техногенних процесів, які обумовлені активною діяльністю людини в історичних центрах міст, зміна власності об'єктів нерухомості та інші чинники, негативно впливають на збереженість історико-культурної спадщини і потребують дослідження та прогнозування ризиків зміни їх стану. Вирішення такої задачі можливе при проведенні комплексного моніторингу пам'яток з спостереженням за їх станом і його змінами, формуванням прогнозів з отриманням відповідної інформації та наданням її зацікавленим службам і споживачам

Сучасні системи ДЗЗ – це багатоцільові космічні комплекси, структура та обладнання яких безперервно удосконалюється, враховуючи потреби споживачів та специфіку поставлених завдань. Доцільність використання в системі моніторингу матеріалів космічного знімання ґрунтується на високих потенційних можливостях оптико-електронних сенсорів космічного базування, об'єктивності та періодичності дистанційного зондування, що має важливе державне значення в системі охорони пам'яток архітектури та містобудування, як найбільш значущих матеріальних пам'яток історико-культурної спадщини.

В рамках проведення дослідження просторово-часових змін в межах охоронних зонах найвідоміших пам'яток архітектури м. Києва, а саме: Національного історико-культурного заповідника "Софія Київська" та комплексу споруд Києво-Печерського історико-культурного заповідника, здійснено апробацію методики дослідження збереженості історико-культурного ареалу.

Робота проведена з використанням різночасових космічних знімків високої і надвисокої просторової розрізненості, отриманих сенсорами супутників "Ресурс" КФА-1000, Ikonos, QuickBird, Pleiades.

В результаті виконання програмної обробки та дешифрування космічних знімків високої та надвисокої розрізненості, виявлені можливості отримання інформації про зміни в стані досліджуваних об'єктів з локалізацією нових об'єктів в межах охоронних зон пам'яток. В деяких випадках проведена оцінка точності отриманої інформації з визначенням кількісних характеристик.

Запропонована систематизація доступної інформації та проаналізована доцільність використання різноманітних сенсорів для отримання кількісної та якісної інформації про об'єкти дослідження, виявлені можливості оперативного отримання матеріалів космічного знімання вказаних вище космічних систем.

Проведений аналіз можливостей сучасних космічних систем ДЗЗ при вирішенні задач моніторингу охоронних зон та стану пам'яток показує, що на даний час є всі передумови для обґрунтованого і ефективного використання методів і засобів отримання та обробки матеріалів космічного знімання в системі моніторингу пам'яток архітектури та містобудування.

При цьому слід зауважити, що таке застосування повинно проводитися шляхом інтеграції з інформацією про об'єкт досліджень, яка отримана від наземних систем на принципах комплексного моніторингу з врахуванням переваг та недоліків кожного з доступних способів контролю.

к.т.н. Кольцов Р.Ю. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВИМІРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ТОПОГЕОДЕЗИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК

Топогеодезичне забезпечення бою – один з видів бойового забезпечення військ. Воно представляє собою комплекс заходів по підготовці і доведенню до військ топогеодезичних даних, необхідних для вивчення і оцінки місцевості, орієнтуванні на ній, ефективного використання зброї і бойової техніки та управління військами.

До основних топогеодезичних даних відносяться відомості про характер і властивості місцевості, координати пунктів державних та спеціальних геодезичних мереж. Ці дані доводяться до військ в вигляді топографічних і спеціальних карт, фотодокументів, каталогів координат геодезичних пунктів, а також макетів місцевості. Такий вид тривимірного моделювання дуже спрощує роботи по топогеодезичному забезпеченню, надає оглядовість, забезпечуючи відповідний вигляд місцевості і бойової обстановки.

Але в теперішній час використання макетів місцевості є неактуальним, адже витрачається багато часу на виготовлення самого макету, він займає відносно велику територію та вимагає великої кількості витратних матеріалів. Тому все частіше використовують 3D-моделювання.

Актуальність використання тривимірного моделювання в області ГІС пояснюється, перш за все, тим, що воно забезпечує більшу наочність даних, надає можливість найбільш повно передавати інформацію про зміну об'єктів і досліджуваного середовища з ходом часу, а також дозволяє реалізувати ряд прикладних задач недопустимих для вирішення з використанням двовимірних даних.

Використання тривимірних моделей дозволяє:

- точно визначати просторові, географічні координати об'єктів;
- отримувати інформацію про висоту побудови;
- комбінувати тематичні шари цифрової карти, а також дані знімків з впровадженими 3D об'єктами;
- здійснювати реалістичне відображення території і віртуальне переміщення по моделі;
- проводити аналіз зон видимості і визначати лінії погляду;
- проводити інтерполяцію за висотними точками.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВІГАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК

На Центральне управління воєнно-топографічне та навігації Головного управління оперативного забезпечення Збройних Сил України покладено організацію навігаційного забезпечення військ. Військові фахівці-топографи, коли почали працювати, виявили існуючі проблеми забезпечення навігаційною інформацією і визначили підходи до їх вирішення.

Для сучасного навігаційного забезпечення армії як повноцінного інституту високого рівня, по підрахункам спеціалістів, буде потрібно не менше семи-десяти років. За цей час можна, зокрема, провести модернізацію моделі геоцентричної системи координат та забезпечення навігаційним обладнанням, які необхідні для виконання завдань сухопутними військами, морськими силами та авіацією.

У результаті підвищення точності навігаційних систем, їх затребуваність широким колом споживачів буде підвищеною. Також не викликає сумніву інтеграція новітніх навігаційних систем в сучасні системи озброєння.

При детальному розгляді використання високоточної зброї нас чекає розчарування: ракета приземляється успішно тільки на той самий полігон, на який зроблена, як кажуть військові топографи, матриця району цілі. Тому ракета легко сканує цю місцевість і точно влучає в ціль. Крім того, координати цілі залежать від точності карт, які створюються за різними технологіями.

Також актуальною проблемою навігаційного забезпечення є впровадження нової автоматизованої системи управління військами і зброєю, яку необхідно встановлювати у військах – аж до взводу, відділення, а потім і конкретного солдата. Також ця система дозволить проводити оперативне доведення навігаційних параметрів мобільних засобів до пунктів управління і штабів забезпечуваних військ.

Створення системи забезпечення військ цифровою інформацією про місцевість, перш за все цифровими і електронними картами, повинно дозволити створити у військах повноцінні автоматизовані системи управління. Для топографічної служби цей напрямок потрібно розвивати в розробках і створенні рухомого геодезично-навігаційного комплексу, який потрібно вносити в плани переозброєння та поставляти у війська.

Інтеграція навігаційних параметрів з цифровою інформацією про місцевість з метою отримання просторової динамічної моделі навігаційної обстановки, розв'язання задач наземної навігації та взаємодії окремих мобільних засобів і підрозділів дозволить підвищити ефективність застосування підрозділів при веденні бойових дій.

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ СПЕЛЕСТОРЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ КИЄВА

Сукупність природних, соціальних та культурних особливостей території Києва визначаються як головна особливість спелестологічного дослідження у рекреаційному напрямку. Дослідники підземних антропогенних об'єктів визначають групи та підгрупи, що покращує якісну характеристику певних спелестологічних ресурсів. Це дозволяє у повній мірі визначити які об'єкти використовувати, а які ні. Головним чином досліджуються покинуті або занедбані підземні системи.

Серед основних, особливого огляду потребують: комунікаційні (дренажні системи, дренажно-штовальні системи, підземні річкові системи); підвали (винні підвали, системи храмових підвалів); бомбосховища; галереї – потерни (оборонні, потайні ходи, сховища); печерні монастирі; метрополітен (покинуті або затоплені станції, наприклад ст. Теличка), а також суфозійні печери. Фундаментом дослідження таких формацій є культурні цінності, а також історичний аспект місцевості, де власне розташований певний спелестологічний ресурс.

Але незважаючи на небезпеку місця розташування та умов існування підземної формації, опорним ефектом рекреаційного впливу є саме соціокультурна сторона, що призводить до формування туристичної сфери використання спелестооб'єкту. Розвивається екстремальний, екскурсійний та індустриальний туризм. Перелічені види можуть використовувати один й той же об'єкт, а також чергуватись.

Київський Музей історії у розділі "Київ підземний" нараховує понад триста печер рукотворного походження. Розташовані вони на глибині 5–20 метрів. Їх використання значною мірою залежить від якості та утримання підземних утворень, що можуть бути використані у туристській діяльності та рекреації.

Більшість авторів при виокремленні таких спелестологічних історично важливих об'єктів, автоматично визначають їх причетність до екстремальних. При залученні екскурсійної справи, необхідно чітко уявляти причину дослідження, а також складність проходу та перспективність небезпечних ділянок для забезпечення якісного дозвілля в межах підземних об'єктів. Така робота деталізує частину дослідження об'єктів, що дозволить розвиватись спелесторекреаційному напрямку в межах міста Києва.

*к.т.н. Красильников С.Р. (ХмНУ),
к.т.н. Литвиненко Н.І. (ВІКНУ),
Латінський О.В. (ХмНУ)*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПІДРОЗДІЛАХ

Військова галузь є одним із перспективних напрямів застосування географічних інформаційних систем (ГІС), під якими розуміють програми не тільки для частин міністерства оборони, але і для інших силових структур держави. Незважаючи на різницю в завданнях цих організацій, їх організаційної структури, усі вони працюють з картографічною інформацією, як з метою перегляду, але і її подальшого аналізу і застосування.

У військових підрозділах найбільш важливими завданнями, що вирішуються за допомогою ГІС є:

- планування руху техніки з урахуванням конкретної бойової обстановки, стану місцевості, скритності, часу доби, характеристик конкретної бойової техніки тощо;
- планування польотів авіації та безпілотних літальних апаратів з метою нанесення превентивних ударів, перевезення вантажів та особового складу, ведення розвідки;
- оптимізація розкладу та маршрутів руху;
- визначення найбільш можливих маршрутів пересування супротивника і планування розміщення засобів протидії.

Найбільшого поширення набула ГІС MapInfo, виробником якої є корпорація "MapInfo Corporation" (США). В Російській Федерації створена ГІС "Карта". В якості базового програмного продукту в збройних силах цієї країни використовується ГІС "Інтеграція 8.5", прийнята на озброєння з липня 2009 року.

В Україні є свої ГІС – це "Око" і "Мара". Основною ж ГІС, яка закуплена, стоїть на озброєнні та використовується в Збройних Силах України, є система ArcGIS, що являє собою сімейство програмних продуктів американської компанії ESRI, одного з лідерів світового ринку цієї продукції. Найновіша версія – ArcGIS 10, яка дозволяє візуалізувати великі обсяги статистичної інформації, що має просторову прив'язку. В середовищі ArcGIS створюються та редагуються карти всіх масштабів.

Наявний в органах управління набір аркушів електронних карт не дозволяє оперативно їх використовувати під час роботи з ГІС військового призначення. Це вимагає розробки електронного банку даних картографічної інформації з урахуванням доступу до нього різних груп користувачів. Якісний аналіз даних, що надають ГІС, потребує інтеграції названих систем із системами підтримки прийняття рішень. Новостворена система дозволить особі, що приймає рішення, ефективно виконувати військові завдання різного рівня складності.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОБІЛЬНИХ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Недавні розробки в галузі мобільних технологій дозволили брати ГІС-інформацію в поле в вигляді цифрових карт, що зберігаються на компактних потужних мобільних комп'ютерах. Це забезпечує доступ прямо в полі до бази географічної інформації. Тепер можна практично в режимі реального часу додавати інформацію в бази даних і додатки, прискорити процес аналізу, відображення та прийняття рішень на основі оновлених і більш точних просторових даних.

Засоби мобільних обчислень мають важливе значення, оскільки вони дозволяють вам перенести ГІС безпосередньо в поле і безпосередньо взаємодіяти з навколишнім світом. Мобільні ГІС виникли в результаті інтеграції ряду технологій:

- ГІС;
- Мобільні пристрої;
- GPS;
- Бездротові комунікації з ГІС-доступом в Інтернет;

Хотілось би зазначити, що використання та впровадження технологій мобільних ГІС надає такі переваги як:

- Збільшення точності даних шляхом використання ГІС / GPS;
- Доступність ГІС інформації;
- Більш точні рішення приймаються на основі актуальних просторових даних;
- Комфортні умови праці і, відповідно, продуктивність польових працівників;
- Редагування даних у полі в ArcPad, внесення виконаних виправлень назад до центральної бази даних ГІС та ін.

ArcPad – це програмне забезпечення для розв'язання задач мобільних ГІС. Цей продукт являє собою інтегроване рішення завдань картографування, ГІС та GPS зйомки для польових робіт із використанням портативних комп'ютерів і мобільних пристроїв.

ArcPad надає доступ до баз даних, засобам картографії та ГІС, інтеграцію з GPS для працюючих в польових умовах користувачів через переносні та мобільні пристрої. Дозволяє швидко і легко збирати дані, а також підвищити доступність і надійність отримання польових даних.

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУЧАСНИЙ ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ З ГЕОГРАФІЧНИМИ ІНФОРМАЦІЙНИМИ СИСТЕМАМИ

В сучасних умовах, що супроводжуються стрімким розвитком ГІС-технологій, актуальним постає питання використання геопросторових сервісів, які можна запропонувати користувачам на додаток до онлайн-картографічних основ, як векторних, так і растрових.

Зазвичай ГІС-додатки потребують спеціально виділених ресурсів, але з впровадженням сучасних технологій, а саме – хмарних обчислень, технічні вимоги до зберігання та обробки геопросторової інформації зводяться до наявності провайдера хмари. Інфраструктура хмарних ГІС є доступною для багатьох користувачів по всьому світу, про хмарні технології сьогодні достатньо знають в інформаційному просторі, але, незважаючи на це, точного розуміння цієї технології у багатьох досі немає.

Принцип "хмари" існує вже досить тривалий час, адже так чи інакше даний принцип втілюється в життя в діловому світі. Хмарні обчислення прийшли зі сфери інформаційних технологій, які на основі каналу провайдер-користувач дозволяють записувати, зберігати й обробляти дані незалежно від технічних параметрів комп'ютера користувача, зберігати програми і дані, використовуючи лише звичайний інтернет-браузер. У більшості випадків термін "хмара" означає мережу комп'ютерів, що забезпечують роботу певної системи, надаючи споживачам послуги у вигляді користування програмним забезпеченням або зберігання даних.

Можна припустити, що в сучасному світі саме геоінформаційні технології вважаються одними з лідерів щодо впровадження хмарних технологій, проте в Україні в плані просування даних технологій виникає чимало проблем, так як хмарні сервіси – це поки далека перспектива, адже прикладів реалізації небагато. Для розвинених країн світу хмарні сервіси – це вже цілком випробувана технологія, що приносить чималі прибутки та має величезні перспективи.

Останнім часом спостерігається зростання інтересу до геопросторових даних, а завдяки появі все більш складних технологій збору даних їх обсяг стає величезним. Прикладом такої технології є хмарна платформа для спільної роботи ArcGIS Online, адже – це хмарна інфраструктура, що дозволяє публікувати, зберігати та спільно використовувати просторову інформацію (карти, геодані тощо). Завдяки можливостям ArcGIS Online користувачі отримують доступ до географічної інформації, яка може бути опублікована іншими користувачами ГІС в усьому світі. Використовуючи сервіс ArcGIS Online користувачі отримують доступ до захищеного хмарного середовища Esri, можливість створювати та зберігати в ньому веб-сервіси, управляти веб-сервісами та розповсюджувати їх для використання іншими користувачами.

ЗАСТОСУВАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АНАЛІЗУ КРИТИЧНИХ ІНФРАСТРУКТУР

Бажання України реалізувати своє право на незалежність та територіальну цілісність привело до збройного конфлікту з силами, які фінансуються і направляються колись братньою сусідньою державою.

Практично реалізуються нові способи ведення війни – гібридний і інформаційний. В цих умовах будь який комплексний господарський об'єкт держави розглядається як об'єкт із критичною інфраструктурою. Це може бути система забезпечення життєдіяльності великого міста, система управління атомною електростанцією, система готівкового обігу грошових одиниць тощо. Всі ці системи є розподіленими на відповідній території, що, в свою чергу, приводить до необхідності проведення просторового аналізу розподілених систем. Вирішення такого завдання неможливе без застосування геоінформаційних технологій.

Класичний підхід до аналізу стану критичної інфраструктури вміщує три складові: стан, подія, наслідки. Ці складові можливо відображати в геоінформаційній моделі критичної інфраструктури за допомогою часових змін в стані системи, які можливо документувати за допомогою часового повзунка як нової актуальної функції системи ArcGIS. Дані доповнюються додатковим полем часу і можуть бути візуалізовані в залежності від значень цього поля.

Такий підхід дозволяє формувати аналітичний опис стану критичної інфраструктури в часі і прогнозувати відповідні впливи як результат цього аналізу.

Пропонуються результати моделювання розвитку критичних подій в часі для системи енергозабезпечення невеликого міста.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Миротворчі операції є важливою частиною політичного механізму врегулювання конфліктів у світі. Їх можуть виконувати не лише військові з'єднання, створені з військових контингентів різних країн під егідою певної міжнародної організації (наприклад, ООН), але і запрошені Урядом певної країни (наприклад, військові підрозділи Збройних Сил Великої Британії у Республіці Кіпр).

Це питання є дуже важливим, адже отримання статусу миротворця є запорукою сприйняття законності дій по врегулюванню певного конфлікту з боку іншої держави різними учасниками відповідного конфлікту.

Миротворчі операції мають на меті ліквідацію вогнища нестабільності та зменшення ескалації насильства у певному регіоні світу.

Розглянемо такі географічні аспекти миротворчої діяльності:

1) геополітичний; 2) фізико-географічний; 3) військово-географічний.

Першим важливим аспектом миротворчих операцій є їх виразна геополітичність. Не надсилають миротворчі контингенти у зони конфліктів між провідними країнами світу, а окремі "миротворчі" операції слугують лише "законним" прикриттям для проведення військових операцій проти певних країн (військова агресія у Південній Осетії 2008 р. з боку Росії щодо Грузії). Варто зазначити, що вже перша миротворча операція (участь військових інспекторів) під егідою ООН щодо розмежування єврейської й арабської громад Палестини у межах, передбачених відповідно до постанови 1948 р., зазнала невдачі. Тривале протистояння між Державою Ізраїль і палестинським арабським населенням триває і донині, значною мірою через підтримку першої зі сторін цього конфлікту з боку окремих великих держав світу. Отже, політичний успіх миротворчої операції значною мірою залежить від зацікавленості великих держав у ліквідації певного конфлікту.

Залучення Збройних Сил України не лише до миротворчих операцій під егідою міжнародних організацій з миру і безпеки, а і під егідою провідних держав світу свідчить про визнання їх надійності та високої боєздатності і готовності до виконання складних завдань з підтримання миру в окремих важливих з позицій геополітики конфліктах сучасності.

При аналізі часового розгортання участі вітчизняних військових контингентів в операціях з підтримання миру слід відзначити їх безперервність у період між 1992 і 2011 роками. Спочатку Україна брала участь лише в миротворчих операціях ООН в Європі, від 1994 р. – в Азії, 1996 р. – в Африці, 1997 р. – у Латинській Америці. Таким чином, фактично вітчизняні військово-службовці та спеціальна техніка були задіяні у миротворчі операції в доволі відмінних між собою природних умовах.

Фізико-географічний аспект участі у миротворчих операціях є важливою складовою їх проведення. Для країни, що надсилає своїх військовослужбовців

та спеціальну техніку, необхідно їх підготувати до виконання мети і завдань у певному природному середовищі. У випадку розгортання миротворчої місії у доволі відмінному природному середовищі (наприклад, у горах, в умовах тропіків тощо) країна повинна витратити додаткові кошти для приведення свого військового контингенту до вимог несення служби у ньому. В окремих випадках (наприклад, високогірні райони чи регіон сільви) це вимагає проведення спеціального навчання особового складу щодо особливостей життєдіяльності та несення служби.

Фізико-географічні умови також прямо впливають на стан боєготовності спеціальної техніки, яка застосовується під час проведення миротворчих операцій. Перебування спеціальної техніки у природному середовищі суттєво відрізняється від середовища країни-виробника, що часто призводить до її тимчасового чи повного виведення з ладу за більш-менш короткий термін. Це потребує проведення спеціального її переобладнання/дообладнання відповідно до місцевих умов.

Вказані особливості несення військової служби, реалізація мети і завдань миротворчої операції вимагають акцентувати увагу на військово-географічному аспекті. Окремим важливим питанням є потреба у координації зусиль військово-вослужбовців різних країн під час несення ними служби в рамках миротворчої операції, узгодження підпорядкованості та субординації, компетенції та права надання наказів щодо реалізації відповідних бойових завдань тощо.

Військово-службовці під час участі у миротворчих операціях набувають досвіду з використання не лише спеціальної техніки, взятої на озброєння у власній країні, а й тієї, що використовується в інших країнах світу. Вони також отримують знання з організації структурних підрозділів різного рангу в рамках міжнародних сил, особливостей організації логістичної мережі тощо. Також не менше значення має підвищення рівня знання іноземних мов та розуміння особливостей участі у спільних з представниками різних країн світу військових діях з підтримання миру чи виконання інших військово-спеціальних завдань у рамках реалізації завдань певної миротворчої операції.

Такий досвід дозволяє мати справжніх бойових офіцерів – надійний кадровий резерв професійного війська.

Дослідження теоретико-методологічних особливостей з реалізації миротворчих операцій дозволить нам виявити такі найважливіші аспекти, як геополітичний, фізико-географічний і військово-географічний. Кожен з них має свої особливості. Так, перший акцентує увагу на міжнародному престижі країни та її військово-технічній співпраці у рамках реалізації миротворчих операцій; другий – на необхідності у більшості випадків спеціальної підготовки особового складу і спеціальної техніки у доволі відмінних природних умовах їх проведення; третій – на набутті цінного бойового досвіду особовим складом, отриманні ним нових спеціальних навичок взаємодії під час виконання завдань операції з представниками інших країн.

ОПЕРАТИВНОЕ КАРТОГРАФИРОВАНИЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БПЛА

Беспилотники как средство ведения современной войны "дебютировали" в 1982 г. над долиной Бека в ходе войны между Сирией и Израилем. Сирия имела сильную эшелонированную систему ПВО, выстроенную советскими военными специалистами. Даже для израильской авиации, которая к тому времени была оснащена современной американской техникой и получила солидный боевой опыт в предыдущих войнах, это был серьёзный противник. Однако израильтяне, применив БПЛА, сумели вскрыть расположение сирийских ЗРК. По данным, полученным с беспилотников, израильские самолёты нанесли мощный удар по сирийской ПВО в долине Бекаа. В результате 18 зенитно-ракетных батарей сирийцев было уничтожено. Как видно применение БПЛА значительно повышает эффективность использования вооружения при подготовке и ведении боевых действий.

Сферы использования БПЛА (военные приложения):

1. Воздушная разведка: аэросъёмка (одномоментная); телевизионная съёмка (режим реального времени); обработка и дешифрирование результатов съёмки.
2. Наведение средств поражения: обнаружение противника; корректировка огня;
3. Нанесение ударов по противнику.
4. Создание базовой топографической информации: создание ортофотопланов; построение 3D-моделей территории.

Преимущества и недостатки различных платформ: данные космической съёмки обеспечивают большое покрытие территории, но сложно и дорого обеспечить нужную актуальность данных ДЗЗ; технологии аэросъёмки с пилотируемых летательных аппаратов (ЛА) обеспечивают высокую актуальность, точность и покрытие территории, но требуют больших финансовых затрат и, кроме того, высок риск потери ЛА и его экипажа; использование БПЛА оправдано в случае, когда необходимо быстро получить точные данные на небольшие по площади территории, себестоимость аэросъёмки с БПЛА значительно ниже.

Преимущества использования БПЛА: относительно невысокие затраты; оперативность получения информации; отсутствие риска потери экипажа ЛА; большая устойчивость к средствам ПВО противника; возможность решения широкого круга военных задач, большая гибкость.

Алгоритм использования БПЛА для оперативного картографирования при введении боевых действий: предполетная подготовка ЛА; разработка и загрузка маршрута; съёмка; подготовка данных к обработке; ввод данных наземных опознаков; радиометрическая коррекция; создание цифровой модели местности; построение плана местности; дешифрирование.

*к.т.н., доц. Пампуха И.В. (ВИКНУ),
к.т.н., доц. Савков П.А. (ВИКНУ)*

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВЫСОКОТОЧНОЙ СЕТИ РЕФЕРЕНСНЫХ СТАНЦИЙ ГЛОБАЛЬНЫХ НАВИГАЦИОННЫХ СПУТНИКОВЫХ СИСТЕМ В ВОЕННОЙ СФЕРЕ

Обеспечение высокоточной дифференциальной корректирующей информации пользователей глобальных навигационных спутниковых систем (ГНСС) государственных учреждений в сферах обороны и национальной безопасности, охраны правопорядка и чрезвычайных ситуаций; предоставление на всей территории Украины постоянно действующих *RTK*-сервисов пользователям из сфер различных видов транспорта, землепользования, точного земледелия, строительства, местного и регионального развития; выполнение научных исследований с использованием ГНСС и внедрение их результатов в интересах защиты интересов национальной безопасности Украины (военной безопасности).

Главное преимущество: использование технологии *GNSS* сети, по сравнению с работой от одиночной базовой станции, позволяет существенно компенсировать влияние ошибок, зависящих от расстояния между базой и подвижным приемником, повысить точность съемки.

Такие преимущества сетевого *RTK*-решения как: равноточность получаемого результата по всей зоне покрытия, независящая от расстояния до базовой станции; работоспособность сервиса при выходе из строя единичной базовой станции; контроль качества получаемого результата измерений; техническое сопровождения процесса полевых работ позволяют с высокой точностью и надежности обеспечить полеты беспилотных летательных аппаратов, оперативное картографирование введения боевых действий, управление войсками и т.д.

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

В сучасному глобалізованому світі, безумовно, існує чимало технологій для забезпечення нормального процесу життєдіяльності, функціонування всіх систем життєзабезпечення та виробництва. Разом з тим, попри високий рівень життя, технологій та безпеки, сьогодні ніхто не застрахований від надзвичайних ситуацій, які можуть загрожувати здоров'ю та життю як однієї, так і великої кількості людей.

Спектр надзвичайних ситуацій дуже широкий, тому вимагає особливої уваги до створення та функціонування систем моніторингу та прогнозу певного виду надзвичайних ситуацій.

Щорічно в Україні виникає до 300 надзвичайних ситуацій тільки природного походження, до яких відносяться явища метеорологічного, гідрологічного та геологічного характеру. Варто зазначити, що нині Україна є найбільш критичним регіоном Європи з техногенного навантаження, що у 5–6 разів перевищує середньоєвропейський рівень. У світовій практиці традиційно одним з найбільш важливих застосувань матеріалів дистанційного зондування Землі є моніторинг надзвичайних ситуацій. Ще в середині 70-х років, коли характеристики бортової апаратури для аерокосмічних зйомок значно поступалися сучасним, дистанційне зондування Землі використовувалися для моніторингу певних видів надзвичайних ситуацій – таких, наприклад, як лісові і степові пожежі, затоплення територій при розливах рік, великі нафтові розливи на акваторії й ін., а також для оцінок негативних наслідків, заподіяних антропогенними чи стихійними явищами. Головні властивості даних дистанційного зондування Землі, які обумовлюють велику їх цінність для використання у даній сфері:

- висока оглядовість космічних знімків, можливість одержання одночасної інформації як про територію, на якій розвивається надзвичайна ситуація, так і про суміжну;

- можливість переходу від дискретної картини значень показників, що характеризують розвиток надзвичайних ситуацій, на окремих ділянках території до безперервної картини просторового розподілу даних показників і, як наслідок, можливість виявлення зон з аномально високими значеннями показників;

- можливість одержання інформації з важкодоступних місць, де оперативний контроль за надзвичайними ситуаціями наземними засобами утруднений;

Ведення моніторингу небезпечних об'єктів засобами дистанційного зондування та складання оперативних карт є ефективним засобом попередження надзвичайних ситуацій, а в частині ліквідації їх наслідків – складовою частиною процесу формування прийняття вірного управлінського рішення.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Компанія ESRI підписала меморандум про взаєморозуміння з Європейською шкільною мережею Schoolnet, яка працює з декількома міністерствами освіти, включаючи Міністерство освіти Великобританії. Як повідомляють в ESRI, трирічний меморандум дозволить привнести інновації в шкільну освіту по всій Європі, зокрема використовувати онлайнові геоінформаційні системи для вивчення географії, наук, технологій, інженерії та математики,

В рамках угоди, фахівці ESRI консультуватимуть європейських членів Schoolnet з питань використання хмарної платформи ArcGIS Online, а також допоможуть розробити різні плани уроків.

Доступ до ArcGIS Online здійснюватиметься за допомогою проекту Schoolnet Future Classroom Lab. Цей проект, запущений в 2011, представляє собою набір технологій для онлайн-навчання. Future Classroom Lab – це віртуальний простір, розділений на кілька навчальних зон. У цей простір будуть додані навчальні матеріали на основі ArcGIS Online.

Хмарна система ArcGIS Online добре узгоджується з сучасними технологіями навчання, які використовуються в Future Classroom Lab. Це відмінний інструмент для вчителів, який допомагає учням зрозуміти зв'язок між географією та іншими областями знань.

Використання геоінформаційних систем в шкільній освіті вже стало тенденцією і одним з найперспективніших напрямків в модернізації шкіл. ГІС дозволяють зрозуміти взаємозв'язок різних процесів, навчитися працювати в команді, реалізовувати практичні проекти і т.д.

Експерименти по включенню ГІС в навчальну програму школярів проводяться в різних країнах. Так, освітня рада Абу-Дабі (ADEC) в червні 2014 провела успішний експеримент з використання ГІС для навчання школярів 6 і 12 класів роботі в рамках екологічних проектів.

Досвід показав, що використання інтерактивних карт та інших ГІС-інструментів підвищує інтерес школярів до навчання. У зв'язку з цим ADEC прийняла рішення впровадити ГІС в шкільне навчання на постійній основі.

Масштабне впровадження ГІС в шкільне навчання веде і США. Всі 115 тис. американських державних шкіл отримують безкоштовні акаунти ArcGIS Online.

Школярі будуть використовувати ГІС при реалізації своїх дослідницьких і практичних проектів, таких як екологічний моніторинг, вивчення проблем інфраструктури, наприклад, пов'язаних з особливостями людей з обмеженими фізичними можливостями, для волонтерської благодійної діяльності та інших проектів.

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ МІСЦЕВОСТІ

Множинні просторові відносини між об'єктами визначають деякі утворення: топологічні структури й ареали, лінійну послідовність і мережі. Ці утворення важливі не тільки при обробці картографічної інформації (наприклад, генералізації, оцінки місцевості), але й при оцінці обстановки в цілому.

Таким чином, аспекти дослідження картографічного об'єкта, являють собою вихідні дані для розробки логіко-математичної моделі місцевості району бойових дій, тому що її елементи – картографічні об'єкти й відносини між ними – представлені у вигляді математичних і логічних виразів. Всі ці описи картографічного об'єкта представлені через його ознаки, які дозволяють досліджувати стан місцевості за допомогою логіко-математичних операцій над їхнім описом.

Тоді логіко-математичну модель місцевості можна представити у термінах теоретико-множинного підходу у вигляді функціонала F , тобто у вигляді функції, визначеної на деякій множині функцій

$$M = F(W, R), \quad (1)$$

де M – логіко-математична модель місцевості, $\{w\}$ – множина картографічних об'єктів місцевості, $\{R\}$ – множина відносин між об'єктами.

З огляду на те, що об'єктом дослідження є місцевість, на якій ведуться бойові дії, то її стан у ході бою (операції) буде змінюватися в тому чи іншому ступені в часі. Тому важливо знати поводження цієї моделі, що дасть можливість підвищити ефективність і оперативність прийняття рішень. Поводження моделі місцевості можна виразити в наступному формалізованому виді:

$$G : M \rightarrow M' \quad (2)$$

де G – оператор логіко-математичного перетворення, M – стан моделі місцевості перед початком бойових дій, M' – кінцевий стан моделі місцевості після бойових дій (або їхнього чергового етапу).

Розглядаючи карту, як візуально спостережувану модель місцевості, можна зробити висновок, що ця модель є статичною. Це пояснюється тим, що вона відображає картографічні об'єкти у певний проміжок часу.

Зміну положення об'єктів на ній можна тільки уявити, а не побачити. Для відображення динаміки розвитку бою (операції) явища необхідно в картографічну модель внести елементи інформації (інтегрувати) про фактори обстановки, що змінюються в часі й у просторі.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУПУТНИКОВОЇ НАВІГАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ BEIDOU ДЛЯ ПОТРЕБ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Події на сході України свідчать про значні прогалини у навігаційному та топогеодезичному забезпеченні військ. Саме тому актуальним є пошук шляхів використання нових пропозицій на ринку космічних навігаційних послуг.

У грудні 2012 року Китай офіційно заявив про початок повноцінної роботи національної СНС Beidou (Великий ківш) для потреб Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У той же час на офіційному сайті системи було опубліковано інтерфейсний контрольний документ.

Згідно офіційних даних на початок жовтня 2014 року було запущено 20 супутників, з них за призначенням успішно функціонують 16 супутників СНС Beidou: 6 на геостаціонарних орбітах (один з них працює у тестовому режимі), 5 на геосинхронних та ще 5 на середньовисотних. До 2020 року Китай планує повністю розгорнути орбітальне угруповання (30 супутників).

Відомо, що Китай розпочав активну співпрацю з Росією в області співробітництва з глобальних навігаційних супутникових систем. Було підписано меморандум про взаєморозуміння між Федеральним космічним агентством Росії і китайською Канцелярією по супутниковій навігації.

На жаль на сьогодні у відкритому доступі (у тому числі на офіційному сайті системи beidou.gov.cn) не розповсюджується альманах СНС Beidou (за прикладом ГЛОНАСС чи GPS), тому для прогнозу орбітального угруповання системи було використано каталог космічних об'єктів NORAD, який містить кеплерівські елементи орбіт усіх апаратів, що знаходяться у навколоземному середовищі.

Аналіз результатів моделювання орбітального угруповання на середньодобовому інтервалі показав, що СНС Beidou забезпечує безперервне цілодобове навігаційне поле із прийнятними значеннями геометричного фактору для регіону від -60 до +60 градусів широти та від 40 до 180 градусів східної довготи, тобто у тому числі на території України.

Що стосується апаратури споживачів навігаційних сигналів, то більшість виробників уже сьогодні анонсують можливість навігаційних визначень за змішаними сузір'ями (у тому числі й Beidou), наприклад, навігаційний приймач NV08C від національного виробника.

Таким чином уже сьогодні можливо використання сигналів супутникової навігаційної системи Beidou для вирішення завдань навігаційного та топогеодезичного забезпечення військ.

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ВИХІДНИМИ ТОПОГЕОДЕЗИЧНИМИ ДАНИМИ В ЛОКАЛЬНИХ ВІЙНАХ ТА АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ ОСТАННІХ ЧАСІВ

Метою даної доповіді є аналіз та узагальнення досвіду збройних сил країн НАТО у локальних війнах та антитерористичних операціях останніх часів з питань удосконалення системи топогеодезичного та геоінформаційного забезпечення військ (сил), визначення зміни пріоритетів у системі топогеодезичного забезпечення.

У збройних силах країн НАТО топогеодезичне забезпечення розглядається як необхідний і важливий вид забезпечення військ, який має на меті забезпечення військ топографічними і спеціальними картами, фотодокументами про місцевість, астрономо-геодезичними і гравіметричними даними, геоінформаційного забезпечення необхідними для планування і проведення бойових дій військами (силами) з використанням усіх сучасних засобів збройної боротьби.

Насамперед, це пов'язано з вирішенням задач підвищення ефективності застосування нової зброї і військової техніки, забезпечення вихідними геодезичними даними підвищеної точності ракетних комплексів та артилерії, сухопутних військ, повітряних сил і військово-морського флоту, створення на всі театри воєнних дій запасів топографічних і спеціальних карт, виготовлення фотодокументів про місцевість, цифрових та електронних карт, своєчасного і повного задоволення потреби в них видів збройних сил і родів військ та підрозділів інших силових структур, що залучаються до проведення операцій. Сучасний досвід участі збройних сил країн НАТО у воєнних конфліктах останніх років показав, що ефективність застосування систем управління і зброї знаходиться в прямій залежності від інформаційного забезпечення і, зокрема, від повноти і достовірності забезпечення військ (сил) вихідними топогеодезичними даними та геопросторовою інформацією про місцевість, яка використовується штабами і військами.

Аналіз результатів актуальних досліджень з питань удосконалення системи топогеодезичного забезпечення Збройних Сил України та її порівняння із аналогічними системами збройних сил найбільш розвинених країн світу свідчить про те, що сучасні принципи організації топогеодезичного та геоінформаційного забезпечення у Збройних Силах України впроваджуються недостатньо ефективно, а пропонуємий досвід необхідно використовувати під час проведення антитерористичної операції яка відбувається на сході України.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ

Представлена узагальнена модель організації і проведення навчально виховного процесу в вищих навчальних закладах підготовки фахівців геоінформаційних систем та технологій щодо оцінювання якості організації і проведення навчально виховного процесу, а саме:

$S = F[X\{x_i\}, Y\{y_i\}, Z\{z_i\}, L(l), V(v_i), D]$, де:

$X\{x_i\}$ – множина параметрів (даних) зовнішнього діяння (нормативно-правове забезпечення, кадрове забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, фінансове забезпечення, рівень обсяг державного замовлення, рівень підготовленості вступників);

$Y\{y_i\}$ – множина параметрів (даних) вихідних (рівень оцінки студента замовником після року роботи за фахом, виконання державного замовлення, проміжне (модуль, залік, екзамен, рік навчання тощо) оцінювання рівня засвоєння знань студентом);

$Z\{z_i\}$ – множина сукупності зв'язків і відношень між елементами системи;

$L(l_i)$ – дестабілізуючі процеси (впливи);

$V(v_i)$ – елемент вимірювання, що здійснює порівняння вихідних даних результатів оцінювання з заданими;

D – нова властивість системи, яка відображає її інтегративність і цілісність.

Сформульовані підходи і математична модель дозволяють більш повно і адекватно (системно) підійти до процесу управління якістю надання освітніх послуг в вищих навчальних закладах підготовки фахівців геоінформаційних систем та технологій, оскільки вони дозволяють:

- проводити неперервний моніторинг;
- оцінювати набуті знання та навички в зазначені терміни,
- співставляти їх з вимогами замовника в практичній діяльності випускника за фахом;
- враховувати дестабілізуючі процеси (впливи), що можуть виникати в процесі організації і проведення НВП;
- оцінювати повноту та якість матеріально-технічного забезпечення;
- формування управлінських рішень для забезпечення рівня якості освіти не нижче заданого.

Таким чином розроблені концептуальні підходи та узагальнена модель організації і проведення навчально виховного процесу в вищих навчальних закладах з метою забезпечення якості освіти на рівні не нижче заданого.

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТОПОГЕОДЕЗИЧНОГО ТА НАВІГАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРОТВОРЧИХ КОНТИНГЕНТІВ ЗС УКРАЇНИ

Розвиток України як суверенної держави, її авторитет на міжнародній арені залежать від здійснення цілеспрямованої, виваженої зовнішньої політики в цілому та в галузі міжнародного співробітництва у воєнній сфері зокрема.

Участь Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях в рамках міжнародного співробітництва та інших видах миротворчої діяльності перетворилася за сучасних умов на пріоритетне завдання, успішне виконання якого позитивно впливає на зміцнення авторитету України на світовій арені, сприяє розвитку співробітництва з євроатлантичними та регіональними структурами безпеки і через це має виняткове значення для її національних інтересів.

Крім того, більшість завдань особовим складом частин (підрозділів) миротворчих контингентів ЗС України виконуються в ході ведення бойових дій між конфліктуючими сторонами, в ході яких українські військовослужбовці набувають значного практичного досвіду у здійсненні переміщень залізничним, морським, повітряним транспортом; здійсненні маршів своїм ходом; самозахисту, спроб роззброєння, арешту або викрадання особового складу; захисту території, майна та осіб, які знаходяться під охороною; відсіч спробам за допомогою сили завадити виконанню покладених завдань, – і все це проходить на незнайомій території іноземних держав в складних географічних та кліматичних умовах. Виконання покладених задач неможливе без відповідного всебічного забезпечення, одним з основних якого є топогеодезичне та навігаційне забезпечення.

Багаторічний досвід організації топогеодезичного та навігаційного забезпечення військ (сил) свідчить, що порядок організації та конкретний зміст завдань топогеодезичного та навігаційного забезпечення миротворчого контингенту буде залежати від впливу ряду факторів, основними з яких є наступні:

- різноманітністю зовнішніх і внутрішніх воєнно-політичних умов врегулювання воєнних конфліктів (непередбачуваністю результатів мирного врегулювання та досягнення миру на територіях воєнних конфліктів);
- мета проведення миротворчої операції (посилення специфіки проведення кожної миротворчої операції, яка визначається насамперед обсягом і типом окремих військових завдань);
- підвищенням складності соціальних, етнічних і релігійних умов тих країн, де розташовуються військові контингенти (можливий характер протидії з боку населення (збройних сил) держави, де проводиться миротворча операція);
- склад миротворчого контингенту;
- розмір зони відповідальності;
- топогеодезична підготовленість території проведення миротворчої операції (зони відповідальності);
- фізико-географічні умови зони відповідальності, пора року; можливості топографічної служби миротворчого контингенту з топогеодезичного та навігаційного забезпечення;
- час, що відведений на підготовку миротворчої операції.

ПРОБЛЕМАТИКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ГІДРОГРАФІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИ ГЕОЕКОЛОГІЧНОМУ КАРТОГРАФУВАННІ РІЧКОВО-БАСЕЙНОВИХ СИСТЕМ

Актуальність проблеми ідентифікації гідрографічних об'єктів при оцифруванні річкової мережі і рельєфу басейнових систем як підготовчій стадії геоecологічного картографування зумовлена розширенням використання для цих потреб сучасних геоінформаційних технологій та матеріалів ДЗЗ. Складність цього завдання зумовлена поєднанням на певній території як природних, так і змінених діяльністю людини водотоків. Зазвичай антропогенно змінені водотоки характеризуються домінуванням прямолінійних елементів. За цією ознакою їх можна виокремити від річок, що перебувають у природному або мало зміненому людиною стані.

Крім поділу на природні та антропогенні водотоки, часто у структурі гідрографічної мережі виділяють постійні і тимчасові водотоки. Розпізнавання постійних і тимчасових водотоків здійснюється, як правило, за допомогою певних дешифрувальних ознак. Виокремлення природних водотоків – проблема, ускладнена значним господарським впливом на русла річок, особливо поблизу населених пунктів і на передгірських заболочених рівнинах, які зазнали осушувальної меліорації. Прикладом може бути розгалужене на рукави русло Бистриці-Надвірнянської поблизу с. Тисменичани. Ширина поясу руслоформування тут досягає 350–400м. В його межах виявлено чотири рукави, два з яких є давніми. При визначенні основного рукава ми враховували насиченість зображення та ширину русла. Результати ідентифікації основного русла річки Бистриця-Надвірнянська відображено на Рис.1.

Операція визначення головного рукава є важливою при порядковій класифікації річкових систем, визначенні довжини річок різних порядків, оцінюванні гідроекологічного стану водотоків, а також водоносності (повноводності) річок

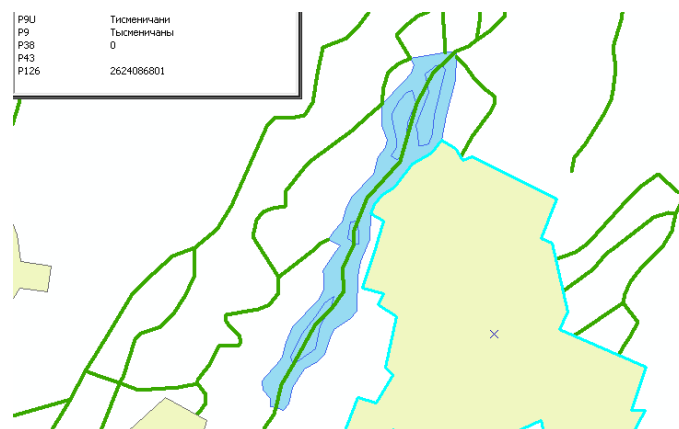

Рис. 1. Розгалужене на рукави русло Бистриці-Надвірнянської поблизу с. Тисменичани (синім кольором відображено пояс розгалуження русла на рукави)

Виокремлення природного водотоку серед великої кількості антропогенно змінених (наприклад, каналів) без польових досліджень стану русла є значно

ускладненим; врахування опосередкованих деталей є вкрай важливим для правильної ідентифікації типу водотоку. У вказаному прикладі деталлю, що допомогла визначити тип водотоку, було характерне звуження розгалуженого русла, що підтвердило природне його походження нижче розгалуження.

Наступний приклад відображає поєднання природних і рукотворних річок в басейні Бистриці-Надвірнянської поблизу смт. Богородчани (Рис. 2)

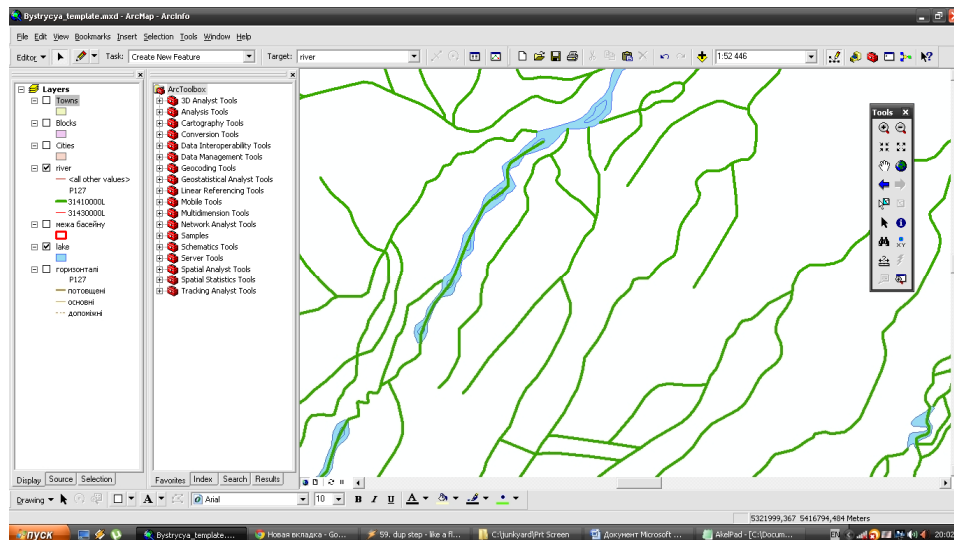

Рис. 2. Поєднання природних і рукотворних річок в басейні Бистриці-Надвірнянської

Складне мереживо природних і рукотворних водотоків можна спостерігати поблизу смт. Богородчани – районного центру Богородчанського району, розташованого на правому березі гірської річки Бистриці-Солотвинської.

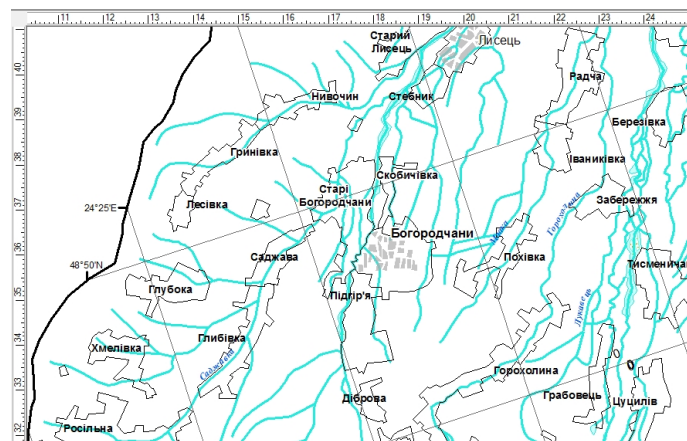

Рис. 3. Накладання шарів гідрографії та населених пунктів поблизу Богородчан

У випадку робіт з ідентифікації водотоків при наявності поблизу річки населеного пункту значних розмірів (7916 осіб), необхідно зважати на антропогенний вплив, який чинить людина на ландшафти річкових долин. Декілька рукотворних русел використовується для скидання стічних вод, решта – для осушувальної меліорації (Рис. 2). Після накладання шарів гідрографії та населених пунктів (Рис. 3) і їх аналізу стає очевидним рукотворна природа частини водотоків, їх меліоративно-дренажне призначення. Цікавим є те, що на прилягаючій до смт. Богородчани території частка природних водотоків порівняно невелика, що дозволяє зробити висновок про масштаби антропогенного навантаження навіть у середньо заселених районах Прикарпаття.

Висновки

1. Основними критеріями ідентифікації природних та антропогенних водотоків виступають відміни в їх конфігурації (переважно прямолінійна форма в антре-погенних і згладжена у природних), мінливість за течією ширини і глибини водотоків, наявність поверхонь без рослинного покриву, які періодично затоплюються водою.

2. При визначенні основного русла ідентифікаційними ознаками виступає ширина водотоку, його водність та розташування відносно другорядних проток.

Сміловський О.М. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ ВІЙСКАМИ

З розвитком озброєння, військової техніки, з впровадженням автоматизованих систем різного призначення роль топографічної служби в умовах озброєної боротьби постійно зростає. Поряд з іншими структурними елементами Збройних Сил топографічна служба займає одне з головних місць в системі оперативного забезпечення військ. Практично, як і 200 років тому починаючи з дати свого створення, головними завданнями служби були і залишаються створення, оновлення топографічних карт, створення та подальший розвиток державних й спеціальних геодезичних мереж, створення спеціальних карт та доведення їх до військ, тобто отримання достовірної, точної та сучасної інформації про Землю.

Виключно важливі завдання військові топографи вирішують в умовах військових дій. В умовах стрімкої зміни обстановки штаб будь-якого військового формування дуже швидко повинен проаналізувати результати розвідки, прийняти рішення й організувати вогневе ураження противника. А часу, що називається, вручну швидко провести розрахунки на топографічній карті у офіцерів штабу частини, командирів підрозділів часто немає. Таку можливість можуть надати тільки автоматизовані системи управління (АСУ) військами оперативно-тактичного й тактичного рівня, у складі яких є сучасні геоінформаційні засоби: цифрові (електронні) карти, цифрові плани місцевості, створені за матеріалами аеро- та космічної зйомки, та інші.

Топографічна служба приймає участь в усіх заходах, пов'язаних з розвитком автоматизованих систем управління військами – систем інтелектуальної підтримки прийняття рішення командиром. На сьогодні жодна автоматизована система, а тим більше для збройних сил, неможлива без геоінформаційної платформи. Тому, будь-яке ядро сучасної АСУ військами має своє геоінформаційне наповнення. І завдання топографічної служби створити саме таку базу даних, яка б дозволяла з допомогою спеціальної бібліотеки топографічних та тактичних умовних знаків, відображати обстановку, проводити нанесення місць розташування військ, приймати рішення на застосування військ, приймати рішення на застосування зброї, вибір об'єктів ураження, визначати координати цілей, їх місцеположення, проводити аналіз місцевості. Крім того, можливості геоінформаційних систем дають можливість отримувати тривимірне зображення як місцевості, так і тактичних елементів.

ПОЧАТКОВІ КРОКИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЦЕНТРУ ГЕОІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Створення багатонаціональної групи геопросторового забезпечення (Multinational Geospatial Support Group, MN GSG), країною-лідером якої визначено ФРН, у рамках проектів Концепції "Розумна оборона" (КРО), може стати одним із напрямів реальної співпраці із партнерами та долучення України до передових технологій в інформаційній та геоінформаційній сферах, апробованих практикою та особливостями бойової підготовки.

Понад це, зазначена участь має спромогу мотивувати як наукові осередки в Україні, так і установи національної економіки для трансформації власної діяльності, інтенсифікації питань оволодіння технологіями та продукування національно значущих рішень уже згідно зі своєю "Концепцією інтелектуальної оборони" (КІО).

З метою належної підготовки до такої співпраці вже сьогодні вбачається за доцільне на базі ряду військових вищих навчальних закладів України (НУОУ ім. І. Черняхівського, ВІКНУ, ЖВІ ім. С. Корольова ДУІТК, ВІТІ ДУІТК, ХУПС ім. І. Кожедуба, АСВ ім. гет. П. Сагайдачного) здійснити перегляд нормативних чи хоча б варіативних документів із підготовки спеціалістів, чим ввести в навчальний процес питання функціонування національної геопросторової групи (центру) саме з позицій реалізованого згідно КРО забезпечення покращення стандартизованої геокосмічної інформації щодо відображення карт місцевості.

Іншим питанням є створення відповідними державними органами такої національної геопросторової групи (центру), структура якої може виходити із досвіду, завдань і особливостей діяльності згаданої вище Multinational Geospatial Support Group.

Вочевидь, на сьогодні розгортання цієї MN GSG базується на доступних у мережі Інтернет нормативних і концептуальних документах, як-то:

- Charter for the Geospatial Intelligence Metadata Focus Group 2005 року,
- The digital geographic information exchange standard and military mapping 1997 року,
- Memorandum of Understanding for the Multinational Geospatial co-production program 2006 року
- а також стандартів ISO 19115:2003 Geographic Information – Metadata; ISO 19130 Geographic Imagery – Sensor and Data Models for Imagery and Gridded Data, STANAG 4607 NATO Ground Moving Target Indicator Format, STANAG 4609 Digital Motion Imagery Standard, ISO 19101-2 Geographic Information – Reference Model – Part 2: Imagery тощо.

ГЕОІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА АСУВ

Сьогодні, з використанням існуючих технічних засобів, необхідні різновиди даних у потрібних обсягах не можуть бути оперативно прийняті, повністю оброблені та інтегровані органами військового управління в рішення на проведення операції і застосування зброї. Протиріччя між зростанням кількості потоків інформації та можливостями їх оброблення і використання, вимагають розробки нових програмних та технічних засобів. Особливо важливе значення мають ГІС військового призначення, які є невід'ємною складовою сучасних АСУ військами та зброєю.

Обсяг інформації, необхідної органам управління і штабам у процесі їх діяльності, все більше нагадує пиріг, з кількістю, що постійно збільшується, шарів – видів даних, що використовуються. Крім даних про місцевість росте потік інформації, що використовується у процесі управління військами: оперативної, стратегічної, розвідувальної, метео і геофізичної, яку необхідно аналізувати і враховувати при підготовці та проведенні операцій (бойових дій). Обсяги цієї інформації величезні. Для її передачі й обробки потрібні високошвидкісні канали передачі, засоби зберігання даних у практично необмежених обсягах, комп'ютери із продуктивністю від десятків мільйонів до сотень мільярдів операцій в секунду, засоби обробки й відображення графічної інформації, у тому числі в тривимірному вигляді. Ця інформація отримується з використанням, у першу чергу, космічних засобів, а також за допомогою обробки оперативної інформації і великої кількості відкритої інформації, у тому числі отриманої із засобів масової інформації.

По оцінках фахівців, використання електронних карт та іншої просторової інформації про місцевість у геоінформаційних систем військового призначення дозволить значно підвищити ефективність управління військами і зброєю.

У першу чергу ГІС ВП дозволяють різко скоротити час, необхідний на оцінку обстановки і на розробку планів дій військ (сил) за рахунок комплексної обробки і наочного відображення на єдиній основі всіх видів інформації:

- картографічної;
- від тактичної до стратегічної;
- розвідувальної;
- фоно-цільової;
- метео-геофізичної та ін.

Характерними ознаками сучасних геоінформаційних систем, як складових автоматизованих систем управління військами та зброєю є:

- оперативність вирішення завдань. В умовах мережецентричних воєн можливості геоінформаційних систем близькі до реального масштабу часу при реалізації мережевого режиму функціонування на засобах автоматизації управління військами;

- результативність геоінформаційних систем військового призначення, що передбачає обробку більших обсягів геопросторових даних з необхідною точністю і оперативністю;

– точність геоінформаційних систем військового призначення, яка передбачає, що об'єкти місцевості, відображені цифровою інформацією повинні зберігати своє місце розташування, геометричну подобу, лінійні, площинні й об'ємні розміри відповідно до масштабу карти і її призначення. Точність виконання розрахунків при вирішенні військово-прикладних задач повинна відповідати заданим вимогам, а також виду і масштабу цифрової карти, що використовується;

– живучість геоінформаційних систем. Мережецентричний принцип ведення сучасних воєн висуває високі вимоги до живучості геоінформаційних систем військового призначення. Вимога до живучості геоінформаційних систем військового призначення обумовлює створення розподілених геоінформаційних систем військового призначення із розподіленими об'єктно-орієнтованими базами геопросторових даних і вирішенням завдань генералізації цифрової інформації про місцевість, а також застосуванням єдиних обмінних форматів цифрової інформації про місцевість і оперативної обстановки.

к.т.н. Хірх-Ялан В.І. (ВІКНУ)

ІМІТАЦІЙНІ СИСТЕМИ МОДЕЛЮВАННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Задачі управління військами, в умовах скорочення часу на прийняття рішення, скорочення чисельності особового складу органів військового управління, обумовлюють проблему оброблення інформації в автоматизованих системах управління військового призначення (АСУВП). Сучасний розвиток інформаційних технологій, широке застосування їх у військовій сфері надає можливості моделювання бойових дій та бойової обстановки засобами комп'ютерного моделювання.

Об'єднана система моделювання бойових дій JWARS (Joint Warfare System), – це сучасна конструктивна система моделювання, розроблена з використанням Case-Засобів (автоматизована розробка програмного забезпечення) мовою програмування Smalltalk. Основним призначенням JWARS є моделювання бойових дій об'єднаних оперативних формувань (ООФ), що має підвищити якість об'єданого оперативного планування та застосування збройних сил, оцінки бойових можливостей об'єднаних формувань і розробки концептуальних документів будівництва ЗС у цілому.

Можливості JWARS:

- дозволяє планувати воєнні операції тривалістю більш 100 днів;
- часовий масштаб моделювання 1:1000 (в 1 000 раз швидше, чим реальний час;
- час ініціалізації моделі до 3 хв.

Моделювання систем управління, зв'язку, комп'ютерного забезпечення, розвідки та спостереження ґрунтується на ситуаційній цифровій карті обстановки, імітації інформаційних потоків на поле бою, зборі та агрегації інформації про обстановку з розпізнаванням цілей, постановкою завдань засобам виявлення, у тому числі космічним, і ін.

Прикладами завдань, що вирішувалися за допомогою JWARS в умовах сетецентричних воєнних дій, є оцінка ефективності: – захисту критично важливих об'єктів (територія США, бази, угруповання ЗС, сили та об'єкти союзників і ін.); – нейтралізації зброї масового ураження (ЗМУ) і засобів її доставки; – захисту інформаційних систем; – нових інформаційних технологій і інноваційних концепцій для розробки архітектури "об'єднаної" системи управління і системи єдиної карти оперативної обстановки й ін.

Програмно система JWARS складається із трьох модулів: функціонального, імітаційного і системного, які об'єднані в єдиний комплекс.

Функціональний модуль містить прикладне програмне забезпечення, що дозволяє моделювати бойові функціональні можливості. Спеціальне програмне забезпечення імітаційного модуля створює віртуальне зображення бойового простору.

Імітаційна система JTLS (Joint Theater Level Simulation) – це потужний програмно-апаратний комплекс, що дозволяє відпрацьовувати питання боротьби з тероризмом, а також проводити тренування в урегулюванні різних кризових і надзвичайних ситуацій. Вона може бути встановлена як на окремому (виділеному) автономному комп'ютері, так і функціонувати в "глобальній інформаційно-управлінській мережі" (Global Information Grid), що поєднує не тільки формування ЗС США, але й угруповання ЗС інших країн НАТО і їх найближчих союзників.

Система JTLS активно застосовується в наступних областях військового будівництва: – дослідження, розвиток і оцінка планів застосування угруповань збройних сил у різних умовах обстановки (у тому числі в кризових умовах) і вдосконалення тактики застосування об'єднаних (міжвидових) і багатонаціональних формувань; – порівняльна оцінка альтернативних варіантів бойового застосування військ (сил); – аналіз структури й состава бойових, що й забезпечують формований і різні зразки, що мають на озброєнні, ВВТ; – проведення командно-штабних навчань, військових ігор і інших заходів у системі оперативної підготовки об'єднаних і коаліційних (багатонаціональних) штабів та ін.

У якості картографічної основи в системі JTLS застосовуються цифрові карти, бази даних поверхні Землі і Світового океану, розроблені Національним управлінням геопросторової розвідки (National Geospatial-Intelligence Agency) МО США.

В наведених системах використовуються уніфіковані цифрові карти місцевості, які проходять додаткову попередню обробку відповідними програмними модулями, що інтегровані в геоінформаційну систему. Геоінформаційна система дозволяє поєднати зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні типи даних) у вигляді моделі. З огляду на розвиток використання геоінформаційних технологій для рішення завдань забезпечення військ (сил) інформацією про місцевість у вигляді цифрових, електронних карт доцільною буде адаптація існуючих імітаційних систем моделювання бойових дій, за рахунок розроблення додаткових програмних модулів "під користувача".

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СУХОПУТНОЇ НАВІГАЦІЇ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Сухопутна навігація на сьогоднішній день стала одним із основних видів забезпечення сухопутних військ на зразок забезпечення боєприпасами, або ж забезпечення паливно-мастильними матеріалами. Адже завдання полягає не лише у визначенні напрямку руху, але й у постійному моніторингу положення машини на поверхні Землі, у зв'язку з чим на випадок втрати орієнтування командир отримує змогу повернути техніку на завчасно прорахований маршрут.

Використання навігаційної апаратури дозволяє користувачам вирішувати такі завдання:

- проведення аналізу місцевості за допомогою нових можливостей електронної карти (відображення додаткових шарів інформації);
- відображення розташування своєї та машин підрозділу і тактичних завдань на фоні топографічної обстановки на екрані монітору (використання електронної карти);
- проведення розрахунків видимості або невидимості цілей за передбачених позицій – побудова профілів місцевості за напрямком та за об'єктом (використання цифрової моделі рельєфу);
- відображення полів невидимості, танконебезпечних напрямків і вибір оптимального маршруту з урахуванням властивостей місцевості та розташування противника і своїх сил;
- відображення на електронній карті розвіданих цілей, передачі даних про них на всі машини підрозділу у відповідних умовних знаках;
- миттєве отримання координат будь-якої точки на карт (X, Y, H), визначення дирекційного кута на орієнтир;
- проведення підготовки до пересування техніки з а найкоротший час, а саме – вибір вихідного пункту, маршрутних точок, районів і часу переорієнтування, підготовка вихідних даних;
- автоматичне введення вихідних даних у навігаційну апаратуру.

Така кількість переваг потребує спеціальних навичок для роботи з технологією, але можливостей Топографічної служби ЗСУ не вистачає для прикріплення до кожного взводу офіцера служби. Вихід із цієї ситуації можна запозичити у ЗС США, де у кожній тактичній групі є посада штатного навігатора. Це дає змогу виокремити із особового складу посаду, що буде переспеціалізована на доведення свіжої навігаційної інформації. Але для переходу на нову структуру потрібно забезпечити усі підрозділи навігаційними приймачами, що потребує великих коштів.

Секція 8

ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

SCHOOL REFORM: INTEGRATED APPROACH

One of the three objectives articulated by UNESCO's Strategy for Primary Education is to, "Improve the quality of education through the diversification of contents and methods and the promotion of universally shared values". The article refers to methods of presentation, practice and performance, and assessment that diversify instruction to meet the needs of individual children. Of interest is the focus on providing meaningful learning experiences for children. Research has shown that integrating the arts into the curriculum is an effective way to improve the quality of education (Fiske, 2000). The A+ Schools Program, which originated in 25 North Carolina schools in 1995, is an example of successful arts-based whole school reform. Outside evaluators and independent researchers have identified positive results of the A+ Program that respond to many of the stated concerns and objectives articulated by UNESCO and that are in alignment with current research on the beneficial effects of the arts in education. This paper will offer an overview of the A+ Program, describe the *A+ Essentials*, or elements, that are critical to the program and the research that supports their inclusion, outline the steps to becoming an A+ School, and identify how the philosophy and structure of A+ Schools address the UNESCO recommendations for improving the quality of education.

Another component of UNESCO's definition of curriculum that the A+ program addresses is teaching and learning methods through an emphasis on multiple learning styles and experiential learning. UNESCO encourages, "emphasizing strategies that teachers can use with a view of providing meaningful learning experiences for all students in their classes, and bringing to the forefront the importance of getting to know one's students" (p.6). The most influential learning theories today support the teaching of content and skills in a variety of ways that may address different learning styles.

Howard Gardner's Multiple Intelligences theory redefines the traditional view of intelligence that favors verbal and mathematical competence. He asserts that there are many other categories of "intelligence", (he synthesized them into eight) including kinesthetic, musical, and spatial, through which people access and demonstrate knowledge and understanding. If instruction caters to only those students who best learn and demonstrate their knowledge through verbal and mathematical means, the children who learn more readily through other avenues are disadvantaged. An *A+ Essential* is to address Multiple Intelligences. A+ teachers teach a certain topic through multiple instructional and assessment strategies that may reach these diverse learners.

The success of the A+ Program's approach to whole school reform can be attributed to several factors. The emphasis on arts inclusion and two-way integration engages students and creates meaningful learning experiences that address multiple learning styles. The A+ attention to collaboration and interdisciplinary curriculum mapping provides teachers and students with a holistic approach to curricular content as intimately connected to real life. Collaboration between teachers inspires

exploration of community and parental partnerships and involvement. The positive effects of the A+ Program have led to institutional change including increased program funding at the state level, more arts instruction, formalized team planning time in the daily schedule, and additional schools pursuing the A+ approach.

Third Space articulates what is needed for school reform to be successful, based on the study of arts-related school reform efforts:

To succeed... schools must enable students not only to develop academically but, in doing so, to use to use their academic skills to interpret and make sense of their lives, to engage the world in productive ways, and to be contributing members to their communities and the broader society. In the schools, the arts were the context for making these connections and provided a powerful framework in which students engaged in the processes of learning that developed their academic, personal, and social capacities.

UNESCO's goals for primary education can successfully be addressed by the A+ Program's approach to whole school reform.

Dr., Prof. Carlsen A. (Danish Pedagogical Univ., Denmark)

LIFELONG LEARNING AND THE SOCIO-ECONOMIC CONTEXT OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A NEW ROLE FOR THE UNIVERSITY

The concept of education for sustainable development has in recent years expanded from environmental education to also embedding economic, social and intercultural dimensions-combining respect for nature with economic growth, social inclusion and intercultural diversity.

Similarly, the focus on knowledge production, knowledge transfer, consciousness raising and curriculum development in education for sustainable development has led to a situation where along with the traditional Mode 1 of knowledge production, Mode 2 and the use of produced knowledge has gained importance. In the domain of educational policy, this implies a movement from knowledge and skills to how to use knowledge and skills – in other words, to competences and competence development.

Continuing education for sustainable development is no longer only about developing a curriculum or introducing sustainable development into subject-teaching. Continuing education and training at all levels and lifelong learning have themselves become an important part of sustainable development. This goes for management courses and courses for professionals at the highest level, upgrading and up-skilling of the labour force, and to reintroducing into adult education the offer of courses in new basic skills, as studies show that social inclusion to a large extent depends on inclusion via overcoming literacy problems.

The general mechanism through which education is to influence growth, and then development, would be by productivity increase. Higher levels of skills will be conducive to a higher level of productivity in the knowledge economy.

Eurydice provides information on and analyses of European education systems and policies and consists of 35 national units based in all 31 countries participating in the EU's Lifelong Learning Programme. It presented in March 2010 the study "Focus on Higher Education in Europe 2010: The impact of the Bologna Process" which is a comparative study on higher education reform in the 46 countries in the Bologna process. Where the social dimension of higher education is seen to be a significant challenge with few countries having linked their policies on the social dimension to the Bologna commitment, and having raised participation to mirror the overall societal distribution, lifelong learning has become a recognized mission during the Bologna decade, but nevertheless remains a peripheral concern in many countries. However Eurydice states that the focus on the social dimension and lifelong learning will be even more important throughout the next decade if the crucial goal to establish a Europe of knowledge is to be achieved.

The conclusions to be drawn from analysing recent education policy documents about the role of universities and of the socio-economic context education for sustainable development points to a new agenda, where * global financial crisis can be seen to have a potential as a lever to change, with a potential new university role with focus on a social dimension and on lifelong learning, with new partnerships with labor market and industry, and a commitment to more relevant and high quality research, and finally for targeting the cultural issues. Within the concept of sustainable development, the role of the university should also be seen as an essential part of the promotion of human flourishing.

Dr., Prof. Djoric-Francuski B. (Univ. of Belgrade, Serbia)

TEACHING CULTURE IN HIGHER EDUCATION: A CASE STUDY1

This paper presents the need to introduce a different way of teaching cultural studies at the level of higher education in philological faculties. It is based, on the one hand, on the theoretical concepts of culture, cultural studies, intercultural learning and teaching, as well as learner/teacher autonomy, and on the other hand, on the author's longtime experience over many years in teaching British (Cultural) Studies at the Faculty of Philology of the Belgrade University in Serbia. Its aim is to help other teachers by encouraging them not only to reorganize their work with students, but also to develop their own autonomy, and the autonomy of their students, in teaching cultural studies within their respective institutions of higher education.

The significance of culture in general has been stressed very often, and lately the concept of culture has been gaining an increasingly important position in teaching foreign languages. Not only is the social life of any human being affected by culture, but its influence is also obvious for those who are associated with people coming from other countries and

This relation between language and culture was, however, a huge hindrance for the introduction of cultural studies into higher education for a long time. The study of cultures was *virtually neglected*, because it was merely an integral part of *language*

teaching, through which students were also taught about cultural values and differences, but only implicitly or *incidentally*

Another relatively new scientific field connected to cultural studies, which has so far not yet been developed enough, is the discipline of intercultural studies, which includes intercultural training, intercultural learning and intercultural education as an umbrella discipline. When the need for cross-cultural understanding became obvious, a new science named *intercultural training* came into existence, and it incorporated elements of previously existing branches of learning, namely: linguistics, psychology, sociology, anthropology, communications and management. The main goal of this study area is the facilitation of effective intercultural communication, by enabling people to appreciate cultural values of people from other cultures, as well as their cultural differences, in order to avoid conflicts and misunderstandings. "Today, in our interculturally interwoven world, intercultural training is necessary more than ever, because it moves people towards a state of functional cultural understanding by reinforcing the ability to interact effectively with individuals from different cultures based on understanding of cultural rules."

While teaching intercultural communicative competence to their students, higher education teachers and professors should strive to attain a high degree of autonomy, both in their students and themselves. The quality of education, as well as its results, is most certainly largely influenced not only by learner autonomy, but also by the autonomy of teachers.

The author of this paper has been teaching British (Cultural) Studies at the Faculty of Philology of Belgrade University (state university in Serbia's capital) for six years. She has so far created, introduced, developed and implemented the following three courses in the domain of cultural studies:

- *British Studies - Introductory Course for the first-year students*,
- *British Cultural Studies at the fourth year of studies, and Cultural Diversity in Modern Britain at the MA level.*

However, since the number of students enrolled to the first year is approximately two hundred, and given the fact that this subject is compulsory, the autonomy within the framework of that course has unfortunately been reduced only to the teacher's side. In addition to this constraint, the teacher just had the liberty of choosing the manuals and other educational props, and nothing else. Only in the first year when this course was introduced (2006/2007 academic year) did the teacher strive to implement learner autonomy by encouraging students to prepare self-reliant presentations in small groups, for some extra points at the exam.

A slightly better situation at the fourth year of studies and MA level, due to the fact that these two courses are optional, allows some space for learner autonomy as well. As the work with these students is implemented in entirely different conditions, in much smaller- sized groups, they are given a chance to either write a paper, or to present orally the lectures they have prepared on their own. Of course, since the number of students for these two courses is still rather large for achieving full-fledged teacher and learner autonomy (around forty per group), it is advised to all colleagues worldwide to try and make smaller groups, so that their students can benefit from their knowledge and efforts to the greatest possible extent.

THE UN DECADE, 2005–2014, OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT-THE GOLDEN OPPORTUNITY WE CAN'T MISS

By meeting now, this conference helps in ensuring that we do not lose any time in our joint efforts to change our Pre-Schools, Schools and Higher Education Institutions and Adult education all over the world so that they are better able to support sustainable development, economically, socially and environmentally. We have a long draft list of important topics to discuss.

The political will for tackling many of the major challenges facing humanity can only be created by educated public opinion. People able to imagine the conditions in which other human beings live. If humankind – we, our children and grandchildren – is to have a future fit for human beings, a future we can really look forward to, globalisation, as it continues, must aim for completely new goals. It must become globalisation with a human face, not, as now, globalisation that serves the movements of international capital. Globalisation must build on the basic principles and conventions that have been worked out by the United Nations in the sixty years of its existence. And this year we have got a chance to celebrate Unescos 60 year of committed work for education, science and culture.

So we must create a feeling of global responsibility, from which a host of actions can grow that can meet all the threats that the human race itself has created. This is the point of education for sustainable development.

The governments of the countries whose heads of state and government have endorsed the Johannesburg action plan and the UN resolution on the Decade of Education for Sustainable Development must now at last take their responsibility. I am convinced that committed teachers and enthusiastic students are willing to shoulder their share of the responsibility, but this is not enough. Education ministers in all countries must feel that they are morally obliged to jointly seize the opportunity offered by the resolution on the UN Decade and to take the lead in efforts to change their countries' education systems.

Education for sustainable development should begin as early as pre-school so that our children can become people who show responsibility and care about others.

Being able to refer to international political agreements is of great significance if we are to succeed in our work. The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) strategy for Education for Sustainable Development is very important. Russia and Sweden were together the two lead countries in developing this strategy. At a ministerial meeting in the Lithuanian capital of Vilnius in March last year, representatives of more than 40 of the 55 UNECE member countries gathered to adopt this strategy which now forms the basis of ongoing efforts. The Strategy is now also printed in all the UN official languages. UNECE has also appointed an expert group with the task to develop indicators on ESD supporting the implementation of this Strategy.

CONTINUOUS EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF PROSPECTIVE TEACHERS

Description of the Course. The College of Education at Western Michigan University (W.M.U.) offers an "Early Childhood Education" degree which requires that the students take certain courses. The class entitled: "ED 3500 Children, their Families and Society" allows those taking the class, to gain a comparative perspective on issues that surround young children, and an understanding of the impact that these issues may promote.

Area I: Children past and present. The introduction to the semester's content provides students with the broad knowledge of the historical past of children, along with the skills necessary to probe into the current condition of young children. This is done through the Ecological Theory developed by Urie Bronfenbrenner (Bronfenbrenner, 1996) and Community Based Action Research (Stringer, 1996).

Area II: Influences of the American Society on families and children. Teachers are often held accountable for solutions to problems that have their roots in the experiences of individual people and the realities of social life of which all facets are considered.

The course attempts to inform future teachers on systematic approaches to formulating solutions to the difficulties faced by young children. Conceptual understanding of social realities, and the corresponding effects on families and children are further explored through the participation in "Academic Service Learning". This exercise takes the students into the broader community. They are to develop knowledge, through systematic research, of the effects of homelessness, on families and children.

Area III: Global Perspectives. Now that the students have developed a strong background knowledge of the lives of children, and sensitivity to the plight of the young, they are now ready to envision a wider world.

A global perspective allows for a comparative approach to the study of influences of culture and society on the condition of children. This third area of study looks at how the lives of children are influenced by war, disease, famine, poverty, and child trafficking, within societies of developing countries.

This course which offers an all-purposeful learning environment, undertaken on an on-going basis, aims at improving knowledge, skills, and competence of those participating in the class.

РЕАЛИЗАЦИЯ ТРЕБОВАНИЙ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА ПРИ ОБУЧЕНИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В ПОЛЬШЕ

Система обучения преподавателей является неотъемлемой частью целого образования. Она обусловлена ролью системы образования в усвоении знаний, касающихся современных глобальных и национальных проблем, подготовкой молодых поколений к реализации принятых программ социального, экономического и культурного развития страны, состоянием знаний общественных нужд и стремлений, а также характерными чертами профессии учителя. Обучение преподавателей должно способствовать развитию воспитанников и направить их мышление на проблемы и требования будущего. Именно поэтому образование учителей включает предметное и профессиональное обучение.

Традиционное обучение преподавателей в Европе проходит в основном в университетах и других высших учебных заведениях. Именно там будущие учителя проводят большую часть времени профессиональной подготовки, несмотря на то, реализуется ли там параллельная или поэтапная модель обучения. Педагогические учебные заведения имеют широкую программную автономию, особенно в странах, в которых контроль квалификации преподавателей ограничивается простыми директивами относительно содержания обучения и не определяет стандартов компетенций, которые должны быть результатом этого обучения. Такая ситуация наблюдается в большинстве стран.

Высокие достижения, касающиеся качества работы учителей, имеет Финляндия. Очень хороший результат теста PISA в Финляндии был неожиданностью для многих стран с традициями высокого уровня обучения, напр. для Великобритании или скандинавских стран, но также и для самих финнов. Этот результат может также удивить, поскольку известно, что по сравнению с детьми из других исследуемых стран финские ученики проводят в школе наименьшее количество часов, а расходы на образование, рассчитываемые в процентах ВВП, находятся в Финляндии на уровне средней ОЭСР.

В Польше для того, чтобы образование учителей соответствовало требованиям современности и гарантировало добросовестную предметную и педагогическую подготовку, в девяностые годы XX века началась работа над стандартами обучения преподавателей. В настоящее время образование учителей регулируют два документа: *Стандарты образования для отдельных отделений вузов*, гарантирующие специальную подготовку и *Стандарты образования учителей*, регулирующие правила педагогической и предметной подготовки.

Стратегия подготовки учителей высокого класса в Сингапуре, Корее и Финляндии основана на принципе, что педагогику изучают самые лучшие. Это отделение вуза считается там одним из трех наиболее престижных. Следствием этого является очень строгий прием в вуз, которому предшествует проверка

потенциала кандидатов на учебу и обучение, небольшое количество мест в вузе, высокий уровень обучения и много предложений работы для выпускников.

Результатами являются:

- высокий академический уровень кандидатов в учителя,
- высокий престиж профессии учителя среди студентов и выпускников,
- высокая зарплата начинающих учителей,
- отличные результаты учебы.

Система обучения и повышения квалификации учителей в Польше должна принять такую форму, чтобы гарантировать профессиональную подготовку всех учителей для их профессиональной работы. Такая система должна учитывать:

- определение умений, которыми должны обладать учителя и лица, проводящие обучения в свете их изменяющейся роли в обществе знаний;
- создание условий, облегчающим учителям и лицам, проводящим обучение, выполнение задач, которые ставит перед ними общество знаний, в том числе путем обучения и повышения профессиональных квалификаций в контексте принципа учебы в течение всей жизни;
- обеспечение соответствующего подбора кандидатов для профессии учителя для всех предметов, на всех уровнях обучения, а также большей привлекательности обучения и повышения квалификации;
- привлечение к процессу обучения и переподготовки лиц, которые получили профессиональный опыт в других областях.

Dr., Prof. Revalde G. (Riga Technical univ., Latvia)

ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION

In the 21st century the world is becoming globalized as never before. Science has always been "global" or "international", but also tertiary education is becoming global.

Globalization may lead to the situation that the future graduates will be obliged to work in an international team. They will need to acquire different new skills like intercultural communication and other not taught in "traditional" or national education systems. That is one of the reasons why internationalization of tertiary or higher education is becoming more and more important in all aspects of university management.

In the In the Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué, the European Ministers responsible for higher education agreed that "mobility shall be the hallmark of the EHEA". They called upon each country to increase mobility of students, to ensure its high quality and to diversify its types and scope. At least 20% of those graduating in the EHEA should have had a study or training period abroad in 2020". They also called for mobility of teachers, early stage researchers and staff At the same time, the Ministers underlined the importance of more balanced mobility across the EHEA.

Also in the ASEM network (the network of collaboration in education between ministers of education, rectors and students from South East Asia and Europe) similar processes like in Bologna process have been started.

Riga Technical University (RTU) is the oldest and largest technical university in the Baltic States and it with a strong intention to become globally known. RTU has special strategy and structure enabling to intensify international cooperation.

Riga Technical University (RTU) is a state-founded derived public person with autonomous self-government rights. It is founded in 1862, has approximately 16000 students and 1300 people as academic staff.

University has 8 faculties. Which are:

- Architecture and urban planning
- Civil engineering
- Computer science and Information technology
- Electronics and Telecommunications
- Power and Electrical engineering
- Materials science and Applied chemistry
- Transport and Mechanical engineering
- Engineering economics and management

That means Riga Technical university has 43 institutes, 1 independent institute, 44 departments, 48 professor's groups, 27 laboratories, 19 centers. Basic universities research fields are:

- Materials, processes and technologies, chemistry, physics
- Energy and environment
- Cities and development
- Smart networks
- Transports
- Safety and security.

As university has many international students learning there are several study programmes taught in English.

They are: Aviation Transport, Computer Systems, Computerized Control of Electrical Technologies, Geomatics, Engineering Technology, Mechanics and Mechanical Engineering, Entrepreneurship and Management, Business Informatics (only Master program), Technical Translation, Real estate and Construction Management (only Master program) and Telecommunications.

To make internationalisation at home university needs to have:

- international dimension of study programmes;
- guest lecturers;
- international students;
- projects;
- joint programmes;
- service functions.

OPENING THE BORDERS FOR EDUCATIONAL MOBILITY: THE ROLE OF TEACHERS

In order for individuals and groups from a variety of minority groups (ethnicity, gender, social class, religion, etc.) to experience educational mobility the “educational borders” need to be open or at least porous. The ones who can open the borders are the dominant and powerful groups. Hence, the dominant group(s) needs to be educated to respect and appreciate diversity in order to see the value in sharing one’s privilege. This is the case at the local, national and global level.

First what do those who will become teachers know about cultural diversity, global issues as well as plain world geography? In the American context, at least, this question gained greater urgency following the 9/11 events in the U.S.. At that time, it was noticeable that many teacher education students had difficulties interpreting the events.

Many did not know where Afghanistan or Iraq were located and appeared to have no framework for understanding the global connections of these events. For those in education, many could not explain the terrorist events to their own elementary or secondary students, because they did not understand the events and the larger world context.

Teachers are the ones who should open up the world for their students and help them find their way, but how can they do so other than in the most general terms if they themselves are largely ignorant of the world and global issues. How can they guide their students in crossing educational, cultural and geographical borders? Hence, this study shows that in order for teachers to build bridges and open borders, they need a heavy dose of straightforward information. The situation might vary to some extent from country to country but everywhere there is a fair amount of ignorance with regard to global issues.

However, not only knowledge but also the skill to view global issues and knowledge critically and from an interdisciplinary perspective is of utmost importance. This skill has to be acquired in teacher education programs.

Teachers need global knowledge and understanding in order to help their own students understand the world but also in order to work for a better world order that would open up educational possibilities for students in developing countries.

TECHNIQUES OF ADULT CREATIVITY ENHANCING, INNOVATION AND DIVERGENT THINKING FORMULATION OF THE PROBLEM

Two currents of my interest and life-long investigation and research have converged to bring me to the topic I am discussing today. The first flows from my thirty-five years of teaching and writing on drama and dramatic literature and my fifteen years experience as a playwright. The second reflects my belief that creativity can be studied and developed consciously as manifest in my interest in learning and using specific techniques that enhance and increase creativity, innovation and divergent thinking in order to improve the creative expression of my play writing students and to develop my own creative potential as a poet and playwright.

These same techniques can be utilized by people throughout their lives of learning and enhancing their creativity. I will discuss briefly four techniques that can be used to build the habit of creativity. The usefulness and practical application of these exercises may not be immediately obvious, but they alter habits of mind. They move us into realms of play and contingency.

1. Janusian thinking: Rothenberg (1979) coined the term "Janusian thinking" (after Janus, the Roman god with two faces that looked in opposite directions) to refer to thinking contradictory thoughts at the same time; i.e., conceiving two opposing ideas to be true concurrently. Rothenberg claimed, after studying 54 Nobel Prize winners, that most major scientific breakthroughs and artistic masterpieces are products of Janusian thinking. He concluded that creative people who actively formulate antithetical ideas and then resolve them produce outstanding results. He cites the example of Einstein's account of "the happiest thought of my life". Einstein recalled his first thinking of the concept that "for an observer in free fall from the roof of a house, there exists, during his fall, no gravitational field... in his immediate vicinity. If the observer releases any objects, they will remain, relative to him, in a state of rest". This antithetical idea led to his general theory of relativity. Rothenberg's point is to advocate reversing or contradicting currently accepted ideas to expand the range of perspectives considered.

2. Synectics exercises encourage greater creativity and allow students to use metaphors, analogies and compressed conflicts to create a paradigm shift in thinking. Alternatives to typical classroom thought processes are allowed to emerge as students begin to use right brain functions. The exercise may be used to make the familiar strange, or to take the familiar and see it in a totally new perspective.

3. Creative visualization: a series of guided exercises that use imagery and mythological narratives to focus energy on a problem and to imagine a solution.

4. Eureka play experience. We call these moments, "epiphanies?" And "eureka's?" And "aha's?" And "break through's?" Spiritually biased types do call emergences, "epiphanies". And scientifically oriented types call them, "eureka's". And artistically minded people call them, "aha's". And therapeutically minded folks call them, "break through's". I utilize play, puzzle and riddle discoveries to recover habits of play and surprise.

Conclusion. I contend that it would be worthwhile to use these four and some of the myriad other creativity enhancement techniques to increase adult creativity as part of life-long learning.

GLOBAL INFLUNCE OF AMERICAN TEACHERS' TRAINING REFORMS

New socio-economic conditions in post-socialist world caused search for reforms to the system of pedagogical education with consideration to global education trends.

The knowledge of the process of formation of the pedagogical education in other countries makes it possible to realize that the exchange of information, focused on the enrichment of personal experience, is reason for such pedagogical development. Therefore, one can assume that the learning experience of pedagogical preparation of teachers in the United States of America will serve as important information, which then might positively influence the development of pedagogical education in any post-conflict country in transition to market economy and civil society.

Research shows, that despite its significance, modern theoretical and practical general pedagogical preparation of teachers in Ukrainian universities is not focused enough on developing an open society, humanitarianism, convergence and cultural dialogue (Koshmanova, 2006; Koshmanova & Ravchyna, forthcoming). To overcome these difficulties, Ukrainian educators will need to not only to reflect on the historical experience of the development of planetary thinking of prospective teachers, but also reflect on the scientific-pedagogical analysis of the global teacher preparation, especially those used in the United States of America.

The approach that is generally practiced in the American teacher education schools is far from being labeled by a certain philosophy of education. Typically, an instructor suggests a small number of large questions that would drive students' discussion for understanding. Usually, these are the questions that professors want students to present at the end and argue positions for. It might be a question about, for instance, debates on the issues of accountability. For example, a teacher educator may ask a question: "What are the most important considerations in the world that should be cause thinking about that?"

The success of the realization of a theoretical conceptual approach to teacher education depends on the use of certain systems of psychological pedagogical conditions. The content of these conditions is defined by a successful continuous renewal of teacher educational programs on the basis of integrating research findings, national cultural traditions in the area of professional teacher training and global educational trends.

MAKING KNOWLEDGE-MARKET LINKS FOR YOUTH EMPOWERMENT

A look at the contribution of the education sector in Kazakhstan suggests that there are strong statistical indicators for high levels of literacy (99.5% or 9th in UN country rankings) in Kazakhstan. The fact that its students currently score highly in Mathematics and Science outperforming many middle-income countries, in Mathematics on the 2007 Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) speaks of a promising potential. The country wishes to make its education productive and its economy competitive. Based on a survey of publications this paper identifies a few obstacles and lists steps that can help overcome the hurdles in the way of making education in Kazakhstan effective and more market-efficient.

National Programme to reform the vocational training system rightly identifies key training issues confronting Kazakhstan as it strives to develop a competitive economy. One challenge is that the provision of vocational training is inadequate, the system has suffered from being under resourced and, more importantly, a training capacity which is responsive to labour market signals is not fully established.

Despite the awareness expressed there, public interventions have been focused mainly on the institutional build-up, while issues regarding linkages and the connectivity between various components of the National Innovation Survey still await priority steps.

For raising the attractiveness of private entities to participate in government financed projects a recent Innovation Performance Review about Kazakhstan proposed an **industry-science linkages** (ISL) mapping and evaluation exercise to identify bottlenecks and barriers, in particular ones concerning the interaction of actors from different institutional sectors and their motivations.

The underdevelopment of innovation services and market infrastructure limits the effectiveness of public intervention. Entrepreneurs in Kazakhstan are often confronted with a large body of legislation and regulation that severely hampers their innovation efforts.

Finally, an example of some practical measures that are being taken in Kazakhstan in partnership with international organizations: The launch of the Technical and Vocational Education Modernization Project for the Republic of Kazakhstan in partnership with an international organizations to help the labour market identify and acquire modern standardized requirements for employees as a result the project.

Such endeavour is expected to provide training of personnel which will be capable in implementing advanced technologies and providing high productivity. Such a joint project between the Kazakhstan Government and the World Bank is envisaged to facilitate improved workforce productivity in key sectors and enhanced skills development capacity to meet the demands of key industries and businesses in Kazakhstan.

THE ART-THERAPY AND IT'S USING IN PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND MEDICINE

Modern social-economic changes in Europe put the task of reforming the higher education structure. First of all, the task is to look for some innovative technologies that can ensure the mobility and competitiveness of the high educated specialists. Work out and implementation of new technologies, their rapid change predicts the development of creative and projective capabilities of students and also forming an overall perception of the world.

Art therapy is based on the assumption that the creative process by which follows self-expression, helps person to solve problems and conflicts in an indirect way. Also art therapy helps person to develop interpersonal skills, as well as manage with person's own behavior, to reduce stress and to improve self-esteem and self-awareness. Such approach to art therapy understanding helps to combine different fields of human development. In practice, it combines the visual art (e.g. picture, painting, sculpture, etc.) with the knowledge of the creative process and with counseling personnel and psychotherapeutic models (Stańko, 2009). It should be emphasized that this is a narrow understanding of art therapy. It presupposes using of the art in the form of graphic activity.

Another important area of art using is the diagnosis making. For the purpose of diagnosis making is used picture in the form of standardized projection tests, for example, Koch Trees Test, Human Character Picture Test Goodenough-Harris, etc. The picture technique let to develop some personal expression and communication skills, facilitates insight into hidden conflicts (Oster, Gould, 2000), favors establishing of the level person's functioning and problems understanding, and also allows to formulate the treatment goals and evaluate the therapy progress (Betts, 2005, for : Stańko in press).

It should be emphasized that the projection method raises a lot of controversy among scientists, generally because the results often need to be verified by other methods. However, this does remove the relevance and validity of the picture use in the diagnostic work by pedagogs, psychologists or doctors.

Art therapy as a form of treatment is usually carried out based on a picture, music and dancing. Picture as a psychological tool is successful in the treatment of people with mental disorders, emotional disorders and personality disorders. It is effective in treating both children and adults (Stańko, 2008). Picture is an effective way to convey thoughts and express emotions, mining experience. For example, in the treatment of children's anxiety picture is the primary method, when the child express on the paper its worry, anxiety and fear. Picture in this case is an important work with a psychological significance and a subject of analysis, interpretation, and also the basis for therapeutic work (Malchiodi, 2006, for: Stańko, 2008).

Human is a multi-sensor creature and percept the world through the all senses, that's why using a combination of methods to stimulate different senses is very effective. An example might be a series of exercises developed by B. Kasprzak:

a person imagines that he/she has a brush in a hand, and at the music background should paint in the space.

Music is another effective therapeutic method. There are several therapeutic methods usually use in music therapy, among which Galińska (1977) distinguishes the following: 1. work off-imaginary and emotional activation; 2. training; 3. relaxing; 4. communicative; 5. creative; 6. psychedelic, ecstatic, esthetic, contemplative.

In the studying process significant is teaching the most important knowledge on the specialty. No less important is the work with students creativity, fostering creative thinking. Lecturers are seeking new methodological and program solutions. Currently, art therapy has a great interest among lectures and teachers, psychologists and doctors.

Art therapy is a kind of educational, preventive and therapeutic activities, realized based on creativity and art. The main effect of art therapy is to support the person and to develop person's cognitive and motor, emotional and motivational, social and professional, spiritual and moral spheres. This effect can be achieved by allowing the person to express of conscious and unconscious content through a deeper knowledge of themselves and others, and by discharging of emotions and feelings, and emotional tension reducing.

Art therapy is a method of wide use in pedagogy, psychology and medicine. It has unique qualities, is full of important functions and is essential in practice.

***Rektor, Dr., Prof. Zacharuk T.,
Dr., Prof. Jankowski K.,
Dr., Prof. Jarmoch E.
(Uniw. Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Poland)***

MIGRATION OF POLISH STUDENTS AND WORKES – AS A DESIGNE OF MODERNITY

From 1 May 2004 Poland, is a member of the European Union under the Treaty of Accession, under signed in 16 April 2003. The membership of the EU for Polish citizens gives the free movement of persons, guarantees the right to live, work and study in an ever increasing number of countries of "old Union". Young, educated people, especially knowing foreign languages are increasingly using open borders. In recent years, you may notice an increased the interest of Polish students in abroad learning. This became possible thanks to the Polish participation in the Erasmus program (Kolanowska 2008). Poland participates in this program since 1998/1999. From the academic year 2007/08 Erasmus is a part of the program "The Lifelong Learning Programme", a new program of the European Union in a field of education and professional perfecting provided for the years 2007–2013. The purpose of Erasmus is to improve the quality of education in the countries participat in this program through the development of international cooperation between universities and to support the student mobility and research workers of universities. Currently in the Erasmus program participating 27 European Union countries, three countries

from the European Economic Area: Iceland, Lichtenstein, Norway and candidate country – Turkey. The Erasmus program offers for students a variety of benefits. We can include to them:

- realising without any fees for study at a partner university,
- accreditation, what means recognition of learning results on the basis of relevant documents and ECTS points got in the abroad learning,
- payment of the scholarship,
- additional support for disabled students to cover the extra cost of staying abroad from special means of payment,
- support the linguistic and professional preparation for the stay abroad (eg in the form of free language courses for the participants, funded by the home universities, for several months before the planned departure),
- care of the host university for example in accommodation and cultural offer.

In questionnaires conducted by the Foundation for the Development of Education System, students give the main reasons for leaving to study abroad. The largest proportion of students indicated a desire to win, "the European experience". Next, cultural considerations are reported, cultural considerations namely the desire to explore other cultures academically. Definitely a smaller number of students indicated a desire to better prepare for future work and learn a new environment, to testify in the new environment.

Over 90% of students in the above-mentioned questionnaire for Erasmus gave five or four on a scale from 1 to 5 in terms of covering their academic and non-academic needs. In the case of academic needs, the students not only get a new knowledge and skills, but they also can assess the whole learning model and compare with this what they could know earlier in their alma mater. In questions concerning the academic aspect, the students underlined mainly five reasons for which they decided to study abroad. First of all, students very appreciate that they can get there or deepen practical knowledge, because it is targeted learning in Western universities.

Next, they just appreciate abroad the thoroughness of education, which gave them Polish universities. In addition, students develop the skills of learning because in the homework they elaborate theoretical material. Another advantage is easy access to the scientific means and well-equipped laboratories and libraries, which encourage to deepen their knowledge even over the obligatory program. Polish students have also the opportunity to know more "free-style of study," what for some it can constitute a major threat, while for others it is a great lesson in self-reliance and responsibility.

Based on another questionnaire conducted by the international student organization AIESEC shows that about 60% of Polish students planning to go abroad in search of work. In this questionnaire took the part 46 students from Polish universities. In their view, the Polish market is difficult, and educational offer of universities is not suitable for its requirements. In addition, too low salary, which they can get after graduation did not encourage them to look for the work on the Polish market. According to the most of graduates, the next problem they see is the fact that finding interesting work in Poland is only possible through acquaintances. Main directions of emigration, are Germany and the UK. Mainly in those countries after graduation, hundred Polish students are going to find a job.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНСТРУЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Останнім часом в освіті розвиваються синергетичний та компетентнісний підходи. Згідно з поглядами прихильників синергетичного підходу в педагогіці ефект виховання досягається не прямим педагогічним впливом, а синергетизмом виховного взаємодії педагога та учнів. Компетентнісний підхід в якості основної мети професійного виховання висуває завдання формування особистості професіонала, конкурентоспроможного на ринку праці. В результаті виникає суперечність між інноваційними напрямками в педагогіці і специфічними умовами навчання у вищих навчальних закладах, які готують фахівців для правоохоронних органів і спецслужб.

Синергетика завжди має справу з чимось таким, що характеризується відкритістю, нерівноважністю, нелінійністю, флуктуаціями і біфуркацією. В інтересах подальшого дослідження синергетичної природи компетентнісного навчання в системі вищої професійної освіти потрібно глибоке розуміння цих концептів. В літературі відсутні чіткі визначення цих понять в контексті педагогічного процесу. Сучасний педагогічний процес є відкритим. Це означає, що в сучасних умовах суб'єкт навчально-виховної діяльності відкритий до сприйняття не тільки і не стільки впливів педагогічного середовища, але й впливу соціуму, засобів масової інформації, Інтернету, мікроколективу, в якому він обертається, родини та інших факторів, які важко передбачити.

Саме з причини відкритості педагогічний процес стає нерівноважним. Нерівноважність, нестійкість є одним з центральних понять синергетики. Воно пов'язане з наявністю флуктуацій множини складових системи. Нерівноважність в педагогічному процесі проявляється в тому, що в ньому під впливом відкритості виникають відносини альтернативності, невизначеності, сумнівів й коливань. Нерівноважність як прояв синергетичних властивостей навчально-виховного процесу, полягає в тому, що ситуація в цьому процесі постійно змінюється. Ці зміни є відображенням важливого в синергетиці явища флуктуацій. Флуктуації спонукають учасників педагогічного процесу до роздумів, зіставлення фактів, стимулює розвиток морально-вольових якостей, необхідних деонтологічних компетенцій. Все це призводить педагогічний процес до еволюції, в ході якої виникає новий порядок, нові більш ефективні механізми реалізації навчально-виховного процесу.

ВИМІРЮВАННЯ ОСВІТНІХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Сучасна українська школа розбудовується на принципах єдності і варіативності, що передбачає надання всім дітям однакових стартових умов у здобутті загальної середньої освіти незалежно від типу закладу, соціального становища батьків. З іншого боку, поступово наповнюється реальним змістом вимога забезпечення її демократичного характеру, що передбачає відкритість перед суспільством, відповідальність навчального закладу за якість освітніх послуг перед споживачем і державою.

Зазначимо, що **якість освіти** за методиками її оцінювання, що склалися в світовій практиці, постає не як сумарний вираз знань і вмінь з предметів навчального плану, а як інтегрований показник усіх етапів становлення особистості, що охоплює не лише результати навчально-виховного процесу в порівнянні з нормативами, заданими в стандартах, але й **життєвий і навчальний досвід учня, умови і характеристики процесу навчання і виховання**. Це потребує розробки системи порівнювальних контрольних оцінних матеріалів для проведення міжнародних обстежень і оцінки якості освіти в Україні.

Вважається, що основна мета міжнародних досліджень – не виявити рангове місце кожної країни з-поміж інших, а з'ясувати міжнародний стандарт освіти, по суті, світової шкільної освіти. Водночас кожна країна зацікавлена в удосконаленні власної системи освіти і, маючи шанс порівняти свою освітню систему з іншими, одержує широку і повну інформацію, з одного боку, про стан навчальних досягнень школярів на фоні інших країн, з іншого – про основні світові тенденції в розвитку шкільної освіти.

Важливою з погляду підготовки до нових форм вимірювання освітніх результатів стає проблема забезпечення об'єктивної інформації про навчальну активність учнів, їхні досягнення, необхідність корекції питання індивідуалізації навчально-виховного процесу, всебічної підтримки учня в процесі його підготовки до незалежного оцінювання, у тому числі емоційної, вольової.

Узагальнюючи аналіз теоретичних джерел і практики випробування в Україні незалежного оцінювання в різних формах (моніторингові порівняльні дослідження в контексті 60-ти країн, незалежне атестаційне тестування) дає підстави для висновку про необхідність оволодіння оцінювальною компетентністю всіма суб'єктами цього процесу, узгодження змісту освіти і його презентації на всіх її рівнях з відповідними матеріалами зовнішнього вимірювання.

ЯКІСНА СКЛАДОВА ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНИХ ВНЗ

Удосконалювання підготовки фахівців – завдання, по суті, дуже традиційне і на його рішення завжди була спрямована науково-методична робота ВНЗ і зусилля кафедр. Однак, якісному поліпшенню спеціальної підготовки як системи наукових знань, умінь, навичок, пізнавального і творчого пошуку не приділялося досить глибокої уваги. Тому зростання суспільної важливості проблеми удосконалювання підготовки фахівців позначається в тому, що вона зі звичайної методичної роботи ВНЗ і кафедр переводиться в самостійну область досліджень, де знаходять місце багатьом наукам – педагогіці, психології, економіці, соціології, управлінню тощо.

У моделі підготовки здійснюється проекція вимог до спеціаліста на вимоги до організації навчального процесу, цілям навчання, змісту навчальних програм і дисциплін, до методів і форм навчання, показників і критеріїв ефективності підготовки фахівців і т.д.

Теоретична модель як інструмент дослідження військово-спеціальної підготовки повинна відбивати ознаки, факти, зв'язки, відносини у визначеній області знання у вигляді простої і наочної форми, зручної і доступної для аналізу і висновків.

Модель повинна являти собою розумне сполучення необхідної повноти з простотою користування і розрахунків. Ці дві вимоги, як легко бачити, є суперечними один одному. З одного боку, безмежна деталізація моделі приведе до неминучого ускладнення, що, природно, ускладнить, а в ряді випадків навіть може унеможливити роботу з моделлю. З іншого боку, прагнення до максимального спрощення моделі приведе до втрати обліку ряду важливих факторів, що можуть впливати на досліджуваний процес.

Процес моделювання широко зв'язаний з використанням математичного апарата, тому одним з варіантів досліджуваних педагогічних процесів може бути *математична модель*, адже тільки вона представляє деякий об'єкт, що у точному відношенні заміщує оригінал. При звертанні до інших моделей таке заміщення досягається або за рахунок подоби структури (ізоморфізм), або в чи поводженні функціонуванні системи (ізофункціональність). Структурно математичне моделювання містить у собі три основні методи: цифрове, кібернетичне і просторово-подібне моделювання.

Теоретична модель спеціальної підготовки ґрунтується на кваліфікаційних характеристиках випускника військової кафедри (факультету, інституту) і складається з мети, задач, змісту, методів, засобів і форм навчання, показників і критеріїв її ефективності. У теоретичній моделі військово-спеціальної підготовки, запропонованої нами, розглядається весь процес навчання спеціалістів, його основні компоненти: мети, задачі, методів, змісту, засобів, форми і суб'єкта навчання, а також показники і критерії ефективності підготовки студентів.

Процес моделювання військово-спеціальної підготовки залишиться неповним доти, поки не буде підтверджена чи спростована справедливність деякої оцінки

невідомих параметрів математичної моделі на основі аналізу наявних даних. Це означає, що необхідно вибрати тільки одну модель з безлічі можливих і здійснити її перевірку на наявному статистичному матеріалі з використанням, наприклад, критерію точності прогнозу [d2(3)] чи інших критеріїв для того, щоб чи підтвердити спростувати справедливість цієї теоретичної моделі військово-спеціальної підготовки студентів.

Побудована модель буде являти собою математичне вираження, що містить перемінні, поводження яких аналогічно поводженню реального об'єкта дослідження. Модель буде включати елементи випадковості, що враховують імовірності можливих дій, представляти реальні перемінні параметри взаємозалежних частин, таких як інтеграція спеціальних і загальноінженерних дисциплін військової кафедри і ВНЗ.

Таким чином, описаний процес проектування теоретичної моделі, розглядає весь процес навчання фахівців, його складові частини, мети, задачі, зміст, методи, засоби і форми, а також показники і критерії ефективності підготовки студентів, дає в необхідному наближенні опис навчального процесу військової кафедри ВНЗ в його розвитку, виходячи з конкретних задач навчання і сучасних умов. Вона є не тільки дослідницьким інструментом, але і керуючим, тому що фахівець, випущений із заданими професійно особистісними якостями, несе в практику нові знання, орієнтується на найбільш передові рішення педагогічної науки.

д.ф.-м.н., проф. Безносьок С.А. (АлтГУ, Россия)

ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ "НАНОИНЖИНИРИНГ И КОМПЬЮТЕРНЫЕ НАНОТЕХНОЛОГИИ"

Данная инновационная образовательная программа представляет направление подготовки кадров по приоритетным направлениям науки, техники и критическим технологиям Российской Федерации по разделам:

- "Индустрия наносистем и материалов";
- "Нанотехнологии и наноматериалы".

Залогом успешного инновационного развития наноиндустрии является расширение и углубление корпоративного характера научно-исследовательских, проектно-внедренческих работ различных подразделений химического, биологического, физико-технического и математического профилей в высших учебных заведениях.

Цель программы – расширение и углубление фундаментальной и практической подготовки слушателей в области новых фундаментальных подходов к описанию процессов в открытых неравновесных наноструктурах вещества, связанных с разработкой принципиально новых нанотехнологий, базирующихся на эксплуатации свойств особых запутанных состояний квантовых объектов наноровня.

Образовательную программу предваряет инвариантный блок, раскрывающий процессы модернизации в высшем профессиональном образовании современной

России и призванный сформировать у слушателей представление о ведущих тенденциях развития отечественного профессионального образования на основе компетенционного подхода, обеспечить понимание новых приоритетов государственной политики в этой области, знание нормативно-правовой базы современной профессиональной школы.

Основными приоритетами программы повышения квалификации являются вопросы: современной концепции, основ математического аппарата и методов описания фемтосекундной мульти-кинетики наносистем; освоения методов расчёта дискретно-алгоритмической кинетики наносистем с использованием методов квантово-полевой химии и термо-полевой динамики конденсированных состояний; освоения программного обеспечения для выполнения прогностических компьютерных экспериментов по инжинирингу квантово-полевых наносистем; основных подходов к разработке механизмов функционирования нового поколения наноустройств, предназначенных для практической реализации нанотехнологий фемтосекундных измерений, контроля и управления наносистемными процессами.

В ходе реализации программы слушателям были представлены достижения ученых и преподавателей Алтайского края в научной и образовательной сферах в контексте заявленной проблематики. Они стали предметом их творческого анализа, осмысления и обсуждения.

На завершающем этапе работы слушатели принимали активное участие в заседании "круглого стола", где были обсуждены содержательные, методические, организационные и другие аспекты реализации программы. Слушателями были внесены предложения по дальнейшему совершенствованию инновационной образовательной программы "Наноинжиниринг и компьютерные нанотехнологии", а её авторами были обозначены перспективы её дальнейшего развития.

*Ректор, акад., д.ю.н., проф. Бектурганов А.Е.
(Жетысуский ГУ им. И. Жансугурова, Казахстан)*

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ВУЗА КАЗАХСТАНА (НА ПРИМЕРЕ ЖГУ ИМ. И. ЖАНСУГУРОВА)

Анализ казахстанского законодательства о науке и образовании, других официальных документов показывает, что интеграция науки и образования представляет собой процесс взаимодействия, сотрудничества научных организаций и учреждений высшего образования. Основная причина, обуславливающая необходимость интеграции науки и образования, связана, прежде всего, с созданием эффективной системы развития фундаментальных наук за счет кооперации ученых высших учебных заведений и научно-исследовательских институтов, сохранения ведущих научных школ, повышения качества образования, развития новых форм организации учебного процесса.

Для осознания и утверждения конкурентоспособности своих знаний и умений каждый студент должен иметь возможность хотя бы короткое время

обучаться и стажироваться за рубежом, а благодаря этому в основном вузе он может сократить количество часов, посвященных изучению иностранных языков.

В целях эффективной реализации академической мобильности в республике и экономии финансовых средств необходимо рассмотреть возможность централизованной организации приглашения зарубежных ученых на базе созданного Центра Болонского процесса и академической мобильности.

Внедрение инновационных форм интеграции науки и образования, как показывает зарубежный опыт, способствует повышению эффективности научных исследований. Конечной целью интеграции науки и образования в Казахстане должно стать кадровое обеспечение национальной инновационной системы и экономики страны в целом.

Основными направлениями достижения данной цели могут быть:

- повышение качества образования и подготовка научно-технических кадров, обладающих современными знаниями на уровне новейших достижений науки и технологий и практическим опытом участия в научных исследованиях, полученным в процессе обучения;

- привлечение и закрепление талантливой молодежи в науке и образовании;

- повышение эффективности использования бюджетных средств, кадровых, информационных и материально-технических ресурсов научных организаций и вузов при проведении фундаментальных и прикладных исследований и подготовке научных кадров;

- активизацию взаимосвязей с предпринимательским сектором экономики и корпоративной наукой, процессов коммерциализации результатов научных исследований и разработок и передачи технологий в реальный сектор экономики.

телекоммуникационных сетей, совместных центров научно-технической информации, опытно-экспериментальных баз, испытательных полигонов и т.п.;

- формирование единой инновационной инфраструктуры на базе вузов и государственных научных учреждений и организаций (центров передачи технологий, научно-технологических парков, консалтинговых фирм, бизнес-инкубаторов и др.), поддержка создания малых стартовых инновационных фирм;

- реализация образовательных программ в области инновационного менеджмента.

Очевидно, что суть интеграции науки и образования состоит в формировании устойчивых взаимосвязей между научной и образовательной деятельностью, прежде всего на основе проектного финансирования, управления, стимулирования и взаимодействия. Таким образом, наука обогащает образование новыми знаниями, разрабатывает новые, прогрессивные методы обучения, а образование служит источником, питающим науку молодыми кадрами. Решение многих проблем развития научной и образовательной деятельности зависит от их эффективного взаимодействия. Основными задачами современного этапа интеграции науки и образования в Республике Казахстан, на наш взгляд, должны стать подготовка кадров для науки и высоких технологий, стимулирование научных исследований в ведущих университетах, концентрация усилий академической и вузовской науки на приоритетных направлениях, совместное использование дорогостоящего оборудования.

ІНТЕГРАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ ТА ІСТОРИЧНО АПРОБОВАНОГО ДОСВІДУ В АВТОРСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Сучасні вимоги до підготовки фахівців, їх компетентності спонукають до ґрунтовнішого вивчення розвитку теорії і практики самостійної роботи студентів в історії вищої школи України.

Інтеграцію самостійної роботи студентів у процесі професійної підготовки ми розглядаємо цілісно у структурі діяльності сучасного вищого навчального закладу як триєдину систему: навчальна діяльність, науково-дослідницька діяльність студентів, практична підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації, які функціонують за принципами: єдності, наступності, компліментарності, взаємодоповнюваності, адитивності, ефективності. Зазначимо, що технологія самостійної роботи студента, побудована на інтеграційному підході, визначає та прогнозує навчальну та наукову діяльність студента, як цілісний, єдиний процес та закладає підґрунтя для формування активної творчої позиції особистості студента, забезпечує можливість його професійної самореалізації.

Вчені відзначають, що сьогодні існує потреба в контекстно-професійній моделі розвитку компетентності випускника вищого навчального закладу, що синтезує такі основні умови: 1) організацію *квазіпрофесійної діяльності*, у тому числі такої, що моделює комплексне застосування знань; 2) *міждисциплінарну інтеграцію*, зокрема, систематичне використання навчально-пізнавальних завдань, які враховують ситуації міждисциплінарного застосування знань; 3) *змішане навчання*, що передбачає взаємодію з тьютором через електронну пошту, дискусії у форумах, безпосередні зустрічі, самонавчання.

Кредитно-модульна технологія навчання розкриває нові можливості для самореалізації особистості студента у оволодінні професійними компетентностями. Основою для обґрунтування цієї навчальної технології є два основних поняття: модуль і дидактичний кредит. П. Сікорський в навчальному посібнику "Кредитно-модульна технологія навчання" визначає, що "модуль – це логічно завершена, системно впорядкована частина теоретичних знань і практичних вмінь із даної навчальної дисципліни, адаптованих до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання, визначеним оптимальним часом на організацію їхнього засвоєння". Використання індивідуальних занять, індивідуальних науково-дослідних завдань за кредитно-модульною технологією навчання розширюють спектр самостійних робіт за вибором студента, сприяють варіативності і різномірності змісту і форм траєкторії особистісного і професійного зростання майбутнього фахівця.

Проблема організації самостійної роботи студентів зводиться до одержання максимізованої оцінки в очікуваних результатах навчання, максимальної самореалізації і досягнення успіху, що означає, що ця проблема не зводиться лише до організації процесу засвоєння знань, формування вмінь включаючи і досвід творчої діяльності. Поряд з ними необхідно ще формувати і норми емоційно-ціннісного відношення студентів до їх майбутньої професії, їх

особистісного зростання, як фахівця-інтелігента і інтелектуала. Отже, мова йде про єдність навчального, розвиваючого і виховного впливу на студента у процесі управління і виконання самостійної роботи.

Необхідною вимогою до організації професійної підготовки виступає її реалізація в рамках змістово-технологічної інтеграції соціально-гуманітарної, загальнопрофесійної, предметної галузей і позааудиторної соціально значущої діяльності студентів. При цьому аналіз і усвідомлення засвоєваних явищ, процесів, цінностей розглядаються як засіб їхнього самовизначення і самовдосконалення. Активні, діалогові, дослідницькі методи навчання і виховання виступають способами самостійного освоєння досвіду рефлексивного, організаторсько-комунікативного, проектного видів діяльності, а отже, основою розвитку соціально-професійної компетентності випускників. Отже, з урахуванням моделей самостійної роботи студентів, відпрацьованих нами за чотирма етапами її розвитку, що представлені у дисертації і у монографії, у науковому дослідженні вперше обґрунтовано і розроблено основні положення інтегрованої авторської концепції самостійної роботи студентів у єдності педагогічної інноватики та історично апробованого досвіду.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у застосуванні основних положень інтегрованої авторської концепції самостійної роботи студентів у єдності педагогічної інноватики та історично апробованого досвіду, впровадження яких дає простір для творчого їх застосування у практиці сучасної вищої школи.

к.пед.н., доц. Блощинський І.Г. (НА ДПСУ)

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Вища військова освіта спрямована на становлення цілісної особистості, цілеспрямоване виявлення і розвиток її здібностей, умінь і бажання навчатися протягом усього життя. Сьогодення вимагає від педагога високого професіоналізму, володіння сучасними технологіями навчання і виховання, наявності бажання та вміння постійно навчатися і самовдосконалюватися, творчого підходу й одночасно певної прагматичності та раціоналізму. Саме дистанційне навчання (ДН) у вищому військовому навчальному закладі сприятиме формуванню й розвитку здібностей до самостійних пошуків, збирання та аналізу інформації, розв'язання нестандартних творчих завдань, моделюванню та проектуванню предметів і явищ довколишньої дійсності та власної діяльності.

Ключовим засобом формування професійної готовності майбутніх фахівців в процесі ДН є інтерактивність – постійна систематична взаємодія викладача й тих, хто навчається між собою в навчальному процесі. Інтерактивність навчання за умови майстерного використання в ДН дає змогу розв'язати одночасно такі основні навчально-організаційні задачі: підпорядкувати процес навчання впливу викладача; забезпечити активну участь у навчальній роботі як

підготовлених курсантів, так і непідготовлених; установити постійний контроль за засвоєнням навчального матеріалу.

Для забезпечення функціонування дистанційної форми навчання в системі професійної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (ДПСУ) в локальній мережі Intranet розміщено та налаштовано серверну платформу, яка географічно знаходиться в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ) у місті Хмельницькому. Загалом, відповідно до мети та організації навчальної діяльності, на курсах ДН персоналу ДПСУ широке застосування знайшли такі технології навчання:

інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, ротацийні (змінювані) трійки, "карусель", робота в малих групах);

технології колективного групового навчання ("мікрофон", "кожен навчає кожного", "броунівський рух", "ажурна пилка");

технології ситуативного моделювання або ігрові технології (розігрування ситуації за ролями "рольова гра", драматизація, дискусія, метод "press");

аналіз ситуації (кейс-метод, мозковий штурм) .

Головними характеристиками випускника НАДПСУ є компетентність і мобільність, тому акцентувати увагу під час вивчення навчальних дисциплін необхідно на самому пізнанні, ефективність якого цілком залежить від пізнавальної активності курсанта. Успішність досягнення цієї мети залежить не тільки від навчального матеріалу, але й від того, як його засвоюють: індивідуально чи колективно; в авторитарних чи гуманістичних умовах; з опорою на увагу, сприйняття, пам'ять тощо; за допомогою репродуктивних чи активних методів навчання.

Технології ДН дають можливість враховувати індивідуальні здібності, потреби, темперамент і зайнятість курсанта, який може опановувати навчальну програму в будь-якій послідовності й темпі та мати можливість контактувати з викладачем. За вдалої та професійної організації навчального співробітництва викладач виступає як каталізатор спілкування, забезпечує швидкий зворотний зв'язок, враховує різноманітність стилів навчання, приділяє увагу розвитку не тільки інтелектуальним, але й моральним якостям.

*к.т.н., доц. Браун В.О. (ВІКНУ),
Абрамян О.В. (ВІКНУ),
Гальчус А.О. (ВІКНУ)*

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА

Психолого-педагогічні дослідження засвідчують, що в сучасних умовах науково-технічної революції та інформаційного буму будь-який спеціаліст, у тому числі і військовий, мають підвестися на дослідницько-творчий рівень своєї професійної діяльності, який у недалекому майбутньому буде обов'язковим для кожного фахівця. Тому спрямованість на творчий характер діяльності військових

спеціалістів має бути чи не найголовнішим пріоритетом розвитку військової освіти.

Слід сказати, що вищим досягненням людського буття є творчість. Творчість – це специфічний вид життєвої активності людини, характерний тим, що тут створюється щось нове, оригінальне, неповторне, чого ніколи ще не було.

Відповідно, творчий акт може метафорично розумітися як акт божественного творіння, як процес актуалізації принципово нової якості, що є предметом аналізу синергетики.

Синергетика, нова міждисциплінарна галузь знання, своєрідна міждисциплінарна рефлексія, наука про відкриті дисипативні (нелінійні) системи, що виявляють стани динамічного хаосу, невизначеності в момент переходу зі старого стану в новий, підвела хаос як явище у ранг наукової реальності. Хаос, як джерело нового, є своєрідною умовою творчості.

В даний момент існує два напрямки психодіагностики творчого потенціалу людини. Традиційний напрямок передбачає тестування інтелектуально-образного потенціалу творчої активності. Нетрадиційно-інноваційний напрямок пов'язаний з діагностикою здатності до парадоксального, багатозначного, "сутінкового", діалектичного мислення, до створення незвичайних контекстів, метафор та ін.

В цілому можна виокремити деякі конкретні методики розвитку творчої особистості, що передбачає і певну психологічну корекцію особистості людини. Це й традиційні навчальні заходи розвитку інтелекту, а також методи інтеграції свідомості і підсвідомого, розвитку метафоричного, парадоксального, багатозначного світосприймання. Це й використання методу евристичності (як особливого виду мистецтва, застосованого у системі вальдорфських шкіл: синтез думки і слова, кольору і музики, рухів тіла і душі), ігрових методик, технік нейролінгвістичного програмування по "розкріпаченню" витиснутих сенсорних модальностей людини, що дозволяє їй включатися у процес предметно-перетворювальної діяльності всім цілісним організмом, оскільки відчуженість однієї з сенсорних модальностей у процесі конструктивно-творчої взаємодії зі світом призводить до розширення "кола" відчуженостей людини. Це й розвиток рольового аспекту людини, що можна досягти за допомогою імаготерапії Дж. Волпера, рольових ігор, психодрами Дж. Морено, які дозволяють значно розширити рольовий репертуар людини. Це й методики з розвитку надситуативної активності як спроможності рефлексувати майбутнє, тобто існувати в потенційно-можливому вимірі, що досягається за допомогою когнітивно-світоглядних терапій і корегуючих методів (спрямованих на подолання перекручувань у засобах прийому, переробки і структурування інформації у процесі когнітивної репрезентації світу й "Я", що зумовлює формування дезадаптивних когнітивних схем). Це й методики катарсису, символдрами, відреагування, холодної терапії, самовираження і корекції за допомогою мистецтва.

Отже, ми розглянули інтегрований підхід до формування творчої особистості та окреслили головні шляхи цього важливого процесу. Природно, що все це потребує експериментальної апробації.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАГІСТРІВ ОСВІТИ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Процеси глобалізації та євро інтегрування України, демократичні перетворення в соціально-політичному та економічному масштабі трансформації у вищій школі.

Мета вищої освіти сьогодні – підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, яке побудовано саме на знаннях та вміннях виконувати завдання інноваційного характеру. Ступінь магістра освіти фіксує освітній рівень, його спрямованість на науково-дослідну та науково-педагогічну діяльність, наявність умінь та навичок, необхідних науковому працівнику, викладачеві вищого навчального закладу, вчителю.

Сучасна система навчально-наукової діяльності вищого навчального закладу – особистісно зорієнтована, спрямована на виховання наукової культури майбутнього фахівця магістра освіти з максимально можливою індивідуалізацією, створення умов для саморозвитку.

Ми розглядаємо дослідницькі вміння як знання в дії, що набуті досвідом і вправами. Внаслідок систематичних вправ, цілеспрямованої пошукової діяльності визначаються основні ознаки дослідницьких умінь. До них належать: 1. Доцільність, усвідомленість, їх психологічною основою є розуміння взаємозалежності між метою діяльності, умовами і засобами виконання. 2. Швидкість і правильність знаходження прийомів виконання роботи. 3. Збереження точності і темпу діяльності в різних умовах і ситуаціях. 4. Стійкість набутих якостей і властивостей. 5. Варіативність і пластичність, творчість. 6. Наявність відповідних навичок, що до нього входять .

На даному етапі реформування освіти організація і проведення педагогічних досліджень у вищій школі є дуже актуальним і складним процесом, що будується на основі діяльнісного, особистісного, системно-структурного підходів.

У Житомирському державному університеті імені Івана Франка проводиться систематична підготовка студентів магістратури до цього виду діяльності. В курсі педагогіки вищої школи ми знайомимо магістрантів з теорією, методологією і методикою педагогічного дослідження. На початку навчального року кожен магістрант отримує тему дослідження за власним бажанням. Незалежно від його виду (історичне, теоретико-експериментальне, методичне), магістрант за допомогою викладача окреслює загальні контури наукового пошуку, визначає його орієнтири та основні етапи, формулює дослідницькі завдання. Ця попередня теоретична робота проводиться дослідником на ґрунті вивчення літературних джерел.

Хоча ознайомлення з вихідною інформацією супроводжує весь процес дослідження, на перших етапах воно відіграє особливо важливу роль. Саме так

отримується і накопичується певний фактичний матеріал, здійснюється аналіз, узагальнення та інтерпретація наукової інформації відповідно до теоретичної канви певного дослідження.

Розв'язання таких завдань набуває творчого характеру, що є особливо цінним з погляду його позитивної ролі не тільки в оволодінні знаннями і вміннями, а й у розвитку здібностей особистості до наукової діяльності. Цінність дослідницьких завдань полягає в тому що мислитель на активність студентів ґрунтується не на готових способах або алгоритмах, які забезпечують сувору послідовність операцій у процесі розв'язання тих чи інших завдань, а на самостійному пошуку нових способів виконання навчальних завдань. Адже, важливим показником ефективності навчання є діапазон перенесення його результатів на нові навчальні, життєві і професійні ситуації. За такими перенесеннями стоїть не лише експериментальна спроба на макеті відтворити хід технологічного завдання, а й вміння проаналізувати ситуацію, спрогнозувати можливі результати, оволодіти узагальненими способами розумової діяльності.

Навчання та розвиток дослідницьких умінь студентів магістратури вимагає від викладача ВНЗ спеціальних знань, ерудиції, творчого мислення, творчих здібностей, глибокого аналізу педагогічної діяльності учителя в школі і викладача у вищому навчальному закладі, сучасних вимог держави до випускника університету, розуміння, що саме на це звертається увага у процесі викладання курсу "Педагогіка вищої школи". Озброєння студентів дослідницькими вміннями – це складний процес. Формування умінь проходить у декілька етапів: 1. Ознайомлення з сутністю, основними ознаками уміння. 2. Початкове оволодіння. 3. Самостійне відтворення на занятті. 4. Виконання практичних завдань.

Формування і розвиток дослідницьких умінь у майбутніх магістрів освіти сприятиме їх неперервному професійному зростанню та адаптації у новому інформаційному суспільстві.

д.пед.н., проф., акад. АПНУ Вашуленко М.С. (АПНУ)

КОНСТРУЮВАННЯ ПОЧАТКОВОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА КОМУНІКАТИВНИХ ЗАСАДАХ

Істотною передумовою реалізації зазначених цілей є зміст освіти, оскільки, крім традиційних знань, умінь і навичок, вводяться нові елементи змісту, а саме: формування особистісного досвіду творчої діяльності; досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу в цілому і до мовленнєвої дійсності зокрема. З урахуванням соціальної і педагогічної значущості рідної мови для становлення і розвитку кожної особистості, цьому предметові в системі шкільного навчання і виховання відводиться об'єктивно особлива роль.

Недоліком традиційного структурування програми з української мови було те, що вона в своїй основі відповідала вузівському принципу лінійного опису рівнів – від фонетики і графіки до синтаксису. З орієнтацією на нову мету

навчання – формування й удосконалення вмінь та навичок володіння мовою в усіх сферах і видах і типах мовленнєвої діяльності – постала необхідність змінити передусім структуру цього предмета. Учитель початкових класів має допомогти школярам усвідомити, що вони повинні говорити і писати зрозуміло для інших, що існують спеціальні правила (норми), яких необхідно дотримуватись. Таким чином, у змісті початкового мовного курсу ми прагнемо поєднати системно-описовий і комунікативно-діяльнісний підходи до відбору і структурування навчального матеріалу, надавши перевагу останньому. А це передбачає орієнтацію на відомі чотири фази мовленнєвих дій (орієнтування, планування, висловлювання, контроль і корекцію висловлювання), яка поєднується з традиційним підходом до розвитку мовлення школярів, що ґрунтується на знаннях і вміннях щодо основних мовних одиниць. Йдеться про: удосконалення (а в роботі з шестилітками – і формування) звуковимови і на цій основі – нормативних орфоепічних навичок; про збагачення, уточнення й активізацію словникового запасу школярів; про удосконалення граматичного ладу дитячого мовлення.

Треба зазначити, що слабкою стороною традиційної системи навчання мови було розрізнене засвоєння молодшими школярами знань, що належать до різних рівнів мовної системи, а також відсутність їх функціональної спрямованості. Причиною цього була слабка опора на текст.

Важливою дидактичною ознакою нових підручників з мови є та, що подані в них теоретичні відомості та мовно-мовленнєві правила розраховані не стільки на запам'ятовування, скільки на практичне засвоєння. Таким чином, посилюється їх інструментальна роль, що вимагає піднесення пояснювальної функції. Зростає також значення і методичних вказівок та вимог до виконання учнями вправ. Формулювання їх доцільно спрямовувати на самого школяра, робити їх доступними для дитячого сприйняття. Тому удосконалюється і система умовних позначень. Зазначимо, що у сучасних підручниках чіткіше розмежовано ті теоретичні відомості, які молодші школярі мають засвоїти, і ті, котрі подаються з пропедевтичною метою, для загального ознайомлення та вивчення практичним шляхом.

У підготовці цієї важливої складової державного освітнього стандарту з рідної мови ми спираємося на думку й експертну оцінку наших провідних методистів у галузі початкової освіти, викладачів вищих навчальних закладів, досвідчених учителів-практиків, які мають досвід працювати в ситуаціях вибору педагогічних технологій і самостійного їх конструювання.

Реформування шкільної мовної освіти природно розпочинається з початкової ланки, але проблеми, які виникають у цьому процесі, мають вирішуватися у тісній співпраці класоводів з учителями-словесниками. Тільки за умови професійного спілкування вчителів початкових класів з педагогічним колективом основної школи можна буде чекати істотних досягнень у результативності і дієвості шкільної мовної освіти, реалізації поставлених перед нею сучасних цілей.

ВОПРОСЫ КАЧЕСТВА МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ

Несмотря на огромное количество публикаций по вопросам качества образования, в том числе высшего, роль мировоззренческого образования в общей системе образовательной деятельности изучена совершенно недостаточно. Осмысливая современное развитие высшего образования, мы обнаруживаем удивительную злободневность классической идеи университета, сформированной два столетия тому назад В. Гумбольдтом и утверждающей необходимость обеспечить единство обучения, научного исследования и воспитания, духовного развития личности, приобщения ее к высшим достижениям культуры в целом.

Несколько десятилетий назад мировоззренческое образование в нашей стране, которая называлась социалистической, было в сущности беспроблемным. Оно решало задачи приобщения подрастающих поколений к марксистско-ленинскому мировоззрению и последующего закрепления достигнутой мировоззренческой убежденности у студентов и специалистов. Память о назойливой и безальтернативной мировоззренческой проповеди нередко побуждает ставить под сомнение надобность мировоззренческого образования как такового и с особой настороженностью относиться к рассуждениям о непрерывном мировоззренческом образовании личности, воспринимаемом многими как непрерывное "промывание мозгов".

Вместе с тем наши современные намерения достичь устойчивого развития и повысить качество жизни людей не могут быть осуществлены, если нам не удастся обеспечить общественное согласие относительно базовых ценностей и целей человеческой деятельности, если мировоззрение людей не будет ориентировать их на созидание и человеколюбие, гася импульсы насилия, национальной, религиозной и иной вражды.

Педагог, учитель играет особую роль в духовной жизни общества. И в среде обучающихся, и по отношению к их близким, всему социальному окружению он выступает как представитель и проводник нормативной культуры, признаваемой в качестве неоспоримо значимой для обеспечения эффективного функционирования и развития общества. Первая и исходная задача мировоззренческого образования учителя состоит в том, чтобы приобщить его к массиву педагогически ориентированных философско-мировоззренческих идей, актуализированных в современной культуре. Это позволит ему обеспечить разноплановое осмысление мира человеческого бытия, а также взаимодополнение и усиленную интеграцию соответствующих мировоззренческих позиций, осуществление конструктивного мировоззренческого синтеза на основе ценностей гуманизма, демократии, толерантности, социальной справедливости.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КОНТРОЛЮ ЗА НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ У ВВНЗ

Перехід на компетентнісну освітню парадигму зумовлює необхідність перегляду підходів до контролю у сучасній вищій військовій школі. Перш за все треба оцінювати не обсяги індивідуальної пам'яті курсантів (слухачів), не їхню спроможність точно й повно відтворювати програмний матеріал, а здатність ефективно застосовувати набуті компетентності в конкретних військово-професійних ситуаціях. Контроль результатів навчального процесу має бути спрямований на виявлення динаміки індивідуального руху кожного курсанта (слухача) до заданої освітньо-виховної мети, інакше втрачається суть особистісно орієнтованого навчання, нівелюються найважливіші чинники управління навчальним процесом – свідоме ставлення до учіння і професійного зростання, мотивація особистісного успіху.

У сучасній вузівській практиці потрібно перенести акцент із зовнішнього на внутрішній контроль (самоконтроль), що передбачає самодіагностику, самооцінювання курсантів (слухачів), підвищення їхньої самостійності та відповідальності за результати освітньої діяльності.

Оптимізація контролю передбачає вибір таких його методів, прийомів, видів і форм, що забезпечуватимуть цілісне, свідоме, об'єктивне уявлення майбутніх військових фахівців про досягнуті результати навчання, шляхи і способи подальшого особистісного і професійного вдосконалення. Оптимізувати контроль необхідно для того, щоб за допомогою сучасних технологій надати зворотному зв'язку між суб'єктами навчального процесу необхідної мобільності та інтерактивності; продуктивно використовувати навчальний час і матеріально-технічні ресурси, підвищувати результативність як аудиторної, так і самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Хибним вважаємо намагання підвищити вагу підсумкового контролю за КМСОНП, внаслідок чого порушуються її визначальні засади. У першу чергу йдеться про її зорієнтованість на навчання протягом усього періоду (семестру, навчального року), стимулювання навчально-пізнавальної і науково-дослідницької діяльності курсантів (слухачів). Оскільки кожен курсант (слухач) повинен постійно працювати і звітувати про особистісні досягнення на заняттях усіх видів, підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного і рубіжного (модульного) контролю. При цьому підсумковий контрольний захід у формі іспиту чи заліку проводиться лише за умови особистісного бажання підвищити власний рейтинг. Таким чином усувається перевантаження курсантів (слухачів) або випадковість отримання оцінки.

Важливою умовою ефективності рубіжного (модульного) контролю виступає урізноманітнення його видів і форм. Не випадково у практиці досвідчених викладачів успішно застосовуються такі види контрольних заходів, як

колоквиуми, презентації (захисти) творчих проєктів, диспути, ділові ігри та ін. Особливу увагу слід приділяти таким технологіям навчання, в яких контроль не відокремлюється від інших видів діяльності його основних суб'єктів, органічно їх завершує. Однією з таких є технологія ситуативного аналізу (кейс-технологія), яка активно застосовується в гуманітарному інституті НУОУ імені Івана Черняхівського при підготовці майбутніх військових педагогів. Розгляд конкретних ситуацій з військово-педагогічної практики завершується на заняттях аналізом пропонувананих слухачами рішень, визначенням їх обґрунтованості і технологічності.

Перспективи подальшого дослідження проблеми полягають у пошуку ефективних видів і форм контролю за навчальним процесом, у розробленні нових засобів діагностування, орієнтованих на визначення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

к.пед.н., доц. Возняк А.Б. (ДДПУ ім. І. Франка)

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Важливою психолого-педагогічною істиною сучасного шкільництва стало те, що кожен учень, будучи суб'єктом навчання і виховання, політичного, економічного, соціального життя, є насамперед повноправною особистістю, яка має потребу індивідуального вдосконалення та інтелектуального розвитку. Яскраві, здатні до активних проявів у діяльній та творчій сфері особистості, є запорукою розвитку високої, своєрідної, багатогранної світової культури і водночас засвідчують про реформаторські потуги української освітньої системи, зокрема у площинах формування незаангажованої і творчої сучасної молоді. Глибина і багатство окремої людини є основою глибини і багатства епохи. Це відображено у національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті: пріоритетом державної політики є особистісна орієнтація освіти.

У навчально-виховному процесі педагогу необхідно створювати умови для розвитку творчої сутності особистості, враховувати що самореалізація у контексті процесу освіти виступає і як мета людського життя, і як засіб досягнення смисложиттєвих цілей. Особистість, самореалізуючись, самоздійснюючись, не лише функціонує в суспільстві, а вкладає свій творчий, науковий потенціал в суспільний розвиток. Важливою умовою стимулювання самореалізації є виявлення ставлення юнацтва до власної ролі в розвитку духовного потенціалу, формування соціальних цінностей творчої особистості.

Отже, чим ширші можливості, надані особистості у пошуку адекватних засобів самореалізації, тим значніша віддача, що її отримує суспільство в результаті становлення ще однієї самодостатньої, свідомої особистості.

Одна з провідних цілей педагога є створення педагогічних умов і обставин, що сприяють (або протидіють) виявленню й реалізації особистісних

якостей учня – тобто створення необхідних педагогічних умов для самореалізації особистості. Знання про можливі шляхи реалізації особистістю своїх потенційних можливостей, заснованих на загальнолюдському досвіді, є найбільш цінним, актуальними соціально-психологічними знаннями для вчителів.

Актуальні соціально-психологічні знання, що їх набуває учень в умовах навчально-виховної системи самореалізації особистості виступають як засоби самореалізації, а розкриття суб'єктивних якостей учнів розглядається в педагогічній практиці як безпосереднє включення особистості в процес сутнісного самовираження та самореалізації.

Завдання виховної роботи в період, коли існує різноманітність політичних поглядів та позицій, йде переоцінка духовних цінностей та принципів, полягає у створенні умов для самовизначення та самореалізації особистості молодшої людини. Навчально-виховний процес покликаний сприяти створенню системи відносин, в яких зростає свідомий громадянин країни, творча особистість із власним поглядом на життя, професійну діяльність, котрий усвідомлює шлях розвитку держави та бачить свою роль та значення у цьому.

Водночас серед сучасних юнаків та дівчат спостерігається небезпечно для соціальної стабільності суспільства зростання бездуховності, зневаги до правових та моральних норм, антисоціальної поведінки, втрата соціального оптимізму. Молодим людям важко знайти можливості для самовизначення, протистояння негативному впливу соціального середовища. Все це потребує усвідомлення необхідності впровадження комплексу соціально-педагогічних, виховних заходів, реформування у системі освіти, що дозволять змінити існуючу ситуацію з метою підготовки молоді до життя в умовах сучасного суспільства.

Успішна самореалізація особистості у період навчання і після його закінчення, її соціалізація у суспільстві, активна адаптація на ринку праці є найважливішими завданнями навчально-виховного процесу. Посилення виховної функції освіти, формування у молодого покоління поваги до прав і свобод людини, любові до України, сім'ї, навколишнього середовища, розглядається однією із базових складових державної політики в області освіти.

Необхідною умовою становлення демократичного суспільства є високий рівень культури особистості, соціальної активності молодих людей. Формування свідомого громадянина, патріота, розвиток здібностей і обдарувань учнів, наукового світогляду, підготовка до подальшої освіти та трудової діяльності, виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних звичаїв, традицій, державної та рідної мови, особистості, котра володіє політичною та побутовою культурою, критичним мисленням, здатністю керувати своїми діями, здійснювати свій професійний вибір визначено одним із головних завдань системи освіти і виховання. Метою виховання повинно стати становлення активної, соціально компетентної особистості; формування і розвиток почуття приналежності особи до соціуму; підготовка молоді до відповідальної та активної участі у житті суспільства.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ВНЗ УКРАЇНИ

Гострота соціально-економічної проблематики в Україні викликала необхідність розробки нової концепції та реформування підходів до соціальної роботи як професійної діяльності. Зміст нової концепції полягає у відході від суто фінансового та пільгового забезпечення з боку держави на користь адресної підтримки, яка зумовлена конкретними потребами індивіда. В українському суспільстві спостерігається підвищення інтересу до вивчення особистісних, індивідуальних аспектів професіоналізації соціальних педагогів та соціальних працівників – дослідженню професіоналізму як сукупності характеристик, що впливають на ефективність професійної діяльності. Ці аспекти докладно аналізуються в працях Е.А. Клімова, А.А. Бодальова, А.А. Деркача, Г.В. Лазутіної, а також у дослідженнях В.А. Цвика, Е.А. Жукової й ін.

Оскільки соціальні педагоги та працівники соціальних установ виступають як посередники між державою та соціально незахищеними громадянами, то їх професійні дії мають узгоджуватись, з одного боку, з потребами клієнтів, а з іншого – з можливостями держави. Вирішення означеної проблеми зумовлює необхідність пошуку такої фахової моделі, яка б поєднувала обидва аспекти і відповідала сучасним вимогам. Особливо гостро ці питання постають в ході професійної підготовки та самопідготовки фахівців соціальної сфери.

Професійне зростання не є константною, а детермінується параметрами та змістовним наповненням соціально-психологічних умов процесу ідентифікації. Професійна самоідентифікація полягає у постійному прагненні до професійного самовдосконалення шляхом динамічного співвіднесення сформованих образів даного фаху у свідомості особистості з типажамі, які існують в суспільстві та за рахунок інтеріоризації соціального досвіду. Підвищення рівня професіоналізму є чинником соціалізації і забезпечує її стабілізуючу та перетворюючу функцію.

Розуміння професійного самовдосконалення в аспекті соціальної педагогіки та соціальної роботи полягає не просто в уподібненні з визначеним еталоном, стереотипом (явище стереотипізації для даного виду діяльності не є бажаним в усіх випадках), не в тому, щоб людина мала лише відчуття приналежності до професії соціального педагога. Особистість повинна прагнути самореалізуватися в професії, а це передбачає сприяння вирішенню проблем клієнта, а також постійну роботу над удосконаленням як себе, так і професії.

Для досягнення належного рівня розвитку особистості студента по виокремлених нами напрямках самоідентифікації важливим є "навчання, що виховує і розвиває". Конкретне втручання зі сторони педагога в даному випадку може полягати в тому, щоб допомогти студентові формувати власну адекватну професійну "Я-концепцію", розкрити та сприяти усвідомленню релевантних факторів в структурі "Я-образів", а також спрямовувати майбутніх фахівців на оволодіння тими професійними соціально-психологічними ролями, які складають основу діяльності працівника в світлі нової концепції соціальної роботи.

ДОСВІД ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА У ВПРОВАДЖЕННІ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Реформуванню освіти в Україні приділяється сьогодні багато уваги. Адже якісні зміни в освіті, як відомо, безумовно приведуть до змін у якості життя суспільства. Вища освіта України поступово приводиться у відповідність з європейськими нормами, іншими словами трансформується згідно з Болонськими деклараціями, які є визначальними у напрямку гармонізації національної та європейської систем освіти.

Оскільки одним з ключових завдань Болонської декларації є впровадження європейської кредитно-трансферної системи, яка уможливить визнання освіти, порівнюючи навчальні досягнення студентів на основі узгодженої системи оцінювання та технології інтерпретації національних систем вищої освіти, то першим кроком у напрямку гармонізації освітніх систем стало рішення МОН України провести педагогічний експеримент щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Долаючи шлях до європейського рівня освіти, неправильно було б не звернути увагу на такий важливий чинник, як організація самоосвіти студентів, адже самоосвіті студентів в Європі приділяється неабияка увага. Для досягнення кінцевої мети Болонського процесу – побудови єдиного простору освіти, на думку експертів замало запровадження її принципів. Нагальною потребою є посилення ролі самостійної наукової роботи студентів та змін педагогічних методик, впровадження активних методів та сучасних інформаційних технологій навчання.

Завдячуючи ректору В.Г. Скотному в ДДПУ почалося швидке і якісне зростання науки і наукових кадрів. Аспіранти та докторанти з Дрогобицького педуніверситету навчалися, захищалися у престижних ВНЗ України і закордоння, що підіймало престиж і університету і міста. На сьогодні велика кількість викладачів університету друкується у зарубіжних та вітчизняних виданнях, що мають імпакт-фактор. Відомо, що одним із ключових показників, що широко використовується в усьому світі для оцінки роботи дослідників і наукових колективів, є індекс цитування. Оцінити вплив вченого або організації на світову науку, визначити якість проведених наукових досліджень дають можливість статистичні дані показників Science Citation Index (SCI) та Journal Citation Reports (JCR), що випускаються Institute for Scientific Information (ISI) Філадельфія, США. Імпакт-фактор – показник цитованості журналів, визначає інформаційну значимість наукових журналів. На сьогодні визнано, що імпаکت-фактор журналу є одним із формальних критеріїв, за яким можна порівнювати рівень наукових досліджень у близьких галузях знань. При присудженні грантів, висуванні на наукові премії експерти неодмінно звертають увагу на наявність у здобувача публікацій у таких журналах.

ДИАЛОГ О РАЗВИТИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Часто мы говорим о кризисе в сфере образования, который рассматривается по-разному, и в последнее время не столько традиционно сквозь призму "управления экологической безопасностью и управления риском", и "цивилизационного разрыва". Ведутся исследования, которые показывают, что молодые люди не желают учиться у взрослых, что они коренным образом меняют свою ценностную ориентацию, что они "новые люди". Это провоцирует полюсные дискуссии – как в отношении этих итогов, так и в связи с потребностью в "новом образовании" для "новых людей".

Одним из возможных ответов на эти вызовы, вероятно, следует искать в готовности, способности и возможности Университета спровоцировать и вести *диалог – с другими (университетами, бизнесом, государственными институтами) и с самим собой.*

Существует выработанные нами множество регулятивных механизмов, рамок, систем. Отсюда, однако, возникает вопрос: "Работают ли эти инструменты"?

Проведенные исследования в этой области убедительно показывают, что отсутствуют доказательства о том, что страны-члены восприняли и внедряют в практику разработанные правила. В результате этого стимулирование и реализация мобильности часто превращается скорее в пожелание, чем в расширяющуюся практику. Это давало основание обвинять университеты в консерватизме, в нежелании пойти на радикальные перемены. В то же время часть проблем, стоящая вне их поле зрения, ждет своего решения – в частности, существуют серьезные затруднения в осуществлении подобной идеи из-за отсутствия координации между национальными законодательствами и существующей практикой; правила имеют слишком широкий охват, позволяющий интерпретировать их на национальном уровне и др.

И еще – всем принято утверждение, что только система, "построенная на принципе многообразия высшего образования, будет в наибольшей мере открытой для внешнего мира", однако это предполагает и наличие намного более развернутой системы мер, чем разработанных до настоящего момента. Это в большой мере означает, что в определенные области интернационализация в данный момент может реализоваться только в определенных сегментах, а реализация ее в целом – это процесс, который еще находится в самом начале.

Исходя из вышесказанного, можно прийти к выводу, что *диалог с другими* – это ответственность самого Университета, для чего необходимо:

- научиться защищать свои ценности, оставаясь гибким и восприимчивым к требованиям государства;
- разработать механизмы, облегчающие общение с бизнесом в условиях высокой конкурентоспособности образовательного рынка;
- конкурировать на рынке с другими университетами, находясь в сотрудничестве с ними.

Возникает вопрос: "Не считаются ли университеты наднациональной общностью, чья миссия – это развитие культур?". Если это правда, почему ожидают от них быть единственными инициаторами настоящего диалога?"

Может ли действительно случиться цитированное Гиббинсом утверждение Хага – "если университеты не адаптируются, пойдём без них" .

Вероятно ответы на все вопросы нужно найти в *диалоге с самим собой*, потому что судьба Университата в руках его академической общности.

*к.т.н., доц. Демянюк О.С. (ВІКНУ),
доц. Коваль Ю.В. (ВІКНУ)*

НОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Система військової освіти має переважно закритий характер, а військово-освітні заклади виконують функцію інструменту, що дозволяє регулювати поведінку особового складу в процесі вирішення освітніх завдань у навчальній й військово-службовій діяльності, накладаючи певні обмеження на поведінку курсантів, регламентуючи службові відносини на принципах централізації і єдиноначальності, що передбачають однозначну субординацію всіх військово-службовців.

Таким чином, у процесі соціально-психологічного і педагогічного спілкування складаються неписані норми, традиції, звичаї, які, разом з формальними, також регулюють відносини, задають відповідні моделі поведінки. У зв'язку з цим важливим є знаходження балансу середовища ВВНЗ із зовнішнім середовищем, підтримання відповідності педагогічних відносин, форм і методів мотивації і стимулювання педагогічної діяльності вимогам зовнішнього середовища.

Відтак, особливо важлива роль у ВВНЗ належить комунікації всіх учасників навчального процесу, що створює прямі і зворотні зв'язки, нормативно обмежує простір можливих соціальних інтеракцій і задає поле необхідних дій, ініціює процеси самоорганізації, здійснює добір найбільш відповідних та адекватних способів навчальних та, загалом, поведінкових дій, вимиває віджилі і закріплює життєздатні соціальні норми і структури організації.

Важливим у зазначеному процесі постає гуманітаризація освітнього простору ВВНЗ.

Цей процес безпосередньо пов'язаний із завданням вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх військових фахівців. Актуальність пошуку нових підходів до його вирішення визначається характером виконання професійних функцій військового фахівця в мирний і військовий час – функцій керівника і вихователя підлеглих.

Слід зазначити, що успішному виконанню зазначених функцій перешкоджають певні недоліки в методичній підготовці НПП ВВНЗ, невміння на практиці навчати і виховувати підлеглих, мобілізувати їх на виконання поставлених завдань.

Одним із засобів досягнення ефективності в роботі з морально-психологічного забезпечення, вдосконалення управління цього процесу є органи виховної роботи, створені в ЗСУ. Одне із завдань цих органів – зміцнення морально-психологічного стану і психологічної стійкості особового складу при виконанні завдань в будь-якій обстановці, зокрема, і нестандартній; взаємодія з органами державної влади в центрі і на місцях, соціальними інститутами, ЗМІ.

Найважливішими складовими психологічного забезпечення є мотивація учіння (зокрема, моделювання ситуації успіху), робота з соціально-психологічної адаптації курсантів до умов навчання у військовому вузі.

Ефективне навчання неможливе без створення відповідної мотивації, яка повинна мати як енергетичне, так і керуюче спрямування, яке реалізуються завдяки визначенню внутрішньої активності курсанта процесі навчання за рахунок ухвалення цілей і завдань діяльності як особистісно значущих для них.

Загалом, серед основних організаційно-психологічних умов ефективності професійної підготовки майбутніх військових фахівців у контексті їх психолого-педагогічної підготовки можна виокремити врахування таких видів активності особового складу в навчально-службовій діяльності, як пізнавальний, емоційний, мотиваційний і вольовий у контексті застосування в педагогічній практиці різних підходів, прийомів і способів ефективного навчання курсантів (вдосконалення методик навчання), а також забезпечення завдання з соціально-психологічної адаптації курсантів до умов навчання у ВВНЗ.

*д.пед.н., проф. Джурсаев Р.Х.
(Узбекский НИИ пед. наук им. Т.Н. Кары Ниязи, Ташкент)*

НОВЫЕ ПОДХОДЫ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Инновация – нововведение, новшество – прогрессивное, по сравнению со сложившимися явлениями в массовой практике; всегда отличается новизной и полезностью. Инновации востребованы достижениями комплекса наук, прежде всего о человеке, передовым педагогическим опытом.

Основным инновационным направлением современного образования является гуманизация, гуманитаризация и демократизация образования, ориентир на национальные и интеллектуальные и общечеловеческие ценности. В центре внимания – личность с целевой установкой на формирование и развитие ее целостности, с высокой профессиональной квалификацией, социально активной, творческой, свободной в профессиональном выборе и определении жизненного пути.

Другим инновационным педагогическим стилем является эмоционально-ценностный: эмоциональная открытость преподавателя, наличие у него эмпатических способностей, способность строить диалог со студентом на основе эмоционально-доверительного общения. В педагогических ВУЗах республики

наблюдается следующее: укореняется демократический стиль обучения; организация учебного процесса строится на знании концепции личности, закономерностей ее развития; используются новые технологии, облегчающие студенческий труд и готовящие их к творческой педагогической деятельности; в учебном процессе активно используются индивидуально-дифференцированные формы работы со студентами – будущими учителями; наблюдается оживленное творчество преподавателей, творческий подход к профессиональной подготовке будущих специалистов в сфере образования; активизируется творческий потенциал студентов, поощряется их самостоятельность и инициатива; в управлении учебным процессом студенты все чаще получают роль субъекта деятельности, становится традиционным взгляд на студента как на источник собственного развития.

Педагогической науке предстоят многогранные научно-исследовательские новации по решению ряда проблем, связанных с различными нововведениями в сфере высшего, в том числе педагогического образования. Наука в системе подготовки кадров, согласно Национальной программе, уже выполняет свои функции: активно проводятся научные исследования по обеспечению эффективного выполнения национальной программы по подготовке кадров, в том числе на инновационном педагогическом материале.

к.пед.н., доц. Дудник Н.З. (ДДПУ ім. І. Франка)

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТУ

Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних педагогічних технологій, подальший розвиток яких пов'язаний з орієнтацією на реалізацію сучасної концепції освіти й виховання. Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання і виховання є їхня технологізація – неухильне дотримання змісту та послідовності етапів впровадження нововведень.

Сучасний спектр педагогічних замовлень є надзвичайно широким. І педагог має бути готовим виконати будь-яке ринкове замовлення – від високоефективного навчання, елітного виховання до елементарного педагогічного догляду. А для цього потрібно на ринку освітніх послуг у підготовці майбутніх педагогів опановувати відповідні технології. Головні питання, на розв'язання яких спрямована технологія як дієве поняття (форми, методи, засоби), – це як навчати вчитися, навчити соціально реалізовуватися, навчити саморозвиватися.

В умовах інтенсивної розбудови нашої держави, входження її в єдиний європейський простір, глобалізації освітніх процесів, переходу від технологічного до інформаційного суспільства, розвиток людини стає головною метою, ключовим показником і основним важелем сучасного прогресу. Зріс інтерес до

впровадження педагогічних технологій на рівні методів, способів навчання у вищих навчальних закладах.

В сучасних умовах основним завданням навчання стає підготовка до спільної діяльності викладача та студента у плані пошуковому, творчому, яке дає можливість взаємонавчання. Проте виникають проблеми з ризиком у впровадженні інноваційних навчальних технологій викладачами, оскільки мова йде про встановлення правового поля відносин між суб'єктами (студенти, викладачі, адміністрація). Викладач повинен мати право на експеримент, але і нести відповідальність за його результати. Студенти повинні мати право вибору викладача, але водночас нести відповідальність за якість власного навчання. Адміністрація ВНЗ повинна сприяти творчому процесу навчання, не обмежувати волю викладача і студента, але і вимагати якості презентації освіти в професійній діяльності.

Освітні технології передбачають загальну стратегію розвитку єдиного федерального освітнього простору, а педагогічні відображають тактику реалізації освітніх технологій і будуються на знанні закономірностей функціонування системи "педагог – матеріальне середовище – учень". Прикладами освітніх технологій можуть бути концепції освіти, освітні закони, освітні системи. Педагогічні технології, які є складовими освітніх, включають технології навчання, виховання й управління.

У навчально-методичному посібнику "Освітні технології" (за загальною редакцією О. Пехоти) педагогічна технологія визначається як система найбільш раціональних способів досягнення поставленої мети, наукова організація навчально-виховного процесу, що визначає найбільш раціональні й ефективні способи досягнення кінцевих освітньо-культурних цілей.

Отже, на нашу думку, педагогічна технологія – це система всіх компонентів педагогічного процесу, спрямована на досягнення поставленої мети, змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; алгоритм діяльності педагогів та учнів, вихователів і дітей; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, ніж традиційні методики. Педагогічна технологія охоплює технології навчання, технології виховання і технології управління.

Дудник О.О. (ДДПУ ім. І. Франка)

ПРОБЛЕМИ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Якість шкільних підручників залежить від багатьох чинників. Домінуючими серед них є соціальні та психолого-педагогічні. Соціальні чинники надають змогу переосмислити глобальні цілі загальноосвітньої підготовки учнів, що передбачає на сучасному етапі складну діалектичну єдність загальнолюдського і національного; його відображення у теоретико-методологічних

підходах до розробки змісту шкільної освіти; науково-обґрунтований відбір цього змісту для певних вікових категорій учнів; його повноцінну репрезентацію у шкільних підручниках як змістовій моделі процесу навчання.

Психолого-педагогічні чинники детермінують структуру і тривалість загальноосвітньої школи та регламентують відбір змісту освіти для певної вікової категорії учнів, а він втілюється у підручниках як основних носіях цього змісту. Провідну роль у даному процесі відіграють вчителі, вихователі, батьки, громадськість. Ці групи чинників тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені.

У процесі підручникотворення для початкової школи вчений Я. Кодлюк у періоді з 1960 по 2000 роки виділив два етапи: I етап – розвиток підручникотворення в початковій освіті у 60–80-х роках ХХ ст.; розпочинаються комплексні дослідження шкільного підручника; початок 60-х років тісно пов'язаний із підготовкою реформи школи та зумовлений розробкою нових концепцій змісту загальної середньої освіти. II етап – забезпечення початкової школи в умовах державної незалежності України – початок 90-их років ХХ століття – 2000 рік – зумовлений реформуванням національної системи освіти, передбачав "приведення системи у відповідність до нових соціально-економічних цілей, життєвих реалій, особливо потреб державотворення, її розвиток відповідно до Конституції України та Закону про освіту, забезпечення національного характеру і водночас конкурентоспроможності української освіти на світовому ринку".

Грунтовно аналізуючи етапи підручникотворення до 80-их рр. зазначимо, що частина підручників і навчальних посібників створювалася поспішно, без серйозної апробації у школах; не визначені педагогічні вимоги до них відповідно до вікових особливостей учнів; мало залучаються до створення підручників кращі вчителі, провідні методисти; не забезпечено своєчасної розробки стабільних навчальних програм. Узагальненням досвіду роботи в експериментальних класах за системою розвивального навчання (автор Л. Занков) стало створення методичної системи початкового навчання, яка дозволяє конструювати єдину систему підручників.

Цьому процесу сприяла велика підготовча робота: була проведена дворічна масова експериментальна перевірка доступності для учнів нового змісту навчання; видано нові програми і підручники для першого класу; видавництвом "Радянська школа" випущено бібліотечку методичної літератури на допомогу вчителям перших класів; підготовлено таблиці, карти для самостійної роботи, дидактичні матеріали, створено десять назв діафільмів та ін. Методичну допомогу вчителям надавав журнал "Початкова школа". Але згодом науковці та вчителі-практики визнали той факт, що початкова школа була перевантажена ускладненим матеріалом. Д. Ельконін зробив ґрунтовний аналіз труднощів, пов'язаних із засвоєнням молодшими школярами нових навчальних програм.

Отже, роблема підручникотворення займала одне із основних місць в колах освітянських проєктів. Про це свідчать конкурси на нові підручники, які проводилися, теоретико-методична співпраця науковців, дитячих письменників, педагогів у процесі написання підручників.

*Ректор, д.ф.-м.н., проф. Дусматов О.М.
(Джизакский ГПИ, Узбекистан)*

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД К ПОДГОТОВКЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

Общеизвестно, что интеллектуальный потенциал является ключевым условием обеспечения стабильного развития любого государства, его экономического и социального благосостояния. Именно высокий уровень образования рассматривается сегодня в Узбекистане как основа свободного демократического общества и как фактор экономической и социальной независимости республики. Решающим фактором возможностей каждого государства, каждой нации является знания и образованность, интеллектуальный и духовный потенциал людей.

Инновационное решение подготовки научно-педагогических кадров в высших учебных заведениях предполагает комплексный подход к организации в них учебной, научной и духовно-просветительской работы.

Система духовного воспитания в ВУЗе является логическим продолжением такой работы в дошкольных, средних и средне специальных образовательных учреждениях и предусматривает формирование и развитие социально значимых ценностей, гражданственности и патриотизма в процессе обучения и воспитания. Специфика её заключается в том, что в ВУЗе осуществляется не только формирование и развитие у студентов этих качеств, но и умений и навыков организации и проведения духовно-просветительской работы.

В организационном плане в духовном воспитании студентов целесообразно использование информационных технологий.

На сегодняшнем этапе необходим качественный скачок в деятельности вузов в области подготовки научно-педагогических кадров, который предполагает инновационный подход к научно-исследовательской работе и широкое привлечение одарённой молодёжи к ней. Решение этой задачи успешно осуществляется в ВУЗах Республики, где имеется высокий научный потенциал и соответствующая научно-исследовательская база. В ВУЗах с недостаточным уровнем научного потенциала решение данной задачи мы видим в создании в них филиалов кафедр и лабораторий ведущих научно-исследовательских центров.

Немаловажную роль в этом играет внедряемая сегодня в вузах система "наставник-ученик", согласно которой со 2-го курса одарённые студенты прикрепляются к ведущим учёным и ведут под их руководством научно-исследовательскую работу, пишут курсовую и готовят выпускную квалификационную работу.

В настоящее время в системе высшего образования внедряется инновационная методика непрерывного повышения квалификации педагогических кадров. Главная цель – переподготовка ныне работающих педагогических кадров по следующим направлениям: знание и усвоение правовых нормативных основ высшего образования, профессиональные навыки и педагогическое мастерство, научно-творческий потенциал, духовно-просветительский потенциал, компьютерная грамотность, знание иностранных языков.

Последовательная реализация программы данной методики должна способствовать подготовке глобально мыслящих педагогических кадров с глобальными профессиональными качествами.

Перед нами предостоят большие задачи, связанные с усовершенствованием содержания высшего образования на основе национальных и общечеловеческих ценностей и мировых требований. Это создание нового поколения образовательных стандартов, учебных планов и учебно-методических комплексов, обеспечивающих качество образования на уровне мировых стандартов, создание современных интеллектуальных образовательных программ, создание и реализация дифференцированных образовательных программ, создание и реализация нового поколения учебников и учебно-методических пособий.

Запорожець О.І. (КОГП ім.Т. Шевченка)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ІЗ СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військова служба у Збройних Силах – це дуже важливий вид діяльності, покликаний гарантувати національну безпеку України. За своєю суттю вона є діяльністю військовослужбовців, для якої характерні певні обмеження: чітка регламентація професійної діяльності, поведінки та побуту; певні обмеження у деяких особистих, громадянських, політичних та соціально-економічних правах (наприклад, військовослужбовцям заборонено вступати до політичних партій, або членство у таких на період служби призупиняється; свобода слова, доступ до отримання інформації обмежуються таким поняттям як "нерозголошення військової таємниці"); відсутність звичних умов життя; звуження кола людей, з якими спілкується військовослужбовець і його сім'я. Діяльність військовослужбовців часто пов'язана з ризиком для життя. На особистість, стиль життя військовослужбовця впливає також можливість застосування насильства (іноді – з використанням зброї) при виконанні закріплених законом функцій.

Уся соціально-педагогічна діяльність з цією категорією сімей підпорядковуватиметься таким принципам:

- 1) *соціально-політичним;*
- 2) *соціально-педагогічним;*
- 3) *організаційним;*
- 4) *специфічним.*

У своїй сукупності вказані вище принципи визначають функції і сфери соціально-педагогічної діяльності з сім'ями військовослужбовців ЗСУ, а саме:

– *діагностичну функцію*, яка зумовлює сферу соціальної діагностики і прогнозування. Соціальній діагностиці підлягають: власне соціальні потреби сімей військовослужбовців; міра розвитку цих потреб і їхнього задоволення в конкретній військовій частині, військовому містечку, гарнізоні, місці компактного проживання військовослужбовців і членів їхніх сімей; міра розвитку інфраструктури конкретного військового соціуму і її відповідності потребам його мешканців; міра оптимальності і гармонійності взаємодії військовослужбовців і членів їхніх сімей із середовищем їхнього перебування та ін.;

– *обслуговуючу функцію*, яка зумовлює розвиток відповідної сфери соціально-побутового обслуговування;

– *адаптаційну функцію*, якій відповідає сфера соціальної адаптації (реадаптації) сімей військовослужбовців та становлення кожного члена сім'ї;

– *превентивну, профілактичну і корекційну функції*, які формують сферу соціальної профілактики і корекції поведінки членів сімей військовослужбовців і умов та факторів військового середовища;

– *реабілітаційну функцію*, що зумовлює розвиток і функціонування сфери соціальної реабілітації і реалізується стосовно тих сімей військовослужбовців, які мають несприятливу, негативну динаміку розвитку; військовослужбовців і членів їхніх сімей, які зазнали психотравмуючого впливу військової служби та ін.;

– *анімаційну функцію*, яка зумовлює формування і функціонування сфери соціально-культурного розвитку і пов'язана не лише з організацією дозвілля сімей військовослужбовців, але і з гуманізацією вільного часу кожного члена військового соціуму;

– *освітню функцію*, що зумовлює розвиток сфери підготовки і перепідготовки кадрів і охоплює військовослужбовців, які звільняються або вже звільнилися з військової служби, а також членів їхніх сімей, та пов'язана з їхньою професійною орієнтацією, перепідготовкою на нові для них спеціальності і працевлаштуванням відповідно до потреб місцевого або регіонального ринків праці;

– *прогностичну функцію*, яка дозволяє прогнозувати перспективи розвитку і задоволення потреб сімей військовослужбовців;

– *організаційно-розпорядчу функцію*, яка зумовлює розвиток і функціонування сфери менеджменту соціально-педагогічної діяльності;

– *функцію забезпечення сприятливих соціально-екологічних умов* для життєдіяльності і розвитку сімей військовослужбовців, що передбачає діяльність із усунення негативних факторів, поліпшення умов праці і побуту військовослужбовців, сприяння підвищенню можливостей працездатності військовослужбовців і здатності їх сімей до соціального функціонування;

– *функцію розвитку соціальних комунікацій*, яка полягає у ліквідації напруженості, конфліктів, особливо в закритих військових містечках, відірваних від широких соціальних контактів;

– *функцію соціальної освіти*, яка формує відповідну їй сферу соціальної освіти та проявляється у проведенні симпозіумів, семінарів, конференцій соціальних педагогів, які працюють з сім'ями військовослужбовців, організації вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду соціально-педагогічної діяльності; виданні і поширенні наукової, навчальної і методичної літератури з соціально-педагогічної роботи у військовому середовищі; презентації програм і проектів соціально-педагогічної діяльності з сім'ями військовослужбовців.

Оптимізація соціально-педагогічної роботи з сім'ями військовослужбовців забезпечуватиметься: створенням мережі спеціалізованих соціально-педагогічних служб; наявністю у фахівців соціально-педагогічної діяльності спеціальної підготовки щодо роботи у військовому середовищі та вирішення проблем військовослужбовців і їхніх родин; організацією самопомоги і взаємодопомоги родин військовослужбовців; задоволенням різноманітних потреб членів сімей військовослужбовців, що виникають у процесі взаємодії із соціальним військовим середовищем; формуванням дієвої соціальної політики держави загалом та у сфері соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей зокрема.

МОТИВАЦІЙНО-АКМЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ІЗ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Управління навчально-виховним процесом вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів (далі – ВВНЗ) є одним з головних чинників щодо забезпечення ефективності функціонування системи військової освіти в цілому. Він містить в собі такі основні процесуальні компоненти: цільовий, мотиваційно-акмеологічний, змістовий, проектувально-конструктивний, комунікативно-перетворювальний, діагностично-оцінний, аналітично-моніторинговий, коригувальний.

Особливої уваги серед наведених заслуговує мотиваційно-акмеологічна складова навчально-виховного процесу, що є його рушійною силою, бо розповсюджує свій вплив на всіх учасників педагогічного процесу, надихає їх на наполегливу творчу діяльність. Сутність цієї процесуальної складової проявляється в поєднанні двох ключових понять: "мотив" і "акмеологія". Мотив (від лат. moveo – рухати) – матеріальний чи ідеальний предмет, що спонукає та спрямовує на себе діяльність чи вчинок і заради якого вони здійснюються. Окрім функції спонуки та спрямованості діяльності мотив виконує також смислотворчу функцію, надаючи певний особистий смисл цілям, діям, а також обставинам, що або сприяють, або перешкоджають реалізації мотиву. Мотив визначає характер когнітивних процесів, чинить вплив на структурування змісту навчання, активізує процеси сприйняття інформації та мислення і т.ін.

Друге поняття – акмеологія (від грец. асте – вершина і ...логія) – наука про закономірності розвитку та функціонування найвищої творчої діяльності людей.

Педагогічна акмеологія виникла порівняно недавно на межі природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін і вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її зрілості та особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку.

Основоположною категорією акмеології є професіоналізм, як стійка властивість особистості, набута в процесі професійної освіти, що повністю відповідає принципу єдності особистості та діяльності.

У доповіді, в світлі даної концепції, людина розглядається як динамічна система, яка постійно розвивається, змінюється, отримує нові особистісні й індивідуально-психологічні якості, що забезпечують широкі можливості соціальної і професійної адаптації. Відтак, мотиваційно-акмеологічний компонент навчально-виховного процесу ВВНЗ відіграє ключову роль у його функціонуванні та спонукає всіх учасників педагогічного процесу до самоудосконалення, самоосвіти, саморозвитку, досягнення на цьому шляху найвищих результатів.

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сьогодні для ефективного навчання потрібні нові засоби. Ці засоби повинні повною мірою враховувати величезні ресурси і можливості мережі Інтернет. Саме електронне навчання може надати такі засоби і сприяти більш ефективному навчанню у вищих навчальних закладах. Поняття "електронне навчання (ЕН)" сьогодні вживається поряд зі старим терміном "дистанційне навчання (ДН)". Електронне навчання – більш широке поняття, що означає різні форми і способи навчання на основі інформаційних і комунікаційних технологій. Головною рисою електронного навчання є використання мережі Інтернет, що дозволяє по-справжньому революціонізувати процес навчання. Електронне навчання – це навчання найвищого рівня при низьких витратах, підвищення мотивації студентів і чіткий контроль за всіма учасниками процесу на всіх його етапах.

Застосування технологій електронного навчання здатне значно знизити зусилля і витрати на професійну підготовку та підвищення кваліфікації військових фахівців різних рівнів. Особливістю електронного навчання, яка відрізняє його від традиційних, звичних нам форм навчання є органічне поєднання педагогічних та інформаційних технологій. Крім того, визначальну роль відіграє специфічна психологія навчання за допомогою комп'ютера, яка певним чином відрізняється від психології навчання за традиційними формами.

Електронне навчання (e-Learning) – це технологія навчання, заснована на використанні засобів обчислювальної техніки і систем передачі даних для доставки знань, підтримки взаємодії студента і викладача, а також контролю знань. В останні роки роль електронного навчання (іноді використовується термін "дистанційне навчання") у вирішенні проблеми ефективного навчання істотно зросла. Це зумовлено значним зростанням необхідних обсягів навчання, можливостями забезпечити колективний режим навчання, оперативну взаємодію студентів і викладачів (у тому числі в режимі реального часу), розвитком ринку дистанційних курсів та іншими факторами. Основні завдання у цій галузі полягають у тому, щоб надати користувачам функціональне, гнучке середовище для реалізації систем дистанційного (електронного) навчання.

Електронна освіта є практично ідеальною для організації дистанційного (заочного) навчання, а також для організації освітнього процесу у філіях вузу. Однак найкращі результати воно забезпечує при так званому змішаному (blended) навчанні. У цьому випадку традиційне навчання "обличчям до обличчя" доповнюється технологіями електронного навчання. У традиційних заняттях значна частина часу і сил викладача витрачається на просту передачу студенту нової інформації. E-Learning дозволяє перекласти цю функцію на комп'ютер і зосередити основні зусилля викладача на обговоренні більш важких аспектів курсу, відповідям на запитання студентів тощо.

СТРІЛЕЦЬКА ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ФЕДЕРАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НІМЕЧЧИНИ

Метою стрілецької підготовки у Федеральній поліції Німеччини є відпрацювання навичок впевненого поведження зі службовою зброєю. Теоретична та практична складові стрілецької підготовки тісно взаємопов'язані та містять правові та тактичні питання, а також фізичні, психологічні та етичні аспекти застосування зброї.

Система стрілецької підготовки у Федеральній поліції передбачає: вивчення матеріальної частини, механізмів стрілецької зброї та процесів, що відбуваються під час пострілу, видів боєприпасів та їх дії; доведення до автоматизму базових навичок поведження зі зброєю (положення руки і пальців, контроль за дулом, за заднім планом, ідентифікація цілі); відпрацювання рухів у поведженні зі зброєю з дотриманням стандартів особистої безпеки (в повному оснащенні з усіма передбаченими засобами впливу); постійне вдосконалення навичок стрільби; закріплення та регулярна перевірка ступеню впевненості поведження зі зброєю та влучності стрільби, в тому числі й в умовах фізичного навантаження; набуття компетенції у застосуванні зброї в залежності від ситуації.

Відповідно до "Положення про стрілецькі тренування в рамках навчання та підвищення кваліфікації поліцейських" 211 (PDV 211) стрілецька підготовка передбачає дві фази:

– фаза I (рівні підготовки 1-3):

Розвиток та вдосконалення навичок здійснення основних маніпуляцій зі зброєю, доведення до автоматизму основних рухів при застосуванні зброї, навчання влучної стрільби під час виконання звичайних стрілецьких вправ та вправ з інсценуванням ситуацій, близьких до службових);

– фаза II (рівень 4):

В реальних службових ситуаціях від поліцейського вимагається своєчасне прийняття рішення щодо необхідності застосування стрілецької зброї, проведення тих чи інших заходів, своєчасна оцінка їх доцільності, знання правових та психологічних аспектів, врахування та дотримання вимог щодо забезпечення власної безпеки. У зв'язку з цим при проведенні тренінгів та занять зі стрілецької підготовки не можна обмежуватись лише відпрацюванням навичок влучної стрільби.

На другому етапі навчанням пропонуються різноманітні комплексні ситуативні тренінги, які відображають ситуації повсякденної діяльності поліцейських і вимагають від них відповідних дій (тактично й юридично правильне вирішення конфліктної ситуації та прийняття рішення про застосування чи незастосування зброї).

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ВМІНЬ РОЗВ'ЯЗУВАТИ ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ МАЙБУТНІМИ ОФІЦЕРАМИ-ПРИКОРДОННИКАМИ

Критерії оцінювання знань та вмінь курсантів є необхідною умовою перевірки результатів навчання. Вірно сформульовані критерії оцінювання дозволяють визначити ступінь досягнення мети і завдань навчальної дисципліни.

Науковці визначають критерій як засіб перевірки, мірило оцінки, судження; стандарт, на основі якого можна оцінити; якісна ознака, на основі якої здійснюється кількісна оцінка.

Але критерій – це поняття ширше, аніж показник, тому один критерій може включати цілу систему показників. Очевидно, що критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково обґрунтований вибір критерію значною мірою обумовлює правильний вибір системи показників, а вибір показників забезпечує повну й об'єктивну характеристику визначеного критерію.

Ми визначили таку систему критеріїв та показників сформованості вмінь розв'язувати проблемні ситуації (далі - ПС):

Мотиваційно-ціннісний критерій включає такі показники як наявність мотиву до опанування вміннями розв'язувати ПС, усвідомлення та розвиток потреби таких вмінь, поява міцного і глибокого інтересу до знань, умінь, процесу пізнання, потреби у нових знаннях, моральна відповідальність курсантів за результати власного навчання, зростання (підвищення) вимог до своїх навчальних досягнень.

Когнітивно-пізнавальний критерій вимірюється за показниками обсягу знань, міцності знань, уміння вибирати і використовувати доцільні засоби для пошуку й засвоєння інформації, здатність до накопичення, поновлення і творчого застосування знань.

Діяльнісно-цільовий критерій визначається за показниками оперативності мислення, готовності до дій та ініціативності, самостійності, цілеспрямованості, засвоєння сукупності дій, які складають структуру вмінь розв'язувати ПС.

Емоційно-вольовий критерій включає такі показники як витримка і самовладання, наполегливість і рішучість та впевненість.

Ключовим поняттям у сучасному вимірюванні навчальних досягнень є поняття рівня засвоєння знань та умінь, тому, орієнтуючись на наукові дослідження з питань рівнів сформованості вмінь, та, враховуючи результати опитування досвідчених викладачів, ми виділили чотири рівні сформованості вмінь розв'язувати ПС: низький (репродуктивний), середній (репродуктивно-творчий), достатній (творчо-репродуктивний), високий (творчий).

Отже, практика показала, що застосування системи критеріїв, показників та рівнів у перевірці вмінь розв'язувати ПС майбутніми офіцерами-прикордонниками дозволяє об'єктивно, системно та всебічно фіксувати результати формування вмінь розв'язувати ПС.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ТА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

На сьогоднішній час питання здійснення наступності між дошкільною та початковою ланками загальної освіти набули в педагогічній практиці особливої актуальності, зміст якої полягає в тому, що нове, змінюючи старе, зберігає в собі його елементи. Наступність розглядається як один із принципів неперервної освіти. Неперервність освіти в Україні визначено пріоритетним напрямом її реформування. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні (2001) зазначено, що освіта має забезпечуватися наступністю змісту та координацією навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб до можливого переходу до наступних ступенів. Отже, державою задекларовано принципову важливість неперервності освіти у процесі розвитку і становлення особистості в її індивідуальній еволюції.

Мобільність, конструктивність, творчість, відповідальність та передбачуваність наслідків взаємодії з дитиною повинні слугувати базовою основою художньо-естетичної діяльності майбутніх вихователів та вчителів початкової школи. При цьому педагоги мають виявляти активну життєву позицію, бути не байдужим та сприятливим до інноваційних здобутків в галузі трудового навчання, зображувальної діяльності. Не менш важливою ця позиція є і для ефективного вирішення проблеми підготовки дітей дошкільного віку до їх навчання у школі.

Реалізація принципу безперервності освіти в аспекті нашого дослідження простежується у забезпеченні наступності дошкільною і початковою ланками. Забезпечення наступності та взаємодії між дошкільною та початковою освітою утворює простір для реалізації в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу і початкової школи – єдиної, динамічної та перспективної системи, спрямованої на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Саме тому сучасні тенденції розвитку дошкільної й початкової ланок освіти мають багато спільного, зокрема, передбачають орієнтацію на особливості дитини, створення сприятливих умов для формування у неї належної спрямованості, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує, конструктивних мотивів поведінки, нахилів, потреб характеру, пізнавальних, психічних процесів тощо.

У процесі неперервної педагогічної практики у дошкільних навчальних закладах майбутніми вихователями визначено показники готовності дитини до школи в різних сферах її життєдіяльності. У художньо-естетичній діяльності діти дошкільного віку:

- 1) вміють емоційно відгукуватися на вияви естетичного в житті та мистецтві, висловлювати власні думки й почуття, судження про красиве в усьому навколо неї;

2) розуміють засоби художньої виразності різних видів образотворчого мистецтва;

3) володіють елементарними знаннями про основні види і жанри образотворчого мистецтва, їхні спільні та відмінні риси;

4) вміють давати естетичну оцінку творам мистецтва;

5) вміють самостійно створювати художні образи засобами виразності різних видів образотворчої діяльності та провідних технік: малювання, ліплення, аплікації, конструювання;

6) володіють різними технічними прийомами, технологією роботи з різноманітними матеріалами;

7) створюють зображення за допомогою різних способів сприймання дійсності: за уявою, уявленнями, з пам'яті, за натурою, з натури, за власним задумом;

8) виявляють ініціативу, творчість, самостійність у художній діяльності, прагнуть до оригінальних рішень.

Узагальнюючи практичний досвід щодо організації художньо-естетичної діяльності майбутніх вихователів, відзначимо широке використання різноманітних нетрадиційних технологій виконання художніх зображень: малювання несумісними матеріалами, симетричного передрукування плями, ниткографії та інші. Вони додають настрою, вносять елемент гри у процес зображення, розвивають у дітей уміння художнього експериментування, уяву, фантазію, впевненість і свободу рухів та дій. Цей напрям було б корисно розвивати в школі.

Практика свідчить, що вихователі дошкільних навчальних закладів і вчителі початкової школи не завжди розуміють, що творчий розвиток особистості засобами художньо-естетичної діяльності є спільною метою як дошкільної, так і початкової освіти. Тому не може бути різких відмінностей в завданнях, змісті, формах і методах навчання. У навчанні дітей, у розвитку їхньої образотворчості доцільно спиратися на гру. Ідентифікація себе з художником є цікавим процесом перевтілення, визволення, звільнення ока, руки і серця дитини. Зображувальна діяльність стає процесом, який активно стимулює уяву і творчість дитини, що готова до такої діяльності. Педагогу залишається лише діяти на цій хвилі інтересу дітей.

Таким чином, для координації навчально-виховної діяльності на суміжних ступенях освіти треба забезпечити наступність в методах педагогічної роботи. Передусім ідеться про використання таких методів і прийомів, що активізуватимуть особисту творчу манеру дітей та учнів: ситуації вибору, ігрові ситуації, ігрове експериментування, моделювання, творчі проекти (колективні та персональні), дизайн-діяльність, виставки-презентації (тематичні та персональні) тощо.

Отже, винайдення вихователями дошкільних навчальних закладів і вчителями початкової школи цікавих спільних форм і методів організації художньо-естетичної діяльності дітей дає можливість їм забезпечити реалізацію принципу наступності художньо-естетичного розвитку особистості дитини на ланках дошкільної та початкової освіти.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

У навчально-виховному процесі мають бути реалізовані такі технології, методи і форми підготовки військових фахівців, які крім ґрунтовних знань, умінь та навичок забезпечують формування комплексу соціально важливих якостей особистості, а саме: військове братство, патріотизм тощо.

Технології, що забезпечують формування комплексу соціально важливих якостей повинні базуватися на методах розвивального навчання.

При їх розробці необхідно враховувати таке:

методи навчання мають створювати систему, яка спрямована на розвиток особистості і забезпечує поетапну трансформацію нижчих рівнів знань у площину їх продуктивних, творчих конструктів;

метод навчання, відображаючи той чи інший рівень навчально-пізнавальної діяльності, своїми результатами має приносити курсанту задоволення від інтелектуальної праці, збуджувати позитивні емоції, формувати через діалогічне спілкування комунікативні здатності;

проблемні методи навчання мають розвивати здатність курсантів системно аналізувати проблемну ситуацію і на цій основі формулювати задачу, висувати гіпотези розв'язання проблем, мислити "різновекторно";

приймати нестандартні рішення, генерувати оригінальні ідеї, здійснювати об'єктивну оцінку творчих рішень;

Змістове і емоційне підживлення процесів сприймання, пам'яті, мислення, уваги студентів забезпечує вдало застосована наочність, яка підсилює результативність словесно-практичних способів оволодіння знаннями, є опорою для мислення, сприяючи всебічному образному сприйманню.

Ігрові заняття мають логічно завершувати вивчення великої за обсягом теми чи розділу, вони сприяють розвитку пізнавальних умінь, наукового світогляду, інтелектуальних здібностей курсантів, якщо:

а) зміст ігрового заняття розробляється із застосуванням проблемних методів; б) пізнавальні можливості курсантів відповідають ступеню трудності заняття; в) має реалізовуватися "паритет цілей ігрового заняття" – паралельно з досягненням ігрових цілей (перемогти, розважитися, отримати позитивні емоції) розв'язуються дидактичні завдання (поглиблення, розширення знань, розвиток пізнавальних умінь, інтелектуальних здібностей тощо).

Таким чином, застосування проблемно-розвивальної технології навчання при оволодінні курсантами усіма блоками навчальних дисциплін; залучення курсантів до індивідуальних та групових форм інтелектуальної діяльності у процесі гуманітарної та бойової підготовки; організація інтелектуального розвитку курсантів на основі науково обґрунтованих методичних рекомендацій цілеспрямованого формування пізнавальних здібностей, наукового світогляду, інтелектуальної культури особистості тощо.

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Формування релігійної свідомості, враховуючи багатоконфесійність України, за допомогою школи досить складне питання, яке потребує негайного рішення. Час не стоїть на місці. З кожним роком у світі відбуваються зміни як на соціально-економічному, політичному, культурному та духовному рівнях. Це виявляється в сприйнятті та розумінні християнських цінностей, що призводить до виникнення нових церков, які по-своєму трактують релігію.

Одночасно слід підкреслити, що в період демократичних трансформацій українське суспільство не оминули і негативні явища, такі як зниження у деяких верств населення індивідуальної, родинної моралі, яка базується на загальнолюдських цінностях. Тому необхідним є загальнонаціональний стандарт освіти, який би допоміг кожній молодій людині знайти себе, розвинути інтелектуальний потенціал, компетентно обрати власний життєвий шлях в умовах динамічного світу.

Всі перетворення, що відбуваються у суспільстві взагалі та у сфері освіти, зокрема, зосереджуються на особистості та її проблемах формування. Проблеми, які розглядаються, для кожного покоління є центральною темою і предметом осмислення, вивчення, дискусій і особливо гостро вони постали в період зміни соціальних орієнтирів розвитку, коли утверджується нова система цінностей, змінюються суспільні пріоритети.

Необхідно враховувати, що релігійна свідомість починає формуватися з дитячих років, коли тим або іншим чином дитина долучається до духовно-культурної традиції нашого народу, до релігійних свят, традицій, деякі з яких зараз відзначаються на державному рівні – відвідування храму, дотримання релігійної традиції, особливо в сфері побуту, які панують в її сім'ї. У свою чергу, на формування релігійної свідомості молодшої людини впливає і знання, які вона набуває в школі чи ВНЗ. Тому на сучасному етапі у деяких школах викладається християнська етика за вибором учнів чи батьків, і важливим моментом є те, який інформаційний зміст вона має нести, адже головним принципом тут має бути не зашкодити дитині, яка лише перебуває на шляху формування соціалізованої особистості і психічно не так захищена як доросла людина.

Початкові знання з релігії, набуті в школі, доповнюються у ВНЗ і певним чином впливають на ставлення молодшої людини до релігійного вчення, традицій та цінностей, які несе та чи інша релігія. Враховуючи своєрідний стан православ'я у нашій державі, наявними ще є міжконфесійні суперечки та поява нових течій і релігій, надзвичайно важливим завданням являється виховування у молодшої людини толерантного ставлення до віросповідань інших людей. Тому набуті знання як з християнської етики, так і з релігієзнавства повинні мати лише інформаційний характер, бути поза конфесійними і не перетворюватися на релігійну практику.

МЕТОДИКА РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розробивши соціально-педагогічну методику правового виховання старшокласників в умовах сільського ЗНЗ, можемо узагальнити наступне. Однією із найбільш ефективних форм соціально-педагогічного впливу на старшокласників є опосередкована форма впливу, яка передбачає їх взаємовиховний вплив та кооперацію під певною об'єднуючою ідеєю. Саме тому нами розроблено ідею правового клубу "Ми – громадяни України!". Клуб є добровільним об'єднанням учнів сільської ЗОШ, заснованим на принципах самоврядування, гласності, рівноправності й законності. Мета діяльності клубу – реалізація молодіжної політики, спрямованої на правове виховання школярів. Відповідно до поставленої мети визначаються наступні завдання: сформувати правову культуру особистості старшокласників; навчити учнів діяти в різних життєвих ситуаціях у відповідності з нормами права, аналізувати з правової точки зору процеси та ситуації, що відбуваються у суспільстві, використовувати правові знання та навички поведінки для реалізації і захисту прав; формування активної позиції особистості тощо.

Діяльність в Клубі включає у собі заняття з права, вивчення основ демократії, структури органів влади, вивчення виборчого процесу, його механізмів й історію виборів у цілому, розмови, дискусії з представниками різних політичних партій, ділові і рольові ігри, тренінги, зустрічі з представниками влади, громадських організацій і т.ін. У роботі клубу також доцільно використовувати наступні форми роботи: семінарські заняття, круглі столи, усний журнал, виставка-консультація, юридична абетка, турнір правознавців, конкурс творчих робіт, диспут, рольові ігри, практикуми. Соціологічне бюро клубу створене щоб розробляти і проводити серед учнів школи опитування, діагностику, соціологічні опитування з метою виявлення домінуючих точок зору з різноманітних питань, вивчення мотивації та рівня правової культури. В основі роботи прес-центру клубу медіа-підтримка заходів через створення і розповсюдження інформаційних буклетів, сайту клубу, сторінок у соціальних Інтернет-мережах.

У цілому клуб представляє собою інституцію додаткової громадянської освіти, що включає всі необхідні умови розвитку особистості старшокласника, розвиток його правової культури. Високу ефективність при роботі з старшокласниками показала тренінгова діяльність.

Отже, така робота з правового виховання сприяє підготовці старшокласників до життя, набуттю ними навичок правомірної поведінки, пошуку шляхів вирішення життєвих ситуацій відповідно до норм права, вихованню потреби співставляти свою поведінку з вимогами законів української держави, формуванню в учнів ключових соціальних компетентностей.

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ТУРЕЧЧИНИ (ДРУГА ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI СТ.)

Туреччина, як і Україна, орієнтована на підвищення конкурентоспроможності та формування інноваційного суспільства на основі взаємодії науки, освіти і виробництва, відчуває сильний вплив загальноєвропейських інтеграційних тенденцій і характеризується пошуком оптимальної відповідності між сформованими традиціями і новими вимогами, пов'язаними зі входженням в європейський освітній простір. Туреччина є єдиною мусульманською країною, яка бере участь у створенні європейського освітнього простору (з 2001 р.).

Проаналізовані нами історичні, релігієзнавчі та історико-педагогічні джерела створюють підґрунтя для вивчення проблеми підготовки вчителя в Республіці Туреччина та надають можливість визначити основні передумови освітніх реформ, що відбуваються в умовах інтеграційних процесів.

Починаючи з 1923 року в Туреччині відбулися дуже важливі соціальні, економічні, політико-правові та культурні, в тому числі і в галузі освіти, зміни. На зміну ідеології "османізму" прийшла ідеологія "тюркізму", яка проникла і в школу. Діяльність Мустафи Кемаля Ататюрка стає підґрунтям освітніх реформ.

Реформи, здійснені під керівництвом Ататюрка, з одного боку, сприяли досягненню жінками цивільних прав, з іншого – багато в чому забезпечили перебудову турецького суспільства. Жінки отримали можливість брати активну участь у таких важливих сферах, як освіта і політика, ділове життя. Держава за допомогою політики рівності статей підтримувала їх участь у всіх сферах суспільного розвитку.

Для реалізації цих принципів був необхідний єдиний план, який був прийнятий в кінці правління Демократичної партії. У цьому плані підкреслювалося, що в Турецькій Республіці, обов'язком держави є: забезпечення економічного, соціального і культурного прогресу, першочергове спрямування інвестицій на потреби суспільства, складання планів розвитку. Після військового перевороту 1979 року в Туреччині були скорочені інвестиції в сферу освіти. Але це тривало не довго, були проведені повторні вибори, на яких перемогла Партія Вітчизни. Творцем і лідером цієї партії був Тургут Озал, який залишив помітний слід у політичному, економічному та культурному житті Туреччини за роки свого правління (1971–1993 рр.).

Отже, найбільш значущими передумовами ми вважаємо соціокультурні, а саме: розвиток вищої, середньої та початкової освіти Туреччини.

Уряд Туреччини до вирішення проблеми якості підготовки вчителя провести освітні реформи спонукає:

По-перше, високий рівень безробіття випускників у віці 20–24 і 25–29 років, що викликано крім економічних проблем невідповідністю кваліфікації випускників університетів вимогам сучасного ринку праці.

По-друге, конкурентоспроможність випускників на ринку праці безпосередньо залежить від якості їх професійної підготовки, обумовленої конкурентоспроможністю ВНЗ на ринку освітніх послуг.

Втретє, реалізовані програми практичного навчання в університетах не відповідають сучасним стандартам якості і, отже, ускладнюють розвиток інноваційних проектів.

Ключовою і загальною для України та Туреччині в сучасних умовах є проблема готовності випускників ВНЗ до інноваційної діяльності. Наслідком цих проблем в Туреччині є труднощі, пов'язані з:

- 1) працевлаштуванням молодих фахівців відповідно до профілю підготовки і рівнем кваліфікації;
- 2) їх низьким рівнем конкурентоспроможності на ринку праці на відміну від інших освітніх і вікових груп фахівців;
- 3) зниженням можливостей реалізації їх професійного та особистісного потенціалу.

Отже, проаналізований масив історичних, історико-педагогічних джерел дає можливість виділити історичні, соціально-політичні та соціокультурні передумови реформ у Туреччині (др. пол. XX – поч. XX ст.).

До історичних передумов ми віднесли:

- давні історичні традиції Туреччини;
- державна політика країни (Республіканська народна партія (однопартійність – відміна уроків релігії, що зменшило інтерес до школи); Партія Демократії (введення уроків релігії));
- діяльність Мустафи Кемаля Ататюрка як підґрунтя освітніх реформ.

Соціально-політичні передумови, на нашу думку, стали такі: становлення нормативно-правової бази освітньої галузі Турецької Республіки.

Найбільш значущими передумовами ми вважаємо соціокультурні, а саме:

- розширення прав жінки в турецькому суспільстві (Закон про єдиний освіті "Tevhidî Tedrisat Kanunu" (1924); Закон про зовнішній вигляд "Kyafet Kanunu" (1925); Цивільний кодекс "Türk Medenî Kanunu" (1926));
- зростання освітніх запитів турецького населення;
- розвиток початкової, середньої та вищої освіти Турецької Республіки.

МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС: УРОКИ ДЛЯ РОССИЙСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мировые экономические кризисы – это расплата человечества за его социальное благополучие и недостаточную образованность. Они подобны гигантским цунами: человечество знает, что они постоянно таятся в тени социального благополучия и всегда готовы обрушиться на него всю мощь своей дремлющей до поры-до-времени неуправляемой энергии, разрушив привычный образ жизни, но каждый раз в начале движения этой стихии мир оказывается перед ней беззащитным. Вместе с тем, вызывает удивление, что среди причин, которые прямо или косвенно обусловили наступление мирового экономического кризиса, образование даже не упоминается. В чём причина? Возможно магия термина "экономический кризис" оказалась настолько сильна, что "заблокировала" другие причины, или сказался стереотип прежнего мышления, или между образованием, а точнее – между сложившимся уровнем образования и разразившимся экономическим кризисом не наблюдается взаимосвязи? Наверное, не столь важно почему так произошло, сколько необходимо осознать необходимость изучения этой причинно-следственной взаимосвязи.

Урок первый. Каждый раз, когда в той или иной части мира происходит крупная техногенная катастрофа (а глобальный экономический кризис, возможно, было бы правильно назвать глобальной экономической катастрофой), то группы экспертов, тщательно изучая причины этой "техногенной трагедии", почти всегда обнаруживают ошибки, связанные с "человеческим фактором".

Урок второй. Экономический кризис "обнажил" многие проблемы экономического развития, в частности, неспособность российской науки обеспечить реальному сектору экономики необходимы уровень инновационного развития.

Урок третий. Не оправдались ожидания прошлого, что экономический кризис окажет крайне негативное влияние на приём в негосударственные ВУЗы и на платные отделения в вузы государственные.

Урок четвёртый. Экономический кризис заставил ещё раз серьёзно задуматься о качестве российского вузовского образования: низкий уровень профессиональных знаний выпускников ВУЗов и университетов остаётся одной из главных причин медленного роста инновационного потенциала страны.

Урок пятый. Впервые после эпохи Петра I в отечественной истории возникла ситуация, когда переход на рельсы инновационного развития становится для России, возможно, единственным условием её существования и развития.

Рассмотренные выше уроки экономического кризиса относительно проблем российского высшего образования, разумеется, не единственные. За рамками данного текста остались такие вопросы как: потенциальная доступность ВУЗа для абитуриента по результатам ЕГЭ и территориальная удалённость ВУЗа от места жительства этого абитуриента; усиление имущественного расслоения общества и увеличение не только разрыва между очень богатыми и очень бедными, но и увеличение численности этих социальных групп населения, что ставит выпускников школ в неравное положение относительно возможностей поступления в ВУЗы.

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Система освіти будь-якої держави має відповідати соціально-економічному рівню і цілям розвитку суспільства. Впродовж розвитку суспільства змінюються його цілі, змінюються економічні можливості, тому має змінюватися, модернізуватися, реформуватися і освіта.

Криза освіти має глобальний характер, вона охопила увесь світ, найбільш глибоко та гостро вразивши країни, що розвиваються, і пострадянські держави. У кризі освіти більшість аналітиків вбачають загрозу національної безпеки, сигнал до негайних і рішучих дій для її подолання. Аналіз дозволяє виділити ряд об'єктивних передумов, факторів, що спричиняють необхідність реформування освіти. Ці фактори можна розділити на дві групи: загальні, діючі в усьому світі та особливі, діючі в одній або деяких групах країн. Розглянемо основні передумови, що викликають необхідність реформування систем освіти різних країн світу.

Для сучасного світового ринку освітніх послуг характерні процеси регіоналізації освітніх ринків, а також посилення конкуренції як на національних, регіональних, так і в цілому на світовому ринку.

Рівень розвитку національної системи освіти стає не тільки найважливішою умовою економічної та політичної незалежності країн, але й необхідною умовою ефективного входження у світове економічне співтовариство та сприяння соціальному прогресу. Всі суспільства – сучасні, постіндустріальні та ті, що модернізуються або розвиваються, відчують потребу у доступі до якісної вищої освіти, диверсифікованості видів та типів програм вищої освіти, посилення потреби у фундаменталізації базових знань та висококваліфікованих фахівців.

Перехід до ринкової економіки неминуче супроводжується демократизацією і лібералізацією суспільно-політичної системи, підвищенням ролі і значущості особистості в суспільстві. Через це особистість, її інтереси мають стати цільовим вектором реформування системи освіти.

Науково не обґрунтований перехід до ринкової економіки в багатьох пострадянських державах призвів до різкого економічного спаду. Значно знизилася фінансування сфери освіти і науки. Це призвело до морального та фізичного старіння матеріально-технічної бази навчальних закладів, деградації інфраструктури.

Система освіти України успадкувала основні досягнення та недоліки радянської освітньої системи. Їхній аналіз дозволяє визначити основні напрями реформування системи освіти.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про необхідність глибоких, докорінних змін у системі освіти для того, щоб забезпечити її відповідність умовам і потребам ХХІ століття. При реформуванні вищої освіти в Україні необхідно зберегти і розвинути все краще, що було у старій системі, а також творчо використовувати досягнення світового досвіду, активізувати наполегливі пошуки нового. Головною метою реформування є забезпечення якості освіти, що відповідає потребам постіндустріального суспільства, що розвивається, з урахуванням економічних можливостей і реальних потреб держави.

НОВІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ

В сучасних умовах розвитку суспільства екологічна освіта набуває першочергового значення, тому вивчення позитивного міжнародного досвіду сприятиме вирішенню глобальних екологічних проблем в Україні. Орієнтація на принципи сталого розвитку – найважливіша задача політичного та економічного відродження країни. Саме екологічна освіта в школі володіє усіма можливостями формування екологічно-свідомого громадянина.

В останні десятиліття в школах Німеччини відбулися істотні зміни у методах та формах навчання. Поширення набули проектно-орієнтовані форми роботи, зросла кількість позашкільних заходів. У експериментальних школах викладалися окремі теми з використанням методу проектів. Для шкільної освіти Німеччини характерна своєчасна діагностика навчально-виховного процесу. Вона робить можливість дати справедливу оцінку апробації тих чи інших рекомендацій, покращити методику роботи, сприяти зближенню теорії і практики навчання та виховання. Німецькі педагоги намагалися будувати зміст екологічної освіти з урахуванням принципів неперервності, міжпредметності, цілісності.

Дослідники визначили 4 основних критерії екологічної освіти школярів: ситуаційний підхід, діяльнісний підхід, проблемний підхід, системний підхід.

Під ситуаційним підходом розуміється такий підхід в екологічному навчанні, при якому темами вивчення є актуальні проблеми з навколишнього для школярів середовища.

Під діяльнісним підходом розуміється такий підхід в екологічному навчанні, при якому вчитель і школярі спільно вирішують на практиці екологічну проблему.

Діяльнісний підхід найчастіше приводить до конкретних продуктів процесу навчання, як, наприклад, розробки тематичних матеріалів.

Під проблемним підходом розуміється такий підхід в екологічному навчанні, при якому вчитель разом з учнями вивчають визначену екологічну проблему, виділяючи протиріччя, що існує, і можливі шляхи його усунення чи можливості згладжування.

Під системним підходом розуміється такий підхід в екологічному навчанні, при якому вивчення проблеми будується через пізнання системних взаємозв'язків.

Проведений нами аналіз результатів діагностичних досліджень вчених Німеччини дозволив встановити такі основні шляхи вдосконалення екологічної освіти в школах Німеччини:

– відмова від введення єдиного стандарту екологічного освіти для шкіл країни;

– введення системи діагностики факторів, що визначають процес навчання і виховання, стан екологічної освіти в школах, зміни в ході застосування тих чи інших форм і методів навчання, а також рефлексії даного процесу;

– уточнення мети та завдань екологічної освіти з врахуванням специфіки регіону й інтересів учнів, надання школам більшої автономії з питань тематичного планування, реалізації принципу "відкритості" навчання шляхом інтеграції процесу навчання і життя регіону; побудови навчально-виховного процесу на основі проблемно-діяльнісного підходу, при якому важливе значення має методика пізнання, спрямована на вивчення та вирішення проблем у ході діяльності.

Предметом подальшого вивчення могла би стати співпраця середньої школи з вищими навчальними закладами з метою підготовки студентів університету до професійної діяльності у галузі екологічної освіти молоді Німеччини, для того щоб використати цей позитивний досвід в українській школі.

д.пед.н., проф. Маслов В.С. (НУОУ)

ВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК АКТУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується багатьма позитивами і негативами. Суперечливий характер цього періоду відображається в повному обсязі і на змісті, і на формі освітньої діяльності.

З одного боку, активно беруться на озброєння всі, без будь-якої диференціації, інновації західних педагогічних шкіл, але при цьому продовжується напрацювання своїх, авторських методик і технологій навчання та виховання.

З іншого боку, разом із соціально-політичними складовими нашого спільного минулого активно забуваються також і кращі освітні традиції. А серед них традиція гімназії, ліцею, університету навчати красномовства. Красиве, грамотне мовлення завжди було символом високої освіченості, культурності, інтелігентності.

Але з ходом історичного розвитку поступово роль красного слова знецінювалася. Відбувалася трансформація самого призначення вербального спілкування, його змісту і ролі в людському житті. На превеликий жаль, і тут також дуже добре проглядається політичний, ідеологічний компонент.

Проблема вербальної комунікації, ораторської майстерності на різних рівнях досліджувалася багатьма українськими вченими та педагогами-практиками. Але, судячи з усього, підвищення культури мови, ораторської культури професіоналів і керівників усіх рівнів залишиться нездійсненою мрією, поки не стане загальнодержавним завданням.

Хотілося б, щоб для заняття значущої державної посади здобувачу було б вкрай недостатнім просто бути етнічним українцем.

У наш час гарне говоріння поступово стає проблематичним не тільки з точки зору фахівців-філологів, психологів, педагогів, соціологів і т.д. Дійсно, є важливі, фундаментальні державні завдання: економіка, добробут, тривалість життя і т.п. Але якість освіти, освіченість дітей та молоді – це завтрашній день народу, країни, держави.

У зв'язку з цим представляємо наш актуальний і реально можливий культурологічний підхід, який на експериментальному рівні був перевірений протягом декількох років у цілому ряді київських вищих навчальних закладів.

Була запропонована для вивчення та комплексного, системного оволодіння синтетична програма, яку сучасних умовах можна назвати "Сім мистецтв". Саме завдяки організації їх спільного, системного вивчення організатори цієї експериментальної роботи мали успіх.

У нашому педагогічному підході до ораторської майстерності представлені кілька модулів, серед яких "Видатні оратори історії та сучасності", "Психофізіологічні основи вербального спілкування", "Техніка мовлення", "Оратор як актор", "Методика підготовки і виступу з промовою" тощо. Основний акцент робиться на практикуми і тренінги, мета яких – цікаво, доступно і результативно формувати вміння, навички, звички говорити красиво, переконливо, чисто і грамотно, зі справжньою любов'ю до рідної мови та її історичних носіїв, з повагою до споріднених і зовсім інших мов і народів, які презентує світове співтовариство.

Таким чином, сучасний стан мовленнєвої культури, вербальної комунікації "середньостатистичних" громадян нашої держави не повною мірою відповідає національним, слов'янським і міжнародним традиціям та нормам. Педагогічна наука і практика давно дійшли висновку про те, що саме найбільш авторитетна особистість в будь-якому мікросоціумі, в цілому в соціумі впливає на психологічні установки людей, на явища і процеси життя. Такою впливовою особистістю найчастіше є високий професіонал, спеціаліст, лідер, неформальний і формальний, офіційний. Саме такий високоосвічений спеціаліст, часто керівник, має можливість впливати на колег і підлеглих. Загальногуманітарна, в тому числі мовленнєва, ораторська підготовка високорівневих спеціалістів може ефективно здійснюватися в системі високорівневої освіти і є її відповідальним та актуальним завданням. Сучасні педагогічні технології взмозі його успішно вирішити з урахуванням нових умов, можливостей та суспільних потреб української держави.

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сьогодення для України характеризується низкою подій, які мають велику соціальну вагу. Соціально-економічні зміни в державі, модернізація українського суспільства на демократичних і гуманістичних засадах зумовлюють і стратегічні зміни в освіті.

Система освіти, як і культура її народу, є унікальним явищем, бо глибоко пов'язана з духовними і матеріальними аспектами минулого і сучасного. Освіта є пріоритетним напрямом державної політики: цивілізовані країни виходять з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й іміджу самої держави, в якій створено умови для самореалізації кожної особистості.

Отже, на сьогодні вважається край важливим наблизити українську освіту до міжнародних стандартів, збагатити її дієвими теоретичними і практичними розробками, оптимізувати структуру, забезпечити високоякісними кадрами, – змінення характеру й культури праці та її технологічного рівня впливає й на вимоги до працівників. Підвищуються й вимоги до існуючих зараз професій: попит на ринку праці є переважно на тих, хто здатен розв'язувати складніші проблеми. З'являються нові професії, що вимагають нової кваліфікації та вищого інтелектуального рівня.

Керуючись стратегією та тенденціями розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. (як результатом зустрічей міністрів європейських країн, що відповідають за вищу освіту в країнах-учасниках Болонського процесу), запровадження основних положень Болонського процесу передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців з вищою освітою. У багатьох керівних європейських документах, щодо розвитку вищої освіти зазначається, що університети в значній мірі повинні зберігати свої власні традиції, надбання, досвід, тому мова не йде про пряме запровадження закордонного досвіду в навчальний процес українських університетів.

Загальна психолого-педагогічна підготовка соціальних педагогів до роботи в сфері дозвілля включає дві інтегровані складові: 1 – спеціальні психолого-педагогічні знання, вміння й навички; 2 – особистість соціального педагога, його загальна й професійно-етична культура. Професіоналізм в соціально-педагогічній діяльності вимірюється рівнем психолого-педагогічної майстерності, рівнем креативності, здатністю майбутнього фахівця знаходити адекватні форми застосування в практичній роботі здобутих знань та постійно самовдосконалюватися.

Зокрема, програмою дисципліни передбачено використання лекційних та практично – лабораторних форм занять. Одним з принципових і важливих моментів підготовки соціальних педагогів у вищій школі НДУ є те, що поряд із формуванням системи професійних знань студенту надається можливість самостійного творчого занурення і живого осмислення широкого спектру аспектів професійної галузі. В якості провідних умінь студентів, як сіб ектив соціально-педагогічного впливу визначаються комунікативні вміння (вести бесіду, діалог, дискусію тощо).

Вивчення дисципліни надає студентам практичну (в центрах соціальних служб, клубах, будинках милосердя для самотніх, обласних дитячих притулках, приймальниках-розподільниках тощо) можливість орієнтуватися у проблемах організації соціально-педагогічної роботи в сфері дозвілля, озброює їх умінням інформувати, організовувати, прогнозувати та встановлювати правильні відносини з людьми, аналізувати процес та наслідки спільної творчої роботи, визначати перспективи розвитку особистості в процесі дозвіллевой діяльності.

Науково-практичне значення курсу полягає в тому, що розроблена модель підготовки студентів до соціально-педагогічної роботи в сфері дозвілля враховує психолого-педагогічні аспекти самобачення, самоформування особистості, особливості опанування ролі соціального педагога – організатора дітей та молоді в сфері дозвілля.

Дотичний огляд проблеми свідчить про те, що в Україні підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до професійного становлення здійснюється у відповідності до сучасних світових стандартів, визначених Болонським процесом. Аналіз проблеми підготовки соціально-педагогічних кадрів сфери організації дозвіллевой діяльності вказує на факт того, вже у вищих педагогічних закладах має вестися робота з розроблення і запровадження професійних стандартів майбутніх спеціалістів як основи підвищення якості змісту професійної діяльності у відповідності до вимог роботодавців; із підготовка соціально-педагогічних кадрів вдосконалення їх компетенцій як соціальних педагогів-організаторів сфери дозвілля відповідно до сучасних вимог.

Також пріоритетом розвитку національної системи освіти України сьогодні є курс на перетворення її в ґрунтовну та якісну галузь, збагатити її дієвими теоретичними і практичними розробками, забезпечити високоякісними кадрами, враховуючи той факт, що успіх формування духовності особистості дітей та молоді засобами дозвіллевой діяльності знаходиться у прямій залежності від рівня професійної підготовки фахівців, систематичного вдосконалення та підвищення їх кваліфікації як аніматорів.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

Демократичний вибір України орієнтує на впровадження в усі сфери суспільного життя гендерного підходу, що передбачає оцінку будь-якого заходу, що планується, а також законодавства, стратегій і програм в усіх галузях і на всіх рівнях з точки зору його впливу на жінок і чоловіків. Ця стратегія ґрунтується на тому, що інтереси та досвід жінок, як і чоловіків, мають стати невід'ємним критерієм при розробці загальної концепції, при здійсненні моніторингу й оцінки загальних напрямів діяльності і програм у політичних, економічних та суспільних сферах для того, щоб жінки, як і чоловіки, могли одержувати однакові можливості і шанси, а нерівність щоб ніколи не вкорінювалась.

Впровадження такого підходу в освіту та професійну підготовку сприяє утвердженню рівних можливостей жінок і чоловіків, їх взаємодії на партнерських засадах у різних сферах життєдіяльності, практичному втіленню демократичних ідеалів. Категорія "гендер" охоплює і пояснює соціальні відмінності чоловіків і жінок, що виникають внаслідок їх суспільної діяльності, легалізують особливості їх співіснування у суспільстві і співвідношення "жіночого" і "чоловічого" в економіці, політиці, культурі, в соціальному і особистісному житті – все те, що в кінцевому розрахунку визначає своєбичність соціального поведіння представників різних статей, виправдовує існуюче у традиційних культурах дискримінаційне становище жінки відповідно до так званого "природного призначення".

Система освіти є одним з провідних агентів гендерної соціалізації, що актуалізує гендерні підходи в контексті педагогічних досліджень та задає вектор модернізації системи освіти. Аналіз генези гендерних підходів дозволив встановити, що для традиційної педагогіки характерним є формування в процесі освіти і виховання типу особистості, бажаної для існуючої системи соціальних стосунків; для критичної – стимулювання учасників навчально-виховного процесу до сприяння трансформації освіти й усього суспільства; для феміністської – орієнтація на закріплення традиційних статевих ролей; для гендерної – ставлення до особистості в її розвитку і вихованні вищими за традиційні рамки статі.

Важливо підкреслити, що традиційна педагогіка ґрунтується на "культурі мовчання студента"; критична педагогіка – на "культурі голосу студентів", феміністська – "культурі традиційної поведінки статі студента"; гендерна – "культурі демократичної поведінки студента". Критичні ідеї західної педагогіки у сучасній вітчизняній освітній практиці мають характер не більш ніж інтенцій, не передбачають детальної програми практичної реалізації. Критична та феміністська педагогіка мають сигнальну функцію, бо орієнтують насамперед на пізнавальне ставлення до особистості, влади, держави, до

своїх можливостей і обмежень. Їх досвід при усій його специфічності доцільно використати при розв'язанні стратегічних завдань, що стоять перед вітчизняною освітою за умов посткомуністичних трансформацій.

Шляхи побудови гендерно-чутливого суспільства, орієнтованого на ідеї гендерної рівності, а також вибудовування відповідній цій меті системи освіти вирішуються кожною освітньою системою, конкретної соціально-культурної, економічної, політично-правової ситуації, наукової традиції і унікального національного досвіду.

Гендерний підхід в освіті України є не лише методологічним орієнтиром, а й вектором модернізації системи освіти відповідно до цінностей демократичного суспільства, що забезпечить можливості ненасильницької, особистісної орієнтованої її організації, що буде сприяти створенню умов для найповнішої самореалізації вихованців, їх високої адаптивності до полікультурного середовища, миролюбності, толерантності, демократичності, здатності до індивідуального життєвого вибору в динамічному сучасному суспільстві, формування в особистості і суспільстві гендерної культури егалітарного типу.

д.пед.н., проф. Плахотнік О.В. (КНУ ім. Т. Шевченка)

РОЛЬ СУЧАСНОЇ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЦІЛІСНОГО СВІТОГЛЯДУ

Особливості інноваційних процесів, що відбуваються в освіті, ставлять перед його учасниками якісно нові завдання. Своєчасне, а ще краще випереджальне, усвідомлення й вирішення цих завдань можливо тільки на основі глибокого аналізу тенденцій реформування освіти, що назріли та необхідних змін її структури, компонентного складу, ієрархії і взаємозв'язків компонентів, на більш глибокому рівні, зміни їхніх функцій.

Таким чином, акцент пріоритетів освіти повинен бути перенесений на розвиток особистісних якостей учасників освітнього процесу.

За всіма цільовими функціями гуманізація освіти є умовою (фактором) гармонійного розвитку особистості, збагачення її творчого потенціалу, росту сутнісних сил і здібностей. Гуманізація освіти припускає реально функціонуючу систему, що забезпечує єдність безперервного загальнокультурного, соціально-морального і професійного розвитку особистості з урахуванням індивідуальних запитів і суспільних потреб.

Нова парадигма вищої освіти організаційно втілюється в багаторівність і диверсифікованість. Однак змістові і технологічні компоненти відновлення освіти ще до кінця не відпрацьовані, а тому вимагають глибокого вивчення й психолого-педагогічного обґрунтування, без якого нові починання ризикують залишитися більш-менш успішними емпіричними вкрапленнями в систему традиційної освіти.

Основні принципи інноваційної освіти можуть і повинні бути покладені в основу аналізу нових функцій і нового змісту природознавчої освіти. У рамках нової парадигми природознавча освіта може й повинна стати соціально й особистісно значимим чинником, завдяки величезному змістовному, пізнавальному, світоглядному й методологічному потенціалу її засад.

Синергетичне бачення світу припускає, що фізична, соціальна й ментальна реальність є нелінійною й складною. Цей істотний результат синергетичної епістемології спричиняє серйозні наслідки для нашої поведінки. Слід ще раз підкреслити, що лінійне мислення може бути небезпечним у нелінійній складній реальності...

Таким чином, корінне перетворення наукової картини світу на основі досягнень синергетики вносить істотно нові моменти в засади наукового пошуку й впливає на всю сучасну культуру, даючи можливість по-новому розглядати проблему взаємозв'язків природознавчого і гуманітарного знання в сучасних умовах.

Фундаментальна освіта повинна бути цілісною, для цього окремі дисципліни розглядаються не як сукупність традиційних автономних курсів, а інтегруються в єдині цикли дисциплін, зв'язані загальною цільовою функцією й міждисциплінарними зв'язками.

Отже, у сучасній освіті природознавство повинне виконувати взаємозалежні й взаємообумовлені функції, зокрема:

1) загальноосвітню, що припускає формування сучасної загальнонаукової картини світу, уточнення й конкретизацію її специфічних рис, систематизацію й узагальнення знань з найважливіших напрямків розвитку сучасної науки як особливої сфери культури, яка взаємодіє з іншими її сферами;

2) світоглядну, котра включає формування цілісної, багаторівневої, складно організованої системи поглядів і уявлень про єдність світу й місце людини в цьому світі, що визначає ставлення людини до світу, до інших людей і самої себе, що формує раціональну, адекватну й відповідальну орієнтацію людини у природі та соціумі;

3) методологічну, що припускає оволодіння сучасними методами виявлення і наукової постановки проблем, пошуком або розробкою методів їхнього вирішення, умінням оцінити знайдені рішення з позицій вірогідності, можливості підтвердження їхньої точності й оптимальності, і, у цілому, організації й побудови практичної діяльності людини в динамічно мінливих соціокультурних умовах;

4) інтегративну (загальнокультурну), що орієнтує на обґрунтування закономірного об'єднання досягнень природних і гуманітарних наук на основі сучасної загальнонаукової картини світу й інших сфер культурної творчості, що формує нові універсальії культури й нові системи ціннісних пріоритетів нетрадиційних стратегій людської життєдіяльності.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ СРЕДСТВАМИ КОМПЬЮТЕРНОЙ ТЕХНОЛОГИИ

XXI век вошел в историю человечества как "век информации". Информация сегодня рассматривается во всех сферах жизни общества (социальной, экономической, культурной и др.) не столько как средство общения, но и как продукт бизнеса. Роль компьютерных технологий и всемирной сети в распространении информации среди субъектов неизмеримо высока. В этой связи особое значение приобретает разумное и целенаправленное использование информации. Вопросы эффективного, рационального использования информации, воспитания информационной культуры пользователей, особенно молодежи, глубоко волнуют общественность и, в первую очередь, педагогических работников образовательных учреждений.

Для решения данной проблемы необходимо обучать получателей образования "оптимальному общению" с компьютерными технологиями. В обучении учащейся молодежи "правильному общению" учителю следуют использовать различные педагогические формы. Для начала разберемся с тезаурусом понятий "форма обучения", "форма воспитания", "форма деятельности".

Форма (араб. "шаклун" означает "вид", "образ") воспринимается как внешний вид, состояние вещи, тела, объекта. **"Форма обучения"** трактуется как "организационная структура процесса обучения". Понятие **"форма воспитания"** близко к предыдущему, но выделяются аспекты образования воспитательный и дидактический.

Форма деятельности – внешний вид, состояние системных, комплексных действий со стороны социального субъекта. Если принять во внимание, что наиболее важными показателями деятельности являются сознательность, целевая направленность, результативность (эффективность) и социальные особенности, то формам педагогической деятельности должны быть присущи конкретность цели, выбор эффективных методов и средств и обязательно общественная значимость результатов труда. В свете вышеизложенного в статье предполагается раскрыть сущность процесса получения ожидаемых результатов.

Реализация задач, связанных с формированием культуры проектирования у учащихся осуществляется по нескольким направлениям (этапам).

I. Организация

Деятельность учащихся непосредственно связано с выполнением определенных заданий.

II. Направленность

Каждый педагог стремится создать необходимые условия для того, чтобы в процессе развития культуры проектирования у учащихся с помощью

компьютерных технологий субъект раскрыл свои внутренние возможности, проявил способности.

III. Представление информации

В рассматриваемом нами процессе развития культуры проектирования учащихся средствами компьютерных технологий особое значение имеет представление учащимся информации.

IV. Контроль

При осуществлении контроля в процессе развития культуры проектирования ученика (студента) учитель не должен придерживаться авторитарного подхода.

V. Анализ результатов и оценка эффективности деятельности учащихся (студентов)

Учитель должен уделить серьезное внимание анализу выполненных учащимися работ в процессе развития у них культуры проектирования, подробно ознакомить учащихся с состоянием выполнения учебных заданий.

VI. Диагностика (разработка перспективного плана, создание тактического проекта)

В последние годы обращается особое внимание в области обучения и воспитания на прогнозирование педагогических процессов.

Таким образом, процесс развития культуры проектирования учащегося (студента) на основе творческого использования компьютерной технологии достаточно сложен и требует соответствующей подготовки учителя. Для того чтобы процесс был эффективным, необходимо уделять внимание организационно-технологическим сторонам педагогической деятельности учителя. Они заключаются в организации, направленности, представлении информации, контроле, анализе результатов и оценке эффективности деятельности учащихся (студентов) и диагностике (разработке перспективных планов, создании проекта тактики). Серьезный подход к каждому из названных аспектов педагогической деятельности позволит достигнуть намеченной цели.

Савкова В.П. (КНУ ім. Т. Шевченка)

РОЗРОБКА МЕТОДУ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У ІНТЕГРОВАНІЙ СИСТЕМІ ВО ДЛЯ ВВНЗ

Задача оцінки рівня якості освіти вищого військового навчального закладу (ЯО у ВВНЗ) є задачею нечіткою, якісною, оскільки в ній використовуються якісно сформульовані експертні знання (наприклад, інформація про показники впливу) для генерування управлінських взаємодій. Тому для розв'язання даної задачі доцільно використовувати метод нечітких регуляторів, що ґрунтується на методі (теорії) нечітких множин.

Перевагами методу нечітких множин: дозволяє створити динамічну систему аналізу рівня ЯО у ВВНЗ, в якій наявні зворотні зв'язки. Це дає можливість створеній системі працювати навіть при наявності зовнішніх збурюючих факторів, бути адаптивною; не потребує великих вибірок еталонних даних з ЯО, а використовує лише обмежений набір експертних оцінок, значення яких при роботі системи уточнюються; є неінерційним, що є значною перевагою перед, наприклад, штучними нейронними мережами, застосовувати які можна лише після проведення їх навчання; метод дозволяє працювати з якісними даними на якісному рівні, не проводячи додаткові перетворення якісні-кількісні дані і навпаки за допомогою сторонніх методів, що є проблематичним і суб'єктивним.

Наведемо два взаємопов'язані підходи до використання методу нечітких множин для оцінки рівня ЯО у ВВНЗ:

Підхід № 1

Сутність методу оцінки якості організації і проведення навчально-виховного процесу (НВП) у ВВНЗ полягає в оцінюванні отриманих результатів шляхом порівняння реальних кількісних показників зі значеннями, що належать до еталонних функцій приналежності.

Підхід № 2

Якість як сукупність характеристик об'єкта дослідження, що визначає його здатність відповідати встановленим або передбачуваним вимогам, зручно можна представити у вигляді лінгвістичної змінної.

Розроблено метод оцінки якості організації і проведення підготовки військових фахівців в інтегрованій системі ВО для ВВНЗ.

Сутність методу оцінки якості організації і проведення підготовки військових фахівців в інтегрованій системі ВО для НВП у ВВНЗ полягає при першому підході в оцінюванні отриманих результатів шляхом порівняння реальних кількісних показників зі значеннями, що належать до еталонних функцій приналежності.

Метод відрізняється від існуючих тим, що дозволяє здійснити аналіз невідповідності параметрів організації і проведення НВП у ВВНЗ, сформулювати параметри коригування для забезпечення рівня ЯО ВВНЗ не нижче заданого. В другому підході здійснити оцінювання якості організації і проведення НВП у ВВНЗ, як сукупність характеристик об'єкта дослідження, що визначає його здатність відповідати встановленим або прогнозованим вимогам, які можна представити у вигляді лінгвістичної змінної.

Впровадження запропонованого методу дасть змогу удосконалити систему управління якістю підготовки військових фахівців в інтегрованій системі ВО для ВВНЗ за допомогою автоматизації процесу моніторингу ЯО, яка базується на інтелектуалізації процесів формування управлінських впливів щодо здійснення коригування НВП у ВВНЗ.

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ З ТАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Підготовка студентів за програмою офіцерів запасу передбачає оволодіння ними знаннями з тактичних, загальновійськових дисциплін, уміннями застосовувати їх у майбутній практичній діяльності. Тактична підготовка студентів дає їм змогу орієнтуватися та приймати рішення в умовах ведення сучасного бою, застосування відповідних видів озброєння та військової техніки в залежності від обставин, які мають місце, або прогнозуються.

Досвід викладання тактичних дисциплін в нашому навчальному закладі, контроль підготовки студентів, результати екзаменаційних сесій свідчать про неоднорідність рівня їх знань, умінь і навичок. Диференціація рівнів інтелектуальних здібностей і тактичної підготовки студентів спонукають до пошуку шляхів такої організаційно-методичної структури навчального процесу, яка б сприяла його найбільшій ефективності. На нашу думку, позитивне вирішення цієї проблеми може бути досягнуто на засадах особистісно орієнтованого навчання та викладання навчальних дисциплін.

Зміст особистісно орієнтованого навчання, форми, методи та навчально-матеріальне забезпечення мають розроблятися на засадах варіативності. На перший план тут виходить особистість викладача, який організовує навчальний процес з урахуванням цілей розвитку особистості кожного студента, його педагогічної підтримки та максимальної реалізації інтелектуальних і творчих здібностей. В ході запровадження особистісно орієнтованого вивчення тактичних дисциплін нами здійснена структуризація їх змісту, посилена практична та прикладна спрямованість. Зазначена структуризація реалізована на 2-х ієрархічних рівнях: рівні навчальної дисципліни та рівні модуля.

На першому рівні навчальні дисципліни було поділено на модулі. В основу такого поділу було покладено принцип їх відносної самостійності та завершеності. Викладання кожного модуля розроблено та здійснено на наступних організаційно-методичних засадах: поділ на теоретичну та практичну складові; розроблення особистісно орієнтованих завдань; проведення лекцій, практичних занять, самостійної роботи тощо.

На другому рівні (рівні модуля) з визначеного навчального матеріалу була сконструйована система навчальних занять, розроблено особистісно орієнтовані завдання на теоретичну (лекції) та практичну (практичні заняття) складові тактичних дисциплін.

У відповідності з визначеними рівнями засвоєння студентами знань з тактичних дисциплін та врахуванням їх працездатності запропонована 5-рівнева система їх типологізації. На підставі запропонованих рівнів засвоєння знань та типологічних груп студентів розроблено пакети особистісно орієнтованих завдань для засвоєння теоретичного та практичного матеріалу на кожну з форм занять (практичні заняття, самостійна робота тощо).

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ РОССИЙСКОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Объявление инновационного развития одной из основных стратегических составляющих развития России со всей очевидностью означает, что к системе образования не только будут предъявлены новые требования, но и пересмотрены многие ее целевые установки. Если до последнего времени, внесение инновационных технологий в образовательный процесс было одним из важных собственных результатов системы образования безотносительно к региональным и общенациональным экономическим и социальным результатам, то в настоящее время выдвигается задача – система образования должна стать одним из условий инновационного развития государства в целом и его территориальных образований, в частности.

Каковы основные требования к системе образования? Где зоны основного несоответствия системы образования задачам инновационного развития страны? Подобных областей, наверное, можно назвать достаточно много – это и значительный отрыв профессиональной специализации вузов от сложившейся профессионально-квалификационной структуры рабочих мест; и сохраняющееся несоответствие профессиональных знаний и умений молодых специалистов требованиям, которые предъявляют к ним работодатели; и ряд других несоответствий, которые выступают барьерами на пути инновационного развития. Для того чтобы российская система образования отвечала требованиям инновационного развития, необходимо:

во-первых, отказаться от концепции "догоняющего развития";

во-вторых, должны возрасти объемы и скорость усвоения системой образования новых знаний, вырабатываемых как "большой" наукой, так и другими многочисленными центрами инновационного развития, то есть система образования должна превратиться в систему непрерывного образования с постоянно обновляющимся содержанием.

Одно из самых значимых направлений системы образования для реализации стратегии инновационного развития – интеграция высшего образования с "большой" наукой.

Важным условием перехода к инновационному развитию системы образования является введение новых принципов управления и механизмов финансирования системы образования.

Наиболее радикальным шагом в политике оплаты труда работников образовательных учреждений – отказ от системы разрядов для расчета заработной платы. В частности, заработная плата руководителя будет напрямую зависеть от средней заработной платы основного персонала, то есть если у работников зарплата будет снижаться, то и руководитель также будет получать меньше.

Министерство образования и науки РФ разработало перечни примерных показателей стимулирования основного персонала федеральных бюджетных

образовательных учреждений за качество и количество труда, в соответствии с которыми в каждом учреждении системы образования будут разработаны свои положения по оценке эффективности деятельности работников. В учреждениях устанавливаются выплаты стимулирующего характера следующих видов: выплаты за интенсивность и высокие результаты работы; выплаты за качество выполняемых работ; выплаты за стаж непрерывной работы, выслугу лет; премиальные выплаты по итогам работы.

В заключение хочу подчеркнуть, что каждый шаг российского образования на пути инновационного развития имеет под собой не только организационную и педагогическую теоретико-методическую основу, но и опирается на реальные масштабные и долговременные финансовые инвестиции, что является важнейшим условием достижения поставленных задач.

*доктор, проф. Скричинская Я.,
доктор, проф. Янковская Й.,
доктор, проф. Скричинский Т.
(Унив. естеств. и гуманит. наук в Седлеце, Польша)*

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РЕФОРМИРОВАННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Проблема педагогического образования является открытым вопросом и предметом интереса педевтологов, педагогов и психологов, которые посвятили и посвящают много внимания и постоянно ищут новые оптимальные решения, чтобы учитель мог справиться со все более сложными задачами реформирующейся системы образования. В любой современной системе образования важным вопросом является не только подготовка учителей для реализации своих профессиональных кфалификаций, но также сохранение своих профессиональных навыков и умений на соответствующем уровне на протяжении всего периода своей работы. Неотъемлемым является совместное рассмотрение вопросов обучения, а также постоянного повышения кфалификации педагогов. Нужным является не только высокий уровень образования, обучения педагогических кадров, но и возможность использования соответствующих условий и организационных решений, которые способствуют постоянному совершенствованию профессиональных квалификации педагогов в соответствии с изменяющимися потребностями в области образования и воспитания. Реформирование польской системы образования возможно только при активном участии тысяч учителей, воспитателей и директоров школ. Это известный факт, что учитель является очень важным звеном во внедрении и осуществлении непрерывного реформирования системы школьного образования.

В образовании сегодня доминирует стремление к всестороннему развитию и модернизации школы путем внедрения новых изменений. Путь к современной, живой и постоянно развивающейся школы кроме реформ является также постоянное повышение квалификации педагогической кадры. Такой поддержкой для педагогов в их развитии являются различные формы

дополнительного обучения для педагогов, из которых наиболее популярными являются: самообучение, методическая поддержка, консультации, а также дополнительное обучение. Эти формы, по мнению самих педагогов, являются наиболее эффективными и обеспечивают наиболее эффективную форму постоянного профессионального совершенствования. Ниже я постараюсь представить ситуацию и масштабы образования и подготовки педагогов в Польше, а также – на например группу педагогов, участвующих в исследованиях – мотивы, побуждающие учителя к дальнейшему обучению и совершенствованию в своей профессиональной деятельности.

Предложения исследуемых по отношению к обучению на протяжении всей жизни составляли ответы на открытые вопросы о их потребностях в совершенствовании и профессионального развития. Все респонденты декларировали готовность и желание использовать различные формы обучения и повышения квалификации, указывая на необходимость более широкого круга предметов с более ускоспециализированными тематиками, позволяющих адаптироваться к изменениям в реформированной системе образования. Большинство предложений по организации различных форм обучения в соответствии с индивидуальными потребностями и трудностями, с которыми сталкиваются педагоги в своей работе. Можно привести несколько тем предложений:

- насилие в школах,
- различные формы интеграции в группе,
- межличностное общение,
- сотрудничество с родителями, учителями
- продвижения по службе, связанные действия с этой процедурой,
- индивидуальная работа с учащимися с особыми образовательными потребностями,
- воспитательные трудности, их причины, последствия, профилактика.

Предложения исследуемых педагогов касающиеся тем учебных курсов или занятий могут свидетельствовать о заинтересованности респондентов реформой образования о желании получить как можно больше информации, чтобы эффективно адаптироваться к новым требованиям.

Анализ литературы и результаты эмпирических исследований показывают, что решения о дальнейшем обучении или переквалификации принимаемые педагогами во многом зависят от их текущей профессиональной ситуации в области занятости.

Учителя, которые находятся в процессе профессионального карьерного развития на новый уровень продвижения, демонстрируют в этой области более активное отношение. В сегодняшней школьной действительности, профессиональное развитие для учителей является важным элементом в развитии их профессиональной компетентности. Педагоги глубоко осознают необходимости перманентного обучения в течение жизни, особенно в условиях постоянно изменяющейся школы.

*доктор наук, проф. Спиров К.
(Софийский технический университета, Болгария)*

ВИРТУАЛЬНАЯ СРЕДА ДЛЯ СИСТЕМЫ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Непрерывное образование – одна из самых новых и современных тем, получившая в последние годы распространение среди специалистов в области педагогики. Что оно из себя представляет? Как его планировать? Как его организовать? Как претворить в жизнь? Эти и многие другие вопросы предстоит решить сейчас и в ближайшем будущем. Почему проблемы непрерывного образования так волнуют специалистов? Почему это образование является условием для экономического и личного преуспевания? Потому что оно способно удовлетворить как потребности экономики в квалифицированных, мобильных по отношению к знаниям работниках, так и потребность каждого члена общества в личной самореализации.

Настоящий доклад имеет целью проанализировать виртуальное обучение как одну из возможностей для планирования, организации и проведения непрерывного образования.

В системе непрерывного образования учащиеся уже обладают знаниями, полученными в гимназии или университете, то есть имеют базовые знания. При этом возникает проблема возрастной границы для людей, уже достигнувших определенных успехов в своей сфере деятельности, людей с мотивацией к учебе и дальнейшему совершенствованию знаний, но в то же время-людей занятых.

Чтобы непрерывное обучение было эффективным, мы должны считаться с этими условиями. Оно должно быть адаптировано к возрасту обучаемых, то есть к аудитории, очень разной по возрасту, а также быть гибким с точки зрения времени и места проведения обучения, так как учащиеся из разных регионов, и иногда они находятся на достаточно большом расстоянии друг от друга. Нужно иметь в виду и разный уровень базовых знаний обучаемых, и разные индивидуальные потребности каждого.

Следовательно, основными принципами организации системы непрерывного образования должны стать принципы индивидуального подхода, сознательности и активности. Их реализация, как и занятость обучаемых, может осуществляться с использованием в процессе обучения компьютерных технологий и Интернета. С помощью компьютерных технологий предлагаемые образовательные возможности могут быть доступны практически в любое время и в любом месте. Они помогут учащимся участвовать в процессе обучения, в то время как содержание и методы обучения будут учитывать их культурные различия и жизненный опыт.

Непрерывное образование в течение всей жизни дает возможность индивидам, организациям и нации в целом встретить вызов мира все возрастающей конкуренции. Его характерными особенностями являются очень низкая фактическая стандартизация и определенность с точки зрения курикулума (учебный план), методов и техники обучения. Система непрерывного образования приведет к двум основным изменениям: к повышению качества образования

и выходу на мировые стандарты; к созданию системы обучения, отвечающей реальным условиям рынка труда.

Быстрое развитие компьютерных технологий, появление все новых и новых аппаратно-программных комплексов и Интернета стали предпосылкой, в том числе и для быстрого развития программного обеспечения для обучающих программ и создания так называемых виртуальных обучающих сред.

к.и.н., доц. Строчук М.С. (Брест. ГУ, Беларусь)

АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В современном обществе образование и знания становятся трансграничным и транснациональным явлением. В настоящий период развивающееся единое мировое образовательное пространство выражается, прежде всего, в гармонизации образовательных стандартов, подходов, учебных планов, специальностей в разных странах мира. Открытое образовательное пространство предполагает рост мобильности студентов и сотрудничества преподавателей университетов разных стран, что, как ожидается, будет способствовать достижению гражданами успехов в выбранной профессии, улучшению системы трудоустройства выпускников университетов, повышению статуса этих стран в сфере образования.

Академическая мобильность – это культурно-исторический феномен, который менялся по объему и содержанию в разные исторические периоды. Направление и характер развития академической мобильности формируются под влиянием многочисленных факторов. Разработка и внедрение стратегий развития международной мобильности является одной из приоритетных задач образовательной политики ведущих стран мира.

Процессы модернизации высшей школы в соответствии с требованиями постиндустриального развития приобретают в современных условиях особую значимость. Цель модернизации высшего образования, прежде всего, состоит в создании устойчивого и динамично развивающегося социально-экономического механизма, который может обеспечить развитие системы высшего профессионального образования в соответствии с потребностями общества. Показателем такого соответствия является, в частности, согласование рынка труда и рынка образовательных услуг. В странах Европы процесс модернизации систем образования в рамках Болонского процесса придал новый импульс академической мобильности.

В Беларуси последовательно осуществляются практические меры по развитию эффективной академической мобильности по разным направлениям. Реализуются международные программы "Темпус", "Тасис", "Эразмус Мундус" и др., растет число межвузовских соглашений о взаимном обмене обучающимися. Взаимообмен студентами и преподавателями достигает около 16 тысяч человек в год.

В современных условиях целью развития программ академической мобильности является развитие компетентности учащихся и академического персонала в области их деятельности, повышение качества образования, улучшение взаимопонимания между различными народами и культурами, воспитание нового поколения, подготовленного к жизни и работе в международном информационном сообществе. Сам термин "академическая мобильность" постоянно развивается, в него вкладываются все новые и новые смыслы. Существенной особенностью культурологического аспекта академической мобильности является возможность самим участником обучения формировать свой образовательный маршрут в рамках образовательных стандартов согласно своим личным стремлениям и профессиональным намерениям.

Академическая мобильность увеличивает шансы человека на профессиональную самореализацию, а также повышает качество трудовых ресурсов. Она способствует повышению доступности, качества и эффективности образования, выступает важным фактором профессионального развития будущего специалиста, служит эффективным инструментом формирования глобального образовательного пространства и обеспечения мобильности человеческого капитала.

*д.військ.н., проф., Телелим В.М. (НУОУ),
к.пед.н., доц., Приходько Ю.І. (НУОУ)*

ІННОВАЦІЙНІ ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ В ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Останні роки розвитку світової цивілізації характеризуються такими глобалізаційними ознаками (загрозами та викликами): посилення ролі військових факторів у вирішенні міжнародних політичних, економічних, етнічних, міжконфесійних та інших явищ і конфліктів; поширення неконтрольованої міграції населення, діяльності екстремістських, терористичних організацій; стрімке зростання обсягів військово-наукових знань; пошук, розроблення та випробуванням новітніх систем управління, розвідки, озброєння та військової техніки, принципів і технологій їх комплексного бойового застосування в конфліктних регіонах з наслідками та ознаками згубного руйнівного інфраструктурного, соціального, економічного, історико-культурного характеру.

Викладене потребує дослідження та визначення основних напрямів, що мають сприяти посиленню оборони й безпеки держави в контексті людського фактору – застосування Збройних Сил України для забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави, підвищення професіоналізму, компетентності фахівців в системі військової освіти, спроможних до дій у різних видах сучасної збройної боротьби. При цьому слід відзначити, що внаслідок застарілих озброєння та військової техніки, організації їх оперативно-тактичного застосування, неврахування сучасних найважливіших аспектів розвитку збройної боротьби, інформаційних, автоматизованих засобів, способів, технологій

ведення бойових дій ВВНЗ готують фахівців з більшості спеціальностей по суті зі значним відставанням від досвіду застосування військ (сил) провідними країнами світу.

В системі військової освіти мають готуватися висококваліфіковані фахівці, здатні протягом служби та підвищення кваліфікації керувати військами (силами) в бою (операції), навчанням, вихованням, розвитком, психологічною підготовкою особового складу в мирний та воєнний час; створювати, експлуатувати й застосовувати найскладніші системи озброєння та військової техніки; супроводжувати та здійснювати фундаментальні, прикладні дослідження; організовувати, проводити й контролювати дослідно-конструкторські роботи з випереджувального створення нових поколінь озброєння, військової та спеціальної техніки; ефективно діяти при виконанні завдань, які виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних і миротворчих операцій, участі в ліквідації локальних воєнних конфліктів тощо.

В доповіді розглядається актуальна проблема – перехід до нових дидактичних засад в підготовці військових фахівців, чим має передбачатися: коригування цільових установок (пріоритет загальних цілей над тими, що реалізуються у ВВНЗ за відповідними спеціальностями, з урахуванням національних інтересів і національної безпеки; офіцерські кадри повинні усвідомлено підходити до всіх політичних, воєнно-економічних, дипломатичних і інших державних рішень, що мають проектуватися та запроваджуватися в навчальному процесі); оптимізацію інтеграційних процесів військової освіти з цивільною освітою в напрямках перегляду співвідношення нормативної та варіативної складових стандартів вищої військової освіти, військово-професійної спрямованості підготовки фахівців у ВВНЗ; удосконалення структури та змісту підготовки фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів, приведення його у відповідність з досвідом бойової та оперативної підготовки військ (сил), їх застосування у миротворчих операціях, локальних конфліктах і війнах, з психолого-фізіологічними можливостями тих, хто навчається; розроблення принципово нового покоління стандартів військової освіти, засобів діагностики якості підготовки військових фахівців; теоретико-прикладна підготовка військових фахівців у ВВНЗ, застосування інформаційно-комунікаційних, інноваційних технологій, інтегрованих навчальних середовищ, тренажерів тощо; практична підготовка військових фахівців у навчальних центрах, військових частинах за посадовим призначенням (спеціальністю, кваліфікацією) на діючому озброєнні та військовій техніці в умовах, наближених до бойових; застосування особистісно орієнтованих технологій у підготовці військових фахівців; підвищення ефективності інноваційної діяльності в усіх складових військово-педагогічного процесу; достатність матеріально-технічного, фінансового та навчально-методичного забезпечення.

В контексті викладених дидактичних засад важливе місце посідає питання формування нової моделі змісту підготовки військового фахівця, що зумовлюється такими чинниками: інформатизацією, комп'ютеризацією та автоматизацією всіх складових воєнної сфери; зміною поглядів на ведення сучасних бою та операції із застосуванням сучасних зразків озброєння та військової техніки,

модульною їх побудовою, особливостями експлуатації і обслуговування; актуальністю переходу від інформаційно-знаннєвої моделі підготовки фахівців до компетентнісної; необхідністю системного формування змісту освіти та компетенцій фахівців; запровадженням інформаційних, інноваційних технологій і засобів навчання, інтегрованих навчальних середовищ; можливостями динамічного програмування та моделювання будь-яких процесів, дій, ситуацій; зростанням достовірності прогностичних даних для прийняття різних рішень на основі здобуття потрібної для цього інформації сучасними засобами спостереження, зв'язку та розвідки. Системна модель військового фахівця за визначеними спеціальністю (спеціалізацією), кваліфікацією, терміном навчання передбачає інтегральну єдність освітньо-кваліфікаційних вимог на основі компетентнісного підходу ("знання й розуміння", "знання як діяти", "знання як бути"): змісту та процесуальної складової навчання); засобів контролю та діагностики і має в цілому відповідати Національній рамці кваліфікацій і міжнародній стандартній класифікації освіти.

*д.пед.н., проф. Толипов У.К.
(УзНИИПН им. Кары Ниязова, Узбекистан)*

ПОКАЗАТЕЛИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Современное состояние образования в Узбекистане характеризуется отчетливо просматривающейся тенденцией внедрения в учебный процесс общего и профессионального образования на всех его ступенях эффективных педагогических технологий. Образование вошло в эпоху, когда педагогические системы должны быть не только развивающими, но и развивающимися. То, в какой мере оно сможет эффективно отвечать вызовам времени, во многом зависит от педагогов, их готовности и способности включиться в процесс обновления теории и практики обучения.

Предлагаемая система критериев оценки педагогических технологий позволяет охарактеризовать не только количественные, но и качественные параметры профессионального обучения. Отличительной особенностью данной системы является наличие нескольких групп критериев, каждая из которых позволяет достаточно подробно охарактеризовать конкретную педагогическую технологию не только на этапе оценки результатов, и на этапах ее проектирования.

1. Критерии оценки на этапе проектирования новых технологий.

Первый критерий – расчленение процесса на внутренние, связанные между собой этапы, фазы, операции, процедуры.

Вторым критерием служит критерий алгоритмичности.

Критерий технологической последовательности дает возможность отслеживать выполнение следующих требований, обеспечивающих успешное течение технологического процесса. Критерии оценки на этапе проектирования включают в себя и частный критерий управления процессом обучения.

2. Критерии оценки новых технологий на этапе функционирования.

Содержание обучения может быть оценено частным критерием эффективности содержания обучения, который характеризуется следующими качественными и количественными показателями.

3. Критерии эффективности результатов обучения.

В качестве примера оценки эффективности результата обучения покажем изменения показателя глубины знаний в зависимости от уровня усвоения.

I уровень (узнавание), II уровень (репродуцирование), III уровень (продуктивная деятельность), IV уровень (трансформация).

Аналогично оценивается эффективность усвоения знаний по каждому качественному показателю на всех представленных уровнях.

В целом оценить результаты обучения, учитывая всю совокупность приведенных показателей, возможно, используя методику тестового контроля или метод компонентного анализа. Особенностью данных методов контроля является то, что они применимы к любому виду обучения, как к теоретическому, так и производственному. Отличие состоит в том, что в первом случае интегральным критерием оценки будет служить критерий усвоения учебного материала, а во втором – критерий сформированности профессиональных навыков и умений, обеспечивающийся, соответственно, своими специфическими критериями.

к.пед.н., доц. Федоров А.И. (Уральский ГУФК, Россия)

МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

С целью преодоления негативных тенденций и разрешения проблем высшего образования в конце XX – начале XXI веков в нашей стране начат очередной этап реформирования отечественной системы образования.

Применение системного подхода к анализу современных проблем высшего образования в Российской Федерации позволяет определить их существенные характеристики. Во-первых, причины возникновения этих проблем и их последствия выходят далеко за рамки отечественной системы образования, являются комплексными и, более того, по своим масштабам – международными. Во-вторых, проблемы в системе образования невозможно разрешить на локальном, местном уровне (в рамках отдельно взятого региона или федерального округа); поэтому они требуют объединения совместных усилий разных государственных и негосударственных структур. В-третьих, проблемы в системе образования носят долговременный характер (поскольку накапливались в течение большого периода времени), имеют тенденцию к длительному существованию (поэтому не могут быть решены в одночасье). В-четвертых, проблемы образования имеют многоуровневый характер (уровни: глобальный – международный, региональный – в рамках отдельной страны, локальный – в рамках отдельной территории) и взаимосвязаны между собой. В-пятых, проблемам в сфере образования свойственны непредсказуемость и отдаленность последствий, внутренняя взаимообусловленность и противоречивость. В-шестых, в суть и содержание образовательных проблем непосредственно вовлечен конкретный человек.

Система образования имеет двойственный характер своего развития. С одной стороны, система образования всегда в той или иной степени соответствует времени, отражает уровень и структуру общественного сознания и в определенной степени воспроизводит ее. С другой стороны, образование ориентировано на будущее и призвано создавать интеллектуальные предпосылки для социального развития. Выбор соответствующей концепции образования в целом зависит от доминирующих ценностных и мировоззренческих установок, многообразия духовных потребностей общества. Сложность заключается в том, что не всегда однозначна структура этих детерминирующих факторов. Поэтому неизбежно возникает проблема выбора, определения приоритетов как в выявлении общей стратегии и методологии образования, так и многочисленных частных, методических вопросов обучения и воспитания.

Именно человеческий капитал определяет развитие общества. Осуществление рыночных реформ в России должно базироваться на таком ориентире развития человеческого капитала, как повышение уровня образованности. Инвестиции в образование дают возможность человеку расширить кругозор, решить проблему самореализации, способствуют материальному благополучию и здоровому образу жизни. Важными факторами экономического роста страны становятся интеллектуализация производства и социальная мобильность людей, а в качестве критериев эффективности факторов развития в национальном масштабе должны рассматриваться объем расходов государства на накопление человеческого капитала (расходы на знание, здоровье и мобильность людей). Ориентация системы образования на повышение человеческого капитала требует перехода на *инновационный путь* его развития, что предполагает, прежде всего, интеграцию фундаментальной науки и высшего образования. Специфической особенностью российской науки является то, что в современных социально-экономических условиях преодолеть разрыв между зарубежной и отечественной наукой возможно лишь за счет развития *вузовской науки*, за счет *образования*.

Таким образом, новые подходы к реформированию отечественной системы образования в соответствии с перспективными тенденциями мирового развития, должны определяться перемещением источников и движущих сил социального и экономического прогресса из материальной сферы в интеллектуальную. При этом должна существенно измениться роль образования: образование должно стать определяющим фактором социального и экономического роста. Образование должно уже не столько удовлетворять потребности общества, сколько формировать будущие потребности общества. Отсюда вытекает и приоритет образования не только в социальной, но и в экономической политике современного государства. На практике этот приоритет означает целенаправленное развитие образования в интересах повышения человеческого капитала, а на этой основе – в интересах будущего страны в целом, и отдельного человека в частности.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ВОСПИТАНИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

В контексте сложнейших социально экономических перемен, характерных для стран СНГ в последнее 10-летие XX века, были подвергнуты переоценке, а порой просто отброшены многие традиционные постулаты нашей жизни. В этом разряде оказалась и категория воспитания, которая стала квалифицироваться как потерявший свою актуальность и жизненную необходимость идеологический придаток ушедшей политической системы.

Воспитание всегда ориентировалось, прежде всего, на подрастающее поколение, молодежь. В сложившейся ситуации образовался вакуум в целенаправленном воздействии со стороны общественных институтов (семья, образовательная система) на молодое поколение.

В условиях продолжающегося реформирования общества в Республике Узбекистан система высшего образования играет значимую роль в удовлетворении интересов личности, потребностей региональных рынков труда, перспектив развития экономики и социальной сферы. Основными достижениями в развитии высшего образования последних лет являются: гибкость и вариативность содержания образования, многоуровневость, многопрофильность и многофункциональность высших учебных заведений, практика инновационной деятельности, научный потенциал педагогических кадров, налаживание связей с работодателями и другими субъектами социального партнерства, международное сотрудничество и др.

Высшая школа позволяет представить ценность познания, разума, понимания сущности бытия, мироздания не только как абстрактный идеал, но и как учебную и практическую деятельность, как процесс становления и самосовершенствования *Профессионала*.

Основными ориентирами для оценки результативности воспитания в системе высшего образования могут быть показатели сформированности у студентов и выпускников высших учебных заведений таких качеств, которые необходимы им для реализации своих гражданских прав и свобод, соблюдения требований общества, государства, выполнения обязанностей члена семьи, трудового коллектива.

Воспитательная работа должна иметь свои количественные и качественные индикаторы и критерии, направленные на оценку ее результативности. Разработка критериев эффективности воспитания, которые можно рассматривать как разновидность образовательных стандартов – тонкая и сложная работа, представляющая самостоятельное направление научного обеспечения воспитательного процесса.

Воспитание молодежи, по нашему мнению, должно быть направлено на становление гуманной личности с присущим для нее сочетанием выраженной индивидуальности с коллективистской направленностью, характеризующейся осознанием своего гражданского долга, трудолюбием, ответственностью, профессиональной и гуманитарной культурой, а также культурой взаимодействия с окружающими людьми.

РЕФОРМЫ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

В современном мире значение образования как важнейшего фактора формирования нового качества общества увеличивается вместе с ростом влияния человеческого капитала. Одно из основополагающих прав человека – право на образование – закреплено в Конституции Республики Узбекистан. Основой системы подготовки кадров является непрерывное образование. В Национальной программе по подготовке кадров отдельной строкой выделены принципы функционирования непрерывного образования – демократизация, гуманизация и гуманитаризация образования. В рамках правовой реформы на принципах верховенства закона произошло демократическое обновление законодательства, права и свободы человека утверждаются как высшая ценность в обществе, на этом фоне назрела необходимость усилить роль образовательных учреждений и общественных организаций, как независимых гарантов соблюдения прав личности.

Базовое звено образования – общеобразовательная школа – предполагает ориентацию образования не только на усвоение учащимся определенной суммы знаний, а в большей мере на развитие его личности, его познавательных и созидательных способностей. Большое значение придается освоению прогрессивного зарубежного опыта. В последние годы заметно расширилось и укрепилось международное сотрудничество в области образования с Германией, Голландией, Израилем, Россией.

Отличительной особенностью Национальной модели подготовки кадров является введение в качестве самостоятельных ступеней девятилетнего общего среднего и трехлетнего среднего специального профессионального образования. Информационные технологии открывают новые горизонты свободного доступа к информации об образовательных возможностях, необходимым консультациям, предоставляют возможность получения качественного образования через дистанционное обучение.

Дистанционное образование органически вписывается в систему непрерывного образования, расширяя разнообразие его форм – формальное, неформальное, информальное – и повышая качественный уровень получения знаний. Являясь следствием объективного процесса информатизации и вбирая в себя лучшие черты очной, заочной и других форм обучения, дистанционное образование является наиболее перспективной, гуманистической, интегральной формой образования третьего тысячелетия и призвано решить значительную часть проблем, встающих перед профессиональной системой подготовки научных кадров в современных условиях информатизации общества.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Abbas N.	355
Barry-Davis J.	348
Carlsen A.	344
Сівков С.В.	331
Djoric-Francuski B.	345
Downey A.L.	343
Holm G.	352
Jankowski K.	357
Jarmoch E.	357
Koshmanova T.	354
Lindberg C.	347
Norma J.	353
Revalde G.	350
Shubina I.	356
Zacharuk T.	357
Абрамян О.В.	89, 367
Алещенко В.І.	143
Андрієнко О.О.	195
Аронов А.О.	90
Артемов В.Ю.	359
Бабіч Д.П.	21
Бадрук О.О.	22
Бадюк М.І.	152
Бажан Л.І.	196
Бакалова К.І.	31
Балабін В.В.	92, 311
Балендр А.В.	94
Банзак Г.В.	23
Банзак О.В.	58
Банчук-Петросова О.В.	145
Барбашов І.А.	66
Барко В.І.	146, 259
Баталюк І.В.	147
Безбах В.Г.	157
Безносьок О.О.	361
Безносьок С.А.	362
Бектурганов А.Е.	363
Бенера В.Є.	365
Березович О.О.	263
Березовська Ю.В.	69, 70
Березовський А.І.	24
Бериславська О.М.	264
Беркман Л.Н.	25, 27
Берназ Н.М.	51, 81
Бец І.О.	95

Бец Ю.І.	95
Бібік Н.М.	360
Білан М.Б.	96
Білокур М.О.	72
Білявець С.Я.	221
Блощинський І.Г.	366
Бобок І.І.	42
Богдан А.С.	147
Боднар С.П.	313
Бойчук В.О.	28, 56
Бондаренко Б.Ф.	76
Бондаренко Л.М.	97
Борисенко І.І.	29
Браун В.О.	367
Брижеватий О.В.	266
Будіянська Л.М.	53
Бурлаченко Д.П.	268
Буряченко В.І.	234
Варчак Д.Ю.	60
Васильєв С.П.	158
Вашуленко М.С.	370
Ващенко І.В.	197
Вербик К.В.	75
Ветров В.І.	165
Вичалківський І.В.	269
Вишневський М.І.	372
Вінник В.В.	222
Вінярський Я.Я.	77
Вітвицька С.С.	369
Вітченко А.О.	373
Возняк А.Б.	374
Возняк Я.В.	376
Волков А.Г.	270
Воробйова М.І.	197
Воровка М.І.	405
Воронков В.І.	222, 223
Гаврюшенко В.В.	148
Галянт С.В.	47
Гальчус А.О.	98, 367
Гамалій Н.В.	24
Гамерська І.І.	377
Гаркавий Є.М.	150
Гема А.М.	225
Герасимов С.Г.	226
Глухов С.І.	35
Голдис О.В.	61
Гончаренко І.Ф.	151

Горбатюк О.М.	51
Гребенюк Л.В.	99
Гришин С.П.	57
Гунченко Ю.О.	30, 31, 85
Гурман І.В.	32
Гутченко К.С.	152
Гутченко О.А.	152
Гущин О.О.	271
Делибалтова В.К.	378
Дементьев С.Ю.	195, 208
Демченко С.В.	78, 154
Демянюк О.С.	379
Денисенко С.А.	394
Деркач О.В.	155
Джулій А.В.	47
Джулій В.М.	33, 51, 52
Джураев Р.Х.	380
Дзюбинская Л.О.	42
Димарецький І.В.	272
Добровольський В.Б.	36, 230
Довгаленко Р.М.	222
Долгушин В.П.	34, 35, 36
Дорохов М.С.	156
Драчинський Н.В.	198
Дружинин В.А.	37
Дудник Н.З.	381
Дудник О.О.	382
Дусматов О.М.	384
Єрмаков В.О.	227
Єршова М.А.	199
Жарков Я.М.	228
Желізко О.О.	209
Жердев М.К.	37
Жигун В.М.	157
Жиров Б.Г.	38, 59, 154, 257
Жиров Г.Б.	38, 39
Жогіна О.В.	199
Забарський В.В.	273
Завадовський В.В.	32
Зайцев Д.В.	230
Залеський Є.М.	100
Запорожець О.І.	385
Зарицька А.І.	101
Зеленська В.С.	59
Зелінська В.О.	273
Зельницький А.М.	387
Зінченко Л.В.	395

Златніков В.Г.	103, 388
Зорило В.В.	50
Зубовський Д.С.	158
Іванова А.Л.	76
Іванченко І.О.	53
Ісаєва І.Ф.	389
Іщук О.І.	67
Каленський А.А.	159
Каменюк Ю.В.	160
Капосльоз Г.В.	40
Карпушина М.Г.	390
Катеринчук І.С.	41
Кирда А.Г.	117
Кирик В.Л.	147
Кириленко І.В.	199
Кириленко К.І.	199
Кирилюк І.О.	81
Кіктенко Л.В.	275
Кливець В.В.	232
Клубань О.М.	233, 234, 235
Кобленєв О.О.	52
Кобозева А.А.	42, 43
Коваль В.В.	276
Коваль В.П.	276
Коваль О.А.	201
Коваль Ю.В.	379
Ковальчук А.І.	332
Коврига Є.О.	33
Кожедуб О.В.	279
Кожедуб Ю.В.	44
Козина М.А.	43
Колесник Н.Є.	391
Кольцов Р.Ю.	314
Комарницька І.І.	104
Комарницька О.І.	45, 94
Комарова Л.О.	25, 27
Копійка О.В.	27
Копча Ю.Ю.	202
Коржов М.О.	315
Король В.Г.	235
Коропатнік І.М.	281
Корчак О.В.	46
Костіна А.О.	223
Коцюба А.І.	316
Кравченко О.І.	393
Красильников С.Р.	47, 317
Кубіцький С.О.	394, 395

Кузьменко І.В.	279
Кузьменко М.Д.	162
Куля Эва.	349
Купалова Г.І.	202
Куцак М.В.	48
Кючюк Дж. кизи.	396
Лавренова Т.І.	53, 54, 55
Лалетін С.П.	49, 62, 393
Лапінський О.В.	317
Лебедева Е.Ю.	50
Лебедева Л.Е.	105
Левінськова Н.В.	318
Левчук В.Д.	283
Лемешко В.В.	106
Лемешко О.В.	106
Лепіх Я.І.	53, 54, 55
Лещенко О.И.	23
Ленков Є.С.	36, 59, 67
Ленков О.С.	60, 61
Ленков С.В.	51, 52, 53
Лепехін А.О.	164
Лигун С.О.	56
Лисак П.П.	286
Лисак Я.А.	283
Литвиненко Н.І.	317, 359
Лісовський В.М.	107
Лобанов Н.А.	398
Лоза В.М.	36
Ломакович А.Ф.	399
Ломакович В.Я.	400
Лопатка В.Д.	108
Луцик Ю.О.	205
Любич О.О.	203
Любовець Г.В.	109, 235
Ляшенко А.В.	111
Малюга А.В.	165, 166
Манзій А.М.	108
Марченко А.В.	30
Маслов В.С.	401
Маслов О.В.	58
Махлай Л.В.	203
Медведєв Ю.Б.	213
Мельник А.В.	319
Мельник Я.І.	167
Мельников О.Г.	237
Мехед К.П.	204
Мехед П.М.	238

Мичковська В.Р.	169
Мілюков Є.О.	205
Мінаєв А.В.	239, 240
Мірошніченко О.В.	57
Місяць О.О.	241
Міхно О.Г.	320
Мойсей Л.О.	287
Мокрицький В.А.	58
Момот Р.А.	46
Мордас І.П.	242
Мотика С.М.	170
Мукогоренко О.С.	173
Муляр І.В.	32, 59
Мясіщев О.А.	60, 61
Наконечний В.С.	62
Наріманова О.В.	63
Невольніченко А.І.	114
Нечаєв О.О.	41
Нікіфорова О.М.	115
Новакевич В.Ю.	28, 64
Новікова Т.Л.	171
Нор П.І.	65
Огарова А.Є.	31
Огнєвий О.В.	66, 67
Олійник Л.В.	172
Ольховая Ю.І.	321
Онищук М.І.	243, 249
Оніщенко Н.В.	254
Опанасенко О.О.	289
Орлов С.В.	31
Останіна Н.С.	403
Остапенко О.П.	206
Остапюк А.А.	115
Осьодло В.І.	373
Охрамович М.М.	35
Охріменко П.Г.	68
Павленко К.І.	222
Павлов І.М.	77
Пампуха И.В.	323, 324
Пампуха І.В.	34, 69, 70, 71
Пампуха Ю.А.	237
Панін В.Г.	34, 325
Параніч О.П.	173, 244
Пасіка С.П.	290
Пасічний А.В.	291
Паскевич В.Л.	207
Пахарєв С.О.	174

Пацкан О.В.	245
Петрачков О.В.	176
Петраш А.І.	116
Петрученя Г.Г.	405
Пелешко В.І.	208
Писаренко І.А.	326
Писаренко Р.В.	327
Письменна О.О.	117
Плахотнік О.В.	406
Поздышев С.О.	177
Полежаєв Ю.С.	118
Присяжнюк Д.М.	247
Присяжнюк М.М.	248
Приходько К.Ю.	292
Приходько Ю.І.	417
Проноза В.О.	119
Пугачов Р.В.	328
Рабійчук Л.С.	120
Расулов И.	408
Роговенко Д.А.	293
Рожков В.В.	295
Рудик А.О.	179
Ряба Л.О.	33
Сабанська Н.М.	121
Савенко Д.Г.	121
Савенчук В.В.	85
Савков П.А.	323, 324, 329, 330
Савкова В.П.	71, 330, 409
Савран В.О.	49
Савчинська Н.Ю.	22
Сальнікова О.Ф.	72
Самусєв К.В.	83
Самчук В.Ф.	122
Сантоній В.І.	53
Сафін О.Д.	164
Семенчук Л.В.	124
Семеха С.М.	249
Сенюк О.В.	297
Сидоров Ю.Т.	124
Сизов А.І.	209
Сиротенко С.Б.	180
Сівков С.В.	332
Сірий А.В.	182
Сірий С.В.	150
Сіцінський В.С.	180
Сіцінський Н.А.	296
Скакун Л.В.	73

Скворок І.М.	411
Скворцов В.Н.	412
Скричинская Я.	413
Скричинский Т.	413
Скуріневська Л.В.	210
Сміловський О.М.	334
Смірнова О.М.	298
Снігур П.О.	54, 55
Солодєєв А.В.	250, 251
Солодєєва Л.В.	30
Солодєєва Т.С.	250
Софієнко І.І.	78
Спиров К.	415
Старостін І.П.	252
Степанюк О.В.	238
Столярчук О.А.	74
Строчук М.С.	416
Супрунов Ю.М.	253
Тарадайко Р.П.	253
Татаренко К.В.	126
Телелим В.М.	417
Тимошенко Л.М.	75, 76
Тимчук В.Ю.	76, 335
Тимчук О.С.	183
Тімченко О.В.	254
Толипов У.К.	419
Толубко О.В.	126
Толюпа С.В.	37, 77, 78
Топольніцький В.В.	299
Трачук Р.М.	128
Трет'яков П.О.	129
Троцько Л.Г.	80
Турченко Ю.В.	173, 256, 257
Тюріна Ю.В.	185
Тютюков І.В.	300, 302
Ульянов К.Є.	211
Ульянова Д.К.	212
Федоров А.И.	420
Федченко О.П.	336
Халавка М.І.	186
Халилова Ш.Т.	422
Халіманенко С.М.	22, 49, 166
Хірх-Ялан В.І.	337
Хмельницький Ю.В.	64, 81
Хом'яков Д.О.	304
Храбан І.А.	258
Храбан Т.Є.	130

Храпач Г.С.	187
Цой М.Н.	423
Цьопа Н.В.	62
Чаплінський Є.О.	188
Чеберяко О.В.	217
Чекуласв М.А.	146, 259
Черняєв С.І.	260
Чешун В.М.	82, 83
Чирченко Д.В.	68
Числицкая О.В.	162
Чистик О.М.	196
Чімишенко С.М.	213
Човган Т.П.	305
Чуйко К.В.	82
Шаравара М.І.	130
Шарий В.І.	131, 132
Швацька В.А.	133
Шворов А.С.	84
Шворов С.А.	68, 85
Шевченко Д.Г.	86
Шевчук І.В.	189
Шемчук В.А.	189
Шепелевич Д.В.	239
Шмаль С.Г.	339
Шпильовий С.Є.	214
Шрамко О.В.	215
Шульгін В.В.	306
Шумило І.І.	135
Щеглюк Б.П.	216
Юндіна О.В.	136
Якимець В.В.	136
Якунов А.В.	21
Янковець О.В.	137
Янковская Й.	413
Яремчук І.А.	138
Ясинський Д.С.	217
Яшник С.В.	191

ЗАКЛАДИ, ПРЕДСТАВНИКИ ЯКИХ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЇ

1. Danish Pedagogical University (Copenhagen, Denmark)
2. Humanism economic academy (Poland)
3. Institute of Ismaili Studies (London, United Kingdom)
4. Riga Technical University (Latvia, Riga)
5. Swedish National Commission for UNESCO (Uppsala, Sweden)
6. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach (Poland)
7. University of Belgrade (Serbia)
8. University of Cincinnati, (Cincinnati, Ohio, USA)
9. University of Flensburg (Germany)
10. University of Helsinki (Helsinki, Finland)
11. Western Michigan University (Kalamazoo, Michigan, USA)
12. Академія адвокатури України (Київ)
13. Академія сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного (Львів)
14. Алтайский государственный университет (Барнаул, Россия)
15. Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина (Беларусь)
16. Буковинський державний фінансово-економічний університет (Чернівці)
17. Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка (Київ)
18. Головне управління військового співробітництва та миротворчих операцій
Генерального Штабу Збройних Сил України
19. Горлівський інститут іноземних мов
20. Департамент фінансів МО України
21. Джизакский государственный педагогический институт (Узбекистан)
22. Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка
23. Жетысуский государственный университет имени Ильяса Жансугурова
(Талдыкорган, Казахстан)
24. Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова Державного
університету телекомунікацій
25. Житомирський державний університет імені Івана Франка
26. Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
27. Институт повышения квалификации и переподготовки кадров системы
среднего специального, профессионального образования (Ташкент,
Узбекистан)
28. Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації НТУУ "КПІ"
29. Ірпінська загальноосвітня школа №18
30. Київський військовий ліцей імені Івана Богуна
31. Київський національний університет імені Тараса Шевченка
32. Київський університет управління та підприємництва
33. Кокандский государственный педагогический институт имени Мукими
(Ташкент, Узбекистан)
34. Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Т. Шевченка
35. Ленинградский государственный университет имени А.С. Пушкина (Россия)

36. Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького
37. Міжнародний університет бізнесу і права (Херсон)
38. Могилёвский государственный университет имени А.А. Кулешова (Беларусь)
39. Науково-методичний центр кадрової політики МОУ
40. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького
41. Національна академія Служби безпеки України (Київ)
42. Національний авіаційний університет (Київ)
43. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України
44. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Київ)
45. Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
46. Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"
47. Національний університет біоресурсів і природокористування України
48. Національний університет державної податкової служби України
49. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського
50. Національний університет цивільного захисту України
51. Ніжинський державний університет імені М. Гоголя
52. Одеська державна академія технічного регулювання та якості
53. Одеський національний політехнічний університет
54. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
55. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди
56. Софийский технический университет (Болгария)
57. Софийский университет "Св. Климент Охридски" (София, Болгария)
58. Узбекский научно-исследовательский институт педагогических наук имени Т.Н. Кары Ниязи (Ташкент, Узбекистан)
59. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
60. Ужгородський національний університет
61. Українська військово-медична академія по роботі з особовим складом
62. Университет гуманитарных и естественных наук Яна Кохановского (Польша)
63. Уральский государственный университет физической культуры (Челябинск, Россия)
64. Харківський національний університет внутрішніх справ
65. Хмельницький національний університет
66. Хмельницький університет управління та права
67. Центральний друкований орган МО України журнал "Військо України"
68. Центральний науково-дослідний інститут МО України
69. 8 окремих полк спеціального призначення СВ ЗСУ (Ізяслав)
70. в/ч А0515
71. в/ч А-1126

Наукове видання

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

X Міжнародної науково-практичної конференції

**“Військова освіта і наука:
сьогодення та майбутнє”**

За загальною редакцією к.філол.н., професора
генерал-майора В.В. Балабіна

Тексти тез подані в оригінальному авторському варіанті.

Збір, узгодження, первинна обробка – Бадрук О.О.

Технічний редактор – Сидоров Ю.Т.

Комп’ютерна верстка, оригінал-макет та обкладинка – Залеський Є.М.

Підписано до друку 20.11.14. Формат 60x84/¹⁶.

Гарнітура Times. Папір офсетний. Друк ризограф. Тираж 20.

Умов. друк. аркушів 27,5. Заказ № 43-14.

Надруковано в навчальному картографічному комплексі ВІКНУ
03680, Київ, вул. Ломоносова, 81
т. 521-32-89

